NAZIONALE
R. BIBLIOTECA
CENTRALE V. E. II
ROMA
8
26 B
9 17

Margarita mo
ralis philoſophie
in duodecim redacta libros.

omnia eiuſdem principia, maximeqꝫ ſecreta ac co-
gnitu ſummopere neceſſaria, luculēter cōplectēs
Per Reuerendū Inquiſitorem, F, IACOBVM,
DE HOECHSTRATEN, Artiū ac ſacre The
ologię doctorē, ad ſtudioſoꝝ omniū vtilitatem,
laborioſe conquiſita,

[redacted]

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

8 26 B 9-

¶ Fr Iacobus de Hoechſtratē, ordinis pͣdicatorij, artiū liberaliū ac ſacrę theologię humilis profeſſor, lectori ſtudioſo ac beniuolo. S.P.D.

ACcipe lector chariſſime duodecim nr̃os libros moral' phie. i q̄bus
vera pͥcipia eiuſdē. ⁊ q̄ ſecretiſſima ac maxīe difficilia ſunt. p viri-
li nr̃a exponūt'. Noli obſecro iuidoꝝ ſeq̄ cateruā. q̄ iuectis ⁊ turpi-
tudinibꝫ ſuis cōtēti. plurimūq̧ gloriātes. nō me ſolū. verū ⁊ optimos vi-
ros. vere etiā eruditos. ac corā deo ſynceros ⁊ iuſtos. pſeq̄ nō verēt'. dicti-
ones q̄q̧ ⁊ ſyllabas pueroꝝ more arrogāter notātes. q̄ apud priſcos ora-
tores ⁊ poetas nō iueniūt'. ac ſi ſacre lr̃e ⁊ doctrine moral' phie. ethnicis ſub-
iecte forēt ac pictura idigerēt verboꝝ. Quis em̄ ſane mētis homo. non
pluris faciat materiā q̄ verba. Nos ſtylo vtimur ſcholaſtico atq̧ famili-
ari. ⁊ i ſchol'. veluti i circul' ↄſueto. quē ſi p̄terire velimus. nō ab oībꝫ itelli-
geremur Tu igit' modeſtia poti⁹ vtere ac ſapia. aioq̧ accipias grato. q̄d
nr̃s tibi vigilijs hūiliter dedicam⁹. tibiq̧ vero veri⁹ pſuade. ſacrā theolo-
giā. ipamq̧ etiā moralē phiaꝫ nō idigere oratōis fuco aut verboꝝ pōpa
illaꝝq̧ pfeſſores. nō cōuicii aut etiā ↄtra iuidētiū ↄtumelijs atq̧ iuectiuis
nec maledicētibꝫ reſpōdere ↄſuetos. q̄n poti⁹ ſapia duce. illis parcere atq̧
ignoſcere. quū teſte ſacra ſcriptura. de⁹ reddat abūdāter facientibꝫ ſupbiā.
Uale lector ſtudioſe. ⁊ q̄ bono tā dixi aio. noli malo. male iterp̄tari. Co-
lonie ex ↄuentu nr̃o. Anno. M.CCCCC.xxi. In Martio

¶ Sequūtur annotatōes capituloꝝ primi libri

¶ Capitulū primū oſtēdit q̄tuor grad⁹ in his que naturaliter mouētur
Capl'm.ij. oſ̄dit quō in hoīe ſit liberꝝ arbitriū. Ca.iij. ma[illegible] natu-
rā cauſe libere Ca.iiij. oſ̄t i q̄ ↄſiſtat libertas natural' ipi⁹ volūtatis.
C.v. oſ̄t i brutis n̄ eē liberꝝ appetitū C.vi. oſ̄t i q̄ bruta excedūt alia iaiata
Ca.vij. manifeſtat modū q̄ intellect⁹ mouet volūtatē
C.viij. oſ̄t p q̄d determiat' rō q̄n ipaꝫ volūtatē mouet ⁊ determiat
Ca.ix. manifeſtat eos act⁹ p q̄s ſumus actionū noſtraꝝ dn̄i
Ca.x. oſ̄t ea q̄ p̄mo occurrūt hoī circa agibilia nouiter occurrētia
C.xi. manifeſtat act⁹ q̄ ſt' pͥncipia actuū hūanoꝝ. nec tn̄ ſt' hūani
C.xij. q̄ſdā obiectōes abſoluit. dn̄i Heruei ↄtra p̄miſſa oſ̄s. q̄ volūtas
p poſſe n̄ agere. hꝫ n̄ agere i ſua p̄tāte. n̄ āt ign' p poſſe n̄ agere. hꝫ n̄ agere
C.xiij. oſ̄t act⁹ eos p q̄s volūtas vtit' alijs potētijs (i ſua p̄tāte
C.xiiij. inq̄rit an deliberatio ſit act⁹ deliberat⁹ Ca.xv. oſ̄t eā ſufficiēti
poſita n̄ neca͞rio poni effectū C.xvi. mātfeſtat q̄lit' circa ea q̄ ſbito occurrit
C.xvij. diſſoluit q̄ſdā difficiles obiectōes. oſ̄s. que- (tinem⁹ libratē
admodū volūtas mouet' ſufficiēter. ex cauſis tn̄ iſufficiētibꝫ. ⁊ quō in pra-
cticis opinari poſſum⁹ cū volum⁹. nō āt in ſpeculatiuis.
C.xviij. oſ̄t volūtatē iter duo bona n̄ poſſe eligere q̄d minus ē
C.xix. diſſoluit plures ſubtiles difficultates ↄ̄ p̄xime determiata oſ̄s. q̄
iter duo volūtas nullū p̄eligere p̄t. q̄ diu oino paria iudicāt'. ſubtiliter ex-
ponēs vbū Aug⁹. de duobꝫ eq̄lr diſpoſitis q̄bꝫ idē corp⁹ pulchꝝ p̄ſentat'.
Ca.xx. vētilat curioſaꝫ ſubtilitatē circa ſuſpēſionē volūtatis
Ca.xxi. oſ̄t ea q̄ voluntatē neceſſitāt.
Ca.xxij. oſ̄t ſolū vltimū neceſſitare ipam voluntatē
Ca.xxiij. oſ̄t nullā creaturā poſſe mouere voluntatē
Ca.xxiiij. diſſoluit diuerſas dubitatōes. oſtēditq̧ id q̄d ab altero deter-

minaꝛ ſeipm determiare nō poſſe. ꝛ q̄liter volūtas ſeipaꝫ determiat me-
Ca.xxv.rōnē reddit cur volūtas dicaꝛ moueri in res ſꝫ ꝙ (diāte ꝯſilio
in ſe ſunt. nō autē intellectus

SEquūꝛ annotatōes Secūdi libꝛi, q̄ eſt de iperio et dn̄io rōis
¶ Ca.p̄.oñt rōe exiſtēte i actu volūtatē n̄ poſſe in ei⁹ oppoſitū.
Ca.ij.oñt de agibilib⁹ duplicē i nobis eē noticiā ſpeculatiuā.ſ. ꝛ practicā
Ca iij.reſolutionē vberiorē ꝓpoſite materie inducit
Ca.iiij.diſſoluit duas difficultates deciſiōi p̄cedēti obuiātes.oñs mo-
dū q̄ itellect⁹ volūtate mouet ad exercitiū ſui act⁹.ꝛ qn̄ volūtas ſoluꝫ hꝫ
velleitatē. clare manifeſtat
Ca.v.diſſoluit rōnē Marſilij cōtra eādē ꝯcluſionē
Ca.vi.aliā addit difficultatē ꝯtra eādē ꝯcluſionē.opponēs ex ea ſeq̄ ho
minē i ſtatu nature.corrupte deū poſſe diligere ſuꝑ oīa ſine gr̄a ꝛ caritate.
Ca.vij.diſſoluit p̄dictā difficultatē
C.viij.iq̄rit an ꝯtigat aliquē ſciēter male agere.ſolōes q̄ꝙ examiat Ariſ
Ca.ix.introducit quartā ſolutionē Ariſto.
C.x.oñt modū ſꝫ quē extra paſſionē ꝯſtitut⁹ ſciēter operaꝛ malū ꝛ peccat
C.xi.oñt modū q̄ noticia practica ſeu p̄ceptiua ex volūtate naſciꝛ
C xij.oñt ꝙꝫ dr̄ñter errare faciūt malicia. ꝛ icōtinētia.
C.xiij.ꝯ p̄habita obijcit ꝛ diſtictōeꝫ de duplici noticia agibiliū triplicē
C.xiiij.diſſoluit rōes i capite p̄cedētis capl'i iducetas (via firmat.
C.xv.docet tripl'r ipediri rectū iudiciū de bono ꝟtutis
C.xvi.pulchꝛā dubitatōeꝫ abſoluit.oñs modū q̄ recte ſapiēs i notitia
ſpeculatiua moraliū abduciꝛ in errorē practicū circa eadē.
Cap.xvij.pulchꝛā difficultatē ſubtiliter reſoluit.oñs cām .cur hō extra
paſſionē ꝯſtitut⁹ ſciēter peccat. ꝛ malū eligit.
C.xviij.diſſoluit argumēta a p̄ncipio octaui capl'i introducta

SEquūꝛ annotati,iij,li,q̄ ē de appetitu ſenſitio ꝛ pctō origiali
C.p̄.oñt ad quē modū paſſio appetit⁹ ſenſitiui imutat iudiciū itel
Ca.ij.oñt.in q̄ iudiciū ſenſus iterioris ſubeſt dn̄io rōnis (lect⁹.
C.iij.oñt queadmodū appetit⁹ ſenſitiu⁹ nat⁹ ſit mouere volūtatē ꝑ medi
C.iiij.queādmodū rō iperat appetitui ſenſitio māifeſtat (diū rōis
C.v.oñt q̄liter voluntas mouet appetitū ſenſitiuū
Ca.vi.manifeſtat q̄liter appetit⁹ ſenſitiu⁹ obediat rōi
C.vij.pulchꝛā obiectōeꝫ ſubtiliter abſoluit.oñs q̄ Ariſt.de pctō origialē
C.viij.oñt naturā iuſticie originaꝛ (ſentire potuit.
C.ix.oñt q̄liter ſe habeat iuſticia originaꝛ ad gratūfaciētē gratiā.
C.x.oñt iuſticiā originalē ꝟtute paterni ſeminis fuiſſe trāſfundēdā
Ca.xi.declarat ꝙ et iuſticia originali patris deſcēdiſſet ꝟt⁹ ſupernatal'
in ſemine ſuo trāſ fuſiua iuſticie originaꝛ in ꝓlē
C.xij.defēdit ꝯ duos Thomiſtas eoſdē eē ſpūs q̄ formāt corp⁹ huma
nū. ꝛ poſtea regūt formatum
Ca.xiij.oñt ꝓbabil'r modū traductōis pcti originaꝛ.
C.xiiij.ꝓbabiliter manifeſtat q̄ddītatē originaꝛ pcti.
Ca.xv.manifeſtat vn̄ pctm̄ originale habeat rōnē culpe
Ca.xvi.oñt modū quo deleꝛ pctm̄ originale
Ca.xvij.ſub epilogo recolligit ex p̄miſſis multa ꝛ notabilia.

SEquūtur annotatiōes Quarti libꝛi ,q̄ ē de cauſalitate finali,
¶ Caplm p̄.oſtēdit eādē eē rōnē q̄ eſt formale obiectū volūtatis
et q̄ ꝯſtituit quartū genus cauſaꝝ
Caplm ſcdm oſtendit cauſalitatē finalē ꝯſiſtere in ſola p̄cōceptōne ſiato

C.iij.oñt finē ñ hr̃e cāſalitatē finalē niſi ītētioñe volūtatꝫ cui⁹ ipē ē obiectū exer
Ca.iiij.demōſtrat ꝙ cā efficiēs ⁊ cā finalis ſꝫ (ceat cāſalitatē effectiuā
eūdē effectū numero debēt habere cōmunē
Cap.v.oñt ꝙ diuerſimode cā eff.ciens ⁊ cā.finał ad eiuſdē effect⁹ ꝯ currūt
C.vi.de motōe finis pl'es ſubtiles difficultates mouet (ꝯſtitutōeꝫ
Ca.vij.oñt cāſalitatē finalē eē in ſola actōe q̄ ē ab agēte intellectuali
Cap.viij.demōſtrat q̄liter nō oīs amor hꝫ cām finalē
Ca.ix.oñt agētia naťalia ꝓprie nō agere ꝓpter finē. (neqꝫ ꝓduc.ł ꝓducēd
C x.demōſtrat oī actōi ⁊ effectui p̄ſupponi aliquē finē p̄exiſtētē ab agēte
C.xi.pulcherrimā circa p̄dicta abſoluit dubitatōeꝫ oñs verā itelligētiam
dicti cōis Finis ē vltimū ī exequutōe.exponēs mł'tas medij ad finē habi
Ca.xij.diſſoluit duas obiectiōes.oñs finē ñ exñtētē cāſalitatē fi (tudies
nalē exercere p eē ſuū qd hꝫ apud mētē.
Ca.xiij pulcherrimā ex oīb⁹ p̄habitis epilogat finalē ꝯcluſionē

Sequunť ānotatōes Quinti libri q̇ eſt de vltimo fine

¶ Capłm primū oñdit queadmodū diuerſis modis res tendūt
in deū velut vltimū finem.
Ca.ij.oñt in vniuerſo duplicē eē ordinē finiū a deo inſtitutū.
Ca.iij.pulchre oñt eē aliqd p̄mū p̄ncipiū itellect⁹ practici. ⁊ qd ſit ꝟtualr̃
cogitarī de vltio fine ⁊ queadmodū ꝟt⁹ p̄me itētōis maneat ī oīb⁹ ſeq̄ntib⁹
Ca.iiij.pulchre oñt ad quē itellectū ſcd'aria appetibilia mouēt appetitū in
ꝟtute vltimi finis.⁊ ꝙ diuerſimode ī mouētib⁹ ⁊ finib⁹ deueniēdū ſit ad
Ca.v.inq̄rit an volūtas neceſſario deū vel creaturā p̄eiſe (aliqd p̄mū
habeat pro vltimo fine.
Ca.vi cōcordat diuerſos modos dicendi q̇ videnť ꝯtrarij.oñs q̇ꝙ cur
peccās mortalr̃ dr̄ vltimū finē ponere in creatura
C.vij.deſcribit naturā ſeu officiū finis vltimi oñs abſqꝫ gratia ⁊ charita
te deū nō poſſe ꝓ vltimo fine haberi ab hoīe
Ca.viij.oñt modū q̄ natura hūana ī ſtatu itegritatis habeat deū ꝓ ſuo vl
timo fine inq̄ꝫtū pars magis diligit totū ꝙ ſeipam
C.ix.demōſtrat modū q̄ charitas ī natura lapſa deū habeat ꝓ vltio fine

Sequūť annotatōes Sexti libri,q̇ ē de volūtario ⁊ īuolūtario

¶ Cap.p̄.manifeſtat volūtariū qd ſit.⁊ q̄uo differt a volito
Ca.ij.oñt volūtariū interdū eē ſine oī actu ⁊ ex ſola īputatōe ꝯſurgere
C.iij..oñt volūtariū qd ē abſqꝫ oī actu ex rōe debiti ꝯſurgere.⁊ ī ſoł mał
Ca.iiij.inq̄rit an volūtati ī actu ꝓp̄e violētia īferri poſſit (locū hr̃e
C.v.demōſtrat naturā illi⁹ volūtarij qd mixtū dr̄.
C.vi.req̄rit cur poti⁹ reputāť opatōes mixte ex volūtario ⁊ violēto ꝙ mix
C.vij.manifeſtat īuolūtariū qd p ignorātiā cāť (te ex naťali ⁊ violēto
C.viij.oñt queadmodū ig̃rātia materialr̃ cāt inuolūtariū.penitudo ꝓp
foraľr.triplicēqꝫ māifeſtat ig̃rātiā.oñtqꝫ radicē p quā act⁹ nolit⁹ fit volū
C.ix.oñt ig̃rātiā mł'tiplr̃ fieri volūtariā.diſtiguitqꝫ duplicē iurꝫ (tari⁹
C.x.oñt varios modos q̇b⁹ ig̃rātia cāt vł nō cāt īuolūtariū (ig̃rātiā
C.xi.inq̄rit an act⁹ interior volūtatis poſſit aliq̄ñ eē inuolūtarius
C.xij.oñt actū volūtatꝫ.lꝫ eēntialr̃ ſit volūtari⁹.rōne ꝫ tñ volūtarij ꝑticiꝑ
pare ſm magis ⁊ minus
C.xiij.diſſoluit pulchrā dubitatōeꝫ ꝯcordās diuerſos paſſ⁹.ſ.d.aditiicē
C.xiiij.pulchrā inter ꝯcupiſcētiā ⁊ metū facit ꝯpatiōem

Sequūť annotatōes Septimi libri q̇ eſt de Circuſtātijs

C.p̄.q̄ ſit circūſtātia moraľ q̇d ve p ſinglas circūſtāt.itelligaľ.oñt

C. ij. oñt dupl'r circūſtātiā dici moralē ꝛ cur circūſtātia nō poſſit ꝯſtitue re ſpēm actus moralis. (nis
C. iij. demōſtrat circūſtātias ꝑmarias actuū dare ſpēz aliquā actib⁹ hūa
C. iiij. lucide oñt ꝙ diuerſimode circūſtātie dāt ſpēz actib⁹ hūanis ꝛ mu tāt de ſpecie in ſpēm.
C. v. circa ꝑmiſſa pulchrā abſoluit q̄ſtionē q̄ q̄rit. quō ſe hȝ ſpēs act⁹ mo ral' quā hȝ ex circūſtātia ad ſpēz eiuſdē act⁹ quā hȝ ex ſuo obiecto
C. vi. agit de diſtinctōe ſpecifica pctōꝝ ſub gnāli q̄dā traditōe
C. vij. ex fundamēto demōſtrat q̄lr finis ꝑcipue dat ſpēz actib⁹ hūanis
C. viij. explicat oīm actuū rōis practice ordinē vniuicuiqꝫ ſuū adaptās ac
C. ix. ꝓſeq̄ndo ordinē actuū rōis ꝛ volūtatꝭ deſcēdit ad vlti (tū volūtatꝭ
C. x. declarat diuiſionē amorꝭ i amorē ꝯcupiſcētie ꝛ (mos act⁹ vtriuſqꝫ amicitie pulchꝛ ex ea iferēs documētū C. xi. oñt drñaz iter velle ꝯplacētie ꝛ velle efficax ſeu efficiētie. ꝛ quō itelligat' maxia rōis. q̄ vult añs vult ꝯñs
C. xij. varias demōſtrat actuū iteriorꝫ ſubdiuiſiōes
C. xiij. circa ꝑmiſſa diſſoluit quādā difficultatē i fine annectēs valde vti lē actuū volūtatꝭ gnālē diuiſionē. oñs ꝯclōnē hr̄e diſtictā ꝓitatē. ꝓitati ꝑn cipiorꝫ ꝯ diſtictā. vbi freq̄nt' mediū nullū hȝ bonitati bōitate finꝭ ꝯdiſtictā
Cap. xiiij. pulchra rōe oñt cur act⁹ exterior habeat plures circumſtātias. act⁹ ꝓo interior aut nullas aut ꝙ pauciſſimas

Sequūt' ānotatōes Octaui libri, q̄ ē de bonitate ꝛ malicia ac tuū hūanoꝝ in gnāli.

¶ Ca. p. elegāt' oñt bonitatē actuū hūanoꝝ ꝯſiſtere i ꝯformitate ad ꝓ priū dictamē rectū i ipomet opante ꝯſtitutū (ciā cui act⁹ ꝯformet'
C. ij. oñt actū hoīs nō eē bonū moral'r. niſi bō ſecū habeat recte rōis iudi
C. iij. pulchrā diſſoluit difficultatē defenditqꝫ Durādū ꝯtra Petruȝ de Palude. excuſando ꝯcubitū viri. cū nō ſua quā putat ſuā (vxe
C. iiij. demōſtrat radicē a q̄ rō hūana ſuā accipit rectitudinē. oñs ꝙ dif ferēter bonitas moral' rōi tribuit' ꝛ voluntati (formis
C. v ſubtil'r ea venat' i q̄b⁹ act⁹ hūan⁹ vt ſit moral'r bon⁹ dȝ eē rōi recte cō
C. vi. demōſtrat rōeȝ practicā nihil circa actū exteriorē iſluere. niſi medi ante volūtate. ꝛ ſm hoc actū dupl'r dici bonū ꝑfecte vel iꝑfecte
C. vij. naturā ꝛ diuiſionē explicat ſpi⁹ iputabil'. ꝛ ꝙ drñter ꝯueniat actui
C. viij. oñt act⁹ exteriorꝭ eiuſdē vnā eē bonitatē i (volūtatꝭ ꝛ alijs actib⁹
C. ix. demōſtrat ꝙ drñt' finꝭ dat bonitatē vl' ma triſecā. aliā ꝓo extriſecā liciā actib⁹ exteriorib⁹. ꝛ ꝙ drñt' act⁹ determiat' ad ſpēz bonitatꝭ l' malicie
C. x. efficacit' oñt bonū morale ꝛ malū ei oppoſitū eē drñas eēntiales actu um iteriorꝫ voluntatis. actuū ꝓo exteriorꝫ ſolū denoiatōe q̄dā extrinſeca.
Ca. xi. elegāter motia dñi Durādi. ꝯ ꝑdeterminata caplo ꝓxio oñt.
C. xij. clare demōſtrat aliq̄s eē act⁹ ad bonū ꝛ malū indifferētes.
C. xiij. diſſoluit q̄ſdā difficiles ꝛ apparētes obiectōes dñi Petri de Palu de. oñs idē de ꝯdictorijs poſſe ꝟificari. nō āt ecōuerſo ꝯdictoria de eodē et q̄d eſt actum eſſe ocioſum
C. xiiij. oñt oēm actū q̄ ex ſua ſpē ē indifferēs. etiā i diuiduo eē indifferētē
C. xv. diſſoluit rōes Scoti ꝯ ꝑdeterminatā ꝟitatē oñs aliud eē. actū eē bonū. ꝛ aliud a malo excuſari. vꝫ oēȝ actū excuſatū. mature bonū manet
C. xvi. oñt varios modos bonitatis ex fine act⁹ ꝛ obiecto.
Ca. xvij. oñt duplices eē act⁹ ex imagiatōe ꝓcedētes. ꝛ quō ſtꝭ extra gen⁹
Ca. xviij. pulchrā diſſoluit dubitatōeȝ. (moris

Sequūt' ānotatōes Noni libri. q̄ ē de bonitate ꝛ malicia actuū interiorꝫ ſm ꝑncipia moralis philoſophie

¶ Ca.p̄.oñt bonū ⁊ malū in moralibꝫ dici de actibꝫ ⁊ actuū obiectis.⁊ in
qbꝫ actꝰ interiores nō̄ exteriores regulari rōne
Ca.ij.oñt circūſtātias actꝰ exterioris eē ꝓ̄a per ſe obiecta. actꝰ interioris
⁊ ob id actū interiorē a ſolo obeicto recipere bonitatē ⁊ maliciā
C.iij.diſſoluit pulchras difficultates ſubtiliter.oñs agētē eē obiectū actꝰ
ſui interioris.ſilr ⁊ circūſtātias alias.declaratqꝫ dilectōem dei.nulli actui
bono incompoſſibilem
C.iiij.aliā oñt reſolutōēz ⁊ ꝓbabilē euadēdi difficultates i p̄cedēti capl
Ca.v.oñt cur actꝰ exteriores nō recipiūt ſuā bonitatē ex (tulo motas
ſolis obiectis.ſicut hoc cōtingit in actibꝫ interioribꝫ
Ca.vi.oñt ſingularē curſuz i q̄ actꝰ volūtatꝭ ñ recipit bonitatē ſuā ex ſolo
Ca.vij.difficillimā vētilat dubitatōēz.an.ſ.oēs actꝰ interio (obiecto
res eiuſdē ſpēi. ſm naturā ſint eiuſdē ſpēi ſm morē ⁊ ecōuerſo.
Ca.viij.diſſoluit q̄ſtionē p̄cedēti caplo vētilatā
C.ix.diſſoluit argumēta capli ſeptimi ad q̄ſtionē itroducta.oñs actꝰ ite
riores magis eēntialr eē moralr bonos vl malos qꝫ actꝰ exteriores. vna
malicia inexiſtēte.multe alie bonitates ñ poterūt eū bonū reddere.
Ca.x.oñt qūo actꝰ iterior idē in nūero poſſit eē bonꝰ ⁊ malus
Ca.xi.diſſoluit obiectōes p̄cedēti caplo poſt oppoſitū inductas
C.xij.iq̄rit an bonū ⁊ malū ſm morē ſint eēntiales dr̄ñe actuū volūtatis
Ca.xiij.inducit aliā p̄fate difficultatis ꝓbabilē ſolutōem
C.xiiij.de bonitate ⁊ malicia volūtatis ⁊ ꝯditiōate ⁊ ſimplicis ꝯplacētie
Ca.xv.ex dictis īfert magne īportātie documēta
C.xvi.ꝯtra determiata mouit ⁊ diſſoluit pulchras difficultates

Sequūt̄ anotatōes libri decimi q̄ eſt de bonitate ⁊ malicia ac-
tuū humanoꝶ ſm p̄ncipia theologie

Ca.p̄.oñt hoiem nūqꝫ agere actū bonū.niſi actu habeat ꝯſciam rectā
C.ij.ſuſtinet ꝯſciaz dicere actū oñtqꝫ iudicē ñ poſſe agere ꝯ̄ ꝯtrā ꝯſciaz
C.iij.oñt actū eē malū q̄ a ꝯſcia erronea diſcordat
C.iiij.oñt qñ actꝰ ꝯcordās erronee ꝯſcie bonus ē vel malus
Ca.v.q̄ſdā ſatis ꝯplexas abſoluit ꝯ̄ p̄determiata obiectōes. oñs dr̄ñaz
inter ꝯſciam dictātē de bono ⁊ licito.⁊ ꝯſciam dictātē de p̄cepto
Ca.vi.oñt qñ volūtas ē mala ꝓpter ꝯcordiā ad erroneā ꝯſciam.⁊ quot
modis cōſciētia erronea deponit
C.vij.oñt.qꝫ lōge diſtēt actū excuſare a pctō ⁊ ei bonitatē dare
C.viij.oñt qūo agere nō licet cū dubia ꝯſcia.bñ aūt cū ſcrupulo.demon
ſtrat quoqꝫ q̄d ſit ſcrupulus
C.ix.exq̄ſite exp̄mit ⁊ modū ⁊ naturā ipiꝰ ſcrupuli (nire diſcrepātia
C.x.iq̄rit.an iter diuā ⁊ hūanā volūtatē ſe determinātē aliqñ poſſet iterue
C.xi.oñt fūdamētū cur volūtas diua ⁊ hūana i ſe determinādo ñ poſſint
C.xij.iq̄rit duplicē modū q̄ deꝰ hūanā moueat volūtatē (diſcrepare
C.xiij.dei motōnē p̄uenietē iſufficiētē exuberātē ſubdiuidit (ralr bonꝰ
C.xiiij.oñt q̄d ſit hoiez facere q̄d i ſe ē.⁊ qūo ſine grā fieri poſſit actꝰ mo
C.xv.duas pulchras ꝯ̄ p̄determiata obiectōes abſoluit. oñs nō in q̄li
bet actu bono circūſtātiā vltimi finis eē debitā.⁊ aliq̄d ꝓpt ſe amari.nō tā
C.xvi.iq̄rit ſubtiliter.an deꝰ ipe poſſit eē cā malicie (qꝫ vltimꝰ finis
moral in actibꝫ hūanis.iuxta itētōem Schoti.
C.xvij.oñt q̄d ſit eē cāz pcti.demōſtrat q̄qꝫ deū neqꝫ actiuā neqꝫ defecti-
C.xviij.ſubtiliter diſſoluit pulchras ꝯ̄ determiata ob (uā eē cāz pcti
iectōes oñs actū eē bonū i ordie ad vnū agēs.malū ꝓo i ordie ad aliud
C.xix.apparētē ꝯ̄ determiatā ꝓitatē abſoluit obiectōez.declarās (agēs
hāc ꝓpōnē.q̄cq̄d deꝰ poterit mediāte cā ſcdā.h̄ imediate poterit ꝑ ſeipm

C.xx.demōſtrat.cur apđ ſomniātes neq̃ rō neq̃ volūtas ē libera ⁊ ꝙ di
C.xxi.mouet ⁊ ſoluit q̃ſdā ꝯ ꝑdeterminata obiectōes.expo (uerſimode
nēs illđ Ariſt. Ebrio debent̄ duplices increpatōes
C.xxij.diligēter inq̄rit.an dormiēti aliq̄ omiſſio ad culpā iputet̄.
C.xxiij.inq̄rēdo vētilat difficilē obiectōez iter diuū Aq̄natē ⁊ alios ꝯcer
C.xxiiij.plures q̄ q̄dē pulcherrimas diſſoluit difficultates de (tātes
hie q̄ ſm ſe mala ſunt.⁊ tñ bona ſunt in ſua cā
C.xxv.oñt effectū ifdū i ſe eē culpabilē.q̄ tñ i ſua cā accept⁹ ē moralr bon⁹
C.xxvi.oñt q̃uo volūtas aliq̄d vult ſub rōe mali.⁊ q̃uo voluntas poſ
ſit eē mala intētōe finis exiſtēte bona (l finē
C.xxvij.dr̄nāz oñt elegāter iter relatōez.actualē.ꝟtualē.⁊ hītualē alicui⁹
C.xxviij.iq̄rit an oīs act⁹ hñtis charitatē ſit meritori⁹ vel demeritorius
C.xxix.iq̄ſitie vētilat q̄ſtionē.an oīs act⁹ bon⁹ hñtꝫ charitatē ſit vite ete
C.xxx.reſoluit morā difficultatē ad triplicē ſentētiā (meritori⁹.

Sequunt̄ annotatōes Undecimi libri,qui eſt de ordine et de
riuatōe bonitatis. ⁊ malicie moral'

Caplm p̄.oñt pulchre ⁊ ſubtiliter modū q̄ bonitas act⁹ exterioris de
riuat̄ in actū exteriorē ⁊ ecōtra
C.ij.docet cur bonitas ex circūſtātijs tribuit̄ rōi.bonitas ꝟo ex fine aſcri
C.iij.oñt actū exteriorē eē moralr bonū l' malū.nihil aliđ (bit̄ volūtati
ē ꝙ eū ab actu iteriori moralr bono vel malo eē ꝓductū
C.iiij.demōſtrat.cur act⁹ iterior ⁊ exterior ab eodē ꝓcedēs reputet̄ vnus
act⁹.⁊ q̃uo interior dat exteriori bonitatē tanq̄ cā efficiēs.exterior ꝟo in
teriori tāq̄ obiectū eius ſpecificatiuū.
Ca.v.manifeſtat actū interiorē eē ꝑmū moraliter bonū. actū tñ exteriorē
nō ꝓpter hoc eē per accñs moraliter bonū
Ca.vi.oñt actū exteriorē nō eē bonū vel malū moraliter.niſi q̄ ꝓcedit ef
fectiue a bono vel malo actu interiori (las actōes
C.vij.aliq̄s ſubtiles abſoluit difficultates circa dormiētiū turpes ⁊ ma
C.viij.abſoluit duas difficultates circa actōes malas q̄ i ſōno ꝯmittūt̄

Equūt̄ ānotatōes .xij.libri q̄ eſt de cōnexiōe ꝟtutū moraliū,
C.p̄.ex gñali ꝑncipio.ſ.bono honeſto demōſtrat oīm agibiliū hūas
C.ij.ex ꝑticlaribꝫ ꝑncipijs demōſtrat prudētiā (noꝝ vnā eē prudētiā
oīa hūana cōſiderare ſm ꝙ ordināt̄ ad honeſtatē ⁊ felicitatē
C.iij.varias ſed fecūdas inter artē ⁊ prudētiā inducit cōparatōes
C.iiij.demōſtrat ꝙ dr̄ñter ꝟitas artꝫ ē ꝯformis appetitui recto ⁊ ꝟitas
C.v.demōſtrat falſuz eē ſingul' ꝟtutibꝫ ſuas ꝓprias cor (ipi⁹ prudētie
reſpōdere prudētias.ſꝫ vnica ē oīm ꝟtutū ponēda prudētia
C.vi.pulchras ꝯtra iā determiāta abſoluit obiectōes
C.vij.in q̄bꝫ ipa volūtas morali indiget ꝟtute.
C.viij.demōſtrat bonū rōis ſꝫ q̄tuor grad⁹ maiorꝫ vl' minorꝫ cōſtatꝫ actꝫ
C.ix.oñt q̄d eēntialr ſit mediū ꝟtutis.mediū rōis.ſeu bonū rōis. (pt
⁊ q̃uo ſe habeāt adinuicē
Ca.x.oſtēdit.q̃uo vltimus finis ē nat⁹ appeti ꝓpter aliđ.⁊ finis ꝑticularꝫ
appetit̄ ꝓpter finē cōiorē (dētia ꝟtutibꝫ
C.xi.oñt ꝙ diuerſimode ꝟtutes morales ꝑfigāt finē ipi prudētie.⁊ pru
C.xij.ꝯcordat diuerſos paſſ⁹ q̄ i diuo Th. Aq. videt̄ ſibijnuicē repugnā
C.xiij.docet ꝙ ꝟitas ꝯcluſiōis ꝯſilij depēdet ex appetitu recto ipi⁹ finꝫ.et
in q̄ ꝯſiſtit rectitudo ipi⁹ appetit⁹. C.xiiij.docet ordinē.⁊ diſtinguit ad
aptatq̄ act⁹ q̄s hñt in ope bono.ſinderēſis ꝟt⁹ eubulia ſyneſis ⁊ prudētia
C.xv.oñt ꝯcluſionē ꝯſilij nō eē ꝯcluſionē ſyllogiſmi opatiui.ſꝫ dumtaxat

hēc vicē ꝓpōis minoris in ſyllogiſmo prudētiali
C.xvi. duas fūdamētales īducit rōes. ꝛ eas defendit ꝯtra īpugnātes.
C.xvij. oñt ꝟtutes politicas eē ꝯnexas ꝛ inter eas prudētiā eſſe cētralr.
ceteras ꝟo accidētalr eē ꝟtutes C.xviij. docet ex ꝯnexiōe materiaꝝ circa
q̄s ꝟtutes ꝟſanṫ morales. ꝯſurgere ꝯnexionē ꝟtutū in ip̄a prudētia
C.xix. radicē demōſtrat duplicē ꝓpter quā inter ꝟtutes morales ē neceſſa
ria ꝯnexio. nō aūt inter artes neqꝫ inter ꝟtutes intellectuales
C.xx. de vitioꝝ moraliū ꝯnexione inq̄rit
C.xxi. oñt q̄ꝫ dr̄ñṫ vitia ꝯnectūṫ ꝛ ꝟtutes (dū ḡñatōis cap.
C.xxij. inq̄rit ordinē ḡñatōis inter prudētiā ꝛ ꝟtutē moralē explicās mo
C.xxiij. explicat in q̄ prudētia via ḡñatōis anteceditꝟtutē. ꝛ i q̄ ꝟtꝰ ꝯuenit
C.xxiiij. iq̄rit an ſine actibꝫ exterioribꝫ ꝑ ſolos itēriores poſſit (prudētiā
in aliq̄ generari virtus moralis

☞ ¶ Emēdatiōes totiꝰ opis. in qbꝫ ſꝑ ſubītellige. legēdū eſt. vꝫ lege

¶ Caplo. iij. in lr̄a b. p̄t de neceſſitate nature agere ꝛc̄. Ibidē lr̄a E. cau
ſat. Cap. xiij. D in ꝑncipio. ſeqṫ ḡ q̄ poſt p̄dictā ꝛc̄. Ca. xiij. B. nulla
tūc erit difficultas Ca. xvi. B. adeo de eis nō p̄t ꝛc̄. Ca. xvij. lr̄a [illegible]
aliā. ibidē C. q̄uis ſꝑ aliq̄ cā ſit Capi. xviij. B q̄. nō quin Ca. xxi. [illegible]
icludiṫ. Ca. xxiij. B. ſuā maiorē Ca. xxiij. E. oſtēſiue nō oſtēſiōe

¶ In ꝑncipio ſcd̄i libri dominio ñ dīno Ca. ij. E. vitioſis. ñ ꝟtuoſis. ibi
dē edoctiua. ñ eductiā. Ca. iij. C. ſaluaṫ Ca. vij. C. q̄ ꝑ rōem ꝛc̄. Circa
finē ſcd̄i. recto. ꝛ nō recte ¶ In tertio libro cap. xiij. D. poſteris. ibidē. E. iſ
portari Ca. xv. circa finē lr̄e A. q̄ ad materiale ¶ In argumēto q̄rti libri
formale obiectū. ꝛ q̄rtū genꝰ cāꝝ Ibidē in ꝑ. cap. B. q̄ꝛ tn̄ illō eē itētōale.
Ca. ij. D. adaptata Ibidē ꝛ ꝓportōem medioꝝ Ca. iiij. B. in ꝑncipio
A reſpectu ipiꝰ Ca. vi. F. nō ē itelligibile Ca. vij. i argumēto. lege cāſita
tē. finalē eē Ibidē lr̄a C. niſi q̄renꝰ actio ꝓcedat Ca. x. finiū ꝛ nō filiū

¶ In q̄nto li. ca. v. A. pꝰ vltimū ꝟbū. ſ. fine. ſuꝑaddi dñt hec ꝟba Iō debiṫ
creaturā ꝓ vltio fine Ca. vi. D. referēda ꝛ delectatōibꝫ ¶ In. vi. ca. ꝑ.
G. natū ſit mediāte eo Ibidē p̄ña effectia volūtatꝭ Ibidē. H. ip̄m ſubeṫ
ꝑtāti volūtatꝭ Ibidē I. ꝑ actū ſuū q̄ dr̄ ꝯſenſus ꝛc̄. Ca. ij. C. vno mō ē. a
natura ꝛc̄. Ibidē ipuratṫ fere ac ſi cā ꝛc̄. Ibiđ. D. volūtas neq̄t Ca. viij. F
cuiꝰ cognitio modū ſuū nō excedit ꝛc̄. Ca. x. G. ꝯſtituit Ca. xij. A. tētaꝭ
rōe. nō tētaria Ibiđ paſſionē ¶ In. vij. ca. vi. diceretqꝫ pctā. Ibiđ. D.
ꝛ eoꝝ rō q̄d nois Ibiđ. E. oñt. ¶ In. viij. ca. v. B. q̄n idē ſit obiectū
Ca. vi. D. q̄ ſi aliq̄s actꝰ ſit abſqꝫ actu Ca. xi. G. materialr ſpecificatim̄
Ca. xi. C. itellectuſ ꝯnaturaṫ Ibiđ aliq̄liter diſcernere Ca. xij. B. i actibꝫ
exterioribꝫ Ibiđ. D. vbi rō ñ p̄t eē recta. ibi ꝛc̄. Ibiđ. q̄ ū p̄cile ꝛc̄. Cap.
xviij. A. q̄nto ethicoꝝ ¶ In nono. ca. iiij. i fine mortaṫ In titulo. vi. capli
lege caſuꝫ ñ curſum Ca. xvi. A. circa finē. vt cū q̄s ¶ In decio. cap. ij
G. ꝯ ꝯſciētiā Ca. v. F. ꝓ tpe q̄ vl' dicitaṫ Ca. vij. C. vult eē volūtaria.
Ca. viij. G. ꝑ ſe ñ ꝑ Ca. xvi. C. nullū ibi eēt pctm̄. Ca. xviij. F. q̄đ nō ē
ipoſſibile Ibiđ auctoritate Ca. xx. H. lege ibi nāqꝫ iſinuaṫ Ca. xxvi. D
afficit ꝛ iformat Ca. xxix. A. iexiſtēs Ibidē. B. ꝛ oīa. nō ad ea Ca. xxx.
A. via ꝓbabilṫ ¶ In. xi. ca. vij. A. veꝝ ē tn̄ ¶ In. xij. ca. ij. C. ꝯſilium
Ca. iiij A. ad itellectū practicū. ibiđ i fine ꝯformaṫ Ca. v. A. adiuicē icō
patibilia Ca. vi. B. i bono felicitatꝭ ꝯſiſtētē. ibiđ. D. vigilāṫ obuiaṫ Ca.
vij. B. q̄uis ēt ip̄a volūtas naturalr Ca. xvij. ñ p̄t q̄s eē ſufficiēṫ prudēs
i vna mat̄ia. q̄n ſit prudēs circa oēs Ca. xix. E. p̄cipuū. ibiđ H. ꝑficit. ibi
dē cuſtodire Ca. xx. F. ad exercēdos Ca. xxi. B. dr̄ñe ſpecifice. ibiđ. oēm
obliq̄tatē. ibi. H. ꝯnexio ꝟtutū Ca. xxiij. B. q̄cūqꝫ agibilia occurrētia.

☞ ¶ Finis Correctorij.

De libero arbitrio

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

¶ Capitulū primū oſtēdit quatuor gradus in his que naturaliter mouentur. A

Omnium que naturali motu mouentur, quadruplex gradus inuenitur. Primus eſt in corpore celeſti, qđ in ſe qđem hȝ pncipiū paſſiuū motus, qꝛ natura ſua ad ei9s ſuſceptōem inclinatꝭ ſine tñ pncipio actiuo. Si nanqꝫ eius forma corporalis actiue pncipiaret ei9 motū circularē, tūc pter formā ſubſtātialē celi, eiuſqꝫ generās, ſcȝ dominū deū, non erit neceſſe ponere intelligentiā mediā motricē celo appropriatā, quemadmodū grauia, qñ ſunt in ea diſpōne loci qua nata ſunt moueri. ſcȝ extra locū naturalē. tūc impedimēto remoto, ſufficiēter mouētꝭ a ſuo generāte, mediāte ſua forma ſubſtātiali ꝛ grauitate Subiacebitqꝫ illud nobiliſſimū corp9 poſt reſurrectōem, qñ facies mūdi meliorabitꝭ quieti violēte in ppetuū, aut nūqꝫ motus ei9 ceſſabit Sil'e quoqꝫ erit ſi terra in ppetuū detineretꝭ ſurſum, Rō hoꝝ eſt, qꝛ iuxta talē poſitōem, celū haberet in ſe ſufficiēs pncipiū actiuū ſui motus de neceſſitate nature agens, neqꝫ aliqđ poterit eſſe impedimentum, eſſet quoqꝫ celū in ea loci diſpōne, a qua nat9 eſt eſſe mot9 circularꝭ qui ex quo eſt ab eodē ad idē p idē mediū, circa idem centꝝ, natus eſt a quocūqꝫ pūcto indifferēter incipe, cū oīa pūcta ſint ibi eiuſdem ratōis. ꝛ quodlibet accipi poſſet indifferēter, vt pncipium, ꝛ ſic ſemp mouebitꝭ, qꝫ ſi pncipiys motiuis aliqđ ponatꝭ impedimētū iā in ppetuū violentabitꝭ. Que aūt ſit neceſſitas ponendi intelligētiam motricem, qꝛ de humanis intendim9. ad pñs reliquimus

B ¶ Secūdus grad9 eſt grauiū ꝛ leuiū, que vltra pncipiū paſſiuū, qđ motū eoꝝ reddit naturalē, etiā in ſe habent pncipiū actiuū ei9. qđ eſt eoꝝ forma ſubalis cū grauitate vl' leuitate, q̄ formaȝ eius naturaliter ꝯſequitur, Iſte tñ motus tam neceſſaria cōnaturalitate eorū ꝯſequitur naturā, vt fere totaliter ipſi generanti (qđ naturam contulit) effectiue attribuatur, iuxta regulam Commentatoris, Dans formā dat cōſequētia formā Quia ṗterea ad hoc vt moueantꝭ motore indigent extrinſeco, qui ea ꝑus extra locū naturaleȝ reponat, minimūqꝫ de poteſtate ſup motū ſuū habent, ꝓ eo qꝫ p nullū principiū intrinſecū, anteqꝫ ad terminū veniant, ipm ſiſtere pñt et de nouo incipere, Ideo ꝯuenienter octauo phyſicorū dr, qꝫ ſeipſa

nō moueāt. aſtringūtur enī ad ſic vel ſic p̄ciſe agendū ⁊ mouēdū p̄ id qđ totalr̄ ab alio receperūt C ¶ Tertius gradus eſt aīaliuꝫ q̄ ſe mouere dicūt, ꝓ eo ꝙ nullo indigēt extrinſeco moueͣte, qđ ea extra ſuū locū naturalē reponat, ſꝫ in ſuo loco naturaliſſimo exiſtē tia, ↄueniētiſſime motū ſuū inchoāt. eūqꝫ ſiſtūt ex ſeipſis, ⁊ rurſuꝫ eūdē inchoāt, etiā nūqꝫ ad terminū puenīāt. Nec ꝫ iteꝝ taliū mot⁹ adeo eoꝝ naturalia ↄſeqͣ̄ pncipia, a generāte ſibi collata, q̄n aliud naturale reqͥrat̄ pncipiū, qđ a generāte nō receperūt. Hꝫ aūt eſt forma app̄henſa quā originalr̄ obiectū impͥmit, ad quā ſeqͣtur inclinatio appetit⁹, quā imediate ↄſeqͣ̄ mot⁹ ꝓgreſſiu⁹, q̄ ab hac inclinatōe dͬ toti aīali naturalis. Unͦ ⁊ q̄es ꝓgreſſioni oppoſita, nullo mō erit violēta, niſi adſit actualis inclinatio ipīus appetitus ad motū ↄtrāriū, ſiam illa nō ſp̄ ineſt, vn̄ nec q̄libet q̄es motui ꝓgreſſiuo ↄtraria, eſt violenta, ſed aliq̄ eſt naturalis, vt tp̄e ſomni. ſec⁹ eſt de graui vel leui, qđ ſemꝑ ad locū ſuū inclinat̄, q̄n extra ipm̄ reponit̄ ⁊ ſic ipm̄ in om̄i q̄ete extra ſuū locū naturalē, violentat̄. D ¶ Quartus grad⁹ eſt eoꝝ, q̄ ſe agere dicunt̄, talia aūt ſunt ea que ſe mouēt ꝓpter finē ↄſequendū, nō q̄dē ab alio ſibi p̄ſtitutū (vt bruta) ſed quē ipa ſibi p̄ſtituūt. Et hec ſunt agentia ꝑ intellectū ⁊ volūtatē, que etiā ob hanc cauſam ex ſe agere dicūt̄. Sicut nanꝫ cauſarum ordinataꝝ adinuiceꝫ, ſi pͥma ſubtrahat̄, neceſſe eſt alias ſubtrahi, ſic etiā ſi pͥma ſit in poteſtate agētis, ⁊ nō ab alio ſibi ſm̄ naturā p̄ſtituta, neceſſe eſt reliquas aliqualr̄ eſſe in ſua ptāte. Sꝫ pͥma cāꝝ eſt finis, agens enī nō agit, niſi ꝓpter finē, ita ꝙ ſi nō intēdat finem determinatū, nihil magis hoc qꝫ illud operet̄. Ergo ſi agens aliqđ, finē ſibi in ſua actōe p̄ſtituat, etiā ⁊ media ad finē illū accōmoda, ſuo ſtudio excogitabit ⁊ ordinabit. Unͦ cōſequens eſt, ꝙ talia maximū dominiū, ſummā ꝫ poteſtatē, ſup ſuā habeant actōem. quare ↄuenienter ex ſe agere dicūtur, quaſi nulla neceſſitate ab alio ducant̄ ad agēdū, aut finē ↄſequendū. Et hec eadē ipa agentia libera dicim⁹, ſeu libere volūtatis. vt capl'o ſequēti lati⁹ explanabim⁹.

¶ Capl'm ſecūdū oſtendit q̄uo in homine ſit liberum arbitrium. A

Orum aūt q̄ precedenti capl'o ↄcluſimus, cauſam reddentes; oſtendamus qualr̄ in hoīe ſit libera volūtas, liberumqꝫ arbitriū. Eſt nāqꝫ in homine ratio ſiue intellect⁹ potentia appͤhenſiua, que ex quo eſt pure īmaterialis, ad nullū genus rerū limitatur, ſed hꝫ ens vniuerſale ꝓ ſuo adeq̄to obiecto ſub quo, ⁊ potentia ipa intelligēdi, ⁊ actus eius ꝓprius ↄtinet̄. Unͦ etiā ⁊ ꝓpter hꝫ vnicū, ipa poterit ſup ſe reflecti, ⁊ ac

tum ſuū intelligere, ſimilr examinare. Et ex virtute igit̃ ⁊ illimitati/ one rōnis homo iudicans de agēdis, poteſt etiā de ſuo arbitrio, id eſt de ſuo iudicio iudicare, ⁊ ꝑ ꝓſequens inq̄tum cognoſcit rōnem finis, ⁊ eius qđ eſt ad finem. ſĩliter ⁊ habitudinē vnius ad alterum poteſt ſuū iudicium examinare. diſcutiendo an circa bonitatem fi/ nis aut medij, aut circa habitudinē vnius ad alterum, facta ſit ali qua inconſideratio, deceptio, vel paralogiſatio, qua bonus finis incōuenienti medio, aut honeſto medio, incōueniens finis quera/ tur, ſm qđ quidem examen poterit iudicium approbare, reproba re, aut ſaltem ſententiam ſuſpendere. B ¶ Habet preterea ra tio vltra iam dicta, ex eodem fundamento (videlicet rōne illimi/ tationis ſue) circa obiectū vel eius exteriorem preſentatōnem, viā conſiderandi, nō ſolum ea que ad eius ꝓſequutōem alliciūt, verū illa etiam, que ab ea retrahūt ⁊ econtra. Uerbi gratia, habito enĩ ꝙ mediū ſic cōueniens honeſtati finis, conſiderare poteſt, ꝙ ipſū opere proſequi ſit laborioſū, aut diſpendioſum. Si vero ratio de/ lectabilis alliciat, poterit ei opponere inhoneſtatem, que a proſe/ quutione retrahat. Unde ex quo nulla res, vel rei conditio, conſi/ derationem rōnis effugiat, ſed oēs rerum habitudines ⁊ condi/ tiones cognoſcit, ipa ex ſua vniuerſalitate viam habet, nō ſolū ad iudicium ſuū differendū aut ſuſpendendū. verum etiam viā habet ad corrigendū ſententiā ſuam, ⁊ ad cōtrarium iudiciū amplecten dum. Et propter hoc nō ſolum dicitur cauſa ſui in mouendo. ſed etiam dicit̃ cauſa ſui in iudicando, propter qđ etiam dicit̃ liberi ar/ bitrij. id eſt iudicij. C ¶ Ad ꝓpoſitū ergo deſcendendo pre/ dicte potentie iudicatiue, correſpondet adequate potentia appeti tiua etiam imaterialis, que dicit̃ voluntas, habens bonū abſolute pro ſuo obiecto, qđ cōuertitur enti, vt tamen apprehenſum eſt ꝑ rōnem. Unde ſine apprehenſione ⁊ oſtenſione rōnis, impoſſibile eſt habere actum volūtatis, ita ꝙ affirmationi intellectus correſpō det proſequutio, negationi vero fuga volūtatis. ſexto Ethicorū. priuationi vero vtriuſq; reſpondet priuatio oĩs actus illiciti in voluntate. Quare etiam ſi voluntas precipiat intellectui ab omni apprehenſione abſtinere, neceſſario ponetur aliqua apprehēſio, vi/ delicet illius abſtinentie. Et ſi intellectus debeat obedire voluntati, vt nullam apprehenſionem habeat, oportet et volūtatē ſibiipſi in hoc obedire, vt ⁊ ipa ab omni actu abſtineat. Et q̄uis ad volitōem neceſſario de per ſe requiratur voliti cognitio, non tamen propte/ rea ipſum erit magis volitum, quia eſt magis cognitum. Nā re/ ſpectu mediorum cum intenſione cognitōnis, ſtat remiſſio voliti/ onis, tum propter libertatē volūtatis, tum quia quanto perfecti/

us cognoſcitur, tanto frequentiꝰ deprehenditur maior fragilitas et exilitas ſue bonitatis. D ¶ Ex predicta etiam illimitatione accedit et aliud, quod ſcilicet per dictam illimitationem, homo relictus in manu conſilij ſui, nō habet ſibi fines particulares preſtitutos a natura, neque certa media ad ipos. ſed circa vtrūque genus, liberam illimitatam et indifferentem habet poteſtatem, vt ſcilicet finem particularem quemlibet indifferenter pſtituat, et iterū ad vnūquēque finem diuerſa media inquirat et inueniat. quorū quidem mediorum aliqua, quibuſdam poſtpoſitis operetur. Et ex aduerſo nō eſt aliquod vni determinato fini mediū ita accōmodū et appropriatū, quin illud ad diuerſos fines ordinare poſſit. Nam dare elemoſynā appropriatiſſimū mediū eſt ad ſubleuatōem charitatiuā pauperū, quod tamē in multos fines poteſt ordinari, ſcilicet ad inanem gloriam, ad fornicationem cōmittendam, ad homicidiū procurandū, ad vſuram vel turpe lucrū cōſequendum, ad litigia concitanda. Unde cum homo et finem et media a nullo alio mendicet, ſed finem ſibi libere determinet, mediūque iterum ex ſe ad illum indifferenter inueniat, cōuenientiſſime ex ſe agere dicitur, non autem bruta, vt in ſequentibus amplius explanabitur.

¶ Capitulum tertiū, manifeſtat naturam cauſe libere A.

Ex his que iam premiſſa ſunt inferamꝰ pmo, quod ex ſe agēs ſiue ſe agens, idem eſt quod agens propter finem, non ſibi a natura pfixū, ſed propria adinuentione preſtitutū. Nā tale agens plenam habet ſue actōnis poteſtatem. Unde cōuenienter ex ſe agere dicitur. Secūdo patet. quod idem eſt agens de neceſſitate nature, et agens propter finē non a ſe, ſed ab alio ſibi preſtitutum, vt in naturalibus, in quibus propter hoc actiones potius generanti quam proximo agenti plerūque attribuūtur, quia ſunt eis certi fines a natura prefixi, et ad eos certe operationes determinate, vnde nec habent in ſua poteſtate agere vel nō agere B ¶ Tertio ſequitur quod eadem eſt cauſa libera, et cauſa indifferenter ſe habens ad oppoſita, et potentia ratōnalis. Potentia nanque rōnalis ſiue libera, vt ex nono metaphyſice colligitur, eſt que ſuppoſitis omnibus his, que ad actōem requirūtur, poteſt agere et poteſt etiam nō agere, vel poteſt cōtraria agere, Unde fallit in cauſa libera, regula illa communis, cauſa ſufficienti poſita, ponitur effectus. Et ſic adequate et ex directo contra diſtinguitur cauſe naturali, que de neceſſitate aliquod vnū agit, ſuppoſitis his que ad actionem requirūtur. Hec aūt ſunt virtus actiua, preſentia paſſiui, et debita diſpoſitio eius, et ſic de alijs, ita quod

tis ſuppoſitis, nõ poteſt ipa cauſa naturalis nõ agere illud. Jam nulla cauſa ad oppoſita ſe habens, poteſt de neceſſitate nature, quia tũc manifeſte produceret ɔtraria, ⁊ ſic (vt ab Ariſtotile vbi ſupra) ſequeretur ɔtradictio, que tamẽ nõ ſeqͥtur ſi talis cã nõ de neceſſitate nature agat. Cuius ratio eſt, qꝛ tũc etſi quodlibet oppoſitoꝝ ſit poſſibile, tanq̃ꝫ exiſtens in facultate ipius cauſe, ipa tamen ſunt ſibiinuicem incompoſſibilia, ⁊ ſic eoipſo cauſa ab vnius productiõe abſtinet, quo ipa ad alterius productõem intendit vel ad eam ſe determinat. Unde ſequitur ꝙ om̃is cauſa indeterminata ad oppoſita, debet eſſe ratõnalis, ⁊ per cõſequens libera, quia nõ poteſt agere vt natura C ¶ Pro amplioꝛi tamen intelligentia deſcriptionis date de cauſa libera, eſt aduertendũ, ꝙ non ex hoc aliqua cauſa (vt volũtas) dicitur libera, quia circa oblatum obiectum, poteſt habere actum vel indifferenter ſe facere abſq̃ꝫ omni actu. Experimur enĩ ꝙ obiecto appꝛehenſo, quãto plus conamur nõ habere actum circa ipſum, tanto plus reddimur attenti ⁊ circa ipſum occupati. imo ſi tibi nõ diſtracto p̃cipiatur, ꝙ nullum actum habeas circa illud, nõ poteris pro tunc obedire. Nam ſi vis obedire habes actum, ſi volueris deliberare habes actum, ſi nõ vis curare habes actum. Dicitur ergo libera, quia quãdocũq̃ꝫ cauſet poteſt deſinere cauſare in futuro, ⁊ ad aliud ſe diuertendo, aliud cauſare q̃ꝫ quod modo cauſat. Et eodem modo pꝛeſentato obiecto, libera eſt ad hũc actum pꝛoducendum, vel alium circa idem obiectum. Et hunc pꝛoducendo, libere ipſum pꝛoducit, qꝛ potuiſſet pro tũc nõ iſtum, ſed alium pꝛoduxiſſe. Contrariũ huius accidit in agentibꝫ naturalibus, nam quodlibet talium pꝛeſente tali obiecto, nõ alium q̃ꝫ hũc effectum poteſt pꝛoducere D ¶ Quarto ſequitur, ꝙ volũtas ſiue cã libera, ex ſua natura, put eſt effectiua, ⁊ ex mõ ſuo efficiẽdi hꝫ ɔtingẽtẽ habitudinẽ ad ſuũ effectum. qꝛ etſi habeat actũ illũ, nõ tñ neceſſario, ſꝫ ɔtingenter illũ pꝛducit Uñ ⁊ pma ɔtingẽtia ẽ ex volũtatis libertate, ⁊ ex ea omnis contingentia habet ſuam oꝛiginẽ. vt alio loco habet videri. Quinto ſequitur ex pꝛemiſſis, ꝙ illa vulgata auctoꝛitas ſecũdo de generatõe. Idem inquãtum idem nõ facit niſi idem. nõ habet locum in agentibus liberis, ſed in naturalibus agentibꝫ, ad hũc ſenſum. Si modo pꝛoducat aliquod, coꝛum hũc effectũ, ⁊ poſtea om̃ia alia, cum eadem virtute agentis parificẽtur, tũc facit idem, id eſt effectum om̃ino ſimilem

¶ Capl̃m, iiij, oſtendit in quo conſiſtat libertas naturalis ipſius voluntatis, A

Patet ergo ex dictis, ꝙ ſicut ratio eſt indifferens ad affirmare ⁊ negare vel ſententiam ſuſpendere, reſpectu' cuiuſlibet obiecti oblati. Ita etiam volũtas, nulla exterius facta mutatione, poteſt ad obiectum occurrens indifferenter aut nullo, aut altero contrariorum motuũ affici, qui ſunt proſequutio ⁊ fuga, et per hoc in homine voluntas manet libera. Uerum eſt tamen, ꝙ ex quo naturali ordine actus voluntatis ſubſequitur actum rationis, conſequens eſt, ꝙ in ratione tota conſiſtit radicalis origo libertatis. Quod etiam ⁊ ſic explanari poteſt. libertas nanqꝫ ex hoc pendet, qđ eſt per ſeipſum ſibi finem determinare et actum ſuũ ordinare ad eum, vt prius tactum eſt. nullum autem agens ex ſeipſo ſibi finem preſtituere poteſt, niſi ratõnem finis cognoſcat, ⁊ ordinem eius quod eſt in finem ad ipſum finem. hoc autẽ contingit in ſolis intellectum habentibus, quia in illis ſolis eſt iudicium examinatiuũ ⁊ auctoritatiuũ ſeu poteſtatiuũ de actione propria, an ſcꝫ actio ipſa medium ſit bono fini conueniens vel diſconueniens. et per conſequens elicienda vel nõ elicienda, quaſi in eorum poteſtate ſit cõſtitutum, hunc finem vel alium preſtituere, et conſequenter ad vnũ finem iam libere preſtitutũ, hanc vel illam actionem eligere. Et ſm hoc ſui actus dominiũ dicitur habere. Uñ et liberum arbitrium non inuenitur in his, quorum actiones non determinantur ab ipſis agentibus. vt contingit in brutis, ſed reperitur in ſolis intellectum habentibꝰ. Unde etiam ſequitur id quod vltimo loco corollarie intulimus B ¶ Sed dubitabat frater Theodericus, in quo eſſentialiter cõſiſtit libertas voluntatis. Hec dubitatio valde rationabilis eſt, quãdo ad mentem interrogantis intelligitur de libertate, que eſt volũtati propria, Nam cum libertas in quadã indifferentia conſiſtit, ratio aũt ⁊ voluntas ſm iam dicta correſpondenter habent ſuorũ actuũ indiffentiã, merito dubitatur, cui harum potentiarũ principalius attribuitur libertas. Reſpõdeo, ex quo eñ liberum eſt, quod gratia ſui eſt ⁊ operatur, ꝓmo metaphyſice. Ideo cõmuni locutione ſm illam potentiam dicimur ſimpliciter liberi, qua noſtrarum actionum ſumus domini. Dicimur aũt principaliter ⁊ complete noſtrorũ actuũ domini, inquãtum poteſtatem plenam habemus ad actus noſtros conſtituendos in eſſe realis exiſtentie, hoc autẽ precipue volũtatis eſt, licet ratõem preſupponat. Nam vt in ꝑma parte. q. xix. ar. iiij. ad quartũ dr. Licet ipſius forme cauſa ſit ſcientia dirigens, volũtas ꝟo imperans, tamen ipſa nõ determinatur ad hoc ꝙ ſit vel nõ ſit in effectu, niſi per volũtatem. Ratio igitur libertatis etſi ſm modũ dictũ originetur in ratõne, tamen formaliter completur ⁊ perficitur in

volūtate,eiqȝ magis attribuitur dominium. Nam volūtas mota ab intellectu,cōſequenter ſe mouet ⁊ alias potētias,quare ipa imediatius ſe habet ad mouēduȝ, propinquiorqȝ eſt executioni actus. Quāuis etenī intellectus ſm indifferentiam motionis finalis ſpecificatiue precellat ,volūtas tamen vlterius tenet principatuȝ ſm indifferentiā mouendi ſe ⁊ alias potentias,ad exercitiū ſuoꝝ actuum. Ipa nanqȝ effectiue ab intrinſeco ſic mouetur,ꝙ a nullo extrinſeco (excmpto ſolo deo)moueatur,neqȝ ad alicuius agentis vel paſſi preſentiā,neceſſitatur exire in actum illuȝ,ſuper quem ſuaȝ hȝ libertatē,ſȝ ipſa ſola ſeipām ⁊ alias potentias ad agēdū vł nō agēdū etiam neceſſitando,effectiue impellit. Unde vltra libertatē immaterialitatis illimitatōis ⁊ indifferentie,que eſt in ratōe reſpectu iudiciorum,⁊ reruȝ quarum vnam ſm diuerſas conditōes indifferenter oſtendendo volūtati,poteſt ratio alteram alteri preponere aut preferre ,vltra hanc inquā indifferentiā ipa volūtas addit liberam effectiuam poteſtatem mouendi ad actum ,⁊ ſe ⁊ alias potentias omēs que aliquo modo rationi ſunt obedibiles,que facultas longe abeſt intellectui.

Capitulū quintum,oſtendit in brutis nō eſſe liberum appetitum

Ut ex precedentibus patȝ,appetitus cognitiuus,quia ſolum eſt boni apprehēſi ⁊ cogniti. Ideo ſua libertas ex modo cognoſcendi ⁊ iudicandi totaliter dependet, virtus autē ſenſitiua nō eſt collatiua neqȝ inquiſitiua ſingulorūȝ que circūſtant rem,ſed ſubitum habet iudiciū. pma ſcōe.q.,xlv. ar. vltimo Unī bruta circa obiecta ſibi occurrentia,ob materialitateȝ ſuarum potentiarū (propter quā etiaȝ ſuper ſe reflecti nō poſſunt neqȝ iudicium ſuū examinare) habent a deo preſixum ſibi certū ,id eſt determinatū iudiciū,ita ꝙ,p tūc ,nulla eis remanet facultas iudicium illud examinādi,⁊ ppter hoc carent delibratōe,ſed ſubito iudicant,pro eo ꝙ ex ſeipſis nō poſſunt aliter iudicare. Neqȝ enī retinent facultatem aliquid cōſiderandi circa obiectū oblatum ,per quod ad contrariam ſententiam moueātur,ſed naturali neceſſitate de tali viſo ,vel taliter oblato,taliter ⁊ nō aliter iudicare poſſunt Unde in omībꝫ brutis,eſt iudiciū naturaliter determinatū ad hoc vt quod vno modo pponitur vel occurrit,etiam eodeȝ modo cōueniens vel incōueniēs iudicetur,acceptetur,vel fugiatur. Agnꝰ enī videns lupum,ſola ea iudicare poteſt,que ⁊ timorem ⁊ fugaȝ inducunt,ſitibūdus vero circa aquam oblatā, ſola ea que deſideriū ⁊ pſecutōem puocant meditaꝛ,nihil aduertens,ſi aqua venenoſa

ſit vel alias nociua. Unde diligenter ꝯſideranti apparebit, ꝙ ſicut
actio ⁊ motio attribuitur inaīatis, ita iudiciū de agendis attribuit̃
et cōuenit brutis. Igit̃ ſicut obiectum ſine ſui apprehenſione appe
ti eſt impoſſibile, Ita apprehēſione exiſtente de obiecto ꝑ modum
ꝯuenientis vel diſcōuenientis, ꝓſecutōem ſequi vel fugā, nō mino
ri neceſſitate eſt neceſſariū, q̄ʒ ea ſit neceſſitas qua ignis ad p̄ſentiaʒ
cōbuſtibilis, neceſſario exit in actuʒ aduſtionis. Nam in brutis fit
impetus ad opus ꝑ inſtinctū nature, qꝛ eoꝝ appetitus ſtatim ap-
prehenſo ꝯuenienti vel incōuenienti, naturalr̃ mouet̃ ad ꝓſecutio-
nem vel fugā, vnde etiā ordinātur ab alio ad agendū, ſcʒ a ſuo crea
tore. nō aūt ipa ſe ordinant ad actū. Quare in ipſis eſt impetus q̄-
dam ad agendum, nō aūt imperiū, quo ſe ordinent ad opus

B ¶ Amplius qꝛ eoꝝ appetitus materialis eſt ⁊ organic⁹, hʒ
bonū aliquod particulare ꝓ ſuo obiecto. Ideo ad p̄ſentatatōnem
alicuius obiecti ꝑ modū ꝯuenientis, ſtatim inuenit in eo rōnem ſuf
ficienter motiuā ſui appetitus. Rurſus vis eoꝝ cognoſcitiua, non
eſt collatiua diuerſoꝝ ſicut rō, ſed ſimplr̃ apphendit aliqđ vnū, q̄re
etiā ſm illud vnū, determinate mouet appetitū. Un̄ pʒ ꝙ agnus
viſo lupo, timori obuiare nō p̄t, neqʒ fugam differre, viſam aūt ma
trem neceſſario deſiderat ⁊ ꝓſeq̄tur. Tali etiā neceſſitate canis ꝑci-
piens extraneū, neceſſario iraſcit̃, latrat, ⁊ ꝓſequit̃ eum, vidēs autē
familiarem, neceſſario gaudet ⁊ adulat̃, nō eñ brutū ex ſe, id eſt ex
ꝓpria adinuentōe ſiue collatōe, ſe mouere p̄t ad alicuius ꝯſiderati-
onem, qđ a p̄ſenti motu retrahat. aut in ꝯtrariuʒ inclinet, licet hoc
poſſit ſi fiat realis mutatio in p̄ſentatōe ab extrinſeco, aut phyſica-
lis in ipſo, quēadmodū canis alicui iratus ex neceſſitate, ad nouaʒ
panis oſtenſionē, iram deponit ⁊ placat̃ C ¶ Ratio fundamē-
talis p̄dictoꝝ eſt, qꝛ eoꝝ vis apprehēſiua materialis eſt ⁊ imꝑfecta
ſuꝑ ſe nō reflexiua, particularis ⁊ limitata, pauca circa obiectum
oblatum ꝯſiderans, ⁊ ꝑ ꝯſequens viam ad oppoſita non habens.
Et ex hoc etiam contingit ꝙ licet aliquam prudentiam participa
re videantur, qua valde ordinatum de quibuſdam videntur habe-
re iudicium, hoc tamen non habent per propriam adinuentionem
ſed ab intellectu diuino habent illud ſibi inditum, de illis taliter et
non aliter poſſe iudicare Unde etiam talis prudentia ſiue ſagaci-
tas, ſolum ad quedam determinata, et comparatione ad humanā
rōnem, in admodū pauca ſe extendit. Uulpes eñ etſi ſubtiliter no
uerit diuerſimode diuerſis inſidiari animalibus, ipſa tamē ſimpli
cem laqueum neqʒ declinare neqʒ diſſoluere poteſt. Et inde accidit,
ꝙ in brutis quibus certi fines et determinati fines particulares
a ſuo creatore ſunt deputati, determinateqʒ actiones ad illos.

fines deducētes, neqꝫ alios fines ſibi poſſūt ꝯſtituere, neqꝫ alias actiones ad fines illos ꝓſequēdos pñt adiuenire, cū rōnē finis ⁊ medioꝝ inqꝫtū huiuſmodi nō cognoſcant, ſcꝫ ꝙ hec media ad illi⁹ finis cōſecutionē ſunt accōmoda Unde nihil ex ꝓpria, ſed oīa ex nature agūt determinatione ⁊ quaſi ceca quadā neceſſitate vidētur duci ad finē ſibi inditū, ꝑ certa media, ab intellectu diuino ſibi prefixa circa quam quidem ꝓfixionem nullam ex ſe facere pñt imutationē queadmodū in ſagitta cōtingit, que ab alieno intellectu ad certū ſignū dirigitur Et ex hoc contingit oīa eiuſdem ſpeciei ſimiliter operari, vt omnes hyrundines, omneſqꝫ arance pariformiter nidificant, cuius cōtrariū cōtingeret ſi vel ꝓpria adinuētione, vel arte ſuis naturalibꝫ ſupaddita, operatione aliquā diſponerent, queadmodū hō quem non docuit natura texere vel edificare. Unde nec oēs hoc facimus vbi omnes bibimus comedimus dormimus ⁊ ambulamus Concludendū ḡ eſt ex premiſſis, ꝙ brutis ⁊ certi fines ⁊ actiones, non a ſe, ſed a natura predeterminantur ſeu prefiguntur.

Capitulum ſextum oſtēdit in quo bruta excedunt alia inanimata. A

Patet ḡ ꝙ ex quo bruta tanta neceſſitate mouent᷑ viſis, ⁊ aguntur paſſionibus, Ideo verā in ſuo appetitu libertatem non habent Uerū eſt tamen, ꝙ in hoc excedunt alia inanimata, qꝛ ad libertatis aliqualem ſimilitudinē accedere videntur. Nam vbi inaīata ſemp eandem habent formam naturalem quā etiā naturaliter vna, vniformiſqꝫ conſequit᷑ opatio, ibi apud bruta in ſenſu, non ſemper eadem, ſed modo triſtis, modo delectabilis forma recipitur, acciditqꝫ ſm hꝰ ꝙ bruta modo fugiunt, modo vero ꝓſequūtur, in quo quidem conueniunt cū homine vt ſic quarūdam actionū ſuarū indifferentiā habeant, qua pñt agere, ſi iudicent eſſe agendū, ⁊ non agere ſi non iudicent eſſe agendū Ita ꝙ eoꝝ actio nō ex aliena, ſed ex ꝓpria eoꝝ dependet et originatur cognitione, vbi ecōtrario inanimata ſine propria precognitione preſuppoſita neceſſario agunt, quādocūqꝫ pñte obiecto, nullū eſt exterius impedimentū, animalia vero ex aduerſo, ſi nullū aſſit impedimentū extrinſecū, qꝫuis ex neceſſitate exeant in actū, nō tamen ad hoc ſufficit pñtia obiecti, ſed vltra adeſſe opoꝛtet, eius ꝑ modū cōuenientis aut diſcōuenientis apprehenſionem Uerū qꝛ tale iudiciū nō ꝓpria hñt collatione, ſed eis ab alio ad vnū modū determinatū eſt, ideo ⁊ appetitus eoꝝ, qui iudiciū ipſꝫ de neceſſitate conſequitur, etiā ad vnū determinatus eſt, ⁊ ꝑ

dñs eoꝝ actio exterior que nullo exiſtente īpedimento, naturali neceſſitate appetitum cōcomitatur, determinata erit, quēadmoduꝫ graui exiſtenti ſurſum, remoto īped imēto, de neceſſitate ineſt motio Ratio eſt, q2 in aīalibus, appetitus ſuo motu eſt principiū effectiuū ꝛ naturale, exterioris mot9. iij. de anima. B ¶ Pro dictoꝝ vlteriori intelligentia Conſiderere ɔuenit, ꝙ qꝫuis potētia executiua animaliū, ſm ſe indifferens videtur ad oppoſita, ſcꝫ ad quieſcere vel moueri, ꝛ hoc antrorſum vel retrorſum, ipſa tñ etiam in homine non eſt libera ſimpliciter ex hoc, q2 pt ex directo cohiberi Unde et homo licet etiā ex hoc capite dicatur liberi arbitrij ſeu libere volūtatis, q2 eius actus interior a nulla creatura pt impediri, non tñ dr libere actionis, ſicut dñs deus. Idem quoqꝫ eſt in brutis, Uerū tamen ex quo iudiciū, quo talis potentia indifferēs applicat ad vnū oppoſitoꝝ, eſt brutis ab altero determinatū Ideo ex reſtrictione eoꝝ ad certū iudiciū, deriuat in mēbra exteriora vlterior quedam obligatio, propter quā ſimpliciter in potentia motiua adhuc minus, ratio libertatis remanet C ¶ Neqꝫ iteruꝫ brutoꝝ diſciplinabilitas qua nata ſunt obedire inſtructori, nobis eſt obijcienda tanqꝫ ſignū vere libertatis, Nā ex memoria beneficioꝝ vel flagelloꝝ, inſurgēti naturali iudicio (cuius poteſtatē nō habent) pſequūtur aliqd tanqꝫ amicū ꝛ ſperandū, aut inimicū et fugiendū ꝛ ſic poſt flagella, ex paſſione timoris naturaliter inſurgente, quadā naturali ducūtur neceſſitate ad obediendū nutui inſtructoris, Unde licet hoc arguat quandā in potētijs actionū indifferentiā, nō tñ verā cōcludit in ſuo appetitu libertatē, q2 nō eſt cauſa ſue inclinationis, pro eo ꝙ non ſeipm, ſed generans ſuū, vel extrinſecū aliqđ īpellens, ipm ad eam determinet inclinationem.

Ca.vij. manifeſtat modum quo intellectus mouet voluntatem A

Poſtqꝫ ergo diffuſe oſtenſuꝫ eſt qualiter hō excedit alia aīalia in libertate ſui, pprij appetitus. expedit etiam de mō, quo ꝛ mouet ꝛ mouetur human9 appetit9 (q volun tas dr) paruper determinare, licet aūt interdū intellectus ſuo inſtinctu exeat in actū a volūtate nō motus, q2 alias ſequeret̃ pceſſus in infinitū in motionib9, tñ experimur ꝙ qñcūqꝫ volūtas vult intellectū intelligere, vel aliā potentiā actū ſuū exercere, ſtatim talis potentia, quātū pt, conat̃ exire in actū U i ſignū eſt, ꝙ tales actus a volūtate effectiue (licet mediate) pcedant intellectus aūt vel pꝫantaſia, quāuis cū ꝫ appꝛehendit valūtati opꝛtandi eſſe, nō tñ eā ex ſua virtute, ad actū īpellendo mouebit, vt.

in actum exire conetur et ideo quia intellectui nulla ineſt virtus effectiue motiua, qua volūtatē ad actū impellere poſſit, ſed ſolū mouebit eā in gn̄e cauſe finalis, formaliter ſpecificatiue, ſcʒ p̄ſentādo ei obiectū ſuū formale, qđ eſt bonū, ex ſe quidem habēs rationē cauſe finalis, reſpectu aūt voluntatis habens rōnem obiecti, qđ vtiqʒ eſt ipſius potētie et actus eius ſpecificatiuū B ¶ Sed dubitabat frater Eggardus, quō ſpecificatio actus vnius potentie, fieri poſſit p actū alterius potentie. Reſponſio, ſpecificatio iſta ſolum accipienda eſt p modum cuiuſdam imitationis, queadmodum artificiale imago vel ideatuʒ ſpecificatur pſuū exemplar ſiue ideam, inquātū hoc in tali re expletur, qđ in ipſa idea intentionaliter preſentatur Nam voluntas in tale obiectum et tali modo tendit, qđ et qualiter ab intellectu practico concipitur Unde quia obiectū ſpecificat actum voluntatis hoc facit mediante ſui apprehenſione et naturali ſimilitudine, que eſt in eius oſtenſione apud intellectuʒ Ita quia oſtenſio boni, non eſt ſpecificatio volitionis, ſed cauſa ſpecificationis eius, cauſalitate finis vel forme que ſit ei ratio agendi intentionalis, nihil tn̄ voluntati imprimens. Iſtud vtiqʒ verum eſt, ſi volitio accipiatur in ratione actus, ſecus forſan ſi accipiatur in ratione motus Nam ſicut pmanētia ſpecificantur a forma immanēte, ita ſucceſſiua a termino et ita motus ſpecificatur a tmino, quē tn̄ terminus nō efficit Iā ſm aliqs ſatis videtur conueniens accipere volitionē in ratione motus qʒ tendit in rē ſm quia in ſe eſt, vbi intellectio eſt ſm quia res in anima eſt Et ita ſpecificatur a ſuo obiecto tanqʒ a termino reali, potius qʒ intellectio que ſpecificatur ex obiecti ſimilitudine. C Sed circa nunc dicta dubitatur Quāuis enim obiectum vel eius apprehenſio nihil actiue operetur ad exercitium actus voluntatis, aliquid tamen videtur operari ad eius ſpecificationem, ad quod forſan talis poſſet adduci perſuaſio Cuiuſlibet rei create, neceſſe eſt et rationabile aliquam eſſe cauſam effectiuam, vt de ſe patet, ſed ſpecificatio actus voluntatis eſt aliquid creatum, igitur habebit aliquā cauſam effectiuam, non poteſt autem pro ſua cauſa habere, ipſam voluntatem ſm ſe, quia ex quo illa eſt vnius rationis, ipſa faceret omnes actus ſuos eſſe eiuſdem rationis et ſpeciei Sequitur ergo, quia vel obiectū erit cauſa actiua ſpecificationis actus, vel eius apprehenſio. Reſpondeo non eſt intelligendum vel imaginandum, quia exercitium actus ſit vna res, et ſpecificatio eius ſit alia res, quibus tanqʒ diuerſis rebus debeant aſſignari cauſe effectiue diuerſe Actus enim ille ſimplex eſt non partibilis in plures res. Quia ergo voluntas ſola, totū actum producit quo ad exercitiū et tamen hoc nō facit abſqʒ

appꝛ̄henſione obiecti, que tamen ad exercitiū actus, nihil effectiue opatur Ita ⁊ ſola volūtas, ſpecificationē actus effectiue cauſat, ſ; hoc non fit abſq; obiecti appꝛhenſione, que tamē illic nihil effectiue opatur, ſed ipſa appꝛ̄henſio, eſt homini ratio quedam cauſandi ſpecificationē actus ꝑ potentiā volūtatis, inq̄ʒtū ſm diuerſas appꝛehenſiones eiuſdē vel diuerſoꝝ obiectoꝝ, volūtas ꝓducit actus ſuos diuerſarū ſpecierū. Unde concedendū eſt, ꝙ obiectū mediante ſui appꝛ̄henſione eſt ratio quedam cauſandi ſpecificationē act⁹, et ideo eſt ratio agendi, ⁊ etiā ratio agentis ipſam ſpecificationē actus, ſed nō eſt ita ratio actiua, neq; actiue ſpecificans, ſicut calor eſt ratio actiua calefaciendi Eſt ergo appꝛehenſio q̄dam ratio agentis ipſam ſpecificationem. nō aūt ratio actiua ſpecificatiōis Quia q̄uis nihil actiue influit, habet tamen ſe in ratione menſure neceſſarie, formalis ⁊ exemplaris, cuius certe eſt effectū ſpecificare Sicut nāq; motus circularis ⁊ rectus bene ꝓcedere poſſūt ab eadem motiua virtute, ⁊ tñ differūt ſpecie. vij. phyſicoꝝ ꝓpter ſpacia diuerſarū rationū, ſuꝑ quibus fiunt, nihil tamen actiue influentibus ipſis ſpacijs Similiter ⁊ ab eadem virtute protractiua manus, ꝑ idem inſtrumētū, ſm aliud ⁊ aliud formulare (cui ab eadem virtute actiua applicatur inſtrumentū) cōſtituūtur diuerſarū ſpecierū figure, nihil tamen actiue illic influentib⁹ formularibus, Ita ⁊ nihil mirū eſt, ꝙ homo habens ſecū loco formulariū ⁊ exemplariū diuerſas appꝛhenſiōes ſm intellectū ꝑ eandē actiuā virtutē volūtatis actus ꝯſtituat diuerſarū ſpecierū, nihil tamen īpꝛimētibus effectiue illis appꝛ̄henſionibus Claret ergo q̄ʒ inualida eſt ꝯſequentia, ſola volūtas effectiue cauſat ſpecificationē ſuoꝝ actuū, igitur oēs actus ſui erūt eiuſdem ſpeciei Satis nā. ꝫ eſt ꝓ diſtinctione actuū ſpecifica in propoſito, ꝙ cauſa effectiua eadem manente, pꝛincipia formalia ⁊ exemplaria ſpecie diſtinguantur.

D ¶ Pꝛedictis tamen obuiare videtur deductio Heruei, quodlibeto ꝑmo ar. i. q̄ʒ efficaciter ꝯcludere putat, in effectu arguens ſic niſi actiue moueat intellectus voluntatem ad actū, tūc liberū arbitriū de quo d̄r ꝙ ſit facultas volūtatis ⁊ rationis, nō includeret in ſe facultatē rationis. Si dicas pꝛimo ꝙ imo, q: opoꝛtet per rationē oſtēdi ipſi volūtati bonū, in quod habet tendere Cōtra, volūtas nullius oſtenſionis eſt capax, q: nullā cognitionē habet vel habere poteſt Si dicas. ij. ad hoc, ꝙ vt arbitriū facultatē ratiōis includat, ſatis eſt ꝙ ille homo, qui vult, ſit oſtenſionis capax Cōtra, ex hoc ſolū habet, ꝙ intellectus vult, ſicut albus ambulat ſed nō habetur ꝙ velit ꝑ intellectionē (ſicut nec albus ambulat ꝑ albedinem) q: ad hoc requiritur ꝙ intellectio ſit cauſa volendi, ad

qđ tertio aſſumit φ iam ſm iſtos, nullo mō poteſt ſaluari, φ intellectio ſit cā volendi, etiā ſine q̄ nō, ꝓbatū eſt eñi, φ illa oſtenſio quā iſti ponūt, eſt vnū nihil, q̄ſi dicat, talis oſtenſio nihil facit ad actuꝫ liberi arbitrij. Et ſic ſeqtur quarto loco, φ hō ꝑ liberꝝ arbitriū, nō moueret ſe aliquo mō ꝑ directōem rōnis. ¶ Sed huic deductioni reſpondēdo, in primis dicendū ad impugnatiōeꝫ ſecūde rēſpōſionis. Nō oportet ad hoc φ arbitriū ſit facultas rōnis, φ hō velit ꝑ intellectōem, vt prepoſitio per, deſignat cauſalitatē effectiuā, ſed ſatis ē φ velit. bonū ꝑ intellectionē, id eſt ſm directōem ipſius intellectōis, ꝛ φ ſine ea velle nō poſſit. Nec ad hoc oportꝫ φ intellectio ſit volendi cauſa effectiua, ſed ſufficit φ ſit finalis vel potius formalis ꝛ exemplaris, vt ꝑus expoſitū eſt. Unde cōſequenter qđ tertio loco aſſumitur negandū eſt. Siliter ꝛ illud qđ in eius ꝓbationem aſſumit, ſcꝫ φ illa oſtenſio ſit vnū nihil, q̄uis eñi oſtenſio nihil effectiue cauſet in actu volendi, ipa tñ ꝑ ſe eſt neceſſaria in actu volendi, q2 abſq3 illa oſtenſione, potentia volitiua nō haberet obiectum ſibi ꝯiūctū, ꝛ ꝑ ꝯſequens ipa nō poſſet exire in actū. Illud aūt qđ quarto loco infertur cōcedendū eſt, ſi prepoſitio per dicat circūſtantiā cauſe effectiue, cū hoc tñ ſtat, φ hō moueat ſe ꝑ arbitriū ſm directōem vel iuxta directōem rōnis. Huius familiare ꝛ clarū exemplū adducit, q̄uis eñi certum ſit, φ viſio nihil effectiue operatur ad emiſſionē ſagitte verſus ſignū, nihilominus tñ nemo negare poteſt. quin ſagittans per viſionē, id eſt ſm directōnem ꝛ iuxta directōem viſionis. mittit ſagittam ad ſignū. E ¶ Ad ꝓpoſitum ergo vnde ſumus digreſſi redeūdo, intellectus dat actui volūtatis, nō q̄dem exiſtentiam, q2 hoc facit ſola voluntas, cuius eſt actū illum ponere, vel tollere quoad eſſe actualis exiſtentie, ſed ſolum determinat actū volūtatis in eſſe intentōnali ꝛ intelligibili ꝑſentatiuo rōnis idealis, nō aūt effectiue in eſſe reali, vbi ecotra voluntas intellectū ceteraſq3 potentias effectiue mouet determinādo eas, velut ſua inſtrumēta ad earū ꝓprios actus. Plus ergo voluntati tribuendū eſt de libertate, q2 per eam noſtraruꝫ operationū ſumus effectiue domini, ſm φ in eſſe reali exercent. vbi ꝑ intellectum ſumus ſolū originaliter earū domini, ꝑ modū ꝑſentatōis ꝑſuppoſite, ad quā nō neceſſario ſequit ipſius operationis, in eſſe reali exercitiuꝫ. de quo tamen reali exercitio, vtiq3 morali phyloſopho plus eſt ad propoſitum.

¶ Capl̄m. viij. oſtendit per quid determinat rō, qñ ipſa volūtatē mouet & determinat A

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Conſequenter patere poteſt, quomõ neqʒ intellectus neqʒ obiectum ab eo oſtenſum, ɔcurrũt ad ꝓductõem volitionis effectiue, quaſi eam deducāt de potentia ad actũ ſed ſolũ per modũ finis ⁊ tanqʒ ratio agendi, nõ q̃dem realis, id eſt effectiua (quẽadmodũ calor igni eſt rõ effectiua calefaciendi) ſed eſt ſolũ q̃dam ratio intentionalis, ita ꝙ ſine eius intentionali preſentatione, tam reſpectu finis q̃ʒ reſpectu medij, homo nõ poteſt exire in actũ voluntatis. Ratio aũt ſpecialis, quare neceſſe ſit predictã preſentatõem p̄cedere, hinc accipi poteſt. Nam exquo volũtas eſt indifferens ad diuerſa incõpoſſibilia, a potẽtia aũt que eſt indifferens ad vtrũqʒ incompoſſibiliũ, nihil actõnis ſequitur, niſi ipa determinetur ad alterũ eorũ. Ratio aũt ꝓpter quaʒ neceſſaria eſt iſta determinatio hec eſt. Quia talis potentia aut nihil operaretur, aut ſi abſqʒ determinatõne exiret in actum, tũc oppoſita ſimul produceret, ad quorũ quodlibet habet poteſtatẽ. Jam nõ eſt intelligibile ꝙ talis determinatio volũtatis (que nihil aliud videtur q̃ʒ q̃dam preacceptio vnius incompoſſibiliũ pre altero) fiat ſine cognitione. Neqʒ eñi fieri poteſt a volũtate ſola, que ceca eſt, nullam ex ſe rõnem illius p̄acceptatõis habens. Oportet ergo adeſſe cognitõem, qua vna pars alteri oſtendatur in bonitate prepon- derare, que vtiqʒ eſt volũtatis obiectũ formale, vt in vnaʒ partem ſic determinate oſtenſam volũtas tendat, altera poſtpoſita. ⁊ ſic voluntas determinatur ſaltem antecedenter ex ipſa ratõe. B.

¶ Sed dubitando inſtabat frater Jacobus, ex quo etiã rõ eſt indifferens viam habens ratiocinãdi ad incompoſſibilia, vnde ergo ipa determinat᷑. Reſponſio. ꝓbabiliter dici poteſt. ꝙ rõnem determinari nihil aliud eſt, q̃ʒ cum inquiſitõem habeat ad oppoſita, eã deliberatõne duci ad vnũ illorũ aſſentiendũ, cui aſſentiẽdo format verbum cordis complexũ vel incõplexum, naturaliter ſignificatiuũ talis obiecti (id eſt ex natura ſua, nõ ad placitum ſaltem humanum ſic rep̄ſentatiuũ) ⁊ ſic determinate repreſentat obiectum, ſine qua preſentatiua oſtenſione voluntas nõ poterit in actum exire.

C ¶ Sed dicebat. per quid ergo ratio ad illius vel illius partis aſſenſum determinat᷑. hic breuiter dicenduʒ, ꝙ exquo ratio hic ſupponitur eſſe indifferens, ideo ad eius determinatõnem, non eſt querenda aliqua cauſa, in determinãdo eam, ad aliquid neceſſitans. alioquin tũc ipſa ad illud, ⁊ ad eius oppoſitum, non eſſet indifferens, neqʒ poſſit eſſe radix libertatis que eſt in volũtate. Cum ergo ratio ex ſua natura hoc habet ꝙ ſit indifferens, ⁊ viam habẽs ad oppoſita, etiam cõſequens erit ꝙ ex ſua natura non erit niſi cõtingenter determinabilis. D. ¶ Determinat᷑ aũt ratio aliquã-

do ex ſeipſa inquãtum ex quibuſdã principijs deliberãdo ad vnum oppoſitorum cõtingenter ſe reſoluit (cõtingenter dico.) inq̃tum propter ſui illimitatõem, ſecũ habet ⁊ alia principia, ex quibus ad oppoſitum deſcendere poſſet. Interdum vero determinaᵗ ratio ab ipo appetitu, ⁊ hoc maxime in agibilibꝫ practicis ⁊ moralibꝫ natũ eſt contingere. In practicis eñ agibilibus ⁊ moralibꝫ ṗncipia ſunt practica, et ſic exquo de agibiliũ dictant principijs, exprimũt fines vniuerſales appetibiles, cõcluſiones aũt ex eis deducte, fines reſpiciũt particulares, aut media ad eos cõducentia ſm rõnem operabilis. hec aũt om̃ia ex directo obiectiue reſpicit appetitus, vnde ad talem determinatõem plerũqꝫ multum confert diſpoſitio habitualis aut paſſionalis ipſius appetitus, ṗpter quam ratio illud tanq̃ȝ gratius preponderare exiſtimet in bonitate, quod ſibi videᵗ cõformius principio finali, cui quidem homo ſm talem diſpoſitionem appetitus habitualem vel paſſionalem plus inheret, iuxta illud tertij ethicorũ, qualis quiſqꝫ eſt, ſcꝫ ſm ſuũ appetitum. talis finis ei videtur, ſcꝫ ſm intellectũ. Unde tam inclinatio volũtatis, q̃ȝ inclinatio appetitus ſenſitiui, nata eſt trahere rõnem ad ſibi aſſentiendum E ¶ Et quidem q̃tum in hoc valeat paſſio appetitus ſenſitiui ad alienãdum iudiciũ rõnis. nobis ſatis inſinuat Ariſtoteles in Rhetoricis, vbi per hoc vnicuꝫ diffinit paſſionem qđ eſt immutare iudiciũ ratõnis, dicens. Sunt autẽ paſſiones ṗpter quaſcũqꝫ homines cõmoti, differunt ad iudicia, id eſt ṗpter quas homines diuerſimode ſe habent in iudicando. Ad iſtas autẽ paſſionales affectiones concitandas in parte ſenſitiua. plerumqꝫ plurimũ conferũt quedam diſpoſitiones interiores ſiue permanẽtes, ſiue a nouo inſurgentes, pro eo ꝙ ſm illas diſpoſitõnes, aliq̃d ſit homini obiectum magis ꝯueniens q̃ȝ fuerat prius. aut fiat conueniens quod prius erat incõueniens, aut econtra. ⁊ ſm hoc contingit partem ſenſitiuam circa obiectuꝫ illud aliter ⁊ aliter affici, et ſm diuerſitatem affectionũ, aliter ⁊ aliter rõnem trahere ſiue inclinare. quemadmodũ fatigato cõueniens eſt quieſcere, quod ṗus ei fuerat tedioſum. Et hoc forſan intenderunt, dicentes ꝙ ideo voluntas libera ad oppoſita plus in vnam partem determinatur q̃ȝ ad aliam, quia placet ſibi plus iſta q̃ȝ alia. id eſt qꝛ vna eſt magꝭ cõueniens volenti q̃ȝ alia. F ¶ Inſurgit aũt talis diſpoſitio interdum quidem a deo imediate, ⁊ tũc quis moueri diciᵗ ex diuino inſtinctu, aliquãdo ṽo a corpore celeſti, quãdoqꝫ vero a diſpoſitione cõtinentis, ⁊ tũc homo diciᵗ quaſi a fortuna moueri. inq̃tuꝫ ad aliquid percipit ſe inclinari cuius cauſam ignorat. Aliquando vero a cauſa exteriori manifeſta, vt cum ab igne vel ab alio dolor

ſinfertur,aliquãdo propter diuerſa occurrentia ab extrinſeco, aliquando vero ab alteratõne interiori ,vel egritudinis, vel famis, vel ſitis in virtute generatiua vel nutritiua. G ❡Unde patz ex omnibꝯ iſtis, ꝙ nõ eſt dare vnam cauſam per ſe determinantem ipſam rõnem,ſed paſſim indifferenter ſunt diuerſe cauſe determinantes,quarũ tamen nulla rõnem neceſſitabit,pro eo ꝙ eaꝝ nulla habeat neceſſariam habitudinẽ ad illam determinatõem faciendaꝫ inq̄ꝫtum inclinationi cuiuſlibet cauſarũ occurrentiũ,contraponere poteſt aliquam rõnem generalem vel ſpecialem,tractui talis cauſe repugnantem. Neqꝫ ergo ſeipſam ratio, neqꝫ alia cauſa eam ex neceſſitate,ſed ſolum cõtingenter determinabit. Neqꝫ tamẽ ſequitur, ſi nõ neceſſario determinetur, ꝙ ergo determinatio ſecuta nõ ſit. Nã et ea etiam fiunt,que contingẽter fiunt. Quare non ſequitur ,hoc nõ neceſſitat,ergo nõ determinat,quemadmodũ neqꝫ ſeq̄tur, hoc non neceſſario determinauit,ergo non determinauit. Et q̄dem que dicta ſunt in practicis agibilibꝯ in hũc modum ſe habent. H

❡Secus aũt eſt in ſpeculatiuis,qꝛ ex quo ſunt quaſi neceſſaria ab omi motu ⁊ operatõne abſtracta, nihil de bonitate vel appetibilitate apud homines exprimentia. Ideo appetitus nullo circa ea motu inclinatõis afficitur Unde ꝓpter diſpoſitõem appetitus circa ea ſm ſe accepta, nõ variat᷑ exiſtimatio intellectus. Nam vt ſexto Ethicoꝝ dicit᷑, Delectabile nõ oẽm exiſtimatõnem corrumpit, quia nõ eã ꝙ trigonus habeat tres ,que ſpeculatiua eſt, ſed ſolũ eaꝫ que prudentie eſt, Uerũtamen propter extrinſecũ aliquod adiũctũ affectio operatur in ſpeculatiuis,ad ſic vel ſic opinandũ, vt cum quis propter doctorem quẽ ſequitur vni parti cõtradictiõis opinando afficitur, aut qꝛ ex iuuentute ſic didicit, ⁊ audire aſſuetꝯ eſt. Iuxta illud ſecũdi metaphyſice. Sicut audiuimus ita dignamur dici. id eſt dignũ putamus ita dici. Sed hec affectio nõ oritur ex re opinata, ſed aliunde, vbi in moralibꝯ ⁊ agibilibꝯ ex affectõe, quã habemus ad rem opinabilem in ſe, noſtram variamus exiſtimationem. I ❡Unde etiã moralis ſcientia, preter dialecticã cõmunem, ſingulariter indiget ſpeciali logica ſibi ſubſeruiente. Nam ex quo affectões aĩe; nõ ſunt nate alienare iudiciũ intellectus circa ea que cõſiderãt ſciẽtie ſpeculatiue, ⁊ artes ꝯtra prudentiaꝫ diſtincte, Ideo ꝑ illis ſufficit dialectica cõis, modũ docẽs diſcurrẽdi. Sed qꝛ ſcia moral᷑ circa agibilia v̄ſat᷑, in q̄bꝯ affectões aĩe nate ſunt alienare iudiciũ intellectꝰ (neqꝫ eñi eadẽ agenda vident᷑ amãtibꝯ ⁊ odientibꝯ, neqꝫ iratis ⁊ mãſuete ſe hñtibꝯ. ij. rhetorice) Ideo ſcia moral᷑ ſpẽali indiget logica ſubſeruiẽte q̄ ẽ rhetorica, locos ⁊ modũ docẽs: quo ſimul dubia veritas inueniat᷑, ⁊ appetitus ſic rhetorico colore:

alliciatur. Ut nō impediat intellectū ne cōcedat ꝯcluſum, ⁊ huic ad eundem finem adiūgitur poetica, a qua differt rhetorica, quia hec claram ſententiā deſiderat ⁊ verba in ſua ꝓpria ſignificatione retinet, vbi poetica ſententiā delectabiliter obſcurare nitit̄ aut v̄boꝝ aut ſentētiarū tranſſumptione, aut certa carminū menſurata modulatione. Redeūtes ergo vnde digreſſi ſumus, hoc vnū cōcludamus, ꝙ aſſenſus ſiue approbatio ipſius rationis, ex quacūqꝫ exiſtimatione cauſetur, eſt cauſa ſaltem ſine qua nō, determinationis ipſius voluntatis, ⁊ hoc ꝑ modū quo exemplatū determinat̄ a ſuo exemplari, ꝑ viam libere ⁊ nō neceſſarie imitationis.

¶ Capitulum.ix. manifeſtat eos actus ꝑ quos ſumus actionū nr̄arum domini. A

Difficultas quedā merito diſcutienda reſtat, An ſcꝫ ꝑ nudas quaſdam potentias, aut ꝑ earū actus quoſdam, ſimus actionū noſtrarum domini. Et quidem hic ſupponendum eſt, ꝙ ꝑ dominiū intelligimus plenariam poteſtatem, plenaria autem facultas ea eſt, que ſicut ꝑmo ſe extendit ad ponendū, ita ſcd̄o ſe extendit ad nō ponendū actum, quem habet in ſua virtute, etiā p̄ſente obiecto, ⁊ nullo exiſtente impedimēto extrinſeco. Unde ſicut agens nō habet dominiū aliqđ, ſup actū qui nō ſubeſt ſue virtuti actiue, inquātū ei deficit facultas ꝑma. Ita neqꝫ agentia naturalia actionū ſuarū naturaliū habent dominiū, ꝑ eo ꝙ deficit eis ſcd̄a facultas. Nam preſente obiecto neceſſe eſt, ꝙ exeant in actū nullo exiſtente impedimento. B ¶ Ad dominiū ergo duplex requiritur facultas. Prima eſt cōis omnibꝫ agentibus in ordine ad ſuas actiones, conueniens tam animatis qꝫ inanimatis, omnia enī talia facultatē habent ſeu virtutē, ponēdi actus ſuos ineſſe, cōuenit etiam volūtati, que eſt virtus actiua ꝑncipalis totius hoīs, qua mediāte, ꝓducit oēs actiones humanas, ſicut mediante calore tanqꝫ ſuo principio actiuo principali, ignis omnes ſuas ꝓducit actiones. Sed ſcd̄a facultas que eſt ad non ponendū actum ſue virtuti ſubiectū, dominiū ⁊ libertatem complet, ⁊ ſolis volūtarijs competit. C ¶ De tali ergo dominio hic dubitatur. An homini ꝑ nudas potentias cōueniat vel potius ꝑ quoſdam actus. Et quidem ꝙ non per nudas potentias, ſic oſtenditur ab herueo. Actus omnino indeliberati, nullo modo in noſtra ſunt libera poteſtate, ergo prim⁹ actus in noſtra poteſtate exiſtens, eſt vel ipſa deliberatio, vel deliberationis ad eam conſequens concluſio. Jam ſic eſt, ꝙ neqꝫ deliberatio, neqꝫ eius ꝯcluſio, eſt in noſtra poteſtate per nudas potentias. Quod ſic declara

tur. Deliberatio cum ſua cõcluſione (ex quo ad rationem ꝑtinent) non poteſt eſſe actus elicitus voluntatis. Erit igitur actus impa tus extrinſecus, a volũtate effectiue ꝓcedens. Modo ſic eſt, ꝙ vo luntas non poteſt cauſare, vel imperare aliquem actum, niſi per propriũ actum elicitũ intermediũ Ex quo em̃ potentia quelibet proxime ⁊ ĩmediate ordinatur ad actum ſuũ, non eſt intelligibile ꝙ aliqua potentia actiue ſe extendat ad aliquod extrinſecũ, niſi ꝑ propriũ ſuũ actum intermediũ. Cõſequens ergo eſt in ꝑimis, ꝙ ſuper primũ actũ in noſtra poteſtate exiſtentem, habemus domi niũ, per quendã actũ a voluntate elicitũ. Cum aũt ordine nature quilibet actus voluntatis elicitus ꝓrerequirit actũ intellectꝰ (cui conformetur ⁊ a quo dependet) ſibi preuium, ideo conſequenter neceſſe eſt ponere duos actus duarũ potentiarũ, ex quibus alio rum actuũ habemus dominiũ. D ¶ Sed reſpondetur forſan ad totam iſtam deductionẽ, ꝙ q̃uis precedat deliberatio non tñ ex ea habetur libertas, quia in hoc libertas conſiſtit, quod eſt poſ ſe acceptare vel non acceptare obiectũ poſt deliberationẽ. Reſpõ deo. Saltem deliberatio requiritur ad libertatẽ, alioquin actus omnino indeliberati ſubeſſent noſtre libertati, recte ergo conclu ſum extitit, ꝙ non in nudis potentijs fundat̃ ipſa libertas ſ; me diantibus earum actibus vt concluſum eſt. Epilogando ergo ſic inferamus. Ex quo ratione deliberationis, alij actus habent, ꝙ ſunt in noſtra poteſtate, neceſſe eſt dicere primũ actum in noſtra poteſtate exiſtentem, eſſe deliberationem ipſam, vel eius conclu ſionem, vel aliq̃d cõſequens ad eã. Cũ ergo deliberatio rationis, ꝓcedit ab actu elicito volũtatis, qui dependet ex actu intellectus ſequitur ꝙ per actum voluntatis ⁊ intellectus ſumus aliorum no ſtrorum actuum domini.

¶ Capitulũ. x. oſtendit ea que primo occur rũt hoĩ circa agibilia nouiter occurrẽtia A

Modus iſte imaginãdi ſic explanari poteſt. Ex quo nã q; in omni actu elicito, iuxta prehabita, volũtas ↄmen ſurari debet ⁊ conformari, alicui actui rationis. Natu ra autem a defectione ⁊ imꝑfecto, ad ꝑfectũ progredi nititur, nõ ſolũ ſm corpus, ſed etiã ſm animã tam rationalẽ q; ſen ſitiuam, inquãtũ humanus intellectꝰ pre ſui debilitate, diſcurſu eget ⁊ tp̃e, ꝓ veritatis acquirenda vel inueſtiganda cognitione. Soliti q; ſumus ꝓpter hoc, ab ipſa infantia, ex ĩprouiſo pati incõ moda multa, q̃ facile declinare potuiſſemus, ſi fuiſſent preuiſa. Si militer ⁊ conſueti ſumus multas habere affectiones ſubrepticias in

ſurgentes ab obiectis ſubito occurrētibus, ſiue ab intra ꝓpter al-
teratione̅ digeſtiue, aut nutritiue, generatiue virtutis, aut ex com
motione humoꝝ in fantaſia, ſiue ab extra cū imutatione trī ſenſus.
Ut qn̄ ex cōtactu rei exterioris, ſubito vel dolor vel delectatio in-
fertur. Et q̇dē reſpectu taliū obiectoꝝ, ꝑmi actus nullo mō in nr̄a
ſunt ab initio poteſtate, q2 eoꝝ appꝛ̄henſio, ab initio nō eſt in nr̄a
ptāte quoad exercitiū, neq3 quoad ſpecificationem ɔuenięctis vł
diſcōueniētis. Nā illa ſpecificatio ab initio, totaliter plerūq3 depē
det ex diſpoſitiōe iniacēte ipſiꝰ hoīs, ꝓter occurſus ipſiꝰ obiecti,
quēadmodū videmꝰ hoī ſic diſpoſito, aliqđ eſſe obiectū ɔueniēs,
qđ eidē moꝝ aliter diſpoſito redditꝛ incōueniēs. Et hec ſūt loco ma
ioris. Certi q̄q3 ſumꝰ ꝑ naturalē iſtinctū ꝙ multa taliū acceptare
vel refutare, plurimū ptineat ad bene vel male eſſe noſtrū, ꝛ plerū-
q3 ſuſpicamur aliter circa talia eſſe agendū, q̄3 ꝑmꝰ eoꝝ occurſus
ſuadeat vel inclinet. Et hec ſunt loco minoris. B ¶ Un̄ ſeq̇tur
ꝓ ɔcluſione ꝑma, ꝙ adulto poſt occurſū alicuiꝰ talis obiecti, moꝝ
occurrit ſuſpēſiua cogitatio plenarie acceptationis vł refutatōis
dictās eaꝝ vtrāq3 eē differēdā, donec iferatꝛ ꝛ ɔcludatꝛ, q̇d circa tale
obiectū agere vel fieri expediat. Siliter ꝛ ꝑ ſcđa ɔcluſione ſeq̇tꝛ, ꝙ
de obiect3 talit̄ occurrētibꝫ, etiā q̄ſi naturali iſtinctu accidit, ꝙ non
de q̄libz occurrēte, eiꝰ qđ nob3 ɔueniat, certū ſtatim ꝛ ɔpletū habe
mus iudiciū, ſ3 plerūq3 circa cı̄ ı nob3 occurrentia opꝰ eſt deliberati
tione, q̄ ex not3 aliūde, ad noticiā agibilis ignoti paulatī ꝓgreditꝛ,
niſi forſan circa illa obiecta ꝑ habitū aliquē aſſuefacti, ad vnā ꝑtē
ꝛ ītellectu ꝛ volūtate ꝑus ſimꝰ determinati. C ¶ Seq̇tꝛ etiā ꝑ
tertia ɔcluſiōe, ꝙ de reliq̇s, circa q̄ ꝑ habitū determinati nō ſumus
(niſi nimis modice ſint īportātie, vt nullā ſufficiāt īgerere appeti
tui occupatione̅) ex ip̄a natiuitate naturalr̄ē nob3 īſerta ſollicitu
do q̄dā ſiue ī clinatio inueſtigādi ꝑ deliberatione̅, q̇d nobis de obla
tis ɔueniat. Cui alludit illud ſapiētis. Incerte ꝓuidētie nr̄e, ꝛ timi
de ſunt cogitationes. Seq̇tꝛ ḡ ꝓ finali reſolutiōe ꝙ naturali q̄dā ī
ſtinctu. ɔtingit, ꝙ de ꝑmis q̄ de oblatis occurrūt ītellectui nr̄o, eſt
illud dictame̅, ꝑcogitandū eſt, q̇d de tali occurrēte nobis ɔueniat
hoc eīn̄ cōſonat mō cognoſcēdi ꝑ diſcurſum, q̇ eſt ꝓprius hoī. Et
in appetēdo talem ꝑmeditatione̅ ſic dictatā, cōformatꝛ volūtas na
turaliter appetēs, ipſam ratione̅ deliberare, vt ſic ꝑ deliberatione̅
ipſa finaliter eligat, qđ ꝑ deliberatione̅ meliꝰ eſſe appareat. Un̄ ad
ꝑfatū ꝑmū dictame̅ ipſiꝰ ītellectus, de habēda deliberatione, nō
ɔcurrit effectiue volūtas, licet bene ad ip̄m dictatū actu ponendū
volūtas ꝑ volitione̅ ſuam, actiue cōcurrat, ad volitione̅ autem pre
fatā ɔcurrit ꝑdictū dictame̅, non effectiue, bene aūt ſpecificatiue.

¶ Cap.xi. manifeſtat actus ꝙ ſunt principia actuū humanorū nec tñ ſunt humani A

SIc ergo manifeſti ſunt actus, per quos homo habet cir-
ca obiectū preſens, facultatē non ponendi actus, qui ta-
men ſubſunt ſue actiue virtuti, in quo formaliter ꝯſiſtit
ratio libertatis ⁊ dominij. Inferamus ergo ex predictis
ꝙ in dictamē quo iudicatur premeditandū eſſe, ⁊ in velle quo ap-
petitur deliberatiua ꝑmeditatio, ambo īquā hec poſſunt ipſe potē-
tie ex naturaliſſimo ſibi indito inſtinctu Nec reſpectu actuū illo-
rum, proprie habet libertatē, ſed lōge minorē forſan, ꝙ circa act⁹
ꝗtūcūqꝫ ſubreptície cōtingentes. B ¶ Uerūtamen median-
tibus his actibus naturali inſtinctu incidentibus, qui ſunt, expe-
ctatorū iudiciū ſiue dictamē de habenda deliberatione, ⁊ accepta-
tio deliberationis exiſtens in volūtate, ꝑ hos inquā duos actus,
experimur nos habere aliorꝫ actuū liberam poteſtatem. Sūt eteni
ꝓncipium ſufficiens, quo homo moueatur ad inueſtigationē debi-
tam eorꝫ, que nobis circa occurrētia expediūt. Nam ꝑ volitionē p̄-
fatam, vis deliberatiua, alie quoqꝫ potētie ei ſubſeruiētes, mote,
exeunt in actū. Neqꝫ certe oportet eodem modo eſſe in noſtra po-
teſtate actū liberū, cuius ꝓncipaliter ſumus domini ſeu actores, ⁊
ipſum ꝓncipiū mouens ad actū liberū. Sūt nāqꝫ actus p̄fati ꝓn-
cipia humanorꝫ actuū, ⁊ volūtariorꝫ, ⁊ tñ ipſi nō ſunt proprie hūa-
ni, neqꝫ nos eorꝫ ſumus ꝓprie actores, ſed potius inſtitutor noſtre
nature. Quēadmodū ꝓportionabiliter (apud quoſdā) graue deſcē-
dens deorſum, ꝙuis ꝑ ſuū motū moueat, imo frāgat trabem, nō
tñ effectiue mouere ſeipſum dicitur ad talem motū. Uerūtamē ꝙ-
uis motus ꝓmus ꝓncipalis volūtatis ad deliberandum natura-
liter inſurgat, non tamen negandū eſt, quin diuerſis modis poſſit
impediri, vel ab aliqua paſſione concurrente, vel a voluntate, vel
alia cauſa extrinſeca, ſicut hoc etiam in actionibus agentiū natura-
lium natum eſt contingere. C ¶ Ex p̄dictis ſequit̄, ꝙ magna
diſſimilitudo eſt inter ꝓmū velle quo appetim⁹ deliberare ad fa-
ciendū quod meli⁹ fuerit, ⁊ inter alias volitiones ſequētes. Nam
ante velle illud, non habebamus quicꝗ̄, quo mediante, nos mo-
uere poſſemus ad aliquod liberū velle, circa obiectū ꝑticulare oc-
currens. Quod ſic oſtenditur. Nā appetitus beatitudinis in cōi
qui eſt ſimpliciter ꝓmus actus, nō īmediate mouet ad actū liberū
reſpectu ꝑticularis occurrētis, ſed interuenire debet volūtas deli-
berādi ⁊ inueſtigādi, an ꝑticulare obiectū occurrēs ad btītudinē cō-
ducat, ꝑ quā q̄dē deliberādi volūtatē naturalr̄ facti ī actu, iā libere-

poſſumus in ſequentia Quare pmus actus extrinſece a voluntate
procedens, videtur eſſe ipſa inueſtigatiua pmeditationis ptracta/
tio D ¶Nec tamen ipſa pmeditatio ꝓprie ⁊ complete eſt act⁹
a volūtate impatus, ſicut nec ipſa ꝓprie ⁊ complete eſt actus delibe
ratus, quia non eſt ꝑ deliberationem concluſus, deliberatio nāq;
viam habet ad contraria Judiciū autē ſiue dictamen, quo media/
te ad deliberandū proxime mouemur, non eſt deliberatiuum ſed
determinatū naturaliter ad vnū, ſcʒ ad deliberādū Quo fit ꝙ etſi
cogitatio pmeditatiua ſit a volūtate, non tamen ab ea ꝓcedit pro
prie imperatiue Jd eſt deliberatiue. Quare etiā acceptatio ipſius de
liberationis, ſeu conſenſus in eam, nō eſt in noſtra poteſtate Nec
mirū, quia talis conſenſus, non eſt alicuius ſingularis, ſed ſolū ali
cuius cōis, ad multa indifferentis, ad quod cōmune, ex natura ſu
mus inclinati tanq̄ ad id quod proxime in agibilib⁹ nobis occur
rit amplectēdū poſt vltimū finē, tāq̄ mediū neceſſariū ad ipm, et
ħ fit regularit' niſi ꝑhabitū prius inexiſtentē, circa oblatū obiectū
ſimus determinati ⁊ reſoluti Ratio huius exceptionis eſt Nam
in illo caſu plerūq; poſtponitur omnis deliberatio, niſi aliquid ſin/
gl'arit' obſiſtat Judiciū aūt deliberatiuū etſi determinatū ſit ad ali
quod vnū, quod eſt primū appetibile, ⁊ eſt ſuū pmū principiū, in
ordine ad quod, omnia referentes, ea examinamus ⁊ menſuram⁹
puta ſuū completum bonū eſſe eligendum, malū aūt ſuū eſſe fugiē
dum Nam naturaliter volumus nobis bonū ⁊ refugimus malū.
E ¶Tamen iudiciū illud ſeu pncipium ſcʒ bonū ſuū eſſe ample
ctendū, nō eſt determinatū ad aliquod ſpeciale, ad quod habeat
euidentem neceſſitatem cōnexionis Que quidem neceſſitas cō/
nexionis in hoc conſiſtit ꝙ per aliquod perticularū bonoꝝ homi/
ni ꝑ ſe ſufficienter ⁊ complete bene eſſe poſſit aut ꝑ aliquod pticula
re homini totaliter aut ex toto male ſit, aut quaſi ſine pticulari bo
no, non poſſit nobis cōplete bene eſſe Talem inq̄ connexionem
illud pncipium pdictum ad nullū bonū pticulare habet cū de quo
libet taliū cadere poteſt in ītellectu. Jam dictū pmū pncipium cō
plete ſaluari poſſe. i. ſufficienter ſibi bene eſſe, ſine taliū quolibet
(preſertim ſeorſum ſumpto) propter ſue bonitatis imperfectionem
⁊ exilitatem Quo fit vt ex iſto comuni pncipio, quo ad primū vel
le circa pticulare obiectū naturaliter apprehenditur, ⁊ a volūtate
naturaliter appetitur (quod pncipium eſt deliberandū eſſe) Ex
hoc inquā pncipio poteſt in primis volūtas mouere rationem cir
ca vnūquodq; oblatū agibile, ad ppendendū conditiones allicié/
tes, puta honeſtatem, delectabilitatē vel vtilitatem (que ī media/
te continenter ſub ratione boni) ⁊ ꝑ ꝯñs proſequi ipſum obiectū.

Poteſt etiā ratione mouere ad ꝓpendendū cōditiōes oppoſitas
retrahentes, ⁊ ex ꝯſequenti fugere obiectū, aut eas ꝯparando ad/
inuicem, illam eligere, que cōcluditur ꝓponderare, aut certe cir/
ca oblatū obiectum (etiam dicta ꝯcluſione preponderationis de
ducta) actum ſuū ſuſpendere, ꝓ eo ſcꝫ, ꝙ in bono oblato ⁊ conclu/
ſo, nō inueniat plenitudinem bonitatis a qua ſola, (quando appꝛe
henditur) ipſa voluntas neceſſitatur ad exercitium actus ⁊ deter
minationē eius. Unde patet iterū ratio hūane libertatis. Uerūta
men ipſa volūtas nūq̄ꝫ inter incōpoſſibilia apprehenſa, pōt vnum
alteri ꝑeligere, niſi ratio vel deliberans vel alias ꝑ habitū reſolu
ta, iudicet illud alteri ꝓponderare in bonitate.

Capitulum. xij. quaſdā obiectiones abſoluit. A

Sed cōtra dicta inſtari poteſt argumēto Heruei. Si ſtā/
te ꝯcluſione ꝓponderationis, poſſit volūtas obiectū nō
eligere, hoc vel erit reſpuēdo, vel nō eligendo ipſum. Et
q̊dē ꝙ nō poſſit ꝑmū, ſcꝫ ipſuꝫ reſpuere, hinc patet, q꞉ ex
quo in illo caſu intellect⁹, a quo volūtas habet recipere ſuū obiectū,
nō ꝓponit ipſum vt reſpuibile, volūtas reſpuēdo exiret in actum
abſq̄ꝫ obiecto. Quod etiā nō poſſit ſcd̄m, ex hoc arguit, ꝙ volun/
tas nō habet dominiū ſuꝑ ſuū nō exire in actū, niſi mediāte aliquo
alio actu, cuius quidē actus oportet eſſe aliqđ obiectū. Iā illius
actus nō poteſt poni aliqđ obiectū ꝓ tūc, niſi qđ ꝯcluſum eſt tāq̄ꝫ
eligendū, et ſic actus ille erit ſine obiecto, qđ eſt impoſſibile. Re/
deo. Inſtātia hec ꝓ ꝑma ꝑte ꝯcludit, ſed in ſcđa deficere videtur
q̄ꝫuis eñ volūtas ſuꝑ ipm̄ non exire in actū, nullā abſq̄ꝫ actu ꝓpo
poſſit habere cauſalitate, nō tñ incōueniēs videt᷑, ſi ſuꝑ tali nō exire
abſq̄ꝫ tali ꝓprio actu, habeat plenā poteſtatem ſiue dominiū, niſi
forte dominiū nimis ſtricte ſumat᷑. ſufficit nāq̄ꝫ ad dominiū volū
tatis ꝙ in ſua facultate ſit, circa ipm̄ nō exire in actū, vel circa ali/
qđ añs ad nō exire, poſſe aliquē actū habere. Nō eñ idē ſunt, habe
re dominiū, ⁊ habere cauſalitatē, ſuꝑ ſuſpenſionē alicui⁹ act⁹, put
hec declarabūt᷑ in tractatu de volūtario cap. iij. Iā in ꝓpoſito, ne
gari nō poteſt quin ſtante ꝯcluſione ꝓponderatiōis, adhuc volū/
tas nō neceſſitat᷑ ipm̄ acceptare, ſed ipm̄ nō eligendo, poteſt actū
ſuū ſuſpēdere, ac ꝑ h̊ vtriq̄ꝫ in noſtro dominio ſeu poteſtate eſt ipm̄
eligere vel nō eligere, q̄ꝫuis tñ obiectū eligere nō poſſit, niſi intel/
lectus prius ꝯcluſerit ipm̄ ꝓponderare. Unde nihil incōueniens
ſi libertatē eā (q̄ in exercitio act⁹ ꝯſiſtit) dimiſſis actibꝫ, ex magna
ꝑte fundem⁹ in ipſa vniuerſalitate ⁊ illimitatiōe potētie volitiue

ratiõe cuiꝰ illimitationis, a nullo bono etiã pſentato, poteſt neceſ-
ſitari, niſi a quo adepto, pꝫ ſatiari. Uñ ꝑ nudũ poſſe nõ agere cir-
ca obiectũ volũtas dꝛ rationabilit̃ actũ habere ĩ ſua ptãte. B
¶ Sed ꝯtra hꝫ iſtat herueus, Ignis nõ agẽdo, hꝫ poſſe nõ agere, ⁊
tñ ppt̃ hꝫ nõ hꝫ actũ ĩ ſua ptãte, ꝗ etiã a ſili volũtas ꝑ poſſe nõ age
re, nõ habebit ſuũ nõ agere ĩ ſua ptãte Reſpõdeo, negãda venit ſi-
militudo, Ignis eñ ⁊ alia agẽtia naturalia, qñ eis eſt obiectũ abſ
ꝗ̄ omni ĩpedimẽto debite pſentatũ, nullũ poſſe retinẽt ad nõ age-
re, qꝛ tũc nõ eſt in facultate eoꝝ, actũ ſuũ ſuſpẽdere, ſꝫ ex neceſſita-
te exeũt in actũ. Oppoſitũ aũt iſtius eſt ĩ volũtate quo ad exerci
tiũ actꝰ. Cũ his tñ nihilominꝰ ſtat, eã libertatẽ. q̃ circa actuũ ſpe-
cificationẽ ꝯſiſtit, ꝓncipaliꝰ ⁊ ĩmediatiꝰ ex actibꝫ q̇buſdã oꝛiri. Uo
lũtas nãqꝫ appetitꝰ q̇dã cognitiuꝰ eſt, appetitꝰ aũt officiũ, eſt mo-
uere ceteras potẽtias ſibi ſubiectas ad ſuos actꝰ, ſm exigẽtiã tñ il
liꝰ obiecti qd̕ ipſe appetit Dictũ ẽ aũt, ꝙ poſt btitudinẽ ꝑmũ qd̕
appetit volũtas circa obiectũ ꝑticulare ſibi occurrẽs, eſt ꝺdibera
re. Deliberatio aũt fit ꝑ intellectũ. Mouet ꝗ volũtas intellectũ
ad ꝺliberãdũ, q̇d ꝺe obiecto oblato expediat. Per ꝯſiliũ aũt ſeu ꝺeli
berationẽ vie hñtur ad pſentãdũ obiectũ ſub rõne ꝯueniẽtꝫ ⁊ etiã
diſcõueniẽtꝫ ſm eiꝰ diuerſas ꝯditiões, ꝑtim ad pſecutionẽ, ꝑtim
ad fugã ꝓuocãtes C ¶ Seq̇t̃ ꝗ ꝙ volũtas nõ incõueniẽter dꝛ
ſeipſam mouere ad illã oñſionẽ boni vel mali ⁊ ꝑ ꝯñs ad ſpecifica
tionẽ ſui actꝰ, q̃ fit ꝑ intellectũ, mediãte ꝯſilio, qꝛuis ⁊ ea q̃ faciũt
obiectũ apud deliberãtẽ, bonũ apparere vel malũ, vt ſunt habitꝰ
paſſio coꝛꝑis vl̕ aĩe, ⁊ ſĩlia, multũ ꝯducãt ad ſpecificationẽ talis
oſtenſionis. Unde ex q̃ volũtas non eſt nata aliq̇d acceptare, niſi
appareat bonũ, neqꝫ refutare niſi videat̃ malũ, iõ nõ videt̃ eſſe in
ſua ptãte, acceptare obiectũ vl̕ refutare ipm, niſi q̃tenꝰ ĩ ſua ptãte
habeat ꝙ ſub ratiõe boni pſentet̃ l̕ ſub ratiõe mali. Hãc aũt ptãtẽ
hꝫ ꝑ virtutẽ mouẽdi ĩtellectũ ad exercitiũ ꝺliberatõis. Cõſequẽs
ꝗ eſt, ꝙ neqꝫ hꝫ in ſua ptãte ꝓpꝛiũ actũ, niſi qꝛ hꝫ virtutẽ mouẽdi
ĩtellectũ D ¶ Ex oĩbꝫ p̄habitis ꝗ ꝯcludit̃, ꝙ ꝑ volũtatẽ habe-
mus actꝰ noſtros ĩ ptãte nõ q̇dẽ q̄ꝛtũ ad quelibet actũ, aut qd̕ libꝫ
obiectũ, ſꝫ dũtaxat q̄ꝛtũ ad obiecta, q̃ vt bona accipi poſſunt vl̕ vt
mala. Cõcedẽdũ eſt igit̃, ꝙ ex q̃ volũtas eſt potẽtia totalit̃ actiua,
õne poſſe ſuũ accipiẽdũ eſt ꝓ poſſe actiuo .i. poſſe agere. Cũ ꝗ poten
tia quelibet nõ pꝫ niſi ꝑ actũ ꝓpꝛiũ agere, ſeq̇t̃, ꝙ volũtas reſpectu
nulliꝰ affirmatiui vl̕ negatiui dicẽda ẽ habere poſſe aliqd̕, circa qd̕
vl̕ circa aliq̇d ad qd̕ ſeq̇t̃ ipm nõ poſſit realẽ actũ pſecutiuũ vel fu
gitiuũ habere. Cũ his tñ ſtat, ꝙ volũtas etiã nihil agẽdo, habeat ĩ
ſua ptãte ipꝫ nõ velle ⁊ q̇dẽ circa exercitiũ actꝰ pdcã locũ hr̃e videt̃

¶ Capitulum.xiii.oſtendit actus eos ꝑ quos volū
tas vtitur alijs potentijs A

EX p̄miſſis relinquitur primo,ꝙ primus actꝰ in noſtra
poteſtate exiſtens,non eſt actus voluntatis elicitus,
ſed rationis,a voluntate tamen ⁊ ratione impatꝰ Se
quitur ſc̄do ꝙ iſti duo actus intellectus ⁊ voluntatis,
deliberationem (vt p̄dictum eſt) p̄uenientes,non ſunt in noſtra
poteſtate Sequitur tertio ꝙ ꝑ actꝰ naturales in noſtra poteſta
te vel dominio non exiſtentes,habemus aliorꝫ noſtrorꝫ actuū do
minū Nam ipſum velle deliberare quid de obiecto expediat,nō
eſt p̄ncipium determinatum ad conſiderandū, ſolum vnū id eſt
vnam conditionē obiecti,ſed eſt p̄ncipiū vniuerſale,ꝑ quod poſ
ſumꝰ ī multa, ad quorꝫ nullū neceſſario illud p̄ncipiū determina
tur,inquātū ꝑ deliberationem diuerſe,imo cōtrarie vie cōſiderā
tur ⁊ īueniūtur. Quāuis igitur illud velle nō ſit in poteſtate nr̄a
nihil tamen impedit,quin ea que ꝑ deliberationē ex eo ſequūtur
ſunt totaliter in noſtra poteſtate B ¶ Sed tamen hic meri
to dubitari poterit,an ergo actus īpatus primo in noſtra poteſta
te exiſtens,ſcꝫ deliberatio vel eius cōcluſio, ex neceſſitate nature
ſequatur mox ad dictos duos actus Reſponſio.in p̄mis manife
ſtum eſt,ꝙ ad dictos actꝰ nō ex neceſſitate nature ſequitur mox
plena acceptatio vel refutatio obiecti occurrentis,⁊ ꝑ ꝯn̄s,ne qꝫ
cōcluſio deliberationis,quā tamē cōcluſionem tam acceptatio qꝫ
refutatio plena expectare habet. Dictū nāqꝫ eſt ſupra,ꝙ p̄mum de
oblatis nobis occurrens,eſt cogitatio qua dictatur deliberandū
eſſe,quid de re occurrente expediat. Et hoc ipſum volūtas accep
tat. Deliberatio autem ex quo viā habet ad diuerſa,morā vtiqꝫ in
nobis,ad concludendū requirit, poſt cōcluſionē autem ſequitur
ꝓſecutio vł fuga,Unde patet,ꝙ eo ipſo quo acceptatur deliberatio
remouetur aut ſuſpenditur tam plenus cōſenſus,qꝫ repudiatio ple
na volūtatis reſpectu obiecti. Conſequens ergo erit ex terminis ꝙ
ad tales actus naturaliter inſurgentes,nō neceſſario ſequit̄ mox ꝓ
ſecutio vel fuga,neqꝫ cōcluſio deliberationis, ex qua earū vtraqꝫ
dependet. C Sed nihilominus de ipſa deliberatione ſeu in
quiſitiua conſiliatione,an illa neceſſario ex primis actibus mox ſe
quatur,reſtat adhuc dubiū Et quidē p̄ma facie apparet ꝙ nō, Nā
ex quo p̄ma acceptatio illa cū ſuo dictamine,nō eſt in noſtra pote
ſtate,ſi ad illos actꝰ mox deliberatio ſequeretur ex neceſſitate,cer
te neqꝫ ipſa deliberatio ſubeſſet noſtre poteſtati Infallibile em̄ eſt
cōſequens nō eſſe,in noſtra poteſtate,niſi ⁊ an̄s ad quod ſequitur

etiã noſtre ſubſit poteſtati. Sed his obſtare videt̃, ꝙ volũtas vtit̃
alijs potentijs maxime rõne ꝛ cogitatiua virtute ad ſuũ nutũ, tan
ꝙ̃ potẽtijs obedientibꝫ ſibi naturalr̃ in om̃ibꝫ, Uñ videt̃ ꝙ ad pri/
mã acceptatõem mox ſequat̃ deliberatio. Rñdeo, ꝙ̃uis volũtas di
ctis potentijs ꝛ alijs, impioſe vtat̃ ad nutũ, inq̃ꝫtum facit eas ope
rari applicando eas ad eaꝝ ꝓprios act⁹ (qꝺ eſt eis vti), non tñ̃ ꝑ
omnẽ actũ ſuũ volũtas eis imperat, neqꝫ neceſſitatẽ imponit. Sꝫ
hoc dũtaxat fit ꝑ actũ, q̇ eſt electio alicui⁹ particularis actus, etiã
particulariter ſumpti, ꝑ quã volũtas vtit̃ potentia, applicãs eam
ſuũ obiectũ, vñ tali actui mox obediũt alie potẽtie, nõ aũt illi actui
volũtatis, q̇ ſolũ reſpicit aliqꝺ ꝯmune. Nõ eñ̃ ſitibũdus ꝛ potare
appetens, ſtatim potũ p̃ſentẽ appetit, neqꝫ etiã hũc potũ appetẽs,
ſemꝑ mox bibit, qꝛ pt̃ hũc potũ velle bibere ꝓ hora ſequenti. Mul
ti naꝗꝫ ſunt actus volũtatis reſpectu particulariũ, q̇ reſpiciũt actũ
futurũ, vt ſunt intentio, electio, ꝯſenſus. Per illũ ergo actũ volun
tatis neceſſitant̃ alie potentie, q̇ reſpicit obiectũ ſingulare vt nunc
operandũ, q̇ eſt vſus ſiue conat⁹, ꝯſiſtens in actuali applicatõne
alicuius potentie ad ſuũ actũ. Talis aũt actus nõ eſt dicta accep/
tatio, qꝛ reſpicit ſolũ in generali actuꝫ deliberandi, ꝛ ergo etiã talis
acceptatio, nõ eſt in poteſtate nr̃a. Neqꝫ acceptat̃ act⁹ deliberãdi vt
nũc agendus, vñ ad talẽ acceptatõem nõ ſeqtur mox ꝓſecutio de/
liberatõis. Nam ſicut rõ vl'is nõ mouet, ita neqꝫ volũtas, q̄ ſolum
eſt alicuius vniuerſal', mouet ad aliquẽ actũ, actões naꝗꝫ in ſingu/
laribꝫ ſunt D ¶ Sequit̃ ergo poſt p̄dictã acceptatõem, adhuc
ꝓſecutio deliberatõnis remanet ſub dominio volũtatis. Qꝺ ſic pt̃
oſtendi, Actus illius habem⁹ dominiũ, qui ſubexiſtens virtuti no
ſtre, pt̃ impediri, ꝛ eius impedimẽta poſſunt ꝑ nos remoueri, Sꝫ
deliberatio ſubeſt virtuti noſtre, poſſunt quoqꝫ añ eã ꝛ ſilr̃ iter in ea,
occurrere multa impedimenta ꝑ alias materias, intellectũ ꝛ volũ
tatẽ ad ſe rapientes ſeu occupãtes, ex q̇bꝫ ſequit̃ vel labor vel ſaltẽ
tediũ acceptate deliberatõis. Cũ ergo talia impedimẽta poſſumus
remouere ꝑ dictos duos actus, quos ſuperius diximus primos, ſe
quit̃ ꝙ act⁹ deliberãdi noſtro ſubſit dominio E ¶ Sed ꝓ intel
lectu pleniori iſti⁹ deductõnis, merito q̃rit aliq̇s an ꝑ dictos duos
actus p̄ciſe abſqꝫ alio actu ſuꝑueniẽte, poſſem⁹ remouere dicta im/
pedimẽta. Rñdeo, videt̃ dicendũ ꝙ nõ, vt eñ̃ poſteri⁹ oſtẽdet̃ apꝺ
Ariſtotelẽ ꝛ ei⁹ ꝯmẽtatorẽ in p̄ncipio octaui phyſi. a volũtate an/
tiq̄ nõ ꝓcedit noua actio, niſi poſt volũtatẽ antiquã noua iſurgat
ꝯcupiſcẽtia. i. noua volitio. Uerbi grã, Si hodie ꝓponã firmiter
cras elemoſynã facere, adueniẽte die craſtina, nõ dabo elemoſynaꝫ
ꝙ heſterna volũtate, niſi noua in me actualr̃ iſurgat dandi volitio

Neceſſe eſt ergo poſt dictã acceptatõe3,ſuperuenire nouũ actũ,quo ſit impedimẽta deliberatõis remoueat,⁊ eã intellectui iperet ¶Dicemus tñ nihilominus ꝙ actus deliberãdi,⁊ ipedimẽtoꝝ remotio,ſunt ꝑ ꝑdictos duos ꝑmos actus in nr̃a ptãte,inq̃tuʒ ꝑ eos,hõ exiſtẽs in actu,imediate ⁊ nõ niſi virtute eoꝝ,potens eſt ereducere in actum vlterioꝛẽ,qui vocaṫ vſus,ꝑ quẽ ⁊ impedimenta remouenṫ,⁊ deliberandi actus promptiſſime poniṫ f ¶Et q̃dem promptitudo hec declaraṫ ſic.Nam q̃uis deliberatio ex ſua natura vt ipa ſit ↄſiliatio,debet ↄplecti vias ad oppoſita,ad electõem ſcʒ ⁊ fugam, q̃ non ꝑpter ſui incõpatibilitatẽ,videnṫ inducere difficultatẽ,ſua tamen principia ex quibus ꝓcedit cõſiliũ.ſunt homini naturaliſſima ⁊ euidentiſſime nota,⁊ eoꝝ apprehenſio occurrit homini promptiſſime Eſt enĩ vnus ordo trium intentionum,que ſunt honeſtum ,delectabile,vtile,⁊ ſimiliũ.ad ꝓſecutõem allicientiũ.Eſt ⁊ ordo oppoſitarũ intentionũ,que ſunt,turpe,triſte, diſpendioſum ſeu inutile et ſimiliũ ad fugam inuitantiũ,Jam in applicatõe inq̃ſitiua intẽtionũ de ↄtrarijs ordinibus,⁊ cõparatõe earũ adinuicem circa idem obiectũ,tota rõ ↄſiſtit ↄſilij ⁊ deliberatõis.Undeſicut nihil poteſt concipi vt bonũ,niſi apprehendatur vt honeſtũ vel delectabile vel vtile,Jta etiã nihil accipi poteſt vt malũ,niſi vel turpe ſeu inhoneſtum eſtimeṫ,vel triſte vel inutile,aut aliquid ſimile tale. Et quemadmodũ nihil eſt inter creata,quin ꝑpter ſue bonitatis imꝑfectionem,aliquid de vtroq3 iſtoꝛũ ordinũ participet,Jta circa quodlibet occurrens homini,ratio promptiſſime ex motione voluntatis per viam inquiſitõis,ex cõtrarijs ordinibus intentões applicare. poteſt,in quo (vt tactum eſt) rõ conſiſtit cõſilij.Unde manifeſtũ eſt,ꝙ ad oblatõem obiecti,ratio facilime obedit voluntati ad actũ deliberatõnis,q̃uis tamẽ hoc verũ ſit,ꝙ actus recte deliberationis qui ad finẽ ſtudioſum,cõcludit media cõuenientia,nõ careat difficultate.Nec certe mirũ,qꝛ recte deliberare eſt actus virtutis ebuile ⁊ ſyneſis,ſexto ethicoꝛuʒ,Jam circa difficile ars verſatur ⁊ virtus.ſecundo ethicoꝛum.

¶Capl̃m.xiiij.inquirit an deliberatio ſit actus deliberatus. A

Redeũtes ergo ad ꝓpoſitũ dicamus,ꝙ q̃uis actus deliberandi dicaṫ eſſe in noſtra poteſtate,per duos primos actus,qui ſunt dictamen intellectus ⁊ acceptatio volũtatis ſibi correſpõdens Jpa tñ deliberatio nõ poniṫ in actu,niſi ↄſeqũter ſupueniat vſus ſeu volũtatis imperiũ.Sed hic duplex

inſurgit difficultas. Prima q̇dē, nā ꝑ hūc modū deliberatio vel eius
ꝯcluſio nō eſſet p̈mus actus in nr̄a ptāte exiſtens, haberet em̄ an̄ ſe
vſum volūtatis, cū correſpondēte ei impio rōnis. Secūda difficul
tas eſt de illo impio, an ſit in noſtra poteſtate ꝑ deliberatōem. Et q̇/
dem ſi ſic, ſequit̄, ꝙ deliberatio erit in noſtra poteſtate ꝑ aliam deli
beratōem B ¶ Ad p̈mā facile pt̄ reſponderi, ꝙ vſus ſeu impe/
riū, ſemꝑ hꝫ ſibi ꝯiūctū ſuū actū imperatū, vt poſterius magis fiet
manifeſtū. Vn̄ qđ in ꝓpoſito attribuimus actui imperato, etiam
rōnabiliter tribuendū eſt ipi impio, vt ꝓpter indiſtātiā ſuā, tā im/
periū q̄ꝫ imperata deliberatio, dicat̄ p̈mus actus in noſtra poteſtate
exiſtens. Ad ſecūdā r̄ndeo, nō oportꝫ inter duos p̈mos actus ⁊ im
periū volūtatis, cui ꝯiūgit̄ deliberatio, aliā interuenire deliberatōeꝫ
niſi ipi deliberatiōi, admodū p̈us dictū, occurrat obſtaculū ſeu im/
pedimentū, tūc em̄ nihil accidit incōueniens, ſi ꝯſiliemur de delibe
ratione an ſit exercēda, hoc em̄ caſu deliberatio accipitur quaſi ob
iectū p̈ncipale, vt cū dubitat̄ an expediat deliberatōni imorari, hic
ꝟo de ſea loq̇mur, vt eſt mediū inq̇rendi de obiecto, q̇d expediat in
ordine ⁊ relatōe ad bene eſſe noſtrū. Et certe niſi ſupueniat (vt dic/
tum eſt) impedimentū, nulla tn̄ erit difficultas, vel de deliberādo
dubiū. Nullū ergo poſt duos p̈mos actus, ante deliberatōnem in/
terueniet ꝯſiliū, neq̄ꝫ deliberatio. Perfect⁹ em̄ citharista nō deliberat
quā chordā debeat tangere, ⁊ de reb⁹ manifeſtis nō eſt cōſiliū, ſed de
magnis ⁊ difficilib⁹. iij. ethicoꝝ. De actu ergo voluntatis quo ipat̄
deliberatio, tanq̄ꝫ mediū referēdi obiectū oblatū, in noſtrū vltimū
finē, nō habet̄ ꝯſilium ſeu deliberatio, q̄ꝛ ſatis manifeſte ꝯtinet̄ vir/
tualiter in p̈ma acceptatōe volūtatis, quēadmodū in ſili, ſi q̇s ho
die elegerit pro die craſtina facere elemoſynā, ſi nullū interea ſuper/
ueniat impedimentū vel difficultas, cras nō deliberabit an elemo/
ſinā faciet C ¶ Verūtamen hic eſt diligenter aduertendum, ꝙ
duplex eſt velle deliberare, quoddam eſt p̈mū, ⁊ naturaliter inſurgit
ad occurſum obiecti, qđ apprehendit̄ tanq̄ꝫ exiſtens alicuius ipor/
tantie, de hoc velle dictū eſt ſuperius, qđ nō ſubeſt poteſtati noſtre
q̄ꝛ neq̄ꝫ eſt deliberatio neq̄ꝫ deliberatū, nec tn̄ ſuū obiectū (deliberare
ſcꝫ) eſt p̈mū volitū, q̄ꝛ ante p̄ceſſit naturalr̄ volitio ipſius bene eſſe
ſeu beatitudinis, que eſt ſimpliciter primū volitū, nam ꝓpter illud
et in ordine ad ipſum, deliberare volumus. Aliud vero eſt velle deli/
berare qđ ſeq̄tur ad deliberatōem, vt quādo q̇s inq̇rit an ſit ꝑ ꝯſiliū
imorādū circa rē ꝓpoſitā, quēadmodū etiā de alijs actib⁹ noſtris de
liberam⁹. Et iſtud velle deliberare, eſt in noſtra poteſtate exiſtēs, an̄
ipm tn̄ ex neceſſitate p̄cedere debuit quoddā velle deliberare, qđ nō
erat deliberatū. D ¶ Sꝫ ꝯtra reſolutōem iſtā, aliq̇s forſan ob/

ſiciet Nullus act⁹ eſt in noſtra poteſtate niſi deliberat⁹, ſi igiť deliberatio ſit in noſtra poteſtate, hoc erit p aliā deliberatōem. Reſpōdeo ad hoc ꝙ actus ſit in nr̄a poteſtate, ſufficit, ꝙ vel ſit ipa deliberatio vel p deliberatōem ꝯcluſus, tūc eñ oīs actus dr̄ deliberatus qui ſequiť ad duos pmos actus. Si vo ſtricte accipiať actus delibrat⁹ in quē ſcȝ per deliberatōem deſcendimus, ille eſt perfecte in nr̄a poteſtate, tñ ſm eius acceptatōem ꝗȝ ſm ei⁹ exercitiū. Si vo accipiatur act⁹ deliberat⁹. vt ſe extendit ad actū deliberādi. tūc eſt q̄dem in poteſtate nr̄a quo ad exercitiū, nō tñ quo ad pmā acceptatōem ei⁹ in ꝯmuni. Quare etiā neqȝ deliberatio adeo pfecte eſt in noſtra poteſtate, ſicut act⁹ in quē p deliberatōem deſcendim⁹. Vn̄ nō opoȝ ꝙ oīs act⁹ tali mō in nr̄a ptāte exiſtēs, ſit ppꝛie deliberatus

¶ Caplm̄.xv. oſtendit, cauſa ſufficienti poſita nō neceſſario poni effectū A:

Concluſum exiſtit in p̄cedētib⁹, ꝙ ad act⁹ illos, p q̄s aliorum habem⁹ dominiū, nō ex neceſſitate ſequūtur alij actus. Ex hoc forſan apud aliquē hoc incōueniēs ſeq̄ videreť, ꝙ illi pmi actus nō eēnt ſequētiū cauſe ſufficiētes. Nam ppoſitio ꝯmuniter ꝯceſſa eſt, ꝙ poſita cauſa ſufficiēti ex neceſſitate ſequiť effectus. Reſponſio, hec ppoſitio dūtaxat veritatē habet in cauſis naturalib⁹ nō impeditis, in cauſis vo libere agentibus, oppoſita ppoſitio habȝ veritatē. vt eñ ſuperius oſtenſum eſt de natura cauſe libere eſt, ꝙ illa poſita, etiaȝ impedimento remoto nō neceſſario, ſed libere ſequiť effectus. Manifeſtū nāqȝ eſt, ꝙ deus eſt cauſa ſufficientiſſima, nō tñ neceſſario poniť ſu⁹ effect⁹, ſicut voluntas eſt cā ſufficiēs act⁹ ſui interioꝛis, q̄ tñ ab ea nō neceſſario, ſȝ libere pcedit B ¶ Vn̄ vt pulchꝛe notat Herue⁹, cauſa ſufficiēti poſita nō poni effectuȝ ꝯtingit dupl'r. Uno mō, qꝛ cā pt̄ ipediri ab alio. et h̄ ꝯtingit tā in naturalib⁹ ꝗȝ in agētib⁹ libero arbitrio, ſȝ aliter ⁊ aliter. Nā in agētib⁹ naturalib⁹, nō hȝ agēs in ptāte ſua repellere ipedimētū, ſȝ in agēte libero, occurrētia q̄ p tractatōem deliberatōis diſtrahūt, ipediri pūt a tali agēte, p illud pncipiū gn̄ale q̄ aduertit eē deliberādū, ⁊ ideo poſito illo pncipio generali. nō ſeq̄tur effectus neceſſario, qꝛ pt̄ impediri, nec tñ neceſſario impeditur qꝛ hō hȝ in poteſtate ſua repellere impedimenta, vn̄ ꝯtingēter ſeq̄tur effectus. Scd̄o mō ꝯtingit idē ex hoc, ꝙ cā hȝ ꝯtingentē habitudinē ad ſuū effectū, put ē effectiua ⁊ ex ſuo mō efficiēdi. q̄ ē ſingulare in ppoſito, ſicut qn̄ ꝯcludiť aliquid contingenter eſſe volendum ex tali ꝯcluſione natus eſt ſequi motus contingenter, Ita ꝙ ſi talis cauſa habeat effectum ſuum, non tamen neceſſario.

L ¶ Sed iterū inſurgit difficultas. Nam illud principium per quod noſtrorum actuū ſumus domini, eſt indifferens ad vtrūqꝫ oppoſitorum, rationabiliter ergo dubitatur. Per quid ipſum determinatur ad alterū eorum, Neqꝫ enī per ſeipſum determinatur, quia de ſe indifferens eſt, neqꝫ per aliud, quia tunc non eſſet in poteſtate noſtra, determinare nos per ipſum. Solutio huius data eſt ſuperius dictū nāqꝫ eſt, quod voluntatem determinat ipſa ratio, inquātū ex illo principio procedens cōcludit alterū altero tanqꝫ eligibilius eſſe preferendū. Unde aūt et per quid ipſa ratio que indifferens eſt, ſe determinet expoſitū eſt ſuperius.

¶ Capitulum. xvi. manifeſtat qualiter circa ea que ſubito occurrūt retinemus libertatē. A

E Pilogando igitur ex prehabitis patere poteſt, quō circa ea que ſubito occurrūt appetibilia vel reſpuibilia, ſiue ab extra ſiue ab intra, retinemus libertatem. Quāuis nāqꝫ motus aliqui, ex eis ſubito inſurgant, qui non ſubſunt noſtre poteſtati, quoad actus exercitiū, cū nō liberū ſit nobis exire in actū ſubitū, circa ſubito occurrentia, quia preueniunt deliberationē. Neqꝫ etiam ſubſunt nobis, quoad actus determinationem, quia et quo ſubito occurrunt, nō eſt in noſtra poteſtate, quod ab initio antequā actus circa ea inſurgant, proponere ea indifferēter ſub ratione reſpuibilis vel proſequibilis. Et ita non eſt in noſtra poteſtate, quod determinate acceptentur vel reſpuantur. Quāuis nāqꝫ res ita ſe habeat, nihilominus tamen quātūcūqꝫ obiectū ſubito occurrat, motuſqꝫ circa ipſum inſurgat, tamē cuilibet adulto etiam mox occurrit ipſa ſuſpenſio per quā expectetur ſaltem perfectus cōſenſus, et per conſequens proſecutio operis, donec talia cōferantur ad bene eſſe vel male illius, cui occurrūt. Unde per hoc quod intellectus naturaliter ſic expectandū iudicat, et voluntas naturaliter expectationem acceptat, homo habet in poteſtate pertractare et deliberare circa oblatū obiectū, et ipſum referre ad bene vel male eſſe noſtrum, ac per hoc ſub ratione appetibilis vel reſpuibilis, applicādo ſcꝫ inter conſiliandū, obiecto, intentiones de cōtrarijs ordinibus, ad fugam, ſcꝫ et proſecutionē inuitantibus, vt prius dictū eſt in quo ratio conſiſtit ipſius conſilij. B ¶ Propter quod etiam de fine vltimo, et eius oppoſito, quod eſt miſeria, ex quo non ſunt ſuſceptiua talium intentionū de cōtrarijs ordinibus, ideo nō poteſt deliberatio vel cōſilium haberi. Dicimus aūt dictos ordines intentionū cōtrarios, nō quaſi quodlibet membrū vnius, repugnet cuilibet mēbro alterius, ſed quia intentiones vnius ordinis,

ſingule ducūt in proſecutionem, vbi ſingule alterius ordinis tra
hunt ad cōtrariū proſecutionis, quod eſt fuga. Sequitur ergo, ꝙ
per dictū ꝑncipium quod eſt expectare inqſitionē, in primis habe
mus poteſtatem non ſubito habendi circa obiectū oblatum con-
ſenſum plenū, vel perfectam repudiationem, quod pertinet ad ex-
ercitiū actus. Quia acceptatio illa prima non neceſſitat ad mox
deliberandū. ſed dūtaxat ad non exeundū in actum perfectum cir-
ca obiectum ante deliberationē. L ¶ Et preterea ex quo, delibe
rationis eſt inquirere, ꝛ adinuicem cōparare intentiones contra-
rioꝝ ordinū de obiecto oblato, ꝛ vnam alteri ꝓferre, per ꝯñs obiec
tum vel per modū appetibilis, vel per modū reſpuibilis cōcluden-
do proponere, ideo ex his ſeqtur certe in primis, ꝙ per idē dictuꝫ
ꝑncipiū, habemus poteſtatem referendi vel non referendi particu
laria obiecta occurrentia, in ꝑ ſe volita, id eſt in ordine ad bene eē
noſtrum, et etiam poteſtatem referendi ea ſub ratione appetibilis
vel reſpuibilis ꝛ ideo in poteſtate noſtra eſt, ea appetere vel nō ap
petere, appetere vel reſpuere. Et in hoc perfecta conſiſtit libertas
D ¶ Sequitur conſequenter, ꝙ ex quo actus deliberandi, ꝓ eo
ꝙ habet viam ad oppoſita, indiget mora in nobis, ꝛ tpē anteqꝫ ad
concluſionem deueniat (quam proſecutio cōcomitatur vel fuga
obiecti oblati) ideo eoipſo quo acceptatur deliberatio circa obie
ctum, etiam eoipſo omnino ꝛ neceſſario ꝓhibetur poni actus vo-
lūtatis ꝑfectus ꝛ completus, circa idem obiectū. Quarepꝫ eūdem
actum, quo habemus poteſtatem ſuꝑ actū deliberandi ad eū ponē
dum, per eundem inquā actū, etiam habemus poteſtatem non po
nendi actum circa obiectū, etiam oblatum abſqꝫ impedimento, in
quo ab initio ſecūdā, ꝛ precipuā in libertate, dicimus conſiſtere fa
cultatem. E ¶ Sequitur etiam finaliter, ꝙ libertas arbitrij
noſtri duplicem habet radicem, prima ꝛ fundamētalis ſe tenet ex
ꝑte obiecti, inqꝫtū bona ꝛ appetibilia ꝑticularia, contingentē ha-
bent habitudinem ad per ſe ꝛ ꝑma volibilia, reſpectu quoꝝ volun
tas non eſt libera ſed mera natura. Alia vero radix eſt ex parte no
ſtra, inqꝫtū ex impfectione luminis intellectualis, non euident ꝑ-
ſpicitur mox, habitudo rei oblate ad per ſe primo appetibilia, ſed
opus eſt diſcurſiuo vel ratiocinatiuo motu, qui in agibilibꝰ nihil
aliud eſt, qꝫ deliberatiua vel conſiliatiua inueſtigatio dictarū cō-
muniū intentionū, de contrarijs ordinibus ad proſecutionem et
fugam prouocantibus, vt expoſitum eſt. Vnde etiam epilogatis
patet ꝙ ad libertatem arbitrij, que in nobis eſt conditio valde no
bilis, vno reſpectu, multum cōfert ignobilitas ꝛ imperfectio no
ſtri intellectus.

¶ Capitulum.xvij.diſoluit. quaſdam difficiles obiectiones. A

SEd circa p̄dicta occurrunt quedam dubia. ¶ Primū dubiū eſt,quia oblato quocūqꝫ obiecto ſtatim poteſt ratio dictare,⁊ per ꝯñs voluntas velle,illud ſimpliciter poſtponere,⁊ nullo modo circa idem occupari. Igitur inconuenienter totiens dicit̄,ꝙ de quolibet oblato, naturaliter occurrat intellectui,deliberare,quid de obiecto expediat. ¶ Secundo dubitat̄ vnde ꝓueniat,ꝙ voluntas circa agibile ꝓpoſitū,plus moueat ad conſiderandū conditiones allicientes qꝫ retrahentes aut econtra,⁊ quare volūtas potius mouetur ad completam acceptationem rei occurrentis,propter vnam conditionem,qꝫ ad eius repudiationem propter aliam ⁊ ecōtra. ¶ Tertio dubitatur quando vtreqꝫ conditiones in opatione ſimul accipiunt̄,⁊ vna iudicatur vel dictatur preponderare alteri, tunc ab illo dictamine voluntas non poteſt recedere,quia non poteſt oppoſitū opinari pro eo,ꝙ non poſſumus opinari cū volumus tertio de aīa (id eſt licet contrariū illius concluſi poſſemus apprehendere, non tamē poſſumus pro libito noſtro ei aſſentire) Iam volūtas nata eſt ſequi aſſenſum ſeu adheſionem,non ſimplicem apprehenſionem,niſi illa ſecum habeat adheſionem ſicut etiam in primis finibus ſiue principijs contingit agibiliū. Ex iſtis concludi videtur, ꝙ voluntati dematur ſua libertas per dictamen illud cōparatiuum

B ¶ Ad primū neganda eſt ꝯña,quia quod de oblato expedit etiam ſe extendit ad illud,quod eſt circa ipſum nullo modo occupari,vt de multis obiectis clare patet,de quibus conſulitur tāqꝫ expediens,ꝙ omnino homo circa illa ſe non occupet, quēadmodum ſenes troyani faciebant ad helenā quam iudicarunt ſubito ⁊ mox abijciendam.ij.ethico. Unde quod dicitur in antecedente ꝙ ſtatim ratio p̄t dictare illud totaliter poſtponere ⁊ circa ipm̄ nō occupari,ſi hoc intelligatur per excluſionem illius quod de oblato ꝯuenit,negandū eſt,quia non poteſt dictare illam poſtpoſitionem,deliberationis:niſi quia cōueniens iudicatur ſiue expediēs Si vero intelligatur ſtatim.i.longam moram excludendo tunc conceditur. C ¶ Ad ſcd̄m dubiū dicendū ꝙ hoc fundamētaliter facit indifferentia ſiue libertas ipſius voluntatis, que eſt reſpectu eoꝝ,que neqꝫ ſunt,neqꝫ accipiūtur vt tante bonitatis, qua voluntatem poſſent neceſſitare ad acceptandū vel fugiendū, in q̇bus ſcꝫ bonū reperitur,⁊ malū ſiue defectus. Et ſic accipiūtur vt talia,ſine quibus homini poteſt bene eſſe, vel ſaltē concipi poſſunt.

vt ſine quib⁹, bene eſſe hominis ſaluari poteſt. Ex his ergo volũtas accipit poteſtatem mouendi intellectum ad conſiderandum vtraſq; conditiones. Sed vnde de facto ad illas vel illas ſe ↄuertat, q̄uis ſemper alia cauſa ſit, nulla tamen eſt neceſſitans, imo q̄libet eſt contingens, ⁊ ad neceſſitandũ inſufficiens Unde querere doctrinaliter cauſam determinatam vnde hoc proueniat, eſt querere cauſam determinatã, vbi non eſt, ⁊ quidem ſi eſſet, iam non eſſet interior libertas, ſed potius aliqualis neceſſitas Unde ex quo voluntas eſt potentia actiua, libera, indifferens ⁊ illimitata, non eſt querenda cauſa eam ad ſic vl' ſic mouendũ, neceſſitãs alioquin pro tunc non eſſet potentia libera, ſed potius ab vnũ ligata, Non ergo ex cauſa aliqua neceſſitãte, voluntas ſic vel ſic mouebit, ſed ꝓſus ↄtingēt, ⁊ q̄uis ↄtīgēt ſic vl' ſic mouet vel moueat, nõ t̃n ꝓpterea ↄñs eſt, ꝙ non mouerit vel moueat. Sicut nãq; ea que per ſe fiunt, non propterea neceſſario fiunt (vt ſi medicus per ſe ſanet, laborans vero per ſe ſanetur, neutrũ tamē eſt neceſſariũ) Ita etiã ⁊ ea que vix fiunt etiam fiunt, que fortuite vel ꝑ accñs fiũt, vtiq; etiam fiunt. Et ita etiam voluntas contingenter obiecta oblata fugit vel proſequitur. D ¶ Et vt ſub breui compẽdio vniuerſalius cõcludamus, volũtas in quolibet ꝑticulari eligibili vl' agibili, aliquid inuenit acceptandũ, ⁊ aliquid reſpuẽdum, ⁊ ab vtroq; nata eſt moueri ⁊ allici voluntas, ab vno quidem ad ꝓſecutionem, ab altero vero ad fugam, a neutro tamen neceſſitatur, voluntas enim ex quo eſt illimitata ⁊ vniuerſalis potentia, non poteſt efficaciter moueri ad ſufficientiam, ab aliquo obiecto, niſi ipſum ſit bonũ vniuerſale, a quo ipſa poſſit ſatiari. Unde natura ipſius voluntatis hoc habet, ꝙ ex cauſis de ſe inſufficientibus, mouetur ſufficienter, inquãtũ ipſa ſponte ſupplet inſufficientiã ſui motoris id eſt obiecti ⁊ eius defectũ. Quare etiam nulla creatura eam tã efficaciter mouere poteſt, quin inſufficientiã creature ad mouendũ eam, ip̃a ſua ſponte ſupplere debeat. Uerbi gratia circa acquirēdã ſcientiã attendit honeſtas. i. gloria, lucrũ futurũ, labor, expoſitio pecuniarũ de p̄ſenti, ꝙ aũt in alliciendo vel retrahendo voluntatē hec vel illa conditio conſiderata p̄ualeat ſeu p̄dominetur, non ex virtute conditionis conſiderate hoc contingit, ſ; ex acceſſu poti⁹ ipſius voluntatis, qua plus vni q̄ alteri conditioni intēdit, ſeu inclinationē ſuam apponit. Uerũtamē nũq; finaliter vnũ alteri p̄acceptat, niſi ratio vnũ alteri p̄ponderare iudicet, ſiue ſimpliciter ſiue vt nũc, videmus nãq; ꝙ ſm̃ diuerſas cõditiones, idem homo circa idem obiectũ, pro eodem tempore, fluctuat habens inclinationē ⁊ amorē ad vnam cõditionem, reuiſus vero ſeu odiũ ad aliã

quēadmodū etiā his ɔtingit, q̇ ſub aliqua tentatōis impugnatōne
fluctuāt, Tales nāq3 ɔtrarij motus volūtatis (dūmō ſint ſm di,
uerſa) circa idē obiectū bñ ſe ɔpatiunť. Sed experimur ꝙ finalis
ɔſenſus vel diſſenſus, ſolum tūc eſt poſtq3 a rōne vna cōditionū al/
teri preponderare cōcluditur. In hoc eñ iudicio rō volūtatem de/
terminat, ſed tamē nō neceſſitat, qꝛ contingenter eā determinat, ſi/
cut ꝛ volūtas tali determinationi, nō neceſſario, ſed cōtingenter et
libere ſe cōformat. E ¶Et q̇dem ad dictū iudiciū ſic vel ſic
habendū, multū conferūt diuerſe diſpoſitiones ab intra vel ab ex/
tra cōtingentes, que tacte ſunt ſuperius, inter quas habitus, affe/
ctio, ꝛ paſſio, ſunt potiores, nullo modo tñ neceſſitātes. Neq3 eñ
habitus poteſt eſſe ita intenſus ꝛ ita radicatus, quin ɔtra eius in/
clinatiōem, poſſit preualere tendentia ipſius volūtatis, alioq̇n hō
prau⁹ ſm habitum, nō poſſit aliquo mō redire ad viam virtutis.
Idem quoq3 de paſſione, vt alio loco oſtenſuz ē. Neq3 etiā ad dictū
iudiciū neceſſitat diſpoſitio corporalis, ſiue naturalis ſit ſiue egri/
tudinalis, Sēp eñ ꝑ ɔmunes rōnes eligibiliū ꝛ agibiliū, iudica
re poſſum⁹ bona eſſe admixta malis, ſiliter ꝛ malis corporalib⁹ bo
na q̄dam eſſe annexa. Sed ad determinādū ratōnem, plurimuz pt
affectio ꝓ eo ꝙ dicte potentie ɔnaturales ſibiinuicē ſunt, ꝛ multū
vicine, vt alio loco dictū eſt F ¶Ad tertiū qñ aſſumiť illa ꝓpo
ſitio Ariſto. nō poſſum⁹ opinari cū volum⁹, hec intelligenda ve/
nit in ſpeculatiuis tam vl'ib⁹ q3 ſingularib⁹. vt ꝙ triangulus habet
tres ꝛc. ꝙ fornicari ſit turpe, ꝙ illud obiectū ꝓpoſitū ſit delectabile.
illud vtile, ſed turpe. hoc ṽo honeſtū, ſed laborioſuz ꝛc. et ſic de alijs
intētiōib⁹ ſilib⁹, q̄ ad ꝓſecutōez alliciūt ꝛ ad fugā, circa talia inquā
nō poſſumus mox opinari cū volum⁹, neq3 opinionē habitā depo
nere, ꝛ ɔtrariā mox aſſumere, poſſum⁹ tñ aliquo mō opinari cum
volum⁹ in mere practicis ꝛ agibilib⁹. Oſtenſum eſt eñ ſupius et
idipſum copioſe declarabiť inferius, quō ꝛ habitus ꝛ paſſiones im
mutāt exiſtimatōez circa eligibilia, iuxta illud Ariſto. Qualis q̇ſ
q3 eſt talis finis ei videť, ꝛ ꝙ faciūt mentiri circa ṗncipia agibiliuz.
Vñ ꝙ ꝓ nūc ꝑferenda eſt delectatio honeſtati, ꝙ poti⁹ ſubeūda ſit
turpitudo q3 delectabili carere, ꝛ ecōtra, circa hec ꝛ ſil'ia poſſum⁹ cer
te opinari cū volumus, qꝛ hec oīa ad cognitōem vltimate prac/
ticā notū eſt ꝑtinere. Claꝝ eñ eſt, ꝙ ſm volūtatē reſpectu vtriuſq3
oppoſitoꝝ, hō facultatē hab3 aſſumēdi ipm, nec tñ id poterit, niſi
opineť ɔformiter, alteꝝ altero ſaltē ꝓ tūc eē eligibilius, alioq̇n vo/
lūtas exiret i actū abſq3 obiecto. Neq3 eñ volūtas ſeq̇ť appꝛhēſionē
nudā, ſed poti⁹ rōnis aſſenſum G ¶Cōſequens ḡ erit, ꝙ in po
teſtate hōis eſt indifferēter alteꝝ oppoſitoꝝ opinari, nō q̇dem ſm

opinionē ſpeculatiuā,ſed practicā,cui tanq̄ʒ regule īmediate ↄfor/ maſ actio interior cū exteriori. Uñ q̄nis an intuitū rōnis, ꝑſentur dicte intentões de eadē re ꝓpoſita,quaꝝ aliq̄ ad ꝓſecutõeȝ,alie ad fugā eiuſdē rei inuitāt,liberū tñ ē hoi,vnā ꝑferre alteri,ꝑferet aūt eā quā rōni viſum fuerit eſſe ꝑferendā,ꝙ aūt hec vel illa ꝑ nūc ꝑferenda iudicet,nō hȝ vnā,ſed multas cauſas,nulla tñ eſt rōnem neceſſitans,ꝑcipua tñ ⁊ cōior inter cauſas ea videſ,ꝙ obiectū ꝓpoſitū iudicaſ ꝓſequendū finalr̄ vel fugiendū,ſm eā intentõem vel ꝓprietatem obiecti.ad quā volūtas plus ꝑ amorē ſimplicē vel odiū ꝑtūc afficiſ,talis aūt affectio ex diuerſis,ſʒ ↄtingentibꝫ,cauſis originem hȝ,vt etiā ſupra tactū eſt. Eſt aūt naturalis ↄditio volūtatis ſequi q̄dē nō ſimplicē rōnis appꝛhenſionē,ſed aſſenſum ſeu eius iudicium tanq̄ʒ ſuū motorē Nec refert an aſſenſus ille verus ſit vl' falſus vt eū imiteſ volūtas. Eſt eñ volūtatꝭ obiectū apparens bonū,id eſt qđ iudicaſ bonū,ſiue verū ſiue falſum ſit illud iudicium. Et ꝓpter hoc eque ardenter homines afficiūtur ⁊ agūt ad ſibi ſuggeſtā falſitatem,ſicut ad ꝑſuaſam veritatem,⁊ vnus plerūq̄ʒ,q̄ feruenter ꝓſequiſ rem vilem,ſicut alius magnā,vt auarus eq̄ue laborat ꝓ decem denarijs ſicut alter nō talis ꝑ decem florenis D ¶ Sed ꝑdictis q̄dam obſtare videnſ. Si eñ poſſumꝰ opinari cū volumus ſequiſ ꝙ rō nō imperat volūtati,ſed potius volūtas ratõni. Preterea dictū fuit in ſolutõe ſecūdi dubij,ꝙ volūtas ꝓpter ſui illimitatione nō pt̄ ſufficiēter moueri,neq̄ʒ aliquo mō neceſſitari, q̄uo ergo apud Ariſto,q̄n rō in actu eſt,tūc volūtas ex neceſſitate erit in actum,nec pt̄ in oppoſitū. vij. ethicoꝝ. et in libro de motu aīalium

Rñdeo. Solutio iſtoꝝ plene tractabiſ in tractatu ſequēti,q̄ erit de imperio,ſeu dominio rōnis.

¶ Capl'm,xviij, oſtendit volūtatem inter duo bona nō poſſe eligere qđ minus eſt. A

Habito ergo fundamēto vnde volūtatiꝰ cōueniat ſua libertas,reſtat merito inq̄rendu,an volūtas ſit tante libertatis,vt ꝓpoſitis duobꝫ bonis ſibi incōpoſſibilibꝫ, poſſit eligere ſcienter minꝰ bonū,relicto maiori bono.

Rñdeo. In ꝑmis pȝ ex ꝑmiſſis,ꝙ in illo caſu poſſit eoꝝ neutrū eligere, ꝑ eo ꝙ nullū eoꝝ hȝ rōnem vltimi finis,a quo ſolo neceſſitari pt̄ humana volūtas. Poſſet nāq̄ʒ volūtas intellectū auertere, vt neutrū eorum ↄſideret,ad quod ſeq̄tur ꝙ neq̄ʒ volūtas aliquid eoꝝ acceptat. Ad dubiū tñ ꝓpoſitū redeūdo,clarū videſ,ꝙ ſtāte tali oſtenſione,qua alterū tanq̄ʒ altero melius appꝛehendit ur(niſi

alia oſtenſio accedat)nõ poteſt volũtas relicto maiori bono elige/
re qđ minus eſt. Minus eñ bonũ ꝯparatũ magis bono ſibi incõ/
poſſibili,hꝫ rõnem mali,inq̃tum eſt impedimentũ melioris boni,
quẽadmodũ minus albũ ꝯparatũ magis albo,hꝫ rõnem nigri,ꝗn
to phyſicoꝝ. Jam oſtenſum eſt ſupius,quẽadmodũ volũtas non
poſſit aliquod acceptare ſub rõne mali. Cui ꝯſonat illud.ij. rheto
rice. Nullus volũtarius ⁊ cognoſcens praua eligit. Et illud beati
Dionyſij. Nullus reſpiciens ad malũ,operat̃. Ratio pmiſſorũ eſt.
q: in tali caſu volũtas exiret in actũ abſq; obiecto,qđ vtiq; eſt im/
poſſibile. B ¶ Dictũ fuit notanter,niſi alia oſtenſio accedat
q: ſm S.D. nihil ꝓhibet,ſi aliqua duo equalia ꝓponant̃ ſm vnaꝫ
ꝯſiderationem,quin circa alterũ,cõſiderata aliqua conditione,per
quam emineat,magis flectat̃ volũtas in ipm q̃ in aliud. Et ſicut
hoc pt eſſe inter equalia,ita hoc ipſuꝫ ꝯtingere pt inter inequalia,vt
id tanq̃ minus bonũ accipiatur ſm vnã ꝯſideratõem,quod tamẽ
maius eſt ſm aliã ꝯſideratõem. Unde variata oſtenſione,qua mi-
nori bono,intelligitur iam appoſita melior cõditio,nihil incõue-
niens eſt ſi iam preeligitur qđ prius vt minus bonũ proponebat̃.
Et quidem illa melior conditio plerũq; videtur eſſe aliqua opera
tio. Nam vt inquit S.D. quãdocũq; dicit̃ aliqua res peligi alteri
tunc adiũgitur ei aliqua operatio eligentis. Uerbi gratia,alicui ꝓ
ponat̃ equus ⁊ pecunia,ſi militare intendit equũ eliget,ſi ꝟo agrũ
emere velit eliget pecuniã. Operatio nãq; eſt rõ formalis ſm quaꝫ
aliquid ſub electione cadit,vt alio loco oſtendetur C ¶ Inter
opatões aũt ꝓpter quas appoſitas aliquid minus bonuꝫ vel eq̃le
ſtatim videat̃ (et quas in oĩ materia eligibili poſſumus vniuer/
ſaliter apponere ſeu applicare)vna eſt cognitio experimẽtalis de ꝓ/
pria libertate ſumenda. Altera eſt vſus ꝓprie libertatis,⁊ q̇dẽ pma
eſt manifeſta,ſed rarior. ſecunda ꝟo tanto videt̃ latentior,q̃to mi/
nus ꝯſideratur,q̃uis ſit frequẽtior. Dictũ nãq; eſt ſuperius,ꝙ ad
mouendũ volũtatẽ,plurimũ facit eſtimatio ipſius rõnis,Uñ ſm
ꝙ illa maioris firmitatis eſt,maiorẽq; bonitateꝫ ſiue vere ſiue falſe
proponit,ſm hoc volũtatẽ plus vel minus allicit. Si nãq; maio
rem bonitatẽ volũtati ꝓponit,nõ tñ firmiter,ſed cũ formidine po
tius,aut vacillatõe,nõ multũ volũtatem alliciet,vel ſi firmiter nõ
tñ clare,ſed cũ enigmate (quẽadmodũ fides nobis ꝓponit eternaꝫ
beatitudinẽ) nõ ita ꝓuocat̃ volũtas,ſicut mouet̃ bonitate.id eſt be
atitudine clare ⁊ euidenter oſtenſa. Si ꝟo eſtimatio firma ſit ⁊ eui
dens ſiue clara,ſꝫ exile bonũ ꝓponẽs,de q̃ ſcꝫ paꝝ vel nihil refert,an
habeat̃ vel nõ habeat̃,tũc paꝝ ꝓuocabit̃ volũtas. Uerũtamen ꝙ hõ
eſtimatiõem de re occurrente,tanq̃ valde bona habeat,vel tanq̃ de

meliori,plurimū ꝯducit ꝯditio hoīs,qualiſcūq; ſit,ſiue ſit paſſio
corporis vel aīe,ſiue habitus corporis ſit vel aīe,ſiue ꝯſuetudo vel
ꝑſens affectio ſit volūtatis. Sitiētes eñi eſtimam⁹ aquā valde bo
nam,quā tñ ſatiati faſtidim⁹. Ita iratus ſe hȝ circa vindictā,ſilr
ter ⁊ hō affectus ad edificatōem,ligna ⁊ lapides in magna eſtima
tione hȝ,poſtea domo cōſtructa,parꝫ ea reputat Conſuetudo etiā
rem faciliorē facit,⁊ ꝯnaturaliorē. Uñ ꝓpter hec ⁊ ſilia cōmuniter
accepta,min⁹ bonū ꝑacceptam⁹ meliori indeliberati,Id quoq; in/
terdū facim⁹ bene deliberati. D ¶Quando ergo qs afficit̃ ad
vtendū ſua libertate,nihil mirū,ſi id circa qd̕ eam apponit,ſtatim
eſtimet̃ in bonitate ꝑponderare,etiā q̃uis ꝑus ꝓ minori bono eſti
matū fuerat. Uerbi grā,propoſitꝭ duobꝫ,in qbꝫ neq; eſt,neq; cōſi/
derat̃ aliqua in vera bonitate differentia,neq; rō inuenit vnū ſm
qualēcūq; diſpoſitōnem hoīs eſſe ei magis ꝯueniens q̃ alterū,ad
huc tñ vnū alteri preelegit. Et quidem ſic eligendo,virtualr nō vi
detur agere aliud,niſi ꝙ vni ⁊ non alteri vſum ſue libertatis ſponte
appoſuit,vt tūc locū habeat illud ꝯmune ꝓuerbiū,Sic volo,ſit
pro ratōe volūtas. Si nāq; querat̃ quare ſic elegerit. Reſpondebit
q: ſic volui. Et quid eſt dicere,q: volui,niſi q: vſum mee libere vo/
luntatis,huic ⁊ nō alteri applicaui? Qui ergo vult vti ſua liberta
te,vel eam intellectualiter experiri circa preelectōem vnius e duo/
bus,horū vtrūq; eſtimat ꝓ nobili bono. Et ergo ꝯditio illa,mino
ri bono appoſita,facile efficere pt̄,vt illud qd̕ ꝑus pro minori bo/
no eſtimabat̃,iam ꝓ meliori reputet̃,⁊ ꝑ ꝯſequēs ꝑeligat̃,nō q: eſt
min⁹ bonū,ſȝ q: tūc magis bonū iudicat̃.

Capitulū .xix. diſſoluit plures ſubtiles diffi-cultates. A

SEd ꝯtra reſolutōem ꝑdictā forſan qs obijceret,Si non
poſſet volūtas abſolute ꝑeligere minus bonū,volūtati
in magna parte adimeretur ſua libertas. Preterea vide/
mus aliquos ꝑeligere turpes voluptates honeſtati diui/
tijs ⁊c,quibꝫ ſciunt voluptates eſſe deteriores. Poſſumus ergo ex
duobꝫ eligere quod iudicat̃ minus bonū. ¶Ad ꝑmū neganda ve
nit ſequela,Nō eñi libertas volūtatis eſt ad aliqd impoſſibile,iam
minus bonū cōparatum maiori bono cui repugnat,vtiq; hȝ rōnē
mali,inq̃tum accipit̃ tanq̃ impedimentū melioris boni. Unde ⁊
ipm eligere,eſt abſolute malū eligere,⁊ hoc eſt virtualiter volūtatē
abſq; obiecto exire in actū,qd̕ eſt ſimplr̃ impoſſibile. Libertas pre/
terea,voluntatis ꝑfectio eſt,minus bonū autem minori preferre.

aperte defectōem denotat, nō ergo opoꝛtꝫ, ꝙ ad hoc libertas voluntatis ſe extendat, vt minus bonū maioꝛi preferat. Poteſt etiam voluntas neutrū illoꝝ eligere, ſed libere ambo propter eoꝝ imperfectionem reſpuere. Poteſt preterea voluntas efficere, vt id quod pro minoꝛi bono reputabatur ſm vnam cōditōnem, apprehendatur iam alteri preeminens ſm aliam conditōem, inquātum poteſt mouere intellectū ad inueniendū ratōem aliquā in oppoſitū, qua inuenta, etiam poteſt velle oppoſitum. Dictū eſt etiam preterea ꝙ volūtas ſponte poteſt minoꝛi bono, operationem aliquam apponere, propter quā eſtimetur, vt melius bonū. Nihil autē refert an talis eſtimatio vera ſit vel falſa. Oſtenſum eñi eſt ſuperius, voluntatem plus eſtimatōne, opinione, ⁊ apprehenſione boni ꝙ vera bonitate allici ⁊ moueri. B ¶ Ad ſecūdum. Cōparatio minoꝛis boni ⁊ maioꝛis, aliquādo fit ſpeculatiue, ſcꝫ abſolute in cōmuni, aliquādo vero fit ſm cognitionem practicam, qua reſpicit rem vt nūc practice agendam, vt cū iudicatur quid duoꝝ melius ſibi ſit et expedientius ſtatim agere. Qui ergo preelegit voluptateꝫ bono virtutis, ſcit quidē ſpeculatiue, ꝙ abſolute melioꝛ ſit honeſtas, ⁊ ꝙ tenetur eam ſectari, voluptatem vero fugere, propter premiū ⁊ penam, que eis annectūtur. Tamen in cognitiōe practica, eſtimat ꝓ nūc, ſibi melius ⁊ magis expedire, frui delectatōe cuꝫ demerito pene eterne, ꝙ a preſenti voluptate abſtinere. Putat ergo ꝙ pro tūc debitum pene ſibi nō eſſe ita malum, ſicut eſt carere preſenti voluptate. Secus aūt cōtingeret, ſi pro nūc ita iudicaret imminere penā ſicut videt inſtare voluptatē. Tūc eñi penā mox apprehenderet practice, vt ſtatim ſubeūdam. Huius autē diuerſitatis ratio eſt, q꞉ circa futura nō tam attenta ⁊ ſollicita eſt cōſideratio, ſicut eſt circa ꝑſentia, que plus mouent ꝙ futura, que nōdum ſunt vel fuerunt in rerū natura. Sperātur quoqꝫ mala futura poſſe euadi, quo fit, ꝙ aliquis quādoqꝫ potius incurrit reatum pene eterne in futurū, ꝙ a preſenti abſtineat delectabili. C ¶ Oſtenſo igit꞉ ꝙ volūtas nō poſſit preeligere id quod tanꝙ minus bonū ei preſentat꞉, Reſtat ꝑſcrutandū, an ſtante preciſa apprehenſione, qua aliqua duo proponūtur vt equaliter bona, volūtas poſſit alterū alteri preeligere.

Rñdeo. Volūtas ad nihil poteſt moueri niſi ſm ꝑſentatōeꝫ rationis. Cauſa aūt ꝓpter quam vnū alteri ꝑeligit꞉ eſt, q꞉ eminentioris bonitatis eſtimatur. Cū ergo ꝙdiu iudicant꞉ in bonitate paria nulla inter ea fiat diſcretio, cōſequens erit, ꝙ etiam tam diu apud volūtatem nō erit vnius pre altero acceptatio. Quare voluntas neceſſario pro ſua libertate, ea ambo acceptabit, aut ſi incōpoſſibilia deprehendant꞉, neutrū coꝝ admittet. Verūtamen quādo talia duo

ſunt tam ecilis bonitatis, vt nihil referre videat an habeant vel nõ tũc a'iquibꝫ videtur ꝙ libere alterũ alteri pacceptare poterit. Sed tũc q̃tum apparet iuxta prehabita, nõ iudicantur eque bona, eo ꝙ p applicatõem libertatis ad vnũ illorũ, ſtatim illud videt melius.

D ¶ Sed cõtra reſolutõem iſtam militare videtur exemplũ beati Auguſtini in .xij. de ciuitate dei. ca. ſexto de duobꝫ in corpore et aĩa equaliter diſpoſitis, qui videant eiuſdẽ corporis pulchritudinem, vniformiter eorũ aſpectibꝫ occurrentem, et ſi ſpũs malignus ſe immiſceat, eadem tñ tentatõe et equali ſupponant ambo tentari Hoc caſu ſm beatũ Auguſtinũ ibidem, vnꝰ poteſt ad illicitũ moueri, altero ſtabili manente in caſtitate. Sequit ergo, ꝙ duobꝫ tantũ eque bonis preſentatis, hõ poteſt vnũ alteri preeligere Rñdeo Neganda venit ꝯſequentia, Caſus eñ beati Auguſtini, male ad ꝓpoſitum applicatur. Nam volũtas hominis nõ ab aliena, ſed a ꝓpria debet moueri rõne, Cũ ergo vni homini duo proponuntur vt equaliter bona, tũc deficit ibi motor prouocans volũtatem ad vnius prealtero electõnem, vnde nõ poteſt ibi eſſe preelectio. Sed in caſu beati Auguſtini q̃uis ſit vnũ obiectum ad extra mouens, tamen ſicut in vtroq; duorũ eſt propia volũtas. ita in vtroq; eorum proprie voluntatis eſt proprius motor. videlic; propria ratio, ſine quo mediante, obiectum exterius ad mouendã volũtatem non poteſt attingere. Eadẽ ergo corporis pulchritudo, ſi aliter ⁊ aliter ab eis apprehendat, vnũ in caſtitate relinquit, alterũ vero ab ea deijcit. Quãuis aũt hi duo pares fuerũt ab initio, tam ſm habitualẽ iudiciũ, q̃ ſm actualem cõſideratõem. anteq̃ tamẽ ad plenũ ꝑueniant cõſenſum vel diſſenſum, neceſſe eſt interuenire aliam ⁊ aliã cõſideratõem mouentẽ, ſi debeant aliam ⁊ aliam habere volũtatem. Non eñ videtur poſſibile ꝙ aliquis velit pleno cõſenſu aliq̃d, ita ꝙ cõſenſus debeat iudicari virtuoſus vel vitioſus ſimpliciter, nulla deliberatione precedente, ⁊ hoc vel imediate quãdo eligit, vel ſaltem mediate, ſicut ille qui poſt deliberatõen determinat ſe abſolute ad proſequẽdum om̃e delectabile, ex qua q̃dem determinatõe, etiã poſt ꝯſentit in om̃e delectabile quod occurrit. Neceſſe eſt ergo in caſu ꝓpoſito, interuenire deliberatõem, ad plenũ cõſenſum volũtatis vel diſſenſum. Hanc eñ aſſumendã iuxta predeterminata, ratio ab initio ſtatim dictat, volũtas vero naturaliter eam acceptat, ex qua acceptatõe, volũtas ꝯſequenter rõnem ad exercitiũ deliberatõnis mouet E ¶ Mouet aũt volũtas ad deliberatõem ex vno ꝑncipio cõmuni, qꝺ eſt ꝑncipiũ volendi alia, mediãte ꝯſilio, ad qꝺ volũtas naturali neceſſitate afficit. Hoc aũt ꝑncipiũ eſt bonũ ꝯueniẽs ſeu id qꝺ magis expedit. Sicut nãq; naturali neceſſitate hõ

optat bene ſibi eſſe, ita ꝙ eadē neceſſitate etiā vult qđ ſibi magis ex/
pedit in ꝯmuni. Et hoc vtrūliſ ext eſt finis quē deliberās regulariter
ꝓ pͥncipio ſuo ſumit, a quo ꝛ ꝓcedit, ꝛ ad qđ regredit̄ in particula
ri ipa deliberatio. Quāuis aūt pͥncipiū iſtud vnicū ſit in vtroqꝫ deli
beratio tñ vias debet habere ad diuerſa, ꝛ cū dictū pͥncipiū neceſſari
ā in cōnexionē nullā hꝫ ad ſpēalem ꝯditiōem alicuius boni. ideo ex
iſto ꝯmuni pͥncipio pt volūtas mouere rōnem ad ꝯſiderādū alias
et alias ꝯditōnes eiuſdē rei, ad ꝯſiderādū ſcꝫ delectatōem (q̄ allicit)
in vno hoīe, ad turpitudinē ꝟo ꝯſiderandā ſeu repugnātiā diuine
legis in alio hoīe vel etiā penā debitā, q̄ retrahūt volūtatē. Et quia
ad dictū pͥncipiū naturalr̄ afficit̄ ipa volūtas, ideo eſt ei pͥncipium
volendi alia, q̄ non ſunt naturalr̄, ſed libere volita. Et pͥterea, qꝛ eſt
vniuerſale ꝛ cōe, ideo vt moueat in pticulari, debet interuenire ꝯſili
um, inqꝫtum ex illo pͥncipio cōi, mediāte ꝯſilio ſeu deliberatōe, cō
cludit̄ hoc vel illud magis eſſe expediens deliberanti, vt ſic volūtas
ex illo ꝯmuni pͥncipio, mediāte ꝯſilio ſeipāꝫ determinet ad rē ꝓpo
ſitā, ſm illā vel illā ꝯditōem aſſumendam vel abiiciendam ¶ Sed q̄rit hoc aliqs, qua rōne in vno mouet volūtas ad huiꝰ cō
ditionis ꝯſideratōeꝫ, in alio ad aliā. Rn̄deo. ꝙ volūtas lꝫ poſſit
cām certā hꝫ ꝛ determinatā, qꝛ ſcꝫ illud pͥncipiū cōe naturalr̄ voli
tum, qđ eſt bene eſſe hoīs, ſiue qđ magis ei expedit, ꝛ eſt homini rō
volendi alia, nō hꝫ ꝯnexionē euidēter ad aliquā ſpēalem ꝯditōem,
ſicut eīn alicui videt̄ ꝙ ſibi plus expediat honeſtas, ita ꝛ alteri vi
deri poſſit, ꝙ plus ei expediat voluptas vel glozia. Nō ergo pͥnci
piū illud habꝫ ꝯnexionem euidentem ad aliquā particulariū cōdi
tionū, que vel alliciūt vel retrahūt volūtatem. Uerūtamen ecōtra,
ſpeciales conditōes habent neceſſariam ꝯnexioneꝫ ad ipſum, inqꝫ
tum nulla conditio erit ab homine pze alijs volita vel pꝛeaccepta,
ſiue ſit delectatio, ſiue honeſtas, ſiue vtilitas, ſiue gloꝛia ꝛc. niſi qua
tenus in ipa eſtimemus dictū pͥncipiū ſaluari, indicantes nobis il
lam magis q̄ aliam (ſaltem pꝛo nūc) expedire. Huius ergo quod
eſt voluntatem poſſe ad illam vel illam conditionem circa parti
culare occurrens, ꝛ ex cōmuni pꝛincipio ſeipſam determinare. Hu
ius inquam rationem determinataꝫ habemus ꝛ doctrinalem. Sed
quare de facto volūtas vnius ad illius conditionis moueat conſi
derationem, in altero ad aliam, nō pt determinata ratio aſſignari,
ſed hoc fit ſicut placuit volūtati. Cur aūt hoc placeat ꝛ non aliud
huiꝰ rō determinata nō pt aſſignari. Et q̄dē illa eſt natura cauſe li
bere, imo q̄tum ibi daretur de certa ratione, tantūdem ſubtrahi vi
deretur volūtati de libertate quia ad cauſam liberam pertinet non
neceſſario ſed contingenter moueri.

¶ Capl̄m.xx. ventilat curioſam ſubtilitatē circa
ſuſpenſionē volūtatis A

In precedentibꝯ frequenter ſuppoſuimꝰ, ꝙ qñ aliq̇d p̄ſen-
tatur ſub rōne boni, tūc ꝗuis moueat volūtatem, tamen
propter defectuoſitatē ſue bonitatis, eam non neceſſitat.
id eſt nō neceſſario mouet. Sed volūtas ipſum ſic p̄ſen-
tatum poteſt nō acceptare, ⁊ hoc eſt ꝓprie actum ſuū ſuſpendere,
Suſpenſio eñ actus tūc ꝓpriſſime eſt, quādo actio maxime nata
eſt poni, ⁊ tñ nō ponit. hoc aūt ꝓprie eſt, quādo preſente obiecto in
debita diſpoſitōe nō ſequit actio. Uñ ꝓprie ad liberam potentiā ꝑ-
tinet ſeipſam ſuſpendere, non aūt ad naturalē, vt ex p̄habitis ſatis
patuit. Ex his orit ſatis curioſum dubiū. An p̄ſentatōe tali ſtante
volūtas ſic ſuſpenſa poſtea poſſit exire in actum acceptandi, abſq̄
hoc, ꝙ in ratōe aliqua noua preſentatio, aut in volūtate aliqua no-
ua diſpoſitio, talem acceptatōem p̄ueniat. Et q̇dem videtur ꝙ nō
q: ex quo volūtas imitari debet iudiciū rōnis, ſi ipa ꝑus obiectum
preſentatū nō acceptauit, oportꝫ ꝙ aliud iudicium ſuperueniat, ꝗ
moueat volūtas ad volēdū nūc qđ prius nō voluit, tāq̄ ꝑus nō
ſufficienter mota. Si eñ fuiſſet prius ſufficienter mota, vtiq̄ ꝑus
exiſſet in actū, ſicut mō ponit exire in actū. B ¶ Rñdeo. Pro-
babilis eſt pars affirmatiua queſiti. Clarū nāq̄ eſt, ꝙ voluntas in
ꝑmo inſtanti illius p̄ſentatōis, potuit acceptare illud obiectū, ꝗ-
nis ex ſua libertate hoc nō fecerit. Cum ergo ſtante illa p̄ſentatione
volūtas poſterius nō ſit minoris virtutis ſiue poteſtatis q̄ ꝑus,
ſequit ergo ꝙ de poſt ad eādem repreſentatōem adhuc ſtantem, om-
nibꝯ eodē modo ſe habentibꝯ ſicut ꝑus, poterit acceptare illud obie-
ctum, qđ ꝑus nō acceptauit. Dictū nāq̄ fuit, ꝙ ex illimitatōe vo-
lūtatis ꝯtingit, ꝙ bonū defectuoſum preſentatū ſub rōne boni, ipa
volūtas poſſit nō acceptare C ¶ Sed huic q̇dā apparēs obie-
ctio obuiat. Maxima eñ cōis eſt, cui aſſentit oīs intellectꝰ, ꝙ nō
ſit tranſitus a ꝯtradictorio reali in ſuū ꝯtradictoriū, niſi aliq̇ mu-
tatio realis interueniat. Cū ḡ volūtas ꝑus ſuſpenſa, nō voluit qđ
poſtea vult, neceſſe eſt interuenire aliquā mutatōeꝫ, hec auteꝫ mu-
tatio erit in rōe ſm aliquā nouā p̄ñtatōeꝫ q̄ iā alit obiectū p̄ñtat q̄
ꝑus Aut ſuꝑueniet iā noua diſpō ī volūtate, ꝑ quā diſponit ad vo-
lendū illud qđ ꝑus nō voluit. Rñdeo. Hic interuenit mutatio,
hoc eñ neceſſariū eſſe ſatis ꝓbat obiectio. Illa aūt mutatio non eſt
ſm p̄ſentationem rationis, neq̄ ex interueniēte media diſpoſitiōe
inclinando voluntatem ad illud volendum. Sed eſt illa mutatio
ſm nouā poſitionē volitiōis, ſeu acceptatōeꝫ illius obiecti, q̄ ꝑus

non fuit, hec aūt poſitio volitionis, nō eſt cauſa, vel effectiue vel finaliter voluntatem mouens vel alliciens ad illud volendū. Sed eſt potius cauſa formalis, qua volūtas formaliter iam illud vult quod prius non voluit. D

¶ Si queratur que eſt ergo cauſa mouens vel alliciens voluntatem ad volendū modo quod prius non voluit. Rn̄deo. Cauſa finaliter eam alliciens eſt illa p̄ſentatio que manet eadem, cauſa effectiue mouens eſt ipſamet voluntas, modo ex ſui libertate acceptans, quod prius non acceptauit omnibus eodem modo ſe habentibus ſicut prius. Hec eiñ eſt natura potentie libere (vt habitū eſt) ꝙ omnibus poſitis ad actionem requiſitis, abhuc in poteſtate habet agere vel nō agere, id eſt actū ſuū ſuſpendere. E

¶ Sed contra iam dicta iterū obijcitur ſic Quando voluntas ſuſpenſa aliquid non vult, quod poſtea vult, oportet aſſignare cauſam aliquā quietis, quā habet ſub non velle Sed illam cauſam oportet ꝑ aliquid amoueri. Manente eñ cauſa illius quietis, etiam maneret idem non velle. Conſequēs ergo videtur, ꝙ oportet interuenire mutationem, ꝑ quam amoueatur cauſa illi⁹ quietis quā habet volūtas ſub illo nō velle. Rn̄deo Similem rationem format Ariſto. ſtatim poſt ꝑncipiū. viij. phiſicoꝝ ad probandū, motum nūq̄ȝ incepiſſe, ſed ab eterno fuiſſe. Et quidem ipſa concludit in agentibus naturalibus, que agūt ex neceſſitate nature. In talib⁹ naq̄ȝ agentib⁹, quādo ab actione quieſcunt vel ceſſant, neceſſe eſt dare aliquā cauſam illius quietis, que vel eſt abſentia paſſiui, aut indiſpoſitio eius, aut eſt debilitas actiue virtutis, vel eſt impedimentū poſitiue īterpoſitū, vel aliud aliq̄d ſimile. Hec autē ⁊ ſimilia, ſi debeant amoueri, neceſſe eſt vtiq̄ȝ hoc ꝑ mutationē interuenientē fieri. Sed in agētibus liberis, ratio Areſto. nihil cōcludit. Et q̄dē minime apud deū, qui ex voluntate antiqua, qua propoſuit certo tēpore futuro mundū producere ⁊ non prius, adueniente tali preconcepto tempore, ipſum produxit abſq̄ȝ omni mutatione interueniēte. Dicitur ergo, ꝙ non eſt in propoſito querenda cauſa quietis, quā habet volūtas ſuſpenſa ſub illo non velle, niſi ſola libertas volūtatis, qua libere iam vult qđ prius ex ſua libertate nō voluit, omnib⁹ alijs eodem modo ſe habentibus. Unde ſequitur, ꝙ in propoſito, nō eſt querenda aliq̄ cauſa quietis, quā oporteat ꝑ mutationē amoueri. Sed eſt cauſa quietis, que ſub vtroq̄ȝ cōtradictorioꝝ, ſucceſſiue debet vna manere, ſcȝ ipſamet voluntas. F

¶ Ad argumentū vero pro ꝑte negatiua inductū. Rn̄deo, nō eſt neceſſe ſuꝑuenire nouā preſentationem, quia per eundem modū quo antiqua p̄ſentatio pro ꝑmo inſtanti ſufficiebat voluntatē mouere in ordine ſuo, etiam ⁊ eadē

poſterius ſufficit Cū vero aſſumitur. Si volūtas ꝓ primā preſen-tationem fuiſſet ſufficienter mota, etiam acceptaſſet obiectū ſicut modo. Rn̄deo. Eque ſufficienter fuit mota pro primo inſtanti quo non voluit, ſicut poſterius cū iam vult, ⁊ eque inſufficienter mouetur poſteriꝰ cū vult, ſicut prius cū nō volebat, habitū nāqꝫ eſt ſuperius, ꝙ nullū bonū creatū ſufficit mouendo neceſſitare vo-luntatē, vt ad eius preſentationē neceſſitetur ipſum acceptare vo-luntas, etiam neceſſitate ſuppoſitionis, ſꝫ dūtaxat ſufficit ad mo-uendū eā contingenter, inquātū ſcꝫ in libertate voluntatis eſt, ſe conformare vel non conformare preſentationi rationis, ita ꝙ in-ſufficientiā obiecti in mouendo, ſuppleat ipſa voluntas, ſe libere applicando illi Et ſic ſequitur neceſſitas, non abſoluta, ſed ſuppo-ſitionis, quā non ratio īpmit volūtati, ſed potiꝰ volūtas ſibiipſi.

Capitulum. xxi. oſtendit ea que vo-luntatem neceſſitant. A

Poſt premiſſa videndū eſt, an intellectus in genere cau-ſe finalis voluntatem determinet ad ſui actus exercēdi neceſſitatem. Et quidem hic primo aduertēdū eſt, ꝙ cir-ca voluntatem ſunt aliqua obiecta per ſe volibilia, vt be-ne eſſe ſiue beatitudo, ⁊ oīa ei neceſſario annexa vt ſunt eſſe viuere opari ⁊c̄. Aliqua vero ſunt ꝑ ſe reſpuibilia, vt miſeria. Et hec vtra-qꝫ neceſſario mouent volūtatem ad ſpecificationē actus. Nam ea neceſſario mouēt ad ſpecificationē actus, circa que ſi potentia de-beat exire in actum, debet elicere talem, ita ꝙ non poſſit in actum oppoſitū. Actus autem oppoſiti circa voluntatem, ſunt actus ꝓ-ſecutiui ⁊ fugitiui, circa intellectū ſunt aſſenſus ⁊ diſſenſus. Alia vero ſunt cōtingenter volibilia vel reſpuibilia, ⁊ hec nō neceſſario ad ſpecificationē actus mouent voluntatem, ſed reſpectu coꝝ vo-luntas, ſuam ad actus oppoſitas retinet libertatem. Et iſtud vno modo contingit, quando obiectū cū ſua bonitate, que eſt homini cōueniens, habet aliquid mali admixtū, aut ſue malicie habet bo-nitatē annexā, vt turpitudo actus interdū habet ſenſualē delecta-tionem. Et talia ex quo vnā conditionē habēt appetibilem, ⁊ aliā reſpuibilem, ideo poſſunt ⁊ indifferenter acceptari, ⁊ etiā poſſunt reſpui, quia ad neutrū hoꝝ voluntas eſt determinata. Secundo cōtingit idem, pro quanto obiectū, non ptinet ad bene eſſe noſtrū quod beatitudinē dicimus, neqꝫ etiam ad male eſſe vt ꝙ lapides in littore maris duo ſunt vel tres pares vel īpares ⁊c̄. Quare etiā talia neqꝫ neceſſario appetimus neqꝫ neceſſario refugimus. B

Jam pro regula infallibili tenendū eſt, ꝙ omnia ꝑticularia bo-

na,circa que ſunt actus humani,altero hoꝝ modoꝝ ſunt cõtingẽ⸗
ter volibilia,vel quia habent admixtionẽ alicuius mali,ſeu alicu
ius defectus,vel quia parũ,vel nihil ad bene vel male eſſe noſtrũ
cõferunt. Et ex iſta cõtingenti habitudine originaliter ſumitur li⸗
bertas ipſius arbitrij, vt tactũ eſt ſuperius. Sicut autem omne
ꝑ accidens ſeu cõtingens,depẽdet ab eo quod eſt per ſe, ita in cõ
tingenter volibilibus,debemus regulari ꝑ aliqua ṗima,⁊ perfecte
volibilia,ad que tãꝗ ad certa,reducenda ſunt ea que contingen
ter ſunt volibilia. Regulari autem dico,inquãtum,ipſa non aliter
amantur,niſi quãtum cõducere eſtimantur ad bene eſſe hominis
quod beatitudinẽ dicimus neqꝫ etiam reſpuũtur,niſi quatenus,
a bene eſſe hominis abducere creduntur. Nam regula contingent'
volibiliũ (ad quam reducenda ſunt) debet eſſe talis, ꝙ contingen
ter volibilia habeant ab ea rationẽ ſue appetibilitatis Quẽadmo
dum in tantũ vnũquodqꝫ eſt viſibile ꝗ̃tum habet de lumine.
C ¶ Ex his igitur ſic ꝑ̃miſſis ſequitur primo,ꝙ ſi aliquid nõ ſm
omnia bonũ reperiatur hoc non ex neceſſitate mouebit voluntatẽ
⁊c. quãtũ ad ſpecificationẽ actus,quia poterit ipſum reſpuere vel
eius oppoſitum velle,etiam de eo cogitans,cõnectando ſcꝫ boni
tati ſue aliquã maliciã,qua forte exiſtens cõueniens voluptati,ĩ
ducit egritudinẽ vel inhoneſtatem. Unde tale non apprehendit'
vt bonũ ⁊ completũ. Si vero appꝛ̃hendatur vt bonũ, ⁊ ꝯueniens
ſm omnia ꝑticularia,que conſiderari poſſunt. i. tãꝗ bonũ ꝑfectũ,
ex neceſſitate homo illud appetit,talis autem eſt beatitudo,q̃ ſta
tus eſt omniũ bonoꝝ aggregatione ꝑfectus, Conſequens ergo vlte
rius eſt,ꝙ in ipſum ſic apprehenſum de neceſſitate mouetur volũ
tas,quo ad ſpecificatione actus quia ſcꝫ neqꝫ poteſt ipſum reſpue
re,neqꝫ eius oppoſitum velle. Ratio huius eſt quia tale obiectum
vt ſic preſentatum,non poteſt dare talem ſpeciem actui imo tũc
virtualit' volũtas exiret in actũ ſine obiecto vt facile patet dilig̃t'
ꝑſpicienti. D ¶ Sed ꝯtra corollariũ iſtud forſan q̇s obijciet
Poteſt q̇s velle nõ eſſe ⁊ ꝑ̃ꝯ̃s velle nõ eẽ beatus,vt ptꝫ in ſeipſos
interimẽtibus. Reſponſio non p̃t quis appetere non eſſe ſm ſe, ſꝫ
appetit non habere eſſe cũ tali malo admixto,ita ꝙ ratio allectiua
appetitus,non eſt ipſum non eſſe,ſed ſola carentia mali Si dicas
volens carere eſſe,vult etiam carere beatitudine. Rñdeo. Uerũ
eſt hoc,ſi vellet non eſſe ſm ſe, quaſi non eſſe, eſſet ibi principale
motiuũ volũtatꝫ. Jam iſte ſolũ vult carere eſſe ꝓpter malũ admix⸗
tum vitãdũ cuiꝰ vitatio hꝫ rationẽ boni ⁊ ſic petit nõ eſſe propter
aliud. Quod ſi ad illud nõ eſſe,ſequat'. ꝙ iſte vult carere omni eſſe,
hoc nõ eſt q2 carere omni eſſe ſimpliciter cadit ſub eius voluntate

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VIT. EMANUELE

Nec talis vult carere omni eſſe ſimpliciter, qꝛ libenter haberet bene eſſe ſi poſſet, imo appetēdo non eſſe, appetit bene eſſe. Nam fuga illius mali, eſt ex ſuppoſitiōe amoris de bono oppoſito illius mali, ꝓpter qđ petit nō eſſe. Illud aūt bonū vł ē bene eſſe ſiue beatitudo, vł aliqd ad eā ptinens vel cōducens. Neqꝫ em̄ illud malū vitare appeteret, niſi bene eſſe cuperet, cui illud malū repugnat. E ¶ Si dicas bene eſſe, ꝛ nō eſſe repugnant omnino, ergo volitiōes coexerūt oppoſite, ꝛ icōpoſſibiles in eodē. Rn̄deo. Bn̄ eſſe ſiue beatitudo in cōmuni, naturaliter ab eo appetitur Et ei repugnat nō eſſe abſolute ſumptū, ꝛ ergo nō poteſt quis appetere nō eſſe abſolute ſimplicit̄. i. ſolitarie ſumptū. bene tamē appetit nō eſſe cū tali malo triſticie, qꝛ hoc nō repugnat, ſꝫ potius cōſonat, ipſi bene eſſe ſiue beatitudini, vult ergo bene eſſe actu naturalis cōplacētie vult aūt nō eſſe cū malo triſticie, actu deliberato Tales aūt volitiones ſibi inuicem nō repugnant. F ¶ Secundo infertur ꝓbabiliter, ꝙ ſtante vltimi finis apphēſiōe, non quidem ſpeculatiua ſeu abſtractiua, qualem habēt diſputantes, ſed qua attente cōſideratur, tanqꝫ ſibi appetibile. quā practicā dicimus, tali inquā vltimi finis apphēſione ſic ſtante, de neceſſitate ſequit̄ exercitiū act⁹ volitionis eiuſdē Et ſicut iam dictū eſt de volitione beatitudīs ita ꝛ de fuga ſiue nolitione ſui oppoſiti, ſcꝫ miſerie, ſentiēdum eſt qn̄ debite apphēſa eſt. Correlariū iſtud ſic ſuadetur. Nam in tali obiecto repitur plenarie tota ratio obiecti volūtatis, cuius virtus actiua adequat ſibi mobilitatē ꝛ paſſiuitatē imo ꝛ capacitatē ipſius potētie, ꝛ ſic eam ad ſe trahit efficaciter, nō aūt virtus motiua in medijs exiſtēs. Unde finis efficaciter ꝛ naturaliter allicit appetitū, nō media, ſꝫ plus vł minus, ſm ꝙ in media diuerſimode redundat ꝛ pticipatur virtus motiua ipſius finis. Quādo autē agens ſufficiēter motiuū, eſt pn̄s naturalit̄ ipſi paſſo. q̄ꝺiu ſic pn̄s ē, naturalit̄ ſequitur actio, qn̄ nullū ē intrinſecū vł extrinſecū ipedimētū, qđ i ꝓpoſito eē nō pt. Neqꝫ em̄ actionē hāc pt ipedire intrinſeca libertas volūtatis, qꝛ libertas eſt cōditio pfectionis Iā nō acceptare obiectū pſentatū, qđ oēm ꝯtinet bonitatem, excludens vero oēm maliciā ꝛ defectum, eſſet cōditio valde ignobilis Unde melius eſt voluntatē naturalit̄ ad hoc acceptandū eſſe determīatā. Nō ergo ad hoc qđ ē tale obiectū nō acceptare, ſe extēdit ipſa libertas volūtatis. G ¶ Ampli⁹ cū volūtas ꝯditionē nature (q̄ velut ei⁹ ꝑmū fundamētū in ea tāqꝫ prior ꝯcludit̄) nō pt ex toto modū nature eruere quātūcūqꝫ ſit libera, vt ꝛ de voluntate diuina manifeſtum eſt. Nature autem eſt aliquid vnum habere, ad qđ determinetur. Nihil vero eſt, ad quod volūtas determinari

poſſet,niſi vltimus finis plenariā eius habens virtutē motiuam Qđ ergo volūtas de neceſſitate vult,quaſi naturali inclinatiōe ad ipm determinata,hoc eſt finis vltim⁹,vt beatitudo,τ ea que in ipa includūtur,vt eſt eſſe,viuere,operari,τ cognitio veritatis Nec͡ꝫ tñ volūtas in hoc cogit̄,q͡ꝫ ex quo ipamet eſt inclinatio,nihil velle pt niſi iuxta eius actualē inclinatōem,q͡ꝫ τ illa velle nominat̄. Cōſe quens ergo eſt,ꝙ reſpectu vltimi finis volūtas natura eſt de neceſſi tate ſaltem ſuppoſitōis ſiue ꝯditionata,ipm ſibi p̄ſentatū acceptās Idem quoq͡ꝫ de medijs veriſimil̄r iudiciū eſſꝫ,ſi aut ſub rōne oīs boni,aut tanq͡ꝫ vnica via qua finis vltim⁹ actu volū⁹ haberi poſ ſet,firmiter app̄hendere t̄ Nihil eñ quō ad hoc differt,eſſe bonum vel videri bonū.ſecūdo phyſicoꝝ.

Capl̄m.xxij.oſtendit ſolum vltimum ne ceſſitare ipſam voluntatem. A

PRo maiori tñ dictoꝝ explanatōe eſt aduertendū,ꝙ licꝫ nō quodlibet iudiciū ſit in poteſtate voluntatis quo ad ſpecificatōem actus,ꝓ eo ꝙ aliqua vera ſunt ab oñi fal ſitate ita euidenter aliena,vt eis intellectus(etiā imperā te volūtate) diſſentire nō poſſit. Vñ impoſſibile eſt,ꝙ vtens rōne, iudicet beatitudinē fugiendā,ſi ſciat q̄d ꝑ nomen ſignificat̄. Tamē ex quo volūtas effectiue alias mouet potentias(vt patebit)cuiuſli bet iudicij intellectualis exercitiū,eſt in poteſtate volūtatis,ſaltē quo ad ꝯtinuatōem vel ſuſpenſionē eius,licet ei⁹ inceptio interdū nō adeo.ſit in poteſtate volūtatis,q͡ꝫ ſcꝫ nō eſt in plenaria poteſta te noſtra,quibꝫ viſis tangamur ad app̄henſionē alicuius veritatꝭ Cū ergo actus volūtatis nō poſſit eſſe ſine iudicio vel app̄hēſione intellect⁹,ꝯſequens eſt,ꝙ actus volūtatis etiā reſpectu vltimi fi nis pfecte app̄henſi erit in poteſtate volūtatis,quoad ſui ꝯtinuati onē ſaltē vel ſuſpenſionē.τ ſic nō erit neceſſarius. Vñ etiā ſeq̄tur,ꝙ talis nō neceſſario ineſt homini,quēadmodū q̄s non ex neceſſitate calefieret,ſi a ſe calefaciens repellere poſſit. B Sequit̄ cō ſequenter ꝙ appetit⁹ beatitudinis in ꝯmuni,ſimpl̄r eſt tā in volūta tis poteſtate etiā quo ad inchoatōem,q͡ꝫ ab initio pt pfectā appre henſionē pcipere vel ꝓhibere,τ cū eam impauit,licet tūc natural̄r et neceſſario eam beatitudinē appetat,tñ poteſt cogitatōem auerte re,τ ꝑ ꝯñs actū volūtatis ſuſpendere. Secus aūt eſt de graui reſpe ctu ſui motus,q͡ꝫ forma ad quā neceſſario ſequit̄ motus deorſuꝫ,nō eſt in poteſtate ipius grauis,ſicut forma,id eſt beatitudo app̄henſa (quā neceſſario ſequit̄ amor beatitudinis)eſt in ptāte volūtatꝭ,licꝫ volitio natural̄r eam ꝯcomitans nō ſit in ptāte volūtatis ad eam

differendā ſtante tali apprehenſione L ¶Sequitur ergo, ꝙ ſi ſo
la inſit vltimi finis clara apprehēſio nō videtur poſſibilis aliq̄ amo/
ris eiꝰ dilatio vel ſuſpenſio. Vñ pꝫ, ꝙ ſi tal' apphenſio occurrat nō
ex impio volūtatis, tūc ſicut nō oīno eſt in poteſtate voluntatis
talis apphenſio. ita nec beatitudinis volitio, quo ad inchoatiōem
ſemp tn̄ in libera manet poteſtate quo ad eius ſuſpenſionē. D
¶Si vero ꝯtra hoc arguatur, In tali ſuſpenſione hō ipam ceſſatōeꝫ
ab actu, vel illud aliud ad qđ ſe diuerteret ꝯſiderandū, preponeret
beatitudini, qđ tn̄ impoſſibile videtur, eā debite apphēdēti Rūdeo
Nihil tūc ꝑponit ipi beatitudini, qū ſꝑ potius eam haberet, q̄ꝫ qđ
cūq̄ꝫ aliud ad qđ ſe diuertere poſſꝫ. Sed ꝯſideratōem vel volitōeꝫ
alterius preponit ꝑ tunc. ꝯſiderationi ꝛ volitiōi beatitudinis, qđ
nō eſt inconueniens. Quia in ſtatu vie, volūtas nō figitur in cōſide
ratione vel appetitu vltimi finis. Ratio. q2 tales ſunt actus par
ticulares atq̄ꝫ particularia bona, que ꝓpter varias huius vite ne/
ceſſitates, opoꝛꝫ aliquādo intermittere, ꝛ ꝑ ꝯſequens nullū videtur
incōueniens, hoc iudicare vel practicare tanq̄ꝫ vtile. Preterea ex
q̄ hō nō ſtatim habet neq̄ꝫ ꝑ actū ſuū id efficere pt, qđ appetit Ideo
q̄ꝫuis naturalr appetit beatitudinē, non tn̄ ꝓpter hoc eam hꝫ, deeſt
etiā appetitui naturali beatitudinis in volūtate, rō meriti, vt pul/
chre deducit. S. D. in de veritate. q. xxij. ar. vij. Unde facile ꝑ eū im
pediretur homo a melioribꝰ actibꝰ, quare etiā talis actus ꝓpter ma/
lum annexū, nō ſolū pt ſuſpendi, ſed etiā repudiari, ꝛ ſic manet ſub
dominio volūtatis. Obiectū tn̄ eius, nūq̄ꝫ reijci pt a volūtate vel
repudiari E ¶Secus tn̄ erit in patria, vbi ſuſpenſio beatifice
viſionis, quā ꝯſequitur fruitio volūtatis, nō pt apprehendi ꝑ modū
boni ꝛ ꝯuenientis, eo ꝙ ibi excluditur oīs error. Iam viſio ꝛ frui/
tio dei, ſunt vltimus terminus ꝛ ſupremus bonoꝝ homini poſſibi
liū. Vñ idē nec hoꝝ actuū ſuſpenſionē volūtas pt velle, nec ꝑ conſe
quens ſuſpenſionē fruitōis poterit facere. Si aūt de tali ſuſpenſio/
ne habenda alicui beato occulta reuelaretur diuina volūtas, iam ap/
prehendi poſſit ꝑ modū boni, ꝛ ꝑ ꝯſequens ꝑ volūtatem amplec/
ti, ad quod veriſſimiliter grandis req̄reretur immutatio voluntatis,
diuinitus facienda, ad eligendū, ſcilꝫ a fonte totius bonitatis ſibi
ꝯiūcto, ad tempus elongari, quemadmodū Paulus in via certus
de ſua corona elegit eam differri ꝓpter fratrū ſuoꝝ ſalutē. Ad Phi/
lippenſes. p̄. ca. F ¶Patꝫ ergo qualiter volūtas reſpectu vlti/
mi finis neceſſitatur, reſpectu tn̄ eoꝝ que ſunt ad finem, quoꝝ ſcilꝫ eſt
electio oīmodā retinens libertatē, q2 nihil eoꝝ eſt adeo maluꝫ, q̄n
admixtū habeat aliqđ bonū, ꝛ nihil adeo bonū, qđ in oībꝰ ſuffici/
at, oē ꝫ malū excludat. Vñ nihil pt eā circa media ad fugam ini

pellere, vel ad acceptatōem ſufficiēter allicere. Nā volūtas a nullo poteſt moueri ſufficiēter, niſi a quo adepto ſatiet. Ipa ꝟo nō ſatiat ꝙ diu ei aliqd̄ deficit appetendū, igit̄ ſatiari nō pt̄ niſi beatitudine, que eſt ſtatus oīm bonoꝝ aggregatōe pfectus. Talis aūt ſtat⁹ creaturaꝝ adeptōe haberi nō pt̄, cū creature nō oīe malum excludere pnt, neqꝫ oīe bonū poſſibile adducere. B ¶ Solo ergo creatore ſuo volūtas erit ſatiabilis, quoniā etſi capacitas eius finita ſit informatiue. Quare etiā ſatiari poſſit informatiue aliq̄ finito, ſcilꝫ fruitōe ⁊ viſione dei, qb̄ actib̄ tanq̄ pfectiſſimis, hoc mō terminat̄ intellectus ⁊ volūtas. Tamē terminās capacitatē eoꝝ obiectiue, neceſſario debet eſſe infinitū. Nā ex quo eoꝝ obiectū nō eſt aliqua natura ꝯtracta, vt in alijs potentijs ꝯtingit, obiectū eīn intellect⁹ eſt ens ī ſua ꝯmuni rōne, volūtatis ꝟo obiectū, eſt bonū vniuerſale. Ideo terminās vtriuſqꝫ capacitatē obiectiue, neceſſario debet habere rōnem oīs entis, ⁊ oīs boni aliquo mō, q̄ ſaltem p eminentiā, qua oēs oīm entiū pfectōes virtualr̄ in ſe ꝯtinēs, de neceſſitate debet eſſe infinitū. Vñ obiectiue ſolus deus vtrāqꝫ potentiam pt̄ ſatiare, informatiue ꝟo ſoli act⁹, ad eū terminati, quales ſunt viſio beatifica, ⁊ eā naturalr̄ ꝯſequēs fruitio feliciſſima.

¶ Caplm̄.xxiij.oſtendit nullā creaturā poſſe mouere volūtatē. A

Volūtas aūt etſi ſm̄ pdeterminata, ab aliq̄ creatura moueri poſſit in genere cauſe finalis, vel ſpecificatiue formalis, a nulla tñ moueri pt̄ effectiue, qd̄ eſt moueri ad exercitiū actus. Cuius ſm̄. D. S rō eſt. Quia nihil pt̄ effectiue agere ad motū naturalē alicuius mobilis, niſi aliquo mō ſit cā nature ei⁹. Propter hoc eīn nihil pt̄ eſſe cauſa p ſe motus grauiū ⁊ leuiū, niſi generans ipoꝝ. motus aūt voluntatis eſt ei naturalis, q̄ ad eū ab intra ſine coactōe vel ꝯpulſione inclinat̄. Igit̄ motū volūtariū eſſe ab aliquo pncipio extrinſeco, qd̄ nō eſt cā volūtatis, ē impoſſibile. B ¶ Contra hāc rōnem tentando inſtabat oīm viroꝝ clariſſimus ⁊ doctiſſimoꝝ pnceps, de intelligentia, que mouet celū motu naturali, tñ nullo mō eſt cauſa effectiua nature ei⁹. Ad qd̄ videt̄ dicenduꝫ, per ea que pmo caplo ꝯmemorata ſunt, ꝙ ad motū eſſe naturalē vniuerſalr̄ requirit̄. et ſm̄ doctorē ſubtilē ſufficit ꝙ ſit naturalis a pncipio paſſiuo, qd̄ ad eū incline. Sed tñ cū hoc etiā aliqs motus dr̄ naturalis a pncipio actiuo intrinſeco, quēadmodū grauiū ⁊ leuiū mot⁹, etiā eſt naturalis. Iam ad ꝓpoſitū redeūdo, mot⁹ celi ſolū eſt naturalis a pncipio paſſiuo, ad talē auteꝫ

motū naturalē, nō oportʒ motorē eſſe cām effectiuam mobilis, ſed ſufficit ꝙ natura mobilis ad ipm inclinet, ꝛ ꝙ motor ſit ſuperioris ordinis in natura, ꝛ ꝙ ad talem motū, ꝛ mobile, virtus ſua habeat proportionem. propter cuius quidem proportionis defectum, motor inferioris ordinis, veriſimiliter non poſſet mouere primam ſpherā. Queadmodū ſm ↄmentatorē, ſi firmamēto apponeretur vna ſtella, iam nō poſſʒ motor eiꝰ firmamentū mouere, quātūcūqʒ ipm inclinet ad talē motū. De tali aūt motu naturali nō intelligit ſuū maiorē. S. D. vt pʒ intuēti pncipiū articuli ſexti. q. ix. ſecunde ſed de motu naturali ſecūdo mō. Et talē oportʒ vtiqʒ eſſe motū voluntatis, vt poſtea explanabit C ¶Et ꝙ de tali motu maior. d. ſ. vera ſit, ec hoc perſuaderi pt, q2 nō videt intelligibile, ꝙ motꝰ aliquis a pncipio interiori alicuꝰ nature pcedat, q̄ſi eā naturalr ↄſequens, ꝛ tn̄ illū motū aliqđ extrinſecū cauſet, qđ nullo mō cā ſit illius nature. Ni vel ipa natura cū ſuo generāte nō eſſʒ ſufficiēs pncipiū naturalis motus, naturalr eā ↄntis, ꝛ ſic deficeret i neceſſarijs aut extrinſecū agēs ad illū motū eſſʒ ſupfluū, ꝛ ſua ſupfluitate veriſimiliter naturalitatē motꝰ impediret, queadmodū ↄtingit in grauib9, cū deorſum impellūt, quoꝝ motꝰ tātū participat de violentia et minuit in naturalitate, q̄tū vltra virtutē grauitatis datā a generānte, addit de extrinſeca virtute motiua vltro impellentis. Qđ ſi virtus illa impulſiua forſan intātū dominet tali mobili, ꝙ ſua forma ſubſtātialis ad motū illū nihil influat, tūc motꝰ ille q̄uis eſſet ad locū naturalē, eſſet tn̄ nihilominꝰ violentus, velut totalr ab extrinſeco inflictus, nō minus, q̄ʒ motus ferri dū ſurſum trahit verſus magnetē, ferrū nāqʒ mouet ſurſum ꝛ manet illic, nō ex aliqua diſpōne a ſua parte pueniente, ſed a magnete vel adamāte ſibi influxa, hi eīn lapides virtute ſui caloris, attrahūt ferrū ad ſe ſurſum.

D ¶Ui ſm naturales, lapis talis appenſus ſtatere cū adiuncto ſibi qđ eum attrahit ferro, nō maioris eſt ponderatōnis, q̄ʒ eſt ſolus ſine ferro. Et q̄dem q̄uis alicui hoc incredibile forſan videreret, habet tn̄ apertā ꝛ euidentē (qua ita neceſſe eſt eſſe) cām ꝛ rōnē Conſtat nāqʒ ꝙ graue additū graui, ex hoc ſolo facit maiorē ponderatōem, q2 hʒ actū ſuū, qui eſt tendere deorſum. Cū ergo ferrū in hoc caſu, totalr impediat ab iſto actu ſuo ſecūdo (vt manifeſtū eſt) alioquin nō moueret ſurſum, ſed potiꝰ tenderet vel moueret deorſum) ↄſequens ergo eſt certū, ꝙ ferrū ſic attractū, nullā ex ſui parte adducit pōderatōeʒ. Quare verū erit, ꝙ magnes cuʒ ferro attracto nō plus pōderiſ hʒ q̄ʒ ſine ferro ad ſe tracto E ¶Cōcludit ḡ ex pbabilīs q̄uo motꝰ volūtariꝰ, nō pt eē a motore extrinſeco, q̄ non ſit cā ipiꝰ volūtatis, ſʒ ſolꝰ deꝰ eſt cā volūtatiſ, ſicut ꝛ aie rōnalis, cuiꝰ

eſt potẽtia. Nam ex quo voluntas eſt inclinatio in bonū vniuerſale, ⁊ in omnia ipſum participantia vt prius tactum eſt. Jdeo cauſari debet ſolum ab eo, quod eſt cauſa omnis boni. Sicut materia prima, q̄ꝛ inclinat̄ naturaliter ad oēm formā, ideo a ſolo deo, ⁊ non ab aliquo ꝑticulari agente poteſt produci. Conſequens ergo eſt, ꝙ motus voluntarij, nulla poteſt eſſe cauſa effectiua, niſi ipſa volūtas cū ſuo generāte quod eſt dn̄s deus.

¶ Capitulum.xxiiij. diſſoluit diuerſas dubitationes. A

SEd inſtaret aliquis cōtra p̄dicta, ſi volūtas ſe moueret ad actum, idem in actu eſſet ⁊ in potētia, quod videtur contradictionē includere. Rn̄deo. Volūtas prout eſt in actu reſpectu finis, qui eſt ratio volendi media, mouet ſe ad electionē medioꝝ, ad quā erat in potentia. Sicut habēs intellectū ꝓncipioꝝ, ex illo ſe mouet, ad cōſiderationē cōcluſionis Et exiſtens in actu primo, poteſt exire in actū ſcd̄m vt hn̄s ſciētiā, mox poteſt conſiderare, ⁊ habēs grauitatem mox poteſt deorſum deſcēdere. viij. phyſicoꝝ ⁊ ij. de anima. Jdeo reſpectu mediorū ſe mouet voluntas, ſm̄ ꝙ ſubſtat actui ipſius finis. Non ergo idem eſt in actu ⁊ in potentia reſpectu eiuſdem, q̄ꝛ nuda eſſentia volūtatis, eſt in potētia paſſiua ad electionē medij, q̄ꝛ ſola eā recipit. Sꝫ ipſa ꝑ volitionē finis eſt in actu, Et ſic totū illud cōiūctū eſt primū electionis ꝓncipiū. B ¶ Si querat̄, quid ergo mouet eā in actum reſpectu finis. Rn̄deo, Exterius ꝓncipiū ſcꝫ dominus deus ſua motione. Ex quo eīn q̄nq̄ꝫ vult finem in actu, quandoq̄ꝫ vero in potētia, nec eſt in ea aliq̄d, reſpectu cuiꝰ prius ſit actuata, ꝑ qd̄ reduci poſſit ī actū ipſiꝰ finis cū finis ſit p̄mū ꝓncipiū eiꝰ obiectiue motiuū in appetibilibꝫ oportet ꝙ ab exteriori principio hoc modo moueatur in finē. C ¶ Si vero queratur an volūtas actiue ad talem actū cōcurrat, videtur dicendū ꝙ volūtas ad talem actū cōcurrat actiue queēadmodū graue cū ſuo generāte concurrit ad motū deorſum, Unde volūtas ex quo non eſt pura potētia paſſiua, elicit actū ſuū, et ipſa eadem nuda, q̄ꝛ non eſt purus actus, recipit eundem Neq̄ꝫ tamen propter hoc volūtas ſe mouere dicitur, queēadmodum nec graue vel leue pro eo ꝙ ad tales motus ſe nō determināt, ſed ab alio eis determinati ſunt, qd̄ eis talē indidit naturā, vt ſtante diſpoſitione debita, nō poſſent nō exire in actū talem. Unde quia natura includitur in voluntate, velut eius fundamentum, oportet eam reſpectu alicuius obiecti, ad modum ſe habere nature, reſpectu cuius determinata ſit, ex ſui inſtitu-

tione, hoc aũt videtur vltimus finis ſiue in vniuerſali ſiue in particulari dare viſus vel apprehenſus. D ¶ Pro quo aduertendum eſt, ſi aliquid ab aliquo extrinſeco ad aliquid determinatum ſit, hoc ſeipſum ad illud determinare non poterit. Si enim ſeipm̃ ad aliq̇d determinaret tunc haberet facultatẽ ad eius oppoſitum ⁊ ſic ab alio ad primũ naturaliter determinatum non eſſet. Nihil enim aliud determinatio eſſe videtur, q̃ꝫ de pluribus poſſibilibus ſibi tamen incompoſſibilibus, ad vnum aliquod reſtrictio. Jam fine vltimo apprehenſo, voluntas non habet facultatem ad eum vel non volendum vel reſpuendum. Igitur ipſa ad eum non eſt determinata a ſeipſa ſed a ſuo creatore, qui habet liberam poteſtatẽ talem vel talem finem intendendi, in ordine ad ſuam bonitatem, ⁊ talem vel talem naturam condendi vel non condendi, in ordine ad talem vel talem finem, ſub tali vel alia inclinatione naturali.

E ¶ Sed diceres, reſpectu quorum ergo voluntas ſe determinat. Rñdeo. Reſpectu finiũ particularium, mediorũ, ⁊ beatitudinis in particulari, ſe determinat effectiue, ratio vero oſtenſione. Nam reſpectu talium homo relictus eſt in manu conſilij ſui, quia ſcꝫ nullum talium eſt ei a natura prefixum, ſed quodlibet eſt ſue proprie adinuentioni in iudicando, ⁊ electioni in amplectendo.

F ¶ Si queratur per quid ergo ipſa ſe ad predicta determinat ⁊ mouet. Rñdeo. Mediante conſilio, prius nãqꝫ dictum eſt, qualiter volũtas eſt in potentia ad fines incõpoſſibiles, ſimiliter ⁊ ad media, a tali autem potentia non p̄t progredi actus, niſi ipſa determinetur. Talis autem determinatio fit per rationem, cuius ratiocinatio in agibilib[9] ex fine verſus actionem (preſertim in dubijs) dicitur conſilium. Igitur voluntas mediante conſilio, vel iudicio concluſiuo ex fine de medio, ſe mouet ⁊ determinat ad ea quorum ad vtrũlibet habet poteſtatem, reſpectu quorum ſcꝫ mouere ſe ⁊ determinare dicitur. Ratio autem concluſiua in agibilib[9] ſemper ex aliquo priori principio procedit, quod eſt finis vel acceptũ ſm̃ ratiõem finis, quia nihil quo ad hoc refert, eſſe bonũ vel videri bonũ. ij. phiſicoꝝ. Et conſequenter ratio ad talem finem cõuenientia media inquirit ⁊ cõcludit. Igitur etiam de fine vltimo non eſt conſilium vel ratiocinatio, cũ ipſi homini cõnatus ſit tam appetitu q̃ꝫ intellectu, ⁊ eo nihil prius inueniri poteſt, ex quo q̇s tanqꝫ ex appetibili notiori, vel gratiori ad eũ moueatur. Conſiliũ autem inquiſitio eſt alicuius ignoti. Unde ſequitur, ſi quid libertatis voluntas habeat reſpectu vltimi finis, ad modum prius expreſſum, illam habebit mediante cõſilio, vel diſcurſiua ratiocinatione. G ¶ Ex his ergo que vtcũqꝫ tranſcurrimus, ſummarie

concludamus, quod naturaliter et neceſſario felicitatem appetimus propter īpermixtionem malicie, ſicut primis principiis naturaliter aſſentimus, propter impermixtionem falſitatis, quia tamē neceſſitas naturalis coactionē non inducit. cum hec cōtraria ſit voluntati, illa vero eſt naturaliter ſm voluntatē, neque etiam libertati repugnat. Ideo de vltimo fine eſt voluntas libera, licet de eo non ſit liberum arbitriū, quod ex ſua natura ad electionem ordinatur, tanquam ad actum ſibi appropriatū, quia electio ſequitur iudicium diſcuſſionis vel examinationis, quale iudiciū de vltimo fine non habemus, ſed ipſum naturaliter approbamus, et per ipm de aliis iudicamus. Unde reſpectu vltimi finis, non eſt electio, de mediis vero eſt diſcuſſio et libera electio, maxime quādo talia ſunt ſine quibus finis eſtimatur nobis poſſibilis. Ea autem que naturaliter et euidenter ipſi fini preexiguntur, ex volitione finis dependent, et naturaliter appetuntur ſicut ad appetitum beatitudinis, ſequitur appetitus proprie exiſtentie, et proprie operationis, ſine quibus quis beatus eſſe nō poteſt. Unde neque circa talia neque circa finem eſt ꝓprie liberum arbitriū vel electio, ſed potius voluntas ad moduz nature determinata

Capitulū.xxv. rationem reddit cur voluntas dicatur moueri in res ſm quod in ſe ſunt non autem intellectus. A

Cum aūt volūtas in res tendat, ſm quod in ſe ſunt, intellectus vero potius eas in ſe ſuſcipit, Unde etiam actus voluntatis eſt quedam inclinatio in aliud, vbi actus intelligendi pficitur velut in formatione quadam intelligentis ab intelligibili. Nam intellectus, maxime ſpeculatiuus, nō tendit in rem, vt eam habeat ſm eſſe ſuū ad extra, ſed ſolū eius appetit cognitionē in ſe, licet rem intelligat quo ad eſſe quod habz ad extra. Uoluntas aūt nō ſolū vult eam habere ſm eſſe in voluntate, vel in anima, ſed ſm eſſe in re ad extra, vt agrū non ſolum cupit habere in ſua volitione .i. eum efficaciter velle, ſed etiam exiſtē tem corporaliter poſſidere. Ubi intellectus ſoluz inclinatur eum habere in ſua apprehenſione et cognitione id eſt eum intelligere et perfecte cognoſcere B ¶ Unde etiam apud. S.D. intellectus dicitur habere obiectū ſimplicius, quam ipſa volūtas, et etiam ex hoc cōcludit peminentiā intellectus ſup volūtatē in pma pte. q. lxxxii ar. iii. Quod ſic declarari poteſt. Nam vnicuique rei, ipſius exiſtere actuale eſt ratio quod ipſa appetatur, ametur vel diligatur, nullus enī appetit diligit vel amat niſi vel vt ſit, vel quia eſt. Sequitur ergo pmū quod ſi

ipſum exiſtere, vel exiſtentia, debeat intelligi ꝛ cognoſci, debet in/duere ratione͂ quidditatis, ꝛ illa ſola ei pro ſui cognitione ſufficit. Unde etiam exiſtere perfecte cognoſcitur q̄uis ipſum non ſit in actuali exercitio. Sed ſi debeat appeti vel amari, debet induere ratione͂ actualis exiſte͂tie. Similiter etiam ratio boni accepta vt ratio quedam vel quidditas eius, ſpectat ad intellectum, in qua͂/tum ad eum pertinet cognoſcere quid ſit bonum, ꝛ que ratio eius quidditatiua, ꝛ quomodo diſtinguuntur ab aliorum rationibus. Sed bonum acceptum vt exiſtens pertinet ad voluntatem, in/qua͂tum nullus appetit vel diligit bonum aliquod, niſi quia vel eſt. vel vt ipſum ſit actualiter. Cum ergo tam res ipſa, q̄ ipſum bonum q̄ etiam ſuum exiſtere, debeant induere rationem actualis exiſtentie, vt pertineant ad voluntatem. Hec autem ratio non re/quiritur vt perfecte cognoſcatur ab intellectu. Et preterea ex quo idem acceptum ſub exercitio actualis exiſtente, eſt compoſitius ſeipſo accepto ſine tali exiſtendi exercitio, ſed ſub ſola ſua ratio/ne quidditatiua, ideo co͂ſequens eſt, ꝙ patenter ratio obiecti intel/lectus, ſimplicior eſt cenſenda. Ratio vero obiecti volu͂tatis co͂/poſitior, etiam vbi ambe he circa eandem rem verſantur poten/tie. C ¶ Claret preterea etiam ex iam habitis, ſanus intellectꝰ illius co͂is ꝛ prius aſſumpte propoſitionis, volu͂tas tendit in res ſm ꝙ in ſe ſunt id eſt ſm ꝙ eſſe exiſtentie iam habent, vel vt illud habeant vel acquirant. His adiungamus ꝙ mouere ꝛ agere con/uenit rebus ſm eſſe proprium in quo ſubſiſtit. Calor na͂q in igne calefacit, no͂ in anima exiſtens, ꝛ cum inclinatio eſt diſpoſitio mo/uentis ſm ꝙ efficiens mouet, ideo comparatio voluntatis eſt in res, ſm ꝙ eis competit moueri ꝛ operari. Unde cum voluntas fertur ſuper intellectum ꝛ alias potentias, fertur in eas tanq̄ in res quaſdam; quibus competunt actiones, inclinans vna͂qua͂q in propriam operationem. Igitur etiam ipſa, non ſolum res exte/riores ad ſuas operatio͂es mouet, ſed etiam vires anime. Nec mi/rum; quia ipſa reſpicit finem ꝛ bonum in co͂muni pro ſuo obiecto cuius rationem oportet operationes aliarum potentiarum par/ticipare, Ad eas enim potentie ordinantur tanq̄ ad fines proxi/mos. Ipſa igitur mouere debet alias potentias, ad fines ſuos ꝑ/ticulares id eſt ad earu͂ operationes proprias, tanq̄ motrix vni/uerſalis, qua homo non ſolum appetit perfectionem voluntatis, ſed etiam omniu͂ aliaru͂ viriu͂, quia na͂q ipa eſt inclinatio adequa/ta totius hominis, Ideo per eam homo appetit ꝑfectiones omnium ſuaru͂ particularu͂ ſeu potentiaru͂. D ¶ Unde volu͂tas no͂ eſt accipienda, quaſi ipſamet ſit ſuppoſitu͂ ꝑncipale qđ appetit, ſed.

homo ipſe (cuius ſunt omnes ille potētie) appetit p eam. Et exin-de cōtingit, ꝙ voluntas.i.homo p volūtatem, plus cupit pfectio-nem ſupremā intellectus ſcꝫ viſionē beatificam (q̄ nobilior eſt) q̄ꝫ ſummā perfectionē propriā ſcꝫ beatificam fruitionē.i.homo p vo-luntatem ſuā, plus appetit viſionē intellectus, q̄ꝫ fruitionē volun-tatis. Ex eode quoqꝫ fundamēto, ad ſimilē intentionē, ſola volū-tas puniri dicitur, non ꝙ ſola inflictionē pene in ſe ſuſcipiat, quo-niam cū in penā alicui manus abſcinditur aut pecunia ſubtrahit᷑ nihil volūtati ad intra infligitur aut ſubtrahitur. Dicitur ergo ſo-la volūtas puniri ad hūc ſenſum, q꞉ dānū illatum, ex hoc ſolo ha-bet pene rationē, q꞉ eſt cōtra inclinationē volūtatis, que eſt toti⁹ hominis, ad oīa que ſibi naturaliter cōueniunt ⁊ debent᷑, adequa-ta inclinatio. Pariformiter etiam ⁊ ipſa ſola premiari dicitur, q̄ꝫ-uis principale p̄miū in ſe non ſuſcipiat, q꞉ ſcꝫ ipſa ſola ad illud p-miū mouetur deſiderio, agit quoqꝫ merita, que ſunt media perue-niendi ad ipſum.

De iperio ⁊ dominio rationis. Liber ſecundus. Capl̄m.j.

Capitulū primū oſtendit ratione exiſten-te ī actu volūtatē nō poſſe in ei⁹ oppoſitū. A

DE imperio et diuino ra-tionis tractatū exorſuri, intendimus primū dubi-tationē illam antiquā ventilare, An ratione practi-ca exiſtente in actu volūtas poſſit in oppoſitū eius quod per rationē dictatur. Huius nāqꝫ pſcrutatio plurimū cōducit ad eam, quā finaliter intendim⁹, de cōnexione virtutū reſolutionē. Nam ex negatiua pte huius du-bitationis, inſolubiliter cōnexio virtutū ꝯuicitur, que tn̄ ex pte af-firmatiua, infallibili argumēto deſtruitur. Et quidem vtrūqꝫ ſic oſtendit᷑. Prudentia eſt virtus, rationē recte diſponens circa oīa agibilia, generata p̄ciſe ex actib⁹ practice rationis, circa oīa agibi-lia. Si ergo ratione exiſtente in actu practico, volūtas non poſſet in oppoſitum vt dicit pars negatiua, propoſite dubitationis, tūc ſequitur, ꝙ qn̄ ratio exit in actus ſuos, neceſſe eſt ꝙ voluntas etiā

exeat in actus ſuos, actibus rationis cōformes, ⁊ hoc circa eaſdē materias. Cū autem ex actibus iteratis, generatur habitus, conſequens eſt, ꝙ ſicut ex actibus rationis generatur habitus prudētie, rationē recte diſponens circa oīa agibilia. Ita etiā ex actibus imperatiuis volūtatis ꝑdictis actibus rationis cōformibus ⁊ correſpondentibus, generabūtur habitus appetitū recte diſponētes circa oīa agibilia. Et quidē hoc eſt virtutes ipſas cōnecti. Si vero ratione exiſtente in actu voluntas poſſet in oppoſitum, manifeſte ſequitur, ꝙ actus ex quibus generaꝛ prudentia, poſſent eſſe ii ratione, abſqꝫ hoc, ꝙ ipſi actus appetendi (virtute quorū generari deberet virtus moralis) eſſent in voluntate ⁊ appetitu, Unde etiā ſm hoc, poſſet aliquis eſſe prudens, non exiſtens virtuoſus, Corrueretqꝫ tunc fundamentū Ariſto. lib. vi. ethicoꝝ, vbi ex hoc ꝙ non eſt poſſibile aliquem eſſe prudētem ſine morali virtute, infert ꝙ vni prudentie inexiſtenti, ſimul omnes virtutes inerunt B

¶ Claret ergo, ꝙ fundamētum cōnexionis virtutū, ſumēdum venit ex deciſione ꝓpoſite dubitationis, que tamē ſpecialem videtur habere difficultatem pro eo, ꝙ magiſtri Pariſienſes, quondā partem negatiuā eius, tanqꝫ erroneā danauerunt, quā tamē Ariſto. i diuerſis paſſibus expreſſe approbauit. Unde in libro de motibus animaliū ſic ait cap. ij. Quoniā aūt intellectus, qñqꝫ opatur, qñqꝫ non opatur, videtur ſimiliter accidere de immobilibus intelligentibus ⁊ ſyllogiſantibus, ſed ibi quidem theorema. i. ꝓncipiū eſt finis. Cū autem duas ꝓpoſitiones intellexerit, complexionem intellexit ⁊ compoſuit, hec que ex duabus ꝓpoſitionibꝰ cōplexio fit opatio, vt puta cū intellexerit omni homini ambulandū eſt, ipſe aūt hō ꝯfeſtim ambulat. Si aūt ꝙ nulli nūc ambulandū eſt, ipſe aūt hō, ſtatim quieſcit. Et hec ambo facit ſi nō aliquid prohibeat aut ꝯpellat, faciēdū mihi bonū eſt, domꝰ aūt bonū, facit domū ſtatim. Tegumēto indigeo ꝗ īdigeo faciēdū, veſtimēto īdigeo ⁊ ergo veſtē faciēdū, opatio eſt opaꝛ aūt a ꝓncipio ⁊c̄. Et īfra potabile cōcupiſcētia dicit Iſtud aūt potabile, ſenſus dixit, aut phātaſia, aut intellectus, ſtatim bibet. Itē, vij. Ethicoꝝ ſic inq̄t, Hec eñ vniuerſalis opinio, altera autē de ſingularibus, quorū ſenſus iam proprius. Cū autem vna fiat ex ipſis ratiocinatio, neceſſariū eſt concluſum, hic quidem dicere animā, in factiuis aūt opari confeſtim, puta ſi omne dulce guſtare oportet, hoc autem dulce, vt vinū, aut aliquod ſingulariū, neceſſe eſt potentem ⁊ nō ꝓhibitum, ſimul hoc ⁊ operari, hec ibi. C ¶ Pro aliquali ergo declaratio ne veritatis ſciendū, ꝙ de fine aliquo particulari, qui eſt ꝓncipium eligibilis, imo ⁊ de ipſo eligibili, vna habetur cognitio ſpeculati

na, q2 ſcȝ nō ita īmediate ad opus ordinē habet, ſed iudiciū ei9 cō=ſiſtit inter limites cognitionis, q̄uis bene dictat, quando ⁊ quali=ter opandū ſit, ⁊ ex hoc dicatur practica, quēadmodum ⁊ ſcientie practice dicūtur, vt q2 a cōcupiſcentijs recedendū eſt .i. debitū eſt ⁊ bonū, ab inordinatis voluptatibus recedere fortiter agendū eſt id eſt iuſtū dignū ⁊ bonū eſt fortiter agere. Talis autem cognitio q2 ſcientialis eſt, ſaluatur eque in hoīe virtuoſo ⁊ vitioſo Unde ⁊ ibi vna eſt pars ſolutionis iam propoſite queſtionis, q2 fm talem cognitionē, tenenda eſt pars affirmatiua queſtionis, fm quā etiā intelligendus eſt articulus Pariſienſis, ptem eius negatiuam cō demnans. Stat em̄ tali modo aliquē rectū habere iudiciū, non ſolum in vniuerſali, ſed etiam in pticulari de agendis, ⁊ tamen et ſimul cū hoc male ⁊ difformit ab illo iudicio eligere ⁊ opari Scit nāq3 plhus moralis, intempatus, q2 nunq3 excedendū eſt in potu. ⁊ q2 hanc menſuram ebibere ſit excedere in potu, ⁊ tamen neq3 vo=luntate neq3 ope abſtinet, ſed hauſtū continuat. D ¶ Alia vo eſt cognitio practica, que eſt affectiua ⁊ imperatiua, partim ex ipſa affectiōe vel actuali vel habituali originata. Quod aūt ex affectio ne appetitus originetur interdū iudiciū intellect9, facile patet ad uertenti, q2 de re eadem idem aliter iudicat paſſionatus, aliter ex=tra paſſionē cōſtitutus Jratus em̄ optimū putat hunc ledere, ex=tra iram aūt dolet de leſione Jta eſt de incōtinēte ita de alijs paſ=ſionatis exemplificari poteſt. Unde affectio appetitus bona vel mala, magnā habet vim ad īmutandū iudiciū rationis, in bonū vel in malū, quēadmodū de humore lingue reſpectu guſtus ſolet declarari. Et ſicut affectio actualis id facit fm actum, ita ⁊ habi=tus affectiuus ſimile opatur fm habitum.

¶ Capitulū ſcd̄m. oñdit de agibilib9 duplicē in nobis eſſe notitiā ſpeculatiuā .ſ. & practicā A

Hic ergo dicendū eſt, q2 ipſius principij practici, quod regulariter finē in opabilibus exprimit. Exempli grā hui9 q2 fortiter agendū, q2 a voluptatibus tempandū, eſt, q2 voluptatibus ⁊ diuitijs fruendū eſt, taliū inquā eſt quedā cognitio affectiua que (vt ex .iij. Ethicoꝝ ⁊ .vij. elici po=teſt) vel ex conſuetudine acquiritur vel ex natiuitate īnaſcitur, vl' ex naturali volūtatis inclinatione Unde talis cognitio nō ſolum dictat, q2 a voluptatibus recedere debitū eſt, aut q2 eis inherere illi citum eſt, aut q2 fortiter agere bonū ⁊ decorū eſt, ſed cum quadam admixtione impatiue motionis ipſius volūtatis hō fm ei dictat fm ſuam diſpoſitionē. i. ꝓ homine ſic affecto, ſimpliciter hoc opor=

tere fieri. Unde Ariſto.vij.Ethicoꝝ vtitur verbo oportet dicens,
ſi omne dulce guſtare oportet ⁊c. vt ſi quis efficaciter velit alium
a morte liberare, aduertens hoc ſine mendacio fieri non poſſe, iu-
dicat mẽtiendũ eſſe, q̄ꝛq̄ꝛ ꝑ cognitionẽ ſpeculatiuã iudicet omne
mẽdacium malũ eſſe ⁊ illicitũ. Tale aũt iudiciũ dicitur imperium
vel iudiciũ rationis p̄ceptiuũ. ⁊ de eo accipiẽdum eſt illud tertij
Ethicoꝝ. Qualis quiſq; eſt talis finis ei videtur ſtudioſo quidẽ
bonus, prauo autem vt cõtingit malus. B ¶ Secundũ etiã
talem ſignificationẽ accipienda ſunt gerũdia que ponũtur in ex-
emplis Ariſto. quẽadmodũ etiam accipi debẽt in principijs prac-
ticis finiũ, ex quibus ſylogiſando verſus media generatur ipſa pru-
dentia. Unda talis cognitio ꝓncipioꝝ prudentialiũ repitur dun-
taxat in ſtudioſo Nam (vt. vi. Ethicoꝝ dr̄) ſyllogiſmi opatiuiꝓn
cipium habent, ꝙ talis finis optimus eſt, qualiſcũq; ſit exiſtens
Sit enim ſermonis gratia quodcũq; exẽplũ, hoc aũt nõ niſi bo-
no apparet Peruertit enĩ malicia, ⁊ mentiri facit circa principia.
Unde manifeſtũ eſt. ꝙ impoſſibile eſt prudentem eſſe, non exiſten
tem bonũ hec ibi. Quia autem homo non poteſt eſſe bonus vł ſtu
dioſus, niſi habeat appetitũ recte diſpoſitũ, conſeqꝛens eſt, ꝙ im
poſſibile eſt hominẽ eſſe in actu maioris ⁊ minoris ſyllogiſmi pru-
dẽtialis, quin ſequatur bona volitio ei conformis. C ¶ Et h̄
conſequenter ſequitur, ꝙ ſi dicat intempatus a voluptatibus rece
dendũ eſt, ipſe quidã mẽte aſſentit illi ꝓncipio ſm ꝑmã cognitio-
nem (quã ſpeculatiuã dicimus) dictans bonum eſt ab eis recede-
re, ⁊ illicitũ illis inherere, nõ autem ſm ſcdam cognitionem ei ad
heret mente, ſed ipſum profert, quẽadmodõ ebrius profert verba
difficilia Empedoclis, que mente ipſe non capit. vij. Ethicoꝝ Et
quẽadmodũ methaphiſicalia nõ attingũt iuuenes, ſed dicũt ore
vi. Ethicoꝝ. Immo penes noticiã affectiuam, ſui dicti contrariũ
mente tenẽt, ſcꝫ ꝙ voluptatibus fruendũ eſt, Quare etiam noti-
cia iſta p̄ceptiua ꝓncipioꝝ, in ſolo ſtudioſo eſt D ¶ Quod ite
ruꝫ hinc accipi poteſt, qꝛ appetitus boni finis, in ſolo bono eẽ po
teſt. Noticia autem practica principij, que finem exprimit, ſemꝑ
appetitui finis neceſſario cõformis eſt, hoc autem ſic oſtenditur
Nam ſi huius oppoſitũ ponatur, tunc appetitus ꝑuerſi finis ſcꝫ
voluptatis ſtaret cũ vero principio prudentie, ⁊ ipſum non deſtrue
ret, contra Ariſto. vi. Ethicoꝝ. vbi volens declarare, q̃uo tempan
tia ſaluat prudentiã dicit ſic, Principia quidẽ opabiliũ ſunt fines
quoꝝ gratia opabilia ſũt Corrupto aũt hoĩe (vel ſic) corrupto aũt
id eſt corruptione facta, circa hominem, propter delectationẽ vel
triſticiã, confeſtim non apparebit ꝓncipiũ ſcꝫ prudẽtie, neq; vide-

bitur oportere huius gratia,neq; ppter hūc eligere oīa ⁊ opera/ri.Eſt eñ malicia corruptiua pncipij E ¶Huic ɔcordat pla/ne Ariſto.vij.Ethicoꝝ,vbi ponens dr̄ntiā inter incōtinentē ⁊ intē/peratū.qꝛ in incōtinente ſaluaᷓ optimū,ſcꝫ recta eſtimatio finis,et ideo eſt facile reducibilis ad virtutē,vbi econtra in intemperato eſt cōtrariū,⁊ alijs virtuoſis ſic inqt.Uirtus ⁊ malicia pncipiū reſpi/ciūt,hec qdem corrūpit,hec aūt ſaluat,In actōibꝫ aūt,qđ cui⁹ gra tia pncipiū eſt,quēadmodū in mathematicis demonſtratōibꝫ ſup poſitōnes.Neq; eñ illic rō,id eſt demonſtratio,edoctiua eſt pnci/pioꝝ,neq; hic.Sed virtus vel naturalꝭ vel aſſuetudine acqſita,ei⁹ qđ eſt recte opinari circa pncipiū,eductiua eſt. Cōſequens ergo eſt ex pdictis,ꝙ recta eſtimatio practica ipius pncipij,ſꝫ eſt cōformis recto appetitui.Cui alludit illud ſexti ethicoꝝ,practici aūt intellec tui bonū,eſt veritas ɔfeſſe,id eſt ɔformiter ſe habēs appetitui rec to.Sequiᷓ ergo,ꝙ cognitio pceptiua ſeu affectiua pncipioꝝ,id eſt finiū,in ſolo ſtudioſo eſt.Cum ergo ex talibus pncipijs ɔduden/do,⁊ generaᷓ ⁊ generari debet prudentia circa oīa agibilia,ſequiᷓ ꝙ prudentia inexiſtēs,ſecū trahat oēs virtutes morales

¶Capl'm,iij,reſolutionē vberiorem propoſite materię inducit A

Ex his iterū ad decīſionē ppoſite queſtionis ſeqtur,ꝙ im poſſibile eſt rōnem eſſe in aſſenſu totalis ſyllogiſmi prac/tici,qñ nullo ɔhibente ſequaᷓ ɔformis volitio,⁊ exterior operatio.Pro huius deductōe attendendū pmo ꝙ reſpi ciendo ad naturā ⁊ diſtinctōem cauſe naturalis ⁊ libere pus ex.ix. metaphyſice recitatā,licet volūtas ſit cauſa libera ⁊ interioris ⁊ ex terioris operatōis,tñ inter ipas opatōes ea que interior eſt,eſt cau ſa naturalis effectiua exterioris opatōis,quēadmodū ignis eſt cau ſa ɔbuſtionis,qꝛ de neceſſitate naturali,ad interiorē volitōem effi/cacem,ſeqtur opatio exterior ſi nō ɔhibeaᷓ p ſubtractōem alicuius ad actōem neceſſarij,aut p appoſitōem impedimenti,vt qa vel cā ſuperior nō cooperaᷓ ad actū exteriorem,vel qꝛ nō adeſt cognitio medioꝝ ad finē.Manifeſtū naq; eſt,ꝙ nemo dr̄ eū efficaciter velle ambulare,qui nō ambulat,nullo exiſtente ɔhibente. B ¶Attē dendū ſcđo,ꝙ ſicut aſſenſus añcedentis,naturalꝛ cauſat aſſenſum ɔſequentis,qđ crediᷓ ſequi ad ipm (cognita naq; maiore ⁊ mino/re.neceſſe eſt ſimul tpe cognoſcere ⁊ ɔcluſionē,pmo poſterioꝝ)Ita etiā volitio efficax ipius finis,cauſat naturalꝛ volitōem omnium eoꝝ que credūtur poſſibilia ⁊ neceſſaria ad finē ɔſequendū.Nam ſi quis in tempeſtate maris videat merciū eiectōem eſſe neceſſariā ad

ſaluādā vitā, nullus ſane mentis dicet eū, vitā velle efficaciter ſal/uare, niſi etiā vellet merces eijcere, ſicut nec eū dicet velle ambulare quē notat nolle baculū arripe, quē nouit ſibi eſſe necariū ad ābu/landū. Fit aūt hic mētio de volitōe efficaci ad excludēdū ſimplicē electōem ⁊ volitōem ꝯditionatā, aut ſimplicis ꝯplacentie, que pt eſſe in deſperantibꝰ de finis ꝯſecutōe, ⁊ reſpectu impoſſibiliū, de qua efficaci volitōe tertio ethicoꝝ dr, Si pſtituto fine, in aliqd medio/rū incidūt, qd impoſſibile inueniāt, diſcedūt, id eſt deſinūt efficaci/ter velle fine illū L ¶ Tūc corollariū rn̄ſiuū pdictū deducit ſic. Maioꝛ diſcurſus pꝛactici nō ſoluit ſine efficaci volitōe finis (quez pncipiū ipm dt eē, pſequēdū, vt ex pus habitis pꝫ. et illa volitio na turali neceſſitate cauſat volitōem oim que ſciunt neceſſaria ad talē finē. Cū ergo minoꝛ adiūcta (q̄ eſt ꝯcluſio ꝯſilij) ponat illud, ſine q̄ finis haberi nō pt, opꝫ volūtatē efficaciter velle hoc medium, ⁊ ita opari niſi phibeat, iuxta pmū ppoſitū, Uerbi grā. ſit iſte decurſus In hoc bello eſt me foꝛtiter agendū, p ſalute populi chꝛiſtiani, ſed hꝯ nō poſſum, niſi ſubeam, p nūc periculū moꝛtis, igit hoc nūc eſt fa/ciendū, volens efficaciter finē pſtitutū in maioꝛe, necario vult me/diū qd minoꝛ pponit, tanq̄ neceſſariū ad euꝫ, ⁊ ita neceſſario vult cū moꝛtis diſcrimine hoſtes inuadere, ⁊ ꝯſequēter ita opabit p ſe/cūdū ſuppoſitū D ¶ Uerūtamē efficaciter finē volēs nō necar/rio efficaciter vult mediū illud quod nō cognoſcit eē necariū ad fi/nē ꝯſequēdū, qꝛ aut tūc deficit cā ꝑtialis, aut ſaltē deficit ꝯditio, ſi/ne qua nō pt volitio finis cauſare volitōem ipſius medij.

¶ Capitulū .iiij. diſſoluit duas difficultates de/ciſioni precedenti obuiantes. A

Sed ꝯtra pmiſſam deciſionem aliqui difficultant ex duo/bus. Pꝛimo ſi rōne exiſtente in actu neceſſario volūtas ꝯfoꝛmiter exeat in actū, iam voluntati tolleret ſua liber/tas. Preterea iuxta determināta volūtas mouet intellec/tum ad exercitiū actus, ⁊ nō ecōuerſo, male ergo hic dr, ꝙ rō mouē do neceſſitat volūtatē. ¶ Sed pmū eſt puerile, qꝛ nō ꝯſiderant ſic arguentes ꝙ etiā apud eos, ſicut libertas voluntatis reſpectu pꝛo/pꝛij actus, nō eſt ad hoc vt quādo actus eſt, ipa euꝫ nō habeat, aut ꝙ ipſa poſſit eū p tūc nō habere. Neqꝫ eīn deus eſt illius libertatis vel facultatis, qꝛ oīe qd eſt quādo eſt neceſſe eſt eſſe, pmo periher/menias, talis aūt neceſſitas qꝛ eſt ꝯditionata, ſiue ex ſuppoſitione nulli repugnat libertati, qꝛ in actu etiā liberrimo reperitur. Sed li/bertas volūtatis eſt ad hoc, ꝙ in pꝛeterito ipſa impedire potuit, ne poneretur actus ab initio, ⁊ poteſt ipm iam poſitū ſuſpendere, ne

ponatur in futurū. Cauſa eīm libera effectus eſt illa, que pt ceſſare a cauſando eūdē effectū, p aliquo inſtāti, oībus alijs eodē modo ſe habentibus, ſicut pus. Vel ſic, que priuſq̄ cauſat, oībus alijs eodem mō ſe habentibus poteſt cauſare ꝛ nō cauſare. Non inquā cōſiderant ſic arguentes, ꝙ volūtas etiam eādem retinet libertatem reſpectu pdicti iudicij pceptiui, ꝛ ita ipm nihil aufert de libertate volūtatis, licꝫ q̄zdiu tale ponit iudiciū, volūtas de neceſſitate ei ꝯformetur.

B ¶ Ad ſecūdū ꝑo (qd̄ eſt maioris ponderis) reſpondeo, ſi ratio p actum ſuū moueat volūtatem ad ſui actus exercitiū, hoc nō erit in virtute ꝓpria, ſed in virtute ꝑoris volūtatis. Jam rō mouet volūtatem reſpectu medij, ex ipa affectōe finis, vt ſic voluntas exiſtens in actu reſpectu finis, ſeipſam moueat p mediū rōnis in actum reſpectu medij, ſm ꝙ actus vnius potentie, retinet in ſe virtutē actus alterius potētie, prout declarat̄ prima ſcde. q. xvij. ar. pmo, vbi agit̄ de actu iſto preceptiuo. Verbi gratia, in diſcurſu illo ſtatim poſito (quē facit vir fortis) virtute maioris que fuit practica, ꝛ amori finis cōformata, queꝫ q̄dem finē maior ipa exprimit, ꝛ cuius amorē virtus cauſat, ſexto ethicoꝝ, virtute inquā maioris q̄ originatur ex amore finis, rō mouet volūtatem ad actū circa medium, per cōcluſionem prudentie, que bene facit ſe habere circa media, ſexto ethicoꝝ. Unde ſi in tali ſyllogiſmo, nullo exiſtente impedimento, volūtas nō pdeat in actū medij, tūc maior nō erat practica, neqꝫ volūtas habebat volitōem finis, ſed potius quād velleitatem, quamobrē ꝛ ipa maior erat ſpeculatiua, ſolum dictans de bonitate, decentia, aut debito actus fortitudinis C ¶ Ex quo eīm iuxta determinata, actus volūtatis eſt motus in rem, ſm ꝙ in ſe acquiſibilis eſt, Jdeo ſi quis rem aliquā habere velit abſqꝫ conditōne aut ꝓprietate, ſine qua ipſum adipiſci vl' poſſideri īpoſſibile dinoſcitur, tūc huius rei potius habet velleitatē q̄ʒ volūtatem, Vn̄ talis volūtas potius eſt conditionata q̄ʒ abſoluta, vt cū volo eē immortalis ſi poſſem, volo eſſe vir fortis, ſed nō volo ſubire pericula volo emendare vitam, ſed nolo dimittere cōcubinaꝫ. Ad tales eīm volitiones impfectas, cōditōnata, ſeu vellītates, nō eſt nata ſequi operatio, propter earū impfectōem ꝛ tenuitatē, vt ſi quis velit habere beatitudineꝫ, ſed nolit ſubire difficultatem meriti. Unde talis q̄tumcūqꝫ ſciat meritū eſſe neceſſariū ad beatitudinē (quā ſic vult) habendā, nō tamē neceſſario vult mereri, qꝛ nō vult beatitudinem ſimpliciter ꝛ volūtate pfecta, ſeu efficaci, videlicꝫ p quācūqꝫ viam poſſibilē eam adipiſci. Vn̄ de tali volitōe pfecta efficaci ipius finis verū eſt, ꝙ facta deductōe ad mediū neceſſariū, de neceſſitate eliget ꝛ volet illud. Sicut ſi q̄s ſimpl'r appetat ſciam ſine labore, ſciat autē

ſciētie infuſionē ad hoc eſſe neceſſariā, de neceſſitate deſiderabit ſcien
tiā ſibi infundi, talis aūt nō vult nec amat ſciam vt finē ſtudij, Jō
nō de neceſſitate volet ſtudiū, ſecus ſi ſciam efficaciter vellet tāꝗ fi
nem ſtudij, id eſt tāꝗ̄ ſtudio acq̄ſibilē. Et hec q̄ dicta ſunt eque ve
ritatē hn̄t in actib⁹ vitioſis ſicut virtuoſis. ⁊ apte ꝯſonant dictis
D. S. vbi ſtatim in materia de impio. Patꝫ etiā finalr̄ q̄uo articu
lus Parrhiſieſis in veritate ſtat cū dictis Ariſtotelis.

Capitulū quintū, diſſoluit ratōnem Marcilij contra eādem concluſionem

A

Contra predicta ſic determinata, inueni deductōem doc
toris cuiuſdā ꝓbabilr̄ tenentis opinionē ꝯtrariā, ſup
ponentis tn̄ primo, ꝙ volūtas moueri poteſt ad ꝓſecu
tionē alicuius, ꝑ ſolā apphenſionē ſimplicē .i. ꝓpoſitio
nalr̄ incōplexā, eiuſdē, ꝑ modū ꝯuenīetis, q̄ ſcꝫ nō eſt enūciatiue iu
dicatiua neqꝫ aſſenſiua Hoc ſuppoſitū declarat in beſtijs, amentib⁹
et habituatis, ⁊ p̄cipue in viſione beatifica, q̄ ſimpliciſſima exiſtēs
volūtatē tn̄ dirigit. Talem aūt apprehenſionē putat plerūqꝫ eē mi
norem extremitatē, id eſt ſubiectū minoris ⁊ ꝯcluſionis ſyllogiſ
mi practici, a malo retrahētis, vt hic. Nullū delectabile ſenſui, in
honeſtū aut turpe eſt volendū, ꝯiūctio cū hac muliere delectabilis
ſenſui, eſt turpis ⁊ inhoneſta, Igit̄ ꝯiūctio cum hac muliere delecta
bilis ſenſui, nō eſt eligenda Aſſenſus huius ꝯcluſionis talem con
iunctionem ꝓhibet, ⁊ tamen apprehenſio incomplexa minoris ex
tremitatis, ſua preſentatōe eſt volūtatis ad cōiunctōnem allectiua
Cū ergo volūtas ſit libera, poteſt i eligēdo, dimiſſa ꝯcluſione, con
formare ſe p̄ſentatōi minoris extremitatis, Quo caſu ſtāte, erit ſi
ne oīm errore vel ignorātia rōnis practice, imo poti⁹ cū recto eius
iudicio, erit mala electio i volūtate, forſan ꝑ habitū deprauata, aut
ꝑ paſſionē inclinata, q̄ q̄dē forte paſſio volūtatē plus pt allicere, ꝙ
rō ſuo aſſenſu eā retrahere, niſi ipa in ꝯtrariū conet̄ ſumma vigilan
tia ⁊ virtute. Poſitōem iſtā ꝓſeq̄tur diffuſe p̄fat⁹ doctor, ſed tota
virtus eoꝝ, que ꝑ ipm inducūt, in prefata deductōe ꝯtinet̄ B
Ad quā q̄dem eſt dicendū, ꝙ in p̄mis ſupponit vnū magnū du
biū, ſcꝫ ꝙ ꝓpoſitio mentalis realiter ꝯponat̄ aut ꝯplectat̄ ex diuer
ſis ꝯceptionib⁹, que ſunt extrema eius, qđ a ſubtilioribus certe negat̄
vt alibi habet videri Jlo tamē admiſſo, ſua deductio nō minus di
cta noſtra ꝯfirmat, ꝙ ea impugnet, etiam ſi ꝯcederet̄ ꝙ repreſenta
tio minoris extremitatis p̄ualere poſſit in alliciendo voluntatē cō
tra aſſenſum concluſionis eam retrahentem Procedit nanqꝫ de aſ
ſenſu ſpeculatiuo talis ſyllogiſmi, quādo vt ſpeculatiu⁹ accipitur

ꝛ quo ad talem, omnia que hic inſerūtur, prius gratis cōceſſimus Nullo modo tamen cōcludit, ꝙ contra aſſenſum practicū concluſionis ſyllogiſmi practici ab ope retrahentem, ꝓualere poſſit in alliciendo, incōpleta preſentatio ſui ſubiecti, quia talis aſſenſus preſupponit in eſſe efficacem amorē finis virtuoſi ꝑticulariſati, ꝯtra quē amorem, preualere nō poteſt aliqua ꝑſentatio, vel paſſio in alliciendo ad finem aliquē tali fini incopoſſibilē vel ad actū tali fini virtuoſo manifeſte repugnantē, vt ex ꝓhabitis patere poteſt. Et ſic non probatur hic, quin male eligens, aut manifeſte erret, aut manifeſte ignoret. Et, ſic in genere cognitionis practice, euaneſcit deductio huius doctoris quā magno labore fabricauit. Que ex ignorantia proceſſiſſe videt ꝓhabite diſtinctionis, de duplici cognitione cōcluſionū ꝛ ꝑncipioꝝ in agibilibꝰ. C ¶ Videtur preterea ſatis diſtorte exponere verba Ariſtoteles ab initio huiꝰ materie ex. vij. Ethicoꝝ introducta, quando em̄ dicit Ariſto. ꝙ quādo ex maiore ꝛ minore fit vnū, neceſſariū eſt confeſtim hoc opari, hoc, iſte exponit ſic. i. tūc poteſt fieri motꝰ, qꝛ ratio practica iam eſt cōpleta, Manifeſtū nāqꝫ eſt, ꝙ Ariſto plus dicere voluit, qꝛ dicit ꝙ neceſſariū eſt in factiuis opari ſtatim. Et iterū neceſſe eſt potentem ꝛ non ꝓhibitū, ſimul ꝛ hoc opari. Similia dicit in libro de motu animaliū vt prius, Exponere aūt neceſſariū ꝛ neceſſe, ꝑ nudum poſſibile, nimis videtur diſtorte ſonare.

¶ Capitulū. vi. aliam addit difficultatē contra eandem concluſionem. A

Poterit ꝑdictis addi ꝛ alia difficultas. Si nāqꝫ ratione exiſtente in actu, neceſſario ſequatur volitio in volūtate conformis, Sequitur ꝙ in ſtatu nature corrupte, volūtas ſine gratia, ex naturalibus poſſet deū diligere ſuper omnia, quod eſt cōtra doctorē ſanctū. ꝑma ſcd́a. q. cix. ar. iij. Iſta cōcluſio deducitur ꝑ aliquas ſuppoſitiones, Nam cōſtat ꝑrimis ꝙ nō poteſt volūtas ferri in aliqͦd obiectū ꝛ ſimiliter neqꝫ in motum ꝓſecutiuū vl' fugitiuū alicuius obiecti, ꝑt ꝓrūpere, niſi ſm ꝙ oſtēditur volūtati ꝑ oīa ab ipſa ratione. Sed ita ſic eſt, ꝙ ratio dictās in aliquo hoīe, ꝑt iudicare ex fide, dn̄m deū ſup oīa diligēdū, etiā in peccatore faltē fideli, Cōtingit ꝑterea, ꝛ qlibꝫ illud in ſe experitur, ꝙ volūtas taliter iudicātis frequēter conat exire in actum iuxta modū ex fide ſibi ꝑſentatum a ratione, Et huic ſm ꝑdetermi natā cōcluſionē debet ſe in ſuo actu cōmēſurare. B ¶ Iam ꝗritur an volūtas peccatoris in tali caſu, diliget deum ſup oīa, Et arguit ad vtrāqꝫ ꝑtem ꝑ motiua pregnātiſſima. Et q̄dē ad ꝑtē ne

gatiuam arguitur ſic, q2 ſi peccato2 exiſtens, poſſit dñm deū dili⸗
gere ſup oīa, talis manens in pccato, habere poſſet grām gratum
facientē Sed hoc manifeſte cōtrariat doctrine. S Thome vbi
ſtatim, apd quē dilectio dei ſup oīa requirit neceſſario grām gra⸗
tum facientē, Unde ptalē modū hō poſſet ſe ſcire habere grām et
charitatē igit̄ ⁊c. C ¶ Ad oppoſitū arguo ex ſuppoſitionib9
p̄miſſis, q2 vnuſquiſq3 chriſtian9 etiā in peccato mortali exiſtens
qn̄ dictat deū a ſe ſup oīa diligendū, experit̄ ſe exire in quedā actu3
dilectionis circa deu, Jā querit̄ an talis diligat deū ſup oīa, vel
nō diligat deū ſup oīa. Si dicat̄ primū, tūc certe peccato2 etiā ma
nens peccator, diligere poterit deū ſup oīa, quod vtiq3 eſt incōue
niens contra doctrinā. S. Thome, ⁊ ex toto falſum Hoc vltimū
p̄bat̄ ſic, q2 p̄mū ⁊ maximū mādatū de vita eterna nos aſſecurās,
eſt illud de quo dixit Chriſtus. Si vis ad vitā ingredi ſerua mā⸗
data, hoc aūt eſt diliges dñm deū tuū ſup oīa ex toto corde ⁊c. Si
ergo aliquis exiſtens in peccato mortali, poſſit deū diligere ſuper
oīa ſine charitate, ſeqtur hereſis illa, qua dicitur, ꝙ quis pote⸗
rit ingredi vitā eternā ſine gratia gratū faciente ⁊ charitate, in ex⸗
iſtentibus homini in hac vita. D ¶ Ad ptem aūt oppoſitam
.i. affirmatiuā (que vtiq3 nullo modo tenenda eſt) ſic arguit̄. Nā
eſt precipuū fundamētum oīm naturaliter philoſophātiū, ꝙ vo
luntas non poteſt exire in actū reſpectu alicuius obiecti, vel circa
aliqd obiectū, niſi precise ad modū illū, quo p̄ſentat̄ ei p rationē,
Sed ſic eſt, ꝙ ratio recta alicui peccatori, ſed tamē fideli, p ſuam
fidem dictare poterit, deū ſup oīa diligendū, ⁊ ipſe cōformiter co
nabitur exire in actū. Et tūc ſi exeat in actū conformiter ipſi dicta
mini, noſtrū habebim9 p̄poſitū. Si dicas ꝙ erit in actū nō cōfor⸗
miter ipſi dictamini .i. ſi diligat deū ſed non ſup oīa. tunc cū non
aſſit aliud dictamē, niſi illud, quo iudicatur deus ſup oīa diligen
dus, ſequitur illud incōueniēs, ꝙ volūtas erit in actū alio modo,
q3 ſibi a ratione p̄ſentat̄. Et ex hoc quaſi in equiualenti ſequitur, ꝙ
voluntas tendit in obiectū, quod a ratione ei nō preſentat̄, qd cer
te refugiūt oēs naturaliter philoſophantes, hoc eīm eſſet eā exire
in actum ſine obiecto.

¶ Capitulum.vij. diſſoluit predictam difficultatem. A

Ad difficultatē iſtam diſſoluendam, mihi videt̄ via me
dia eſſe incededū, ne ſc3 cōtra oīm apoſtolo2 ⁊ alio2u3
docto2 viam, quis imaginet̄ ſine charitate in hac vita
aliquem deo poſſe placere (cū apoſtolus ſcribat. Si lin⸗

guis hominū loquar ꝛc. charitatē aūt nō habeam, nihil mihi pro/
deſt. Et tñ etiā cauere ex aduerſo debem⁹ ne aliqd volūtati appe
tibile attribuam⁹, qd a ratione ꝑ prius nō apphēdat. Dicam⁹ er
go, q̄uis volūtas ſit īpoſſibiliū, volūtas tñ nō oē ꝑt efficere, qd tñ
volēdo aliqñ attēptat, ſicut in matrimonio frequēt ↄtigit, vt faci
lime exēplificari poteſt, vbi qs ꝑ v̄ba ſua, vel vere matrimoniū cō
trahere intendit, vel ſimpliciť nihil agere, ꝛ tñ de facto ↄtrahit ſo/
lum ſponſalia, q̄ īter vtrūqꝫ extremū ſunt mediū. Et hoc qdē ſicut
ↄtingit ī materÿs poſitiuis Jta ꝛ nihil ā mirabile, ſi ſimile aliqd
ↄtingere poſſit in naturalib⁹ ꝛ gratuitis. B ¶ Ex hoc funda
mēto ꝓcedēdo ad rōnē affirmatiuā, poſt oppoſitū dicam⁹, ꝙ vo/
lūtas peccatoris cui fides dictat deū ſup oīa diligēdū, faciens cō
natū ſibi ꝓ tūc poſſibilē ad diligēdū deū ſup oīa iuxta directionē ſeu
oſtēſionē ſue fidei, diligit qdē deū, ſꝫ tñ nō diligit deū eo mō, q̄ ſe
deū diligere exiſtimat Facit ğ volūtas ei⁹, qd pt, nō tñ illud qd in
tēdit. Tūc ad argumētū illud ī oppoſitū hui⁹ ex naturalib⁹ aſſum
ptū. Dicēdū, ꝙ volūtas nō diligēs deū ſup oīa iuxta caſum ipſius
argumēti, q̄uis ſe nō ↄformet rōni pſentanti ꝓ oīa, ſatꝫ tñ eſt ꝙ nō
poſitiue ſe diſformet a rōne, Qñ aūt obÿciť. ꝙ ſaltē ſe nō cōformat
pſentatiōi rōnis, Et h̄ videť grāde incōueniēs. Rñſio. Uoluntas
peccatoris diligētis deū, q̄uis nō ↄformat ſe rationi, oīa obſeruā
do q̄ ratio oñdit ſibi faciēda ī tali actu, tñ volūtas nihil ī ſuo actu
exercet, qd nō ei oñſum eſt ꝑ rationē, ꝛ hoc ſufficit volūtati. quia
ꝓpter lapſum nature, volūtas leſa eſt plus ꝛ vulnerata q̄ ipā ra/
tio marie ſpeculatiua, ꝛ ğ nihil mirū eſt, ꝙ volūtas ſequēs fidē di
ctantē de dei dilectione ſup oīa, nō expleat oīa q̄ ꝑ rationē pſentan
tur, ſatis eſt tamen, ꝙ aliqua expleat que ſibi oſtenduntur, q̄uis
nō oīa, ꝛ ſic nulla hinc inde inter potentias ſequitur diſcrepantia
C ¶ Diſcordat ergo voluntas talis a ratione, non quidem poſi/
tiue, ſed potius defectiue, ſcꝫ non omnia, ſed dumtaxat aliqua exe
quens per rationem ei preſentantur, diligit nāqꝫ deū, ꝛ hoc mani
feſte exprimitur in illo dictamine Ad nihil ergo tendit, quod ei
a ratione oſtenſum nō eſt Quare etiā non ſequiť id, qd inferebať
vcꝫ ꝙ virtualiť exeat in actū abſqꝫ obiecto, ſed dūtaxat inferendū
eſt, nō omnia exequitur que ei ꝑ intellectū offerūtur, Debent autē
iam dicta accipi ad metam coꝝ que infra libr. v. cap. vij. ꝛ vltimo
tractantur vbi oſtendetur, quid ſit deum ſuper omnia diligere, ꝛ
ipſum habere pro vltimo fine.

¶ Capitulū. viij. inquirit an cōtingat aliquē ſcien
ter male agere, ſolutiones q̊qꝫ exaīat Ariſto. A

EſSt autem predictis alia queſtio ſatis vicina. An con-
tingat aliquem, vel ex paſſione, vel alia cauſa, ſcienter
male agere ⁊ peccare. Et videtur ꝙ non, quia ignorat
omnis malus. iij. Ethicoꝝ. Igitur nullus peccat ſciēter
ſed quilibet ignoranter. Et cōfirmat ratione. Socratis. vij. Ethi
coꝝ, ſcientia eſt fortiſſimū ⁊ optimū in homine, ſed incōueniens
eſt ꝙ fortiſſimū hominis, ducatur tanqꝫ mancipiū in ſeruitutem,
vt contra ipſum aliquid fiat in homine. Unde etiam ſm Socra
tem, omne peccatū ex ignorantia ꝓcedit. Sed in contrariū ⁊ pro
veritate ibidē obijcit phūs, ꝙ ratio iſta dubitat de manifeſte ap-
parentibus, quod declarat, quia experimur multos id opari qđ
ſciunt eſſe malū B ¶ Quod ſic poteſt declarari. Quia multi
peccant cū propoſito penitendi in poſterū, cū autem penitere ſit
de malo, cōſequens videtur, ꝙ ſic opantes ſciūt ſe male agere. Se
pe nāqꝫ contingit, quando homo deſcendit in actū peccati, ꝙ ad
inuicem cōtendunt in corde eius, conſideratio delectationis vel
vtilitatis, ⁊ conſideratio inhoneſti, iniuſti aut turpitudinis, Ha-
bent ergo tales in primis certam ſciam, qua iudicant malum aut
illicitū eſſe quod faciunt, propter quod etiam multi eorum, de in
duſtria dicūtur peccare C ¶ Pro preſentis materie ītellectu
expediens eſt diſcutere ſolutiones Ariſto. quas. vij. Ethicoꝝ dat
ad p̄fatam rationem Socratis, harū autem prima eſt, Aliquis
dicitur ſcire vno modo in habitu, vt habens ſciam, non autē con-
ſiderans ſm eam, alio modo in actu, vt actu ꝑ eam conſiderans.
Tunc quaſi memor verbi Socratis dicit, ꝙ durum eſſet malum
agere, quando quis conſiderat actu, hoc eſſe malum, non autem,
ſi hoc ſolum ſciat in habitu. Sed contra ſolutionem iſtam inſtari
poteſt quia oſtēſum eſt ſtatim, ꝙ quis actu ſciens aliquid eſſe ma
lum, nihilominus illud proſequitur. D ¶ Dat ergo Ariſto.
ſecundā ſolutionē, que ſequenti diſtinctioni innititur. Sicut inter
propoſitiones ex quibus ſyllogiſat practicus, vna eſt vniuerſalis
altera vero ꝑticularis. i. ſingularis, Ita cōtingit ſcire aliquid eſſe
malum vel in vniuerſali, vt omnem fornicationem eſſe malam vel
in ꝑticulari vt hāc fornicationē eſſe malam. Et vtrūqꝫ hoꝝ mēbro
rū diſtingui poteſt penes habitū ⁊ actū, ad modū qui in precedē
ti ſolutione tactus fuit. Tūc vult Ariſt, ꝙ nihil prohibet opari cō
tra ſciam vniuerſalē, etiā in actu exiſtentē, ſꝫ nō ꝯtra ſciam ſingula
rem, ꝙ operationes ſunt circa ſingularia. Cōcludens, ꝙ nihil incon
ueniens eſt, opantem ſcire malum eſſe quod agit, tam in vniuerſa-
li qꝫ in ꝑticulari ſm habitum, vel etiam in vniuerſali ſm actū, ſed
ꝙ actu ſciret in ꝑticulari malū eſſe, quod operatur eſſet āmirabile

¶Sed ↄtra hanc ſolutōem inſtari poteſt, Quia ex dictis patere pt,ꝙ etiā q̄s in particulari ſciat ſe male agere vt ↄcubitū cū hac femina eſſe malū,ꝛ tn̄ nihilominꝰ illū operari. In ſignū cuiꝰ in materia prudentie,peccās ſcienter deterior eſt peccāte ignorante,in artibꝫ ṽo eſt ↄtrariū,ſexto ethicoꝝ, Vn̄ apparet ꝙ agere ↄtra ſciētiā in particulari nō ſit admirabile,ſed potius ↄmune experimētum

E ¶Veniamꝰ ergo ad aliā diſtinctōem Ariſto. Nā ſcientiā (que eſt habitu ꝛ nō actu) vno mō ↄtingit habere in bona diſpōne, qua ſcꝫ ea quis pro ſuo libitu vtatur, ꝛ tunc habitus dr̄ ſolutus, Alioꝰ q̄s hꝫ talē habitū ligatū,ita ꝙ ꝑ tūc nō poſſit ꝑ eū exire i actū quēadmodū dormiens ꝛ ebrius dicūtur habere ſcientiā. Vn̄ tales partim dicūtur ſcientes ab habitu ſcientie inexiſtēte,partim ṽo nō ſcientes, ꝓpter impedimentū ſeu impotētiā vtendi ſcientia Tunc vult Ariſto. ꝙ incōtinentes,id eſt ex paſſione malum operantes,ſimilant̄ his q̄ habent ſciētie habitū ligatū,qꝛ paſſio in eis nō ſolum aiam,ſed etiā manifeſte corpus tranſmutet,vt ire ꝛ ↄcupiſcētie venereoꝝ,que etiā quibuſdā inſanias faciūt. Et ita paſſionati agunt eo mō cōtra ſciam inexiſtentē,ſed ligatā,quēadmoduꝫ dormientes et ebrij. Et q̄uis interdū ꝓferāt verba,que a ſcia vident̄ ꝓcedere, vt ꝙ oīs fornicatio eſt fugienda,hoc nō magis eſt ſignū habitus ſcientie ſoluti in eis q̄ in ebrijs q̄ ꝓferūt verba difficilia Empedoclis,que ipi mente nō capiūt. Vn̄ incōtinens q̄uis aſſerat,non eſt mihi ꝓſequenda hec delectatio,nihilominus tn̄ exiſtimandū eſt,ꝙ ipe ꝛ ſiles talia dicūt ſimulantes,id eſt nō ſic in corde habentes.

F ¶Sed ↄtra ſolutōnem iſtam inſtari pt̄ ꝑmo,qꝛ q̄uis alicui videri poſſet in paſſionibꝫ vehemētiſſimis ire ꝛ cōcupiſcētie,ꝙ ligent habitū ſcientie,vt eo quis nō poſſꝫ vti,tn̄ in paſſionibꝫ remiſſioribꝫ,ꝛ in alijs paſſonibꝫ alioꝝ generꝫ,ex quibꝫ ſepe peccat̄ ſcienter q̄uis aliquo mō ligent,id eſt impediant rōnes, propter corporalē tranſmutatōem vniuerſal̄r eis annexam,nō tn̄ ita impediūt,quin ſic peccantes clara mente ſentiāt malū eſſe qd̄ operant̄. Preterea peccantes ſine oīm paſſione,ſiue ex malicia,ſiue ex libera volūtate,nō habent habitū ſcientie,corporali ſaltē ligamine,ligatū, ſed ſciūt malum eſſe quod operantur. Quare per hūc modum non videt̄ propoſite rationi ſatiſfactum.

¶Capl̄m.ix. inducit quartam ſolutionem Ariſtotelis.

A

Adducit ergo phus quartā ſolutōnem,que ꝓpinquius accedere videt̄ ad veritatis fundamentū,cui preſupponit,ꝙ exiſtente duplici opinione in ꝓgreſſu ſcientie,id eſt noticie practice,

hac q̇dem vniuerſali,vt om̄e dulce guſtare oportꝫ,hac aūt ſingu
lari ,vt hoc(ſcꝫ vinū)eſt dulce,quando ex ipſis fit deductio,tūc eſt
neceſſariū in practicis ſequi opus,niſi aſſit impedimentū, quēad/
modū in ſpeculatiuis ſeq̇t̄ dictio vel aſſenſus.Tūc deſcendit ad ꝓ/
poſitū dicēs,quādo ineſt vl'is opinio ꝓhibens guſtare,id eſt qua
opinat̄ nullū dulce eſſe guſtandū,verſet̄ in corde eius hec opinio,
ꝙ om̄e dulce eſt delectabile,⁊ hoc ꝓpter ꝯcupiſcentiā inexiſtentē a
qua q̇dem ꝯcupiſcentia ,delectabile ꝑ ſe ⁊ ꝓpter ſe querit̄, ⁊ ergo ꝑ
eam vl'is eſtimatio illa rōni ſuggeritur.Et ſub hac opinione ſubſu
mat̄,hoc eſt dulce,mox ſequit̄ ꝙ hoc eſt ꝓſequendū.⁊ ꝯfeſtim hoc
operabit̄ ꝑ ſuppoſitōem p̄miſſam.Un̄ licet p̄ma vl'is opinio vide
bat̄ ꝓhibere,tn̄ ꝯcupiſcentia illic etiā habuit ſuā vl'em de ꝓſequen/
do.Ex nulla aūt earꝫ ſola,ſequit̄ opus,q꞉ rō vl'is nō mouet niſi me
diante deductōe ſyllogiſtica ad ſingulare,in quo eſt operatio. Un̄
ſi ſub p̄ma vniuerſali negatiua opinione ꝓhibente.fuiſſet ſubſump/
tum,nullū fuiſſet opus ſubſecutū,vt pꝫ ex eadem ſuppoſitōe.Nec
mirū ꝙ ꝯcupiſcentia p̄ualuit,q꞉ p̄t mouere vnāquāqꝫ particulā
anime,etiam rōnem B ¶Sed cōtra hanc ſolutiōem etiā in/
ſtari p̄t.q꞉(vt p̄us dictū fuit)experimur ꝙ quis vigilāter ſubſumit
ꝯcludendo ſub maiore ipſius rōnis,nō q̇dē ſola voce ,ſed etiā men
te,⁊ tn̄ nihilominus experimur eū ꝯtrariū facere, vt intemperatꝰ
vel alias paſſionatus,ſcit ꝙ nō eſt excedendū in potando,⁊ ꝙ exce
dere malū ſit,nihilominus ſubſumendo ſub illa opinione ,hūc ca
licem ebibere eſt excedere in potando,⁊ ꝯcludendo ꝙ hic calix non
eſt ebibendus,⁊ eū ebibi malū eſt,nihilominꝰ ſic ſyllogiſando,ip̄m
calicem exhaurit C ¶Alij aūt aliter exponūt p̄fatā ſolutiōem
Ariſto.volentes ꝙ minor que veniret ſubſumenda ſub maiore rec
te rōnis ꝓhibentis,vt ꝯiūcta ꝯcupiſcentie,ſufficit ad electōnem ⁊
opatione ꝯcupiſcentie ꝯformē,eliciendā.Et maior ipſius rōnis li/
gatur,ita ꝙ inſurgente ꝯcupiſcentia vehementi,nō p̄t ꝓhibere mo
tuꝫ ꝯcupiſcētie,q꞉ ꝯcupiſcētia mouere p̄t quālibet ꝑticulā aīe etiā
et corꝑis.Et ꝓ tanto particularis opinio eſt ꝯtraria vniuerſali i ꝓ
hibenti,nō q̇dem ꝑ ſe,q꞉ nō ſola particularis opinio facit opera
ri ꝯtra vl'em opinionem rectam,ſed hoc facit cum ipſa ꝯcupiſcen/
tia,ita ꝙ ꝯtrarietas ſit inter rōnem vniuerſalē rectam,⁊ ipſaꝫ ope
ratione.Unde volūt ꝙ incōtinens in ſua actione habet ſolum eſti/
mationem rectam in vniuerſali,ſed in habitu ligato per paſſionē
et nullam ibi eſſe vniuerſalem in eſſe ſoluto vel actuali.quia expo A
nentes textum nullam mentionem faciunt de vniuerſali, cum ta/
men textus expreſſe illic ponit duas vniuerſales maiores Uolūt
preterea tacite contra ſanctū Thomam,ꝙ ex parte concupiſcentie

nulla eſt ibi vniuerſalis opinio, q cum ſit paſſio exiſtens in parte ſenſitiua, nō habet aliquam vniuerſalem in quam inclinetur, ſed ſolum inclinatur ad particularia D ¶ Sed hec opinio eſt irrationabilis, quia doctor nō dicit ꝙ cōcupiſcentia inclinet in vniuerſalem, vt iſti ei imponere videntur. ſed vult ꝙ cōcupiſcentia vehemens originaliter inducit in ratiōe vniuerſalē opinionem. Et hoc doctor iſte etiam habet dicere, cum in fine ſubiungat dicens. Ipſe tamen incontinens habet duas ꝓpoſitiōes vniuerſales, ꝛ ſub vna ſubſumit minorem practice ſyllogiſando, ſed concupiſcentia non inclinat in illam, ſed in particularia contenta ſub illa vniuerſali, Hec ille. Certum autē eſt, ꝙ incontinens extra cōcupiſcentiam exiſtens, non habet duas vniuerſales, ſm philoſophū ſeptimo ethicorū, q tūc eſt penitiuꝰ, ꝛ habet rōnem per omīa rectam. Ergo ſecundam vniuerſalē corruptam acquirit ꝑ aduentū ꝯcupiſcentie, Concupiſcentia igitur ſm eum, adducit vniuerſalē opinionē, vt ꝙ omē delectabile eſt proſequendū, q̄uis actus cōcupiſcentie, q̇ eſt organicus, nō ſit reſpectu vniuerſalis, ſed reſpectu alicuius particularis. E ¶ Quomodo aūt per ꝯcupiſcentiā conſurgat vniuerſalis illa in rōne, iſte doctor nō exprimit. Doctor aūt noſter cām tangere videtur, cum dī, ꝙ delectabile eſt aliquid ꝑ ſe queſitum a cōcupiſcentia, id eſt tanq̄ finis. Iam ſicut aliquid querit a cōcupiſcētia. ita per eam ſuggeritur ꝛ ꝓponitur rōni, ad modū declaratum, Natura aūt ratōis eſt aliquid vniuerſaliter accipere, ꝛ quicq̇d accipitur ꝑ modum finis, ipa accipit ꝑ modum boni ſimplr. Et ita nihil mirum, ꝙ ipa ex inductōne ꝯcupiſcentie accipiat vniuerſalē propoſitōnem, q̄uis concupiſcentia inducens, ſolum verſetur circa ſingularia.

¶ Caplm.x. oſtendit modum ſecūdum quem extra paſſionem conſtitutus ſcienter operatur malum & peccat. A

Diligenter aūt aduertenti videbit, ꝙ Ariſto. ſolū oſtendit, quomō paſſionatus agit ꝯtra ſuā ſcientiam, in quo ſcʒ corpus alterat ꝛ cōſequenter rō ligatur. Sed nōduʒ oſtenſum videtur, quēadmodum nō paſſionatus libere agit, qđ de facto ſcit eſſe malū, vt experiētia docet, in quo certe maior apparet difficultas, q̄uis a doctoribꝰ parꝝ videat diſcuſſa, niſi ꝑ doctorē noſtꝝ ꝑma 2e. q. lxxviij. ar. ꝓ. Pro iſtiꝰ materie deductiōe, ꝑmitto, ex quo bonū apphēſuʒ, ſiue verꝝ ſit ſiue apparēs, eſt volitiōis obiectū. ideo ꝑter maliciā quā cognoſcit ſciēter peccās ineſſe operi nullā aliam ꝯſideraret actui ineſſe bonitatē, virtualr. volūtas ſine.

obiecto exiret in actū. Et ꝯtra beati Dionyſij ſentētiā, aliq̄s eſſ; ope- rans pure reſpiciēs ad malū. Cōſiderat ergo taliter peccans, vltra maliciā actui adeſſe bonitatē aliquā ꝓpter cui⁹ ꝯſecutōnem, eligit p̄ſatā incurrere malicie deformitatē, q̄ tā in ſua fugibilitate, longe ꝓponderat bonitati actus, in ſua eligibilitate. Hec aūt electio non pt eſſe ſine aliquo iudicio rōnis cui ꝯformet (vt pat;) q: electio eſt appetitus p̄conſiliati. iij. ethicoꝝ. Tale aūt iudiciū debet eſſe errone ū, q: dictat tale malū ꝑ talis boni ꝯſecutōe ſuſtinendū. qḋ vtiq; falſum eſt, ꝛ ꝯtra recte rōnis dictamen, eo ꝙ vnū longe peius ē q̄ alteꝝ ſit bonū. Exemplū dari pt in meditatōe, ſi nāq; ſanitas corpo- ris, quā q̄s ſola mēbri abſciſione (ꝛ nō alias) ptꝫ adipiſci, in boni- tate preponderet malo abſciſionis, tūc ſic faciens in nullo peccat, quēadmodū etiā in nullo errat. Si v̄o ꝯtrariū extiterit, tūc ſicut errabit in iudicando; ita ꝛ in arte peccabit operando. B Sic vtiq; eſt in ꝓpoſito. Scienter nāq; in moribꝫ peccantes decipiūtur in hoc, ꝙ iudicāt poti⁹ eſſe ꝯmittendū actū, quē actu ſciūt ꝛ ꝯſide- rant eſſe inhoneſtū aut illicitū, ſiue ꝯtra dei p̄ceptū, aut al's pene ob noxiū, q̄ ab eo abſtinendo carere delectatōe, aut ꝓpoſita p̄uari vtili tate, vel alio fine ꝯcupito, ſiue gloria is ſit, ſiue honoꝛ. Vn̄ breuiter loquendo, oēs tales errant, eſtimātes bonū tēporale, ſenſuale, vel delectabile, vel vtile, bono eterno, bono virtutis eſſe preferendum elgentes ꝓpter bonū caducū cōſequendū, in bono meliori ſc; ſpiri- tuali, pati detrimentū. C ¶ Omniū p̄dictoꝝ fundamentū eſt q: ex quo triplex eſt bonū voluntatis motiuū, bene poteſt volūtas ſcienter ferri in malū inhoneſtū, dūmodo hoc ſit ſub alia rōne bo- ni, vtilis ſc;. vel delectabilis, illa ſc; altera ratōne boni cui volūtas plus afficit̄. Nūq; eīn volūtas malū aliqḋ acceptaret, ſi ſolū ſub rō- ne mali ꝓponeretur. Debet ergo app̄hendi ſub rōne boni vel melio- ris, ꝛ in h̄ eſt vere erroꝛ. S; hui⁹ plenioꝛ erit explicatio in ſeq̄ntibꝫ

¶ Caplm̄.xi. oſtēdit modū quo notitia practi- ca ſeu preceptiua ex volūtate naſcit̄. A

PRo vlteriori tā hui⁹ deductiōe ſupponam⁹. ꝙ volūtas eſt velut regina actiue libera, in regno aīe, cuius motū ſe quūt̄ cetera. Huic ꝓponūtur duo fines incompatibiles qui explicant̄ pleruq; ꝑ maioꝛes in ſyllogiſmis practicꝭ Unus q̄dem ꝑ rōnem rectā, ſc; nullū inhoneſtū eſt ꝯmittendū, bo- nū rōnis ſemꝑ eſt p̄ferendum. Alius v̄o finis (vt ꝙ oēe delectabile eſt pſequendū, qḋ eſt ꝑ ſe queſitū a ꝯcupiſcentia) ꝓponit̄ ꝑ rōnem nō inq̄ntum recta eſt, ſed concupiſcentia inexiſtens, detinet ſenſus interioꝛes circa eius obiectū intentos. In ſignum cuius in aliqua

paſſione triſtētes, nō facile auertūt imaginatōẽs ab his, circa que
afficiūtur, vt patꝫ in irato amante, delectato vel contriſtato ⁊c. qꝛ
aūt rō oēm ſuam notitiam originalr̃ accipit a ſenſibꝰ, ideo etiā na
turale eſt ei, idem reuoluere mente, et illi circa quod ſenſus interio/
res occupanť ſimile appꝛehendere. Unde etiā ex hoc plerūqꝫ iudi
cium ratōnis ſequitur paſſionem, ⁊ per cōſequens etiam motus q̄
natus eſt ſequi iudicium ratōnis Et quia ratōni naturalius eſt vni
uerſaliter q̄ ſingulariter appꝛehendere, pꝛopter eius a materia ab/
ſtractionem. ideo per illum modum conſurgit in ratōne vniuerſa/
lis appꝛehenſio, vt q̄ omi delectabili fruendum eſt. Q̄ ſi forſan lu
men ratōnis nō adeo ſit obumbꝛatum, ſed obſtante minoꝛi verita
tis ſimilitudine, nō conſurgat in ratione vniuerſalis opinio, vt q̄
omi delectabili ſimpliciter fruendūꝫ ſit, ſaltem cōſurgit eſtimatio,
qua in particulari indicat, pꝛo nūc ſibi delectabile pꝛoſequendū In
terdū vero finis ille ſecūdus, pꝛoponitur a ratōe nō ductu alicuꝰ
paſſionis, ſed potius ex affectu volūtatis, finem illum vel in habi
tu vel in actu amantis, taleaūt quodlibet vigilanter a rōne ꝯcipiť
et ꝯſiderať B ¶ Ad pꝛopoſitū ergo redeūtes, iſtis duobꝰ fini/
bus volūtati pꝛopoſitis, ipſa volūtas videbitur ſuſpenſa ⁊ indeter
minata, qꝛ vtrūqꝫ pꝛopoſitoꝛū eſt bonū ſui ſuppoſiti, ad cuius bo/
num ⁊ perfectōem, naturaliter ipa inclinatur, Jā queritur q̄s ob/
latoꝛum finiū, pꝛeualebit in actione? Certe qꝛ voluntas reſpectu
vtriuſqꝫ eſt libera, ille pꝛeualebit, quem volūtas ſua libertate pꝛeac
ceptat. Et eo ipo quo alterū finiū acceptat, mox ad illam inclina/
tionē ꝯſurgit in rōne, alia q̄dam notitia ſimplr̃ pꝛactica, iuxta il/
lud tertiū Ethicoꝛū. qualis quiſqꝫ eſt ſm affectū, talis ei finis videť
ſm intellectū (quod de fine vt nūc accipiendū eſt) Ex qua quidem
notitia pꝛactica finis deductōne facta, de neceſſitate ſequiť opus.
C Differt aūt hec notitia finis a pꝛecedēti cognitōne pſentati
ua eius, qꝛ reſpectu operis hec q̄dem eſt efficax ⁊ imperioſa, altera
ṽo ſolū erat perſuaſiua. Unde etiā pma ſtabat cū ſimili notitia al/
terius finis eidē fini incōpoſſibilis, qd̄ nullo mō poſſibile eſt huic
ſecūde notitie, reſpectu alterius notitie ſui generis. Nā licet ad op
poſita quis poſſet ſuaderi, nō tñ ad cōtraria imperatiue trahi.
D ¶ Sed merito dubitari pt̄, Unde ꝯſurgit hec noua finis
notitia Ad qd̄, dicēdū videť, q̄ pme ille pſentatōes q̄ fiebāt p duas
illas maioꝛes, quibꝰ fines ꝓponebātur, ſolūꝫ erant ſpeculatiue ad
modū ꝑus expſſuꝫ, determinatōe aūt facta p inclinatōem volūta/
tis, mox naturalr̃ adeſt illi affectui finis appꝛhenſio pꝛactica, illi af
fectui ꝯfoꝛmis, ad finis voliti ꝯſecutōẽ ſimplr̃ ⁊ impioſe pſuadēs
Maioꝛes nāqꝫ ille vtilitatē vel delectatōnem, vel honeſtū inq̄tum

proſequendū p fine ppōnebant, vel eoꝝ oppoſita fugienda. Pro‑
inde cui illaꝝ ppoſitionū accedit inclinatio volūtatis, illi etiā ac‑
cedit ꝛ ſuccedit aſſenſus imperioſus, ꝛ cognitio efficax ipſius rōnis
Huius rō eſt qꝛ pſentatio ſpeculatiua finis cū ſubſequente affectōe
volūtatis, ſunt cauſa totalis ꝛ imediata, talis practice ꝛ imperio‑
ſe apphenſionis, imediatioꝛ nāqꝫ ꝛ ppinquioꝛ eſt rōni ipa volūtas
qꝫ appetitus ſenſitiu9, ꝛ p pſequens ad trahendū rōnem efficacioꝛ
E ❡Uñ iſtud genus cognitōis, inclinatōni volūtatis ꝯiūgit
et ꝯcomitat affectōem eius, adeo ꝙ ſi volūtas illi fini, tanqꝫ ſim‑
pliciter amplectendo inhereat. ſequit iudiciū vniuerſale, ſi pro ſolū
p nūc amplectat, tñ ſimpliciter nollet alio tēpore illi inherere, con
ſurget maioꝛ particularis, ſufficienter tñ vlis ad ſyllogiſandū. Ut r
patꝫ ꝙ ſi volūtate inclinata in bonū rōnis ſyllogiſatio fiat verſus
opus habebit ſyllogiſmus prudentialis, qꝛ notitia iſta finis, eſt pn
cipiū proximū, ꝛ maioꝛ in ſyllogiſmo, quo generatur habitus pru
dentie Uliter aūt in omi diſcurſu actiuo ſeu ſyllogiſmo operatiuo,
principiū, id eſt maioꝛ propoſitio eſt, ꝙ aliquid tanqꝫ extremuꝫ et
optimū ſit proſequendū, vt dꝛ ſexto Ethicoꝝ. Qꝫ qdem accipien‑
dum eſt, nō de bono ꝛ optimo ſm veritatē, ſed vniuerſaliter intelli‑
gendū eſt, de bono ꝛ optimo, ſm volūtatis acceptatōem Ita ꝙ il‑
lud cenſeat melius, qꝺ volūtati eſt grati9 ꝛ acceptius, iuxta ſepe al‑
legatā auctoritatē, Qualis qſqꝫ eſt, talia ꝛc. Secūdo pꝫ, ꝙ ſi volū
tas inclinat in finem ꝯtrariū, qui ſcꝫ eſt ꝯcupiſcentie obiectuꝫ, tunc
ratio practica errabit in principio, ꝛ ſic ſyllogiſando, ex neceſſitate
ꝯcludet opus rōni recte diſſonū, ꝛ p ꝯñs prauū

❡Capitulū .xij. oſtēdit qꝫ differenter errare faci
unt malicia & incōtinētia, & qꝫ differēter recte ſa‑
piūt cōtinens & temperatus. A

Pro vlterioꝛi explanatōe materie prefate, non inutile eſt
videre, quomō differēter errare faciūt malicia ꝛ incōtinē
tia, ꝛ qꝫ diuerſimode recte ſapiūt tēperat9 ꝛ ꝯtinēs. Pro‑
pmo videt dicendū in pmis, ꝙ ſi adueniēte paſſione in‑
cōtinens retineat pncipiū prudentie, ſcꝫ ab illecebris eſt abſtinēdū
tūc ſaltē hꝫ ignorantiā minoris. Nā ſm phm. vij. Ethicoꝝ, incōti‑
nens tūc nō hꝫ minorē, vel ſic eam hꝫ, ꝙ nō eſt cā in habendo intel‑
ligere ſeu aduertere, ſicut plerūqꝫ aliq legūt q nō aduertūt. B
❡Scdo dicendū, ꝙ incōtinēs in paſſione exiſtimat delectabile vel
delectatōem p nūc ſimplr pſequēdā, ita ꝙ an̄ aduētū paſſiōnis ha‑
buit rectā eſtimatōem finis, ſcꝫ boni honeſti in delectabilibus, ſcꝫ ex

aduueniente mox euaneſcit finis ꝓconceptus. et delectatio acceptat
ꝑ fine. Et iſtud eſt qḋ vult Ariſto. ſexto ethicoꝝ dicens. Corrupto
aūt (. id eſt illi q̄ corrupt⁹ eſt) propter delectatōem vel triſtitiā, con
feſti nō apparebit ꝓncipiū. ſ. finis, neq3 oportere hui⁹ gratia, neq3
ꝓpter eū eligere oīa ⁊ opari, id eſt nō iudicat tpe paſſionis, talem
verū finē eſſe ꝓſequendū. Et hoc innuere videt̄ aduerbiū illud con
feſtim. Recedente aūt paſſione, redit ad rectam eſtimatōem finis.
Vn̄ etiā penitet optans actū nō fuiſſe ꝯmiſſum. Vn̄ pʒ ꝙ in eo ma
net recta eſtimatio finis ſpeculatiua, ex ſynderesi vel doctrinatōne
originata, etiā tpe paſſionis, vt ex p̄habitis accipi pt̄, et (qḋ plus
eſt) extra paſſionē exiſtens plerūq3 retinet rectā eſtimatōnem finis
practicā, q̄uis adueniente paſſione talis eſtimatio debeat cōfeſtim
euaneſcere. C ¶ Sed malicia ex toto eſt corruptiua ꝓncipij,
imo mentiri facit circa ꝓncipia practica, Virt⁹ aūt ꝓncipiū ſaluat
ſexto ⁊ ſeptimo ethicoꝝ. Vn̄ prau⁹ etiā errat extra paſſionē ꝯſtitu/
tus, q2 habitus appetitiu⁹ ſemꝑ inclinat in aliqḋ tanq3 in finē, ter
tio ethicoꝝ, ⁊ ideo prauus ꝑ ꝓncipio practico hʒ, ꝙ illū vel illum
finem prauū puta voluptatē, diuitias, glorias ⁊c, oportʒ ꝓſeq̄ im/
prohibite, tanq3 ſimpl'r ⁊ ꝑ ſe bonū. Unde non ſolū eidē inheret vt
nūc, ſed ſimpl'r ꝑ ſemꝑ, q2 fere vitā ſuā ad eū ordinat, ⁊ ſic hʒ rōnē
circa finem omnino corruptā ſm̄ notitiā practicā. Unde errat in
hoc, ꝙ iudicat ꝑ ꝓſecutōe ſui finis, eſſe ſibi ſuſtinendū illud maluʒ
inhoneſtatis vel turpitudinis, nō quidem ſimpliciter forſan, id eſt
vniuerſaliter vnicuiq3 alteri, ſed ſibi, qui tali fini inheret. D
¶ Verū q̄uis penes notitiā practicā, hoc ſimpliciter videt̄ iudica/
re, tamē cū corruptōne iam dicta, ſtat in eo recta notitia ſpeculati/
ua finis, ⁊ eoꝝ que ad finem. Scit nāq3 intemperatus, ꝙ bonū ſpi
rituale eſt melius, ⁊ ꝑ ꝯſequēs ꝓferēdū tēporali. Scit ꝙ adulteriū
ſit ſimpl'r malū, illicitū, ⁊ ꝓhibitū. Vn̄ ſi habitus intātū inualeſcat
ꝙ etiā hanc ſciam excludat, iam videt̄ limites humane malicie exi/
re, ⁊ ſimpl'r ad hereſim declinare. vt ſi ꝓpter exceſſum intēperantie
quis eſtimet, ꝙ honeſtius aut melius ſit voluptatib⁹, q̄3 bono rō/
nis inſeruire, aut diuinis p̄ceptis, aut ꝙ fornicatio vel ebrietas nō
eſſet peccatū E ¶ Obijciet forſan aliquis nō imerito, ſi in pra/
uo manet notitia ſpeculatiua recta de agibilib⁹, manebit etiaʒ in eo
ſynderesis, quādo actu nō peccat, nō videbitur differre ab incon/
tinente extra paſſionem conſtituto. Reſpondeo, Longa eſt hinc
inde differentia, q2 propter habitū firmatuʒ, quo volūtas fini pra
uo inheret, etiam ratio ei cōformiter corrupta eſt, ideo praui nō ad/
uertūt ad ea que ꝑ ſynderesim ⁊ alias rectas notitias agibiliū, eis
ſuadentur, ſed ab eis aures auertūt ⁊ intellectū. Et ergo de actu cō/

miſſo nō penitet, neq̄ vellent ipm factū nō eē, q2 ipm tanq̄ p ſe bonum accipiūt, z in ipo delectant. Vn̄ niſi diuina inſpiratōe, vel efficaci exteriori diſciplinatiōe adiuuentur, difficiliter ſunt tranſgredibiles ad virtutes, ſeptimo Ethicorū. Sunt eñ inſanabiles pp ter corruptionem, quā patiūtur in pncipio finali. Et ergo ſi aliqn ſyndereſi ſtimulante, patiantur remorſum, ille plerūq̄ tenuis eſt, nullam inducens penitudinē, qualem tamē habet incontinēs. Neq̄ propoſitum habent vitam ſuam ɔmutandi in aliam, ad abſtinendū in futuro. Oppoſitū autē eſt p om̄ia in incontinēte, z alijs ex paſſione peccantibꝰ, Iratus nāq̄ extra paſſionem ɔſtitutꝰ, ſumme dolet de iniuria alteri illata, proponitq̄ in futuruz pcauere ſibi

f ❡ Ad ſecūdā aūt particulā dubij moti in capite huiꝰ capituli, reſpondendū videtur, q in cōtinente eſt recta ratio ſm practicū iudicium, preſuppoſita ſola inclinatione voluntatis naturali in finem bonū, vel quem ſua libertate acceptauit, que regulatur ſyndereſi, ſecluſo om̄i ſtabilimento in potentijs alijs, que nate ſunt rationi aduerſari. Sed in virtuoſo eſt tale iudiciū practicū rectum, etiā ex inclinatōe virtutū in appetitu ſenſitiuo, que nō ſolum ſtabiliunt eum, ne rōnem impugnet, ſed vltro poſitiue ipſi rōni talem rectaz eſtimatōem ſua inclinatōe ſuggerūt. Et iſtud cōforme videtur. S. D. tertio ſententiarum. diſtin. xxxiij. q. ij. ar. iiij. q. iiij. De his que ſunt ad finem preſuppoſita tantum naturali inclinatione voluntatis ad finem ſcʒ ſtudioſum. Prudens etiam preſuppoſita inclinatione, que eſt ex virtute acquiſita vel infuſa in potentijs inferioribꝰ. Et ideo prudentia, vt dicit philoſophus, habet ſua principia ab alijs virtutibus moralibus. Et licet doctor loquatur tantum reſpectu mediorum, proportionabiliter tamen ita licet dicere etiam reſpectu finiū, p eo q ɔmune eſt virtutibus finem bonum rationi preſtituere, vt ſexto et ſeptimo ethicorum ſatis determinatur.

g ❡ Et quidē idē facit virtus in appetitu ſenſitiuo exiſtens circa ipſam rectitudinem voluntatis circa ſuum finem in ſuo actu qui dicitur intentio finis. Nam vt prima ſecūde. q. lvj. ar. quarto. ad quartum dicitur, Q̄ aliquis habet rectam intentionem finis circa paſſiones, hoc contingit ex bona diſpoſitione iraſcibilis et cōcupiſcibilis, z ideo virtutes morales circa paſſiones ſunt in iraſcibili z concupiſcibili. Hec ibi. Iſtis adiungatur, q officium ipſius virtutis eſt facere in primis rectam intentionem finis, que vtiq̄ eſt actus precipuus voluntatis in opere virtutis. Conſequens ergo eſt, q virtutes ſenſitiui appetitus, rectificant intentōem voluntatis, que eſt reſpectu finis

Capl'm. xiij. cōtra p̄habita obijcit & diſtinctionē de duplici noticia agibiliū, triplici via firmat A

SEd contra predicta poteſt fortiter inſtari. Primo, quia ſcienter peccantes ſciunt, ꝙ non eſt ſuſtinendū tale malum pro tali bono aſſequendo, ergo male deciſum eſt, ꝙ in hoc decipiūtur, cōſequentia tenet, quia alias oppoſita ſcʒ ſciētia ꝛ error de eodem eſſent in eodem ſimul. Añs ꝓbatur. qꝛ alias non haberent ꝓpoſitum penitendi, contra cōmune experimentū. Et confirmatur, multi coꝝ hoc firmiter ſciuerunt anteꝗ̃ peccarent, ꝛ illius nō ſunt obliti (qꝛ obliuio cauſari debet longitudine temporis) Igitur adhuc ſciunt ꝛc. Scđo ſic, voluntas nō poteſt velle qđ intellectus non poteſt concipere, ſed intellectus non poteſt concipere malū eſſe ꝓſequendū, igitur volūtas non poteſt ſcienter velle malū ꝓſequi, ꝯña tenet. Minor ꝓbatur. qꝛ primū principiū morale eſt, malū eſſe fugiendū, ſiue non eſſe ꝓſequendum Oppoſito aūt p̄mi p̄ncipij non poſſumus mente aſſentire, qꝛ p̄ncipia talia veniūt in mentem intellectis terminis p̄mo poſteriorū ꝛ. iiij. methaphiſice. B ¶ Pro ſolutione iſtoꝝ, fundāda eſt modico altius diſtinctio illa de duplici noticia agibiliū ſpeculatiua ꝛ practica, qua in p̄cedentibus frequenter vſi ſumus, Nam īprimis eſt noticia quedam, eq̃ꝫ recta in bono ꝛ malo, nō ſolum in vniuerſali, ſed etiam vſqꝫ ad ꝑticularia, etiā vt nūc agenda Talis nāqꝫ noticia non impeditur propter maliciam. ſed plerūqꝫ cōtingit ꝙ prauus (in ſcīa tamē morali eruditus) actum quēcūqꝫ qualitercūqꝫ circūſtantionatū, eo modo iudicabit bonū vel malum, ſicut ipſe virtuoſus, Unde ex quo tale ſcire, ſolū iudicatiuū eſt, ex natura ſua fere non magis determinatur ad operari, ꝗ̃ nō opari Et ergo de ip̄o dicit Ariſto. ij. Ethicoꝝ ꝙ ſcire parū eſt ſcʒ ad eſſe virtuoſum ꝛc. Ratio aūt iſtius eſt, qꝛ talis cognitio non oritur ex ſynderesi, vel affectione finis, vel exercitio proprij opis, ſed ſolū ex rei euidentia, experiētia, vel doctrinatione, ꝛ ſic non opatiua, ſʒ potius iudicatiua eſt, ꝛ ergo ſpeculatiua vel ſcientifica in ꝓpoſito noīatur. C ¶ Preter hāc aūt experimur aliam noticiā verſus opus magis ſerioſam, ꝑ quā ex fine. cōcepto ſiue bono ſiue malo, iudicamus aliquid ſimpliciter ꝓſequendū vel faciendum, ſiue bonū ſiue malū ſit, ꝛ hec eſt preceptiua operis, vnde prerequirit volitionem finis, alioquin nūq̃ꝫ ſequeretur preceptum efficax medij inuenti Et hec certe variatur, qꝛ in ſtudioſis eſt recta, habens ortum ex inclinatione ſynderesis In prauis vero erronea, verbi gratia circa hoc p̄ncipiū ꝙ īprohibite eſt inſiſtendū voluptatibus, recte ſa-

pit tēperatus, errat vero intēperatus Similiter circa illud reſiſtē
dū eſt cōcupiſcētijs. Uariatio aūt hec ɔtingit ſolū ex eo, q̄ hic ſibi
finē debitū, alter vero affectū finis habet corruptū, ꝛ hoc ꝑtendit
verbū illud cōmune qualiſquiſq; eſt ꝛc. In vtroq; tñ, iſta cogni-
tio eq; inclinat ꝛ efficaciter ducit ad opus, In vno quidē ad bonū
in alio vero ad malū, vnde conuenienter noīatur noticia practica,
in ſtudioſo quidē recta, in prauo vero erronea. D ¶Et alio de
claratur predicta differentia. Certū eſt, ꝛ prius extitit declaratū
q̄ praui ꝛ alij peccantes de induſtria, extra paſſionē ꝛ actū peccati
exiſtentes, errant in hoc, q̄ exiſtimant malū rationis vel ſpiritua-
le eſſe ſuſtinendū ꝓ bono tꝑali faciendo, Et in hoc cōcordat illud
tertij Ethicoꝝ Ignorat quidem oīs malus, Nec eſt expreſſa mens
D. S. ꝑma ſcđe q. lxxvij. ar. ꝑmo. Iam clarū eſt q̄ eſtimatio qua
eſtimatur bonū ſpirituale negligendū propter tꝑale, eſt heretica,
ꝛ hereticus eſſet cenſendus, qui errorem illū ꝑtinaciter aſſereret, ꝛ
tamen prauus propter illū errorem nō eſt hereticus, Oportet igit̄
illius propoſitionis, duplicem eſſe noticiam vnam ſcientificā ſiue
ſpeculatiuam, ꝛ certe illa eſſet heretica, pro eo q̄ deſignat q̄ dignū
licitū, aut honeſtū eſſet ſuſtinere malū ſpirituale pro bono tēporali
quod vtiq; eſt hereticū. Aliam autem oportet noticiam eſſe ipſi
appetitui conformem, qua eſtimatur, q̄ iuxta affectionē finis, cui
quis principaliter inheret, ſibi ſuſtinendū eſſe detrimentum ſpiri
tuale ꝓ cōmodo temporali. Et hec noticia non eſt heretica, quia
ſtat cū recto iudicio ſpeculatiuo ſeu ſcientifico omniū, que de mo-
ribus poſſunt interrogari ꝛ ſpeculari, Unde tali eſtimationi ſe cō
formant vitioſi in operibus ſuis ꝛ eam attendūt Intemperatus
em̄ ſolum dictat de faciendo vel non faciendo, nihil aduertens vl̄
valde parum curans, de licito, illicito, bono, malo, honeſto inho-
neſto, turpi ꝛc. ꝛ q̄ ſic dictat de faciendo ideo eſt iudiciū ſuū prac
ticū. Et ad hec deſignāda vtitur Ariſto. verbo oportet. i. ſuppoſi-
to fine habendo neceſſe eſt fieri medium. E ¶Tertio ex alio
fundari poteſt dicta diuerſitas, quia ſm̄ D. S. in de virtutibus
q. i. ar. vij. in cor̄, prudentia eſt in ratione practica, non quidem
ita, q̄ ex voluntate determinetur obiectum prudentie, ſed ſolus fi
nis, obiectum autem ipſa perquirit, ꝛ vias per quas hoc bonum
ꝛ ꝑficiatur ꝛ conſeruetur. Et ſic habitus prudentie dependet a vo
lūtate, ſicut a qua accipit ꝑncipium ſuū. Nam finis in operatiuis
ꝑncipium eſt, ex hoc autē prudentia tendit verſus media ꝛ opus
Huic ɔſonat illud philoſophi. vi. Ethicoꝝ virtus eſt que facit in-
tentionem rectam, prudentia autem que ad hanc. Et iterū electio
nem quid: igitur rectam facit virtus, que autem illius gratia na-

ta ſunt fieri, non ſunt virtutis, ſed alterius potentie ſcꝫ prudentie Et cōcludit ibidem ꝙ impoſſibile eſt prudentem eſſe non exiſtentem bonū, quaſi dicat, impoſſibile eſt rectam noticiam practicam operis directiuam ſcꝫ prudentialem, eſſe ſine bona affectione finis quā facit virtus, Iſtud autem nō requiritur ad noticiam rectam ſpeculatiuā ſiue ſcientificam agibilium vt de ſe patet, Sicut autē in ſtudioſis, hec noticia practica recta eſt, ꝛ vocatur practica, Ita proportionabiliter in prauis vltra noticiam ſpeculatiuam ſiue ſcientificam agibiliū, eſt noticia quedam erronea, affectui corrupto finis conſentanea ꝛ prudentie et directo contraria, et intētione corrupta mali finis in opus procedens. f ¶ Ex iſtis inferri probabiliter poſſe videtur, ꝙ noticia iſta (quam practicā diximus) procedit ab affectione volūtatis, non quidem in genere cauſe efficientis, ſed affectio potius eſt velut diſpoſitio ſubiecti, tali iudicio conueniens ꝛ conformis, ad ipſum diſponens Sicut nāqꝫ videnti per vitrum rubeum, omnia apparent rubea, ꝛ habēti vertiginem capitis, omnia apparēt circūuolui, ꝛ lingua hominis infecta amaritudine, ſenſus comunis iudicat omnia amara Ita ſubiecti paſſionibus iudicant conformiter earū inclinationi, In brutis quidem et neceſſitate in hominibus vero non et neceſſitate, ꝑpter dominiū rationis ꝛ voluntatis, quo paſſioni inexiſtenti, cōtrarium dictare ꝛ iudicare poſſunt. G ¶ Sed voluntate aliqua inclinatione affecta, videtur ꝙ neceſſitate naturali, debet ſeq̄ aliquod ei conforme iudicium in ratione, quēadmodū de vitro rubeo dictum eſt Sicut ꝛ idem videtur in paſſionibus quibus ſubiacentes, aliud iudicamus, ꝗ̄ liberati ab eis, Iuxta illud ſecūdi rhetorice Non eadem videntur amantibus ꝛ odientibus, neqꝫ iratis ꝛ manſuete habentibus Unde apparet ꝙ ꝛ a paſſionibus, iudicia quedam originantur, niſi forſan ratio cum voluntate vigilāter ſe paſſionū impulſui opponat.

¶ Capitulum.xiiij. diſſoluit rationes in capite precedentis capituli inductas. A

Deinde procedendo ad ſolutiones rationū inductarū in capite pcedentis capl'i oportet reminiſci diſtinctionis prius poſite gerūdioꝝ, q̄ ingrediūtur ꝑncipia practica Et dicēdū eſt ad ꝑmū, ꝙ ſcienter peccātes ꝑ noticiā ſpeculatiuā ſciūt, ꝙ nō ē ſuſtinēdū tale malū ꝑ fruitiōe talis boni, qꝛ oppoſitū eſt hereticum vt dictū eſt, ſcꝫ ꝙ dignū honeſtuꝫ licitum aut debitum eſſet tale malum pro tali bono ſuſtinere, Et hoc ſatis

concludunt due ꝓbationes ibidem adducte Neqꝫ enim haberet cogitationem penitẽdi aut tantũ remorſum niſi ſe male agere cognoſcerent Cũ hoc tamen ſtat, ꝙ habeant errorem circa illud idem principiũ, aut cognitionem erroneam penes noticiã practicã capiendo illa gerũdia ſecũdo modo, nec noticia huic directe contraria, requiritur ad ꝓpoſitũ penitẽdi i futurũ, qꝛ ſola ſyndereſis ſua remurmuratione, bñ cauſat remorſum cõſciẽtie Nec iterũ oppoſite ↄcluſionis practice eſt oblitus (vt ſatis deducit cõfirmatio) ſꝫ vere noticie practice ſuccedit cõtraria noticia, ſicut habens ſciam ↄcluſionis, ducitur in cõtrarũ aſſenſum p ſyllogiſmũ falſigraphũ ſine omni obliuione prioris ↄcluſionis, ꝓmo poſterioꝝ Nec ſequit cõtraria iudicia eſſe in eodem, qꝛ aſſenſus illi, quorũ hic quidẽ allicit, alter vero retrahit, etſi reſpiciant eandem ꝓpoſitionem vocalẽ hoc tamen eſt ſm diuerſas eius ſignificationes mentales. B

¶ Ad ſcđm minor ꝓpoſitio vera eſt de malo ſimpliciter, quod abſqꝫ omni ratione boni acceptũ eſt, falſa aũt eſt, quando malũ accipitur ſub aliqua ratione boni, honeſti, delectabilis, aut etiã vtilis, qꝛ ſm doctorem in de veritate. Unuſquiſqꝫ eñ naturaliter appetit vtilitatem ſuam, poteſt eñ quis p errorem dictare turpitudinem delectabilem eſſe, ꝓſequendam, ſicut dolorem corporis ſaluti ferum, recte iudicat acceptandũ. Ad ꝓbationem qñ aſſumitur ꝓmũ ꝑncipium morale eſt, malũ non eſſe faciendũ Si loquamur de ꝑncipio ſcientie moralis, verũ eſt, capiendo illud ꝑncipiũ ſpeculatiue, falſum autem eſt ſi capiatur practice. Si vero loquamur de ꝑncipio morali prudentie, conceditur, qñ accipitur ſm noticiam practicã, cõtrariũ vero eſt, ſi capiamus ipſum penes noticiã ſpeculatiuam, hoꝝ declaratio facile ex antehabitis ꝑpendi poteſt. C

¶ Quando autem cõſequenter ſubiungitur, oppoſito ꝑmi ꝑncipij non poſſumus mente aſſentire, verũ eſt de cõmuni ꝑncipio ſpeculatiuo, de quo ſcꝫ natura recte ſapere facit intellectis terminis, ꝛ de tali ibidem loquitur Ariſto. falſum aũt eſt de ꝑncipio practico qꝛ in talibus deordinatio ipſius affectus bene facit aſſentire contrario, ꝛ diſſentire ipſi ꝑncipio, queadmodũ indiſpoſitio lingue, fallit iudiciũ ſenſus cõmunis de ſapore. Qñ vero vlteriꝰ adducit ꝙ ꝑncipia ſtatim veniũt in mẽtẽ intellectis terminis, verũ eſt in patiẽte bene diſpoſito Jã ad aſſenſum practici ſiue prudẽtialis ꝑncipij, hõ nõ eſt bene diſpoſitꝰ, niſi natura eiꝰ fuerit cognata p affectionẽ appetitꝰ. vt ad longũ deductũ eſt priꝰ Et hoc mõ. vij. Ethicoꝝ dicitur, ratio nõ eſt edoctiua ꝑncipioꝝ, ſed virtꝰ. aut ex cõſuetudine aut ex natura recte ſape faciẽs circa ꝑncipiũ, vbi ſub ↄſuetudine ꝯprehendũtur quecũqꝫ actualem finis affectionem inducũt.

¶ Caplm.xv.docet tripliciter impediri rectum iudiciū de bono virtutis A

EX omnibꝰ p̄habitis colligi pt,ꝙ iudiciū rectum de fine vl
bono virtutis impedit̄ triplr. Primo ꝑ paſſionem,ꝛ h
negatiue ꝑ defectum applicatōis ꝑncipij vlis ad actum
que q̇dem applicatio fit ꝑ ſubſumptōem ſub vniuerſali
ꝑncipio,vt queādmodū in ſpeculatiuis ſciens om̄em mulā eſſe ſte
rilem,putat tn̄ hanc eſſe fecūdam,ꝓ eo ꝙ hʒ groſſum ventrē. Con
tingit aūt hoc ei,q: nō ꝯſiderat eam eſſe mulā. Ita ſiliter tenens
ꝙ iuſticia ſit ſeruanda,ex paſſione cognoſcit vxorem ꝓximi,nō ad
uertens ꝙ hoc ſit ꝯtra iuſticiā. B ¶ Secūdo ꝯtingit idem ex
hoc ꝙ nō aduertit ꝑncipiū vniuerſale,ꝓpter paſſionē,vt cognoſ
cens mulierē,quā aduertit eſſe vxorem ꝓximi,nō tn̄ aduertit illud
ꝑncipiū,abſtinendū eſt ab iniuria ꝓximi,ſolū cogitans ꝙ ſit ſatiſ
faciendū ꝯcupiſcentie. Et talis modus videtur ꝯtingere frequen
ter. Tertio ho idem ꝯtingit,qn̄ ꝛ vniuerſale ꝑncipiū aduertit̄,ꝛ cū
hoc ſub eo ſubſumit̄. Et q̇dem,ſi deſit paſſio ꝑueniens,tales dicūt̄
ex malicia ſiue de induſtria peccare,ꝛ hi ſunt qui abſq; paſſione ſciē
ter peccant aut ꝑ prauū habitū ſunt corrupti. C ¶ Sed ꝯtra
hoc arguit̄,Ignorantia opponit̄ induſtrie ſeu certe malicie. Sed
om̄is malus eſt ignorans ſm phm. iij. Ethicoꝝ. et Prouerbiorū
xiiij. dr. Errant qui operant̄ malū,ergo nullus peccat ex induſtria
ſeu certa malicia. Ad hoc elegāter rn̄det. S. D ꝑma ſcđe q. lxxviij
ar. ꝓ.ad ꝑmū,ꝙ ignorātia aliqn̄ excludit ſciam,qua aliquis ſimplr
ſcit hoc eſſe malū qđ agitur,ꝛ tūc dr ex ignorantia peccare. Qn̄
q; aūt excludit ſcientiā,qua hō ſcit hoc nūc eſſe malum,ſicut cū ex
paſſione peccat̄. Qn̄q; aūt excludit ſciam,qua aliq̇s ſcit hoc ma
lū nō ſuſtinendū eſſe ꝓpter ꝯſecutōnem illius boni,ſcit tn̄ ſimplr
hoc eſſe malū,ꝛ ſic dr ignorare qui ex certa malicia peccat ſeu indu
ſtria ¶ Sed videt̄ ꝙ hec ſolutio nō ſatiſfacit,q: ſicut ſcit hoc ma
lum eſſe,ita ſcit vel facile ſcire pt,debere hoc malū nō ſuſtineri prop
ter ꝯſecutionē alicuius boni ꝯcupiti. Incōuenienter ergo dt. S. D.
ꝙ peccātes de induſtria,hn̄t ignorantiā excludentē ſciam qua ſcit̄
hoc malū nō eſſe ſuſtinendū ꝓpter ꝯſecutōem talis boni. Naʒ ſcit
tale malū,nō debere ſuſtineri ꝓpter ꝯſecutōem illius boni. Nō igit̄
illiꝰ hʒ ignorantiā vt doctor ꝑtendere videt̄ D ¶ Sed dicendū
ꝙ q̄uis talis ſciat ꝙ indecēs ſcit ꝛ malū,tale malū ſuſtinere ꝓpter
ꝯſecutōem talis boni,ꝛ ꝑ ꝯſequēs ꝙ debeat,id eſt debitū ſit,ipm nō
ſuſtineri ꝓpter ꝯſecutōem illius boni,imo ſcit ꝙ potiꝰ fugiēdū eſſ
bonū illud a ſe ꝯcupitū,q; malū illud incurrendum,ꝛ ꝑ ꝯſequēs nō

errat neq̃ ignorat circa debitū, indebitū, decentiā, vel indecentiam bonitatē vel maliciā ſui facti, q: ſcʒ nō hʒ aliquē errorem ſpeculatiuū iuris, neq̃ in vniuerſali, neq̃ in particulari, neq̃ ignorātiā alicuius circūſtantie debite, quā ignorantiā facti nominamꝰ. Vn neq̃ ad iſtam intentiōem loquutꝰ eſt S.cūs doctor. Habet tñ talis errorē practicū, ꝑ quē nō obſtante ꝙ cognoſcat actū ſuū eſſe malum: iudicat tñ eum eligendū ꝑpter ꝯſecutōem boni ꝯcupiti, put dictum eſt in ſolutōe ad ꝑmū ꝑcedenti capl'o. Et hic error appropriate vocatur ignorantia electōis, ꝛ eum habēt oēs de induſtria peccantes. Et hoc intendebat. S D Eſt pterea apud multos q̃ ex paſſione peccāt talis error.

¶Capl'm, xvi, pulchrā dubitatōem abſoluit. A

SI quis querat, ſi hō in oībꝰ recte ſapiat penes notitiā ſpeculatiuā, quō ꝑ errorem abduci pt, a recta rōne practica Rñdeo. Huiꝰ cām aſſignat. S. D. vbi ſtatim dicens, ꝙ hoc ꝯtingit ex inordinata volūtate, qñ ipa minꝰ bonū magis amat. Et ex hoc ꝯſequens eſt, ꝙ eligat pati detrimentum in bono minus amato, ad hoc ꝙ potiaꝛ bono magis amato. Sicut cū hō vult pati abſciſſionem membri ſcienter, vt ꝯſeruet vitā quā magꝭ amat Ita ꝑ hūc modū qñ inordinata volūtas, aliqđ bonū tēporale plus amat, puta diuitias, voluptates, q̃ʒ ordinem rōnis, vel diuine legis vel charitatē dei, vel aliquid hmōi, ſequiꝛ ꝙ velit diſpendiū pati in aliquo ſpiritualiū bonorū, vt potiatur aliquo bono temporali. Nihil aūt eſt malum niſi priuatio alicuiꝰ boni. Et ſm hoc ſcienter vult aliquod maluʒ ſpirituale, quod eſt malum ſimpliciter, per quod bono ſpirituali priuatur. vt bono temporali potiatur. Unde etiam dicitur ex certa malicia, vel de induſtria peccare, quaſi ſcienter malum eligens, Hec. D S. Huic ſi annectatur (quod ſuperius eſt expreſſum) ꝙ propter vicinitatē volūtatis ad ratōem, ad immutādum iudiciū practicum rationis, plurimū poteſt ipſe affectus volūtatis, mox patet via plana ad intelligendū, quo modo ratione ſpeculatiua in oībꝰ exiſtente recta, inſurgit nihilominus circa idem corruptio in ratione practica, pro eo ꝙ affectio nō cōtrariatur ſpeculationi, ſicut practice cognitioni; quāobrem ſexto Ethicorū, nō omnē eſtimationē corrumpit paſſio; vt nō eam ꝙ triangulus habet tres angulos ꝛc̄, corrumpit tamen exiſtimationē practice ſeu affectiue cognitionis B ¶Ex quibꝰ ſequiꝛ ꝙ iuxta mentem ſancti Thome, quādo volūtas aliqua duo amat, eo ipſo quo ad ſecūduʒ plus afficitur q̃ʒ ad primū, ſtatim habebit iudicium practicū dictans ſecūdum eſſe primo preferendum.

qꝫuis iuxta ſpeculatiuū iudiciū ſentiat, ꝙ ecōtra pmū ſit melius et preſtantius ꝙ̄ ſecūdū C ¶ Sed circa pdicta reſtat dubium An in pdictis trib⁹ modis poſ capl'o recitatis, quib⁹ impeditur rectum iudiciū de fine, aliqs dicatur ex ignorātia peccare. Et qdem videtur ꝙ ſic, qꝛ in illis, ſi ſcientia oppoſita adeſſet, iaꝫ nō male eligerent, ſeqtur ergo ꝙ ibi ignorantia ſit cauſa male electionis, peccant ḡ ex ignorantia. Ad oppoſitū ꝓ veritate eſt, ꝙ in duob⁹ primis modis qs dꝛ peccare ex paſſione, In tertia vo ex malicia, ſꝫ tales diſtinguūtur cōtra peccātes ex ignorantia. Ad argumentum admiſſis his que aſſumūtur neganda venit ꝯſequentia, qꝛ qꝫuis in illis ignorantia eſſet cauſa male electionis, qꝛ tamen illa oritur ex cauſa priori, ſcꝫ ex paſſione vel malicia, ſeu īordinatōne volūtatis ideo tales nō dicūtur ex ignorantia, ſed ex paſſione vel malicia peccare D ¶ Ratio fundamentalis eſt, qꝛ in talib⁹ loquutionib⁹ prepoſitio ex, apud morales, cauſam primam ⁊ originaleꝫ deſignare intelligitur. Dicūtur ergo illi ſoli ex ignorantia peccare, qui deficiūt totaliter, id eſt actu ⁊ habitu, vel in principio vniuerſali, vt qꝛ putant vſuram nō eſſe peccatū. Vel in aliquo principio ſpeciali, vt ſcientes vſuram eſſe peccatum, putant tamen in hoc caſu non eſſe vſuram, vt quando vendūt ad credentiam, ⁊ propter expectationem ſolutōnis, plus recipiūt ꝙ̄ ab his, qui ſoluūt per promptā pecuniam, his adiūgendi ſunt qui ignorant aliquā circūſtantiā, qua tamen cognita, ab actu abſtinerent. Et hec dicitur ignorantia facti vt cum qs patrem percutit putans eum eſſe hoſtem. Talis etiam dicitˀ ex ignorantia peccare, ſi non ſufficientē diligentiā pro diſcretione pſonaꝝ habenda adhibuerit

¶ Capitulū.xvij. pulchram difficultatem ſubtiliter reſoluit A

Pro maiori intellectu pmiſſorum eſt aduertendum. Sicut oīs malus eſt ignorās, tertio ethicoꝝ. c. ita ⁊ in omni electione praua, neceſſe eſt interuenire aliquam ignorantiam. Si nāqꝫ male eligat aliquis ex ignorantia, neceſſe eſt euꝫ ignorare ius aliquod, vel vniuerſale vel particulare, cuius tñ notitiaꝫ tenebatˀ habere ſimplr̄ ꝓ ſtatu vite ſue. vel neceſſe eſt eum ignorare aliquā ſui actus circūſtantiā, cuius notitiā habere tenetur, ſaltem pro tēpore operatōis, Que qdē notitia ſi adeſſet, ipā electionē malā hincinde impediret, alioquin nō ex ignorantia talis male eligeret. Unde talis nō ſolū dꝛ peccare ignorans, ſꝫ ex ignorantia. B ¶ Sed circa hoc merito dubitatur. Dictū nāqꝫ eſt. paulo prius, ꝙ nō dicitur aliquis ex ignorantia peccare, niſi quan

do ignorantia eſt primordialis cauſa ſui peccati, Sed ſic eſt, ꝙ ta
lis ignoratia non poteſt eſſe inuolūtaria, alioquin nō cauſaret pec
catum, ſed potius totaliter ipſum tolleret. Erit ergo iſta ignoran-
tia voluntaria vocabiturqꝫ ignorantia negligentie, id eſt cuius vo
luntas eſt cauſa per ſuam negligentiā. Non ergo ignorantia eſt p̄-
ma cauſa peccati, ſed potius ipſa negligentia voluntaria eā antece
dens. Sequitur ergo ꝙ non ex ignorantia, ſed potius ex negligen
tia, tales peccare dicendi ſunt, Rn̄deo. Hec vltima illatio venit
negāda. qꝛ in iſtis locutōibꝫ ꝓpō ex, denotare intelligit̄ nō quālibet
p̄mordialē cāz actus peccati, ſꝫ dūtaxat eā q̄ ſil' ↄcurrit in actu pctī
Jā i ꝓpoſito neglig̃tia volūtatis, vel multo vel pauco tp̄e, antece
dit actum peccati, cum quo tamen ſimul cōcurrit ipſa ignorantia,

L ¶Si vero peccet ex paſſione, tūc quidem ſi ſcientia oppo-
ſita cū ſua cōſideratione adeſſet, eque eſſet peccaturus, tūc dicitur
ex paſſione peccare, & non ex ignorātia, que in illo caſu ſolū eſt ↄco
mitans actum, nō cauſans. Si v̄o ſic diſpoſitus ſit, ꝙ ſi per paſſi
onem non ſurriperetur ei cōſideratio ſue ſcientie, nō peccaret, certe
tunc ignorantia nō eſſet cōcomitans, ſed vere eſt cauſa ſui actus, di
cetur tn̄ talis nō ex ignorantia, ſed potius ex paſſione peccare, qꝛ il
la fuit cauſa talis ignorantie. Si autē actus peccati neqꝫ ex aliqua
paſſione, neqꝫ ex ignorantia, ſed potius abſqꝫ paſſione, cū certa ſci-
entia mali cōmittat̄, iam d̄r talis, neqꝫ ex paſſione, neqꝫ ex ignoran
tia, ſed potius appropriate d̄r ex electōe peccare, inquātū nō ꝑ in-
diſpoſitōem appetitus ſenſitiui, vel rōnis per paſſionē vel ignorā-
tiam, volūtas inclinata vel occaſionata fuit ad actū malū, ſed ipa
vel ſua ſpontanea electione, ſcienter ꝓcedit in actū peccati, vel ha
bitu malo, & q̇dem vtroqꝫ mō, d̄r recte talis ex malicia peccare

D ¶Dicūtur etiā tales aliq̄n de induſtria peccare, q̄uis for-
ſan ↄgruentius dicātur peccare ſcientes ſeu induſtriȳ, id eſt cū ſciē-
tia & induſtria, q̄ꝫ ex ſcientia, vel induſtria, vel de induſtria, Nam ꝑ
talem loquutōem, ipa ſcientia ſeu notitia denotat̄ eſſe cauſa pecca-
ti, qđ eis ſolū videt̄ ↄuenire, qui malū faciūt ex hoc, qꝛ ſciūt illud
malū eſſe, qđ certe diabolice obſtinatōis eſſe videt̄. Quare etiā hoc
rarius ↄtingit E ¶Cauſa aūt cur regulariter aliquis malū eli
git ſcienter, exp̄ſſa eſt paulo ſuperius, qꝛ ſcꝫ plus afficitur ſua volū
tas ei, qđ ſm rectam rōnem minus diligere debet, ſiue ex ſe, ſiue per
paſſionē fuerit inclinata. Et hanc affectōem volūtatis, ↄcomitat̄
ignorantia quedā praue diſpoſitōis, que eſt error q̇dam oppoſit⁹
recte notitie, quā p̄us practicā diximus. Dicit̄ quoqꝫ ↄueniēter ig-
norantia electionis, ſeu ignorantia que in electōe eſt, que tn̄ ignorā
tia ſtat cū perfecta noticia ſpeculatiua ipſius agibil', ſm ꝙ ab ipſo

opabile.i.quō fieri vel poſtponi debeat F ¶ Sed hic rationa biliter quęret aliquis primo An propter iſtū errorē practice ratio nis,aliquis mereatur dici peccare ex ignorantia, ſcdō an in omni electione praua,cōcurrat talis ignorātia. Ad pmum patuit rñſio. Dictū eſt nāqꝫ,ꝙ talis error cauſat̄ ex mala affectione voluntatis Unde talis error nō ē pmordialis cā pctī Nō ḡ talis dicēdꝰ ē ex ignorātia peccare ¶ Ad ſcdm,talis erronea ignorātia,nō ē ī his q̄ peccāt ex ignorātia tales em̄ noticiā practicā,cui error iſte ꝯpo nit,hn̄ rectā in habitu. Un̄ etiā vigilant̄ attendendū eſt Cū aliqꝫ ex ignorātia dicit̄ peccare,hꝫ dūtaxat de ea ignorātia intelligendū eſt,que cognitioni ſpeculatiue iuris vel circūſtācie ꝯtraponit̄,nō de ea que recte noticie practice ꝯtariat̄ Simılit̄ ꝛ in pua electio ne eoꝝ hominū,nō eſt hec erronea ignorātia practica,q̄ ex ſurrep tione paſſionis ipediūt̄ a recta ꝯſideratione alicuiꝰ Juris vel cir cūſtantie ſui actus,q̄ ꝯſideratiōe pſente,nullo mō eſſent actū cō miſſuri Unde ad iſtud queſitū idē eſt de iſtis,qđ de priorib᷒,iudi cium. G ¶ Seq̄t̄ ergo corrolarie,ꝙ dicta ignorātia practica,ſo lū in his eſt,q̄ ex malicia peccāt vel ex paſſione,q̄ tn̄ paſſio cōſide rationē iuris ꝛ malicie ſui actus nō tollit,Neqꝫ em̄ oīs paſſio tol lit ſpeculatiuā rationis cōſiderationē,ſed ea dūtaxat q̄ vehemens eſt,q̄lis eſt ꝯcupiſcētia venereoꝝ,que q̄buſdā īſanias facit Simi liter ꝛ ira,he paſſiones ṁ aliqn̄ remiſſe ſunt,ꝛ ratiōis ꝯſideratio nem parū ꝯturbāt,ſimiliter ꝛ alie paſſiōes,que ex ſua ſpecie ꝛ cau ſa nō habent cōmuniter tantā vehemētiam.

¶ Capitulū.xviij. diſſoluit argumēta a principio octaui capl̄i introducta A

Ex ea que diffuſe iam fuere diſcuſſa, facile patere poteſt reſpōſio ad argumēta in pncipio octaui capittuli intro ducta Declaratū nāqꝫ eſt,ꝙ oīs malus ḟm habitū,habet ignorātiā practicā praue diſpoſitionis.i.erroneū pnci piū pcticū,qꝛ malicia facit metiri circa pncipia pctica.vi.ethico. Patuit etiā quō ī quolibet actuali pctō,neceſſe eſt pmo īteruenī re vel ignorantiā aut errorē,quo q̄s putat ſibi licere qđ facit Et q̄ dē hoc cōtingit,qn̄ ignorat vel ius,vel aliquam circūſtantiā,quā merito deberet ſcire in ſua actione,Uel ſcdō,ſi putet ſibi nō licere qđ facit Tūc ꝗuis in hoc recte ſentit,habet tamen errorē practi cū,quo iudicat,ꝙ propter finē quē intēdit,melius eſt actū illicitū pducere,ꝙ decentiā ſequi,ꝛ ab illicita deformitate abſtinere B ¶ Ad motiuū vero Socratis Rn̄deo.Scia ſpeculatiua eſt q̄d fortiſſimū in hoīe,qꝛ propter ſui euidentiā,facit firmiſſime ſue cō

cluſioni adherere Quare etiã incõueniẽs eſſet, ſi ipſa iam acq̃ſita, hõ traheref ad aſſentiẽdũ oppoſito cõcluſionis ſciẽtifice, Tuc enĩ ipſa traheref in ſeruitutẽ velut mãcipiũ, Quia tñ ſciẽtia ſpeculatiua, ſicut ⁊ ratio vniuerſalis parũ mouet, Ideo etiã parũ fortꝫ vł efficax eſt in opatione, Unde etiã .ij. Ethicoꝝ dr̃. Scire quidẽ parũ eſt ⁊c̃. Quare nullũ incõueniẽs eſt, ꝙ q̇s in pticulari opetur cõtra dictamẽ ſciẽtie ſpeculatiue, etiã illo recte manẽte. Sciẽtia ṽo alia (quã dicimꝰ practicã) etſi plurimũ fortis .i. efficax ſit in opatione eſt tñ hõ facile ab ea mobilis in cõtrariũ; ex appetitu intellectiuo vel ſenſitiuo, q̇ niſi ſit virtute firmatus, facile ex ꝯtraria affectione ratio trahitur in iudiciũ contrariũ.

Liber tertius. Capitulũ primũ De appetitu ſenſitiuo ⁊ peccato originali.

¶ Caplm primũ oñdit ad quẽ modũ paſſio appetitus ſenſitiui ĩmutat iudiciũ intellectus A.

DE appetitu ſenſitiuo tractaturi, oſtendemus imp̃mis, cuiꝰ ſit efficacie ad mouendũ rationem ⁊ voluntatẽ Ex quo igitur talis eſt ordo naturalis inf̃ potẽtias adinuicẽ, ꝙ intellectꝰ oẽm ſuã cognitionẽ originaliter accipit a ſenſu, q̃uis prime ab interiori Unde etiã ꝯnaturale eſt intellectui, facile excitari ex app̃henſione ſenſitiua interiori, Interduꝫ etiã ad ꝯforme iudiciũ, inq̃tum naturaliter intellectus ea p veris approbat, que ſunt ſenſui magis apparẽtia, etiam etſi falſa ſint niſi vigilantia rationis apparẽtie ſenſitiue obſiſtat, vt de quãtitate ſolis ſatis eſt manifeſtũ Quo fit ꝙ ſi ſenſus ĩterior aliq̇d pmodum cõuenientis, delectabilis, vel triſtis, reuoluat, neceſſe eſt intellectũ, circa idẽ occupari Unde ſi ſenſus interiores neceſſitenf̃ rem aliquã p̄dicto mõ app̃hendere, vt interdũ cõtingit, ṽbi grã, qñ ab intra p diſpoſitionẽ nature alteratiuã, dolor ꝯcitaf, vel pruritus, delectatio, fames, vel ſitis, vel pgrediendi appetitus, de q̃ vij. phyſicoꝝ. Si inquã ſenſus interiores ſic cõcitati, neceſſitentur, rem aliquã vt delectabilem vel triſtem apprehendere, eadem neceſſitate oportebit ⁊ intellectũ eandem rem reuoluere. B

¶ Simili quoq; neceſſitate ea ptractat, quoꝝ ſenſui interiori imit
tũt imagines vel fantaſmata opatione diabolica. Qđ ſi ex hoc qs
inferat, demones cognoſcere cogitationes cordiũ, facilis ad hoc
eſt euaſio. Nam q̃uis mens neceſſario circa ea occupetur, q̃ ſenſi
bus ingerit diabolica illuſio, ⁊ ꝑ ↄñs diabolus cognoſcat, circa q̃
mens hũana occupet̃, poteſt tñ ſemꝑ prompte ipſa mens intẽtio
nes illas cões, vtilis delectabilis, honeſti, diſpendioſi, triſtis, in
decentis, vel turpis, ⁊ ſimiles, rei ꝑ diabolũ ſuggeſte applicare, ⁊
ſm eas rem ꝓpoſitam affirmatiue vel negatiue, ꝓſecutiue vel fugi
tiue vel ſuſpenſiue ptractare, ⁊ ꝑ hoc cogitatio hoĩs poterit diabo
licam aſtutiam latere, ⁊ eidem ab humana mente occultari. Nam
ad has intẽtiones ratio deliberatiua ſemꝑ maxime ⁊ p̃cipue attẽ
dit quẽadmodũ ſagittator ſignum p̃cipue ↄſiderat. L ¶ Re
deuntes ergo vnde digreſſi ſumus, aſſumamus ꝙ ea ad que aliq̃
paſſione afficimur, attentius, ꝑmanẽtius ⁊ affectuoſius conſide
ramus, Nõ eñ facile cogitationẽ auertimus ab his, ad que aliq̃
paſſione moti ſumus, vt de iratis, amãtibus, ⁊ gaudentibus ⁊c.
manifeſtũ eſt. Ex p̃habitis ergo cõſequens eſt, ꝙ apprehẽſio ſenſus
interioris (a qua naturaliter concitatur intellectus ab ea origina
liter ſuã cognitionẽ accipiens) ꝑ paſſionẽ appetitus ſenſitiui iam
vigorata ⁊ fortificata, nata eſt intellectũ ad iudiciũ ſibi conforme
trahere ⁊ inclinare, niſi intellectus ꝑ alias ex dictis vel ſimilibus
(quas ſecũ habet) ſex intẽtionibus vigilanter ſe opponat, iudicio
paſſionali ipſius ſenſus. Et hic modus inter ceteros quibꝰ paſſio
impedit iudiciũ rationis, eſt ad mouendũ rationẽ, ⁊ ad eius iudi
cium imutandũ, precipuus inter ceteros, quibus paſſio impedit
iudiciũ recte rationis, de quibus dicetur in ſequentibus.

¶ Capitulum.ij. oñdit in q̊ iudiciũ ſenſus interio ris ſubeſt dominio rationis. A

PRo maiori tñ huius explanatione eſt cõſiderãdũ, ꝙ ap
petitus ſenſitiuus eſt virtus quedam organica, ſicut
ipſe ſenſus interior, cui correſpondet, Actus autem po
tentie organice, dependet p̃mo a potentia, ſcđo vero a
diſpoſitione qualitatũ organi, vt in viſione oculari manifeſtũ eſt
Qđ autem eſt potentie in appetitu ſenſitiuo, hoc ſequit̃ apprehen
ſionẽ, Apprehenſio aũt ſenſus interioris, cũ ſit pticularis, naturali
ordine regit̃ ab apprehenſione rationis, q̃ eſt vniuerſalis, quẽadmo
dũ pticularis virtus ab vniuerſali virtute gubernat̃, Uerbi grã,
ſenſus iudicat ſolem modice quãtitat̃. Ratio vero iudiciũ illud
corrigẽs, iudicat eũ tota terra maiorẽ. Silr̃ ⁊ imaginatio iudicat

melius totaliter non eſſe, q̄ dānatū ꝛ miſerū eſſe. Ratio vero hoc corrigens, iudicat eligibilius miſerū eſſe, q̄ annihilatū eſſe, Ideo q̄ et hac pte q̄ potētie eſt, appetitus ſenſitiuus ſubiacet rationi, qn̄ illa ſuā adhibet vigilantiā. Et quidē qđ iā dictū eſt manifeſte locū habet, qn̄ paſſio excitat a ſola apphenſione, nō ex aliqua corporali qualitatiua diſpoſitione pueniēte, quēadmodū illis cōtigit quia corporali inclinatione alias ōnino quieti. p fantaſticas imaginationes, appetitū puocātes, tēptationibꝫ paſſionū ſe ingerunt vel exponūt. B ¶ Sed ab alia pte (quā corpalem diximꝰ) appetitus ſenſitiuus nō ſolū ſurripere, ſed etiā vigilantiaꝫ rationis ſubterfugere poteſt, in quātū q̄litatiua diſpoſitio ſui organi, non ſubiacet imperio rationis vel volūtatis, ꝛ tn̄ p eā excitat in ſenſu apphenſio tali diſpoſitioni ꝯformis, ꝛ ꝯñt paſſionalis iclinatio ipſius appetitus, vt cū vel ex natura vel ex demonis pcuratione (q̄ actiua applicat paſſiuis) vel aliqua alia motione, q̄ nō ſtatim q̄eſcit, organū virtutis ꝯcupiſcibilis vel iraſcibil' alterat ſm aliquā q̄litatiuā diſpoſitionē, ad quā naturalit ꝯſurgit ira, cōcupiſcētia vel ipatiētia, vel alia quecūqꝫ paſſio, tali alterationi cōformis, Et q̄dē in tali caſu paſſio originē trahit nō ex apphēſione, ſed ex corporali diſpoſitione quēadmodū hoc, ꝺe fame ꝛ ſiti experimur Ad hūc aūt ſenſum accipiendū eſt illud Apoſtoli qđ odi malū, facio ſcꝫ p appetitū malū ꝯcupiſcētie, Et q̄dē paſſiones ſic iſurgētes, apđ doctores dicūt motus pmo pmi, q̄ nō ſunt peccata ſꝫ merendi materia qn̄ eis volūtas renitit. C Interdū vero ex i puiſo occurſu ſenſibiliū exterioꝝ vl' iterioꝝ, ſubito ꝯcitat apphēſio rei triſtis vl' delectabilis, pter intētionē ꝛ expectationē rōnis etiā vigilātis ꝛ ad apphēſionē talē ꝯñter ꝯcitat inclinatio ſenſitiui appetitꝰ, illi apphēſioni ꝯformis, Et iſte modꝰ eſt tertiꝰ, iuxta quē etiā moduꝫ accipi pt illud Auguſtini, Nō eſt in nr̄a ptāte q̄bꝰ viſis tangamur Unde etiā ex hac pte ꝯtingit, q̄ p noſtrā vigilātiā, nō oīa ſed ſolū ſingula venialia peccata puenire poſſumꝰ, inquātū ratio non oēs ſꝫ ſolū ſingulos motꝰ ipedire potuit ſi pudiſſet, Et q̄dē his duobus modis nouiſſimis manifeſtū eſt quo appetitꝰ ſenſitiuus natus eſt habere motus proprios pter rationis imperiū, directionē eius vel non expectantes, vel eam preuenientes, Immo interdū directioni rationis cōtratendentes, quo fit q̄ interdū nolens cōcupiſcere, cōcupiſcit Quare etiam appetitus ſenſitiuus, nō eſt rationi omninode ſeruiliter, ſed principatu regali ſubiectus.

¶ Capitulū. iij. oſtēdit quēadmodū appetitus ſenſitiuus natꝰ ſit mouere volūtatē p mediū rōnis. A

Epilogantes ergo ex p̄dictis inferam⁹ ſic, Appetitus ſenſitiuus ſua paſſione natus eſt ad ſe trahere iudiciũ imaginationis ſicut diſpoſitio lingue trahit ad ſe iudicium ipſius guſtus, imaginatiua autem nata eſt ſibi ꝑcreare conforme iudiciũ rationis, Cũ ergo motus volũtatis, natus ſit ſemꝑ ſequi iudiciũ rationis (q꜄ bonũ a ratione app̄hẽſum eſt obiectũ ꝓpriũ voluntatis) plana iam erit via ad accipiendum quõ appetitus ſenſitiuus, natus ſit volũtatem mouere mediante ratione, Et hoc fuit ſm̃ noſtre intentionis ꝓpoſitum, Unde licet paſſio, non ſit obiectũ voluntatis, fit tamen ex paſſione, imutatio circa iudiciũ rationis, de obiecto eius, Quare ex indirecto ſolum ex ꝑte obiecti. appetitus ſenſitiuus mouet ⁊ trahit ad ſe voluntatem. B ¶ Uerũtamen hec motio nõ neceſſitat voluntatem, ad aliquem actũ ſibi conformẽ eliciendũ Quod quidem ſic oſtenditur, vel em̃ ꝑ impetũ paſſionis, tollitur vſus rationis, vt ebriꝭ contingit ⁊ aliꝭ, quibus vel ira vel cõcupiſcentie venereoꝝ inſaniam faciũt, Et tunc nullus ſequitur mot⁹ volũtatis, neq꜄ aliud de talibus hominibus habendũ eſt iudiciũ, q̄꜄ de brutis, vel nõ ex toto ratio abſorbetur a paſſione, retinens iudiciũ aliquo modo liberũ, Et tũc natus eſt ſequi aliquis motus volũtatis, manebitq꜄ in tanto ⁊ taliter voluntas libera, q꜃ non ex neceſſitate, motus eius tendat in id, ad quod paſſio inclinat, quare non ex neceſſitate tũc voluntas ſequitur impetũ paſſionis (q꜄uis ⁊ ipſa ⁊ ratio difficultatem in hoc patiantur) Semꝑ em̃ ratio in ea ꝑte qua ſoluta eſt ⁊ libera, poteſt cõtraponere paſſioni, aliquã de illis intentionibus cõmunib⁹, quas ratio ſemꝑ, ⁊ oĩs cõſilians inſpicit ⁊ in prompto apud ſe habet ⁊ talem intentionem ꝓponendo, poteſt voluntatẽ ꝯtra paſſionis impetũ inclinare ⁊ tunc volũtas poteſt in ꝯtrariũ tendere. C ¶ Uerũ eſt tamen, q꜃ non ea neceſſitate, voluntas ex tali rationis preſentatione mouetur cõtra impetũ paſſionis, ſicut appetitus ſenſitiuus interdũ mouetur cõtra directionẽ rationis ⁊ inclinationẽ volũtatis ex app̄henſione imaginationis, Nã ad app̄henſionẽ practicam eſtimatiue virtutis neceſſitate nature ſequitur motus paſſionalis in ſenſualitate, etiam interdũ reluctãte ratione ⁊ voluntate Iuxta illud apl'i Non q̄d volo facio bonũ ſed q̄d odi malũ, facio inquã ſm̃ appetitũ ſenſitiuũ Ad app̄hẽſionem aũt ſimplicem rationis, nunq꜄ eſt neceſſe ſequi cõtra paſſionẽ motũ volũtatis, propter libertatẽ volũtatis vt prius extitit declaratum. D ¶ Ex p̄dictis ergo etiam erit manifeſtũ, quõ appetitus ſenſitiuus dicit eſſe ſub nobis, Non em̃ ipſe ſic ſub nobis eſt, quin mot⁹ eius inſurgat interdũ nobis inuitis, ſed q꜄ in poteſta-

te libera volũtatis eſt aſſentire vel nõ aſſentire his, ad que inclinat motus ipſius appetitus, q̃uis propter torporem ⁊ negligentiam rationis, diſſenſus volũtatis a paſſione, aliquando tardior efficitur, impeditur vl' difficultatem maiorẽ patiatur, Immo nulla paſſio poteſt habere, tantũ imperũ, quin in habente vſum rationis, voluntas poſſit in fortiorem id eſt p̃ualentẽ Et quidem nõ ſolũ voluntas poteſt interius diſſentire ab appetitu ſenſitiuo, immo ⁊ ille volũtati ſubiacet, q̃tum ad executionẽ actus exterioris, ad quẽ ille inclinat, Nã vbi in alijs animalibus ad affectionẽ ſenſualitatis, mox exterior ex eo ſequitur mot⁹, q2 in eis nõ eſt repugnans aliquis ſuperior appetitus Ibi in hoĩe vltra inclinationem ſenſualitatis, expectatur imperiũ volũtatis Igitur licet appetit⁹ ſenſitiuus in homine, poſſit exire in actũ appetendi, ſine motione volũtatis, nõ tamen in actũ exteriorẽ motionis localis, forſan ad illum modũ, quo cõſenſus in opus attribuit̃ ſuperiori rationi, cõſenſus vero in delectationẽ rationi inferiori, quare etiã appetitus inferior, nõ ſufficit exterius mouere niſi volũtate cõſentiẽte. E

¶ Ratio huius videtur ordo naturalis potentiarũ, ſm quem ipſa volũtas tanq̃ regina p̃ſidet in toto regno anime, velut p̃ma motrix propter bonitatem ⁊ vniuerſalitatem ſui obiecti, ſm quã reſpicit finem ipſum ſupremũ oĩm opabiliũ. Unde ſicut in exercitu motus fieri debet ſolũ, ad imperiũ ducis, Ita qualiſcũq3 motus fiat in inferioribꝫ, nũq̃ tñ exterior ſequitur opatio niſi volũtas cõſentiat, Quare in incõtinẽtibꝫ, licet volũtas trahat ad oppoſitũ paſſionis, nõ tñ toto ſuo conatu ſed pmittit ab ea ſe vinci. i. ſuũ conatũ ſuperari ⁊ extingui p tractũ paſſionis, alioquin non ea ſequeret̃ opatio, ad quã paſſio inclinat Unde in motibꝫ exterioribꝫ cauſandis, vires inferiores ĩperiũ ipſius volũtatis, naturali obediẽtia expectãt, in alijs vero potentijs omnino irrationabilibꝫ, volũtas tantũ retinet de dominio, quãtũ ſibi appropinq̃ nt Unde ⁊ nutritiua ⁊ generatiua ſibi in actibꝫ ſaltẽ exterioribꝫ ſc3 localibꝫ obediũt quibꝫ actiua applicãtur paſſiuis licet nõ obediant quoad interiores, p eo q̃ agũt oĩno mõ nature, p qualitates naturaliter actiuas.

¶ Capl'm. iiij. queadmodũ ratio imperat appetitui ſenſitiuo manifeſtat. A

Appetit⁹ inferior, naturaliter nõ tẽdit in rẽ aliquã, niſi qñ ſibi pponit̃ ſub rõne, ppriȷ obiecti, motor aũt proportionat⁹ eſſe debet ipſi mobili. Igitur ſicut ipſe appetit⁹ pticularis eſt, Ita tñ debet moueri ab apphẽſiua q̃ ſit pticularis, q̃uis ipſa ſupma ſit iter ſenſitiuas Unde in nobꝫ, ſicut

volũtas nõ pt moueri niſi a ratione intellectiua, Ita nec appetit⁹ ſenſitiu⁹ niſi a rõne vl' imaginatiõe pticulari, quare ſi ratio moue-re debeat appetitũ ſenſitiuũ, h fieri oportebit mediãte eſtimatiua pticulari, Tãta aũt eſt ↄnexio ſenſuũ interioꝝ ad ĩtellectũ, ꝙ ſicut ad acquirẽdũ ſpecies ĩtelligibiles, neceſſaria ſunt p̄uia fantaſmata Ita ꝛ iterũ optꝫ ſpeculari fantaſmata, ſi p ſpẽs ex eis acquiſitas de beam⁹ ĩtelligere Oportebit ĩquã ſpeculari veriſil'iter illaꝝ reꝝ fan taſmata vl' ſilia, quaꝝ ea fuerunt fantaſmata, a q̇bꝫ illa ſpẽs abſtra hebat, q̄ in ĩtelligẽdo ĩtellect⁹ vtit' B ¶ Sicut aũt h duplici mõ, ĩtellect⁹ a ſenſu depẽdet, Ita ꝛ ſenſus in h q̄ſi ſubſeruiẽdo in tellectui intanto ſaltẽ obtẽperat, ꝙ poſtq̄ꝫ miniſterio fantaſmatũ ſpẽs ĩtelligibilis acq̄ſita eſt, tũc ſemp organo nõ indiſpoſito mox p ſto ſunt obediẽter ipſa fantaſmata ĩ ſenſu interiori, ↄformia ipi in tellectioni, ꝛ eidẽ ſubſeruiẽtia, Propter qđ etiã ſicut Adã a ſui cõ ditione repletus fuit oĩm intelligibiliũ ſpeciebꝫ, Ita ꝛ veriſil'it' ne-ceſſariũ fuit, cũ repleri corñdenter, oĩm rerũ formis imaginarijs, alioquin nõ prompte vti potuiſſet ſuis ſpeciebꝫ, in ipſarũ rerũ cõ-templacionibꝫ. C ¶ Ad ppoſitũ redeundo, ex quo eadem res ſub diuerſis cõditionibus, poſſit ꝛ delectabilis reddi ꝛ horribilis ratio que omnem cõditionẽ indifferẽter ppendit, poteſt ſenſualita ti mediãte imaginatione (que iuxta iã dicta rationi prompte ſub-miniſtrat fantaſmata) rem aliquã, pponere, ſub ratione delectabi-lis vel triſtabilis, ſm ꝙ ei videtur, vt cibũ inq̄ꝫtum delectabilem vel mortiferum ſeu nociuũ, ex qua preſentatione ſequitur motus appetitus, ad gaudiũ vel triſtitiã, Et ergo ratio in diuerſa poteſt ſenſualitatem mouere. D ¶ Fundamentũ huius eſt quia ipſa ratio pticularis nata eſt dirigi p rationẽ vniuerſalẽ In ſignũ cui⁹ ex maiore vniuerſali p medium vniuerſale, in quibus tota virtus reſidet ſyllogiſmi, concluditur concluſio ſingularis, ꝛ p hunc mo dũ ratio imperat appetitui ſenſitiuo, In ſignũ cuius applicando aliquas vniuerſales conſiderationes, mitigatur timor vel triſtitia aut inſtigatur, Nam quod intelligitur vniuerſaliter, formatur in imaginatione pticulariter Sicut intellectus concipiens penas futuras, earum format fantaſmata, imaginando ignem vrentem ꝛ vermem corrodentem, ad quod ſequitur paſſio timoris in appe titu inferiori Et hec eſt clara mens. S. Doc. tertio ſen. diſ, xv. q. ij ar. ij. q̄. ij. tertiũ cũ ait In homine appetitus ſenſibilis mouetur ex imaginationis ſiue eſtimationis apprehenſione ĩmediate, ſed me-diate ex apprehenſione rationis, inquantũ eius cõceptio in imagi-natione imprimitur Et ideo quando ratio in chriſto p̄uidebat le-ſionẽ corporis fiebat ſpecies leſiui in imaginatione, ꝛ appetitus

ſenſibilis ad timorem mouebat E ❡Amplius (quemadmodū cōcluſum eſt) appetitū inferiorem īmediate ſolū moueri ab app̄henſiua ꝑticulari. Ita ⁊ voluntas īmediate nata eſt moueri a ſolo itellectu Nam bonū intellectū eſt obiectū volūtatis ei ꝓportionatum, bonū aūt ſenſibile vel imaginariū nō eſt ꝓportionatū voluntati, ſed appititui ſenſitiuo. ꝑma ſcđe. q. xix. ar. iij. c. Unde ex nullo motu inferiori ſiue appetitiuo ſiue app̄henſiuo, volūtas mouetur niſi mediāte intellectu, excitādo ſcʒ eū ad ꝯformē app̄henſionem eius, circa quod ps inferior verſatur Et ſic videtur. S. D. exponēdus. ꝑma ſcđe. q. x. ar. iij tertiū cū dicit ꝙ volūtas non ſolū mouet a bono vniuerſali app̄henſo ꝑ ratione, ſed etiā a bono app̄henſo ꝑ ſenſum, alioquin ſibi cōtradicere videretur, vbi ſtatim ſupra et ꝑma pte. q. viij. ar. ij. per totum Tenendū ergo eſt ꝙ ſenſibile coniunctū intelligibili, bene mouet voluntatem, ſed ſe ſolo ſumptum mouet tantum ſenſualitatem.

❡Capitulū. v. Oſtēdit qualiter voluntas mouet appetitum ſenſitiuum. A

EX his aūt q̄ in p̄cedenti capitulo tacta ſunt. inferri pt̄ ꝑmo, ꝙ appetitus ſenſitiuus nō obedit rationi, quoad exteriorem actū, niſi ꝑ mediū volūtatis ⁊ ſic verificat̄ verbum doctoris. ꝑma ſcđe. q. xlvi. ar. iiij. ad ꝑmū Appetitus ſenſitiuus īmediate rationi nō obedit ſed mediante voluntate Si tamen reſpiciamus argumētū, cuius ibi eſt ſolutio, dubiū eſſe poteſt An etiam referatur ad affectionē interiorem appetitus Probabiliter autem dici pt̄, ꝙ ſine medio volūtatis appetit⁹ obedit rationi etiam in actu interiori ad ſolam ſcʒ oſtenſionem obiecti ꝑ modū cōuenientis vel diſcōuenientis quā facit ratio mediante eſtimatiua Uerū tamen vt hoc practice fiat ⁊ efficaciter, opus videtur motione voluntatis, Non enim ratio ꝑcipere poteſt, niſi cū incluſione volūtatis, vt in ſequentibus videbitur, q̄uis ſpecificatiue poſſit obiectum appetitui ꝓponere ad cuius oſtenſionem forſan non eſt neceſſe ſemꝑ ſequi motum ꝓſecutionis vel fuge, niſi forſan ad ea ſola, que ſiue ex natura ſiue ex habitu, ſunt appetitui conuenientia vel cōtraria Ad alia aūt neceſſariū videtur ꝑceptū rationis, quod vtiqʒ motionem includit voluntatis. B

❡Utrū aūt ad actū exteriorem volūtas moueat ſolū mediāte appetitu ſenſitiuo, vel etiam īmediate interdū ꝑ ſeipſam, de hoc videtur doctor varie loq̄, dicit nāqʒ ꝑma pte. q. lxxx. ar. ij. ad tertiū Ratio vniuerſalis nō mouet niſi mediāte ꝑticulari Similiter appetitus ſuperior mouet mediante inferiori, Et ideo nō eſt alia vis

motiua ꝯſequens intellectū ⁊ ſenſum. Cuius q̄dem illati rō facilis eſt, q2 eadē facilitate corp9 obedit ſuperiori ſicut inferiori appetitui, vel ſimul vel ſigillatim vtriq3. Et q̄uis nō ſp ſuperior appetitus moueret mediante inferiori, eſt tñ ſm aliquos hoc verū, vt in pluribꝰ, ⁊ ſic eis ſufficit vna virtus motiua corporalis, habent q̄ſi tanq̄3 vnus motor. Nec opoꝛ3 in tali ordine motionis, appetitū inferiorē idem appetere cū ſupiore, vt eo mediante moueat ſupior, ſed pt appetere aliq̄d ordinatū ad id qđ p ſuperiorē appetit, ⁊ hoc q̄dem ſemp fieri pt. S3 pma. 2e. q. x. ar. iij. ad tertiū dr, q volūtas etiā mouet a bono appꝛehenſo p ſenſum. ⁊ ideo pt moueri ad aliqđ particulare abſq3 paſſione appetitus ſenſitiui. Multa eñ volumus ⁊ operamur abſq3 paſſione, p ſolā appetit9 electōem. vt p3 in his in q̄bꝰ rō renitit paſſioni Vecipe. Cui ⁊ expientia atteſtari vidt, cū frequēter manente paſſione ſeu inclinatōe appetitus ſenſitiui, volūtas mēbꝛa exterioꝛa moueat in ꝯtrariū eius, ad qđ ſenſualitas inclinat vt frequenter ꝯtinentibꝰ ꝯtingit, ⁊ plerūq3 ex ſola libertate volūtatis in rebꝰ indifferentibꝰ membꝛa mouent ad motus ad quos ſenſualitas nullo mō paſſionat vel afficit. ¶ Verum3 pbabiliter opinari pt, q frequenter volūtas ꝯtra vnius paſſionis inclinatōem, mouet exterius p aliā paſſionem, vt ꝯtra ꝯcupiſcētiā mouet p paſſionem iraſcibilē, ⁊ ꝯtra inclinatōnem ire, mouere pt mediante amore vel ꝯcupiſcentia ꝯcitata. Nam etſi ex vna pte iraſcibilis videat ſupior ꝯcupiſcibili, q2 eſt ꝓpugnatrix ei9, ⁊ ex altera parte amor ipius ꝯcupiſcibilis ſit omniū paſſionū fortiſſima, hoc tñ pdicto notabili nō obſtat, q2 iſta motio pꝛincipal'r fit ex virtute ſupioꝛis appetitus, cuius vis tanta eſt, q in natura paſſibili eſſe nō pt, q volūtas ad aliq̄d fortiter moueat, q̄n paſſio aliqua in appetitu inferiori ſubſequat. Vñ etiā motus virtutis, q̄ in pfecta ꝯſiſtit volūtate, nō pt eſſe ſine paſſione, nō quidē q2 volūtas ex paſſione dependeat, ſed q2 ex volūtate pfecta, in natura paſſibili quadam neceſſitate paſſio ſequit, quēadmodū ad deteſtatōem turpitudinis in volūtate, ſequit paſſio verecūdie in ꝯcupiſcibili, ⁊ ex timore inferni in volūtate, redūdat timor in iraſcibilē, p hoc q cōceptus penarū format in imaginatōe. Et ſic ex rōnis oſtenſione mouet volūtas, per cui9 redūdātiā ⁊ iperiū, ꝯmouet appetitus inferior, et ita ex intellectōe itex ꝯſeq̄t paſſio mediāte volūtate.

¶ Capl'm. vi. manifeſtat qualiter appetitus ſenſitiuus obediat rationi

A

Dubiū aūt eſſe pt vtrū appetitus ſenſitiu9 aduerſet rōni. Sed eius partē affirmatiua3 Ariſto. in fine pmi ethicoꝝ determi-

nat, ⁊ declarat in ꝯtinēte ⁊ in incōtinēte, quoꝝ hic q̇dē habēs rōnē rectā, agit ꝯtra eam, ꝓpter ꝯcupiſcentiā allicientē. Alter vero agēs ſcḋm rectā rōnem, reſiſtentiā patit̃ ⁊ difficultatē ex ꝯtraria paſſione. Unde etiā ſenſualitas volūtati aduerſat̃, inq̄ntuꝫ volūtas hominē trahit ad operādū id qḋ rōne iudicatū eſt, appetitus aūt ſenſitiuꝰ facit hoīem inuitū ⁊ tremebūdū ad id, qḋ appetitui actu repugnat Ratio aūt fundamentalis huiꝰ rebellionis, tacta eſt ſupius, qꝛ ſcꝫ appetitus ſenſitiuꝰ, hꝫ ꝓpriū motorē rōni ꝯdiſtinctū, q̄ eſt ſenſus interioꝛ, a quo naturalr̃ mouet̃ etiā ꝯtra iudiciū rōnis, vt explanabit̃ inferiꝰ. Ex eodē quoqꝫ fundamento ꝯtingit, ꝙ appetitus ſenſitiuꝰ, plus natꝰ eſt obuiare rōni, q̄ꝫ libera volūtas, qꝛ illa hꝫ ꝓ motore ꝓprio ipam rōnem. Nec iſtud vlterioꝛi indiget ꝓbatōne, cū id experientia ⁊ ſcriptura teſtat̃, qn̄ dr̄ Apl̄us. Video aliā legē in mēbris meis ⁊c. B ¶ Obedire tn̄ natus eſt appetitꝰ ſenſitiuꝰ rōni ⁊ volūtati, que ſup ipm ꝓpter hoc ſolū hn̄t ꝑncipatū politicum ſiue regalē, in quo ſcꝫ ſubditi aliq̇d retinēt libertatis, quo ſuperioꝛi poſſint ꝯtradicere, vbi ſup membꝛa exterioꝛa, ꝑſertim bene diſpoſita, ꝑncipatū hn̄t deſpoticū, in quo ſubditus ita ſeruilr̃ ſubijcitur. vt nullus ei maneat locꝰ ꝯtradicendi vel ꝯtramouēdi mādato domini C ¶ Nec tn̄ tāta eſt poteſtas repugnādi appetitui ſenſitiuo, quin ad vigilantiā rōnis, ⁊ efficaciā volūtatis, in diſpoſitiōeꝫ habitualē redigi poſſit, qua cū delectatōe, vel ſaltē ſine triſticia exeq̄tur, qḋ recta rō dictat, ad qḋ volūtas ipm etiā ꝯtra ꝑorē inclinatiōnē mouet D ¶ Ui etiā ꝓpter aptitudinē obediendi rōni appetitus dr̄ rōnalis ꝑ participatōem. Si dicas ꝙ ergo membꝛa exterioꝛa dicerent̃ rōnalia ꝑ participatōem, ꝓ eo ꝙ maxime obediunt rōni. Huic rn̄debimus, ꝙ nō quelibet obedientia ad rōnem facit aliquid eſſe rōnale ꝑ participatōem, ſꝫ id duntaxat rōnale dr̄ ꝑ participatōem qḋ obedientiā illā hꝫ, nō ex ſua natura, ſꝫ ex vigilāti īpreſſione rōnis. Jam ꝙ mēbꝛa obediūt rōni nō a ratōne hoc hn̄t, ſed a natura, vn̄ nō merent̃ dici rōnalia ꝑ participatōem. Sil̄e aliq̄ mō eſt de ſenſibꝫ interioꝛibꝫ, q̄bꝫ natura dedit ſic rōni obtēperare, vt eamox imaginemur que volumus cogitare.

¶ Capl̄m.vij. pulchrā obiectōem ſubtiliter abſoluit, oſtēdens que Ariſtoteles de peccato originali ſentire potuit A

Sed inſtādo frater Theodericꝰ aſſumebat, pars īferioꝛ ad ſupioꝛē oꝛdinata, ꝑ hoc ꝙ actu ꝓprio ⁊ naturali ꝑficit̃, nō debet ſupioꝛē impedire. Ni oꝛdinata ad finē, nō debēt finē impedire. gꝫ oꝛdinata ad finē nō aduerſant̃ fini, alioq̄n natura circa oꝛdinati

onē illarū partiū deuiaſſet. Rñdeo. Sicut natura non debuit de ficere in neceſſarijs, ita nec abūdare in ſuperfluis. Un̄ queadmodū nō dedit homini indumēta, pfectā quātitatē, ſpēs intelligibiles p eo, q: hō ſuis opatōib9 ad illa attingere pt, vbi brachia, caput, intellectū pncipiorum, z ſynderesim homini. angelis vo etiā ſpēs intelligibiles, Brutis aūt tegumenta nō denegauit, q: ſcʒ opatōe ſue nature, ad talia nō poſſent attingere. Un̄ talia dicūtur nature debita. q: ſine eis natura ſua naturali opatione, pfectiōe, z finead quē ordinat, fruſtrabit tandē, q: ppria actōe ad ea puenire nō pt, vn̄ debitum eſt vt cū ipa natura ſimul ↄferant. Ad ppoſitū deſcendendo dicam9, q natura rōni dedit z volūtati, ſup appetitū ſenſitiuū ſufficientē virtutē dominatiuā, actualis obedientie inductiuā, appetitui vo vt moueat a rōne naturalē ↄtulit aptitudinē. ideo ab initio actualē ei obedientiā dare nō oportuit B ¶ Un̄ imaginandū eſt, q ſicut aque marine, vnus ↄpetit motus ex inclinatōe ppe forme, qui eſt motus deorſum Alter vo ex influentia cauſe ſupioris ſcʒ lune, q̄ eſt motus fluxus z reflux9 maris Ita z appetit9 ſenſitiuus natus eſt moueri a potentijs ſupiorib9, z etiā a ſuo pprio obiecto p ſenſum ſibi pſentato, abſqʒ rōnis directōe, imo interdū ↄtra directōem ei9. Nec certe natura eū ſic inſtituens errauit (vt aſſumit arguens) cū nature ↄſtaret hoīem eſſe tardū ab initio ad vſuʒ rōnis, quo gubernari poſſʒ ipa ſenſualitas. Nec tn̄ eū viliorē inſtituere debuit ipis beſtijs, q̄ ad integritatē ſuarum potētiarum Un̄ hominē de neceſſitate debuit ſic inſtituere, vt p tēpus quo ante vſum rōnis viueret, haberet appetitū ſenſitiuū, quo p ſue ↄſeruatiōe nature circa ſenſibilia acceptaret ↄueniētia, z delectabilia, refutaret vo diſcōuenientia z ↄtraria. Et illa localr̄ fugeret que ſunt nature corruptiua, in quo ſuperat inaīata, que nō fugiūt ſua corrūpentia, vt de ligno cadente in ignē teſtat experientia. C ¶ Ex pdicto quidem fundamento pbabilr̄ inferri poſſʒ, q ſi nullo exiſtente originali peccato, hō naſceret in puris naturalib9 ſine iuſticia originali, adhuc in eo appetitus ſenſitiu9 innatus eſſʒ repugnare rōni. Rō eſt, q: ipe appetitus p modū nature qꝫtum ex ſe, ſolū vno mō inclinat ad aliqd codē mō pſentatū, cū ergo recta rō, pter diuerſitatē circūſtantiarum occurrentiū, valde varie z diuerſimode, imo interdū contrario mō circa obiectū occurrens hʒ iudicare, ideo de neceſſitate inter rōnem z appetitū aliqn̄ ſequit diſſonātia, niſi p habitū a rōne impreſſum, appetitus pficiat quo ad oēm rōnis ſententiā, facile z prompte trahat. Quare etiā licet ex peccati originalis infectione, quā aliqui morbidā qualitatē dicūt, maior ſit in nobis rebellio carnis ad ſpiritū, rebellio tūc eēt etiā, ſi peccatū originale nullū

ↄtractū fuiſſʒ D ¶ Preterea, ſenſus interior in ſua imaginatōne natus fuiſſet ſubito ꝑuenire iudiciū rōnis, qꝛ ꝑ nullū retinaculum ꝓditus fuiſſʒ, qn ſine directōe rōnis in ꝓpriū actū exire potuiſſʒ Cū ergo ſenſus ſit ꝓprius motor appetit⁹ ſenſitiui, ſequiť ꝙ freq̄nter appetitus in aliqd fuiſſʒ inclinat⁹, qđ recta rō merito debuit vitare. ¶ Uñ ꝓbabiliter inferri videť, ꝙ putātes Ariſtotelē ex rebellione ꝑdicta quā expiebať humanā naturā nouiſſe corruptā, ⁊ a ſtatu ſue inſtitutōis fuiſſe delapſam, eiuſqꝫ ob hoc inuocaſſe reparatorem, ⁊ ex hoc eſſe ſaluatū, nō ſufficienti videnť ducti argumento, qꝛ talis rebellio Ariſtoteli ↄperta fuiſſʒ etiā ſine nature leſione per peccatū ꝓcedente E ¶ Sed dices, Ariſto. inductiue ↄſiderare potuit, ꝙ nulla natura in vniuerſo, a tota ſua ſpecie, ex ſeipa difficultatē patiť in opatōe directa ⁊ ꝓpria ſue ſpēi, ergo attenta nobilitate humane nature, ↄcludere potuit, eam a ſuo ꝑmeuo ſtatu, q̄ cū alijs reb⁹ curſum habuit, ꝑ aliquā corruptōeʒ defeciſſe Rñdeo Hoc argumentū aliqñ me mouit. Sʒ diligēter inſpicienti patebit ꝙ nec h̄ argumēto, Ariſtoteles ſatis moueri potuit Si nāqꝫ apud eū ⁊ alios phos naturales, infima cū ſupiorib⁹ debeant ↄiūgi ꝑ media, tūc ꝑ debito ordine ⁊ ↄplemēto vniuerſi, oportuit inter naturā pure ſpūalē, ⁊ naturā pure materialē ſeu corporalē, ponere vnā, q̄ vtriuſqꝫ extremi haberet pticipatōem. hec aūt eſt natura humana, quare hō ex duplici debuit ↄſtare natura appetitiua. Inferior autē cū innata ſit moueri a iudicio ſenſus ad pauca reſpicientis, cui⁹ q̄dem iudicio, rō ꝓpter varietatē circūſtantiaꝝ occurrētiū, ad diuerſas virtutes vel vitia ptinentiū, frequenter debet ↄtradicere, nihil mirū Ariſtoteli videri potuit, ſi abſqꝫ omī corruptōe, ꝑ ↄplemēto vniuerſi, ſit neceſſaria talis natura, que ꝓpter ↄpugnatōem ſuarū partiū intrinſecaꝝ, difficultatē patiať in ſua ꝓpria opatōe. ⁊ ꝑ ↄſequens ꝙ rō hoīs ab eius ſenſualitate impediať. De hac partiū cōpugnatione accipi pt qđ diu⁹ Aug⁹. ↄtra Julianū lib. q̄rto, in fine ſic inq̄t. Hui⁹ euidentia miſerie gentiū phos nihil de peccato ꝑmi hoīs ſiue ſcientes ſiue credētes copulit dicere, ob aliqua ſcelera ſuſcepta in vita ſuperiore, penarū luēdaꝝ cauſa nos eſſe natos, ⁊ animos noſtros corruptibilib⁹ corporib⁹, eo ſupplicio quo Ethruſci predones captos affligere ↄſueuerūt, tanqꝫ viuos cū mortuis eſſe ↄiūctos F ¶ Quod ergo ab initio dicebat arguens, ordinata in finem nō debēt aduerſari eidē, nō eſt hoc vlīter verū. Patiť nāqꝫ hoc iuſtantiā in his ordinatis, quoꝝ defectus ex neceſſitate materie obueniūt. Alimentū nāqꝫ etſi ad pfectōnem ordineť nature ipſius aliti. tñ de neceſſitate materie, adducit ꝑmo impuratōnem, ⁊ finalť corruptōe ī ipſi alito, vt pʒ ꝑmo de generatōe. Itē corpus huma-

nū ordinatur ad hoīs ītegritatē, vt aīa eius pficiat̃ ſm cognitionē et virtutē, quā tamē corpus grauat, et totius nature corruptionem inducit. Sic aūt aliqualiter eſt in pposito Nā etſi ppter imbecillitatem nature, virtus interdū aſſumat ſibi paſſione in adiutoriū vt fortitudo excitat iram, Juxta illud .iij. Ethicoꝝ. virtutē erige excita furorem etc. p tanto ſcȝ, qꝛ cōfert virtuoſo nō quidem ad rectam electionem, quā potius turbaret, ſed ad executionē ſequentē, reddēs corpus et ſenſualitatem prompta et ad obediendū habilia valida ad exequendū, q̄uis inquā virtuoſo ita ꝯferat paſſio, tñ ppter materialē trāſmutationē corporis, et turbationē (quā in natura materiali et fragili habet adiunctam) hoc affert ipfectionis, qꝛ in modico minuat vſum liberū deliberatiue rationis circa ea que forte non preuiſa obuenirent. ¶ Et ſic nihil inconueniens Ariſtoteli videri potuit, ſi homo a tota ſpecie, difficultatem patiat̃ in ppria operatione ex ppria natura, ſine tñ nature corruptione. B ¶ Et pterea ſi dicta ppoſitio, in ppoſito admittatur, tūc intelligenda venit de ordinatis in finē, debite tñ diſpoſitis, aliqua eñ talia ad finē ſuū valde ſunt vtilia, que tñ ſi abſqꝫ regimine ſibi relinquātur nō pdeſſent, ſed obeſſent ad illum finem, ad quē multū ꝯferūt debite gubernata et diſpoſita, vt de equis patet in bello et canibus in venatione Et ſic in ppoſito, ps inferior p habitū ſtudioſum recte diſpoſita, ſuperiori omnino obtēperat cū ſine tali habitu aut multum reſiſtit, aut a virtutis ope retrahens, abducit in vitia.

¶ Capitulū .viij. oſtēdit naturam iuſticie originalis. A

Quia aūt de peccato originali incidit ſermo, cuius infectio et feditas ſenſibilius in appetitu ſenſitiuo pcipit̃, non inutile eſt et de illo citra tamen omnē aſſertionem ſolius excercitationis gratia inquiſitiuā et pbabilem tractationē habere Et quidem, ex quo originale peccatū, eſt priuatio iuſticie originalis, priuatio autem (ſicut et omnis alia negatio) ſolum p habitū id eſt affirmationē oppoſitam cognoſci poteſt Jdeo primū de iuſticia originali parūp determinādū eſt, oſtendēdo primo, quid ſit, ſcḋo quomodo tranſfuſa fuiſſet, et deinde tertio oſtendemus quomodo ſuū oppoſitū, ſcȝ peccatū originale traducitur, Erat autē iuſticia originalis qualitatiua quedam diſpoſitio ſupnaturalis ipſius anime, p quā ipſa debito ordine et ſuaui dominabatur omnibus, que in homine erant, ne aliquid inordinatum in homine aliquando accideret Caro nāqꝫ ſubdēbatur aīe, vt nullus morbus, nulla paſſio, nulla indiſpoſitio inſurgeret, que

anime repugnaret Unde iuſticia illa inexiſtente, nūꝗ̄ homo mori potuiſſet, q: virtute dicte diſpoſitionis intrinſece, ⁊ alioꝝ adminiculoꝝ extraneoꝝ vt ſunt lignū vite, diuina pſeruatio, ſatis munitus fuiſſet homo contra oīa incōmoda anime, corporis, ⁊ rerū exterioꝝ. B ¶ Amplius vires appetitiue inferiores, ſic erāt rationi ſubiecte ⁊ menti, ꝙ nullus rei appetitus vel cōcupiſcentia in eis inſurgeret, niſi ſm ordinē rationis .i. recte rationis dictamē Ordo autem predictus debite ſubiectionis, cōuenienter iuſticia nūcupari debuit, q: quodāmodo iuſtū eſt, ꝙ inferiora ſubījciantur ſupioribus, cōformiter ad Ariſtotelē verſus finem quīti Ethicoꝝ Ubi quādā iuſticiā methaphoricā exprimit inter ptes .i. potentias anime, inqꝫtū vna alteri ſubijcit. Juſticia aūt hec pro tanto dicit quoddā donū nature humane, nō quidem quaſi eam conſequens quēadmodū ꝑpria paſſio ꝯſequitur ſuū ſubiectū, tanꝗ̄ ex principijs nature humane naturaliter emanans Nam ſi Adam pſiſtente in ſuo originali iuſticia cum filijs Seth. ſolus Cayn peccaſſet, oēs ex Cayn deſcendentes iuſticia originali fuiſſent ſpoliati, ⁊ tamen natura in filijs dictoꝝ fratrū, eiuſdem fuiſſet rationis ſpecifice, non minus ꝙ̄ in Seth, ⁊ filijs ex eo deſcendentibus. C ¶ Juſticia ergo originalis ad hunc ſenſum dicit humane nature donū, vel q: ſm legē ⁊ nature ordinē inſtitutū, tota natura cōtinebatur in Adā formalit, ⁊ ſm totā ſuā eſſentiā ſpecificam, quo ad ſe, ⁊ ſm totū ſue cōitatis ambitū poteſtatiuū virtualit, quo ad oīa alia eius inferiora, ſiue illa inferiora particulares nature, ſiue indiuidua nūcupent, ſiue ſuppoſita, inquātū ſm ordinē nature inſtitutū, nulli potuerunt hoīes futuri naturali modo ꝑduci, niſi quos Adā īmediate vl' mediate naturali generatione ꝑpagaret, Jn hoc ergo vno hoīe tota natura hūani generis virtualiter cōtenta, cōiungebat cū iuſticia originali. Neqꝫ potuit illa natura ab habente iuſticiam originalem per ſeminis propagationem tranſfundi, niſi etiam ⁊ iſtud donum cū natura eadem fuiſſet traductum, ⁊ ergo conueniēter dicitur donum nature humane. Ex eodem quoqꝫ fundamēto, donū ꝑdictū dr iuſticia originalis, q: in ꝑma inſtitutione nature erat collata ꝑmo parēti, in q virtualit ꝯtinebant oēs poſteri hoīes, vt ꝑ verā ſeminalē originationē, donū illud naturali ꝑpagatione ꝑmus parens, in poſteros vna cū natura trāſfunderet. Et ꝑ hūc modū oēs dicūtur membra ade, q: omnes iuſticiā iſtā recipe habebant ab eo ꝑ ſeminalem ꝑpagationem.

¶ Capitulū .ix. oſtendit q̄liter ſe habet iuſticia originalis ad gratū faciētē grām A

D'Ro huius aũt ampliore expſſione eſt aduertendũ, ꝙ iu
ſticia originalis apud .S. Tho. aliqñ accipitur vt inclu
dit grãm gratũ faciẽtẽ vt pma pte. q. c. ar. pmo Idẽ ex
preſſe in de malo. q. iiij. ar. ij. ad pmũ in oppoſitũ, idẽ
q. v. ar. pmo ad. xiij. Aliqñ do iuſticia originalis accipitur, vt condi
ſtinguitur grẽ gratũ facienti, vt qñ doctor dicit eã traduci vel p
pagari cũ natura, ⁊ tũc videtur iuſticia originalis nõ aliquã perfe
ctionẽ, que ad eſſentiam aĩe ptineat, iportare, ſed pciſe pfectiones
ſupnaturales potẽtiarũ eius que ſunt volũtas, iraſcibilis, ⁊ cõcu
piſcibilis, ⁊ etiã generatiue virtutis. Ad nutritiuã aũt ⁊ ad altera
tiuã ptem, ſm mẽtẽ .S. D ipſa iuſticia originalis nõ videtur in
cluſiue formalit attingere, Nã imortalitas pmi ſtatus, nõ erat p
aliqd donũ corpori inherẽs ſed aĩe, vt dr. j. pte. q. xcvij. ar. i. Et ſi
militer p actionẽ caloris naturalis ipſius corpis, potuit aliqd de
humido radicali depdi, ⁊ ergo neceſſe fuit vti cibo, vt dr ibidem
ar. ſequẽti. B ¶ Primo aũt modo ſcʒ cũ incluſiõe gratie acci
pitur iuſticia originalis, qñ dr, ꝙ pccm originale qd eſt puatio ori
ginalis iuſticie ſubiectatur in eſſentia ipſius aĩe. Nõ em apparet qd
preter grãm gratũ facientẽ, poneret iuſticia in eſſentia ipſius aĩe,
qd puaretur p pccm originale. C ¶ Sed huic obſtare videtur
ꝙ pccm originale, ex directo eſt priuatio iuſticie originalis, que
fuiſſet tranſfuſa, ſicut mõ tranſfunditur pccm originale Sed ſic eſt
ꝙ apud .S. T. pccm originale tranſfunditur ad eſſentiã aĩe, tanꝗ
ad ppriũ ſubiectũ, ergo pctm originale aliqd priuabit, qd iuſticia
originalis in eſſentia anime ponebat. Hoc autem debuit tranſfun
di, alioquĩn nõ expelleretur vel impediretur per peccati origina
lis trãſfuſionem. Cum ergo gratia gratũ faciens, non ſit traduci
bilis, cõſequens videtur, ꝙ iuſticia aliqd ponebat in eſſentia ani
me, preter grãm gratũ facientẽ. D ¶ Hic pbabiliter poſſet di
ci, ꝙ p tranſfuſionẽ peccati originalis, bene pt hõ priuari grã intrãſ
fuſibili, nõ que ineſt vel infuit, ſed que infuiſſet ex diuina infuſiõe
p inſtanti traductionis iuſticie originalis, Priuaſſet inquã pec
catũ ipſam grãm, tanꝗ indiſpoſitio anime ad grãm, inquãtum
grã non infundebatur diuinitus pro illo ſtatu, niſi habenti iuſticiã
originalem, Verũtamen ſi dicatur iuſticiam originalem vltra vel
preter grãm gratũ facientem aliquid poſuiſſe in eſſentia anime, hꝭ
erit gratia, quedã gratis data, a qua fluant reſidue aliarũ poten
tiarũ pfectiones, iuſticiam originalem integrantes, quẽadmodũ
a gratia gratũ faciente, nũc fluunt aliarũ potentiarũ dona, ⁊ infu
ſe virtutes. Nec imaginatio iſta eſt irrationabilis Eligat igitur
quiſquis eam que ſibi videtur magis probabilis.

¶ Capl'm. x. oſtendit iuſticiã originalẽ virtute paterni ſeminis fuiſſe trãſfundẽdã A

Pro ampliori iam dictorũ explanatione eſt aduertẽdũ, ꝙ quãuis gratia gratũ faciens, nõ poſſit transfũdi ſiue traduci ꝑ virtutẽ ſeminis, qꝛ a ſolo deo confertur imediate tanq̄ ſuprema ⁊ ꝓxima ꝑticipatio quedã diuine nature qua ⁊ conſortes diuine nature ↄſtituimur ꝑme petri ſcḋo Maxima ⁊ p̄ciosa vobis ꝓmiſſa donauit, vt ꝑ hec efficiamini diuine cõſortes nature Unde ꝑ grãm homo conſors diuine nature iam factus, adoptat̃ in filiũ dei, cui debet̃ hereditas ex ipſo iure adoptionis ſm illud roma. viij. ſi filij ⁊ heredes vt inq̄t. S. D. ꝑma ſecũde. q. cxiij. ar. iij. Quãuis inquã grã non poſſit traduci vel trãſfundi, tñ iuſticia originalis in ſtatu inocentie fuiſſet traducta ſiue transfuſa Nam dicit. S. D. ꝑma ſcḋe. q. lxxxi. ar. ij. in cor. ſicut originalis iuſticia traducta fuiſſet in poſteros, ita ⁊ inordinatio oppoſita ⁊c. Ecce ꝙ hic parificantur iuſticia originalis ⁊ peccatum originale, quo ad tranſfuſionem. Sꝫ q. lxxxiij. ar. i. in cor. ſic dicit In ſemine autem corporali eſt peccatum originale, ſicut in cauſa inſtrumentali, eo ꝙ per virtutem ſeminis traducitur peccatũ originale ſimul cũ natura Ex hoc ergo probabiliter infero, ꝙ etiam iuſticia originalis fuiſſet traducta virtute ſeminis. B ¶ Iſtã deductionem intendit aperte. S. D. ꝑma pte vbi ſtatim in corpore quando dicit Quia oppoſita ſunt eiuſdem generis, peccatum autem originale quod opponitur illi iuſticie, dicitur eſſe peccatũ nature, Unde traducitur a parente in poſteros Et propter hoc etiam filij parentibus aſſimilati fuiſſent q̄ꝫtũ ad originalem iuſticiam hec ipſe, Hic manifeſte patet, ꝙ. S. D. quando dicit ꝓpter hoc etiam filij ⁊c. manifeſte ſentit, ꝙ filij aſſimilati fuiſſent parentibus in iuſticia originali ex eo, ꝙ traducta fuiſſet a parente in filios, ſicut peccatum originale nunc traducitur in filios Item contra gentiles. li. iiij. ca. lij. ſic dicit, donum iuſticie originalis ſic fuit homini datum, vt ſimul cum natura propagaretur Sub iſtis deſcendamus rationabiliter ſubſumentes, ꝙ ſicut peccatum originale traducendũ cum natura, eſt in ſemine ſicut in cauſa inſtrumentali, quia ſcꝫ per virtutem ſeminis traducitur (vt dicit. S. Tho. tertia allegatiõe p̄cedẽti) Ita etiã iuſticia originalis traducẽda cũ natura, fuiſſet in ſemine ſicut in cauſa inſtrumentali, ⁊ per conſequens virtute ſeminis fuiſſet traducta ſimul cum natura, Unde patet ꝙ quaſi cõtradictionem implicat, iuſticiã originalẽ traduci in filios, ⁊ virtutẽ ſeminis in inſtãti infuſionis aĩe ee extinctã Qꝛ

quod extinguitur, hoc ꝑ inſtāti quo extinctum eſt, nullam poteſt habere virtutem vel opatōem, ⁊ ergo virtute ſeminis nō potuiſſꝫ traduci iuſticia original', neqꝫ etiā ipa natura ¶ Rōnabile ḡ eſt ex dictis ꝯcludere, ꝙ iuſticia originalis fuiſſꝫ trāſfuſa virtute ipi⁹ ſeminis, ſꝫ iſta ꝟtus nō potuit eē mere naturalis ex patre deſcēdēs q: talis virt⁹ natural' etiā ꝑ iſto ſtatu durat (vt de ſe pꝫ) ergo rōnabiliter debet poni fuiſſe q̄dā virt⁹ ſupnaturalis, deſcēdens in ipſum ſemen paternū a iuſticia originali exiſtente in aīa patris, tanq̄ a cā ꝑncipali, iuſticie originalis traducende in ꝓlem generādā. Quare etiā qñ pater caret iuſtitia originali, etiā ⁊ ſemen ab eo deciſum carebit dicta virtute ſupnaturali, ꝑ quā deberet tranſfundi iuſticia originalis in animā prolis.

¶ Caplm. xi. declarat ꝙ ex iuſticia originali patris deſcendiſſet virt⁹ ſupnatural' in ſemine ſuo trāſfuſiua iuſticię original' in ꝓlē. A

Ad planiorē hui⁹ declaratiōeꝫ habedā, aduertere optet, ꝙ neceſſe fuit dare cām ꝑ ſe iuſticie originalis traducende in aīam ꝓlis, alioqn ipa ꝑ accidens fuiſſꝫ cauſata, ſꝫ q̄ ꝑ accidens fiūt, vt in paucioribꝰ ꝯtingūt, ⁊ nō ſp. Vñ ſm hoc iuſticia originalis ꝑ ſtatu innocētie, nō ſp fuiſſꝫ tranſfuſa, qđ eſt ꝯtra oēs. Oportꝫ ḡ ei cām aliquam ꝑ ſe aſſignare, Hec aūt vel fuit ſolus deus, vel ſuppoſitū generās, ⁊ q̄ dē hoc ſecundū p̄t imaginari ꝑmo ꝙ ſuppoſitū generās attingit ꝑ ſuā virtutē, ad ipam naturā ꝓducendā, ad quā ꝯſequēter naturali neceſſitate, de ꝑ ſe ꝯſeq̄tur iuſticia originalis B ¶ Primū aūt dari nō p̄t, q: ſi a ſolo deo cauſaret' iuſticia original' in ꝓle, tūc non diceret' traduci. Vñ q: hoc mō fuit ꝓducta originalis iuſticia in Adā ⁊ Eua, ideo nō dicebat' in eis traducta, ſꝫ a deo cauſata, ⁊ nature ꝯcreata. Nec etiā p̄t aſſignari ſcđs modus. q: nūqꝫ generās aliqđ, eſt cā ꝑ ſe eoꝝ q̄ ſunt in natura, niſi talia habeāt originē ex natura. Ita ꝙ generās cauſando naturā, etiā dicat' cā ꝑ ſe illoꝝ. Sed iuſticia original' nō hꝫ originē ex natura humana. Nā ea q̄ habent ortū ex natura, nō p̄nt ab ipa ſeparari. Iuſticia aūt originalis manifeſte ſepata eſt a natura humana. C ¶ Reſtat ergo terti⁹ mod⁹ imaginādi ex ſufficiēti diuiſione acceptus, ſcꝫ ꝙ in ſuppoſito genenerāte, ex iuſticia originali quā habebat deſcendiſſꝫ in ſemen, virt⁹ q̄dā intentional', ſꝫ ſupnaturalis, ꝑ quaꝫ generās attingit incluſiue ad ꝓductōem iuſticie originalis in ꝓle, mediāte ſemine, tanqꝫ ſuo inſtrumento, quēadmodū aqua baptiſmalis ꝯpoſitū corporal'r attingēs, ſua virtute ſupnaturali, ꝯſequēter aīam ſpūaliter ſanctificat D ¶ Et ꝙ hoc mō trāſfundat' iu

ſticia originalis,pt ſic ↄfirmari,q2 pncipiū nō pt attingere effectū in altero extremo,niſi aliqd imp̄mat medio.Sed inter iuſticiā ori ginalē in patre ⁊ inter ꝓlem nihil mediat niſi ſemen. Sequit̄ ergo ꝙ in ſemine erit aliqua virtus ſupnaturalis,mediante qua inſtru/ mentaliter hoc donū tranſfundat̄ in animā ꝓlis. E ¶Sed deductōem prefatam forſan quis euacuare tentaret addendo ad ſe cūdum membꝝ aliā imaginatōem in hūc modū.Proles non fuiſ/ ſet cōſequuta iuſticiā originalē,quaſi ipa iuſticia ex natura huma/ na ſuam traxiſſet originē(hoc eīm ſatis reprobatū eſt)ſed q2 rōne iuſticie originalis,cōditio generantis erat talis,ꝙ nō potuit in ac tum generatōis,quin ſimul tranſfunderet iuſticiā originalē in ani mam prolis.Sed inſpicienti ea que ſtatim ↄcludebant̄,manifeſte patz,ꝙ euaſio hec tanꝗ veritati ꝓpinquans,priorez deductōnem omnino cōfortat.Ex quo eīm habēs iuſticiam originalē,nō potuit tranſfundere naturā abſq3 iuſticia originali,cōſequens eſt,ꝙ nō po tuit tranſfundere iuſticiā niſi p actū generatiōis,q2 per ſolū actum generatiōis pater hz originatiuā habitudinē ad prolē.huius vero actus neceſſariū inſtrumentū mediū ⁊ vnicū,eſt ſemen paternum. Nihil aūt mō nature agens,operari pt in extremū,niſi aliquid im primat medio.Conſequens ergo eſt,ꝙ in actu generatiōis cōmu/ nicata fuiſſet virtus q̄dam ſpūalis ⁊ ſupernaturalis ipſi paterno ſemini,exiſtens in eo tranſeūter modo relatiuo,queādmodū virtꝰ ipſius artis(que vtiq3 ſpūalis eſt)recipit̄ in corporali inſtrumento Et mediāte dicta ſeminis virtute traducta fuiſſz iuſticia origina/ lis in animā ꝓlis Nam ecquo ad talē traductōem,nō ſuffeciſſz na turalis virtus ipſius ſeminis,que ante lapſum ⁊ poſt eadez fuit et filiis,oportuiſſz adeſſe aliam virtutē ſupnaturalē ipſi ſemini,q̄ a iu/ ſticia originali deſcenderet ipius generātis.

¶Capitulū.xij.defendit contra duos Thomi/ ſtas eoſdē eē ſpūs qui formāt corpus humanū,& poſtea regūt formatū A

P Ro clariori tñ predictoꝝ deductōne eſt attente ↄſiderāndum,ꝙ virtus paterni ſeminis nō extinguit̄ adueniēte aīa rōnali prolis generande. Et iſtud q̄dem manifeſtuz eſt apud.S D.in de potentia dei.q.iij.ar.ix.ad argumē/ tum xvi.ſi argumentū ipm attendat̄ cū duobꝰ ſequentibꝰ. Naz p ſolutōe argumentoꝝ illoruz.d.ſ.ſic dt,vis formatiua que in pnci pio eſt in ſemine,manet adueniēte etiā aīa rōnali,ſicut ⁊ ſpūs(in q̄s fere tota ſubſtātia ſpermat̄ ↄuertit̄)manet Et illa q̄ pus fuit forma tiua corporis,fit poſtmodū corporis regitiua. B ¶Sed inſta

bat Thomiſta dicens hoc eſſe ꝯtra oēs phos. Nā aduenīēte aīa, debent corrūpi oēs diſpōnes pcedētes, ⁊ p ꝯñs virtꝰ ſeminis pcurſ eſ debet extingui aīa adueniente Sed dicendū ꝙ verū eſt aſſumptū ſuū de diſpōnibꝰ, q̄ ſunt in illa materia, q̄ ſuſceptura eſt aiam adueniente. Tales eñ diſpōnes neceſſe eſt pus deſtrui, alꝰs aīa nō adueniret materie nude Nō aūt hoc opoꝛz de virtute q̄ eſt in ſemine, qꝛ materia ſeminis paterni, nō eſt ſuſceptura infoꝛmatiue aiam plis, ſaltē in maioꝛi parte L ¶Secūdo obijciebat alter, ꝙ virtꝰ illa ſeminis ſi maneat eadē adueniente aīa plis, hoc ſolū erit ſub identitate ſpecifica, nō numerali, ⁊ p ꝯñs virtꝰ pcedens extinguit. Cui q̄dē dicto, apparenter fauēt vba doctoꝛis imediate ſequētia vbi ſtatim, cū dt. Sic etiā caloꝛ qui fuit diſpoſitio ad foꝛmam ignis, manet foꝛma ignis adueniente, vt inſtrumentū in agente. Hec doc. Jā clarū eſt, ꝙ caloꝛ diſpo nēs ad foꝛmā ignis, non manet idē numero cū foꝛma ignis Ergo etiā in ppoſito nō manebit eadē numero virtus. Sed ꝙ euaſio pma, p reſponſionē adiūctā fuerit totalr euacuata, ſiliter ⁊ ꝙ hec ſecūda euaſio, ſit ꝯtra mentē. S. D oſtendo clariſſime ex. D. S. in de potētia, vbi ſupꝛa. q. iij. ar. xi. ad octauū argumentū quo ſic arguit. Preterea ad coꝛruptōem ſubiecti, ſeqt coꝛruptio foꝛme ⁊ vtutis, ſed ſperma in pceſſu generatōis coꝛrūpit, ⁊ aliam foꝛmā recipit (vt Auicēna dt) ergo virtꝰ illa coꝛrūpit q̄ erat in ſemine. Ecce argumētū. Seqtur ſolutio. Ad octauū dicēdū inquit ꝙ virtꝰ pdicta radicat in ſpū, q̄ in ſemine includit, ſicut in ſubiecto fere aūt totū ſemen (vt dt Auicēna) in ſpūm ꝯuertit Vñ licz coꝛpulenta materia ex q̄ ꝯceptū foꝛmat, multotiens p gñatōem mutet, nō tñ vtutis pdicte ſubiectū, deſtruit. Ad idē eſt. D. S. libꝛo. ij. cōtra gētiles. ca. lxxxix. Ubi de pdicta vtute ad ppoſitū ſic dt Cū ipa fundet ſicut in ppꝛio ſubiecto, i ſpū, cuiꝰ eſt ſemē ꝯtētiuū, ſicut q̄dam ſpumoſum, operat foꝛmatōem coꝛpoꝛis, pꝛout agit ex vi anime ꝯcepte, etiā poſtq̄ aīa ineſſet, nō eñ ꝯceptū generat ſeipſum, ſz generat a patre. D ¶Ex pꝛedictis clariſſime ptz, ꝙ etiā qñ aīa prolis adeſt, dicta virtus opatiua ſeu foꝛmatiua adhuc pſeuerat, tanq̄ exiſtens a patre, nō a ple, ⁊ p ꝯſequens nō eſt extincta Ad qđ itez eſt. S. D. aliquibꝰ interpoſitis ſic dicens. Hec igit vis foꝛmatiua eadē manet in ſpū pꝛedicto, a pncipio foꝛmatōis vſq₃ in finem, ſpecies tñ foꝛmati nō manet eadem. Nā pmo hz foꝛmā ſeminis, poſtea ſanguinis, ⁊ ſic deinceps, quouſq₃ veniat ad vltimū cōplementū. Hec ille Per hoc ſatiſfactū exiſtimo obiectōibꝰ pdictoꝝ Thomiſtarū inter quos certe ſecūdus fuit rudioꝛ, eſtimauit eñ vt poſtea claruit, ꝙ pdicti ſpūs ſolū eſſent q̄dā accidentia.

¶Sequit caplm. xiij.

¶ Capl'm. xiij. oſtendit probabil'r facilimũ modũ traductionis peccati originalis A

Ex p̄habitis inferamꝰ ꝓbabilē ⁊ facilimũ modũ declarãdi, qual'r traducit peccatũ originale ꝟtute ſeminis, vno dũtaxat p̄ſuppoſito (qđ om̄es cōmuniter ꝯcedunt) ſcʒ ꝙ peccatũ originale eſt ꝑuatio iuſticie originalis cuʒ debito habendi eam. Nõ em̄ imaginandũ eſt, ꝙ in ſemine ſit virtus poſitiua, qua pctm̄ poſitiue de ſe traducat, queadmodũ in ſtatu innocētie fuiſſet in ſemine paterno, virtus poſitiua actiue traductiua iuſtitie originalis, ſed traducit peccatũ originale per ſemen, tanq̄ꝫ ꝑ aliquid ꝑuatiue operans, queadmodũ nauta ſua abſentia dr̄ cauſa ꝑuatiua ſubmerſionis nauis. ſcđo phyſicoꝝ. inquãtũ ſcʒ ſemen cum ſola virtute ſua naturali ꝓcedit in actũ poſitiuũ tranſfuſionis nature, nõ cōferendo illi nature iuſticiã originalē. Et hoc ei ꝯtingit, propter carentiã illius virtutis ſupnaturalis, q̃ quidē carentia hʒ de ꝑ ſe ortum, ex carentia iuſticie originalis in aĩa patris Et ſic de ꝑ ſe loquendo ſemen tranſfundit peccatũ originale potius nõ agendo qđ debet operari, q̃ꝫ agendo ⁊ operando B ¶ Huius poteſt dari ſenſibile exemplũ. Sit in caſu aliquo ꝯditio ſemine ad generationē prolis aptiſſime diſpoſita, Uirtus aũt maris ex diuturnis languoribꝰ attenuata (vt frequēter ꝯtingit) et, ꝓpter hoc generetur ꝓles clauda, mutilata, aut al's impfecta. In hoc caſu clarũ eſt, ꝙ ſemen paternũ habuit aliquã virtutē, alioquin nõ ꝓduxiſſet prolem viuã, ⁊ tñ aliqua virtus debuit ei defuiſſe, q2 al's bene produxiſſet ꝓlem pfectam. Et ſic pʒ ꝙ ſemen illud per virtutē quã habuit, fuit cauſa ꝑ ſe poſitiua ipſius boni, ſcʒ vite in prole, ⁊ etiã propter defectum virtutis qua caruit, fuit cauſa ꝑuatiua defectus pfectõnis in ꝓ'e, quã pfectõnem vtiq̄ꝫ cauſaſſet, ſi virtus que defecit ei affuiſſet. Sic eſt in ꝓpoſito, apud animã generãtis eſt vna virtꝰ naturalis quã generatiuã nominamus. deficit aũt ei alia virtus vel pfectio, ſcʒ iuſticia original'. Ab aĩa ḡ patris ꝑ virtutē generatiuã que adeſt deſcēdit in ſemen virtꝰ poſitiua inſtrumētal'r traductiua nature humane in ꝓlē. Sʒ ab eadē aĩa ꝓpter abſentiã iuſticie original', nõ deſcendit in ſemen aliq̃ ſupnaturalis virtꝰ inſtrumental'r traductiua iuſticie originalis, ⁊ ſic ſemen in actu ꝓpagatiõis, poſitiue ꝓducit naturã, ſed ꝓpter defectũ virtutis inſtrumentalis ſupnatural', quã deberet recipere a iuſticia originali paterna, nõ ꝯfert nature traducte originalē iuſticiã. Et iſtud qđ eſt nõ ꝯferre iuſticiã originalē nature traducte, dicimꝰ ex directo idem eſſe, qđ cũ natura pctm̄ originale traducere. Uñ pʒ ꝙ ſemen eſt cã peccati original', potiꝰ nõ agē

do qđ debet ꝗ̄ agendo. C ¶ Claret etiā cōſequenter, ꝙ ſicut natura ppagata de ꝑ ſe reducit in virtutē naturalē ⁊ inſtrumentalem ſeminis. Hec ꝟo ꝯſequēter reducit in potentiā generatiuā. Ita etiā defectus iuſticie originalis, q̄ eſt pctm̄ originale in prole, reducit de ꝑ ſe in carentiā dicte virtutis ſupnaturalis in ſemine, tanꝗ̄ in cauſam ſuā ꝑ ſe, primā ſcʒ priuatiuā, q̄ carentia ſeu defectꝰ illiꝰ virtutis ſupernaturalis reducitur de per ſe in carentiā iuſticie originalis in aīa patris. D ¶ Sed dubitabit hic aliqs, quō intelligendū eſt illud ꝯmune dictū, in pmo parente, ꝑ pctm̄ originale ſuppoſitū inficit naturā, in poſteriꝰ ꝟo ecōuerſo natura inficit ſuppoſitū.

Rñdeo. Per naturā nō intelligit aliqđ vnū reale, qđ idem realr̄ exiſtens, fuit pmo in Adā, ⁊ ſecūdo in poſteris, ſʒ eſt ſolū aliqđ cōmune, vnū ſm rōnem. poſſumꝰ ergo ꝑ naturā intelligere illud cōmune pdicabile, qđ eſt hō, rōne cuiꝰ oīes hoīes dicunt participare naturā humanā, qꝛ ſic pdicat de eis ꝙ vere ſint hoīes, tota autē cōitas ſeu extenſio illius pdicabilis ad oīa ſua inferiora naturalr̄ ſm legē ſtatutā ꝯtinebat in Adā, quo ad Adā q̄dem formalr̄, quo ad alios ꝟo effectiue virtualr̄, qꝛ naturalr̄ ⁊ ſm legē ſtatutā nulli potuit cōmunicari natura humana niſi ꝑ generatōnem ex pmo parente. Vñ ad infectōem illius ſuppoſiti ſcʒ ade, inficiebat tota illa ꝯmunitas illiꝰ nature in eo virtualr̄ ꝯtenta. Et ſic dꝛ ſuppoſitum infeciſſe naturā, inꝗ̄tū illa nulli potuit cōicari ſine dicta infectiōe id eſt q̄n illud ſuppoſitū cui cōmunicaret, eſſʒ infectū pctō originali. Et qꝛ ipa tota virtualr̄ eſt ſm eſſentiā ⁊ potentiā ꝑ pus in pmo parente, ⁊ cū hoc illic infecta, anteꝗ̄ poſteris cōmunicet, ideo cōuenienter dꝛ, ꝙ in poſteris natura inficit ſuppoſitū, id eſt ex q̄ natura pus fuit infecta in Adā, in quo virtualr̄ tota ꝯtinebat. ideo ⁊ inficit iſtud indiuiduū. E ¶ Si queras q̄d eſt naturā traduci ſeu trāſfundi. Rñdeo. Nō ſic eſt hoc intelligendū, ꝙ aliq̄ vna res numero trāſeat a patre in filiū, quaſi deſerens patrē, ⁊ accedens ad filiū, ſed intelligit hoc de illo vno ꝯmuni ſm rōnē, qđ eſt hō, hoc eñ a nouo cōicat pli, pfuit quoqꝫ idē in patre, q̄ duo, ſcʒ pfuiſſe ⁊ a nouo alteri cōicari, importare vident noīe traductōis. Et vbi prius natura plis erat in patre ſm eſſe potentiale virtutis, et ſm illud eē potentiale natura traducta pro tanto deſerit patrē, inꝗ̄tum accipiendo eſſe actuale, deſerere videt eſſe illud potētiale, quod habuit in patre. Hec aūt tria vident eſſe de rōne traductōis vel tranſfuſionis Patʒ ergo quid ſit naturā traduci, pʒ etiā quō originale peccatum vel iuſticia originalis traducit cū natura.

¶ Caplm. xiiij. pbabilr̄ manifeſtat quidditatem originalis peccati A

OStenſo quid fuerit iuſticia originalis, qualiter quoq
fuiſſet traducta in poſteros, ⁊ quomõ iam traducit ori
ginale peccatũ, Aggrediamur iam alia quedã ad expla
nandũ clarius ⁊ plenius modũ traductõis peccati ori/
ginal'a patribꝫ in filios. Prius tñ circa eius q̇dditatez eſt aliqual'r
imorandũ. Uñ ſciendũ, ꝙ Adã peccãte, mox dono iuſticie origina
lis, in iuſtã penã, a deo ſpoliatus eſt, ſicut ei p̃dictũ fuerat In qua/
cũq; die comederis ex eo morte morieris, ⁊ dono illo ſublato, ordo
ille ſuauiſſimꝰ naturalis rectitudinis, total'r eſt turbatꝰ ⁊ ſubuer/
ſus, incurritq; hõ ⁊ neceſſitatẽ moriendi, ⁊ neceſſitatẽ peccandi. Et
q: ipe iuſticiã origialẽ nõ retinuit, inde etiã eaz in poſteros ſuos cũ
natura tranſfundere nõ potuit. Quo factũ eſt, ꝙ etiã poſteri eãdez
neceſſitatẽ ⁊ moriendi ⁊ peccãdi, cũ ceteris nature incõmodis (que
experimur) incurrũt. Et q: ipi naturã tali dono natural' rectitudi/
nis carentẽ, ꝑ gñatõem recipiũt Jõ pctm̃ origiale (qđ eſt ꝓuatio re
ctitudinis) ꝯtahere dicũtur. B ¶ Dicit aũt pctm̃ hoc origina/
le, vel q: eſt iuſticie originalis ꝓuatio, vel q: in ꝓmo parente in quo
natura accepit originẽ, ꝯtractũ eſt. Uñ etiã in eo oẽs peccaſſe dici/
mur, ⁊ ab eo in oẽs poſteros mediate vl' imediate iuxta modũ ꝓba/
bitũ trãſfuſum eſt C Sed q: ꝓuatio iſta, ſm iã dicta, potiꝰ rõ
nẽ pene habere videt, ideo merito ſcrutãdũ eſt, vñ induit rõnẽ pec
cati vel culpe. Notãdũ g̃ ꝙ debitũ, ꝓprie nõ eſt de fine, ſ; potiꝰ de me
dijs, inq̃tum neceſſaria ſunt ad finẽ, q̇ q̇dẽ finis cõiter eſt ꝯſeq̇ ꝑfe
ctionẽ aut p̃miũ, vel malũ pene declinare Uñ aliq̇d eſſe debitum vix
aliud eſſe videt, q̃ eſſe mediũ ad aliquẽ finẽ necario p̃req̇ſitũ Uide
de hoc ꝓma pte. q. xxj. ar. j. ad tertiũ, vbi ſic d: In noĩe debiti ĩportat
q̇dã ordo exigẽtie vel necitatis alicuiꝰ ad qđ ordinat, queadmodũ
obſeruatio legis eſt debita. i. ad vitã eternã p̃req̇ſita. pedes, manus
dicũt homini debita. i. ad ꝑfectõem humane nature necaria, ⁊ ſic de
reliq̇s D ¶ Jſto p̃miſſo adiũgamꝰ, ꝙ ſm ordinez nature inſti/
tute ⁊ dei legẽ, necaria erat iuſticia originalis ad beatitudinẽ ꝯſequẽ
dã. Et g̃ oẽs hoies q̃diu manẽt ſub illo ordine ꝓmitꝰ inſtituto, ſ;
iuxta ꝓmeuã legẽ, etiã debitores iuſticie original' ad ſenſum p̃miſſuz
inq̃tũ ſc; ad ingrediendũ vitã eternã, debẽt habere iuſticiã origina/
lẽ. vñ ꝓuatio iuſticie original', cũ dicto debito habẽdi eaz, ꝯſtituit in
hoĩe originale pctm̃. Carẽtia eñ illa ꝯparata ad ꝓmũ pctm̃, q̇ ipſa
iuſticia deſtructa eſt, h; rõnem pene. S; rõ debiti ex decreto ⁊ lege
ordinis ꝓmitꝰ inſtituti ꝯſurgẽs ⁊ illi ꝓuatõi annexa, ꝯſtituit in ea
rõnem peccati ⁊ culpe Uñ ꝓuatio iuſticie originalis in quolibet ho
mine, h; rõnem originalis culpe q̃diu manet ſub ſtatu legis, ſeu
ordinis nature ꝓmitus inſtituti, inq̃tũ iuſticia originalis eſt vniu

cuiq3 homini predicto modo debita, q̄ diu manet ſub ſtatu primi ordinis, ⁊ ſub vinculo illius legis.

¶ Caplm.xv. manifeſtat vnde pctm̄ originale habeat rōnem culpe. A

SEd hic merito aliq̄s obijciet, ꝙ p̄dicta ſolū ꝓbant dictā carētiā iuſticie orginal' eē pctm̄ ſm rōnem ɔmunē pecca ti, ſm quā defect⁹ vel deordinatio in actiōibꝫ vel effectibꝫ nature pctm̄ dr, ꝓut mōſtra etiā q̄dā pctā dicim⁹, Nō tm̄ videt̄ vn̄ iſta ꝑuatio habeat rōnē culpe, q2 hec addit rōnem volūtarij, que in paruulis minime locū pt habere. Hic breuiter dicamus, ꝙ p generatōem naturalē ab Adā, efficimur in ꝓpoſita materia, mēbra Ade, inq̄tū ſibi data erat iuſticia originalis, vt p actuʒ generatōis eā cōmunicaret oībꝫ ⁊ ſolis poſteris ab eo ꝓpagādis habemus quoq3 nos ad volūtateʒ ꝑmi parētis aliquo mō, ſicut ſe hn̄t mēbra corporis noſtri ad volūtatē noſtrā, q̄ q̄deʒ in ſe nihil habent de volūtario actōis, niſi quatenus illud participāt a volūtate a qua mouent̄. Sicut ergo act⁹ peccati, vt ſunt fornicatio, ꝑcuſſio et alia materialia peccatoꝝ, ſunt in mēbris corporalibꝫ, tn̄ rōnē culpe ⁊ volūtarij recipiūt ex parte aīe, Ita in ꝓpoſito peccatū originale, qd̄ materiale eſt in paruulo, ſed rō volūtarij eſt ex volūtate ade et illa volūtas Ade, p mediū generatōis copulat̄ ad p̄dictā ꝑuatiōnē in puulo, q2 abſq3 gn̄atōe media, proles nullā habitudinē moralem vel imputabilē haberet ad volūtatē patris B ¶ Quia autem culpa cōplet̄ p acceſſum volūtarij ad ip̄am deordinatōem, cōſequens eſt, ꝙ potius oēs dicimur peccaſſe in Adā, q̄ p actus noſtri arbitrij ꝓprios, quēadmodū dt Ap̄lus. Sicut p vnū hominē in hūc mūdū intrauit peccatū, ⁊ p peccatū mors, Ita ⁊ in omnes mors pertranſit, in quo vno homine ſc3 Adam, omēs peccauerūt. in q̄tum ſc3 facti ſunt membra eius, quibꝫ ip̄e habuit p pgatōnem ɔmunicare iuſticiā originalē. Sufficit ergo ad rōnem culpe, ꝙ peccatū paruuli ſit volūtariū per volūtatē arbitrij Ade, cui⁹ paruul⁹ ipſe fact⁹ eſt mēbꝝ. Eſt em̄ peccatū origīale in volūtate primi hoīs ſic ſeminatū, vt ⁊ in illo eſſet, ⁊ in oīes tranſiret C ¶ Declaremus iſtud a ſimili, Si em̄ rex militi donauerit caſtrū, nō ſolū p ſe, ſed etiā vt filij eius de generatōe in generatōem, ex hereditaria ſucceſſione illud pleno iure poſſiderent, ⁊ rōne poſſeſſionis, poſſeſſor q̄libet eſſet de familiaritate regis, ⁊ habitus in loco honoris, Certe hoc caſu, miles regiā maieſtatē ledens ⁊ offendens, nō ſolū caſtruʒ iuſte amitteret, ⁊ regis familiaritatē, verū etiā ⁊ filij eius in penam et caſtro illo, ⁊ loco honoris, qui al's rōne caſtri eis ɔpetijſſet iuſte.

punarentur. Porro ex quo pena refertur ad culpam, Ideo ex mõ puniendi cõuenienter accipi poteſt & modus peccandi. Filij aũt militis in caſu proposito, ſi accipiantur vt perſone quedã per ſe, abſqz habitudine ſcz ad patrem, iam nõ dicũtur puniri, quia hereditas caſtri nõ aliter eis competebat, niſi quatenus per ſucceſſionẽ ex patre eam acciperet. Puniuntur ergo inquantum ſunt membra, id eſt filij patris. Et quidẽ vt hoc modo puniantur iuſte, nõ requiritur, quod in ſe peccauerint, ſz ſatis ẽ quod in patre (cuius ſunt membra) peccauerint. Ergo quantum ad talem modum punitiõis, & vt talis nota imputetur filijs, ſufficit ſola culpa voluntaria patris. verũtamen ſicut filij militis non peccauerũt vt ſlz quedã perſone per ſe, quia per ſeipſos nullum actũ regie maieſtatis offenſiuũ cõmiſerũt, ita etiã neqz vt tales puniũtur, ſed dumtaxat vt ſunt membra patris & ex eo deſcendẽtes. D ¶ Ita ergo in propoſito imaginãdũ videtur, quod iuſticia originalis collata fuit Ade, vt & ipſe eam pro ſe haberet, & per actũ generatõis ſuis poſteris eã cõicaret, vt cõſequẽter eius rõne, diuinã familiaritatẽ in eterna beatitudine participarẽt, ſz Adã hãc volũtario ſuo petõ amiſit, & ſic eã poſteris cõicare nõ potuit. Puniũtur ergo filij Ade, nõ vt perſone quedã per ſe, Tũ quia nullũ actum perſonalẽ offenſiuũ cõmiſerũt, tũ quia donũ originalis iuſticie non erat debitũ eis ſcdm ſe cõſideratis, ſz ſolũ rõne patris, a quo per naturalez generatõem deberẽt illud accipe. Vñ etiã ſi hõ a nouo vel crearetur vel alr ex carne humana, abſqz ſeminis propagatõe quocũqz mõ produceretur, non eſſet ei debita iuſticia originalis, neqz beatitudo, & per cõns neqz carẽtia illius doni haberet rõnem peccati. Puniũtur ergo paruuli vt mẽbra Ade inquantũ in eos nõ tranſfunditur iuſticia originalis, que ſcdm ordinem nature inſtitute, traducẽda erat in eos, tanqz eis debita lege primeue donatõis. Sicut ergo iuſte punimur inquantum ſumus mẽbra ade ita ad hoc quod talẽ punitiõez iuſte patiamur nõ oportz quod peccauerimus in nobis ipis, ſz ſufficit quod peccauerimus in adã vt inquit Apoſtolus, Oẽs in Adã peccauimus E ¶ Quod quidẽ vbũ apli preter modũ ſatis tactũ etiã & ſic explanari põt. Nã ex quo tũc nõ eramus niſi in Adã tanqz in originali propagatiuo principio Ideo volũtas Ade perſonalis etiã aliqũmõ (ſcz interpretatiue) erat volũtas nrã, maxime ex hoc capite, quia actus libere voluntatis ſue demeruit, quod nobis tale donũ ſubtraheretur & denegaretur, & indigni efficeremur illud accipe, cuius tñ debitores eramus ſi ingredi deberemus vitã eternã, Habet itaqz carentia dicti doni, & indignitas illud accipiendi rõnẽ volũtarij ex voluntario & actuali peccato Ade. Nam ſine rõne volũtarij talis carentia vel indignitas nullo modo haberet rationem culpe, Omne nãqz peccatũ voluntariũ eſt. Unde ſi aliqua perfectio haberi debita amitteretur per meram vim ſeu violentiã adeo quod talis amiſſio ſcdm nullũ modũ eſſet

vere vel interp̄tatiue volūtaria, nullū ibi poſſet eſſe pctm̄ vel culpa, Iā ex quo ꝯtinebamur virtualiter in Adā, ſuā volūtas ſeruādi vel amittēdi ꝑ nobis dictū donū, etiā reputat̄ interp̄tatiue volūtas noſtra, quo ad conſecutionē dicti doni vel eius amiſſionem Nā erat ei datū nō ſolū vt illud libere ⁊ volūtarie cuſtodiret vel amitteret pro ſe, ſed etiā pro poſteris ſuis. F ¶ Volūtas igit̄ Ade que donū illud amiſit, non ſolū fuit ſua, ſed etiā interp̄tatiue reputatur ⁊ noſtra, Unde ⁊ carētia dicti doni eſt volūtaria nō voluntate pſonali huius vel illius puuli, ſed volūtate Ade, q̄ iuxta modum tactū fuit volūtas omniū qui in eo cōtinebantur virtualiter, Quia tamen volūtas alterius ⁊ actus eius, nō poteſt adeo ꝓprie dici volūtas mea, ſeu velle meū pſonale. Ideo actuale peccatū in primo parente ⁊ quolibet alio adulto, eſt magis voluntariū, ⁊ per cōſequens perfectiori modo peccatū, q̄ȝ ſit originale ipſius puuli, qui nunq̄ȝ per aliquē actū pſonalē in pctm̄ Ade conſenſit, peccatū em̄ actuale eſt ex volūtate perſonali peccātis, puulus autem nunq̄ȝ in peccatū Ade conſenſit.

¶ Capitulum.xvi. oñdit modum quo deletur originale peccatum A

SEd merito hic inueſtigādū eſt, quō pctm̄ originale poſſit deleri. Pro cui⁹ itellectu eſt aduertendū, ꝙ iuxta p̄habita, culpa originalis dūtarat duo includit, hec autem ſunt ꝓuatio iuſticie originalis, ⁊ debitū eam habēdi, qđ cōcomitat̄ hoīem rōne ꝓmi īſtituti q̄ȝdiu ſubiacet eidē. Cōſequēs ergo eſt, ꝙ ex duplici cauſa tolli poteſt culpa originalis, vel tollēdo dictā ꝓuationē ꝑ infuſionē iuſticie originalis ſibi oppoſite, vel tollēdo dictā rōnem debiti. Sed q꞉ nulli viatori de cōi curſu reſtituitur iuſticia originalis ſeu rectitudo ꝓmi ſtatus, ſed in hac vita de cōi lege remanet in q̄libet rebellio carnis aduerſus ſpm̄, ꝯñs ē, ꝙ ꝑ ſolā debiti ablationē delet̄ originale pctm̄, Unde hic eſt caſus ſpecialis, in q̄ manifeſte tollit̄ ꝓuatio, abſq̄ȝ īductione habitus oppoſiti, qđ q̄ȝuis ī naturalib⁹ ſit īpoſſibile, tm̄ ī moralib⁹ pluries cōtingit vt alibi videri habet. B ¶ Ex p̄dictis ergo colligi poteſt modus, q̄ delet̄ originale pctm̄, Ipm̄ nāq̄ȝ deleri nō erit iuſticiā ſibi oppoſitā īfundi, ſed poti⁹ erit ipm̄ nobis d[illegible] hoc autē nihil aliud videt̄, q̄ȝ ipſum nobis a deo nō īputari. Iuxta illud ꝓphete. Beatus cui nō īputauit dñs pctm̄, Imputat aūt dñs carētiā dicte iuſticie originalis, ad penā ꝓuationis eterne beatitudinis, q̄ȝdiu manet ſub ſtatu ⁊ vinculo legis ꝓme īſtitutionis, Quare neq̄ȝ in dicta ꝓuatiōē, dimitti p̄t rō culpe, niſi q̄s eximat̄ ab illo

ordine. Hoc aūt fit in baptiſmo, in quo cōmorim⁹ ⁊ cōſepelimur chriſto adoptamurq; in filios p grām mediatoris ⁊ ſcdi Ade, i cuius ordinē intram⁹ p grām, ⁊ ordinē pmi Ade exim⁹, inquātū p grām chriſti eximimur ab illa lege, qua dictū fuerat, q̄cūq; hora comederis morieris ⁊c. C ¶ Pro vlteriori iam dictorū explanatione eſt aduertendū. Quāuis deus ipſe demētiſſim⁹, ſemper genus humanū ad gratuite poſſidēdū eternā beatitudinē cōdiderit ⁊ ordinauerit, Duplex tamē ab eo ordine quod .i. pceſſit lex ſeu ſtatutū vel diſpoſitiua ordinatio diuine maieſtatis, circa ſalutē generis humani, ad quā ſalutē ſuo modo ppagandā, in poſteros, etiā in vtraq; lege, dedit vnū pmū parētē. Prima ordinatio fuit neminē mortaliū ingredi ad eternā requiē, niſi habētem iuſticiā originalē volēs etiā pp̄ter hoc oēs hoīes teneri ad habēdū iuſticiā originalē tanq; eius habēde debitorē, vt tamen homo, iuxta illius legis diſpoſitionē, ꝯſequi poſſet ſalutē, gratuite cōceſſit iuſticiā originalē primo parēti, ſub ea fecunditate, vt ip̄e parēs virtute ſeminalis ppagationis, eandē ſimul cū natura humana traduceret in poſteros, ⁊ illi ꝯſequēter eodem modo in alios a ſe generādos, Cū aūt nulla adhuc traductione facta vel nature vel dicte iuſticie, vniuerſum genus humanū i primo parente virtualiter effectiue cōtentū, vnico eius actu a ii peccato eſſet collapſum, p eo q̄ in ipſo peccauim⁹ oēs, ⁊ per ꝯns iuxta legē pmiſſam, humano generi nulla patebat via ſalutis. deus ipſe clemētiſſim⁹ p ſua exuberātiſſima miſericordia. mox aliam legē tulit ⁊ ordinauit, que nō eſſet rigoris priſtine iuſticie ſed gratie, priorē quidē legē, nō ex toto abrogans, ſed ab ea vberem quidem ⁊ gratuitā exceptionē faciens, per grām ſcz gratū facientem, qua ſcz homo factus conſors diuine nature, ⁊ adoptatus in filiū cui debet hereditas ex iure adoptionis, poſſet ſalu⁹ fieri etiā abſq; dono iuſticie originalis. D ¶ Quā quidem gratiā in ea plenitudine cōtulit chriſto tanq; capiti, vt de eius plenitudine acciperent oēs ſaluandi grām ſcz p virtutē regenerationis, q̄ eſt in chriſto ihu, nūc quidē per baptiſmū, p quē ꝯſepulti ſum⁹ ⁊ cōmortui chriſto, efficimurq; mēbra eius, ſicut per nature gationē facti ſuim⁹ mēbra ade. Facti ergo mēbra chriſti p grām baptiſmalē, quā in regeneratiōe baptiſmatis accipim⁹, abſoluti ⁊ deobligati ſumus ab ordine pme legis ⁊ inſtitutionis, Et hoc eſt pctm̄ originale p baptiſmū auferri reatu, inquātū recipit grām quātū ad mētē, Unde nec ad iuſticiā originalē (quā lex illa iubet) tenemur habendam, ſz ea ablata, ad vitā eternā ꝯſequēdā ſufficit grā gratū faciēs, etiā ꝯiūcta ino-

dinatis aīe paſſionibꝫ ꝛ humanis infirmitatibꝫ, ad q̄s extinguē das grā iſta, nō eſt ordinata ꝑ ſtatu huiꝰ vie, ſꝫ ſolū ꝑ ſtatu grē ꝯſūmmate ī patria. Uerūtñ qđ dictū eſt de grā accepta ꝑ baptiſmū noue legis. hoc etiā accipiendū eſt de grā quā acceperunt patres ꝑ fidē īfuſam de chriſto futuro mediatore dei ꝛ hominū quā q̄dē fidē ſuo mō in aliq̄ ſigno exteriori ꝓteſtati ſunt. E

¶ Seq̄r ergo ex p̄miſſis, ꝙ q̄uis grā baptiſmalis, non reſtituat originalē iuſticiā neq̄ꝫ extiguat prauas ꝯcupiſcētias, vł defectꝰ corpales, q̄ ſunt q̄ſi reliq̄e q̄dā pctī originalis, delet tñ ſic totaliter pctm̄ originale, vt grā ꝑ pctm̄ actuale poſtea ablata, nō redeat originale pctm̄, ꝑ eo ꝙ ꝑ p̄mā grām, debitū iuſticie originalis eſt totaliter extinctū, cui tñ debito, hō ſemp ſubiacet, donec ꝑ baptiſmalē regenerationē renatꝰ ſit. Uñ ſicut in Adā oēs mortui ſumꝰ. i. iuſticia originali ſpoliati, Jta in chriſto oēs viuificantur, īquātū ꝑ grām ei īcorpati, a debito iuſticie originalis abſoluti, etiā ad vitā eternā īfallibilit deputati ſumꝰ. Sicut em̄ peccatū Ade traducit̄ in oēs, q̄ ab Adā corpalit̄ generāt̄ (quēadmodū etiā ī eos traducta fuiſſet iuſticia originalis) Jta grā chriſti traducit̄ ī oēs, q̄ ab eo ſpiritualit̄ generāt̄ ꝑ fidē ꝛ baptiſmū ſuo mō. F ¶ Sed nō īmerito q̄s hic dubitabit, q̄uo hō ꝑ baptiſmū ab originali pctō iā ꝑpetuo mūdatꝰ, poſſit tñ originale peccatū traducere ī poſteros, p̄ſertim q̄ regula cōis eſſe videt̄. Nihil dare p̄t, qđ nō hꝫ. Ad h̄ facile r̄ndet̄. Cū filiꝰ natꝰ añ baptiſmū, nōdū ſit mēbrū chriſti, manet ipe ſub ordīe p̄mēue legis ꝛ inſtitutionis, debitor exiſtēs iuſticie originalis, a q̄ q̄dē debito, p̄r ſolutꝰ eſt, ꝛ q̄ filiꝰ iuſticiā originalē a p̄re nō accepit, cū pater eā quā nō habebat, filio cōicare nō potuit, ꝯñs eſt, ꝙ filius ꝑ generationē illā, pctm̄ originale ꝯtrahet. Nō em̄ generat̄ a p̄re ꝑ id q̄ mēbrū chriſti factꝰ eſt, ſꝫ ꝑ id qđ pater ab Adā accepit, h̄ autē eſt virtꝰ generatiua paterna, quā pater vtiq̄ꝫ a ſuo genitore accepit, ſicut ꝛ ſexū, quē illa virtus cōſequit̄. G ¶ Quāuis p̄terea pater recepit gratiā ꝑ baptiſmū ſm̄ mētē, remanet tñ pctm̄ originale q̄tū ad fomitē, q̄ eſt inordinatio ptiū aīe inferiorꝫ ipſius corporis. Jā ſm̄ corpꝰ hō generat, nō ſm̄ mentē, ꝛ ideo baptiſati traducūt pctm̄ originale. Nō em̄ parētes generāt inquātū ſunt renati ꝑ baptiſmū, ſꝫ inquātū retinēt adhuc aliq̄d de vetuſtate primi peccati, qđ eſt fomes, hō em̄ liberatꝰ ab originali, adhuc ſubiacet pene eius, rōne cuius pctm̄ adhuc dr̄ habitare ī carne. Roma. vij. H ¶ Et his cōcordat btūs Auguſtinꝰ in libro de baptiſmo paruulorum, vbi vult parentes baptiſatos generare filios in originali paccato, quia non generant filios ſm̄ illam generationem,

puarentur. Porro ex quo pena referf ad culpam, Ideo ex mō pu/
niendi ꝯueniēter accipi poteſt ꝛ modus peccandi. Filij aūt militis
in ca'u ꝑp. ſito, ſi accipianf vt ꝑſone q̄dā ꝑ ſe, abſq; habitudine, ſꝫ
ad patrem, iam nō dicūtur puniri, q: hereditas caſtri nō aliter eis
ꝯpetebat, niſi quaten⁹ ꝑ ſucceſſionē ex patre eam acciperēt. Puniū
tur. ergo inq̄ꝫtum ſunt membra, id eſt filij patris. Et quidē vt hoc
modo punianf iuſte, nō requirif, ꝙ in ſe peccauerint, ſꝫ ſatis ē ꝙ in
patre (cuius ſunt membra) peccauerint. Ergo q̄ꝫtum ad talem mo
dum punitōis, ꝛ vt talis noxa imputetur filijs, ſufficit ſola culpa
volūtaria patris. verūtamen ſicut filij militis non peccauerūt vt
ſꝫ q̄dā ꝑſone per ſe, q: per ſeipos nullum actū regie maieſtatis of/
fenſiuū ꝯmiſerūt, ita etiā neq; vt tales puniūtur, ſed dumtaxat vt
ſunt membra patris ꝛ ex eo deſcendētes. D ¶ Ita ergo in ꝓpoſi
to imaginādū videf, ꝙ iuſticia originalis collata fuit Ade, vt ꝛ ipſe
eam ꝓ ſe haberet, ꝛ ꝑ actū generatōis ſuis poſteris eā cōicaret, vt cō
ſequēter ei⁹ rōne, diuinā familiaritatē in eterna beatitudine ptici/
parēt, ſꝫ Adā hāc volūtario ſuo pctō amiſiit, ꝛ ſic eā poſterꝭ cōicare
nō potuit. Puniūf g̊ filij Ade, nō vt ꝑſone q̄dā ꝑ ſe, Tū q: nullū ac
tum ꝑſonalē offenſiuū ꝯmiſerūt, tū q: donū originalis iuſticie non
erat debitū eis ſm ſe ꝯſideratis, ſꝫ ſolū rōne patris, a q̄ ꝑ naturalē
generatōem deberēt illud accipe. Uñ etiā ſi hō a nouo vel crearef vel
als ex carne humana, abſq; ſeminis ꝓpagatōe quocūq; mō ꝓduce
ref, non eſſet ei debita iuſticia original', neq; beatitudo, ꝛ ꝑ ꝯñs neq;
carētia illi⁹ doni haberet rōnem peccati. Puniūf g̊ paruuli vt mē/
bra Ade inq̄ꝫtū in eos nō transfundif iuſticia originalis, que ſm or
dinem nature inſtitute, traducēda erat in eos, tanq̄ꝫ eis debita lege
ꝑmeue donatōis. Sicut g̊ iuſte punimur inq̄ꝫtum ſum⁹ mēbra ade
ita ad hoc ꝙ talē punitiōeꝫ iuſte patiamur nō opꝫ ꝙ peccauerim⁹
in nob' ip̄is, ſꝫ ſufficit ꝙ peccauerim⁹ in adā vt inq̄t Apl'us, Oēs in
Adā peccauim⁹ E ¶ Qd̄ q̄dē ṽbū apl'i ꝑter modū ſatis tactū
etiā ꝛ ſic explanari p̄t. Nā ex q̄ tūc nō eram⁹ niſi in Adā tāq̄ꝫ in ori
ginali ꝓpagatiuo ꝑncipio Ideo volūtas Ade ꝑſonal' etiā aliq̄mō
(ſcꝫ interp̄tatiue) erat volūtas nr̄a, maxime ex hoc capite, q: act⁹ li
bere volūtatis ſue demeruit, ꝙ nobis tale donū ſubtraheretur ꝛ dene
garef, ꝛ indigni efficeremur illud accipe, cuius tā debitores eram⁹
ſi ingredi deberamus vitā eternā, Habet itaq; carentia dicti doni, ꝛ
indignitas illud accipiendi rōnē volūtarij ex voluntario ꝛ actuali
peccato Ade. Nam ſine rōne volūtarij, talis carentia vel indigni/
tas nullo modo haberet rationem culpe, Omne nāq; peccatū vo/
luntariū eſt. Unde ſi aliqua perfectio haberi debita amitteref ꝑ me/
ram vim ſeu violentiā adeo ꝙ talis amiſſio ſm nullū modū eſſet

vere vel interp̄tatiue volūtaria, nullū ibi poſſet eſſe pctm̄ vel culpa, Iā ex quo ↄtinebamur virtualiter in Adā, ſuā volūtas ſeruādi vel amittēdi ꝓ nobis dictū donū, etiā reputat̄ interp̄tatiue volūtas noſtra, quo ad conſecutionē dicti doni vel eius amiſſionem Nā erat ei datū nō ſolū vt illud libere ꝛ volūtarie cuſtodiret vel amitteret pro ſe, ſed etiā pro poſteris filiis. F ¶ Volūtas igit̄ Ade que donū illud amiſit, non ſolū fuit ſua, ſed etiā interp̄tatiue reputatur ꝛ noſtra, Unde ꝛ carētia dicti doni eſt volūtaria nō voluntate pſonali huius vel illius puuli, ſed volūtate Ade, q̄ iuxta modum tactū fuit volūtas omniū qui in eo cōtinebantur virtualiter, Quia tamen volūtas alterius ꝛ actus eius, nō poteſt adeo ꝓprie dici volūtas mea, ſeu velle meū pſonale. Ideo actuale peccatū in primo parente ꝛ quolibet alio adulto, eſt magis voluntariū, ꝛ per cōſequens perfectiori modo peccatū, q̄z ſit originale ipſius puuli, qui nunq̄ȝ per aliquē actū pſonalē in pctm̄ Ade conſenſit, peccatū em̄ actuale eſt ex volūtate perſonali peccātis, puulus autem nunq̄ȝ in peccatū Ade conſenſit.

¶ Capitulum.xvi. oñdit modum quo deletur originale peccatum A

Sed merito hic inueſtigādū eſt, q̄uo pctm̄ originale poſſit deleri Pro cui⁹ itellectu eſt aduertendū, q̄ iuxta p̄habita, culpa originalis dūtarat duo includit, hec autem ſunt ꝑuatio iuſticie originalis, ꝛ debitū eam habēdi, q̄d cōcomitat̄ hoiem rōne ꝑmi iſtituti q̄ȝdiu ſubiacet eidē. Cōſequēs ergo eſt, q̄ ex duplici cauſa tolli poteſt culpa originalis, vel tollēdo dictā ꝑuationē ꝑ infuſionē iuſticie originalis ſibi oppoſite, vel tollēdo dictā rōnem debiti. Sed q̄ȝ nulli viatori de cōi curſu reſtituitur iuſticia originalis ſeu rectitudo ꝑmi ſtatus, ſed in hac vita de cōi lege remanet in q̄libet rebellio carnis aduerſus ſpm̄, ꝯñs ē, q̄ p ſolā debiti ablationē delet̄ originale pctm̄, Unde hic eſt caſus ſpecialis, in q̄ manifeſte tollit̄ ꝑuatio, abſq̄ȝ īductione habitus oppoſiti, q̄d q̄ȝuis ī naturalib⁹ ſit īpoſſibile, tm̄ ī moralib⁹ pluries cōtingit vt alibi videri habet. B ¶ Ex p̄dictis ergo colligi poteſt modus, q̄ delet̄ originale pctm̄, Ipm̄ nāq̄ȝ deleri nō erit iuſticiā ſibi oppoſitā īfundi, ſed poti⁹ erit ipm̄ nobis d. hoc autē nihil aliud videt̄, q̄ȝ ipſum nobis a deo nō īputari. Iuxta illud ꝓphete. Beatus cui nō īputauit dn̄s pctm̄, Imputat aūt dn̄s carētiā dicte iuſticie originalis, ad penā ꝑuationis eterne beatitudinis, q̄ȝdiu manet ſub ſtatu ꝛ vinculo legis ꝑme īſtitutionis, Quare neq̄ȝ in dicta ꝑuatiōē, dimitti pt rō culpe, niſi q̄s eximat̄ ab illo

ordine. Hoc aūt fit in baptiſmo, in quo cōmorim⁹ ⁊ cōſepelimur
chriſto adoptamurq; in filios p grām mediatoris ⁊ ſcđi Ade, i
cuius ordinē intram⁹ p grām, ⁊ ordinē p̄mi Ade exim⁹, inquātū
p grām chriſti eximimur ab illa lege, qua dictū fuerat, q̄cūq; ho/
ra comederis morieris ⁊c. C ¶ Pro vlteriori iam dictorū ex
planatione eſt aduertendū Quāuis deus ipſe demētiſſim⁹, ſem
per genus humanū ad gratuite poſſidēdū eternā beatitudinē cō
diderit ⁊ ordinauerit, Duplex tamē ab eo ordine quod.i. ꝓceſſit
lex ſeu ſtatutū vel diſpoſitiua ordinatio diuine maieſtat, circa ſa
lutē generis humani, ad quā ſalutē ſuo modo ꝓpagandā, in po/
ſteros, etiā in vtraq; lege, dedit vnū p̄mū parētē Prima ordi/
natio fuit neminē mortaliū ingredi ad eternā requiē, niſi habē
tem iuſticiā originalē volēs etiā ꝓpter hoc oēs hoies teneri ad
habēdū iuſticiā originalē tanq; eius habēde debitorē, vt tamen
homo, iuxta illius legis diſpoſitionē, ꝯſequi poſſet ſalutē, gra/
tuite cōceſſit iuſticiā originalē primo parēti, ſub ea fecundita/
te, vt ipe parēs virtute ſeminalis ꝓpagationis, eandē ſimul cū
natura humana traduceret in poſteros, ⁊ illi ꝯſequēter eodem
modo in alios a ſe generādos, Cū aūt nulla adhuc traductione
facta vel nature vel dicte iuſticie, vniuerſum genus humanū i
primo parente virtualiter effectiue cōtentū, vnico eius actua
li peccato eſſet collapſum, ꝓ eo ꝙ in ipſo peccauim⁹ oēs, ⁊ per
ꝯñs iuxta legē p̄miſſam, humano generi nulla patebat via ſalut.
deus ipſe clemētiſſim⁹ ꝓ ſua exuberātiſſima miſericordia. mox
aliam legē tulit ⁊ ordinauit, que nō eſſet rigoris priſtine iuſticie
ſed gratie, priorē quidē legē, nō ex toto abrogans, ſed ab ea vbe
rem quidem ⁊ gratuitā exceptionē faciens, per grām ſcȝ gratū
facietem, qua ſcȝ homo factus conſors diuine nature, ⁊ adopta
tus in filiū cui debet hereditas ex iure adoptionis, poſſet ſalu⁹
fieri etiā abſq; dono iuſticie originalis. D ¶ Quā quidem
gratiā in ea plenitudine cōtulit chriſto tanq; capiti, vt de eius
plenitudine acciperent oēs ſaluandi grām ſcȝ p virtutē regene
rationis, q̄ eſt in chriſto ihū, nūc quidē per baptiſmū, p quē ꝯſe
pulti ſum⁹ ⁊ cōmortui chriſto, efficimurq; mēbra eius, ſicut per
natur[illegible] gationē facti fuim⁹ mēbra ade. Facti ergo mēbra
chriſti p grām baptiſmalē, quā in regeneratiōe baptiſmatis ac
cipim⁹, abſoluti ⁊ deobligati ſumus ab ordine p̄me legis ⁊ inſti
tutionis, Et hoc eſt pctm̄ originale p baptiſmū auferri reatu,
inquātū recipit grām quātū ad mētē, Unde nec ad iuſticiā ori/
ginalē (quā lex illa iubet) tenemur habendam, ſȝ ea ablata, ad
vitā eternā ꝯſequēdā ſufficit grā gratū faciēs, etiā ꝯiūcta in ⁊

dinatis aīe paſſionib⁹ ꝛ humanis infirmitatib⁹, ad q̄s extinguē das gr̄a iſta, nō eſt ordinata ꝓ ſtatu hui⁹ vie, ſ₃ ſolū ꝓ ſtatu gr̄e ꝯſummate i patria Uerūm q̄d dictū eſt de gr̄a accepta ꝑ baptiſmū noue legis. hoc etiā accipiendū eſt de gr̄a quā acceperunt patres ꝑ fidē iſuſam de chriſto futuro mediatore dei ꝛ hominū quā q̄dē fidē ſuo mō in aliq̄ ſigno exteriori ꝓteſtati ſunt. E

¶ Seq̄t̄ ergo ex ꝓmiſſis, ꝙ q̄uis gr̄a baptiſmalis, non reſtituat originalē iuſticiā neq₃ extīguat prauas ꝯcupiſcētias, vl' defect⁹ corpales, q̄ ſunt q̄ſi reliq̄e q̄dā pctī originalis, delet tn̄ ſic totaliter pctm̄ originale, vt gr̄a ꝑ pctm̄ actuale poſtea ablata, nō redeat originale pctm̄, ꝓ eo ꝙ ꝑ ꝓmā gr̄am, debitū iuſticie originalis eſt totaliter extinctū, cui tn̄ debito hō ſemp ſubiacet, donec ꝑ baptiſmalē regenerationē renat⁹ ſit Un̄ ſicut in Adā oēs mortui ſum⁹. i. iuſticia originali ſpoliati, Ita in chriſto oēs viuificamur, īquātū ꝑ gr̄am ei īcorpati, a debito iuſticie originalis abſoluti. etiā ad vitā eternā īfallibilit' deputati ſum⁹. Sicut em̄ peccatū Ade traducit̄ in oēs, q̄ ab Adā corpalit' generāt̄ (quēadmodū etiā i eos traducta fuiſſet iuſticia originalis) Ita gr̄a chriſti traducit̄ i oēs, q̄ ab eo ſpiritualit' generāt̄ ꝑ fidē ꝛ baptiſmū ſuo mō. F ¶ Sed nō īmerito q̄s hic dubitabit, q̄uo hō ꝑ baptiſtiſmū ab originali pctō iā ꝑpetuo mūdat⁹, poſſit tn̄ originale peccatū traducere ī poſteros, ꝓſertim q̄ꝛ regula cōis eſſe videt̄. Nihil dare p̄t, q̄d nō h₃. Ad h̄ facile r̄ndet̄. Cū fili⁹ nat⁹ an̄ baptiſmū, nōdū ſit mēbrū chriſti, manet ipē ſub ordie ꝓmeue legis ꝛ inſtitutionis, debitor exiſtēs iuſticie originalis, a q̄ q̄dē debito, p̄r ſolut⁹ eſt, ꝛ q̄ꝛ fili⁹ iuſticiā originalē a p̄re nō accepit, cū pater eā quā nō habebat, filio cōicare nō potuit, ꝯñs eſt, ꝙ filius ꝑ generationē illā, pctm̄ originale ꝯtrahet. Nō em̄ generat̄ a p̄re ꝑ id q̄ mēbrū chriſti fact⁹ eſt, ſ₃ ꝑ id q̄d pater ab Adā accepit, h̄ autē eſt virt⁹ generatiua paterna, quā pater vtiq₃ a ſuo genitore accepit, ſicut ꝛ ſexū, quē illa virtus ꝯſequit̄. G ¶ Quāuis p̄terea pater recepit gratiā ꝑ baptiſmū ſm mētē, remanet tn̄ pctm̄ originale q̄ꝫtū ad fomitē, q̄ eſt inordinatio ꝑtiū aīe inferiorꝫ ipſius corporis. Iā ſm corp⁹ hō generat, nō ſm mentē, ꝛ ideo baptiſati traducūt pctm̄ originale. Nō em̄ parētes generāt inquātū ſunt renati ꝑ baptiſmū, ſ₃ inquātū retinēt adhuc aliq̄d de vetuſtate primi peccati, q̄d eſt fomes, hō em̄ liberat⁹ ab originali, adhuc ſubiacet pene eius, rōne cuius pctm̄ ad huc d̄r habitare ī carne. Roma. vij. H ¶ Et his cōcordat btūs Auguſtin⁹ in libro de baptiſmo paruulorum, vbi vult parentes baptiſatos generare filios in originali peccato, quia non generant filios ſm illam generationem,

qua de nouo ſunt nati ſed potius ſm eã, qua carnaliter ⁊ ipſi prius ſunt generati, queadmodũ circũciſi generãt filios p̄putiũ hñtes ⁊ granũ palea excuſſum, generat granũ palea incluſum. Nõ em̄ granum generat, q2 palea excuſſum, ſed q2 in palea natũ, Ita ⁊ pr̄ generat, q2 carnaliter genitus Sicut ⁊ hõ circũciſus generat, i quantũ cũ p̄putio nat9. Quare etiam hõ ab originali mũdatus, p̄ducit hoiem originali pctõ infectũ, put pulchre hoc declarat diuus Auguſti. li. ij. de pctõꝝ meritis ⁊ remiſſione caplo. ix. Regula aũt q̃ in ↄtrariũ obijciebat̃ dicens. Nihil dat qd̃ nõ h3, facile ſoluit̃, q2 i ſola p̄ductione poſitiua habet apparentiã, In productione aũt priuatiua locũ nõ habet. Talis aũt eſt traductio peccati originalis Et hoꝝ vtrũq3 in precedentib9 ſatis expreſſum eſt.

¶ Caplm̄. xvij. ſub epilogo recolligit ex premiſſis multa & notabilia. A

Claret igitur ex p̄miſſis in p̄mis, q̃d ſit originale pctm̄ Eſt em̄ p̄uatio iuſticie originalis cũ debito habendi eã ⁊ cũ indignitate eã aſſequẽdi. Si ergo aliq̃s dicat̃ eſſe ↄcupiſcẽtia, hoc naturalit̃ accipiẽdũ eſt. Pro cuius intellectu aduertẽdũ eſt, q̄ ↄcupiſcẽtia, libido, ſĩliter ⁊ fomes, aliq̃n accipiũtur p̄ quibuſdã motib9 ipſi9 appetit9 actualit̃ inordinatis Interdũ vero accipiũtur ſm habitũ, ⁊ tũc ſunt ipſe potẽtie deordinate Nã vt ſentit. S. D inordinatio viriũ attendit̃ i hoc, q̄ inordinate ↄuertũt̃ ad bonũ ↄmutabile, q̃ q̃dẽ inordinatio, cõi noĩe pt̄ dici ↄcupiſcẽtia. Libido etiã iportat inordinatã ↄcupiſcẽtiã, q̃ nõ totalit̃ ſubdit̃ rationi, Fomes vero nihil aliud eſt q̃3 inordinata cõcupiſcẽtia ſenſibilis appetitus. Quando ergo tria iã dicta ſm habitũ accipiũtur, tũc p̄ ipſis potentijs accipiũtur iuſticia originali ſpoliatis, libido em̄ habitualit̃ dicta, eſt ſm q̄ appetitus ſenſitiu9 nõ cõtinetur ſub ratione ſoluto vinculo originalis iuſticie, ⁊ ſic accepta, eſt equaliter in omnibus Fomes vero ſuper naturalia, non ſupponit aliquid poſitiue, ſed in ſolo defectu ↄſiſtit originalis iuſticie, hec oĩa ſunt ſancti doctoris ĩ diuerſis locis B ¶ Iſtis adiungamus, q̄ libido nõ ſolũ ad ſenſitiuũ appetitũ pertinet, ſed etiã ad voluntatem, Unde de p̄ma d2, q̄ minuit pctm̄, de ſcd̃a vero accipiendũ eſt illud cõmune dictũ, omne pctm̄ tãto grauius ẽ q̃3 to ex maiori libidine p̄cedit, Similit̃ ⁊ cõcupiſcẽtia ad vtrũq3 appetitũ ptinet, nõ em̄ ſolũ caro cõcupiſcit aduerſus ſpiritũ, verũ et ſpiritus aduerſus carnẽ. Cũ ergo iuſticia originalis ſit, cui tanq̃3 eius ex directo p̄uatio, originale pctm̄ ↄtraponit̃ Ideo rationabiliter infertur q̄ ſicut in pctõ actuali, formale eſt ipſa priuatio ſiue

deordinatio, materiale ꝟo ipe act⁹ (eſt eñi peccatū act⁹ deordinat⁹) Ita ꝛ pctm̄ originale formal'r eſt ipa ꝓuatio iuſticie originalis, materialiter ꝟo eſt ipe potentie a iuſticia originali deſtitute, ſcꝫ voluntas ꝛ appetit⁹ ſenſitiu⁹. Et ſm hūc modū ille potentie induūt rōnem libidinis ꝯcupiſcētie ꝛ fomitis. Huic illato ꝯſonāt ea que ex dictis. S. D. ſtatim introducta ſunt. Si ꝟo hec tria capiant̄ ꝓ actibꝫ inordinatis, tūc nō ſunt pctm̄ originale, ſꝫ poti⁹ eius effectus

L ¶ Seq̄tur p̄terea ſecūdo loco ex p̄habitis, ꝙ ſi hō aliquis ex humana carne formaret̄ diuinitus, nulli originali peccato eēt obnoxius. Oſtenſum nāqꝫ eſt ſupius, ꝙ ſoli illi iuſticie original' ſunt debitores, q̇ deſcendūt ab Adā ſm ſeminalē rōnē. id eſt ꝑ actū generatiue virtutis. Ita ꝙ actus generatōis, ꝑ virtutē ſeminalē ab adā deſcendentē exercitus, copulat rōnem volūtarij (que formal'r erat in pctō Ade) ad ꝓlem q̄ tunc erat virtual'r in Adā, ꝛ in quā poſtea virt⁹ illa inſtrumental'r trāſfundit originale pctm̄. Jam hō ex humana carne diuinit⁹ formal⁹, ꝓduceret̄ ex tali carne, nō ꝑ ſeminalem rōnem. i. virtutē generatiuā (nihil eñi aliud eſt rō ſeminalis q̄ꝫ vis in generatōe naturali actiua) ſꝫ ꝑ ſolā diuinā virtutē caro illa eſſet incorporata huic homini. Nō ḡ hō iſte deſcēdiſſꝫ ab Adā ſm ſeminalē rōnem, id eſt ꝑ virtutē aliquā generatiuā, original'r a primo parente deriuatā

D ¶ Uerū tamen hō iſte fuiſſꝫ in Adam ſm corpulentā ſubſtātiā. id eſt ſm carnē quā hꝫ, tanq̄ꝫ ſuā materiā Qḋ quidē nō ſic accipiendū eſt q̄ſi talis caro, aliq̄n material'r fuiſſet in p̄mo parente, ſꝫ qꝛ virtual'r fuit in eo, inq̄ꝫtū ꝑ virtutē actiuā ab Adā original'r deſcendentē, deducta fuit ad humane carnis ſpēm Quēadmodū chriſtū dicere poſſum⁹ fuiſſe in Adā ſm corpulentā ſubſtantiā, nullo mō tñ ſm ſeminalē rōnem. ¶ Sequit̄ etiam tertio loco, ſi Adā manente in iuſticia originali eua peccaſſꝫ, ꝛ in h̄ originale pctm̄ ꝯtraxiſſꝫ, ꝓles tñ ex ea genite, pctm̄ originale non incidiſſent, ſed a patre iuſticiā originalē recepiſſent. Dictū nāqꝫ eſt ſupius, ꝙ tam iuſticia originalis, q̄ꝫ pctm̄ ſibi oppoſitū, ꝑ virtutē actiuā ſeminis trāſfundit̄ in ꝓlem. Cū ergo virtus illa ſe teneat ex parte patris, nō ex parte matris, ꝯſequens eſt, ꝙ patre habēte iuſticiā originalē, nulla feditas matris p̄t inficere ꝓles

E ¶ Sequitur etiā quarto loco final'r ex p̄miſſis, ex quo oēs hoīes naturā humanā acceperūt ab Adā ſm ſeminalē rōnem p̄ter ſolū Chriſtum, ideo de ꝯmuni lege oēs hoīes ꝯtrahere debuerūt originale pctm̄, p̄ter ſolū chriſtū Et q̇dem lex iſta ꝯmunis cū ſuo rigore eſt in ſcripturis ita vl'iter, ꝛ ita firmiter fundata, ꝙ ab ea p̄ter chriſtū, nullum humane ſpēi indiuiduū debeat intelligi exceptū, niſi ꝑ ꝓuilegium ꝛ gratioſiſſimū ꝛ ſumma rōe vl' necitudine fundatū, vt de vnica illa

benedictiſſima dei genitrice maria, ꝛ pie credit, ꝛ rõnabil'r eſt tenen dũ. Nam quẽadmodũ eã ab om̄i pctõ imaculatã. ſup oẽs choꝛos angeloꝝ exaltatam (q̄uis hoc ſcriptura nõ exp̄mat canonica, tñ id ſancta mater nõ dubitat eccl'ia) Ita ꝛ eam ab om̄i contagio oꝛiginalis culpe myꝛifice p̄ſeruatã, rõnabiliter colit ꝛ venerat̃ pia chriſti fideliũ nõ impꝛobanda deuotio. Opoꝛtuit eñ vt mater dei maxima puritate niteret. p̄ma 2ᵉ. q. lxxxj. ar. v. ad tertiũ. Et q̄dem fm beatũ Ancelmuʒ ea puritate nitere debebat, qua maioꝛ ſub deo neq̄t intelligi. Unde puritas beate virginis (q2 erat ab om̄i peccato oꝛiginali imunis) tanta fuit vt ea nihil creatum inueniri poſſet purius. Nam vt inq̄t. S. D. p̄mo ſen. diſt. xliiij. ar. iij. ad tertiũ, Poteſt aliq̄d creatũ inueniri, quo nihil puri⁹ eẽ p̄t in reb⁹ creatiſ, ſi nulla ꝯtagione peccati inquinatũ ſit. Et talis fuit puritas beate virginis, que a pctõ actuali ꝛ oꝛiginali imunis fuit. Hec ſanctiſſim⁹ doctoꝛ vbi ſupꝛa d̄r de beatiſſima virgine. Nec miruʒ, q2 ab eterno ad h̄ eam pꝛeoꝛdinauit diuina ſapientia, vt de eius puriſſimis ſanguinibus, carnẽ aſſumeret humanã, ſpecioſus foꝛma pꝛe filijs hominũ q̇ eſt deus glorioſus in ſecula benedictus Amen.

Liber quartus

De cauſalitate finali

Caplm primũ oñdit eãdem eſſe rõnem que eſt tũrmale obiectũ volũtatis, & que conſtituit quartũm genus cauſarũ. A.

Ex ea q̄ in pꝛecedentib⁹, ꝛ in tractatu de libero arbitrio determinata ſunt, accipi p̄t, quomõ intellect⁹ mouet vel nõ mouet volũtatẽ, ꝛ p̄mo q̇dem. q̃uo eam mouet in genere cauſe finalis. Finis nãq3 quartum genus cauſarũ ꝯſtituens, nõ ꝯcurrit ad actionem cauſandã, fm eſſe ſue nature reale, ad extra pfectũ, q2 tali eſſe habito, nullus quereretur motus operatiuus. Et p̄terea finis plerũq3 in ip̄a operatõe, tale eſſe nõ habet, ſed potius per operatõem illud ꝯſtituit. Unde fm tale eſſe nõ videt̃ habere rõnem cauſe, ſed potius rõnem effectus. Nõ ergo finis, qui eſt p̄ma cauſarũ in cauſando, ꝛ per cauſalitatem ſibi appꝛopꝛiatũ, final'r determinans ip̄m agens, que q̇dem determinatio effectiue eſt per ip̄m met pꝛoximũ agens in rõnabilib⁹, aut p intellectũ

(qui dedit naturā) in alijs, ne talis in quam cauſa deſit ipſi actioni oportet finem accipere ſm aliud quoddā eſſe, quo ſit forma agētis et rō eius agendi ipm ad talem ⁊ nō ad aliam operatiōem exercendam determināſ. hoc aūt eſt eſſe quoddā intentionale, iuxta dictū cōe. finis prior eſt in intentōe, poſterior ꝓo executōe. Jā ipius intellectus eſt rem in ſe ſuſcipere ꝑ modū intentōis, ⁊ nō ꝑ modū nature, iuxta illud phi, Lapis nō eſt in anima, ſed ſpēs eius. Igitr̄ intellectus mouet volūtatem, ꝑ modū quo cauſa finalis mouere dicitr̄ inq̄tum intellectus ꝑconcipit rōnem finis, id eſt inq̄tum ꝯceptionem ſiue verbū mentale ipius finis, in ſe ſua actōe ꝯſtituit, ⁊ eā volūtati proponit, que q̄dem ꝯceptio, eſt naturalis ſilitudo ipius finis in eſſe reali ꝯſtituendi. Uñ ſi ipius finis aliquo mō ſit mouere ad opatōem, mouens aūt nō pt intelligi actione poſterius, ſed potius tanq̄ ea ꝑus, cōſequens eſt, ꝙ finis debeat dici mouens ſm eſſe aliqđ quo ſit ꝑor actōe agentis, qđ eſt eſſe intentionale preconceptū ipſius finis, ⁊ nō eſſe realis exiſtentie B ¶ Secūdo patere poteſt, quomō etiā intellectus mouere dicatr̄ volūtatem, in genere cauſe formalis. vbi ꝑmo oportȝ attendere, ꝙ cauſa debet antecedere opatōem, cui addendū eſt, ꝙ volūtas tendit in obiectū habendū in re, nō aūt vt obtinendū ſm eſſe in aīa, qꝛ tūc eo ſic habito, ceſſaret eius motus, de quo capl'o ſequēti agetr̄. Nam inter quatuor cauſas, ipm quartū genus ſm ſuā ꝓpriā rōnem reſpicitur a volūtate, tanq̄ obiectū formale ⁊ ꝑncipale ſui actꝰ. Cum aūt obiectū nturaliter debet ꝑcedere actū, bonū aūt ſiue finis, vel id cuius gratia, nō eſt ꝯmuniter ante actū volūtatis ſm eſſe reale. Igitr̄ ſolum preeſt ſm eſſe intentionale intellectus. qꝛ tamē illud eſt intentionale, eſt rō ipius eſſe realis, ꝑciſe illud repreſentans naturaliter, quod in re futurū expectatr̄ exiſtentialr̄, quēadmoduȝ ſeptimo metaphyſice, ſanitas que eſt in aīa dr̄ eſſe rō, ⁊ qđ q̄d eſt ſanitatis exterioris, q̄ eſt in corpore. Igitr̄ rō formalis quarti generis cauſandi, ē formale obiectū volūtatis, prout apꝑhenditr̄ antecedenter ꝑ intellectū. Unde intellectus dr̄ mouere volūtatē in genere cauſe formalis, inq̄tum ei ꝓponit formalē rōneȝ ſui obiecti, ſm quā tendit in ipm C ¶ Ex quo ꝯſequenter pȝ ꝙ eadē eſt rō, que eſt tanq̄ formalis ipius cauſe finalis, formalr̄ eam diſtinguens ab alijs tribus cauſaȝ generibꝰ, ſm quā ſcȝ ꝯſtituit quartuȝ genꝰ ab alijs formaliter diſtinctū. Hec inquā rō, eadem eſt cū illa rōne, quā hȝ volūtas pro ſuo obiecto formali. Quia aūt obiectū, inq̄tum dat ſpēm, ꝑtinet ad genus cauſe formalis. ſcđo phyſicoȝ. Ideo intellectꝰ illā rōnem ondēs volūtati, q̄ in obiectū tendit volūtas (ſicut viſus in lumen vel coloreȝ) ꝯuenīēter dr̄ mouere volūtatē i gñe cauſe formalr̄.

¶ Capl'm.ij.oſtendit cauſalitatē finalē cōſiſtere in ſola preconceptōe finis. A

Sed cōtra dicta inſtaret forſan aliqs, Cauſalitas finalis ɔſiſtit in hoc, ꝙ cauſa ſit bonū illud, gratia cuiꝰ aliquid agit, hoc aūt ei ɔuenit ſm eſſe qḋ hꝫ in executōne, qꝛ non ꝓpter pecuniā ɔceptā, ſed realiter habēdā artifex operat. Rndeo, Adipiſci finē ꝓciſe, nō eſt cauſa finalis ipius actōnis, ſꝫ potius ſolū eſt eius effectꝰ. Unde pꝫ ꝙ iſta cauſa nō multū ɔuenienter exprimit noie finis, ſicut neqꝫ nomine termini, qḋ ei ſynonimū videt, cum hoꝝ ſcatio potius ad effectū ꝑtineat qꝫ ad cauſalitatē, Cōuenientius ad modū loquendi Ariſtotelis iſtā cām circūloquimur talibꝫ orōnibꝫ, id cuius gratia, id ꝓpter qḋ alterum

B ¶ Qḋ aūt quaſi ex quadā vocabuloꝝ penuria, exprimimꝰ quartū genus cauſe ꝑ nomen finis, rō illius eſt, qꝛ manifeſtū eſt, ꝙ terminus hꝫ rōnem vltimi, iam illud cuiꝰ gratia aliqḋ agit, ſemꝑ eſt vltimū qḋ ꝑ actōem attingit, ꝛ cū hoc regulariter in termino actionis ɔquirit Nō ergo ꝑ eſſe in exequutōe, iſta ɔſtituit cauſalitas ſed ꝑ appꝛeſenſionē eius in eſſe intentionali, que rō q̄daꝫ eſt iſtius adeptōnis, ꝛ ɔſtituit quartū genus cauſandi C ¶ Opoꝛtꝫ nāqꝫ agens habens facultatē ad diuerſas operatōnes (anteqꝫ operet) determinari ad talē vel talē operatōem, in ꝓmis ꝑ ipius finis preconceptōem. Nā ex quo vnus finis, nō ſine tali operatōe, alter ꝟo nō ſine tali acquiri pt operatōe, Jdeo ad hoc ꝙ nō in oēs etiā incōpoſſibiles exeat actiones, aut ſi nō in oēs, ſaltē ꝙ nō oīno irrōnabiliter ꝛ ɔfuſe, ꝛ ſine oꝛdine ꝛ oīno caſualr ꝓrumpat iam in vnā, iam in aliā oꝑatōem. Jdeo opoꝛtꝫ ipm agēs in ꝓmis determinari ꝑ ꝓconceptōem finis determinati, ꝓpter quē in hāc ꝛ nō in aliam fini ꝓconcepto impertinentē, indifferenter exeat actiōem. Quomodo nāqꝫ idem hō, nūc medicos, nūc muſicos, nūc nūmularios nūc ꝟo milites ſibi adhiberet, ꝛ nō indifferenter quoꝛūlibet actiōibꝫ ſimul aut diuiſim paſſim indifferenter vteret (caſualr ſcꝫ ſine oꝛdine ꝛ rōne agendo) quēadmodū videmus, ꝙ infatuati oꝑatōes, q̄s ꝓpter determinatos fines oꝛdinate oꝑari ſoliti ſunt, poſtea ſine oꝛdine paſſim ſiles operant, quomō hec inquam operationū ɔfuſio nō ſequeret, niſi per ꝓconceptōem finis determinati, puta ſanitatꝭ voluptatis, victoꝛie, aut diuitiaꝝ, hō ꝑus determinet Jnter q̄les q̄dem fines, hic tali actōne ꝛ oꝛgano ſiue inſtrumento natus eſt acq̄ri, ꝛ nō ꝑ aliam, alius ꝑ aliā, ꝛ ſic de alijs. Unde ex ipa determinatione finis agens in certā pꝛoꝛumpit operatōem, ita ꝙ nō in aliam ɔcepto fini impertinentē. Sic ergo in ipa determinatōne agentis

quā facit finis ſui preconceptione, videtur exerceri cauſalitas ipa finalis Quid aūt vltra cōceptionem finis requiritur ad exercitiū determinate actiōis poſteri⁹ explanabit D ¶Sed diceres, ſi cālitas finis expletur in precōceptione finis, tūc agentiū natura/liū actiones deficerent in cauſa finali, cū talia agentia non poſſūt precōcipere finem Et preterea actiones taliū ex ipa natura agētis ſunt determinate, qua hanc ⁊ non aliam actionem nata ſunt efficere Non ergo determinatio hec, eſt ex aliqua finis precōceptiōe. Rñdeo. Argumētū iſtud eſt antiquoꝝ philoſophoꝝ, qui ſe ſuper ſenſum eleuare neſcientes, ſingula negabāt, quoꝝ ratione per groſſam ⁊ ſenſibilem experientiā in rebus nō inuenirent Unde aliqui coꝝ dixerūt, oīa fieri a caſu, aliqui vero oīa ex neceſſitate materie contra quos pulchre diſputat phus. ij. phyſicoꝝ Unde nō aduertērūt, qꝫ ordinate natura per certas operationes ad certos terminos pertingit, Ita ꝙ talis finis vel terminus per alias operationes ꝓcurari non poſſet, ſed cuilibet fini adoptata eſt, ⁊ conueniēs certa quedam operatio, cui quidem operationi, iterū ⁊ certa ſunt deputata organa vel inſtrumenta, ita ꝙ non poſſet exerceri ꝑ alia. Talis autem coaptatio operationis conuenientis ad talem finē, nō poteſt fieri ſine intellectu, qui ſolus rationē finis, ⁊ rationem proportionē medioꝝ ad ipſum cognoſcere poteſt. i. ꝙ talis finis, cōuenienter per talia media operationū ⁊ organoꝝ ſit ꝓcurādus alioquin adaptatio vel cōgruentia agentis naturalis ad ſuā operationē ⁊ finem, eſſet omnino caſualis, nihil in ſe continens determinati ordinis, certitudinis, vel rationabilitatis Qđ de tam ordinato proceſſu nature, quem experimur in ſucceſſiua generatiōe animaliū, ⁊ alijs nature operationibus, nimis ſtolidum eſt imaginari, cū contrariū concedere cogamur in actionibus humanis, i quibus longe plures fiunt defectiones, ⁊ deordinationes. qꝫ in actionibus nature, que ſolum deficiūt ex indiſpoſitione materie, vt in paucioribꝫ Unde ſic imaginari eſt negare cauſas vniuerſales, ⁊ etiā naturā ab aliq̄ intellectu ſuperiori dirigi, ⁊ ſic cōſequēter eſt eam diuine ꝓuidentie ſubtrahere E ¶Ad primā ergo obiectionem negatur ſequela, quia licet cauſalitatem finalē non habeat agens naturale in ſe vel ex ſe, non tamen cauſalitas ipſa deeſt ſue actioni, quia cālitas illa exercetur in itellectu practico creatoris, directiuo talis operationis in finem cōuenientem, cuius quidem intellectus, quaſi inſtrumentū, eſt ipſum agens naturale Unde etiam ſic verificatur verbū illud, Opus nature eſt opus intelligentie, quia deus pro ineffabili ſapientia ſua, quibuſdā naturalibus, pauciſſimos fines ⁊ operationes ꝑficit, quibuſdā i vero

plures, hominibus vero, neqꝫ fines proximos, neqꝫ operationes ad eos determinauit, ſm ꝙ oīa voluit eſſe in diuerſis perfectionū gradibus, ex quibus pulcherrima reſultaret armonia totius vniuerſi. f ¶ Et per hoc patet reſpōſio ad ſcđam obiectionē adiunctam Neganda eſt em̄ cōſequētia, qꝛ ꝙ hoc agens naturale illam producit operationē, illud vero aliam, principaliter eſt ex determinatione diuini intellectus p̄concipiētis fines, ad quorꝫ vnū attingendū, inſtituit tale agens, ad alterum vero aliud Sicut nāqꝫ ars humana particularis, hoc inſtrumētum ad talem deputat operationē ⁊ finem, ad aliam vero aliud, Ita ⁊ ars diuina vniuerſalis (cuius tota natura eſt quaſi quoddā inſtrumentum) hanc naturam ad talem ordinat actionem, ⁊ finē proximū Illam vero ad aliam vnde patet ꝙ finis eſt prima cauſarū ⁊ eiꝰ cauſalitas eſt prima, qꝛ p̄ſuppoſita iam ⁊ cōſiſtente virtute actiua ꝓpria, adhuc illa non exiret in actū, niſi p̄determinata p preconceptionē finis, vel in ſe, (vt in agentibus liberis) vel in alio, quēadmodū in naturalibus collatio virtutis facta eſt, ⁊ ad vnū determinata, ex precōceptione finis determinati in mente creatoris. Nā vniuerſaliter determinatio agentis ad actionē, debet eſſe ab aliqua cognitione preſtituēte finem ipſi actioni. E ¶ Unde patet ꝙ naturalia ad ſuas operationes ⁊ fines dirigūtur ⁊ agunt ab intellectu diuino, ſicut ſagitta mouetur ⁊ dirigitur ad ſignum intentū ab intellectu practico ſagittantis, Uerūtamē in hoc eſt differētia, ꝙ ſagitta nullā formā p̄manētem a ſagittante cōſequitur qua inclinatio eius in ſignū, fiat ei cōnaturalis, ſed manet violēta, vbi entia naturalia cōſequūtur naturales formas a ſuo intellectu directore, ſm quas inclinatio in opus, fit eis naturalis vñ etiam naturalia non ſolū dicunt, ſꝫ etiā quodāmodo vadunt ad fines determinatos. inquātū per principiū inditum, cooperant inclināti ⁊ dirigēti, vbi violētata ſolū ducunt p eo, ꝙ nihil cōferūt ipſi mouēti Quod aūt ab alio dirigēte inclinat, hoc inclinatur ad illud, qđ a dirigēte intendit, queadmodū in idem ſignū ſagitta dirigitur, qđ a ſagittāte intenditur Igitur cū oīa naturalia a diuino intellectu ad determinatos fines dirigantur, oēs illi fines p̄concepti ſunt a deo ⁊ intenti, ⁊ modo dicto ipſis naturalibus agētibus p̄fici. H ¶ Ad argumētum aūt in capite huiꝰ capituli introductū. dicēdum eſt ꝙ ipſum ſecū apportat ſuā ſolutionē, qꝛ nō ſolū aſſumit, ꝙ finis ſit bonū, ſed addit cuius grā aliqđ fit, vel ꝓpter qđ aliqđ fit, hec autem equiualent huic qđ dicimꝰ, cuius amore aliqđ fit, Amor autem, ⁊ apprehēſio quam p̄ſupponit, vtrūqꝫ ad mētem pertinēt nō ergo bono qđ eſt ad extra

vnqꝫ cōuenit finalis cauſalitas, niſi quatenꝰ interueniāt actus ipſius mētis, q̄re cōuenienter dicimꝰ qḋ bonū ad extra, conuenit eſſe cauſā finalem ſm̄ eſſe, qḋ habet in mēte, de his autem latior erit ſermo in ſequentibus

¶ Capl̄m. iij. oſtendit finē nō habere cauſalitatē finalē niſi intētio voluntatis cuius ipſe eſt obiectū excerceat cauſalitatem effectiuam. A

OMnes aūt tractatores, cām finalē deſcribētes, dicūt eā eē id, cuiꝰ grā aliq̄d fit, vl' hꝫ eē a ſua cā efficiēte, nihil aliud intēdētes dicere, q̄ꝫ eā eē id, cuiꝰ amore aliq̄d fit vl' hꝫ eē, Nihil ḡ depēdebit a fine, niſi q̄tenus ab amore depēdeat ipſiꝰ finis, In h̄ aūt, ꝙ ī illa deſcriptione, amori adiūgit̄ illa clauſula, q̄ d̄r, aliq̄d fit vl' hꝫ eē, exp̄mit̄ nobis ipſa volūtaria intētio finis, q̄ in h̄ differt a nudo vel abſoluto amore, vel velle ipſiꝰ finis, ꝙ ip̄a intētio ſolū reſpicit finē, ꝓut eſt terminꝰ alicuiꝰ, qḋ ad ip̄m ordinat̄, Nō em̄ ſolū intēdere dicimur ſanitatē, q: eā volumꝰ, ſꝫ q: volumꝰ ad eā ꝑ aliq̄d aliud ꝑuenire p̄ma ſcd̄e. q. xij. ar. p̄. ad tertiū Vn̄ intētio nō eſt niſi reſpectu coꝝ, que ſubſunt aliq̄ mō, actiue ꝑtāti intēdētis, vl' ſaltē vt talia appꝛhendūtur B ¶ Qḋ ḡ nō ꝯcipit̄ vt exiſtēs ſub ꝑtāte alicuiꝰ, nō cadit ſub intētione eiꝰ, Nō igit̄ aliq̄d depēdet a fine, niſi q̄tenus dependet ab amore ⁊ intētione finis, Nihil aūt depēdet ab intentione finis, niſi q̄tenus depēdeat ab intendēte ⁊ ordināte in finē cuius actus eſt ip̄a intētio, his adiūgamus ꝙ intēdens finē, nō eſt aliud q̄ꝫ ipſum agens ꝓpter finē, qḋ q̄dē ſic oſtendit̄ Neqꝫ em̄ intēdens finē, eſt ipſemet finis, q: ille nō intēdit ſꝫ intēdit̄, Neqꝫ iterū ipſum mediū excogitatū, eſt intēdens finē, q: medij eſt ordinari in finē, intēdētis aūt eſt ordinare in finē. Relinq̄tur ḡ, ꝙ intēdēs finē, ſit ip̄mmet agēs ꝓpt' finē, q̄re de p̄mo ad vltimū, omne depēdens a fine, depēdebit ab intētione, illud aūt ꝯſequēt' depēdebit ab intēdēte, h̄ ṽo eſt agēs, q̄re omne h̄ns cām finalē, habebit eoipſo, etiā cām effectiuā agēte ꝓpt' illū eūdem finem Vn̄ nō eſt aliq̄d ita ſm̄ ſe ⁊ ex ſeipſo ordinatū in finē, quin qḋlibet ordinatū in finē, indigeat ordināte ip̄m in finē, alioq̄n aliq̄d depēderet a fine, qḋ nō depēderet ab intētione finis, qḋ eſt īpoſſibile, Preterea aut ordinatū in finē eēt aliqḋ increatū, ⁊ certe tale ad nullū finē ordinat̄, aut eſt creatū, hoc aūt hꝫ ꝓducēs ⁊ ꝯſeruās, ⁊ ab illo effectiue ordinabit̄ in finē C ¶ Jā dictis obuiare videt̄ fortē q̄dā obiectio, intētio nāqꝫ ⁊ itēdēs, ad genꝰ cauſe efficiētē ꝑtinēt, vt etiā hic fuit p̄ſuppoſitū, ſi ḡ idē ſit depēdere a fine

⁊ ab intentione finis, cōſequens videt, ꝙ cauſalitas finalis nul-
lam habebit a cauſalitate actiua differentiā. Sed nec hanc ſolue
re inſtantiam eſt difficile Dicemus nāqʒ, ꝙ intentio pertinet ad
cauſalitatem effectiuam, eius vero obiectū (quod eſt finis) perti
nebit ad cauſalitatem finalem, eam tamen cauſalitatē non habe
bit finis niſi quatenus actus intentionis (cuius eſt obiectū) ſuā
circa idem habeat cauſalitatē actiuā, hoc enim intendimus, cū
dicimus, finis eſt amore cuius aliquid eſt vel fit Nam hoc ꝓno-
men, cuius, illic cōſtruitur in ratione obiecti ipſius amoris. vt
ſenſus ſit, finis eſt amore cuius, tanq̄ obiecti amati, aliquid ē
vel fit. D ¶ Unde finis nō eſt cauſa finalis in actu, niſi quā
do amor ille, cuius eſt obiectū, eſt efficiens in actu. Nā amor ille
finem illū copulat ⁊ cōiungit ſuo effectui ſcʒ ſanitatem nō exiſtē-
tem potioni que exiſtit, de quo in ſequētibus diffuſior erit expla
natio. E ¶ Et quidem non ſolum habens cauſam finalem, re
quirit cauſam efficientem vt iam oſtenſum eſt, verū etiam ⁊ ōne
habens cauſam efficientē, debebit habere cauſam finalem Ne-
qʒ enī in agentibus per intellectū ⁊ volūtatem, hoc dubitationem
habet Et in actionibus nature idem declaratū eſt ſuperius, ⁊ id
ipſum .ij. phyſicoꝝ pulchre probatur Nam ſublato fine, agētia na
turalia agerent caſu, quia quicquid agerent preter intentionē age
rent, ſublato nāqʒ fine, neceſſe eſt intētionem (cuius finis eſt for
male obiectū) auferri, que autem preter intentionem fiunt, a caſu
vtiqʒ fiunt. F ¶ Et ꝓterea agentibus naturalibus, non eſſent
ꝑdeterminata certa principia ⁊ media, quibus ſuos fines attin-
gerent, Habent ergo determinatos fines a diuino intellectu ſibi
ꝯſtitutos, ad quos perueniūt, per quaſdam a diuino intellectu ſi-
bi ꝓfixas operationes illis finib⁹ ꝓportionatas. G ¶ Ui
etiam in actione pure naturali, error nullus cōtingere poteſt ex
parte agentis. Nam agens creatū rationale, frequēter tendit in
finem per media, que fini inducendo nō cōgruunt, quod ſine er-
rore non eſt, cuius quidē ꝯtrariū fit in operatione ipſius nature
que ſuam tendentiam in finem, habet ex ſola directione infallibi
li creatoris, q̄uis interdū vel ex idiſpoſitione materie, vł aliq̄ ob-
ſtaculo ſupueniēte, īpediat effectus, ⁊ agens ſecūdariū fruſtretur
a fine intētionis Cocludēdū eſt igit, ꝙ cauſalitas finalis ⁊ cau-
ſalitas effectiua, mutuā vniuerſalit ⁊ inſepabilē hñt cōnectionem

¶ Capitulū. iiij. demrat ꝙ cauſa efficiens & cā finalis ſemper eūdem effectū numero debent habere cōmunem. A

R Eſtat ergo oſtendendū, ꝙ nō ſolū ſibi cōnectūtur cauſa-
litas finalis ⁊ effectiua ſed etiā ꝙ vniuerſaliter eundem
numero, debent habere effectū ſibi cōem, Non eñ ima-
ginandū eſt, ꝙ finis ꝓ ſuo effectu, habeat cauſam efficiē-
tem principalē, Ad quod talem adduco rationē, Cuiuſcūqꝫ eſt ali-
qua cauſa finalis, illius eſt aliqua cauſa efficiens, vt ſup̄ oſtēſum ē
ſi ergo cauſa finalis (q̄ vocet̄ A) cauſam efficientē pricipalē habe-
ret ꝓ ſuo effectu finali, tūc illa cauſa efficiens, habebit aliquā cau-
ſam efficientē priorem, ⁊ tūc vel erit ꝓceſſus in infinitū in efficiē-
tibus (quod eſt impoſſibile) vel idem erit cauſa efficiens ſui ipſi⁹
quod eſt intelligibile. B ¶ Si dicas, ꝙ cauſa finalis A ⁊c̄.
ipſius agentis (quod agens dicatur C) habeat vnā aliā cauſam
efficientē priorē, ſecū cōcurrētem, que vocet̄ B ⁊ in ea fuerit ſta-
tus, Contra hoc inſtat̄, q꞉ illa euaſio, cōcedit propoſitum, ſcꝫ ꝙ fi-
nis A ⁊ efficiens principale B habent vnū coem effectū. q in hac
cauillatione noīatur cauſa efficiens. C ¶ Amplius illa cau-
ſa efficiens B in qua ponit̄ ſtatus, aut ꝓducit cauſam illā agentē
C de qua eſt iſta euaſio. Et tūc certe iſta cauſa C, non habebit ibi
rationē agētis, nō eñ ratio producti, eſt ratio agentis. Unde tūc
finis, nō haberet pro ſuo effectu cauſam agentē, ſed potius effectū
cauſe agētis, ⁊ hoc eſt quod noſtra p̄tendit poſitio, Aut illa cauſa
efficiens. ſ. B, nō ꝓducit ſed ſolum mouet cauſam agentē que hic
vocatur C, et que hic ponitur pro effectu ipſius finis, ⁊ certe tunc
ipſa cauſa C nō erit agens principale, ſed dūtaxat inſtrumenta-
le Noſtra aūt cōcluſio de cauſa agēte principali aſtruit, ꝙ eā cau-
ſa finalis non habet pro ſuo effectu. D ¶ Ruſus efficiens non
eſt propter finem quē amat, vt ſic agens dicat̄ effectus cauſe fina-
lis, Nā frequēter in idem coincidūt, vt cū homo propter ſeipſum
querit ⁊ ꝓducit potionem ⁊ ſanitatem, ⁊ in deo idip̄m eſt mani-
feſtum Agens ergo principale amādo finem, ꝑ illū amorem pro-
ducit aliquid vel intra vel extra ſe, cuius quidem producti, ip̄m
eſt cauſa efficiens, finis vero ab agēte amatus eſt illius producti
cauſa finalis. E ¶ Quare etiā finis reſpicit agentē, nō tanqꝫ
ſuū effectū, ſed tanqꝫ ſuā cōcauſam, in alio tn̄ genere cauſe, habent
quoqꝫ hoc modo eundē cōem effectū, q̄ vel eſt actio agētis, vel ali-
quis effectus, per eius actionē productus, Unde ꝓ regula infalli-
bili. tenendū eſt, ꝙ nūqꝫ finis debet dici finis ipſius agētis princi-
palis, ſed ſemꝑ erit finis, ⁊ cauſa finalis alicuius effectus, a cau-
ſa efficiente ꝓcedentis. F ¶ Quando ergo deus agere dr̄ pro-
pter finem nō hoc accipiendū eſt de fine dei, quē nullum habet
ſed de fine alicuius ſui effect⁹, vt cū celos ꝓduxit propter electos

Hic electi ſunt fines, nō ipſius dei, ſed ipſius celi Jta ⁊ in alijs
agentibus principalibus eſt ſentiendū. quando dicuntur agere
propter finē, hoc enī de fine effectuū ſuorū intelligēdū eſt Unde
ſi alibi deus dicatur finis ſui ipſius, non hoc poſitiue ſed negati
ue accipiendū eſt id eſt nō habet aliū finem. B ¶Predicte
ſententie, per omnia fortem inuenio aſtipulatorem, doctorē ſub
tilem, qui ſic inquit, licet deus nō ſit finis ſui, tamen reſpectu vo
lūtatis ſue eſt illud obiectū, cui nata eſt cōpetere ratio finis, q̄r
eſt ſummū bonū, non tamen poteſt cōpetere ſibi ratio finis re
ſpectu ſui ſicut nec reſpectu ſui eſt finis, ſed reſpectu omniū frui
bilium, qualia ſunt oīa bona ordinabilia ad aliud. Si obijcia
tur quō ergo deus dicit᷑ agere propter finem ⁊ ꝙ ſuperioris agē
tis eſt ſuperior finis Rndeo. Reſpectu nullius eſt cauſa fina
lis, niſi reſpectu cuius eſt cauſa efficiens, quia cauſalitas cauſe
finalis eſt mouere efficiens ad agendū, dei igitur ineffectibilis
nihil eſt cauſa finalis, Sed illud primū dictū vulgatum, debet
intelligi, ꝙ agit propter finem effectus, non propter finem ſui,
quia non eſt agens ſui Similiter ſcḋm dictū debet intelligi de
fine effectus q̄r agens ſuperius, non ordinat ſe, ſed effectum ad
vniuerſaliorem vel ſuperiorem finem, ⁊ ita ille finis ſuperior eſt
agentis, non vt finis eius, ſed ad quē ordinat illud, qđ agit, hec
ipſe diſ. p. pmi. q. vi. Jn quibus quidem verbis, multa fundamē
ta preſentis tractatuli prius poſita, ipſe nobis confirmat.

Caplm. v. oſtendit ꝙ diuerſimode cauſa efficiens & cauſa finalis ad eiuſdem effect⁹ concurrunt cōſtitutionem

A

Poſtq̄ oſtenſum eſt, ꝙ cauſa finalis ⁊ efficiens, vniuer
ſaliter ſint ſibi inuicem cōcauſe reſpectu eiuſdē effectus
Nunc ſcrutandū eſt, ꝙ diuerſimode cōcurrāt ad cōſti
tutionē eiuſdem effectus Et quidem de cauſalitate ef
fectiua, nulla eſt dubitatio, niſi forſan quatenus quidam, a cau
ſis naturalibus nituntur ſubtrahere naturalem virtutē cauſan
di, quaſi non ignis ſua virtute naturali cōburat, ⁊ generet ignē
ſed ad nudā pſentiam ignis, ſolus deus ex pacto volūtario (qđ
habet ad creaturas) pduceret ignem, quēadmodū ſcotiſte ſimi
le tenēt de ſacramētis noue legis in cauſatione gratie, verū ſm
iſtos, in hoc eſt hinc inde differētia, ꝙ in naturalibus deus hoc
pactū habuit a pmeua inſtitutione nature taliū rerū, ꝙ quādo q̄
buſdā reb⁹ applicate fuerīt, tūc ad pſentiam earū, deus producit
talem effectū. Et ergo tales operationes dicūt᷑ naturales, quaſi ex

pacto diuino in ipſa inſtitutione nature ortū habentes In ſacra
mētis aūt ſimilis adeſt diuina pactio ad cauſandū gratiā, qn̄ ſa
cramēta cōgruēter diſpoſito applicāt, ſed ipſa pactio eſt rerū na
turaliū inſtitutiōe ſm tēpꝰ poſterior, Et ergo talis ꝓductio grē
ſm eos nō dr̄ opatio naturalis. B ¶ Sʒ ſaluo ſemꝑ ſaniori
iudicio, iuſta ē iſtoꝝ rephēſio Mirꝝ em̄, ſi etiā dicēt, ꝙ ſolꝰ deus
abſqʒ ɔcurſu virtutꝭ nr̄e actiue, ꝑducet oēs nr̄as electiones, et
alios actꝰ iteriores. ⁊ ſic actuū nr̄oꝝ nō erimꝰ dn̄i neqʒ cā, et ꝑ ꝓ
actionibꝰ (q̄ nr̄e nō ſunt) puniēdi n̄ erimꝰ vl̄ p̄miādi ad q̄s ſcʒ nr̄a
actiuitate nil ſumꝰ opati, ſʒ eas ſolū, ex diuina ip̄ſſiōe paſſiue ſu
ſcipimꝰ afficiemur qʒ laude vel vitupio, nō ꝓ his q̄ agimꝰ, ſʒ ꝓ
his q̄ patimur nihil coopantes, Unde neqʒ nobis, ſʒ deo iputan
de erūt noſtre male electiones, Cū ergo hec nimiū ſint abſona
⁊ exprobrāda, ɔcedamꝰ arbitrio nr̄o, alijs quoqʒ aīe viribꝰ, natu
ralē actiuitatē quā experimur reſpectu nr̄arū opationū Eādē qʒ
actiuitatē ex paritate rōnis, ipi p̄mittāt agētibꝰ naturalibꝰ, quā
ptinacit̄ ɔtrariū tenēdo merito ipi ꝑ ignē expiri deberēt C
¶ Dicamꝰ ḡ ꝙ cāſitas efficiētꝭ ɔſiſtit in h̄, ꝙ effectꝰ a ꝓpria vir
tute agētꝭ ꝓcedit Un̄ excludit̄ a cāſitate effectiua, ea q̄ cōi noīe
dr̄ ɔditio ſine qua nō, vt ſunt ⁊ quātitas, figura ⁊ relatiōes q̄dā
⁊ ſilia, q̄ ɔ̄uis ad actionē reḡrāt̄, qꝛ tn̄ reſpectu actionis nullā
hn̄t ṽtutē actiuā, ideo eis nō ɔuenit rō cauſe efficiētis Secus
ē de cauſis iſtrumētalibꝰ, q̄bꝰ vl̄ p̄manēs vl̄ trāſitoria ineſt opa
tiua ṽtꝰ. D ¶ Nūc ḡ iq̄ramꝰ, i q̄ ɔſiſtit rō cāſitatꝭ finalis Et q̄
dē doctor q̄dā egregiꝰ dicit eā i h̄ ɔſiſtere, ꝙ aliq̄d habeat boni
tatē aliquā ⁊ appetibilitatē ex ordīe ad ipam, Itaꝙ p̄t h̄, ꝙ talis
res ē bona ī ſe formalit̄. vlterius ab illo, qđ dr̄ finis, habeat ꝙ ſit
bona ordīabilit̄. i. ex ordine ad illud, ſicut medicina p̄t bonitatē
dulcedīs, et h̄ etiā ē bona, qꝛ valet ad ſanitatē, etiā ſi nullā aliā
bonitatē haberet, hec Herueꝰ q̄dlibeto p̄mo. q. viij. Uult q̄qʒ idē
doctor ſubtiliſſimꝰ, ꝙ ipſe finis, ſit cā effectiua ipſiꝰ intētionis,
cuiꝰ ē obiectū, ⁊ ꝑ ɔn̄s etiā cā effectiua ſui final̄ effectꝰ, ꝑ mediū
illiꝰ itētionis, a q̄ effectiue ꝓcedit ip̄e effectꝰ, ɔcludēs ꝙ idē finis
reſpectu eiuſdē effectꝰ, duplicē exercet cāſitatē, effectiuā. ſ. ſimul ⁊
finalē. ſm diuerſas tn̄ rōnes, finalē q̄dē iquātū dat effectui boni
tatē ⁊ appetibilitatē, efficiētē ṽo iq̄tū cauſando effectiue actū vo
lūtatꝭ (q̄ dr̄ itētio) ɔſequēt̄ etiā actiue ꝓducit effectū illiꝰ actꝰ E
¶ Sʒ ɔ̄ p̄mū dictū huiꝰ doctoꝝ p̄t ſic argui Cāſitas finalis (q̄tū
cūqʒ finis dicat̄ cā p̄ma) nō tn̄ p̄t expleri. niſi ɔcurrēte cāſitate ef
fectiua actuali, Sʒ ea i q̄bꝰ ip̄e aſſerit ɔſiſtere cāſitatē finalē oīa
ſtare poſſūt, nulla poſita cāſitate effectiua, Nō ḡ illa ſufficiūt ad

cauſalitatē finalem. F ¶ Huius deductionis pͥma propoſitio declarat͛ hoc modo, Omnis cauſalitas in actu, neceſſario aliquē ſecum trahit effectū, alioquin cauſa aliquid cauſaret, cui tamē nullum cauſatū reſponderet. Unde ⁊ cauſaret, ⁊ tamen nihil cauſaret qꝺ ridiculū videt͛. Sequitur ergo, ſi finis ſuā expleat cauſalitatē ſine cauſalitate effectiua ſimul ꝯcurrente, ꝙ aliquis effectus a nouo erit poſitus in eſſe, abſqꝫ cauſa efficiente, quod non eſt intelligibile. Nam qua ratione ꝓ aliqua menſura, aliquis effectus ponit͛ in eſſe, abſqꝫ cauſa effectiua, etiā ⁊ quilibet ſic poni poſſet, ꝓ qcūqꝫ mēſura. Conſequens ergo erit ꝙ pro eadē mēſura, finis ⁊ efficiens ſuam debent exercere cauſalitatem. Jam ſic eſt, ꝙ aliquid bene habet bonitatem ⁊ appetibilitatem ex ordine ad finem, qͣuis circa illud nulla exerceat͛ cauſalitas efficientis. Nō ergo dare bonitatē, vel appetibilitatem, ſufficit ad cauſalitatem finalem, ī qua finis ſuū habeat effectū. G ¶ Sed (qꝺ amplius eſt) non eſt neceſſe, ꝙ cauſa finalis det bonitatem ſuo effectui, ſed ſufficit eam vt talē apprehendi vt teſtatur Ariſto.ij.phyſicoꝝ ſic inquiēs. Que enim cuius cauſa potiſſima eſt ⁊ finis, alioꝝ bonū volūt eſſe, differt aūt nihil eandē dicere bonā vel videri bonam, ſcꝫ vt agens propter eā operetur. Unde etſi quis balneet͛ vt ſol eclipſetur, eclipſis ſolis vere eſt cauſa finalis balneationis, cui tñ nullam cōfert bonitatē. Tum qꝛ talis eclipſis nō eſt neqꝫ erit, Tū etiā qꝛ balneatio nullū ordinē habet ad inducēdū eclipſationē ſic cogitatam. ſufficit ergo eclipſim vt bonū apprehendi acquiſibile per balneationē. Et hoc idem etiam videtur de mente huius doctoris cū inquit. Non ideo eſt finis, qꝛ intenditur, ſed ideo intenditur, quia eſt finis vl' ſaltem apparet eſſe finis.

¶ Capitulum.vi. de motione finis plures ſubtiles difficultates reſoluit A

Dicamus ergo finem, tūc finalem explere cauſalitatem qñ ipſe ſic mouet efficiens ad ſui amorē, ꝙ ex eius amore, prorūpit in alicuiꝰ ꝓductionē, propter finē amatum ſiue illud productū, operatio aliqua ſit interior, ſiue effectꝰ aliquis exterior. Huic cōſonat cōis deſcriptio, qua dicitur, finis eſt gratia cuius aliquid fit vel habet eſſe. Quaſi dicatur, finis ab agente amatur. Et propter ipſum ſic amatū, aliud aliquid ab agēte ꝓducatur vel cōſeruatur. B ¶ Unde ad intelligendū quomodo finis mouet efficientē eſt aduertendū ꝙ in ꝓductione illiꝰ amoris, due cōcurrūt potentie, ſcꝫ volūtas amorē illū eliciens, et intellectus obiectū amoris ipſi appetitui oſtēdens. Nā intellectꝰ

mouet volūtatē,ſicut ei ſuū obiectū repſentans. Per oſtenſionem
ergo illā,appetitus debet acq̄rere obiectū ſuū(ſcʒ finem)ſibi vnitū
ſine qua vnione,nō poſſet appetitus ꝓgredi in actū. Facta aūt ſuf
ficienti oſtenſione finis,appetitus vel ex ꝓprio inſtinctu,vł p ſuū
generās,ꝓrumpit effectiue in actū amoris,nihil tñ actiue ad ħ co
operante tali oſtenſione. Et in hoc ipe appetitus dr̄ ꝓprie a ſeipſo
moueri,a fine aūt oſtenſo dr̄ trahi,allici,ꝓuocari,vt ſic finis dicaƭ
appetitū mouere,id eſt p oſtenſionē ſue bonitatis (que eſt apud in
tellectū) finis dr̄ appetitū allicere,trahere,ꝛ ad amorē ſuū ꝓuoca
re,inq̄ꝫtum in tali oſtenſione formaƭ ꝯceptio,que eſt naturalis ſili
tudo repſentatiua ipius finis C ¶Iſtis adiūgam⁹,ꝙ q̄uis in
tellectus p ſ actū ſuū,nullā actiuitatē habeat reſpectu actus volun
tatis,nihilomin⁹ tñ allicere,trahere,ꝛ ꝓuocare ƒcanƭ p modū ac
tionis,ſicut ꝓuocari ꝛ allici p modū paſſionis. Ex hac inquaꝫ du
plici radice ſequiƭ,ꝙ omīs motio que inter cām finalē ꝛ efficientē
verſaƭ ſolū ƀm figurā ꝛ ſilitudinē dictōis accipienda eſt tanq̄ꝫ me
taphorice dicta. D ¶Sed obiīciet forſan hic aliq̄s,Si finis
dicaƭ mouere cām efficientē,ꝛ in hoc exiſtere cauſalitatē finalē,ſeq̄
tur ꝯtra ea que determinabanƭ ab initio,ꝙ finis habebit ſuā cauſa
litatē reſpectu agentis,tanq̄ꝫ ſui effectus. Sed dicēdū,ꝙ hoc ideo
nō ſeq̄tur,q2 ex metaphorica p̄miſſa nō recte iferƭ ꝯcluſio ƀm ꝓpri
etatē dicta. Vñ dicenduꝫ,ꝙ motio finis metaphorice dr̄ in ordine
ad efficientē,ſed cauſalitas eius ꝓprie accipiƭ in ordine ad effectuꝫ
ab agente ꝓcedentē. Nam p regula infallibili ṗus poſitū eſt,ꝙ nū
q̄ꝫ finis dicendus eſt,vel cā finalis vel finis reſpectu agentis p̄nci
palis,ſʒ reſpectu alicuius effectus ab agēte p̄ncipali ꝓcedentis.

E ¶Patꝫ ergo qualis inter finē ꝛ efficientē accipienda eſt mo
tio,ꝛ reſpectu cui⁹ eſt attendenda finalis cauſatio. Manifeſtuꝫ eſt
p̄terea ex iā declaratis,ꝙ ad mouēdū cauſam efficientē,nō oportet
ipm finem exiſtere. multa eñ poſſunt tanq̄ꝫ valde bona,p ratōneꝫ
volūtati oſtendi,ꝛ p hoc volūtatē ipam allicere,ꝛ ad operandū ali
quē effectū trahere ꝛ ꝓuocare,que tñ nō exiſtūt,vt de egrotante ma
nifeſtū eſt,qui ꝓpter ſanitatē,quā in futuro expectat, multa opaƭ.
Verūtamen neceſſe eſt in omī motōe finali,aliqualē finem realiter
p̄exiſtere,vt in ſequentib⁹ clarius explanabiƭ. F ¶Sed p̄dicte
deciſioni,obiectio q̄dam obſtare videƭ,ſi finis nōdū exiſtens, mo
ueat agentem,ꝛ p hoc cauſet effectū,tunc effectus nō dependebit a
cauſa finali,q2 ens dependere a nō ente,eſt intelligibile, Neq3 appa
rebit q̄uo cauſa finalis que nō eſt,terminabit dependentiā ſui effec
tus. Ad hoc breuis eſt ſolutio, Quia effectū dependere ab aliq̄
cauſa,nihil aliud eſt,q̄ꝫ ipm effectū poni nō poſſe,niſi ſua cā eo mo

ponaꝛ eo mõ ꝙ eius cauſa eſt, ⁊ ꝑ illud idē dꝛ terminare dependētiā
ſui effectus Jam finis cauſat interdū etiā nõ exiſtens, qꝛ ꝑ ſolā ſui
cognitõem cauſat ⁊ amorē, ⁊ ſic effectꝰ exiſtens, dependet a fine nõ
exiſtente, qꝛ ſcꝫ effectus nõ poſſꝫ poni, niſi ⁊ finis poneretur in eē cog
nito ⁊ amato, ⁊ ſm hoc dꝛ cauſa. Terminat quoqꝫ finis dependen/
tiā ipius effectꝰ, in tali eſſe cognito, inq̃tū tūc finis hꝫ talē eſſendi
modū, ſine ꝙ nõ poſſꝫ effectus realiter poni vel ꝓduci Vñ pꝫ q̃ rõ/
nabilr̄ admitti pt̄, ꝙ in genere cauſe finalis, exiſtens dependet a nõ
exiſtente, ⁊ cauſatū tēpore p̄cedere poſſit ſuam cām, ſilr̄ ⁊ cauſa/
tum eſſe actu, cām ṽo eius adhuc expectari. G ¶ Verūtamē ꝓ
diſſolutõe diuerſaꝝ obiectionū, eſt attente ↄſiderandū, ꝙ q̃uis fi/
nis nõ reqrat entitatē ſuā in reali exiſtentia, vt moueat agentē, nõ
tñ mouet agentē neqꝫ cauſat, niſi ſm entitatē realem ad extra. Nõ
eñ finis mouet agentē, vt agat ꝓpter eſſe qḋ finis hꝫ in aīa, vt ſcꝫ
finis apprehendatur. Neqꝫ eñ medicus amat vel ↄficit medicinam
vt ſanitas cognoſcatur vel apprehendatur, ſꝫ vt a parte rei habeatur. Si/
cut naqꝫ finis amatur, ita ⁊ mouet ipm agens, ⁊ cauſat effectū iaꝫ eſſe
reale ipius finis amatur, nõ aūt eſſe ipius in aīa. Igitur ⁊ ſm eſſe reale
mouet. q̃uis eñ illa motio fiat ꝑ mediū oſtenſionis in aīa, tamē
ſicut in illa oſtenſione nõ app̄hendit eſſe, qḋ hꝫ finis in aīa, ſed po/
tius eſſe eius reale. Ita ⁊ eſſe reale finis illic amatur, nõ aūt eſſe finis
qḋ hꝫ in aīa H ¶ Sed tūc queritur, an ergo finis moueat cauſaꝫ
efficientē ſm eſſe qḋ hꝫ ipe in aīa, vl' ſm eſſe ſuū reale Rñdeo, Si
illa ꝓpoſitio ſm, denotet rõnem formalē ſe tenentē ex parte obiecti
tūc clarū eſt, ꝙ moueat ſm eſſe reale, qꝛ etiam hoc ipm eſſe reale eſt
obiectū ⁊ app̄henſionis, ⁊ p̄cipue amoris ipius finis, inq̃tū volun
tas tendit in res, ꝓut eis ↄuenit eſſe in ſeipis. Si ṽo ꝓpoſitio ſm,
hic denotet rõnem formalē tenentē ſe ex parte agētis, qḋ metapho
rice mouetur, tūc finis mouet agentē ſm eſſe qḋ hꝫ in anima. Nõ eñ
agēs attingitur a fine, niſi ꝑ actus amādi ⁊ cognoſcendi ipm finē Cõ
cedendū eſt ergo, ꝙ finis ad extra, vere eſt cauſa finalis ſui effectus
cauſat quoqꝫ eūdē, ſed tñ cauſatõem nõ explet, niſi mediāte illo eē
qḋ hꝫ apud aīam ꝑ ſui app̄henſionē vel amorē I ¶ Ex p̄miſſis
ergo ſequitur, ꝙ q̃uis finis nõ reqrat actualē exiſtentiā in cauſando,
tñ negari nõ debet, qn ipſe realiter cauſet. Nam cauſare ipius, ē ipm
cognoſci ⁊ amari ab agente. Sed iam ſic eſt, ꝙ finis realiter amatur ⁊
cognoſcitur, vt notū eſt, ⁊ etiā ſm eē reale, vt iam deductū eſt Igitur ⁊c.
¶ Si ṽo obijciatur, qḋ nõ eſt a parte rei nõ cauſat realiter. Rñdeo
hoc veꝝ eſt, in genere cauſe efficientis, formalis, ⁊ materialis, fallit
aūt in cauſatõne finali. Nā cauſalitas finis, attribuitur fini inq̃tū eſt
obiectū cognitõnis ⁊ amoris, Jam actiuo aīe bene aliqḋ obijcitur, qḋ

nō eſt a parte rei, Vñ in noīe cauſe formalis, aliqua ampliatio terminoꝝ venit ſubintelligenda, ꝓpter act⁹ aīe incluſos, virtutē ampliatiuā hñtes. Vñ nō ſeq̄tur hoc nō eſt, ḡ nō eſt cā finalis. De hac reſolutōe in ſequētib⁹ altior erit pſcrutatio.

¶ Capl̄m.vij. oſtēdit cauſalitatē eē in ſola actiōe que eſt ab agente intellectuali. A

Dubitabit aūt merito aliq̇s, an ad cauſalitatē finalē, ſufficiat finē apphendi ꝛ amari Rñdeo; Supius habitū eſt, ꝙ cauſalitas finalis eſt reſpectu eiuſdē effect⁹ cuꝫ cauſa efficiente, ſimulq̧ ſp ꝯcurrūt cā finalis ꝛ effectiua Nō nō ſp efficiens agit, qñ finis cognoſcit̄ ꝛ amat̄, Nō ḡ ad cauſalitatē finalē ſufficit finē cognoſci ꝛ amari, ſed opꝫ eū ſic amari ab agente, vt ꝓpter ipm aliq̇d fiat vel ꝯſtituat̄ vel ꝯſeruet̄. Et hoc nobis inſinuat cōis deſcriptio qua dr̄, finis eſt gratia cuius aliq̇d eſt vel fit. Vñ cū ſolo amore amicicie nō p̄t cōſtitui finalis cauſalitas ſed interuenire debet amor ꝯcupiſcentie, quo ꝛ finis formal̄r amet̄, et effect⁹ material̄r ꝓpter finē B ¶ Ex q̇b⁹ ꝯſequenter infertur ꝙ eodē momēto, quo amor ꝯcupiſcētie exercet ſuam cauſalitatē effectiuā, eius obiectū formale ſcꝫ finis, explet cauſalitatē finalē. Neq̧ hec abinuicē pñt ſeparari. Quia eñ act⁹ neceſſario req̇rit obiectum, nō p̄t amor abſq̧ fine aliq̇d efficere, neq̧ finis abſq̧ actu, cuius eſt obiectū, p̄t effectū attingere Quare inter cauſas extrinſecas vna abſq̧ alia nō p̄t ſuā cauſalitatē exercere, ſicut hoc idē eſt neceſſariū inter cauſas intrinſecas, ſcꝫ inter materialē ꝛ formalē C

¶ Rurſus qꝛ cauſalitas finalis, nō p̄t expleri niſi actu volūtatis ꝯcurrente ꝛ intellect⁹ (vt deductū eſt) ideo cauſalitas finalis in nulla actione participat̄, niſi quaten⁹ ꝓcedat ab agente intellectuali, mediate vel imediate Cōſeq̄uēs ḡ eſt, ſi in opatōne pure naturali, inueniat̄ cauſalitas finalis, hoc nō erit p ꝯparatōem actōis ad cauſam naturalē, ſed p ꝯparatōem eiuſdē actōis ad agens p volūtateꝫ qꝛ apud agens illud, finis eſt p̄amatus, ꝛ ex eius amore ꝯſequēter ꝓcedit ip̄e effect⁹. Nam oīa q̄ carent rōne. mouent̄ in fines pticulares ab aliqua volūtate rōnali, que ſe extendit in bonū vniuerſale, ſcꝫ a volūtate diuina D ¶ Qꝫ aūt cauſa vl'is, ſcꝫ deus, agat voluntate rōnali, eſt ex ſcripturis ſatis manifeſtū. Rōne tñ ſic ꝓbari p̄t, qꝛ qd̄ eſt pfectōis in creaturis, ꝛ p qd̄ creature ſuperiores, in nobilitate excedūt inferiores, nō eſt deo ſubtrahendū, ꝛ eius oppoſitū (qd̄ ꝯuenit creaturis viliſſimis) non eſt deo tribuendū, Sꝫ p libere agere ad extra, nobiliſſime creature excedūt alias. Conſequēs ergo eſt, ꝙ libera volūtate agere, tribuendū eſt deo. nō aūt eius oppoſitū

ſcʒ agere neceſſitate nature, qđ ꝯuenit viliſſimis creaturis. E

¶ Alij aūt vt Guilhelmus Ockam, alioꝝ rōnibꝰ reiectis, adducunt talē. Oīnis cauſa nō impedibilis, equalr̄ reſpiciens oīa ſiue infinita, ſi agat aliquid eoꝝ in aliquo inſtāti ⁊ nō aliud, eſt cauſa libera volūtate agens. Quia ex quo non impedit̄, ⁊ equalr̄ reſpicit oīa eque ꝓmo, nō videt̄ quare plus ꝓducit vnū ꝙ aliud, niſi ꝓpter ſuā libertatē, id eſt niſi qꝛ hʒ intellectū, vnū ab altero diſcernētē, et volūtatē libere vnū alteri ad ꝓducendū ꝑeligentē. Sed deus eſt hmōi cauſa reſpectu omniū ꝓductoꝝ ab eterno. ergo ⁊c. F

¶ Sed ꝑdictis qs opponet, Dictū naqȝ eſt, ꝙ cauſalitas finalis nō explet̄ niſi interueniente actu volūtatis, cuiꝰ ipa eſt obiectū. Actus aūt ille, dūtaxat hʒ cauſalitatē effectiuā ſuꝑ effectū. Cōſequens ergo erit, ꝙ cauſalitas finalis nō eſt niſi cauſalitas effectiua. Reſpodeo, Ex quo obiectū (ſcʒ finis) nullā hʒ actiuitatē ſuꝑ talē actuʒ volūtatis, nulla ſeq̄t̄ actiuitas effectiua ipiꝰ finis, ſuꝑ effectuʒ eiuſdē actꝰ volūtatis, ſʒ actꝰ volūtatꝭ (vt dictū eſt) habebit cālitatē effectiuā ſuū ꝓ̄o obiectū habebit cālitatē finalē circa eūdē effectū G

¶ Si ꝓ̄o querat̄, cur amoꝛ ſeu actꝰ volūtatis nō dꝛ cauſa finalꝭ talis effectus, ſed dūtaxat eius ꝑncipale obiectū dꝛ cauſa finalis illius. R. ideo, Quia effectus ꝓcedit ab ipo amore volūtatis, cōſtituiturqȝ ꝑ ipm̄ effectiue, ideo amoꝛ dꝛ eius cā efficiēs. Quia aūt effectus ꝓducitur, nō gratia amoris, neqȝ ꝓpter amorē (quia tūc amoꝛ ille deberet eſſe ꝑconceptꝰ, ⁊ ꝑamatus, cuiꝰ oppoſitū experimur) potius aūt ꝓducit̄ effectus, ꝓpter obiectū ꝑncipale amoris qđ eſt finis ꝑconceptus ⁊ ꝑamatus. ideo eiꝰ obiectū dꝛ cā finalis, ipius effectus, nō aūt ipe amoꝛ H ¶ Sed ꝑdictis merito annectendū eſt tale dubiū, dictū fuit ꝓmo, ꝙ finis nō explet ſuā cauſalitatē, niſi mediante actu volūtatis. Dictuʒ eſt ꝑterea ſecūdo, ꝙ finis mouet agens volūtariū ꝑ ſui oſtenſionē, ꝑ quā etiā intellectus mouet volūtatē, ⁊ in hoc expleat ſuā cauſalitatē. Rōnabilr̄ ergo queri pt, in quo vel ꝑ quē iſtoꝝ actuū, finis formalr̄ ⁊ appropriate ſuā hʒ cauſalitatem, an ſcʒ in ſui apprehenſione, vel in ſui amore. Queſtio hec videt̄ ſatis curioſa. Et ſupponendū eſt in ꝓmis, ꝙ oēs cauſe ꝑ ſe ad aliquē effectū req̄ſite, ſimul tꝑe ⁊ nō ſeparatim, in ſuis generibꝰ cauſandi, ſuā habēt cauſalitatē. Vn̄ quātūcūqȝ ſol ſit actiuus ipius luminis, nūqȝ tamen cauſabit illud, niſi ꝯcurrente medio in genere cauſe materialis, id quoqȝ inter materiā ⁊ formā videmus. Ita etiā quātūcūqȝ intellectus practicꝰ, natus eſſet habere cauſalitatē finalē, hanc tn̄ nō habebit niſi volūtas reſpectu eiuſdē effectus habeat cauſalitatē actiuā. Unde ſicut efficiens diuidit̄ in cauſaʒ in actu, vt eſt domificans, ⁊ cām in potentia (qualis eſt domificatoꝛ),

Ita etiā ꝛ finis eſt cā in actu qn̄ apphēditur vt bonū cū acceſſio
ne effectus. tūc vero eſt cā finalis in potētia, qn̄ apphēditur vt
bonū abſqȝ tn̄ ſubſecutione effect⁹ Et p hūc modū tenui aliqn̄ pro
babilit (abſqȝ tn̄ p̄iudicio melioris ſentētie) cauſalitatē finalē ex
pleri appropriatate in actu practici intellect⁹, vt ſic per hūc mo
dū, eodē actu practici intellect⁹, ſimul ꝛ ſemel exerceatur cauſali
tas finalis, ꝛ voluntas (q̄ eſt cauſa efficiens) recipiat ſuū obiectū
p̄ncipale, formalit actū eius ſpecificās J ¶ Ad id aūt qd̓ iam
dictū eſt, etiā poſſunt adduci alique cōgruentie. Una tacta eſt ſe
cūdo loco, inter ꝓponendū dubitatione, Altera eſt, qꝛ per hūc mo
dū, finis manifeſtius maneret p̄ma cauſarū, inquātū voluntas q̄
per actū ſuū eſt prima cauſa effectiua ad extra naturaliter in actu
ſuo, p̄ſupponit actū practici intellect⁹ Et preterea finis non vult
eſſe cauſa effectiua, actus aūt volūtatis ꝑtinet ad cauſam efficiē
tem, potius igitur cauſalitas finis, erit per actū intellectus qui
de ſe nō eſt exterius opatiuus Quibus ꝛ alludit illud, ꝙ virtus
agētis oīno laborat plerūqȝ finē, quē intēdit in ope, aſſimilare illi
qd̓ de eo ꝯcipitur in mēte Et per hūc etiā modū iſte cauſalitates
min⁹ ꝯfundūt, ꝛ abinuicē ſecernūt clarius, qȝ ſi p eūdē fiant actū
volūtatis. K ¶ Qn̄ ṽo obijcitur ꝙ cauſa finalis dr̄ cui⁹ grā
.i. cui⁹ amore aliq̇d fit vel habet eſſe. Jā amor ꝑtinet ad volūtatē
Reſpōdendū eſt iuxta iſtā viā, ꝙ illic deſcribitur cā finalis, per
relationē ad ſuū effectū, in actu, ad quē vtiqȝ p̄requiritur amor ꝓ
ductiu⁹, ꝛ ſic poti⁹ diffinitur p ꝯditionē quādā extrinſecā, ſine q
nō p̄t expleri cauſalitas finalis, qȝ p id in q̄ appropriate ꝛ formali
ter expletur cauſalitas finalis. Si ṽo alia ps teneatur illi ꝯſona
bunt ſatis ea, q̄ cōiter cauſe finali aſſcribūtur, inter q̄ eſt illud, S.
Thome. Finis nō eſt cā rei, niſi ſm ꝙ eſt in volūtate agētis, Un̄
nō eſt ei p̄iudicādū, ſȝ iudicio lectoris id relinq̄, q̄ iā huic, iā alte
ri vie (ꝓut ꝯduxit ꝓpoſitio) in precedētib⁹ adheſi.

¶ Capitulū. viij. demr̄at qualiter nō oīs amor habet cauſam finalem A

TUnc ergo finis induit rōnē cauſe finalis in actu, qn̄ ꝓ
pter eū p̄ſtitutū. i. p̄cognitū, ꝛ p actū intētionis amatū
aliq̇d fit ab agēte, ſiue h̓ ſit p trāſmutationē, ſiue p ſim
plicē emanationē, ſiue cū nouitate ſiue abſqȝ nouitate
eſſendi, Ex hac ſummaria notificatione, ſeq̇tur i p̄mis, ꝙ amor fi
nis nō ē cā finalis ſui effect⁹ qꝛ ī productiōe effect⁹, ipē amor nō
ē p̄cōcept⁹ ꝛ p̄amat⁹, ꝛ p ꝯñs nō eſt ꝓ fine p̄ſtitut⁹ B ¶ Se
quitur etiā ꝯſequēter. ꝙ regularit finis nō cā finalis illi⁹ amoris

quo ipſe abſolute amet ab hoie, Oñſum nāq; eſt ſuperi⁹, q finis nō ē cā finalis ipſi⁹ agētis, ſ; alicui⁹ ei⁹ effect⁹ Jā amor finis, ĩcludit in rōne factiua agētis p ĩtellectū, Dictū fuit ꝓterea q nū q; finis amat⁹, ē cā finalis, niſi qñ ei⁹ amor ē alicui⁹ cā efficiēs Uñ ex h fundamēto dixim⁹ prius, q ex ſolo amore amicitie, nō pt ꝯſtitui cāitas finalis, ꝯñs ḡ ex his fundamētis eſt, q ꝑmus amor ipſi⁹ hoīs, nullo mō habebit cām finalē, ſicut eam hñt alij act⁹ hūani, Idē q; iudiciū ē de ei⁹ ꝑma cognitiōe Nā ſup extitit oñſum, q qcqd h; cām finalē, depēdet ab intētione ⁊ amore ipſi⁹ fin̄s, ꝑm⁹ aūt amor finis, neqt a ſeipſo depēdere (vt clarū ē) ḡ ab alio depēdebit amore, q finē habeat p ſuo obiecto, ⁊ ad iſtum amorē effectiue ꝯcurrat, quēadmodū ĩ alijs actib⁹ hūanis cōtingit, Hoc aūt dici nō pt. q; tūc nō eēt ꝑmus amor ipſi⁹, ſ; aliū an̄ ſe haberet, vñ ꝯtradictionē ĩplicat primū amorē finis hre aliquā cām finalē ⁊c. C ¶ Sed huic deductioni obuiat alia nō minus fortis obiectio, Nā iuxta ꝑdeterminata, qdlibet hñs cām efficientē, etiā h; cām finalē, Manifeſtū aūt eſt, ꝑmū amorē finis habere cām efficiētē, Seqt ḡ ꝯtra iā cōcluſa, q etiā habeat cām finalē Rñdeo. Deductōes iſte, etſi videātur ꝯrie, ambe tñ vyas ſuis veritatē ꝯcludūt Et qdē ꝑma efficacit ꝯcludit, q ꝑm⁹ amor finis, nō h; cām finalē a volūtate hūana ꝯſtitutā, ſicut ceteri actus humani eā hñt, q; tūc nō maneret ꝑmus, ſcda vō ineuitabiliter ꝯuicit, q ꝑm⁹ amor q finis ab hoīe amat, h; cām finalē, et aliū quēdā amorē an̄ ſe, cui⁹ finis ille eſt obiectū, ſ; h erit apud altiorē quādā volūtatē, q ꝯſtituat talē finē, puta circa volūtatē diuinā, Eſt ergo de cauſa finali primi amoris ſic ſentiēdum, ſicut de fine cuiuſlibet agētis naturalis in ſua actione

¶ Caplm.ix. oſtendit agentia naturalia proprie nō agere propter finem A

Pro cui⁹ ampliori explanatiōe, ꝑſupponēdū ē q ex q rō finis, eſt appropriatū obiectū voluntatis, q vtiq; ꝑſupponit ĩtellectū, ideo vt actio aliq dicat eē ꝓpt finē ſufficit ⁊ reqrit, q aliqs ei finis ꝯſtituat. i. ꝑcognoſcat ⁊ preametur, ſiue h fiat a prio agēte, vl ab aliq ſupiori, actionē illā operāte vl dirigēte, vñ apud nullū agens querēdū ē opari ꝓpt finē, vel cauſa aliq finalis, niſi quaten⁹ actio ſua ꝓcedat ab aliq ĩtellectu ⁊ volūtate quor ipē finis fiat obiectū, q; ĩpoſſibile eſt, q aliqd cauſet finalit, niſi amor vel ĩtētio (cui⁹ ipſum eſt obiectū) cauſet effectiue B ¶ Ubi patet, q ex q agētia naturalia, ne q; amāt neq; cognoſcūt finē ſue opatiōis, q;uis actiōes ſuas realit

ꝓducāt, ⁊ cū h̾ actiões coꝝ, ap ꝓꝓatiſſime dicāt̾ eē vl̾ fieri ꝓpt̾ fi
nē, nō tñ ꝓꝑe eas agūt ꝓpt̾ finē ſꝫ poti⁹ in eiſdē actiõibꝫ, talia agē
tia naturalia agūt̾ ꝓpt̾ finē, iq̃ꝫ tñ nō ſe ducūt, ſꝫ ab alio cognoſcē
te ducūt̾ ⁊ dirigūt̾ ĩ finē ſuarū actionū, qđ q̇dē dirigēs earū v̾tutē
actiuā ⁊ applicat ⁊ dirigit ad certos fines, q̃s talia agētia nō cog
noſcūt. C ¶ Nec obſtat, ꝙ agētia naturalia dicāt̾ agere ꝓpt̾ fi
nē, Qꝛ h̾ nō ſm ꝓꝑā locutionē ē accipiēdū, ſꝫ ad hūc ſenſū, ꝙ ꝓdu
cāt actiões, q̄ ſunt ꝓpt̾ finē. Hoꝝ pt dari rude exēplū Cec⁹ aliq̇s
ſolū alteri⁹ ductui acq̇eſcat, vadēs ad locū nō a ſe cogitatū l̾ cog
nitū, ſꝫ a ductore ſuo deſtinatū ⁊ ſibi ꝓſtitutū, h̾ caſu ſi ad ābulatio
nē reſpiciam⁹, tūc certe cec⁹ eā actiue ꝓducit ſua v̾tute, ſi aūt ad
finē ābulatiõis attēdam⁹, certe q̃ꝫuis ābulatio ſit ꝓpt̾ finē illū, nō
tñ ipſe ābulat ꝓpt̾ illū finē Procedit g̃ ſua ābulatio effectiue ab
eo, ſꝫ ꝙ ābulatio illa ad illū finē ſit, nō ab ābulāte, ſꝫ a dirigēte h̾
hꝫ, Clari⁹ aūt eēt h̾ exēplū, ſi ductoꝛ ceco aliq̇d de v̾tute ābulati
ua iſflueret. D ¶ Inferam⁹ g̃, ꝙ ĩ actionibꝫ rerū naturaliū, ſu
mēda ē cā finalis, ꝑ ꝯparationē ad volūtatē, a q̄ recipiūt virtu
tē naturalē ꝑmanētē, vt mot⁹ grauiū deorſum, finē h̾nt a volūta
te, diuīa eis grauitatē cõicāte Naturaliſſimū eñ eſt vnicuiq̃ꝫ rei
naturali habere diuinā volūtatē, itime ſibi iexiſtētē (vñ ⁊ de⁹ ab
antiq̇s dꝛ aīa mūdi) Interdū v̾o ſumēda eſt cā finalis ꝑ ꝯpara
tionē ad volūtatē q̄ eis ſolū v̾tutē trāſeūtem tribuit, vt ĩ motu ſa
gitte tēdētis ad ſignū, ⁊ ĩ alijs inſtrumētꝫ ipſi⁹ artis manifeſte vi
dem⁹ Poterit ⁊ terti⁹ mod⁹ ſuꝑaddi, vbi ſcꝫ volūtas nullā virtu
tē actiuā agēti largit̾. i. ſꝫ v̾tute ei aliūde collata ad finē ſuū vtit̾
vt ĩ his q̄ ichoāt̾ ab arte, ꝑficiūt̾ aūt a natura, quēadmodū piſtoꝛ
actioni ignis ꝓſtituit ꝓ fine, formā panis, ad quā nō poſſet ꝑtin
gere ignis, niſi ex directiõe artis. E ¶ Redeuntes aūt vñ di
greſſi ſum⁹ ĩferam⁹ ſcđo loco, ex deſcriptione ſūmaria cāſalitatꝫ fi
nalis, ꝙ ſi obiectū ſcđi amoꝛis, q̇ aliq̇d amat̾ ꝓpt̾ finē, ꝑ illū eūdē
amorē ꝓducat̾, vt cū ſcđs amoꝛ, ſit ipſe act⁹, q̇ vocat̾ vſus, tūc fi
nis erit cā finalis vtriuſq̃ꝫ in actu ſcꝫ reſpectu amoꝛis ⁊ ſui obie
cti vt cū ꝓpt̾ ſanitatē amo, ⁊ amādo facio potionē, talis nãq̃ꝫ a
moꝛ elicit̾ ꝓpt̾ ſanitatē ⁊ potio ꝯficit̾ ꝓpt̾ eādē ſanitatē Si v̾o ob
iectū illud nō ſit natū ꝓduci a ſcđo amore, vl̾ alias nō ꝓducatur
ꝑ ipm, vt qꝛ ipe amoꝛ medij, manet int̾ limites electiõis vl̾ ꝯſen
ſus, ⁊ nō accedit ad ꝑfectionē vſus ſeu conat⁹ (cui⁹ ē exteri⁹ mo
uere) tunc finis erit cā finalis ſecundi amoꝛis in actu non tamē
erit cauſa finalis obiecti ſcđi amoꝛis, niſi in potētia, Ratio vtri
uſq̃ꝫ eſt, qꝛ in vtroq̃ꝫ caſu āmoꝛ ꝑmus, cui⁹ finis ē obiectū, ē cau
ſa effectiua amoꝛis ſcđi ſicut noticia ꝑncipij noticiā cauſet ꝯclu/

ſionis,nõ tñ eſt cauſa obiecti ſcđi amoris, Jam finis ſolũ eſt cã
finalis illiꝰ effectꝰ cuiꝰ amoꝛ q̇ hꝫ eũ ꝓ obiecto,eſt cã efficiẽs Ex
empla ꝑdictoꝝ ſunt,vt ſi ꝓpt̃ prem diligã eius filiũ,vel ꝓpt̃ ſani
tatẽ amo ⁊ eligo eam (quã tñ nõ facio) potionem.

¶ Capitulũ.x.demonſtrat omni actioni & effec‑ tui ꝓ̄ſupponi aliquẽ finẽ ꝑ̄exiſtentẽ ab agẽte neq; productum vel producendnm. A

Et q̄zuis ſupius oñſum extitit,ꝙ cauſalitas finalis,nõ ſemp req̇rat exiſtentiã eiꝰ,qđ ẽ cã finalis,neceſſe tñ eſt,ĩ omni cooꝛdinatione filiũ ⁊ in oĩ cãlitate finali,ꝓ̄ſuppo/ nere aliquẽ finẽ,opationi ⁊ effectui ꝑ̄exiſtentẽ,⁊ ab agen te nullo mõ cauſatũ,dictũ nãq; eſt,ꝙ nihil hꝫ cãm efficiẽtẽ, qđ nõ hꝫ cãm finalẽ,Totꝰ ergo effectꝰ agẽtis erit ꝓpter aliquẽ finẽ ꝑex/ iſtentẽ,ſicut ⁊ toti effectui preſupponitur ipſum efficiens.Et his adÿcimꝰ,ꝙ inter effectꝰ agẽtis,nullꝰ poteſt eſſe finis neq; cauſa ſui ipſiꝰ,neq; eſt ꝓceſſus ĩ ĩfinitũ Neceſſe igit̃ eſt,ꝙ totꝰ effectus agẽtis,oꝛdietur ad aliquẽ finẽ,q̇ nõ ſit ab agẽte illo ꝓductꝰ Sit ergo actioni agẽtis ꝓ̄ſuppoſitꝰ Et hẽ ẽ qđ hic intendimꝰ. B

¶ Ampliꝰ oñdetur inferiꝰ.li.vij.ꝙ oĩs amoꝛ ꝯcupiſcẽtie,ſemper preſupponit amoꝛẽ amicitie, Jã oĩs effectꝰ agẽtis cadit ſub amo re ꝯcupiſcẽtie,qꝛ ſcꝫ illũ mihi cõcupiſco vel alteri. Per talẽ autẽ amoꝛẽ,bonũ volumꝰ illi, ad qđ habemꝰ amoꝛẽ amicitie Sicut aũt nullꝰ eſt amicꝰ his,q̇ nõ extãt, Jta nullꝰ eis optat bona,neq; ad ea hꝫ amoꝛẽ amicitie,neq; amicitiã,in q̃ alter diligit alterum tanq; parẽ ſibi vl̃ alterũ ſe,Vñ q̃ nõ extant,ſolũ cadũt ſub deſide/ rio ⁊ amoꝛe ꝯcupiſcẽtie,Verbi grã pater non habet amicitiã ad amicũ,vel ad filiũ quẽ nõ habet,Etſi optet amicũ vel filiũ habe/ re ſanũ,q̄zuis illic ſanitas cadat ſub amoꝛe ꝯcupiſcẽtie,nõ tñ filiꝰ vl̃ amicus cadit ibi,ſub amoꝛe amicitie,ſꝫ ꝯcupiſcẽtie,inq̄ztũ ſibi optat habere amicũ vel filiũ,eũdẽq; ſanũ, Ipſe ṽo pater illic ſe diligit amoꝛe amicitie,qꝛ ſibi vult habere filiũ vel amicũ, inq̄ztũ ſine amicis,nullus eligeret viuere.viij.Ethicoꝝ Et ipſe vtiq; pa ter preexiſtit Neceſſe eſt ergo ſemper aliquem finem ipſi actioni ⁊ effectui preexiſtentem preſupponere,vt ſi ambulem propter her/ bas colligendas,illas autem colligam propter potionẽ cõficien dã, Illã ṽo diligã ꝓpter ſanitatẽ,ſanitatẽ tñ nõ diligã,niſi ꝓpter conſiſtentiam hominis ſaluandam,⁊ hec vtiq; preexiſtit opera/ tioni.Nullus enĩ actu potionẽ ꝯficiet,niſi ꝓpter ſanitatẽ hoĩ exi ſtẽti ꝓcurãdã Iſte ḡ finꝭ ꝑexiſtẽs,erit obctm amoꝛꝭ amicitie,reli

qui offies ad eũ ordinati fines, erũt obiectũ amoris ↄcupiſcẽtie.
E ¶ Cũ ergo amor amicicie ſit amor ſimplr, cõcupiſcẽtie vero amor ſm q̃d, cauſalitas quoqꝫ finalis in hoc ↄſiſtit, q̀ finis ſit pre-amatus, vel tanq̃ amabile practice apprehenſus, cõſequens eſt, q̀ illi fini p̄exiſtenti, ad quẽ eſt amor amicicie ↄuenit cauſalitas finalis, ſicut ꝛ amor amicicie eſt ꝑmus amor, ꝛ ꝑncipiũ omniũ actuuꝫ volũtatis, ꝛ effectuũ ab eis ꝑgredientiũ. Alijs ꝟo finib⁊ ſecũdario et ex ↄſequenti ↄueniet cauſalitas finalis, mouebũtqꝫ appetitũ ſolum in virtute ꝑmi p̄exiſtẽtis. Et inter fines ſecũdarios ſub amore ↄcupiſcencie cadẽtes, quãto aliq̃s fini ꝑncipali, cadẽti ſub amore amicicie, vicinior eſt, q̃toqꝫ ꝓpinquiorẽ ad ipm̃ hꝫ habitudineꝫ tanto amabilior ꝛ pſtantior eſt, pſectiuſqꝫ mouet in genere cauſe finalis, Jlle ꝟo q̃ inter oẽs, eſt fini ꝑncipali ꝓximus, eſt etiaꝫ inter eos ꝑncipaliſſim⁹, vt in exemplo dato manifeſtũ eſt D ¶ Sequit ergo ex p̄miſſis, q̀ effectus ꝑncipalis agentis, nũq̃ pt eſſe ei⁹ finis ꝑncipalis, q2 ſp aliũ finẽ pſupponit, bene tñ pt eſſe ei⁹ ſubfinis Eſt aũt ſubfinis q̃dam finis ſecũdarius, ad vlteriorẽ finẽ ordinat⁹ velut ad eũ neceſſarius, queãdmodũ diuitie querũtur ꝓpter potẽtiam ciuilẽ. Un̄ hoc mõ nihil ꝓhibet agens ꝑncipale, ordinari ad ꝓpriũ ſuũ effectũ, ꝛ magis nobile ad min⁹ nobile. Quare etiã ſi aliquid dicat̃ eſſe ꝓpter finẽ qui eſt eo inferior, hoc de fine ſecũdario ꝛ ſubfine, quo ꝑncipalis finis attingit̃, eſt accipiendũ. Exemplificat Heruæus, vt ars medicine, q̃ eſt pſectio intellectualis, ordinat̃ ad ſanitatẽ corporalẽ, inq̃tũ illa ↄſequẽter ordinat̃ ad vitã virtuoſaꝫ Et ſic eſtimo intelligendũ illud ꝑmo celi Omĩe cuius eſt aliquõ op⁹ eſt gratia illius opis, Sic etiã ꝑmo ethicoꝝ Opatões ↄputantur inter fines, hec em̃ de ſubfinibus accipienda ſunt, inq̃tum per operatões ſuas, res create ſuũ finẽ ꝑncipalẽ aſſequũtur, ſcꝫ diuinã aſſimilationẽ, ꝛ ↄiũctõem extremã ſibi poſſibilem ad vltimũ finẽ, inq̃tum ipa opatio eſt vltima actualitas ꝛ pfectio, in qua res exiſtit, vbi habitus ꝛ potentie impfectõem dicũt, ꝛ ſic ꝑ ſuã opatõem, res maxime ad diuine bonitatis ſſitudinẽ accedit. que pfectio in eſſe ꝑfecto ↄſiſtit ꝛ actualiſſimo E ¶ Uerũtamẽ in cauſis inſtrumentalib⁊, nihil ꝓhibet eaꝝ effectũ eſſe finẽ ꝑncipalẽ, q2 illic plerũqꝫ effectus eſt ipo inſtrumento p̄ſtantior, vt arca nobilior eſt ſecuri vl ſerra, Uerũtamẽ neceſſe eſt ſp p̄exiſtere aliquẽ finẽ, in virute cui⁹, alij ſubfines (etiã nõ exiſtentes) mouent volũtatẽ, vt ſatis oſtẽſum ẽ
F ¶ Sed merito dubitabit hic aliq̃s q̃uo finis, q̃ nõ ẽ, aliquã poterit recipere virtutẽ motiuã Rñdeo, q̀ finis nõdũ exiſtẽs moueat in virtute finis ꝑncipalis p̄exiſtentis, ad hũc ſenſum eſt accipiendũ, q2 q̃ꝑmũ finis nõ exiſtens apprehẽdit̃ tanq̃ fini ꝑncipali

neceſſarius aut valde ↄueniens, tūc ſtatim virtute amoris, q̄ habetur circa finē p̄ncipalē (τ nō al's) mouet̄, id eſt puocat̄ τ allicit̄ voluntas ad amorē finis ſecūdarij, nōdū exiſtētis. Q̄ñ ergo d̄r, ꝙ finis ſecūdari⁹ qui nō eſt, mouet virtute finis p̄ncipalis, exponendū eſt id eſt virtute amoris qui habet̄ ad finē p̄ncipalē. Vn̄ ex quo motio iſta eſt metaphorica, ideo ſiliter τ virtus taliter motiua metaphorica eſt, Et ergo talis virtus, bene p̄t ↄmunicari nō enti, ſed de virtute effectiue motiua, hoc eſſet impoſſibile.

¶ Capl̄m. xi. pulchram circa predicta abſoluit dubitationem A

Dubitabit aūt non imerito quiſpiā circa p̄dicta, Si eñ omī actioni τ effectui p̄ncipalis agentis, oporteat finez ſuū p̄ncipalē pexiſtere, quomō ergo verū erit illud vulgatū. ꝙ finis ſit vltimū in executōe. Pro huius diſſolutione p̄mittenda eſt q̄dam diſtinctio finiū, quā . S. D. ponit tertio ↄtra gen. ca. xvi.j. Aliq̄ñ eñ agens finē ſua actōe ↄſtituit vt medicus ſanitatē, Aliq̄ñ v̄o fini p actōem aliq̄d acquirit̄, vt ex pugna militis, duci acquirit̄ victoria, interdū v̄o p actōem ip̄e finis p̄exiſtens, agenti acq̄ritur, vt locus deorſum graui, τ p actōem noſtraz deus nobis acq̄rit̄, inq̄ꜩtū p eaz eius aſſimilatōem aſſeq̄mur. In p̄mo mēbro eſt finis ſecūdarius cadens ſub amore ↄcupiſcētie In reliquis v̄o eſt finis p̄ncipalis, amatus amore amicicie, τ q̄dē altero illoꝝ duoꝝ modoꝝ, neceſſe eſt omnē finē p̄ncipalē acquiri p actōeꝫ. Sic eñ finē acq̄ri, nihil aliud videt̄, q̄ꜩ id q̄d eſt ad finē, aſſequi illum eo mō quo eſt ordinabile in ipſum, τ quo ab eo eſt aſſequibil̄. Nulla aūt res que eſt ad finez aſſeq̄tur ip̄m, niſi p aliq̄d agens, q̄d ſua actōe eam in finē ordinet, τ ad finez attingendū rem eādē moueat. Nō eñ cauſalitas finalis p̄t eſſe abſq꜖ efficiēte B ¶ Amplius, vt inq̄t Herueus diſtinctōni p̄fate ↄcordans, aliquis eſt finis, ꝑpter quē agens agit vt ſit, vt medic⁹ ꝑpter ſanitatez, ali⁹ v̄o ē finis ꝑpter quē agēs agit nō vt ſit. ſ꜖ q2 eſt, vt cū q̄s virtuoſuꝫ honorat, nō eñ ei impendit̄ honor vt ſit, vel fiat virtuoſus, ſed q2 eſt virtuoſus, huic ↄcordat diſtinctio quā . S. D. ponit diſ. p̄ma. ſcdi ſententiaꝝ. Agere ↄtingit dupl'r. Primo ꝑpter deſideriuꝫ finis, q2 aūt deſideriū eſt rei nō habite. ideo omī creature ↄuenit agere ꝑpter deſideriū finis, q2 creature acquiri p̄t bonū ab alio q̄d a ſe nō habet Scd̄o mō ↄtingit agere ꝑpter amorē finis, ſcꝫ habiti, τ ſic de⁹ agit ꝑpter ſuā bonitatē, tanq̄ꜩ finem amatuꝫ, q2 ei nulla bonitas acq̄ri p̄t C ¶ Ex p̄dictis ergo inferam⁹ ad q̄ſitū, ꝙ in omī actōe que nō fruſtrat̄, ip̄e finis acquirit̄ vel vt ſit, vel ip̄e acquiritur huic, vel tertio ei ex actōe aliquid acq̄rit̄, vt e. ille finis ꝑpter quē agēs agit.

quia eſt. Talis aũt acquiſitio in termino motus vel actiõis eſt ac/cipienda. Rõnabil'r ergo q̃uis finis p̃ncipalis actioni p̄ciſtat, tñ ↄuenienter dr̄ vltimus in exequutõe, inq̃tum agens nõ aſſequit fi nem, aliquo p̄dictoꝝ modoꝝ, niſi in termino motus vel actionis

D ¶ Alij vo nõ inepte verbũ de quo hic dubitat, exponunt de fine p̃ncipali, qui eſt p̄mus inter eos, qui cadũt ſub amore ↄcupiſ/centie, vt ſanitas inter fines, qui cadũt ſub ↄcupiſcentia medici eſt p̃ncipalioꝛ, ꝛ ergo etiã inter omẽs eſt executõe acquiſitõnis poſteri oꝛ. Et q̃dem hec ſolutio om̃ino ↄcoꝛdat p̄cedenti, q꞉ p hoc ꝙ ſani/tas eſt vltima in acquiſitõe, etiã ꝛ finis p̃ncipalis (ſcꝫ ↄſiſtentia ho minis) ad quẽ ſanitas hꝫ pꝛoximã habitudinẽ, etiaꝫ fit finis vltim⁹ in executõe, ad modũ ſtatim expſſum, inq̃tum ſcꝫ medicus ſua ac/tione, vltime aſſeq̃tur ↄſiſtentiã hoĩs, eo modo quo per eius actio nem eſt aſſequibilis.

¶ Caplm̄.xij. diſſoluit duas obiectões A

Epilogantes reſumamus (qđ frequẽter repetituꝫ eſt) p ħ videlꝫ cauſalitatẽ finalẽ expleri, qđ eſt fineꝫ cognoſci et pꝛeamari, ꝛ eius amoꝛe aliquid fieri. Quia aũt act⁹ cog/noſcendi ꝛ amãdi cadũt etiã ſup ea, que nõ exiſtũt, ↄclu/ſum extitit, ꝙ nõ opoꝛꝫ cãm finalem in cauſando exiſtere. Huic reſolutõi ſe opponit Herueus duobꝫ argumentis Primo q꞉ ſm ħ nõ plus ↄduceret cauſa finalis ad ↄſtitutõem effectus p ſui exiſtẽ/tiam, q̃ p ſuũ nõ eſſe. Sed manifeſtũ eſt, ꝙ nõ eſſe cauſe, nihil ↄdu cit ad pductõem effect⁹, Nihil ergo ad ↄſtitutõem effectus ↄfer ret cauſa finalis, qđ valde abſonũ eſt, q꞉ finis potiſſima cauſarum dr̄.ij. phyſicoꝝ. Rurſus nõ ex hoc aliq̃d dr̄ finis, q꞉ intẽdit, ſꝫ ideo intendit, q꞉ eſt finis vel apparet eſſe finis. Nõ ergo in hoc qđ eſt p̄/amari, ↄſiſtit cauſalitas final', ſed poti⁹ in hoc, qđ eſt dare aliquaꝫ bonitatẽ vel amabilitatẽ ſuo effectui B ¶ Ad p̄mũ iſtoꝝ non eſt difficile rñdere Eſt em̃ aliquis finis p̃ncipalis, q̃ diligit amoꝛe ami cicie, ꝛ de hoc pbauimus, ꝙ debeat in cauſando p̄exiſtere, Alius vo eſt finis ſecũdarius, amatus ſolũ amoꝛe ↄcupiſcentie, ꝛ hic plerũq; nõ eſt cauſa ſui effectus penes eſſe ſuũ reale, ſed poti⁹ tali eſſe adue niente, ceſſat actio, vt ſanitate habita ceſſat medicatio Qđ aũt aſ/ſumit p manifeſto, ꝙ nõ eſſe cauſe, nihil ↄducit ad ↄſtitutõem effe/ctus, verũ eſt hoc, de om̃i modo non eſſe ipius finis, Si tñ finis in ſe nõ exiſtens, habeat eſſe cognitũ ꝛ amatũ apud mentẽ, certe eſſe il lud multũ ↄducit ad effectus ↄſtitutõem (etiã in genere cauſe effici entis) vt patuit, q꞉ penes tale eſſe explet finis ſuã cauſalitatem, imo penes illud eſſe eſt potiſſima p̄maq; cauſaꝝ. C ¶ Ad aliud vo

eſt dicendū, q in noīe finis latet q̄dam equiuocatio, Uñ multum refert loqui de fine, et de cauſa finali, a volūtate ſcʒ humana pſtituta Finis etenī ple᷑ūq; dr melior, vltima, ſeu vltimata, intrinſeca, vel extrinſeca rei pfectio, collata vel acq̄renda, quaſi q̄d meliꝰ vel optimū inter effectus cauſatos vel acq̄rendos exiſtens, Sed cauſa finalis eſt aliq̄d p̄amatū ex cuiꝰ amore res alia ab agente pſtituitur. Qñ ergo aſſumit, nō ex hoc aliq̄d dr finis, q; intendit, ſed ideo intendit q; eſt finis et c. Rñdeo, Dimittenda eſt diuina voluntas, apud quā forſan hoc aſſumptū falſum eſſʒ, Si nāq; nō aliter diuina bonitas ſit finis rerū, niſi ſm modū et ordinē, quo eſt a deo volita, q̄uo vna pfectio poſſit eſſe alterius finis pfectiōis, niſi ſm ordinem et modū quo eſt a deo volita et intenta: Uñ tūc maxime vnaq̄q; res ad ſuū finem accedit. qñ imitat diuinā volūtatē, ſm q de ipſa re diſpoſitū eſt a deo. D ¶ Eſt ḡ dicendū, q q̄uis apud volūtatem creatā, que reb pfectiones nō largit, ſed potius a pfectionib rebꝰ a deo collatis allicit et puocat, q̄uis inquā apud talē volūtatem, qñ recta rōne regulat, ideo aliquid intendit et amat, quia eſt finis, id eſt q; eſt bona optima vel extrema vel vltimata rei pfectio, falſum tñ eſt, q ideo intendit, q; eſt cauſa finalis apud volūtatem creatā, ſed ecōuerſo ideo eſt cauſa finalis, q; ſic intendit, Nā cā finalis relatiue dr ad ſuū effectuʒ, Hic aūt nō pt ei rñdere actu, niſi mediante intentōe. Et hoc ip̄m ſentit iſte ſubtiliſſimus doctor cum inq̄t, Finis nō pſeq̄tur effectū, niſi pcurrente aliquo intendēte finē et ordināte illud qđ eſt ad finē ad ip̄m finē, et ſic finis hʒ q ſit cauſa p hoc qđ eſt intendi ſicut p cauſam aliā neceſſario pcurrentē cū ea ad hoc q habeat effectū, Hec ip̄e E ¶ Uerūtamē videt finis p̄mo mō ſumptus, eſſe fundamentū originale et p̄mordiale cauſalitatis finalis, Et hoc enī aliq̄d cauſat final'r, q; amat tanq̄ finis, id ē tanq̄ pfectio rei intrinſeca vel extrinſeca, Sed ad talē amorē volūtas nō puocat, niſi q; vel eſt vel apparet eſſe finis, id eſt talis pfectio, Seq̄tur ergo q aliq̄d eſſe finem, id eſt talē pfectōem, eſt p̄mordiale fundamentū finalis cauſalitatis, Et hoc p̄tendere videt iſte doctor dicens, Primū qđ eſt de rōne finis in pparatōe ad illud qđ eſt ad finē, eſt dare ſibi quādā bonitatē et amabilitatē, Hec ipſe. Nos aūt hic loq̄mur de pleta cauſalitate finali in actu, q̄ nō eſt, niſi qñ ex illo amore (cuius finis eſt obiectū) aliquid effectiue pſtituit. Et huic etiā doctor iſte pſonat cū inq̄t, Cauſalitas finalis loquēdo de pleta cauſalitate ip̄ius, eſt eſſe illud, amore cuiꝰ aliq̄d agit ab alio. Et iterū. Nihil depēdet ab alio etiā a cauſa finali, niſi habeat cauſaʒ efficientē, Ideo pſequens eſt, q illud qđ eſt ad finem, de neceſſitate intendat ab aliquo agente et intendente huic dare eſſe, ppter finem.

Et ideo dixi ꝙ cauſalitas cauſe finalis eſt eē, illud amoꝛe cuiꝰ vl' intentione aliqͣ agitur ab alio, Nec ipſe, Nō ergo reſolutio p̄dicta ab huius doctoris ſubtiliſſimi(niſi forſan verbalr)diſtat ſentētia

¶ Capl'm.xiij.pulcherrimā ex oībꝰ p̄habitis epilogat finalē cōcluſionē A

Pro cōplemento igif̄ huius materie epylogātes, ꝛ q̄ declarata ſunt reſumentes, inferamus finalr ſummariā p̄gnantemq̧ hanc ꝯcluſionē, ꝛ q̄uis forſan alicui nouā, et parū auditā, nō tn̄ minus verā, Ex quo nulla res eſt alicuius effectus cā finalis, niſi quatenus amoꝛ, cuiꝰ res illa eſt obiectum p̄ncipale, ſit eiuſdē effectus cā efficiēs inde ꝯtingit ꝙ ꝛ voluntas ꝛ intellectus practicus ei coꝛrn̄dens, habent aliquo mō p ſuo foꝛmali obiecto, eam rōnem que foꝛmalr ꝯſtituit ꝛ ab alijs diſtinguit quartū genus cāꝝ B ¶ Accidit quoq̧ ex eodē fundamēto, ꝙ a ſolis actibꝰ iſtaꝝ potentiarū p hoc ſolu; ꝙ illi exercent ſuam cauſalitatē effectiuā reſpectu alicuius effectꝰ, res. q̄ eſt eoꝝ p̄ncipale obiectū, ſortif̄ ſibi rōnē; ꝛ denoiatiōem cauſe finalis, reſpectu illius eiuſdē effectus C ¶ Exinde etiā ſeq̄tur, ꝙ nullius actōis vel effectus eſt querenda cā finalis, niſi quatenus ille effectus ab intellectu ꝓcedat ꝛ volūtate, Vn̄ niſi p̄ma cauſa operaref̄ oīa p intellectum ꝛ volūtatē, niſi p̄terea oīs effectus ꝛ oīs opatio ꝓcederet ab eadē pꝛima cā, p certo nō cuiuſlibet effectꝰ vel opatōis, querenda eſſet cā finalis. Nam in illa opatōe vel effectu, in quo nullus ꝯcurreret intellectus creatus vel increatus, illic ſm veritatē, nulla eēt cauſa finalis D ¶ Quare etiā ꝛ vnaqueq̧ actio vel effectus in tantū deficit ab hoc, qd̄ eſt habere cām finalē, ꝛ in tantū declinat ab hoc qd̄ eſt ꝓduci ꝓpter finem, q̄tum deficit ab hoc, qd̄ eſt ꝓcedere a volūtate ꝛ intellectu, ꝛ ꝯſequenter quantū ab hoc vltimo deficere videf̄, in tantū etiā videbif̄ accedere ad id qd̄ eſt fieri ex neceſſitate nature, vel a caſu E ¶ Et hec oīa firmiſſimū habent fundamētum clare quoq̧ exp̄mūtur in illa breui ꝛ ꝯmuni omniū animoꝝ deſcriptiua ꝯceptōe, quā h̄nt de cā finali, qua dr̄, finis eſt id cuiꝰ gratia, id eſt amoꝛe aliquid eſt vel fit, vt genitiuꝰ ibi denotet rōnē obiecti, ablatiuꝰ ꝟo rōnem cauſe efficiētis, ꝛ tūc ſenſus eſt, finis eſt obiectū p̄ncipale illiꝰ amoꝛis, ꝑ quē aliqͩ ꝓducif̄, vel a q̄ aliqͩ ꝓcedit Vel ſic, cā finalis eſt obiectū alicuius amoꝛis, ꝑ quem effectiue aliqͩ ꝓducif̄ vel ꝯſeruaf̄ F ¶ Sed ꝯtra. ſm. D. S. ꝯtra gētiles libꝛo tertio, ca. tertio. Actōes q̄ ſiūt ſine attentōe, nō ſunt ab intellectu, ſed ab aliqua ſubita imaginatōe, vel naturali p̄ncipio, ſicut inoꝛdinatio humoꝝ pꝛuritū excitantiū, eſt cauſa ꝯfricatiōis barbe

que fit ſine attentõe, ⁊ tñ he tendũt ad aliquos fines, licz preter ordinẽ intellectus, Hec doctor. Seq̃tur ergo, ꝙ aliqua tendũt in finẽ abſq3 omi ↄcurrente intellectu. Sz dicenduz, ꝙ licet talia nõ fiant ſm ordinẽ intellectus humani, ſz iuxta ordinẽ virtutis imaginatiue, quare etiã ⁊ finem imaginariũ tales opatões habere dicũtur, nõ aũt a rõne pſtitutũ. Nõ tñ talia fiũt preter ordinẽ diuini intellect⁹, cuius diſpoſitõi gubernatiue, nõ minus ſubditur virtus imaginatiua hominis, q̃3 eſtimatiua brutalis, ⁊ virtus actiua pure naturalis, in ordine ad ſuos fines.

Liber quintus
De vltimo fine

¶ Caplm primũ. oſtendit queãdmodũ diuerſis modis res tendunt in deum velut vltimum finem. A

Nouiſſime p ↄplemẽto hui⁹ materie, nõ inutile eſt de fine vltimo rerũ ↄſiderare. Et q̃dẽ in re tã ardua deo magnifice ſunt gratie agende, ſi veritatem attingam⁹ q̃ fecũdiſſima erit, Si vo ab ea defecerimus, nobis q̃ nihil aſſerere intẽdim⁹ in re tam arduiſſima ignoſcenduz eſt. Finis igiẽ vltim⁹ eſt de⁹, Nã illud in qd̃ tendũt res ↄuenienter eaꝝ finis dr̃, queãdmodũ ⁊ ſignũ finis dr̃ ipius ſagitte, Jam ꝙ aliq̃d in alteꝝ determinate tendit, tãq̃3 in finẽ, abſq3 intellectu dirigente ⁊ volũtate mouente nõ ↄtingit. Tendit aũt aliq̃d in alterũ vel p ppriũ ductũ ſeu directõem (vt creatura ratõnalis) vel q2 ab alieno intellectu duciẽ ⁊ dirigiẽ ad certũ terminũ. Et q̃dẽ in h̃ caſu idẽ erit finis in quẽ ducit dirigẽs, ⁊ in quẽ duciẽ illd̃, qd̃ ad alteri⁹ directõem in finẽ mouet, hoc mõ res naturales tendũt ad ſuos fines (vt grauia deorſum) iuxta directõem legis eterne ſui creatoris. Et de bꝛſt is idẽ eſt ſentiendũ, Nã mouenẽ ad ſuos fines, nõ ↄſiderantes ꝙ p motũ ſuũ pñt ↄſeq̃ finem (qd̃ eſt ppꝛie intẽdentis) ſz q̃ſi ↄcupiſcentes finẽ, naturali inſtinctu mouenẽ ad finẽ, quaſi ab alio mota, ſicut ⁊ cetera q̃ mouenẽ naturalr̃ B ¶ Res g̃ naturales in deũ tendũt, velut vltimũ finẽ, tanq̃3 a diuino intellectu practico ducte, ꝓſus diuinã bonitatẽ, vt ſic deus creaturã a ſe effectiue pdeũtem, reducat ad ſe tanq̃3 in finẽ vel terminũ rerũ omniũ, ⁊ hoc p ſu

um intellectũ practicũ(cuiꝰ ſua bonitas eſt ꝑncipiũ formale, id eſt finale obiectum) cuiꝰ q̄dē intellectꝰ inſtinctu ſeu occulta inſtigatione, res naturales mote, tendũt ⁊ mouent̄ ad pticipādũ ſolũ aliquā determinatā ſilitudinē diuine bonitatis, q: eā ſm eſſentiā ꝑpter nimiũ eiꝰ exceſſum, formal'r (id eſt tanq̄ ꝑfectōem formal'r inherentē) pticipare nequeūt. Et ſm hoc oīa tēdūt in diuinā aſſilatiōnē ꝯſequēdā, vt ſcʒ tanq̄ imagines q̄dā, repſentēt diuinū ſuū exēplar tanq̄ eiꝰ ſilitudines, q: ⁊ ad hoc imago ꝑncipal'r cōſtituit̄, vt ꝑ eā exemplar repſentet̄, imo nec deꝰ aliquā amat creaturā, niſi q̄tenus ſua bonitas in ea reluceat C ¶ Uñ etiā in oīni bono creato ſummū donū deſideraf̄ ⁊ q̄rit̄ a creatura, q̄ñ tendit ⁊ mouet̄ ad pticipatōem creatā increate bonitatis. Quo fit ꝙ ꝑ diuerſum modū pticipādi aſſilatōem diuine bonitatis, creature diuerſimode exꝑmūt ⁊ repſentant diuinā bonitatē, ⁊ hoc eſt ꝙ deus in rerū ꝑductōe ꝑncipal'r intendit. Et q̄dē hoc aliq̄ intendūt dicentes, ꝙ creature ſunt ꝑducte ad deū manifeſtādū, ⁊ exꝑmēdū ſi diuitias glorie ſue, vt ſic deꝰ vniuerſa ꝑpter ſeipm̄ exꝑmendū opatꝰ intelligat̄. D ¶ Uerūtamē creatura rōnalis, etſi eſſentiā diuine bonitatis, tāq̄ formalē ꝑfectoem pticipare nequeat, bñ tñ realiter ab hoīe attingit̄ vt eſt ꝑfectio q̄dā q̄ eſt obiectū humane opatōis īmediatū, ſcʒ viſionis ⁊ amoris, q̄d alijs creaturis ſimpl'r eſt impoſſibile. Quare etiā rōne huiꝰ radicis, creatura rōnalis, nō aūt irrōnalis, eſt beatificabilis. Uñ dupliciter nō deus eſt vltimꝰ finis creature rōnalis q: ſcʒ ⁊ eiꝰ deriuatā ſilitudinē formal'r pticipat, ⁊ etiā eēntiā diuine bonitat̄ (q̄ ē vltimꝰ finis) īmediate ꝑ opatōes ſuas attingere pt

¶ Capl'm.ij. oſtendit in vniuerſo duplicem eē ordinem finiū a deo inſtitutū A

Sed ꝑ maiori explanatōe p̄cedentiū, ⁊ ſequētiū introductione, iā dictis eſt annectendū, ꝙ deus in vniuerſo duplicē ordinē inſtituit. Primꝰ ⁊ pcipuꝰ eſt, rerū oīm ⁊ ſingulare ad ipm̄ tanq̄ vltimū ſinē, de q̄ q̄dē ordine iā dictū eſt. Alius ꝟo eſt ordo creaturaꝝ inter ſe, ſm quē mutuo ſe iuuant et ꝑmouēt, ad ꝑmū ordinē debite aſſequēdum, ꝑpter q̄d etiā .xij. metaphy. dr̄, ꝙ ordo ptiū vniuerſi, eſt ꝑpter ordinē, qui eſt ad bonū vl'e ſeparatū, extra vniuerſum ꝯſiſtēs, iam finis nūq̄ eſt cā rei niſi ſm ꝙ eſt in volūtate agentis, ⁊ ideo bonitas diuina, ſm modū ⁊ ordinē q̄ eſt ab eo volita ⁊ nō aliter, eſt finis reꝝ. Et ideo tūc maxime vnaqueq̄ res ad ſuū finē accedit, q̄ñ imitat̄ diuinā bonitatē, ſm ꝙ de ipā re a deo eſt diſpoſitū B ¶ Secūdū igit̄ vtrū q̄ ordinē, aliq̄d eſt alteriꝰ finis, in q̄tū eſt a deo volitū, deꝰ q̄dē in

primo ordine eſt creaturarum finis vltim⁹, inquantum ipſe eſt vltimū & principaliſſime a ſe agente, in rerū productiōe intentum, In ſcd̄o vero ordine, creature ipſe ſibiipſis ſunt fines, inquantū ex diuina ordinatōe aliq̄d eſt in alteri⁹ ordinatū vtilitatem. Vn̄ apud Ariſto. vbi ſtatim. Oia toti⁹ vniuerſi coordinata ſunt aliqualr̄, & nō ſic ſe hn̄t, vt nō ſit alteri ad alterum nihil, ſz eſt aliq̄d affinitatis ad vnū q̄d ēſt, nc̄ oia coordinata ſunt queadmodū in domo &c. Et ḡ ſm hūc ſcd̄m ordinē, aliq̄ bene ſunt ſibi mutuo finis, vel ſimplr̄, vel ſm aliq̄d (vt ſi gubernatio regis dicat̄ eſſe propter q̄etem ruſtici) inquantū ſcz ſm diuerſos modos, iuxta diuinā ordinatōem, diuerſas ſibi mutuo afferūt vtilitates, ſm quē modū & angeli & alie creature dicūt̄ eē propter hoīem, & iterum hō propter reparatōez lapſus nature angelice ſupplendā L ¶ Aduertendū tn̄ q̄ q̄dā ſunt in entib⁹, q̄ nō participāt diuinā bonitatez, niſi p̄ciſe ex ordine ad illud, qd̄ ex eis ɔſeq̄t̄ vtilitatē, vt ptes in ordine ad totum, & accn̄tia in ordine ad ſubiectū. q̄cq̄d em̄ ptis eſt, totū eſt toti⁹, & accn̄tia totalr̄ etiā ipſius ſubſtātie ſt̄. Vn̄ hec poti⁹ entis q̄z entia dicūt̄. Alia vero ſt̄, q̄ p̄ter ordinē quē hn̄t ad ea q̄ ex eis vtilitatē aſſequūt̄, hn̄t ex ſeipis proprium et ſpēalē ordinē ad diuine bonitatis participatōem. Vn̄ etiā & alijs nō exiſtētib⁹, q̄ ex eis ɔſequūt̄ vtilitatē, eque in vniuerſo exiſterent, ſecus eſt de partib⁹ & accidentib⁹

¶ Capl̄m.iij. pulchre oſtēdit eē aliquod primū principiū intellect⁹ practici, & qd ſit virtualr̄ cogitare de fine vltimo, & queādmodū virt⁹ prime intentiōis maneat in oībus ſequētibus A

NOn ſolū aūt hoīs, & ceterarum creaturarum, eſt aliq̄s vn⁹ finis vltim⁹, ſm q̄ diuine ſubſunt ordinatōi, ſz etiā apd̄ liberā volūtatē humanā, ponēd⁹ eſt aliq̄s vn⁹ finis vltim⁹ oīm eorum, q̄ ſub volūtate cadūt humana, vt diffuſe oſtēdit. S. D. p̄ª. 2ᵉ. q. p̄ª. Nā ponēdū eſt aliqd̄ vnū p̄mū, in ordine intentōis, qd̄ q̄ſi ſit p̄ncipiū mouēdi appetitum, q̄ ſubtracto appetit⁹ a nullo moueret̄, Sz tale p̄ncipiū dicim⁹ vltimū finē voluntatis, & eſt illud qd̄ diligit̄ vt bonū ɔpletum. Quare etiam oportet q̄ vltim⁹ finis īpleat totū hoīs appetitū, ita q̄ nihil extra ipm relinq̄t̄ appetēdū, qd̄ nō rōne illi⁹ vltimi finis, ſz rōne alteri⁹ appetat̄ Qd̄ ſic probat. S D. Vltim⁹ finis h̄ mō ſe hz in mouēdo appetitū ſicut ſe hz ī alijs motiōib⁹ p̄ᵐ mouēs Manifeſtū ē āt, q̄ cauſe 2ᵉ mouētes nō mouēt, niſi ſm qd̄ mouēt̄ a p̄º mouēte Vn̄ 2ª appetibilia nō mouēt appetitū, niſi ī ordīe ad p̄ᵐ appetibile, qd̄ ē vltim⁹ finis

B ¶ Pro pleniori tamen intellectu huius deductionis aduer-
tendū, ꝙ ſimilitudo illic aſſumpta in maiore, non currit per oīa
Manifeſtū nāqꝫ eſt, ꝙ primū mouens effectiue, debet eſſe aliqđ
ſingulare ſubſiſtens, Actiones em̄ ſunt ſingulariū primo metha-
phiſice. Et ergo in omni coordinatione actiue mouentiū ⁊ mobi-
lium, deueniendū eſt ad vnū primū, quod ſit vnū numero, a quo
alia recipiāt virtutem motiuam Sed in coordinatione mouētiū
finaliter, primū poteſt eſſe aliquod valde cōe, vnde etiā S doc.
in loco preallegato, plerūqꝫ ſolū loqui intēdit, de vltimo fine cō-
muniter accepto, vt manifeſtū eſt C ¶ Ad intelligendū ergo
qūo tale primū appetibile cōe, det alijs ſecūdario appetibilibus
amabilitatem, ⁊ virtutē motiuā appetit⁹, ⁊ qūo ſcđa appetibilia
mouēt appetitū in virtute ꝑmi appetibilis, qūo preterea vltim⁹
finis ſit ꝑmū ꝑncipiū mouēs appetitū ⁊ cū hoc ratio ſm q̇ iā, ſe-
cundaria bona moueāt appetitū Ad hec inquā intelligēda eſt ad-
uertendū, ꝙ loquētes de apphēſione boni ⁊ beatitudinis in cōi, nō
eam intēdim⁹, qualē hn̄t diffinientes. diuidentes, ⁊ diſputātes,
que pl⁹ ſapit ſpeculatiuā qꝫ practicā cognitionē Neqꝫ mirū, ſi ea
q̄ intellectus practicus maxie ꝯſiderat, etiā ſpeculatiue apphen-
dantur, qꝛ vt ſatis teſtat̄ Auicēna in ꝑncipio ſue medicine, ſpecu-
latiua eſt principiū practice cognitionis Sed hic loq̇mur de ea
apphenſione, que ꝓprie practica eſt ⁊ proxima extenſioni intelle-
ctus ad extra ſcꝫ ad appetitū ⁊ alias potētias Sicut autē intelle-
ctus ſpeculatiu⁹ hꝫ ꝓ pricipio ꝑmo, Nō ꝯtingit idē eſſe ⁊ nō eſſe
qđ ꝓdē ꝑncipiū omnibꝫ alijs ꝑncipijs ꝑſupponit̄, tanqꝫ illud i cu-
ius virtute intellectus, oībꝫ alijs adheret ⁊ aſſentit, ⁊ quo ſublato
nullū reliquoꝝ ꝯpleroꝝ plus qꝫ ſuū oppoſitū, caderet ſub aſſenſu
ipſius intellect⁹ Ita ⁊ intellect⁹ practicus hꝫ vnū ꝑmū ꝑncipiū
qđ eſt bonū ꝯſummatū vel ꝑfectum, ſeu plenitudo bene eſſendi eſt
amāda vel appetibilis, vel beatitudo eſt amplectēda, q̄ oīa ꝑtu-
te idē dicunt. D ¶ Iſtud ꝑncipiū cuilibet vtenti rōne eſt natu-
raliter notū. Et q̇dē ꝙ etiā ſit primū hinc patet, qꝛ ante ſe non hꝫ
aliqđ ꝑncipiū practicū prius, virtute cuius intellectus practi-
cus ei aſſentiret, Eſt p̄terea omnibꝫ alijs ratio cadendi ſub acce-
ptione intellect⁹ practici, Neqꝫ em̄ aliqđ ꝑticularium bonoꝝ prac-
tice accipi p̄t ſub rōne appetibilis, niſi quaten⁹ quis opinet̄ ipm
vel ꝑtinere vel cōducere ad hoc, qđ eſt cōplete bene ſe habere, qđ
alias beatitudinem noīamus Nam quicquid homo appetit ſub
ratione boni appetit, Hoc autem ſi non appetatur vt bonum per-
fectū, neceſſe eſt ꝙ appetatur vt tendens in bonū ꝑfectum, quia
cūis inchoatio ꝑfectionis ordinatur ad ꝯſummationē ei⁹. ¶ Q5

ſi forſan q̄s imagine᷑ ratione᷑ ipſi⁹ boni, tanq̄ cōem ad vtrūq3 di ctoꝝ appetibiliū, illa admiſſa, adhuc ipſa nihil referre vel opari ad ꝑpoſitū videbitur, ꝑ eo ꝙ poti⁹ illa cōis ratio boni, ad ſpecu latiuā abſtractione᷑ ptineret ipſi⁹ intellect⁹. q̄3 ad ratione᷑ pfecte practicā, cui⁹ eſt mouere volūtatem, ꝛ ad alias potētias extēdi Uolūtas aūt nō eſt nata moueri niſi determinate a ratione boni pfecte ꝯſummati, vel determinate a ratione ptinētis vl' ꝯducē tis ad bonū ꝯſummatū, nō aūt ab aliq̄ cōmuni ad vtrūq3. E

¶ Iſtis adiūgam⁹ ꝙ ad ſolā oſtēſione᷑ practicā ipſius boni ꝯpleti vel beatitudinis, volūtas naturalit' p inſtinctū ſibi a ſuo creato re inditū, ꝓrūpit in actū amoris reſpectu beatitudīs, quēadmo dū graue ſeipm̄ mouet ſeorſum, Iſte aūt amor eſt p̄mus act⁹ vo lūtatis, p̄ncipiūq3 oīm ſequētiū ꝛ volūtas reſpectu eius ſe h3 per modū nature iā determinate ad vnū, Unde ſe h3 iſte amor ſicut motus cordis in aīali Uñ illo actu (.i. amore) totaliter ſublato, nō poſſet ſe volūtas ad alia appetēda mouere, q2 mediāte eo tāq3 actu p̄mo, interueniēte app̄henſione alioꝝ, mouet ſe ad oēs act⁹ ſequētes Et ſic virtus p̄me intētionis, q̄ eſt reſpectu vltimi finis d3 manere ī q̄lib3 appetitu cuiuſcūq3 rei etiā ſi de vltio fine neq3 actu in ꝑpria forma ſeu in ꝑprio ꝯceptu nō cogitet Sed ſufficit ad appetēda alia, Uirtualit' cogitare de illo, ī quātū nihil appetit hō, niſi īplicite vl' vertualit' cogitet vl' eſtimet, ꝙ illud ad ſuū bo nū ꝯſūmatū ſiue beatitudine᷑ ptineat vel ꝯducat, vnuſq̄ſq3 eñ in terrogat⁹, q̄re h̄ vl' illud appetat, mox abſq3 cūctatione reſpōde bit, q2 ad bn̄ eſſe ſuū id ptinere eſtimat, vel ad ip̄m ꝯducere, talis aūt app̄hēſio īcludit cogitatione᷑ vltimi finis vt clarū eſt.

¶ Capl'm . iiij pulchre oſtendit ad que᷑ ītellectū ſecūdaria appetibilia mouēt appetitū in virtute vl timi finis et q̄3 diuerſimode in mouentibus et fini bus deueniēdū ſic ad aliquod primum. A

Ex iſtis deſcēdam⁹ ad ꝑpoſitū, q̄n dicūt cōit' doctores ꝙ ſcd̄aria appetibilia mouēt ī v̄tute vltimi finis, ꝛ ab eo recipiūt ſuā appetibilitate᷑ vl' amabilitate᷑, aut ꝙ vl tim⁹ finis ē p̄mū p̄ncipiū ꝛ rō, oīb⁹ alijs cad'di ſub acti bus volūtatis. he ꝛ ſiles ſi q̄ ſint locutiōes, nō ſic phyſicalit' ſunt accipiēde. q̄ſi finis vltim⁹ tāq3 vna res, īfluat alijs appetibilib⁹ v̄tute᷑ aliquā reale᷑, q̄ moueāt volūtate᷑, ſicut p̄m⁹ motor īfluit agē tib⁹ ſecūdarijs neq3 intelligēde ſunt, q̄ſi res q̄dā certa ſit alijs ap petibilib⁹, ratio cad'di ſub actib⁹ volūtatis, quēadmodū lume᷑ ſe

habet ad colores,in ordine ad viſum Si nãq; voluptas etiã in ſpeciali ſit alicui⁹ hoīs vltim⁹ finis ad quē hō ordinet ⁊ ɔcupiſcat diuitias,nō eſt intelligēdū,ꝙ voluptas aliqđ influat alienis diuitijs,quas iſte ꝑpter voluptatē explendam ɔcupiſcit,quemadmodū neq; ipſa voluptas,morbo aliqđ influit, ratione cui⁹ a voluptuoſo,morbꝰ odiat̄ ⁊ fugiat̄. B ¶ Sed qꝛ motio finalis ꝓ eo ſolū eſt metaphorica,qꝛ fit ꝑ oſtenſionē rationis,q̄ actiuitatē nō hꝫ reſpectu volūtatis, Ideo virt⁹,ratio,⁊ ordo,q̄ reperiūtur in actibꝰ rationis ⁊ volūtatis circa vltimū finem,⁊ circa alia appetibilia,q̄dã methaphorica locutione attribuūtur ipis obiectis,ſcꝫ vltimo fini,⁊ ſcđarijs appetibilibꝰ Unde qꝛ potētie ille in ꝟtute primorum actuū ſuorum,quos habent circa vltimū finem,reducūt ſe tanq; per principia actiua ad actus ſequentes ad quos erant in potentia Ita ꝙ illi primi actus,ſint ſiis potētijs virtualis ⁊ ſeminalis quedam ratio,qua ſe effectiue mouent in actus ſequentes Quia inquam talis virtus ⁊ ordo naturaliter ineſt illis actibus, Ideo ⁊ idem ordo tribuitur eoꝝ obiectis,in eſſe ſcꝫ obiectiuo,ratione ſuoꝝ actuū, qui ab eis ſpeciem ſumunt ⁊ diffinitionem,vt ſic vltim⁹ finis dicatur ratio quedã,cui⁹ virtute alia cadūt ſub actibus voluntatis,ad eū modū,quo ſanitas appeti ⁊ morb⁹ odiri dicit̄ ꝑpter beatitudinem,ad hunc ſcꝫ ſenſum Ideo quis appetit ſanitatem ⁊ odit infirmitatem,quia vult eſſe beatus id eſt complete in omnibus ſe bene habens vt ſic tandem reſoluatur locutio ad hunc intellectū. Quia actus circa finem ineſt,ideo volūtas ad alios actus circa media ꝓcedit. C Et hanc iam prolixe deductam hincinde differentiam,inter primū agens,⁊ primū mouens in genere cauſe finalis, ſatis nobis inſinuat.D.S.in predicta deductione, quando non infert conformiter ad minorem ſubſum ꝑtam,ꝙ ſecūda appetibilia nō mouent appetitum niſi ſm̄ ꝙ mouentur a primo appetibili, per qđ ſignificaretur ꝙ appetibilia ſecūdaria a primo appetibili aliquã reciperent virtutem motiuam,ſed ſolum infert ꝙ nō mouent appetitum niſi in ordine ad primum appetibile Et hoc eſt qđ iam declarauimus.

¶ Capl̄m.iiij inquirit an volūtas neceſſario deū vl̄ creaturã ꝑ̄ciſe habeat pro vltimo fine. A

SEd qꝛ in precedentibꝰ duntaxat ɔcluſum extitit,cuiuſlibet voluntatis eſſe aliquem vnum finē vltimū,ī cōi acceptū,nō immerito adhuc manet dubitabile, An neceſſe ſit quālibet volūtatē,diſtinctim vel deum preciſe

vel creaturā, habere ꝑ ſuo vltimo fine Cui affinis eſt virtualit',
ꝛ illa dubitatio, qua querit' An oīs peccās mortalit', ſic auertat'
a deo, ꝙ in creatura finē conſtituat, ꝛ ea fruatur Et quidem ſi ſic
tunc conſequēter ſcdo loco merito dubitatur, que ſit illa creatura
que fruitur is, qui peccat mortaliter Circa primū autē dubiū. S
D. in de malo. q. vij. ar. ꝓmo in ſolutione ad .xx. ſentire videt', pro
pte affirmatiua ſic inquiens, Non ꝯtingit ꝙ aliquis diligat ali
quā creaturā equaliter deo, ita ꝙ nullū diligat plus ꝙ̄ deū, qꝛ ne
ceſſe eſt, ꝙ hō in aliquo vno ꝯſtituat finē vltimū ſue voluntatis,
Idem videt'. q. ix. ar. ſcdo vbi dicit, ꝙ actus aliquis nō refert' ad
deū, ꝯtingit ſcdo mō ex pte agētis, cuius ſcꝫ mēs nō ordinat' ac
tu vel habitu ad debitū finē, Et hoc em̄ ſequitur, ꝙ actus a tali
mēte pcedens, ordinat' in aliq̄d aliud ſicut in finē Et tunc ſemper
act⁹ human⁹, q̄ nō refert' in deū ſicut in finē eſt pctm̄ mortale hec
ipſe Cōfirmat autē pdicta ſentētia N. i qcq̄d agim⁹ ꝑpter vltimū
finē agim⁹, Sed in actu peccati mortalis, hō nō hꝫ deū ꝑ vltio
fine. B ¶Ad ſcdam q̄ꝗ dubitationē videt' mēs doc. ſubtil'
ꝓmo ſen. diſ. ꝓma. q. vltima, ꝙ peccās mortalit' cōiter fruit' ſeipſo
qꝛ obiectū amat' amore ꝯcupiſcētie, ꝛ ꝑ ꝯñs aliq̄d aliđ amat amo
re amicitie, quia omnē amorem ꝯcupiſcētie precedit amor ami
citie. Illud aūt aliud, eſt ipſemet, cui vt amato amore amicitie
appetit illud obiectum, Unde non fruitur obiecto ſui actus, ꝛ ꝑ
conſequens nec ipſo actu, ſuper quem non oportet primo reflecti
Idem videtur ſibi demonſtraſſe ſcdo libro diſ. vi. de peccato pri
mi angeli, vbi ex hoc ꝙ actus nolendi preſuppouit actum volen
di, ꝛ inter actus volendi ille qui eſt cōcupiſcentie, p̄ſupponit eū
qui eſt amicitie, ex hoc inquā infert ipſe, ꝙ nolle non eſt primus
actus deordinatus, quia oritur neceſſario ex quodam velle, quod
velle ſi ordinatum eſſet, non pareret nolle inordinatum Nam ſi
velle ſit ordinatum, acceptando obiectum cum circūſtantijs de
bitis, nolle quod habetur conſequens eſſet ibi ordinatum Nam
ſi ordinate amo illud cui volo bonum, ordinate cōcupiſco ſibi bo
num Sequitur ergo ꝙ ſimpliciter actus primus inordinat⁹ ſit
ꝓmū velle amicitie eius cui vult bonum, ꝛ ꝙ primus actus inor
dinatus ipſi⁹ angeli fuit actus amicitie reſpectu ſui ipſi⁹ Pre
dictis ꝯcordat. S. D. ꝓma ſcde. q. lxxvij. ar. iiij dicēs ꝙ aliq̄d in
ordinate appetat aliqđ tēporale bonū, procedit ex hoc ꝙ inordi
nate amat ſeipſum, hoc eſt em̄ amare aliquē, velle ei bonū, idem
ibidē ad tertiū C ¶Sꝫ his que pro parte prime dubitatiōis
fuere introducta obuiant cuiuſdam precellentiſſimi doctoris ap
parentia motiua Compertū eſt enim frequenter hoiem peccare

mortaliter ſcienter ꝓpter aliū, quē tñ nō ſupra ſe, neqꝫ equalr cum ſeipſo diligit, qn potius longe ipm q̄ ſe dānari vellet vel occidi, ne qꝫ ꝓ vita eius ꝯſeruāda, pedē vnū vel manū vellet amittere. Ita ꝛ videt ꝙ ꝓpter creaturā pt ſciēter qs peccare mortalr, ꝛ tñ illā creaturā longe infra deū diligere. Nam abſolute ſemꝑ illud qs magis altero amat, ꝓ cuius amore vellet alter ꝑdere, ꝛ nō ecōtra. Jam ſtat ꝙ aliquis q ꝓpter alium ſcienter peccat mortaliter, vellet ꝛ illū, imo ꝛ ſeipm potius in nihilū redigi, vel maxima incōmoda pati, q̄ gloriā dei vel fidē chriſti in mūdo euacuari vel extingui. Sicut in ſimili pt quis innocentē ex ꝯmiſeratōe de manu patris cū eius indignatōe eripere, ꝛ tñ patrē longe plus q̄ illū innocentē diligere, imo malle innocentē q̄ patrem interire, quin imo ꝛ patrem non minus q̄ ꝓus diligere, pſertim ſi eū eſtimat facile placabilem. Ex his ꝛ ſimilibus fundamentis opinat̄, ꝙ qs poſſꝫ indignatōem dei per pctm̄ mortale ſciēter ferre, vt amico ꝯplaceat, deū tñ longe plus diligendo, inq̄tum longe plus vellet ꝛ optabilius reputaret deo ſuas in ſe pfectōnes ꝯuenire q̄ amico ꝯplacere. Et declarans ſe dicit nihil ibi plus agi q̄ ꝙ in hoc caſu plus velit amico ꝯplacere, q̄ dei mādata cuſtodire, ꝛ in amore (quē deus hꝫ ad eum) ꝯtinue pmanere D ¶ Qꝺ ſi obijciat̄ Illū ſimplr magis diligo, cui magis placere volo Rñdet, ꝙ hoc nō oportꝫ, ſi velim vni magis ꝯplacere vt nūc ſolū in particulari actu, Aliud aūt eſt deū ad me amiciciaꝫ habere, vel me in eius amicicia eſſe, Aliud vero eſt cum ſuas feliciſſimas pfectōes poſſidere. Jam pt quis longe plus deo ſuā felicitateꝫ appetere, q̄ ſibiipſi in eius ꝯtinua amicicia pmanere. ꝛ ſm hoc deū plus diligere q̄ (ſaltē in hoc caſu) ſuā ꝓpriam ſalutē, quare etiā deum pt ſimplr plus diligere q̄ alterꝫ, ad cuius ꝯplacentiaꝫ incurrit diuinā offenſam. Vñ q̄uis illud colat̄ ab hoie tanq̄ deus, qꝺ ipe pre ceteris ꝛ ſup oīa diligit, nō tñ illud hō ſemꝑ magis diligit, ꝓ q ſolū in certo caſu, alterius placitū vel mādatū negligit aut ꝯtēnit

¶ Capitulū.vi. concordat diuerſos modos dicēdi qui vident̄ cōtrarij, oſtendēs q̄qꝫ cur peccās mortalr dr vltimū finē ponere in creatura A

Oſſent aūt pdicta que ſibi vident̄ aduerſantia ꝯcordari pmiſſa pfati doctoris, tali diſtinctōe. Quedam nāqꝫ eſt vita hoīs, q eſt ad aliquid ſm ſe totam tanq̄ ad vltimū finem ordinata. Quedā vero vt nūc, id eſt in certo q̄daꝫ caſu vel actu dūtaxat. Primū ꝯtingit duplr, Uno mō, qn̄ eſt complete ordinata ad aliquē finem vnū in ſpeciali, ad queꝫ velut opti

mū, totam ſuā vitā refert ꝛ ordinat, qn̄ ſcilꝫ volūtas ſe reſoluit ad aliqđ vnū in ſpēali, acceptās illud tanq̄ optimū, ad nihil aliud referibile, quēadmodū auaris eſt finis habentis charitatē, diuitie eius qui in eis ſuā ponit felicitatē, ſiliter ꝛ voluptas eoꝝ, qui in ea ſuā ponūt beatitudinē vel aliqua hoꝝ ꝯiūctim ſumpta quēadmodū exemplificat Ariſto. p̄mo Ethicoꝝ. Hi enī ſaltē maiorē partem vite ſue, ad finem a ſe vltimate ꝯſtitutū, poſitiue referunt. Nihil quoqꝫ alioꝝ acceptāt niſi quatenus illud ſuo fini, vel nihil vel valde paꝝ (qđ p nihilo reputat) repugnare formal'r vel virtual'r. id eſt explicite vel implicite exiſtiment. Unde in omī electōe explicite vel implicite rōnem habēt finis a ſe ꝯſtituti tanq̄ menſure ad quā eligendo reſpiciūt ꝛ ſingula moderant. B Sc̄do ꝯtingit ordinatio vite humane, quādo ip̄a caret tali ordinis ꝯplemento ad ſpēalem finem, ſꝫ hꝫ pro ſuo fine vltimo dūtaxat aliquid ꝯmune, qđ beatitudinem dicimus in ꝯmuni, ꝛ eſt plenitudo, ſiue ꝯſummatio eiꝰ qđ eſt bene eſſe vel bene ſe habere, vt eſt vita eorū, qui beatitudinē q̄dem appetūt, ſꝫ quaſi fluctuantes, nōdū ſe reſoluerūt ad aliq̄d ſpeciale, in quo ſuā felicitatē ꝯſtituūt. Et hoc mō de vltimo fine loq̄tur. S. Tho. p̄ma 2e. q. p̄ma. C ¶ Reliquū nūc eſt declarare, quō aliquid ꝯſtituit tanqꝫ vltimꝰ finis nō ſimpl'r, ſꝫ vt nūc tm̄, certū eſt aūt, ꝙ ſm veritatē deus debet eſſe noſter finis vltimus, ſic amore amicitie ſup omnia dilectus, ꝙ p nullius creature amore, homo velit eius tranſgredi p̄cepta. Certū quoq̄ eſt, ꝙ inter om̄ia a nobis ꝯcupiſcibilia, preeligenda eſt eius amicicia gratuita, q2 illa virtual'r cōtinet eternā beatitudinē, exiſtens ei equalis virtute, quēadmodꝫ ſemen equtur arbori ex eo creſcēti. p̄ 2e. q. cxiij. ar. tertio. ad tertiū. Si ḡ in aliqua actōe ſic adhereamꝰ creature, ꝙ pp̄ter eā p̄terimus diuinū p̄ceptū, p cuius trāſgreſſionē certi ſumꝰ, ꝯſtitui nos extra dei amiciciā, que humana virtute eſt de ſe irreparabilis, eiuſqꝫ carētia eſt digna puatōe eterne beatitudinis. Certe dico, ꝙ in illa actione, plus diligimus creaturā q̄ dei amiciciā, que virtual'r ꝯtinet noſtrā beatitudinē. Cū ergo quis illud plus diligat pro cuius amore paratꝰ eſt alterū pdere, ꝯſequēs eſt. ꝙ in tali actu hō deo (qui vere vltimꝰ finis eſt) creaturā preponēs, in eo actu ꝯuenienter dr̄ vltimū finē in creatura ponere, ꝛ eadē quodāmodo frui. ¶ Si forſan obijciat manente amore ad rem aliquā, aliq̄s pp̄ter incōtinentiā opat contra illā, ſicut amans ſeip̄m ꝯtra bonū ſuū agit p incōtinentiā, Siliter aliquis amās aliquā ꝯmunitatē, ꝯtra eā agit, pp̄ter incontinentiā, vt dt̄ phūs p̄mo politicoꝝ, ergo manente amore dei tanq̄ vltimi finis, poteſt ꝯtra eum aliquis agere. Rn̄det. S. Tho. in de virtutib. q. ij. ar. vi. ad. xiiij. Quicūqꝫ p incōtinentiam agit ꝯtra bo/

nū quod amat, exiſtimat illud bonū nō totaliter perdi p id qđ in
cōtinēter agit, Si eñ aliquis amans ciuitatem vel corporis ꝓprij
ſalutē, exiſtimaret ſe alterū horum pdi p hoc quod agit, vel totalit̃
abſtineret, vel illud quod agit, plus diligeret q̃ ꝓpriam ſalutem
vel ciuitatis. Unde cū aliquis ſciens ſe amittere deum per pec-
catum mortale (quod eſt ſcire ſe peccare mortaliter) nihilomi-
nus incontinēter agit, ꝯuincit̃ plus amare qđ agit q̃ deū Decipe.

D ¶ Uerūtamē (vt apparet) nō eſt neceſſe, q creatura fiat ſim
pliciter vltimus finis illius hoīs, vel q ſimplr ea fruat̃ ſm ꝯpletā
rōnem fruitionis, Nam ſi quis fornicetur ꝓpter delectatōnem, nō
oportꝫ q ſingula in eam referenda deputet, imo pt alia nō in eam re
ferre, Sed facile ꝯtingit q talis nollet eam habere p ſuo vltimo fi
ne, quēadmodū ꝛ guloſus cuiꝰ deus venter dr̄, interdū nollet in tali
vita ꝑpetuari, imo ꝛ guloſus ꝛ fornicarius, efficaciter interdū pro
ponūt illecebras ſuas reſecare, ꝛ de cetero vitā frugalem ducere. Uñ
neq; tales dicūtur ꝓprie delectōibꝫ frui. Nā ſm Auguſtinū. xi. de
trinitate. ca. vj. Quādiu nō deputat̃ aliqđ tanq̃ patria ciuis, ſꝫ tā-
q̃ refectio vel manſio viatoris, nō eſt ibi vera rō fruitiōis. Dicūtur
ergo tales frui creatura ꝛ in ea finē ſuū ponere, quaſi interptatiue
ſm quid ꝛ vt nūc ſolū, id eſt nō ſm totā vitā ſuā, ſed ſolū in parti-
culari actu, cui tñ actui nollent reſiduā vitam rñdere aut ꝯforma-
ri. Huius ꝯtrariū accidit in primis membris pdicte ſubdiſtinctio
nis, cōformiter ad hūc modū, Auaricia dr̄ idolorꝫ ſeruitus, ꝛ gulo
ſorꝫ deus venter, inq̃tum aliqui hoīes, potius nūmo inſeruiūt vel
laſciuis veneris, q̃ in obſeruantia diuinorꝫ preceptorꝫ deū colant
Iuxta hūc intellectū etiā ꝓcedere videt̃ deductio Scoti circa ſecū
dam dubitatōem.

E ¶ Scd̄m diſtinctōem premiſſam, poſſet
ꝓbabiliter inter modos dicendi oppoſitos talis inueniri ꝯcordia
vt. S. D. dicta ſua illuc introducta intelligat de hoīe, cuius vita hꝫ
ſui ordinis ꝯplementū ad aliquem vltimū finem in ſpēali. Talis
nāq; ſi nō habeat deū pro vltimo fine, ꝓculdubio habebit pro fine
creaturā, vel loq̄tur. S. D. de eo, q̇ habetur p vltimo fine vt nunc
ſolū, vt ſm qđ ſolū eius dicat̃ eſſe fruitio Ad ꝯfirmatōem ibi adiū
ctam neganda venit ꝯſequentia, quia pt talis habere p vltimo fine
aliqđ ꝯmune deo ꝛ creature. Uñ (vt reuerendus dñs Cancellarius
Louanieñ. rōnabilr dt) ſuis naturali appetitu quicqđ facimus
ꝓpter pfectiōeꝫ ꝯſummatā, id eſt plenitudinē bñ ſe habēdi facimꝰ
Rōnabili tñ amore, nō ꝑus agimus ꝓpter plenitudinē bene eſſen-
di ſiue beatitudinis in ꝯmuni, niſi cognouerimꝰ ꝛ apphendamus
quid ſit vita beata vel pfectio ꝯſummata, Et illa cognitōne ſtante,
poſſumꝰ oīa agere ꝓpter vitā beatā ꝛ ꝯſummatā pfectiōem. Du-

bũ tñ manentes in quo ſpẽaliter conſiſtat hmõi vita beata, que eſt ꝯplere ſe bene habere in oĩbus. Et ita nõ opoꝛtz ꝙ ꝯſtituamus finẽ ſimplr. vltimũ, vel in deo diſtinctim vel in creatura, aut in vtroqꝫ ſimul iũcto, quãdocũqꝫ ex amore deliberate aliqd agimus qđ ſcim⁹ eſſe malum. Sed facile pt ꝯtingere, ꝙ talis hõ malũ agit ꝓpter vltimũ finẽ, ⁊ tamẽ nihil eſt ei vltim⁹ finis pꝛopter quem hoc faciat Sicut qui currit pꝛopter equũ, ⁊ arbitrio alterius relinquit quẽ ſibi pꝛo bꝛauio equũ dare voluerit.

¶ Caplm. vij. deſcribit naturã ſeu officiũ finis vltimi oſtendẽs abſqꝫ gratia & charitate deũ nõ poſſe ꝓ vltimo fine haberi ab hoĩe A

PRedictis aũt merito adiũgẽda eſt alia non ꝯtemnenda inquiſitio, vtꝝ ſcꝫ ad hoc ꝙ homo habeat deũ pꝛo vltimo fine, ſit ei neceſſaria gratia cum charitate, aliiſqꝫ donis ⁊ virtutibus. Oſtenſum fuit in pꝛecedentibus qꝫ modis vita alicuius hoĩs oꝛdinabilis eſt ad vltimũ finez, In pꝛeſenti autẽ intendimus ꝑmũ modũ, ſm quem hõ reſolutus ad aliquem vnũ finẽ ſpẽalem, totã vitam ꝯplete oꝛdinat. Pꝛioꝛa ergo reſumentes dicamus, ꝙ de natura ⁊ officio vltimi finis, eſt ſic ſup oĩa amari, ꝙ ſingula alia amabilia referanť ⁊ oꝛdinenť ad ipm, ⁊ in hoc exprimiť oꝛdo quem debemus habere ad vltimũ finẽ, q̃ quidez oꝛdo in hoc ꝯſiſtit, ꝙ oĩa alia vel amẽtur vel fugianť ꝓpter ipm, quia ſcꝫ nihil alioꝝ homo acceptat vel refutat, niſi inq̃tum formaliter vel virtualr exiſtimat ipſius acceptatiõem vel refutatiõem ꝯducere vel nõ abducere ab vltimo fine ſic ꝯplete pꝛeſtituto, ad modũ ꝑus expꝛeſſum, Et hoc eſt vltimũ finẽ ſuper oĩa diligere. Et hoc ẽ qđ. S. D. ꝑma ſcđe. q. cix. ar. viij. inqt dicens. Per finẽ opoꝛtet ꝙ oĩes actus humani regulẽtur Uita aũt humana nihil aliud eſt qꝫ ipſe actus humani (loquimur eñ de vita ſecũda) Cõſequẽs ergo eſt ꝙ oĩes actus humani ſunt tota vita. Qui ergo regulat oĩes actus humanos ꝑ finem, etiã regulat totã vitam ſuam ꝑ finem. Ad hũc aũt intellectuz inquit diuus Thomas vbi ſtatim ar. ij. de bono ꝓpoꝛtionato humane nature, ꝙ homo nõ poſſit totũ hmõi bonuz implere ꝑ ſua naturalia. qꝛ tñ natura ꝑ peccatũ nõ eſt totaliter coꝛrupta, poteſt q̃dẽ ꝑ virtutez ſue nature aliqđ bonũ particulare agere ⁊c. nõ tñ totũ bonũ ſibi ꝯnaturale ⁊c. Jd eſt vniuerſam vitã ſuaz ſiue oĩes ſuos humanos actus recte agere abſqꝫ gratia. B

¶ Regulat aũt tũc hõ bonũ ſuũ ꝯnaturale vitã ſuam (id eſt actus vumanos) ꝑ finem, qñ ſcꝫ regulariter nihil alioꝝ acceptat vel

refutat, niſi quatenus formaliter vel virtualiter eſtimet eius ac-
ceptationē vel refutationē ↄducere in finem, vel nō abducere ab
eo, niſi forſan in modico (qđ certe ꝑ nullo reputať) vt ↄtingit in
venialiter peccātibꝫ Dico aūt virtualiter, inquātum ĩterrogatus
quare hoc vel illud acceptat vel refutat, mox abſqꝫ cūctatione re
ſpōdebit, qꝛ ad finē ſuū cōducit, vel quia ab eo impedit, vt prius
declaratū extitit. L ¶ Eſt ergo ſenſus queſtionis, An ad hoc
ꝙ homo habeat deū pro vltimo fine .i. ad hoc vt totā vitam ſuā
ad deū ordinet ꝛ regulet ꝑ deū iuxta modū expreſſum, qđ eſt deū
ſup omnia diligere ſit ei neceſſaria grā cū charitate ꝛc. Et loqꝫ-
mur hic de hoīe pro ſtatu nature lapſe Et quidē eſt ↄcluſio affir
matiua, ſcꝫ ꝙ ad hoc ſit ei neceſſaria grā, Conſtat nāqꝫ ꝙ modū
cognoſcendi ſequitur modus ipſius appetitus In hoīe autē oīs
cognitio etiā intellectiua, hꝫ originē ſuam a cognitione ſenſitiua,
Cū ergo res vnaqueqꝫ facile tendit, imo etiā defluit ad ſuā origi
nem, ↄñs eſt, ꝙ ꝛ ipſi intellectui, quātūcūqꝫ ſpiritualis ſit, ꝛ natꝰ
cōtemplari ſpiritualia, ↄnaturale tñ erit eidem defluere ad con
ſiderationē ſenſibiliū, a quibus oēm ſuam accepit cognitionem,
vt illis cōtemplandis ꝑncipalius ĩmoretur, ad qđ etiā multā ne
ceſſitatem ĩgerit corruptio appetitus ſenſitiui, que ad carnalia
ſenſibilia, tanqꝫ in propria obiecta inclinatur. Raro ergo, ꝑpter
dictas cauſas, niſi ꝑ magnū conatū eleuabit ſe hō ad ſpiritualia
ꝛ ad huc minus eriget ſe verſus deū, qui ſpiritualiſſimus eſt, et a
ſenſibus ꝛ ſenſibilibus maxime diſtans Cū ergo apud Ariſto. in
rhetoricis, Ab his ad que ꝑ amorē multū afficimur, difficile co-
gitationes auertimꝰ, alia vero facile negligimꝰ, ↄſequens eſt, ſi
mens ipſa carnalis in dei cōtemplatione debeat eſſe fixa, ꝛ eum
pro ſiguo ſuo ad modū ſtatim expreſſum in cunctis ſuis actioni-
bus inſpicere, prout Ariſto. ſtatim poſt ꝑncipiū ꝑmi Ethicorū,
hoc tradit circa vltimū finē eſſe faciendū, Si inquā debeat mēs
humana, erigi pure verſus deū tanqꝫ ad vltimū finē ſimpliciter
modo deſcriptum, oportet ꝙ ſupnaturaliter eleuetur ꝛ trahatur
verſus deū, In primis quidem ſm intellectū, ꝑncipalius tñ ſm
affectū .i. ſm volūtatē, vt ſtatim oſtendetur Hoc aūt fit ꝑ grām
ꝛ charitatē cū ceteris donis ꝛ virtutibus, Sequitur ergo noſtra
concluſio. D ¶ Sed forſan quis obijciet, oīa q̄ hic ꝓ funda
mento ſunt aſſumpta, etiam locū habuiſſent apud hominem in
ſtatu nature integre, quare etiā ꝛ tūc neceſſaria fuiſſet gratia, qđ
eſt contra doc. ſanc. vbi ſup. ar. iij. Rñdeo. Nō eſt ſimile quia
eſto ꝙ in ſtatu nature integre, cognitio intellectiua ſuā traxiſſet
originem ex cognitione ſenſitiua, Ita ꝙ naturaliter prius hō cog

nouiſſet ſenſibilia q̄ ſpūalia. ſpūalia tamen cōtemplatus fuiſſet homo in ſenſibilibꝰ, tanq̄ in medio, in quo ipſa ſpiritualia ſimul viſa fuiſſent. Propter rectitudinē aūt ipſius ſtatus, intellectꝰ inter ꝯtemplādū, melioribus naturaliter inheſiſſet pncipaliꝰ. Hec autem ſunt ſpūalia. Neq̄ ipeditus fuiſſet p res exteriores, a clara z firma ꝯtemplatione intelligibiliū ſeu ſpūaliū. Similiter z volūtas pro illo ſtatu erat ordinatiſſima z ſic meliora plus dilexiſſet z eis per affectū firmius inheſiſſet. Unde etiā homo pro illo ſtatu habere potuiſſet deū, pro vltimo fine ſuo, abſq̄ gratia z charitate zc. Sed quō hoc eſſet ſtatim dicetur. Contrariū iſtoꝝ accidit pro ſtatu nature lapſe, in quo ſuperiora ab inferioribus ipediūtur, maxime per rebellionem appetitus ſenſitiui, z a plena lucida conſideratione intelligibiliū homo impeditur per hoc, q̄ diſtrahitur a ſenſibilibus, z circa ea occupatur ſm intellectum, vt prima parte. q. xciiij. ar. pmo declaratur. Similiter in ſtatu nature corrupte, homo deficit ab hoc, quod eſt deū ſuper oīa diligere ſm appetitū voluntatis rationalis, qui propter corruptionē nature, ſequitur bonū puatum, etiā veriſimiliter tanq̄ vltimum finem, ad modū prius expoſitū, niſi ſanetur per grātiam dei, per quam ſcȝ intellectus z affectus in deo firmētur. Unde ſequitur cōcluſio reſponſiua iam probata. E Si dicas ſaltem poſſet homo agere preter inclinationē illius corruptionis, ſicut poteſt agere contra ordinē finis ꝯſtituti, z contra inclinationē habitus corrupti, ſiue habitus ille ſit ꝯplexionalis, ſiue conſuetudinalis z hoc ex mero imperio voluntatis. Quēadmodū intemperatus omiſſo delectabili fine, triſtibus ſe ingerit contra inclinationem ſui habitus, alioquin nulla ei pateret via reuertendi ad mediuȝ virtutiſ zc. Ergo videtur q̄ homo abſq̄ gratia z charitate, poſſet per illū moduȝ, deum pro vltimo fine vite ſue ſibi preſtituere. Rūdeo. Hic neganda eſt cōſequentia, quia ea que in obiectione aſſumpta ſunt, nō poſſunt fieri abſq̄ vigilanti z ſollicita pmeditatione rationis z conatu volūtatis. Jam nō poteſt ratio diu ſtare, in tam ſollicita vigilantia. Nā mens humana ppter infirmitatem nature, diu ſtare in alto nō poteſt, pondere em̄ infirmitatis humane, deprimiť anima ad inferiora, ppter defluxū eius ad ſenſibilia, z diſtractionē eius pres exteriores, z pter ipedimēta que pſtantur ſupioribꝰ a viribꝰ inferioribꝰ, nō poteſt volūtas diu abſq̄ gratia ſtare in tali conatu. Seqt̄ur ergo q̄ p merū imperiū nō poteſt homo abſq̄ grā dare vite ſue ordine ad deū, tanq̄ ad ſimpliciter vltimū finē. q̄ ſit regula eius. F ¶ Ex pdictis ergo rationabiliť inferť, q̄ hō abſq̄ grā dei, nō poteſt diu eſſe abſq̄ pctō

mortali Nā quando homo non habet cor ſic firmatū in deo, tam ꝙ ſ vltimo fine, vt pro nullo bono conſequendo, vel malo vitando velit ſeparari ab amicitia dei, facile multa homini carnali occurrunt, propter que vel conſequenda vel vitanda tranſgreditur diuina pcepta, ex quorū pnaricatione, amicitia dei depditur ꝛ mortale peccatū ꝯmittitur Juxta illud Joh. xv. Uos eſtis amici mei ſi feceritis que precepero vobis ꝛc.

¶ Caplm. viij. oñdit modū ꝙ natura humana in ſtatu ītegritatis habeat deū pro ſuo vltimo ſine inꝗ̄tū ps magis diligit totū ꝙ̄ ſeipam A

Sed circa pdicta dubitatur quō differēter natura integra non leſa, habeat deum pro vltimo fine abſqꝫ grā, ꝛ in vtroqꝫ ſtatu ipſa natura exiſtens in grā. Rndeo In pmis natura integra abſqꝫ gratia, diligit dnm deū ſuper omnia, prout eſt pncipiū ꝛ finis naturalis boni, Ubi conſiderandū ꝙ vnaqueqꝫ creature bonitas quā habet non eſt niſi particula quedā diuine bonitatis, que eſt infinita, cuius eſt quedam deriuata aliqualis ſimilitudo. neqꝫ creatura aliqua haberet rationem boni, niſi eſſet eius pticipata ſimilitudo, ꝛ ſic habet deū pro ſuo pncipio. Ois aūt ps, eo ipſo quo eſt pars, ſm totū quod ipa eſt, eſt totaliter ipſius totius, imo bonitas ꝛ pfectio cuiuſlibet ptis in hoc conſiſtit, ꝙ ipſa cōgruat ſuo toti, imo (vt ita loqmur) beatitudo. i. ſumma perfectio partis in hoc conſiſtit, ꝙ eo modo ſit diſpoſita, quo maxime congruat ſuo toti, ꝛ ſic quelibet ps eſt propter totum, ꝛ nullo mō econuerſo, Unde ꝛ quelibet bonitas creata, habet deum pro ſuo fine. pma pte. q. lx. ar. iij. Jn recto autē ordine amandi, pars non amat bonū ſuū propriū, vel aliarū partium, niſi propter bonū totius, hoc etiam teſtantur potentie pticulares in homine, ꝙ ſingule operantur pro ſalute totius, non enim viſus videt pro ſalute oculi tantum, ſed pro ſalute totius ꝛ ſingulariū partium inquātum ſunt partes ꝛ ordinantur ad ſuū totū, imo neqꝫ viſus videret principaliter pro ſalute proprij oculi, niſi quatenꝰ ipſe eſſet pars totius hominis, cuius viſus eſt potentia Sicut ꝛ manus inꝗ̄tuꝫ pars eſt exponit ſe periculo pro ſalute capitis, inquātum illud eſt pcipua pars, a qua totū maxie dependet, quādo autem abſciſa eſt a toto, nullam curā vel officiū pretendit pro toto ꝛ alijs partibus eius. B ¶ Sed huic extē plo quis obijciet cum doctore ſubtili, ꝙ totum mouet ꝛ exponit partem in ſui ſalutem, non autem pars ſeipſam Et preterea ꝙ pars naturaliter mouetur ad ſalutem totiꝰ hoc pncipalit fit, vt

ꝑs ſaluet ſuū eſſe,qđ habet in toto,qꝛ aliud eſſe non habet Sed prime obiectioni facile reſpondetur.conceſſo eñ ꝙ totum in ſui ipſius ſalutem moueat partem,ſatis tamen eſt noſtro propoſito ꝙ ipſa ſic naturaliter mouetur ꝛ exponitur Nā ex quo vnūquodqꝫ naturaliter ſic agetur ſicut aptum natū eſt agi ꝛ ecōuerſo,conſequens eſt,ſi ꝑs naturaliter mouetur in ſalutem totius,ꝙ aptitudo ꝛ inclinatio ꝑtis, magis eſt in ſalutem totius qꝫ ſui ipſius. Scđa vero obiectio manifeſte falſum aſſumit Ex quo eñ pars illo motu,quo exponit̄ pro ſalute totius,priuatur illo eſſe quod habuit in toto,ſequitur ꝙ ipſa exponitur vt ipſi toti ſaluet̄ ſuum eſſe ſm ſe,etiam cum nō eſt ipſius partis,falſum ergo eſt,ꝙ ꝑs principaliter ſe exponit pro ſalute totius pꝛīcipaliter vt ꝯſeruet ſuū eſſe,qđ habebat in toto. C ¶Cum ergo cuiuſlibet creature bonitas ſit quedam particula diuine bonitatis.neqꝫ exiſtere poſſit,neqꝫ habere rationē boni,niſi inquātum eſt diuine bonitatis quedam deriuata ꝑticula ꝛ ſimilitudo. Cōſequens eſt,ꝙ recto ordine ſtante,nō poteſt creatura ſeipſam diligere,niſi in ordīe ad deum,Unde etiam homo in ſtatu integre nature,quando rectus ordo apprehendendi creaturam in ordine ad deum, erat firmus ſtabilis,nulla ſurreptione ꝑuertibilis vl' preteribilis,dilectionē ſui ipſius referebat ad amorē dei,ſicut ad finem, ꝛ ſimiliter dilectionem omniū aliarū rerum,ꝛ ita diligebat deū pluſ qꝫ ſeipſum, ꝛ ſuper omnia,Sed contrariū eſt in natura corrupta,vbi omiſſa conſideratione naturalis ordinis quem habet ad deū,quaſi illius oblitus,homo etiam deliberatiue cōſiderat ſeipſum,ꝛ ſibi attinētia,ꝛ ſequitur bonū ſuū priuatū,ſm ſue corrupte volūtatis appetitū. D ¶Si obijcias homini a deo inditū eſt appetere naturaliter ſuā ꝯſummatā ꝑfectionem quā ſuperius expreſſimus ꝑ hoc,quod eſt ei in omnibus bene eſſe Sed hoc ſonat bonū eius ꝓuatum,Sequitur ergo ꝙ appetere bonū ꝓuatū,nullā in hoīe arguit corruptionē. Rñdeo.Solutio patet ex ſtatim dictis,tūc nāqꝫ ꝑti ſumme bene eſt,quando ad totū ſuū,ordinē rectiſſimū habet,quando ergo homo ad diuinā bonitatē (cuius eſt quedā ꝑticipata ꝑticula) ꝑfectiſſimū ordinē habet,tūc ei maxime bene eſt Non ergo vere bene eſſe ꝑtis,ſic eſt bonū priuatū eius; quin īcludat rectū ordinem ad ſuū totum. Quare appetitus eius;qđ dico homini in omnibus bene eſſe ſimpliciter, non repugnat ei qđ eſt deū habere pro vltimo fine,imo ꝓuū includit ſcđm,neqꝫ primū male appetitur niſi quando ſm corruptionem volūtatis appetit̄ abſqꝫ debito ordine ad deū Nā tūc ꝓprie ē ſeq̄ bonū ꝓuatū,qn̄ bonū ꝓpꝛiū appetit̄,abſqꝫ ordīe formali ꝛ ꝑuali ad bonū cōe qđ ē deꝰ

E ¶Sed ↄtra predicta inſtatur, propter vnūquodqꝫ tale ꝛ illō magis, ſed natura diligit deū propter ſeipſam, Nam diligit deū inquātum bonus eſt ſibi Sequitur ergo, ꝙ natura etiam integra non diligat deū plus qꝫ ſe. Rñdeo. Cuꝫ dicitur natura diligit deū inquātum eſt ei bonus, ſi ly inquātum denotet cauſam finalem, falſum eſt, quia natura diligit deū non ad propriū ↄmodum ipm referens, ſed ꝑpter ipm deū, Si vero dicat ratione amoris ex parte amātis, ſic verū eſt, Non em̄ eſſet in natura alicuius, ꝙ amaret deū, niſi inquātum eſſet particula quedam deriuata ꝛ participata diuine bonitatis, quēadmodū manus qꝫ primū non eſt pars alicuius, non amat amplius aliquid facere vel ſubire pro ſalute totius.

¶ Capl̄m ix. demōſtrat modum q̄ charitas in natura lapſa deū habeat ꝓ vltimo fine. A

Habemus ergo modū quo natura quelibet integra, habeat deū pro vltimo fine, videam⁹ ergo qūo hoc efficiat charitas Et dicamus ꝙ charitas cum gratia in vtroqꝫ ſtatu ſm̄. S. D. deū habet pro vltimo fine, inquātum facit eū diligere ſuper omnia, ſm̄ ꝙ eſt obiectū beatitudinis ſupnaturalis, ꝛ ſm̄ ꝙ homo habet quandam ſocietatem ſpiritualem cum deo In his verbis tangitur duplex ratio formalis illius dilectionis, quā elicit charitas, Una ſe tenet ex parte obiecti, ꝛ eſt ratio beatificātis ſupnaturalis, hāc certe habere non p̄t natura etiā integra, abſqꝫ fide diuinitus infuſa, neqꝫ em̄ abſqꝫ ſpeciali reuelatione in mentem hominis etiam pro ſtatu integritatis cadere potuiſſet, ꝙ deus eſſet futurus hominis remunerator ꝑpetuus per viſionem familiarem ꝛ facialem ſue eſſentie, ſed hoc fide tenere homo habebat ſicut ꝛ angeli B ¶Si obÿcias videtur ꝙ etiam peccator exiſtens fidelis, diligere poſſit deū inqꝫtū eſt obiectū ſupnaturalis beatitudinis, ſicut ſm̄ illam eandem rationem poteſt in deū ſperare, ergo iſta ratio nō manifeſtat, quomodo ſpecialiter charitas faciat diligere deū. Rñdeo. ꝙ hec ratio obiectalis, videtur ad propoſitū ſufficere, quando additur ad dilectionem, que eſt dei ſuper oīa, tunc em̄ iuxta modū prius expreſſum, omnem vitā ſuam ordinabit ad deū tanqꝫ ſupnaturalem beatificatorem, Et certe neqꝫ hoc peccator poteſt, neqꝫ pura natura etiā exiſtens integra, vt patet ex ꝓbatis. C ¶Secunda vero ratio dilectionis dei ibidem tacta, quā facit charitas ſe tenet ex parte charitatem habentis, inquātum ſcꝫ ille hꝫ quādam ſocietatem ſpiritualem cū deo Ubi ſupponendū eſt, ꝙ ſocie

cietas idem videtur quod cōicatio quedā pluriū in eadē opera/
tione cōcurrentiū, Unde frequenter cōicantes in eiſdem opatio/
nib⁹ ſocios dicimus ꝛ amicos vt in cātoribus, venatorib⁹, ꝛ ſilꝫ/
bus patet, Societas ergo ſpiritualis cū deo accipi poteſt in pro
poſito, cōicatio quedā dei ꝛ hoīs in ſpūalibus opationib⁹ i. meri
torijs, quib⁹ de condigno q̇s meretur vitam eternā, Quia eēm nō
ſolū dona dei dantur nobis, Jmo etiam in donis eius, que ſunt
gratia charitas datur nobis ſpūs ſanctus, ꝛ inhabitat hominē,
ꝛ dicimur eum habere, Jllud autem ſolum habere dicimur quo
libere vti poſſumus vel frui. prima. p. q. xliij. ar. iij. Similiter ſm
alios, illud dicitur dari alicui, quādo poteſt illo vti, ad aliquid
faciendū, ſicut ſibi placet, quēadmodū aliquis dicitur dare ſeip/
ſum alteri per hoc, quia offert ꝛ exhibet ſe illi, ad faciendū quod
ille dixerit. Creatura ergo rationalis habens dicta dona, habet
etiam ſpiritū ſanctū habitātem in ſe, tanq̄ꝫ amicū paratū ad oīa
facienda, que talis creatura rationabiliter vult in ordine ſcꝫ ad vi
tam adipiſcendam, ꝛ hoc eſt ſocietatem habere ſpiritualem cum
deo, que certe (vt patet) longe deficit ipſis peccatoribus. Chari/
tas ergo facit diligere deū tanq̄ꝫ habitum vel ſub ratione habiti
a ſe pro ſociali amico, parato ad ſibi cooperandū, pro eterna bea/
titudine cōſequenda Ad hunc intellectū poteſt accipi illud Gre/
gorij in omelia Neqꝫ quiſq̄ꝫ poſſet deū diligere, ſi eū quem diligit
non haberet. D ¶ Ex quibus infertur, ex quo ratio illa for/
malis diligendi deū iam explicata, non eſt a viatore per certitu/
dinē cognoſcibilis, Jdeo etiam ſequitur, q̄ nullus viator poteſt
cognoſcere ſe eſſe in gratia vel charitate, Tantū de ꝓpoſita que/
ſtione. E ¶ An autem peccator ſine gratia, poſſit ſm aliquē
rationabilem modū loquendi, interdum deū habere pro ſuo vlti
mo fine vt nunc tantū, ꝛ in aliquo certo actu eū ſuper omnia di/
ligere, q̄uis non ſm totam vitam ſuā, eū poſſet pro vltimo fine
habere, quēadmodū ſuperius fuit declaratū An inquā ſm aliquē
modū, poſſit creatura deū habere pro vltimo fine vt nunc ſolum
ꝛ ſm quid nō tamen ſimpliciter. Rn̄deo Quo ad dubiū iſtud
pars affirmatiua videtur tenenda, ex hoc fundamēto Quia iux
ta principia. S. D poteſt homo ex libera volūtate agere contra
inclinationē ꝓprij habitus, ꝛ contra finem a ſe p̄conceptū ꝛ p̄ſti
tutū Qui ergo habet creaturā ꝓ vltimo fine ſimpliciter, nō vide
tur incōueniens, ſi aliquē actū bonū eliciat, a quo creaturam tan
q̄ꝫ finem, totaliter excludat, rēnuens eū ꝓpter creaturā elicere,
ſed dūtaxat ꝓpter creatorē, vt cū ex fide elicit attritionē diſpo/
nentem ad charitatem. Talis ergo in illo actu haberet deū pro vl

tīmo fine ſm quid.i.haberet deū ꝑ vltimo fine illius actus, ſeu
potius in productione illius actus, non tamen haberet deū pro
vltimo fine ſimpliciter, quia non ſm totam vitam ſuam vt expo
ſitum fuit prius.

Liber ſextus. Capl̄m primū

De volūtario ꝛ inuoluntario.

¶ Capl̄m primū manifeſtat volūtariū quid
ſit & q̄uo differat a volito. A

OMnes tractatores de volūtario loquentes, inten
dunt loqui de quadam proprietate fundamentali
totius moralitatꝫ, que eſt eſſe a libera poteſtate ac
tiua agētis, hec autē poteſtas ē ſola volūtas, Qua
re hanc proprietatē, ſimplici nomine volūtarij, a vo
lūtate nūcuparūt. Eſt aūt dicta ꝓprietas fundamētū
laudis, vituperij, pene, ꝛ pmij, ꝛ aliaꝝ paſſionū mo
raliū, vt ſint meritū ꝛ demeritū, eo ꝙ tales paſſiones, ſolis volū
tarijs debenť opationibꝫ Vn̄ de hac ꝓprietate ſollicite ꝑſcrutan
dum eſt. B ¶ Naturā igiť volūtarij.iij. Ethicoꝝ nobis expri
mit Ariſtoteles dicēs Volūtariū vtiqꝫ videbiť, cuius principiū
eſt in ipſo (ſcꝫ agēte) ſciente ſingularia.i.cognoſcente ſingulares
circūſtātias, harū aūt potiſſima ſm eūdē eſt circūſtantia finis,
quare volūtariū ꝑfectū eſt, a ꝑncipio intrinſeco hn̄tis cognitio
nē finis, ſub ratione finis.i.ſub ꝓportiōe mutua medioꝝ ad ipm
ꝛ econuerſo Cum autem ſm predeterminata ex tali cognitione,
velut ex radice, originetur dominiū ſiue libera poteſtas, quam
homo habet ſuper actus ſuos. que libertas in voluntate comple
tur, conſequens eſt, ꝙ ex hoc aliquid volūtarium eſt, quia eſt a li
bera poteſtate agentis. C ¶ Et quia ex hoc ipſo aliquid eſt
nobis imputabile, Ideo voluntarium ꝛ imputabile adinuicem
conuerti videntur, Voluntaria nāqꝫ ad laudem vel vituperium
premium vel penam, nobis imputantur, Ubi operibus inuolun
tarijs, in malis quidem miſericordia vel venia conceditur, In
bonis aūt operibꝫ (in quibus plus vtiqꝫ perfectionis reqriť) an
īterdū tale aliq̄d (vt venia vl̄ mīa) reqīať, explanabimꝰ poſterꝰ

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

D ¶Quia ſrō potētia ad nihil attingit, niſi per ſuū actū per vo
luntatem aūt habemus poteſtatem ꝛ dominiū actuū noſtroꝝ, cō
ſequens eſt, ꝙ per eius actū (quem vtiqꝫ volūtas proxime habet
in ſua facultate) volūtas ipſa, habet alioꝝ actuū dominiū, Un̄
ſequitur ꝙ actus ſuus elicitus, eſt eſſentialiter ꝛ ꝑmo volūtariꝰ
ꝛ iputabilis, pro eo ꝙ nō ſolū ſm̄ ſe acceptus, eſt in poteſtate vo
luntatis, ſ; etiam prout eſt principiū actiuū alioꝝ actuū, Quā
obrē alij actus non alias ſunt volūtarij ꝛ iputabiles qꝫ ab actu in
teriori voluntatis; Nam voluntas non poteſt eſſe cauſa actuum
in alijs potentijs, niſi mediante actu proprio, quēadmodū; in ſi
mili, ſi ſeruus ex p̄cepto domini occidat, illa occiſio iputat̄ domi
no, inqꝫtum in poteſtate ſua erat actus ipſius ſerui, qui ꝛ a volū
tate dn̄i procedit, Jam volūtas eſt domina, cuius motioni alie
potētie famulantur, Unde earū actus dicentur extinſece volun
tarij ꝛ mediate, ſicut ꝛ opus exterius ab homine agēte, dicitur hu
manū vn̄ effectus remotior, non dicetur voluntarius, niſi poſitꝰ
in eſſe, per actum interiorem volūtatis, qui eſt cauſa talis effectꝰ
propinquior, Et hoc verū eſt in cōmiſſionibus, quia alia ratio ē
in omiſſionibus vt poulopoſt dicetur E ¶Sequitur autem
ex predictis ꝙ regulariter qn̄ inquiritur, an violentia, metus, et
ignorantia, cauſent inuolūtariū, hoc de volūtario ꝛ inuolūtario
actus exterioris accipiendū eſt, quaſi dubium non exiſtat, actū
interiorem omnem, eſſe volūtariū, nullū aūt inuolūtariū de quo
amplius infra videbitur, Quia nāqꝫ licet alique ſunt cauſe vni
uerſales naturales, valde multoꝝ indeterminate productiue, vt
ſol, tamen loquendo de quacūqꝫ vna cōtradictione, quelibet ta
lis cauſa vniuerſalis, ad vnam partem eſt ita determinata, ꝙ ha
bens facultatem ad vnā partem, non retinet facultatem ad aliā
Uoluntas vero indifferentiā habet ad cōtradictoria, ꝛ virtutem
actiue determinatiuā ſui ad alterā partem indifferenter, quare ī
ſolam volūtatem reducitur illa indifferētia, qua diuiſim poſſit nō
fieri qđ fit, ꝛ fieri qđ non fit Ex quo ſequitur ꝙ nō ſolū operatio,
ſ; etiam ab opere ceſſatio dicitur volūtaria velut eqꝫ in volūtatꝭ
poteſtate exiſtens Unde ꝯſequens eſt, ꝙ volūtarium interdū eſt
cū duplici actu, interiori ſc; ꝛ exteriori, vt cū volens ambulare
ambulo aliqn̄ vero cū vno tantū, vt cum nolo ambulare. F
¶Sʒ contra hoc ſcđm exemplum, frater Otto ſic obijciebat ſm̄
d. ſ. ꝑima ſcđe. q. vi. ar. iij. ad ſcđm. Nolle cauſat īuolūtariū, ergo
incōuenienter dictū eſt, volūtariū eſſe cū actu nolendi, hic venit
neganda cōſequentia, q: ex quo nolle, qꝫuis ſit actus, affirmatiuꝰ
quidem reſpectu potentie (in qua ponit actū poſitiuū) eſt tamen

negatiuꝰ reſpectu ſui obiecti. Nã cũ dr Nolo ire ad eccleſiam, idem eſt, qḋ volo nõ ire ad eccleſiã, Ideo actus nolendi hoc pre ceteris ſingulare hꝫ, ꝙ rõne pmi ipe eſt eſſentialr volũtarius, ſed rõne ſecũdi ponit in ſuo obiecto directo qḋ regulariter eſt actꝰ exterior) rõnem inuolũtarij, ꝛ ſic eſt intelligendũ antecedens in argumento aſſumptũ. Quãuis iterũ ratõne pmi, in aliquo alio, ſcꝫ in oppoſito ſui obiecti, natus ſit ponere rõnem volũtarij G ¶ Et qḋem nõ aliter hoc fit, ꝙ̃ ſi obiectũ illud, natũ mediãte eo, eſſe in noſtra poteſtate, ꝛ effectiue poni in eſſe Uñ ſi nolim mori, nolim vento fortiſſimo pelli, mors ipa ꝛ impulſio, ſi aliquo mõ dicũtur inuoluntaria, nõ tñ nõ mori, vel nõ pelli, ppter hoc volũtaria ſunt, qꝛ in poteſtate volũtatis nõ exiſtunt. Quare talia magis dicũtur obiectiue volita ꝙ̃ volũtaria. Uñ etiam nõ videtur neceſſarium, ſi vnũ oppoſitoꝝ ſit inuolũtariũ, ꝙ ergo reliquũ erit volũtariũ, qꝛ plura fieri poſſunt ꝯtra inclinatõem volũtatis (in quo rõ ꝯſiſtit inuolũtarij) ꝙ̃ ea ſint, ad que ſe extendit potentia effectiue volũtatis, q̄ ſola volũtaria dicũtur. Unde ſi velim hũc eſſe papã, illũ ſcḋo imperatorem, ꝛ hec ita ſe habeant, qꝛ tñ a mea volũtate nõ pcedũt, reſpectu mei volũtaria dicenda nõ ſunt, ſed potius volita H ¶ Sꝫ queret forſan hic aliquis, an ergo ſufficiat ad aliquid eſſe volũtarium, pmo ipm eſſe volitũ, ꝛ ſcḋo ipm ſubeſſe poteſtatis. Rñdeo ꝙuis forſan hec duo ſufficerent ad volũtariũ generalr dictum, tñ ad volũtariũ pprie dictũ vltro requirit̃, ꝙ de facto ſit effectiue a volũtate directe vel indirecte, Multa em̃ poſſumꝰ velle que ſubſunt poteſtati volũtatis, ad que tñ neqꝫ ad coꝝ oppoſita, aliqḋ vellemus operari, vnde pprie nõ ſunt voluntaria, vt ſunt cognoſcere vel ignorare, an hoĩes ambulent in campo, baculũ manere vel nõ manere in angulo. Et qḋem hoc tertium, ſcꝫ eſſe a volũtate, includit duo pora, Et qḋem qḋ iam dr, de ſcḋo manifeſtũ eſt. De pmo ſcḋo idem declarat̃, Nam ſicut volũtas nullius eſt cauſa, niſi p actũ ſuũ, ita nihil eſt a volũtate, niſi ſit actu vere vel interptatiue volitũ Sola ergo ea volũtaria ſunt, que a volũtate pcedũt I ¶ Obijceret hic forſan nõ imerito aliqs, ſm ſctm Tho. aliqḋ dr volũtariũ ſm paſſionẽ, vt cũ aliqs vult pati, incõuenienter ergo videt̃ iaꝫ dictũ eſſe, ꝙ ea ſola volũtaria ſunt, q̄ a volũtate tanꝙ̃ cauſa effectiua pcedũt Rñdeo, In noĩe volũtarij qḋdam analogia reperitur. Nã volũtariũ ex ſua ſcatõe dr, qḋ eſt a volũtate, ꝛ qḋ eſt in poteſtate volũtatis, hoc aũt pprie eſt ſm actõem, minꝰ ſcḋo pprie ſm paſſionẽ, inꝗ̃tũ volũtas nõ eſt cã effectiua talis paſſionis p actũ ſuũ, qui dr vſus, ſed ſolũ inclinat̃ in eam, p actum ſuũ, dr ꝯſenſus Talis aũt inclinatio, licet ſufficiat ad remouendũ rõnem violẽti

coactõis, ꝛ ꝑ ꝯſequẽs rõnem ipſius volũtarij, nõ tamen ſufficit ad ꝯſtituendū volũtariũ. ſm̃ p̄mariã volũtarij rõnem ꝛ p̄ncipalem, Jam paſſiones morales, que ſunt imputabilitas, laus, vituperiũ. p̄miũ, aut pena, ꝯſequũtur opatõem ꝛ motũ, potius in ordine ad agentẽ. q̄ʒ ex habitudine ad patientẽ. Neq̄ʒ em̃ ꝓ his aliq̄s punit̃ que patit̃, ſʒ pro his q̄ agit. Quare etiã de volũtario ſm̃ paſſionẽ, nõ multũ morali pħo eſt ad ꝓpoſitũ, niſi ꝑ q̄ʒto illic͛ ꝯcurrat interior actio, que ſm̃ ſe eſt voluntaria ꝓprie. ſm̃ actõem, inq̄ʒtum ſcʒ quis circa paſſionẽ ab extrinſeco illatã bene vel male ſe habet ꝑ actũ ſuũ interiorẽ, qui hʒ paſſionẽ ꝓ ſuo obiecto R

¶ Et iam habitis ꝯſequenter pʒ, q̄ʒuis Chriſtus volũtarie paſſus eſt, paſſio tñ ſua reſpectu crucifigentiũ erat volũtaria ſm̃ primariã eius rõnem, reſpectu aũt chriſti erat volũtaria nõ ſm̃ p̄mariam rõnem volũtarij, alioquin chriſtus ſeipm̃ crucifixiſſet, ſʒ iuxta ſecũdariã tm̃, ꝓpter ꝯſenſum ſue ſanctiſſime aĩe in illã paſſionẽ in quo q̇dem ꝯſenſu, principalr̃ tota vis merendi ꝯſiſtebat in illa paſſione. Quia tñ ſue volũtati affuit ſufficiens virtus efficaciter impediendi paſſionẽ, que nõ ſic fuit in martyribꝫ, ideo de chriſto ꝑ amplius ꝛ appropriatius d̾r, Oblatus eſt, q2 voluit, q̄ʒ de martyribus, hoc dicatur.

¶ Capl̄m. ij. oſtendit volũtariũ interdũ eſſe ſine oĩ̄i actu, & ex ſola imputatõe cõſurgere. A

CLaret ergo ex p̄miſſis, qualiter volũtariũ aliq̄ñdo eſt cũ duobꝫ actibꝫ. aliq̄ñ vero cũ vnico, reſtat ergo inq̄rẽdũ tertiũ. An ſcʒ volũtariũ interdũ abſq̄ʒ oĩ̄i actu ſit reperibile. Et q̇dem ꝙ ſic, inde ꝓprobat̃, Nam volũtariũ deffinitiue d̾r, qđ eſt a volũtate, Jam a volũtate non ſolũ aliq̇d eſt directe, inq̄ʒtum ipſa eſt poſitiue agens. verũ etiã interdũ eſt ab ea aliq̇d indirecte, ex eo ſcʒ, q2 ip̄a non agit, ſicut ſubmerſio͛ nauis d̾r eſſe a gubernatore, inq̄ʒtum deſiſtit a gubernando. Sed͛ vt notat. S. Tho. nõ ſemꝑ id, qđ ſeq̇tur ad defectũ actõis, reducit̃ in ipſum agens ſicut in cauſam ex eo ꝙ nõ agit, ſed ſolum tunc, cũ pt ꝛ debet agere. Si em̃ gubernator nõ poſſet nauẽ dirigere, vel nõ eſſet ei ꝯmiſſa gubernatio nauis, nõ imputaret̃ ei nauis͛ ſubmerſio, que ꝑ abſentiã gubernatoris ꝯtingeret B ¶ In quo q̇dẽ verbo. S. D. nobis inſinuat, volũtariũ illud, qđ ſine actu eſſe ponit̃, precipue ex ip̄a imputatõe ꝯſurgere Jmputatio aũt ꝓ ſuo fundamento aliquod debitũ prerequirit. vt etiam. S. D hic p̄ſuppo nit, quare rõ volũtarij in iſtis, originalr̃ ex ip̄a ratõne debiti ꝯſurgit, qua volũtas agere debet, ꝛ tñ nõ agit. Si aũt querat̃, quare im

putatio volũtariũ infert aut preſupponit. Facilis eſt reſponſio ex
ipſa naturali lumine intellectus, quo dictamus nulli imputãdũ
eſſe, qđ voluntariũ nõ eſt, neqꝫ in ſua poteſtate, quẽadmodũ neqꝫ
beſtijs improperat aliqs, ſi turpiũ aliqđ operari videatꝛ, vñ ma-
lis noſtris, que poteſtati noſtre nõ ſubſunt, nõ debeꝛ vituperium,
ſed potius miſericordia. iij. Ethicoꝝ. Quare ex deffinitõnibꝫ quid
nominũ, facile perpendiꝛ oĩe imputabile eſſe volũtariũ. C
¶ Si queraꝛ vlterius, quale ergo voluntariũ cauſet vel inferat in
ꝓpoſito ipa imputatio Dicendũ, ꝙ volũtarium indirectũ, qđ
alio vocabulo dicere poſſumus volũtariũ interpretatiuũ. Nam
ſi qs actũ exteriorem debitũ poſtponat ꝑ actũ nolendi, tũc illic eſt
volũtariũ directũ, inqꝫtum negatio actus debiti, ꝑfecte eſt a volũ
tate effectiue, ꝛ dꝛ volũtaria ꝑfecte, id eſt vere a volũtate exiſtẽs,
et ꝓpter hoc digne vituperaꝛ. Quia autẽ poſtpoſitio actus debiti
etiã ſi nõ ꝓcedat ab actu nolendi, adhuc reputaꝛ digna vitupera-
tione, inquãtũ actus oppoſit⁹ fuerat debit⁹, ꝛ ſub poteſtate noſtra
exiſtens, Inde talẽ poſtpoſitõem actus, interpretamur volũtari
am, id eſt eẽ a volũtate, inqꝫtũ omittentẽ reputam⁹ vituperabileꝫ
ſicut vituperaꝛ ipſe, qñ omiſſio effectiue eſt a volũtate ꝑ actũ noli-
tionis. Uerũtamen eiuſdẽ actus debiti omiſſio culpabilior eſt, qñ
eſt a volũtate ꝑ actũ nolendi, qꝫ dum eſt ſine eo, inqꝫtuꝫ ipa omiſ-
ſio tũc ꝑfectius eſt volũtaria. Quẽadmoduꝫ in ſilĩ, ſubmerſio na-
uis. Uno mõ eſt a nauta pñte, ꝛ ad eaꝫ poſitiue operante, ꝛ tũc dꝛ
ꝑfecto mõ eius cauſa. Scđo mõ ſubmerſio eſt a nauta abſente, et
nihil ad eã operante, ꝛ tũc dꝛ eius cã modo imperfecto, id eſt non
phyſica, ſed ſolũ interpretatiue vel imputatiue, inqꝫtuꝫ ei ſubmer
ſio imputaꝛ fereã, acſi eã poſitiue demerſiſſꝫ, Et ſic interpꝛtamur eũ
eſſe cãm illius ſubmerſionis, ꝛ ipa ſubmerſio nauis volũtaria erit
Perfectius tñ ſi nauta nolit nauẽ ꝯſeruare, qꝫ ſi dũtaxat neglexiſ
ſet eius gubernatõem. Concludiꝛ ergo. ꝙ voluntariũ ꝛ rõ imputa
bilis in talibꝫ, ꝓciſe ex ipa poteſtate ꝛ rõne debiti ꝯſurgit D.
¶ Queret forſan aliqs curioſius, an talis interpꝛtatio volunta
rij etiã locũ habeat in his, vbi poſtpoſitio actuũ eſt bona, laudabi
lis, ꝛ debita, an inquã volũtas dici poſſit cauſa ꝑuatiua alicuius
boni, vt omiſſio actus mali ꝛ ꝓhibiti ſic voluntaria dici poſſit, ſi
cut omiſſio actus boni Rñdeo, Bonũ ſonat rõneꝫ ꝑfecti, ꝛ vult
eſſe ex integra cauſa, id eſt a cauſa ꝑfecto mõ cauſante. vt ergo hõ
laudeꝛ propter bonũ aliqđ poſitiuũ vel ꝑuatiuũ, oportꝫ ſemꝑ ꝑfe
ctam, id eſt poſitiuã cauſalitatẽ adeſſe in operantis volũtate Sꝫ
volũtas nõ qt eſſe cã poſitiua cuiuſcũqꝫ, niſi ꝑ actũ ꝓpriũ. Pro re-
gula nãqꝫ habendũ eſt, ꝙ nũqꝫ potentia ſe ad aliqđ extraneũ extẽ-

dit,niſi p pprium actū.Conſequens ergo eſt,ꝙ ſi q̄s omittat ac/tum,a quo bonū eſt abſtinere,vt ſunt inebriatio,vſura,dānifica/tio,⁊c.nūq̄ ex hoc laudabit̄ hō,niſi aſſit talis omiſſionis volitio. Quare etiā talis omiſſio neq̄ directe neq̄ indirecte ſiue interpta tiue volūtaria eſt,neq̄ eſſe a volūtate dicenda eſt.Fundamentū p̄miſſoꝝ eſt.q: vt laudabilis ſit hō in aliquo,debet eſſe ſciens ⁊ eli/gens ꝓpter bonū.ſcdo ethicoꝝ.

¶ Capl'm.iij.oñdit volūtariū q̄d eſt abſq̄ ōni actu ex ratione debiti cōſurgere,et in ſolis ma/lis locum habere. A

Sed ꝯtrā iam habita videt̄ difficultas ex eo,q: de cau/ſa rōnali ⁊ libera ꝯmuniter dr,ꝙ eadem ſit cā oppoſito/rū,i.īꝗntum ipa actiuā poteſtatē hʒ ſup oppoſita.Et h̄ ſ. em̄ fundamento ſequi videt̄ p̄mo,ꝙ nō velle ſiue non agere,erit a volūtate tanq̄ a ſua cā,etiaʒ ſi nō aſſit rō debiti,id eſt q̄uis volūtas nō tenet̄ agere actū oppoſitū.Et hoc eſt ꝯtra nota bile ſancti doc.ꝑus inductū.Scdo ſeq̄tur,ꝙ etiaʒ in laudabilibꝫ vbi omiſſio actus eſt debita,ipſa ceſſatio ab actu,erit a voluntate tanq̄ a cā,etiā ſi volūtas nullū actū habuerit reſpectu talis ceſſa/tionis.Utraq̄ ſequela ꝓbatur,q: al's in iſtis caſibꝫ,falſificaret̄ cō munis regula,ſcʒ Eadem eſt cā rōnalis oppoſitoꝝ. B ¶Ad p̄mū iſtoꝝ ſuppoſita diſtinctōe cauſe,penes actū ⁊ potētiā,q̄lis eſt inter domificantē ⁊ domificatoreʒ ex ſcdo phyſicoꝝ,rn̄det̄,ꝙ regula inducta eſt accipienda,de cauſa in potentia dūtaxat,nō de cā in actu.impoſſibile nāq̄ eſt,ꝙ eadem cā q̄tūcūq̄ libera,ſimꝉ ꝑducat oppoſita ix.Metaphy.Eadē ergo potentia rōnalis erit cauſa oppoſitoꝝ ſolū in potentia Jam ceſſatōis ab actu,volūtas nō pt̄ eſſe cā in actu,niſi p mediū nolitōis,alioquin nō aliter vo/luntas eſſet cauſa ipſius nō agere,q̄n reſpectu eius hʒ actualē vo/litionē,q̄ q̄n volūtas abſq̄ omi actu ꝑprio ceſſat ab ipa actōe Si ergo iſta cauſalitas volūtatis reſpectu ceſſatōis,debeat dici actu alis abſq̄ omi actu volūtatis,oportebit adeſſe actualitatē aliam ſcʒ ipſius debiti.Et hec ipſa debiti actualitas copulat ceſſatiōem actus ad volūtatē,tanq̄ ad actualem cām,ſolum iuxta imputa/tiuā interpretatōeʒ,de q̄ ſtatim dictū extitit C ¶Ad ſcdm ēo dicendū,ꝙ ex quo bonū ⁊ laudabile ptinēt ad pfectōem,ideo non ꝑprie attribuūt̄ homini,niſi in illis ſup q̄ hʒ ꝯpletā cauſalitatem Uñ vt ceſſatio in illis dicat̄ moraliter bona ⁊ laudabilis ſiue pre miabilis neq̄ ſufficit ratio boni,neq̄ ratio debiti actualis,niſi aſ ſit poſitiuus actus volūtatis,a quo cauſet̄ talis ceſſatio.Ad hoc

em̄ vt aliquis ⁊ moraliter bene ⁊ laudabiliter ſe habeat, oportet ꝙ ſit ſciēs ⁊ eligēs, ⁊ eligēs ꝓpter hoc i. ꝓpter rectū finem, Et ſi homini huic, talis ceſſatio ab actu, non īputatur neq; ad laudē neq; ad vituperiū, Unde volūtas nullius ceſſationis in talibus reputatur ſeu interpretatur cauſa, ſine actu volendi, quo cauſet talem ceſſationem, Jam diximus ex ipſa īputatione, haberi interpretatiuam cauſalitatem in actu D ¶ Quare voluntas nullius ceſſationis dicitur proprie cauſa, niſi per actū ſuū poſitiuū Unde ſm̄ henricū aliud eſt nō exire in actum, ⁊ aliud eſt habere cauſalitatem ſuper non exire in actum, quia nulla res habet cauſalitatem poſitiuam actualem ſuper aliquod affirmatū vel negatum, niſi aliquid agendo, Uerūtamen quando illic idem doctor ponit, ꝙ negatio actus non eſt in poteſtate noſtra, niſi mediante aliquo actu, ⁊ ꝙ habere dominiū ſuper non exire in actum, ponit cauſalitatem actualem, nimis reſtricte videtur loqui de dominio ⁊ poteſtate, prout ſcʒ hec ſunt in actu ꝯpleto ⁊ vltimato, cum tamē apud Ariſto. iij. Ethicorū ⁊ alijs locis dominiū ⁊ poteſtas plerūq; accipiantur ſm̄ potētiam Nam apud eum eſſe in nobis idem deſignat quod eſſe in noſtra libera ⁊ plenaria poteſtate, et tamen ibidem dicit, ꝙ in quibus operari in nobis eſt, ⁊ non operari in nobis erit Jtem de ebrio ibidem dicitur, ꝙ eſt dominus eius quod eſt non inebriari, Et iterū Similiter ⁊ in alijs puniūtur, qui propter negligentiā ignorare videntur, vt in ipſis id eſt eorum poteſtate exiſtente ipſo ignorare, eius enim quod eſt diligentiam adhibere dñi ſunt, Ecce ꝙ propter ſolam potentialē poteſtatem, dicimur domini illius diligentie, quam tamen non adhibemus, ⁊ ebrius reſpectu eius quod eſt non inebriari domin⁹ dicitur, q̄uis talis negatio apud eum non exiſtat. E ¶ Ex p̄miſſis inferamus, ꝙ vbi non eſt debitum volendi vel agendi, ſi voluntas ocioſa exiſtens, dicatur cauſa ſui non velle ſiue ipſi⁹ nō agere, non propria erit talis loquutio, quia ibi nulla deſignatur realis cauſalitas, ſed potius eius negatio ibidem importat͛ Cum enim dicitur voluntas eſt cauſa ipſius non velle, vel ipſius non operari, ſenſus eſt, voluntas non eſt cauſa ipſius velle vel ipſius agere, Quēadmodū apud Auguſtinū qn̄ cecitas dicit͛ eſſe in oculo, ⁊ tenebra in aere, ibi nulla inexiſtentia realis deſignatur, ſed negatio poti⁹ ipſius importari intelligitur, ſenſus enim eſt ꝙ viſus non eſt in oculo, ⁊ lumen non eſt in aere.

¶ Capitulū iiij. inquirit an voluntati in actu proprie violētia inferri poſſit A

Quoniam autem actus volũtatis, cognitionẽ primo preſupponit tanq̃ꝫ dirigentẽ deinde ſcḋo eſſentia eius tantq̃ꝫ rei iclinatio, ab intra libere procedit, et ex hoc ſequitur tertiũ. ſ. q alios actus imperatos producit, pñs eſt, q voluntariũ tolli poteſt (et per pñs inuolũtariũ cõſtitui) tam per defectũ cognitionis dirigentis, q̃ in propoſito dicitur ignorãtia, et eſt pure negationis, q̃ꝫ etiã per violẽtiã vel coactionẽ, que ſue naturali libertati cõtraponitur Quareetiã (precipue in actibꝰ exterioribꝰ) duplex inuenitur inuolũtariũ vnũ q̃dẽ per violentiã, reliquũ vero per ignorantiã inquãtũ tam violentia q̃ꝫ ignorantia, actũ extra poteſtatem agẽtis reponit, neq̃ꝫ eñ facere neq̃ꝫ vitare poſſumus que ignoramus. B ¶ De ſcḋo vero (qḋ ad eſſentiã volũtatis pertinet) ingrendo diſcutiendũ eſt, An volũtati violẽtia inferri poſſit, vt ipſa cogi proprie dicatur, vbi nãq̃ꝫ violentia repitur etiam in inaĩatis, coactio ſolis animatis appropriatur. Ad queſitum igitur dicẽdũ, q volũtas cogi poteſt iproprie. i. impediri in actu ſuo proprio, Nã q̃ nõ eſt oĩpotens, poteſt ſola ſubtractiõe influẽtie generalis, etiã ſtante apprehenſione intellectus, ab actu ſuo impediri, a quo etiã ſepe ſola alteratione corporali impeditur, vt cũ ſomnus fortis obrepit, aut in morbũ caducũ hõ incidit. C ¶ Et q̃ pñter notabilis colligitur dñia inter inclinationẽ voluntatis (q̃ ſequitur ſolam oſtenſionẽ rationis) et naturalẽ inclinationẽ inanimatorum, (que ex neceſſitate quadã pſequtur formã naturalẽ, Nã talia nõ poſſunt ĩpediri, ne actu ad loca ſua naturalia quãtũ poſſũt inclinentur, vbi tñ a ſua inclinatione volũtas frequẽter ĩpeditur, Nõ tñ volũtas ipſa poteſt in actu ſuo elicito pprie cogi. i. ĩpelli ad actũ ſibi interiorẽ, et ſue inclinationi repugnantem, modo quo lapidem ſurſum ĩpelli pſpicimus Tum q̃ in eo ad quod quis cogitur, non habet dominiũ, nec eius eſt cauſa, ſed ei ab alio iponitur Jam volũtas reſpectu ſui proprij actus eſt libera, nihil magis eo habens in ſua poteſtate, Tum etiam, quia ex quo actus volũtatis elicitus, nihil aliud eſt, q̃ꝫ eius inclinatio, Jdeo eũ habendo, nihil habet ſue inclinationi contrariũ. D ¶ Preterea ſi inclinatio lapidis eſſet ad motũ ſimpliciter, oĩs motus eſſet ei naturalis et nullus violẽtus Nũc aũt (q̃ ad motũ deorſum determinate inclinatur) cõtrarius motus quo ſurſum fertur, eſt ei violentus et ſic de pſimilibꝰ, Cũ ergo volũtas indeterminata ſit ad oẽ velle qḋ ab intellectu poterit ei tãq̃ꝫ cõueniẽs offerri, pñs eſt, q ad nullum actum, eius iclinatio determinata eſt, q̃ alteri actui eius eſſet repugnãs, Quare ſicut viſui, omne videre eſt naturale, et intellectui omne itelligere, ita et volũtati, omne velle, Unde nõ pt ipſa

velle magis eſſe cōtra inclinationē volūtatis, q̄ȝ deſcendere ſit cō tra iclinationē ipſi⁹ grauis, Jā coactio ꝓprie loquēdo, nihil ē q̄ȝ neceſſitas quedā ag:di vel patiendi, ꝯtra īclinationē volūtatis in hoīb⁊, vel ſenſualitatis in brutis. E ❡ Sed dubitabat de triſticia ⁊ diſplicētia rei triſtabilis, que ꝯtra inclinationē videt̃ ipſius volūtatis. Dicendū ꝙ de obiecto diſcōueniente habere diſplicentiā ⁊ triſticiā, nō ꝯ, ſȝ poti⁹ ſm naturā eſt ipſius volūtatis, vt ſatis patet ꝯſiderāti, nō ergo reniſus eſt violētus vel triſticia, neqȝ ꝯtra volūtatis naturā, ſȝ poti⁹ eius obiectū dicet̃ violentū, ⁊ ꝯtra volūtatis īclinationē, Sicut nāqȝ naturale eſt appetitui, habere ꝯplacentiā ī obiecto ꝯueniēti, Jta ⁊ naturale eſt illi, diſplicētiā habere de obiecto diſcōueniēti, Jn actu aūt īperato volūtatis, violētia inferri poteſt Primo q̇dē īquātū ꝑ violentiā organa īpediri poſſunt, ne volūtatis īpiū exequantur, ſcd̄o inquātū freq̄cter, act⁹ aliaꝝ potētiarū q̇ nati ſunt īꝑari a volūtate velut a regīa, fiūt ꝯtra īclinationē ipſi⁹ volūtatꝫ, vt cū hoī violēte apiūt̃ oculi, q̄s volūtarie clauſit, ⁊ digeſtiue cib⁊ infundit̃, quē ſumere noluit ⁊ trahit̃ huc illucqȝ, cū q̇eſcere voluit, ⁊ ſic de ſil'ib⁊, q̇b⁊ certe nō ipſe potētie violentātur, qb⁊ act⁹ illi ſunt naturales ſed earū motrix volūtas. F Jmmo ⁊ opatio intellectus, q̄ȝuis ſit ſue potētie ꝑfectio naturalis, poteſt tm̄ interdū hoī eſſe aliquo mō violenta, inq̄ȝtū eſt cōtra inclinationē ipſius volūtatis. Exemplificat. S. doc. in de veritate. q. xxij. ar. v. ad tertiū ⁊ alijs locis, vt cū alicui placet aliqua opinio, ſed ꝓpter efficatiam rationis deducitur ad aſſentiendū contrario per intellectum. G ❡ Neqȝ tamē intelligendū eſt, actus ſic ꝯtra inclinationē factos in veritate eſſe imperatos Nec hoc. S. doc. intēdit Nam actus inperati, ab effectiua motione volūtatis procedere debent, Jam (vt dictū eſt) in eo ad quod quis cogitur, non habet dominiū vel imperiū, nec illius eſt cauſa, ſed ab alio ei per neceſſitatem coactionis imponitur, Dicuntur ergo actus illi imperati non quia de facto imperantur a volūtate, ſed quia aut ipſi, aut ſibi ſimiles cōmuniter nati ſunt a volūtate imperari, Primū autem modū coactionis proſequitur doctor de actibus imperatis. Scd̄m vo de actibus elicitis ṗma ſcd̄e. q. vi. ar. iiij. Quo aūt ſub tali equiuocatione ſufficienter exṗmat̃ differētia, inter actus impatos et elicitos. quā illic ex capite doctor pretendere videtur, ſtudioſius inquirat. H ❡ Ex predictis ergo ad propoſitū redeūtes colligere poſſum⁹, ꝙ violētia nō pt facere actū volūtatis elicitū, eē īuolūtariū, cū ſit eſſentialit̃ volūtarius, bene autem actū, qui mō iā dicto dr̄ impatus Contingit aūt ⁊ hoc preciſe, quādo mot⁹ ab

extrinſeco illatus vel prohibitus, eſt contra inclinationem volũtatis, quia ſi aſſit voluntas patiendi (quod ſm linconienſem eſt condelectari illi quod patitur) tunc deficit perfecta ratio violẽti, quia iam paſſum confert vim id eſt inclinationem non quidem actiue cooperãdo, ſed volendo pati, quod quidem velle pati, eſt inclinatio quedam volũtatis, ad ipſum pati Unde talis motus non eſt inuoluntarius. ſicut nec ſimpliciter, ſed ſm quid eſt violentus, vt de tractu Abacuc declarari poſſet ⁊ de aſcenſu voluntario ipſius hominis. J ¶ Poteſt ergo talis motus (etſi nõ ſit in poteſtate actiua volũtatis) dici aliquo modo imperfecte ⁊ ſcd'ario voluntarius a volũtate patiendi, quẽadmodũ ſuperius motũ celi, a naturali paſſiua aptitudine, naturalem eſſe declarauimus, Unde ex quo voluntas eſt inclinatio adequata, ſuprema, ⁊ propria totius hominis, omnes quoqꝫ hominis ⁊ ſingularũ particularũ eius perfectiones naturaliter affectans, nihil homini ſimpliciter violentũ iudicari debet, niſi quod eſt cõtra voluntatis inclinationẽ, que autem ſunt contra inclinationes particulares in homine exiſtentes, vt contra naturam grauitatis in corpore, contra integritatem aut naturalem diſpoſitionem alicuius mẽbri, ⁊ ſic de ſimilibus, non ſimpliciter, ſed ſm quid violenta dicuntur, quando voluntas eis non renititur.

¶ Capitulũ v. demonſtrat naturã illius voluntarij quod mixtũ dicitur A

SUnt autem ⁊ alie operationes, violentis ſatis vicine vt ea mala, que quis facit ſolo metu inductus vt cum quis timore ſubmerſionis in ſui ſalutem ⁊ aliorum, merces eijcit Tales inqꝫ operatiões, dubitationem faciũt an voluntarie ſint vel inuoluntarie, Nam cum inuoluntarijs et violentis, ꝯmunicant in triſticia ⁊ penitudine, cum voluntarijs vero in hoc, quod eſt eſſe in poteſtate agentis, De talibus autem operationibus (q̃ꝫtum ex diuerſis tranſlationibus colligitur) ſic tertio Ethicoꝝ loquitur Ariſto. Quecũqꝫ autem propter timorem maiorũ malorũ iam iminentiũ, operata ſunt, vel propter bonũ, cuius formidat periculũ, puta ſi tyrãn⁹ p̃cipiat turpe aliq̃d opari, domin⁹ exiſtens parentũ ⁊ filioꝝ. i. eos in poteſtate habẽs ⁊ opante q̃dem patre turpia ſaluãtur, non operante aũt moriuntur Dubitationẽ tũc habet, vtrum voluntaria ſint talia, vel inuoluntaria dicenda, Tale autem aliquid accidit, ⁊ circa eas que in tempeſtatibus mertiũ electiones, Simpliciter quidẽ nullus

eijcitſponte ⁊ volūtarius,ſane mentis. Jn ſalutē aūt ſui ⁊ aliorum
intellectū ſanū habentes has eijciūt.hec ibi. Et tūc ſoluit dubitati
onem dicens. Mixte q̇dem ſunt tales operatōes,aſſimilanꝰ autē
magis volūtarijs Hec ibi B ¶Et q̇dem hoc vltimū ꝑmo ꝑ/
bat dicens,Uolūtaria em̄,id eſt in electōe tūc ſunt,qn̄ facte ſunt
Finis em̄,id eſt ꝯplementū opatōis,ſm tēpus accipiendū eſt Hec
ipſe. Quaſi diceret,ꝑ tēpore currentes periculi,volūtas tales opa
tiones eligit,ad euitandū malū qꝺ timeꝰ Et ſic volūtas poſitiue
fertur in eas,licꝫ nō ꝑpter ſe,ſed ꝑpter repellendū malum qꝺ imi
net iam nō ſolū volūtariū eſt,qꝺ propter ſe,ſed etiā quod ꝑpter al
terū volumus C ¶Subdit aūt ſcꝺam rōnem dicens,volūta
rium aūt ⁊ inuolūtariū,qn̄ operaꝰ dicendū eſt,operaꝰ aūt volens
Etem̄ ꝑncipiū mouendi organicas ptes in talibꝰ opationibꝰ,in
ipſo eſt,q̄ꝛ aūt operationū in ip̄o ꝑncipiū ē,in ip̄o erit ⁊ operari ⁊
nō operari. Hec ipe. Quaſi diceret,opatio iudicanda eſt volunta/
ria vel inuolūtaria,ꝑ tēpore quo poniꝰ ab operante in actu a pte
rei, Jam tales operatōes,in habentibꝰ vſum rōnis,nō poſſunt po
ni,niſi reſpectu earū aſſit ipſa volūtas,qꝛ nūq̄ꝫ ad eas fieret motꝰ
membroꝝ,niſi volūtas motū illum imperaret,⁊ ſic volūtas reti/
net libertatem ad operandū vel nō operandū,qꝛ nō pt eſſe libera
reſpectu vnius ꝯtradictorioꝝ,niſi ſit libera reſpectu alterius. Un̄
talis hō inter duoꝝ maloꝝ electōem poſitus ⁊ artatus, preponit
vnū alteri,mouetq̄ꝫ potentias organicas,id eſt exequutiuas,ad
vnū eoꝝ operandū,que q̇dē motio ab interiori electōne volūtatis
ꝑcedit D ¶Concludit ergo Ariſto. dicens,voluntaria itaq̄ꝫ
ſunt talia ſemꝑ,ſcꝫ qn̄ reponūtur in actuali exercitio. Et ſubdit.
ſimplr̄ aūt,id eſt ſolitarie accepta,forſitan ſunt inuolūtaria,nul/
lus em̄ ſua ſponte eligeret ſm ſeipſum taliū aliq̇d operari. Hec il/
le. Et intendit dicere,ſi talia accipianꝰ ſimplr̄ ſeu ꝑ apprehenſio/
nem intellectus vniuerſalr̄ ⁊ ſm ſe .i. ſine inclusione habitudinis
ad maius malum euitandū,tanq̄ꝫ ad ſuū finem intentū(qꝺ eſt ea
accipi abſtractiue)tūc dicunꝰ inuolūtaria, Quia in nullo homie
ſane mentis,ad eoꝝ talem ꝯſideratōem vel acceptōem, ſequiꝰ ali
qua affectio,ſed potius abominatio volūtatis. E ¶Sūt er
go operatōes ille mixte,id eſt aliquo mō inuolūtarie,ſi accipiātur
in ꝑdicta apprehenſione ſiue abſtractōe,in qua hn̄t ſolū quoddam
eſſe ſm quid,volūtarie ꝟo ſunt,ſi accipianꝰ ſm eſſe qꝺ habent a
pte rei, Un̄ illa determinatio ſimplr̄ quam ponit Ariſto. cum dt.
Simplr̄ aūt forſan ſunt inuoluntaria. Hec iniqua determinatio,
nō reſpicit rem ad extra,ſed ſolum determinat opatōem intellectꝰ
ſubintellectam,quā ſtatim expoſuimus. Siliter etiā poſſꝫ exem

plificari v ̃bi vertitur piculū aīe m̃l'tis n ̃i ꝙ diſplicet inſtitutio ieiu
nij ꝯtinentie ꝛc̃. Uellent quoqꝫ ea non pcipi, qꝛ tñ pceptū preteri
re eſt periculū aīe, ieiunāt q̄dem volūtarie, ſimpl'r tñ ꝛ in vniuerſa
li inuolūtarie, ad modū expoſitū. An aūt actus de genere bonorū
ſic volūtarie factus, ſit virtuoſus, in ppoſito inq̄rendū relinq̄m⁹

¶ Capl'm. vi. inquirit cur potius reperiant̄ ope
ratões mixte ex volūtario & violento, ꝙ mixte ex
naturali & violento A

Circa ea que p̄cedenti capl'o ſunt deciſa, non īmerito q̄s dubitabit, ex quo violentū ſiue metū incutiens, tā voluntati ꝯponit̄ ꝙ nature, Cur potius volūtas cū principio extrinſeco violentante ꝯcurrere poteſt, ad producendū opatões mixtas ex violento ꝛ volūtario, ꝙ natura cōcurrat ad opatōies mixtas ex naturali ꝛ violento, Et preterea cur in operatōib⁹ mixtis (de q̄b⁹ precedenti capl'o determinatū eſt) actio plus attribuit̄ volūtati, q̄ eſt mouens motū, ꝛ p ꝯſequens ſecūdarium, ꝙ attribuat̄ p̄ncipio extrīnſeco (q̄d eſt mouens nō motū) ꝛ p ꝯſequens p̄ncipiū p̄mū B ¶ R̄ndeo. In dictis operatōib⁹ mixtis, p̄ncipiū p̄mū, ſcꝫ periculū ſeu vim inferens, ꝙuis ſit extrinſecū ꝛ violentū, cuius ꝯditio eſt trahere agens ad operatōem ſue inclinatōi ꝯtrariā, ſit tñ aliquo mō p̄ncipiū intrinſecū. in ꝙtum p ſpēm ſuā, qua metū incutit, ad ſe trahit voluntatē ipſius agentis. Et p hunc modū ꝯtingit eādē, pcedere actōem, ſimul a p̄ncipio violento extrīnſeco. ꝛ a p̄ncipio voluntario intrīnſeco ꝙuis ꝯtraria videant̄ C ¶ Quia tñ volūtas ipa que trahit̄, ad cōtrarias de ſe p̄t mouere opatōes, ꝛ hoc p diuerſas inclinatōes interiores ſibi ꝯtrarias, ad quas eſt in potentia actiua ſimul ꝛ paſſiua (vt habitū eſt ſuperius) Jdeo potius ab ea ſimul ꝛ ab extrinſeco violētāte, eadē pcedit operatio, ꝙ a violēto extrīnſeco ꝛ ab agēte naturali, qꝛ huius interior inclinatio vnica eſt, ꝛ ad vnū ex natura eſt determinata D ¶ Ex quo ꝯſequenter pꝫ, ꝙ citius pluribuſqꝫ modis, reperit̄ operatio mixta ex voluntario ꝛ violento, ꝙ reperiat̄ actio mixta ex naturali ꝛ violento, qꝛ eñi inclinatio nature interior, determinata eſt ad vnū, ꝛ eſt vnica, ideo nō p̄t ipa effectiue ꝯcurrere ad motū, ſue inclinatōi ꝯtrariū. qꝛ v̄o volūtas (que in operibus mixtis trahi ponitur) nō ſic ab extrīnſeco trahitur, ꝙ aliqua ei neceſſitas imponat̄, quin poſſit libere abſtinere ab illo, ad quod metus eam impellit. Ergo ꝙuis extrinſecū impellens dicat̄ aliquo mō cā p̄ma ipſius opatōis mixte ſequentis, tñ voluntas operātis (que dꝫ aliquo mō cā ſecūdaria) nō habet neceſſi-

rium ordinē ex natura,ad illud extrinſecū impellēs, ꝓpter quem ordinē in cauſis ſm naturā naturalir ſubordinatis ,cā prima plꝰ dꝫ influere ꝙ̄ cā ſecūda.Sed ſolū eſt hic ordo p accidēs.Et propterhoc operatio mixta ab vtroqꝫ ꝓcedens,p̄cipue volūtati agentis imputat̄,ꝛ ꝑ ꝯſequens a p̄ncipio ꝓximo ſcꝫ volūtate, potius dꝫ volūtaria,qꝫuis a p̄ncipio p̄mo dicat̄ inuolūtaria,vt ex dictꝭ Ariſtotel' p̄us eſt deductū.Et ꝑ hoc pꝫ ſolutio ad id,qꝺ ſcꝺo loco extitit iam dubitatū E ¶Epilogantes igit̄ finalr̄ inferamꝰ,qꝫuis naturale ꝛ violentū repugnare videant̄ volūtario ,ſicut ꝛ naturale ipſi inuolūtario,Volūtariū nāqꝫ debet eſſe a p̄ncipio intrinſeco,ꝛ in hoc opponit̄ violento,ꝛ etiā a p̄ncipio libero,ꝛ in hoc naturale ꝯtraponit̄ inuolūtario,ſimilr̄ ꝛ volūtariū ex directo ꝯtraponit̄ inuoluntario,Propter hec inquā eadē operatio vel motus cōparatōe facta ad vnū erit volūtaria,ad alterum ꝟo aliqn̄ naturalis,aliqn̄ violenta,Eadem quoqꝫ quies,ſiue ceſſatio ab operatiōe vel motu,reſpectu vnius erit volūtaria,reſpectu alterius ꝟo aliqn̄ naturalis,aliqn̄ violenta.Siliter ꝛ in om̄ibꝫ iſtis,ꝯtingit aliquid eſſe naturale reſpectu vnius,inuolūtariū ꝟo reſpectu alteriꝰ, imo(qꝺ amplius eſt)vna eadēqꝫ actio vel ceſſatio reſpectu vniꝰ eſt volūtaria,reſpectu ꝟo alteriꝰ inuoluntaria F ¶Hoc vnuꝫ tn̄ ſꝑ intelligat̄ p̄ſuppoſitū,qꝛ ſcꝫ in his,que abſqꝫ om̄i actu poſitiuo volūtaria dicunt̄,qꝛ rō actualis debiti,q̄ volūtas tenet̄ motū vl' actū exterioris agentis ſiue naturalis ſiue volūtarij ꝓcurare,ꝛ nō facit,vel impedire ꝛ nō impedit.hoc inquā debitū voluntatis copulat motū ꝛ operatōem,ſiliter ꝛ quietē ſeu ceſſatōeꝫ rei extrinſece ad ipſaꝫ volūtatē,vt iuxta imputatiuā interpretatōem dicat̄ cauſa talis opatōis vel ceſſatōis.Exempla varia iſtoꝝ ſunt,ſꝫ tn̄ plana,vt ꝓiectio lapidis eſt violenta,tn̄ voluntarie eſt reſpectu ꝓijcientis directe,ſed reſpectu eius qui deberet eā impedire,eſt volūtaria indirecte,Ita ꝛ deſcēſus lapidis naturalis eſt, volūtariꝰ ꝟo reſpectu eius ,q̄ tenet̄ eū impedire,Interfectio ꝓximi eſt ei inuolūtaria,interfectori eſt volūtaria directe,ei ꝟo qui tenet̄ defendere eum voluntaria indirecte,Ita ꝛ in ceſſationibꝫ ꝛ quietibus facile exemplificari poteſt.

¶Capl'm.vij.manifeſtat inuoluntarium,quod per ignorantiā cauſatur. A

Poſt p̄habita,iam tertio loco determinādū eſt,de inuolūtario qꝺ ex ꝓuatōe cauſat̄ ipſius ſciētie,q̄ tanqꝫ directrix p̄ambulū eſt ad actum volūtatis. Hec em̄ ꝓuatio quā ignorantiā dicimꝰ,qꝫuis nequeat eſſe cā directa ꝛ

poſitiua alicuius poſitiui,nihil tñ impedit eam eẽ cãm p accidẽs rei poſitiue,tanqꝫ remouens ꝓhibens,vel poti⁹ velut qdã remo/tio ꝓhibentis rẽ aliquã poſitiuã fieri vel ꝯſeruari, In ꝓpoſito ẽ ignorãtia dr cã alicui⁹ act⁹ vel omiſſionis,inquãtuꝫ eſt remotio ipſius ſcie,q̃ ſcientia ſi adeſſet,certe ꝓhiberet actũ ipm,vel omiſ/ſionẽ actus poni. Uñ nõ minus ignorãtia cauſat inuolũtariũ in omiſſionibꝫ qꝫ in ꝯmiſſionibꝫ. Neqꝫ em̃ min⁹ inuolũtarie omitto ſubuenire patri,ſi eius ignorẽ neceſſitatẽ. qꝫ inuolũtarie eũ ꝑcutio, ſi ipm putẽ eſſe hoſtẽ ⁊ nõ patrẽ. In pñ̃ti tñ materia pleruqꝫ qđ de actu dicim⁹,etiã ad omiſſiones extendi volum⁹,quẽadmodũ in diffinitõe peccati(quã ponit Auguſtin⁹)dictũ,factũ,ꝯcupituꝫ nõ ſolũ affirmatões dicũt,ſed etiã eaꝝ oppoſita ſub ſe ꝯphendunt

B ¶ Tũc ergo ignorãtia cauſat inuoluntariũ in actu,qñ ſcia (cui⁹ ipſa eſt remotio ſeu ꝑuatio) ſi pñs eſſꝫ,actũ ipm poni ꝓhibe ret. Nã tũc ignorãtia eſt cã actus,quẽadmoduꝫ remotio colũne, eſt cã motus ipius aque viij. phyſicoꝝ Quare etiã in tali caſu,hõ dr ex ignorãtia opari,ꝓ quãto ignorãtia eſt ꝑma ⁊ ꝑcipua cã ipi⁹ act⁹, Uñ apud moralẽ phm,qñ qs dr ex electõne, infirmitate,ſeu paſſione,vel ex ignorantia peccare,⁊ in ſilibꝫ locutõibꝫ,ꝓpoſitio ex denotet cãm ꝑmordialẽ ipſius peccati.pͣ 2ͤ.q.lxxix.in fine. Uñ ſi ebrius peccet vel iracũdus,qꝫuis apud vtrũqꝫ ſit qdam igno/rantia,cui⁹ ſcia oppoſita(ſi adeſſet)ꝓhiberet actum in eis,ꝓpter qđ etiã apud eos ignorãtia aliquo mõ eſt cã actus peccati Apud Ariſtotelẽ tñ nõ dicũtur ex ignorãtia peccare,ſꝫ ex ebrietate vel ex ira,q̃ paſſiones ignorantiã ipam tanqꝫ cauſe illius anteceſſerunt Tales igiť dicũť potius peccare ignorãtes,qꝫ ꝓpter; ignorãtiam id eſt ex ignorãtia

C ¶ Sꝫ his obijciet forſan aliquis,qñ qs agit ignorãs.nõ aũt ex ignorantia.tũc ignorantia dr ſoluꝫ actũ cõ/comitans,ſꝫ in ebrio ⁊ iracũdo,ignorantia nõ eſt actũ eorũ cõco mitans,ſed aliquo mõ cauſans,vt iam dicebať. Nõ ergo tales di centuř peccare ignorantes. Hic venit neganda ꝯſequentia, Nam ignorantem facere in plus ſe habet,qꝫ operari cũ ignorantia ꝯco/mitante. Accipiť em̃ ignorantem facere,vt ex equo ꝯtraponatur ei,qđ eſt ex ignorantia facere,tanqꝫ ex cauſa ꝑmordiali. Hoc autẽ ſcꝫ ignorantẽ facere ꝯtingit vno mõ,etiã vbi ignorantia eſt cauſa actus,dũmodo nõ ſit ꝑmordiale eius ꝑncipiũ Et qdeꝫ tũc igno rantia nõ eſt ꝯcomitans ſed aliquo mõ cauſans. Et hoc mõ ebri us ⁊ iratus dicũtur peccare ignorantes.nõ obſtante ꝙ ignorantia in eis ſit cã peccati Scđo mõ idem ꝯtingit qñ ignorantia nullo mõ eſt cauſa actus,qñ ſcꝫ agens eſt ita diſpoſitus, ꝙ eque actum eliciuiſſet(etiã ſi ſcia oppoſita affuiſſet) Et hec dr ignorantia cõco

mitans, id eſt ↄtingẽter ↄcurrẽs, inq̃tũ ſimul accidit actũ fieri ⁊ tamen cõditiones eius ignorari.

¶ Caplm. viij. oſtendit queãdmodũ ignorãtia materialr cauſat inuolũtariũ. penitudo vero formaliter, triplicẽq; manifeſtat ignorãtiã, oñditq; radicẽ ꝑ quã act⁹ nolit⁹ ſit volũtarius A

Ut aũt ignorãtia inuolũtariũ ↄſtituat, in ꝑmis reqrit̃ penitudo volũtatis de actu ↄmiſſo, nõ q̇dem actualis, ſed habitualis reqrit̃ diſplicentia. Ad qd̃ talis adducit̃ ꝓbatio. Uolũtas nãq; ꝑ interiorẽ ſuã inclinatiõem, eſt actuũ ſuoꝝ libera ⁊ actiua domina, ſi ergo act⁹ aliq̇s a volũtate actu ꝓcedens, nõ ſit ↄtra habitualẽ inclinatõem voluntatis, nõ facile apparebit, quo nã mõ ignorãtia fuerit cã illius act⁹, vt talis dicatur peccare ex ignorantia. Quia et quo ſcia oppoſita, ſi adeſſ; nihil repugnãs tali volũtati oſtenderet, vtiq; ſcia illa actũ illũ etiam ſi preſens eſſ; nõ ꝓhiberet. Et ꝑ ↄñs ignorantia ſibi oppoſita nullo mõ talis actus cã dicenda erit, q2 nihil remouet, qd̃ actum illum poni prohiberet. B ¶ Amplius vbi nõ volens, ſolũ negat volũtatẽ ꝑfectã, ibi inuolũtariũ vltro nominat ↄtrarietatẽ ad volũtatẽ. Debet ergo in volũtate adẽſſe penitudo, id eſt diſplicẽtia habitualis, cui⁹ penitudinis ſignũ eſt diplicentia actualis, poſtea ſupueniente ſcia exurgens. Pat; ergo ex ꝑdictis ignorãtiã ſolũ eſſe cãm inuolũtarij materialr, inq̃tum cauſat actũ materialem, ad modũ iam dictũ, qui eſt inuolũtarius, ſed penitudo eſt rõ formalr ↄpletiua ipius inuolũtarij, inq̃tum facit actũ materialẽ formalr eſſe inuolũtariũ C ¶ Si ꝟo q̇s querat, an ignorantia actũ cauſans ⁊ ipa penitudo, ſufficiant ad ↄſtituendũ ipm̃ inuolũtarium Solutio dicendũ, ꝙ nõ ſufficit ignorantiã eſſe cauſa; actus, vt ſimlr cũ penitudine faciat eũ inuolũtariũ, ſed vltro opt; ꝙ ignorãtia illa nõ ſit volũtaria, id eſt ꝙ volũtas illius ignorãtie nullo mõ ſit cã. vt in ſequentibꝫ amplius patebit D ¶ Scd̃o apud dñm Albertũ, vt ignorantia cauſet inuolũtariũ, reqritur ꝙ ignorans nõ det operã rei illicite, alioqn ignorantia cu; penitudine, actũ ſuũ inuolũtariũ nõ efficient, ꝑcipue apud iudiciũ humanum, qñ de damnis vel incõmodis agitur alioꝝ. Huius rõne; ex precedentibꝫ trahere poſſum⁹, dix im⁹ nãq; volũtariu; interdum abſq; reali cauſalitate volũtatis ex ipſa imputatõne ſuam trahere originẽ. Cum aũt danti operã rei illicite, apud legiſlatorẽ humanum, imputãtur mala que cõtra ſuam volũtatem ignoranter ſe/

quūtur ad rem illicitam, a qua deberet abſtinere, nihil mirū, ſi ta/
lia mala per ignorantiam inuoluntariam ꝛ cū penitudine ꝯmiſſa
adhuc reputenꝰ ad penā, ꝛ interpretatiue habeanꝰ tanq̄ʒ volunta
ria, q̄ʒuis formal'r et toto videāꝰ inuolūtaria, laus eīn vituperiuʒ
et pena, ſol' volūtarijs debenꝰ, vt in pn̄cipio tertij Ethicoꝝ et ī alijs
locis dr̄. Exemplū, vt ſi fur vel mechus, nocte domū alienā ingre
diꝰ, puerū illic calcādo ſuffocat, aut dānū aliud ignorans dolēter
ꝯmittit E ¶ Vn̄ in talibꝫ debitū abſtinendi ab actu illicito, fa
cit actū (qui p̄ter ſciam ꝛ ꝯtra inclinatōem volūtatis ſequiꝰ) im
putari ad penā, ꝛ p̄ ꝯſequēs interpretari volūtariū. Nec mirū, naʒ
debitū illud abſtinendi a re illicita, ſatis poſuit actū ex ignorātia
ꝯmiſſum, in poteſtate volūtatis, inq̄ʒtū eū vti ꝗʒ euitaſſet, ſi ſe debi
to illi volūtas (ꝓut potuit ꝛ tenebaꝰ) ꝯformaſſet F ¶ Tertio re
quiriꝰ vt ignorantia inuolūtariū ꝯſtituat, ꝙ ip̄a ſit alicuꝰ iuris
particularis, cuiꝰ cogᵒ moduʒ ſuū excedit vel circūſtantie actus
quā alij ꝯmuniter dicūt ignorantiā facti. Ubi aduertendū, ꝙ apd̄
Ariſto. iij. Ethicoꝝ. ca. ij. triplex eſt ignorantia. Prima eſt ignorā
tia electōis, quā dr̄ nō eſſe cauſam inuolūtarij, ſed potius malicie.
Diciꝰ aūt ignorantia electōis, nō q2 aliq̄s eligat eam, ſʒ q2 in om̄i
mala electōe formal'r ꝯcurrit, ꝛ ergo etiā Ariſto. ibideʒ nominat
eam ignorantiā, que eſt in electōe Et eſt regulariter in iudicio er
roneo intellectus, cui cōformaꝰ electio mala, que eſt actus volū/
tatis. De qua q̇dem ignorātia ſcribiꝰ. Errant om̄es q̇ operanꝰ ini
quitatem. Vn̄ neq̄ʒ auget neq̄ʒ minuit volūtariū neq̄ʒ peccatū, ne/
q̄ʒ eſt cauſa peccati, ſʒ aliq̇d ꝯſequens ad cām peccati, ſcʒ ad paſ/
ſionē, habitū, vel ebrietatē, inq̄ʒtum inclināt ad peccatū. G
¶ Si q̄ras, an ergo illa ignorantia eadē ſit cuʒ ea, que cōiter dr̄ ig
norantia cōcomitās Dicendū breuiter ꝙ nō, q2 cōcomitās eſt il
la q̄ cōtingenter ſe hʒ ad actū, inq̄ʒtuʒ cōtingit idē eſſe factū ꝛ ig/
noratum. Hec aūt ignorantia electōnis neceſſario includiꝰ ꝛ con
currit in om̄i electōe peccati, inq̄ʒtū eligens ꝓ tūc ignorat eſſe ab
ſtinendum ab actu quem eligit, ſed indicat ipſum eſſe ꝓſequēduʒ
cūtn̄ ſm̄ veritatem ab eo fuerit abſtinendū. De hac ignorātia lo
quitur Ariſto tertio Ethicoꝝ dicens. Ignorat q̇dem om̄is malꝰ
q̄ oportet operari, a q̇bus ve abſtinere. Et de ea alio tractatu diꝰ
fuſius determinabiꝰ H ¶ Secūda eſt apud Ariſto. ignorantia
ſingulariū cōditionū accidētaliū circa actū, vel circa obiectum,
vel circa ſequelaʒ eius, q̄s dicimus circūſtantias. Et cōiter hec
dr̄ ignorantia facti Et q̇dem hec ignorātia de ſe nō eſt culpabilis
niſi q̄ñ q̄s teneꝰ illas circūſtantias cognoſcere, ſcʒ ꝓ tēpore q̄ a
quis exit in actū, ꝛ tūc culpabilitas ignorantie cū culpabilitate

actus ex ea ſequentis, integrāt ꝛ ꝯſtituūt vnū peccatū ꝑ tēpore, ſcꝫ quo qs ꝓgredit in actū. Nam circūſtātias acċntales tūc ſolū cognoſcere tenemur, qñ ad actū ꝓgredimur. Ut ꝙ hoīes trāſeant p viam, tūc ſolum cognoſcere debemus, qñ ſagittare intēdimꝰ ꝛc. et talis ignorantia (qñ volūtas illius nulloꝰ mō eſt cā) ꝯſtituit inuolūtarium, vt in ſequētibꝫ amplius dicet I ¶ Tertia eſt ignorantia alicuius iuris vniuerſalis, qḋ accipiēdū eſt, nō de pmis pncipijs iuris nature, quoꝝ apud vtentē rōne non cadit ignorantia. ſed intelligendū eſt pmo de pceptis cōmunibꝫ virtutū, ꝛ phibitionibꝫ vitioꝝ. Et ſm phm hec inuolūtariū nō ꝯſtituit, ſed, hominē de ſe vituperabilem reddit, inquātū puat eum ſcīa, quā habere tenetur, etiā pro tempore quo ad actū nō ꝓgredit. Uñ talis ignorantia eſt ſpeale vitiū. Et qꝛ hō illius eſt cauſa ꝑ ſuam negligentiam, ideo ipa nō cōſtituit inuolūtariū K ¶ Poteſt etiā ꝛ hec tertia ignorantia accipi ſm Ariſto. de cōmunibꝫ pceptis iuris ciuilis. Nam tertio Ethicoꝝ. c. x. in fine ſic inqt. Et ignorantes aliqd coꝝ que in legibꝫ ſtatuūtur, que opꝫ ſcire, ꝛ nō difficilia ſunt puniūt legīlatores. Quaſi dicat, taliū ignorantia facit hoīem culpabilem, niſi ꝓpter difficultatē iuris excuſet. Uñ etiā aliqñ excuſant p ignorātiā iuris hmōi milites ꝛ ruſtici, minores ꝛ mulieres vt eſt pulchra gloſa cū textu. ꝑ. q. iiij. ca. Turbat, vbi oēs pdicti modi ignorantie pulchre deſcribūtur

¶ Caplm. ix. ignorātiam multiplr fieri volūtariam, diſtinguitqꝫ duplicē iuris ignorantiā A

QUarto vt ipſa ignorantia cauſet inuolūtariū, reqritur ꝙ ipamet nō ſit volūtaria, id eſt vere vel interpretatiue volita, ꝛ p ꝯſequens ꝙ volūtas nō ſit aliquo modo eius cauſa. Pro quo aduertendū, ꝙ ignorantia interdum ſe hꝫ ꝯſequēter ad ipam volūtatē, aliqñ vo antecedēter. Cōſequēter aūt ſe hꝫ ignorantia, qñ eſt voluntaria, qꝛ ſcꝫ volūtas aliq̄ modo eſt eius cauſa, interdum qdem ꝓpinqua, ꝛ hoc vel directe id eſt poſitiue agendo, vt cū quis vult ignorare ius vniuerſale qḋ viam oſtendit ſalutis (ſcꝫ ꝙ fornicatio ſit pctm̄) aut circūſtātiam aliquam reuocantē (vt ꝙ hec ſit ei ſanguine iuncta) vt liberius fornicet, que vocat ignorantia affectata B ¶ Secūdo mō hoc contingit indirecte nō agendo ad acquiſitionē ſcientie. Et dꝛ ignorantia negligentie, nō aūt dꝛ negligere, niſi qñ pretermittit debitū. Quare ſolū tunc ignorantia negligentie aſſcribit, ſi animū nō applicat ad ſciēdū ea q̄ ſcire tenet ſiue ea ſcire teneat ſimplr ſm oē tps (qualis eſt ignorantia iuris) vel ſm tempus, quo agere intendit.

Nā tūc ſcire debet circūſtantias, q̄s nō operaturus ſcire nō teneret.
Interdū etiam volūtas eſt cauſa negatiua ⁊ remotior ipi⁹ igno/
rantie, cauſando aliquid directe vel indirecte, ad quod natura
liter ſeqtur ignorantia. Exemplum pmi eſt, ſi quis ſe ſcienter ine/
briat, aut habitū malum (ad quē ſeqtur ignorantia) cauſet in ſeipo.
Iuxta illud Ignorat oīs q̄dem malus ⁊c. Exemplū ꝟo ſecundi
eſt, ſi quis negligat paſſiones reprimere, que ſup excreſcētes ligant
vſum ratōnis, maxime in particulari eligibili. Et vt vniuerſaliter
ꝯcludamus, oīs ignorantia eius, qđ quis in opatione ꝯſidera/
re debet (qualis etiā eſt ignorantia male electionis qua laborat om
nis peccans) ex quacūq; cauſa pueniat, hoc modo ꝯſequēter ſe ad
volūtatem habere dr̄, q2 vniuerſal'r volūtas aliquo predictorū mo
dorum eius cauſa eſt. C ¶ Antecedēter ꝟo ſe habet ad volūta
tem ignorantia, que nō eſt volūtaria, q2 ſcʒ nullo predictorū mo/
dorum volūtas eius eſt cauſa, ⁊ tñ ipa eſt cauſa volendi illud, qđ
homo non vellet, ſi ſcientia oppoſita adeſſet. Et hec eſt duplex.
Quedam eſt probabilis alicuius circūſtantie, quā etiam in agen
do ſcire nō tenebatur, dum ſcʒ quis debito moderamine circūſpi/
cit, ⁊ circūſtantiam non aduertit. Unde talis ignorantia quaſi in
uincibilis iudicatur, vt cum facta inquiſitione de tranſeuntibus, ſa
gittator interficit caſualiter preterēūtē, quem ignorabat. Et vt
talis ignorantia dicatur neq; craſſa neq; ſupina, ſʒ probabilis, nō
requiritur, q homo ſit nimium ſcrupuloſus, diligens ⁊ curioſus
in inueſtigando, ſed q non ſit nimium negligens, diſſolutus ⁊ re/
miſſus in inquirendo. Unde quoq; facta diligentia talis, (etiaʒ
in ipſa actione) videtur a debito cognoſcendi talia excuſatus. Si
milis ignorantia aliquādo eſt reſpectu iuris, que ſcʒ manet poſt
q̄ʒ fecit homo omnia, ad que tenetur pro eius expulſione, ſicut ſi
quis diligenter auſcultet ad publicatōnem ſtatutorum, pro tem/
pore quo ſolent publicari, nec publicantur, que quideʒ igorantia
etiam conuenienter dici poteſt ignorantia probabilis. D
¶ Alia eſt ignorantia iuris diuini. Pro cuius intellectu plenio
ri eſt intelligendum, q eorum que ſunt iuris diuini quedā ſunt
quorum notitia eſt omnibus vniuerſaliter ad ſalutem neceſſaria,
ad quā ſcʒ deus oēs voluit eſſe obligatos, vt coīa iuris naturalis
precepta, q deus diligentibus ſe remunerator eſt, articuli fidei de
reſurrectione mortuorum, de redemptione generis humani ⁊c.
Et horum nunq̄ʒ eſt illa ignorantia, que dicitur inuincibilis.
Nam illa ignorantia ſolum tūc eſt, quando quis faciens quod
in ſe eſt, vt miniſterio hominum vel diuino auxilio mereatur
inſtrui, eā tñ taliter faciendo qđ in ſe eſt, vincere nō pt, ſicut p op

poſitū, illa dr̄ vincibilis, quā ſic faciens quod in ſe eſt, poteſt ſu perare, qꝛ quilibet tenet̄ eā remouere. Eſt ergo vniuerſalr̄ talium volūtaria, qꝛ eam (ſi vellet facere qđ in ſe eſt) vincere poſſet eo ꝙ dominus de talibꝫ quēlibet illuminat mediate vel īmediate quod in ſe eſt facientē. Alia vero ſunt per oppoſitum iuris diuini, quorū noticia non ſic eſt in omnibꝫ ad ſalutem neceſſaria, ⁊ ad quorū ſubtilitatē, non omnes (maxime ſimplices) obligantur, ſicut multa ſcire tenetur prelatus, ad que non tenetur ſimplex ſubditus, ſicut contingit etiam in legibus humanis. Et hoꝝ poteſt eſſe ignorantia inuincibilis ⁊ omnino inuoluntaria, quia ſtat aliquē circa talia corde humiliato veritatem a deo ⁊ hominibus inquirere nec tamen informationē de veritate recipere.

¶ Capitulū x. oſtendit varios modos qbus ignorātia cauſat vel nō cauſat volūtariū A

AD ꝓpoſitū ergo redeūtes pro regula habendū eſt, In moralibꝫ qđ ex volūtario cauſat̄, volūtariū reputatur ſi hō poſſit faciliter ſcire vel teneat̄ ſcire, ꝙ talis effectꝰ natus ſit ex ipſo actu ſaltem vt in pluribus prouenire. Pro tamen maiori explanatione pretacte regule oportet attēdere ꝙ dupliciter aliquid eſt voluntariū. Primo qꝛ ipſum eſt ꝓpter ſeipſum, vel ꝓpter aliud, volitū vel intentū. Et hoc dr̄ volūtariū in ſeipſo, qꝛ volūtas directe fertur in ipm. Alio mō aliqđ eſt voluntariū dūtaxat in ſua cauſa. Sed ꝯſiderandū, ꝙ vno mō, aliqđ ſeq̄t̄ vt in pluribꝫ ad aliquā cauſam, nō tn̄ illa ſequela cōſiderat̄, neqꝫ cōſiderari debet. Et ergo ſignū eſt, ꝙ de illis effectibꝫ recta ratio, nō ſe intromittit, Unde tales effectꝰ ⁊ ſi generaliter dici poſſunt volūtarij in ſua cauſa, neq̄qꝫ erūt agēti īputabiles ad bonum vel malū morale. B ¶ Scđo mō aliqđ ſeq̄t̄ ad cām ſꝫ tn̄ nō ꝯſiderat̄ eiꝰ ſequela ad ſuā cauſam, q̄ tn̄ deberet ꝯſiderari. Et q̇dē tūc effectus talis eſt volūtarius indirecte, in ſuā cauſa, nō tn̄ ē volitus. Qđ nāqꝫ nō eſt appꝓhenſum, nō p̄t eſſe volitū, vnde tūc volūtas fert̄ in cauſam ⁊ nō in effectū. Tales aūt ſunt effectꝰ de q̇bꝫ ratio recta ſe intromittit, vt ſi q̇s voluntarie ſe inebriat, et hoc q̄ſi volūtariū ei īputat̄ qđ ꝑ ebrietatem ꝯmittit. C ¶ Tertio hoc ꝯtingit qn̄ effectus actu ꝯſiderat̄ ſequiturꝰ ad ſuā cauſam ⁊ certe talis effectꝰ nō ſolū vluntarꝰ eſt in ſua cā, ſꝫ etiā in ſeipo, qꝛ eſt īplicite vel explicite aliquo mō volitꝰ, Et q̇dē hoc ꝑmo ꝯtingit, qn̄ agēs ponit cauſam ꝓpter effectū, tāqꝫ ꝓpter magis amatū, ⁊ hoc coicidit cū ꝑmo mēbro. Scđo idē ꝯtingit, qn̄ effectꝰ neceſſario ſequens diſplicet, cauſa tn̄ eius amat̄ ab agēte quin potiꝰ

effectū diſplicentē cōmittit,q̄ꝫ a poſitione cauſe eius deſiſtat Et
tales ſunt effectus, qui cōmuniter ſequūtur cōtra intentionē agen
tis, ex ſolo defectu materie, ſiue naturalis cōplexionis, ſicut pere
grinantes fatigant ꝛc. D ¶ Et hi ſunt duplices, quidā enim
ſunt tales de quibus ratio prudētialis nihil curat, Alij ſunt de q̄
bus ratio recta ſingulariter ſe intromittit, Exempla ſunt de his
qui dormiētes ſtertunt, ſurgunt, loquūtur, vel ambulant, vel qui
res venereas, ſiue in diſputatione ſiue in audiētia ꝓfeſſionū vtili
ter pertractant ꝛ ex hoc ſequūtur eis in ſomnijs feda cōcupiſcē
tia vel corporalis macula etiā in vigilia, de qua certe ratio recta
curā gerit. E ¶ Rurſus apud Ariſtotelē tertio Ethicoꝝ, ali
quid vno mō eſt voluntariū alicui, ex ꝓpria volūtate eius, Alio
mō ex volūtate aliena, inquātū nō ſolū ea facim⁹, que p nos fiūt
ſed etiā ea q̄ p amicos poſſumus ꝛ facimus, vt cū quis actu pro
prio ſuadet alteri, aut in eū voluntatem ſuam transfert ꝛ aucto
ritatē, vt quicquid alter egerit, noīe iſtius factū ſit, vnde quicq̄d
ille egerit, reputabitur voluntariū iſti ex p̄cedenti mandato, etiā
ſi res geſta (q̄ꝫ primū pcipitur) diſpliceat Quēadmodū dicit Iu
riſperitus omnia noſtra facimus, quibus noſtrā auctoritatē im
ptimur Uerūtamē inter hec mēbra primū pfectius videtur volū
tariū, p q̄tō volūtas alteri⁹ ꝛ act⁹ ei⁹, nō adeo pt dici voluntas
mea ſeu velle meū ſicut volūtas mea pſonalis ſeu velle meū ꝓpriū
F Reſumētes ḡ regulā pfatā dicim⁹, ꝙ ea q̄ vt plurimū noſcūt
ex volūtario prouenire, etiam voluntaria ſunt cenſenda, quare
etiam ignorantia in quāto eſt voluntaria, intanto deficit ab eo,
quod eſt facere inuoluntariū, Unde ſequitur ꝙ nulla ignorantia
cauſet inuoluntariū, preter eam que antecedenter ſe habet ad vo
luntatem, cōcomitans enim accidit actui, q̄ꝫuis interdū eum fa
ciat remiſſiorem, q̄ꝫ forſan eſſet ſcientia preſente, Antecedens ve
ro, quia ſimpliciter inuoluntaria eſt, ideo facit actuꝫ reſpectu ig
norati ſimpliciter inuoluntariū. G ¶ Conſequens autem ig
norantia, iuxta regulam datam, inuoluntariū non conſtituit q̄ꝫ
voluntaria eſt, q̄ꝫuis ea q̄ eſt affectata voluntariū videatur au
gere, quia ſcꝫ ſcientia preſente, voluntatis motus, veriſimiliter
remiſſior eſſet, Talis etiam ignorantia augmentū voluntarij ex
hoc deſignat, quia ex magna libidine volūtatis ad actū videtur
procedere, ꝙ quis velit propter eū pati defectum ignorātie Hec
tamen non tam eſt peccati cauſatiua q̄ꝫ ad cauſam eius eſt ꝺñs,
Ignorantia vero negligentie, ꝛ ea que ſolum mediate cauſatur a
voluntate, voluntariū videtur minuere, quia plerūqꝫ quando ve
ritas conſtat, habet triſticiam annexam que ad inuoluntarium.

tendit,⁊ etiam pro eo,ꝙ hę ignorantie actum faciunt minus eſſe in poteſtate, Sic enim ignorata, ſolum ſunt voluntaria in ſua cauſa,que voluntaria eſt,non autem directe in ſe a voluntate ſuper ea cadente,quod eſt eſſe voluntariū ſm modū cōpletiſſimū.

D ¶ Ignorantia vero cōcomitans non cauſat inuoluntarium ſed relinquit voluntariū Quāobrem quando pma ſcđe.q.vi.ar. vltimo dicit.S.Doctor ꝙ ignorantia cōcomitans, facit nō voluntarium,intelligit ꝙ cauſet non volitum, Si nāq; non voluntariū ibidem acciperet vt contradicit voluntario prius deſcripto,manifeſte idem eſſet volūtariū ⁊ non voluntariū,capitur igitur ibi non voluntariū,vt idem ſit,quod non volitum Quod patet ex ratione quam ſubdit dicens,quia non poteſt actu eſſe volitum,quod ignoratum eſt,Et eadem eſt mens Ariſto.ſm quem ſic agens,neq; volens eſt,neq; nolens,ſed non volens nūcupaſ.

¶ Capitulum.xi.inquirit an actus interior voluntatis poſſit aliquādo eſſe inuoluntarius. A

Pro complemēto prefate materie, non inutile videtur dubitare,An aliquis actus interior ſm ſuam ſubſtātiā, poſſit ſimpliciter eſſe inuoluntarius, Et quidem videtur ꝙ ſic,quia multos actus habemus iteriores,quos nullo modo habere vellemus,ſi certas circūſtantias nobis omnino occultas cognoſceremus,Unde de actibus noſtris interioribus,dum circūſtantie tales ad lucem veniunt, frequenter penitudinem concipimus,vt dum hominem ipſum faſtidimus,cōtemnimus aut odimus,quem magnum noſtrū benefactorem futurum ignoramus,aut illū diligimus,quem perſequutorem habituri ſimus. B ¶ Hic breuiter probabiliter reſpondemus,ex quo idem actus,non ſm idem ſimul poteſt dici voluntarius et inuoluntarius,voluntas autem in ſubſtantiam ſui actus conſentit libere ⁊ ſcienter,licet ergo talis actus ſm aliquid,videatur dici inuoluntarius, ſimpliciter tamen manebit voluntarius, vt ſi odio petrū, quem neſcio fratrem vel patrem meum, voluntarie quidem odiui perſonam,q̄uis non voluntarie odiuerim fratrem vel patrem Unde non ſolum illic conſiderandū eſt, ꝙ cognitio talis circūſtantie,ſi adeſſet,actum illum ſimpliciter impediuiſſet,propter quod etiam verū eſt,ꝙ cognitione adueniente, ſequitur penitudo volūtatis,Uerū etiā oportet attendere,ꝙ in ſbam actus ſcięter ꝯſenſerit,q̄uis nō ſub illa ꝯditione ſiue circūſtātia

que poſtea volũtati diſplicet vnde etiã ſi ſubſtantia actus poſtea diſpliceat, nõ ſm ſe ꝛ ꝓpter ſe diſplicebit, ſed ſolũ propter conditionem ignoratam. L ❡ Ad argumẽtũ ergo dicendũ, ꝙ non totaliter concludit, Nam ꝓbaret etiã pſequutionẽ grauiſſimã hoſti a me eſſe inuolũtarie illatam, ſi hoſtis mihi ſit futurus finaliter maximus benefactor; qꝛ ſi hoc ſcirem, non eam iam ſibi illam pſequutionẽ forſan inferrem Ex quibꝰ ſequitꝫ ꝙ actus interior vl' exterior a voluntate egrediens, ex quo nõ poteſt omni cognitione eſſe denudatus, nequaꝗ poteſt aſſe ſm ſuã ſubſtantiã totaliter inuolũtarius, Sed dũtaxat penes aliquod adiũctũ pt eſſe inuolũtarius, qđ quidẽ adiũctũ erit cõditio ſiue circũſtantia, ad bonitatem vel maliciã moralem ptinens ꝛ ꝓpter hoc apud moralem phm, actui nomẽ ſpeciale ĩponens, vt ſi occidam patrẽ neſciens eũ patrẽ, tũc patricidiũ eſt inuolũtariũ, ſi vero neſciui eſſe hoĩem etiam homicidiũ erit inuolũtariũ, ꝛ p ꝯñs neꝗ erit homicidiũ, Utrobiꝗ tñ percuſſio manebit volũtaria, qꝛ in illã voluntas libere ꝛ ſcienter cõſenſit. Si vero hoĩem eſſe cognouerit, tũc quidẽ homicidiũ erit voluntariũ, ſed patricidiũ inuolũtariũ Simil'r eſt imaginandũ in alijs. D ❡ Scđo ſequitur ꝙ ſi illud quod priuat vel minuit cognitionẽ, etiam minuat vl' priuet rationem voluntarij, hoc tamen non erit quo ad ſbam actus ſm ſe, ſed minuet vel priuabit voluntariũ ſm circũſtantiã circa quam eſt ignorãtia. Tertio ſequitur ꝙ ꝗuis omiſſio ſimpliciter, quo ad oĩa poſſit pure eſſe inuoluntaria, nunꝗ tamen cõmiſſio quo ad oĩa poteſt eſſe pure inuoluntaria Patet facile diligenter inſpicienti ꝙ omiſſio poni poteſt nullo interueniente, cuius voluntas fuerit cauſa Nec tamen horum cõtrarium latet nos, probabile eſſe

E ❡ Quarto loco epilogantes ex p̄habitis ꝙ nihil incõuenĩẽs eſt ponere volũtariũ mixtum ex ſcientia ꝛ ignorantia, ſicut aliquod voluntariũ mixtum ponitur ex metu vel violẽtia Quia tamen metus neꝗ excludit interiorem cõcurſum actꝰ voluntatis, ad opus, neꝗ etiam excludit aliquam ſcientiã eius directricem, Ideo relinquit ſemper voluntariũ ſimpliciter Econtra vero interdũ ineuitabiliter ignorantia excludit ſcientiã, que dirigit voluntatem, Eſtꝗ conditio ignorata, ꝛ etiã cõditionis ignorantia interdũ cũ penitudine. i. contra inclinationem volũtatis Ideo ignorantia poteſt cauſare inuolũtariũ ſimplicit', nõ aũt ſic metꝰ.

❡ Caplm xij. pulchre oñdit actũ volũtatis licet eſſentialit' ſit volũtariꝰ, rõem tñ voluntarij ꝑticipare ſm magis & minus A

Circa materiã de inuolũtario, Frat' Jacobꝰ Kalker ſcripto interrogauit in hũc modũ. Dubitatur quõ iſta duo ſtant ſimul, ꝙ ꝯcupiſcentia cauſat volũtariũ et eo ꝙ voluntas ꝑ ꝯcupiſcentiã inclinat ad volendũ illud qđ cõcupiſcit. ꝑ^a.2^e.q.vj.ar.vij.in corpore. Et manifeſtũ eſt, ꝙ loquitur de paſſione, que ſe h3 ad actũ añcedenter, cũ dicat volũtatẽ inclinari ꝑ ꝯcupiſcentiã, Et iteꝝ ꝯſtat, ꝙ intendat ꝙ talis ꝯcupiſcentia volũtarium auget Nam ꝯparat ibidẽ ꝯcupiſcentiã metui dicens metũ quodãmodo cauſare inuoluntariũ, ꝯcupiſcentiã aũt nullo mõ, ibidẽ ad ſecũdũ. Et tñ infra.q.lxxij.ar.vi. dt ꝙ paſſio ꝑcedẽs actum peccati diminuit pctm̃, qꝛ minuit volũtariũ. Et exẽplificat de ꝯcupiſcentia in argumento in oppoſitũ. Jtẽ ſcđo ſcripto diſt. xxij.q.ij.ar.ij.ad q̃rtũ dt, Si ꝯcupiſcentia ſumat ꝑ paſſione concupiſcibilis, trahente volũtatẽ quodãmodo renitentẽ, ſic ꝯcupiſcentia excuſat, qꝛ q̃to quis maiori tentatiua ſuccũbit, tãto minꝰ peccat. Hec ille. Et certe ex iſtis trahit, ꝙ intendat dicere, ꝙ cõcupiſcentia cauſet etiã aliquo mõ inuolũtariũ, cum excuſet peccatũ

B ¶ Fortaſſis dicetis ꝙ quãdo ꝯcupiſcentia ſic inclinat volũtatẽ, ꝙ nõ renitit volũtas, tũc ſimplr cauſat volũtariũ, vt dt ꝑmus textus. qñ aũt volũtas renitit, cauſat aliquo mõ inuolũtarium, ⁊ excuſat pctm̃. Cõtra. Doctor videtur hoc excludere. ꝑ^a.2^e. vbi ſupra ad ſecũdũ argumentũ, vbi dt, ꝙ incontinens agit ꝯtra id qđ ꝓponebat, nõ aũt ꝯtra id qđ iam vult, ſed timidus agit cõtra illud, qđ etiã nũc ſc̃m ſe vult, Hec ille. Et quo videt ꝙ intẽdat dicere, ꝙ ſi aliq̃s aliq̃d egerit ex ꝯcupiſcẽtia, ꝙ volũtas ſic iclinat ꝙ vt nũc nõ renitat, ẽ ad minꝰ ꝟba allegata de ſcđo ſcripto, non ſtant cũ iſtis in veritate. De iſtis diſcipulũ veſtrũ informare dignemini honorãde pater dilectõni veſtre deditiſſimũ. Seq̃t r̃nſio

C Rõnem volũtarij eſſentialeꝫ Ariſto. tertio Ethicoꝝ venat ꝑ hoc ꝙ principiũ actõis ſit in ipſo hõie, ſciente ſingularia, cõſequenter aũt eam venat ꝑ eſſe in noſtra poteſtate. Principiũ autẽ intrinſecũ, quo hõ eſt hõ, ⁊ actus eius eſt humanus, eſt voluntas cũ rõne aut ecõuerſo. Per rõnem aũt ⁊ volũtatẽ habemus liberaꝫ poteſtatẽ actuũ noſtroꝝ, vt ex dictis p3. Quare etiã actus in tanto eſt plus vel minus volũtarius, in q̃to plus vel minus pure ꝑcedit a rõne ⁊ volũtate. Uñ actus volũtatis eſt ille, in quo ꝑmo recipitur eſſential' rõ volũtarij, tãq̃ ꝑmo in noſtra actiua poteſtate exiſtente, ⁊ eo mediante ratio quidditatiua volũtarij deriuatur denominatõne extrinſeca, in alios actus a voluntate imperatos Uñ actus volũtatis eſt de intrinſeca ⁊ naturali neceſſitate vniuerſaliter volũtarius, ⁊ ſc̃m eũdeꝫ gradũ volũtarij, actꝰ ab ea proce/

dens,eſt xenotatõe extrinſeca volũtarius. D ¶Et q̃b ſequit̃ pmo,q̃ q̃ ꝫ o actus purꝰ,pncipalius,ꝛ originaliꝰ,ſine puentõe al terius cauſe extrinſece,pcedit a volũtate.tanto eſt magis pfecte volũtarius,Dicit̃ aũt ſine puentõe,ppter poſſeſſionẽ ex rõne xcitatã,que ex quo ſeq̃tur motionẽ volũtatis,nihil ꝯfert ad magis vel minus eſſe volũtariũ. E ¶Uerũtamen in actu volũtatis pmo accipi p̃t ſua ſubſtãtia,cui(vt dictum eſt)neceſſario adeſt rõ volũtarij.Scdo accipit̃ in eo eſſe a pncipio intrinſeco ſciente ꝛc. id eſt eſſe in noſtra poteſtate.Et q̃dem hoꝝ ſecundũ,ſcꝫ eſſe a pncipio intrinſeco certe plus reſpicit rõnem eſſentialẽ volũtarij,q̃ꝫ pmũ,vt patuit.Et q2 iſtud ſcdm p̃t actus volũtatis participare ſm plus vel minus,Igit̃ etiã ipſemet,poteſt magis vel minus eẽ volũtarius,ſm q̃ ipſe p̃ciſe pncipiat̃ a rõne ꝛ volũtate,nulla p̃ueniente extrinſeca inclinatõe,Et tũc eſt pure volũtarius,vl' ſm q̃ pncipiat̃ a paſſione preueniente,ꝛ tũc eſt minꝰ volũtariꝰ,q2 minus participat rõnem eſſentialẽ volũtarij,in q̃tũ minus eſt in libera poteſtate volũtatis,Un̄ nec talis d2 peccare ex electõe que eſt actus volũtatis,ſed potiꝰ ex paſſione,q̃uis bene peccet eliġs ſine cũ electõe.Rõ huius eſt,q2 in ꝯſilibꝫ locutonibꝫ prepoſitio ex xenotare debet originale pncipiũ actus,vt ſupra dictũ eſt F

¶Scdo ſeq̃tur,q̃ aliq̃d p̃t intendere actũ volũtatis,ꝛ tñ facere actũ eũdem minus eſſe volũtariũ,vt ꝯcupiſcentia pueniens p̃t intendere actũ volũtatis,vt feruentius volũtas ferat̃ in libidinẽ et tñ faciteũ minus eſſe a pncipio intrinſeco hoĩs inq̃tum homo et ꝯſequens minꝰ eſſe in noſtra poteſtate.ꝛ ſic ꝯſequenter minꝰ eſſe volũtariũ.Uerũtamen p̃t admitti ad bonũ intellectuꝫ,q̃ ad talem intenſionẽ volũtatis ſeq̃t̃ magis volũtariũ,materialr,ꝯcomitãter,aut acceſſorie,videlicꝫ,ppter ſubſtãtiã actus volũtatis,q̃ pmo ſubſternit̃ rõni volũtarij,ꝛ mediante quo ipſa rõ volũtarij,in alios actus xeriuat̃,q̃ q̃dem actus ſubſtantia,q̃uis in ſe eſt intenſior,tñ nõ magis,ſed potius minus participat q̃dditatiuã rõnem volũtarij,,p eo q̃ volũtas nõ eſt ita pure libera,paſſione eam trahente ꝛ inclinãte,ſicut qñ ſola volũtas pure ſua ſponte itura eſt in actum G ¶Tertio ſeq̃tur,q̃ actꝰ volũtariꝰ imperatus,ex quo a ſolo actu interiore rõnem participat volũtarij. Ideo p̃ciſe in eo gradu eſt plus vel minus volũtarius,in quo actus interior plus vel minus eſt volũtarius

¶Capl'm.xiij.diſſoluit pulchrã dubitatõem A

AD xciſionẽ igit̃ dubij xſcendẽdo,in pmis pꝫ,q̃ mens S. D. in pmã allegatõe eſt,q̃ ꝯcupiſcentia cauſat volũtarium.

materialr ſine acceſſore, ad intellectuʒ ſtatim ꝑus datum, qꝛ fun datſe in hoc, ꝙ ipſa cauſet actũ volendi, de quo diximus, ꝙ ipe ꝑ mo de neceſſitate ſubſterni? rõni volũtarij. Nõ aũt vult ꝙ cauſat ꝑ ſe eſſentialẽ rõnem volũtarij. Sʒ loquens ꝯparatiue vult ꝙ potius cauſet volũtariũ q̃ʒ inuolũtarium, vt pʒ intuenti titulũ queſtionis cũ deciſione eius B ¶Qñ aũt dubitans ſubdit, ꝯſtat ꝙ talis ꝯcupiſcẽtia auget volũtarium, qꝛ doctor eam ꝯparat metui ꝛc. Hoc neqʒ verũ eſt ad hũc ſenſum, ꝙ actus fact⁹ ex ꝯcupiſcentia ſit magis volũtari⁹. vt patuit. Neqʒ certe ſeq̃tur ex ꝓbatione ſua adiũcta, qꝛ q̃uis ꝯcupiſcentia facit actũ minus eſſe inuoluntariũ q̃ʒ metus, in quo manet inclinatio volũtatis in ꝯtrariuʒ eius qd̃ agi?. Nõ tñ ſeq̃tur, ꝙ ergo ipa augeat volũtariuʒ. Sicut nõ ſeq̃tur, hoc minus infrigidat, ẜ magis calefacit, qꝛ in rõne inuolũtarij ſemꝑ req̃ri? apud agentẽ penitudo ei⁹ qd̃ factũ eſt, quaʒ omino (q̃tum pt̃) deſtruit ꝯcupiſcentia. C ¶Vñ nota, ꝙ licʒ doctor dicat ꝯcupiſcentiã cauſare volũtariũ, nõ tñ dr̃, ꝙ ipſa augeat volũtarium, al's ſibiipſi ꝯtradiceret. Et habe? ibi bonuʒ exemplũ, Ubi aliq̃d eſt cauſa alicuius effect⁹, ꝛ tñ ad ſui augmẽtuʒ vel multiplicatõem, nõ ſeq̃tur augmentatio effectus, ſʒ potius ei⁹ diminutio Paſſio nãqʒ añs cauſat volũtariũ, ꝛ tñ quãto ipa in ſe ſit intẽſior, vel quãto plures paſſiones inclinantes ad idẽ cũ ea ꝯcurrunt, tanto min⁹ fit volũtaria electio ꝛ operatio ad quã inclinat.

D ¶Quãdo aũt dr̃ ꝑᵃ 2ᵉ. q. lxxij. ar. vj. ꝙ ꝯcupiſcentia minuit pctm̃, qꝛ minuit volũtariũ, appropriatiſſime dictum eſt, qꝛ ipa minuit rõnem volũtarij eſſentialẽ ſupꝛapoſitã, q̃uis actũ voluntatis bene augeat, q̃ volũtarij rõnem ꝑmo in ſe ſuſcipit Et ſic nulla hincinde manet ꝯtradictio. Vñ ſtat ꝙ aliq̃d cauſet volũtariũ, ꝛ tñ minuat eius rõnem ad intellectũ ꝑdictũ E ¶Dictũ auteʒ doctoris ex ſcd̃o ſcripto allegatũ vt iacet veriſſimũ eſt, ſed nullo mõ ex eo ſeq̃tur, qd̃ ibidẽ ex eo trahi?, quoniã non ſeq̃tur, hoc excuſat pctm̃, ergo cauſat inuolũtariũ, qꝛ bene pctm̃ aliũde excuſa? q̃ʒ ꝑ rõnem inuolũtarij, ſcʒ ꝑ eſſe minus volũtariũ. Et hoc verum eſt loquendo de excuſatõe peccati, q̃ eſt a tanto ꝛ nõ a toto, id eſt q̃ facit actũ minori pena vel vituperio dignũ, q̃ ſi eſſet magis volũtarius, de qua excuſatõe expſſe ibidẽ loqui? Et hec eſt mens ſua ibidem, vt pʒ intuenti. Vñ pʒ ꝙ nõ opoꝛtʒ dare ſolutiõem illam q̃ ꝑ dubitantẽ adduci?, qꝛ ꝯcupiſcentia nõ hʒ volũtatẽ renitenteʒ (vt ſatis exꝑmit doctor in paſſu illo de incontinẽte) ꝛc. Sed hoc non deſtruit dictũ doctoris, in ſcd̃o ibidẽ allegatũ, vbi dr̃, ꝙ paſſio aliqñ trahit volũtatẽ renitentẽ, qꝛ nõ loq̃tur ibi de reniſu q̃ iam eſt, ſʒ qui infuit ante paſſionẽ Cui alludit doc. ꝑᵃ 2ᵉ. q. lxxvij. ar. vij. ſolu

tione ſcđa ad pmuʒ. vbi exponēs illud apl'i ad Galathas. v. Caro ɔcupiſcit aduerſus ſpm̄, vt nō quecūqʒ vultis illa faciatis, Dicit ꝙ hoc pt referri ad volūtatē pcedentē paſſionē, vt pʒ in incōtinēti bus, q̄ ɔtra ſuū ppoſitū agūt ppter ſuā ɔcupiſcentiaʒ. Aut loquit̄ S. D. de reniſu qui paſſioni inexiſtenti ad tēpus reſiſtēs poſtea ſuccūbit. Nam eodē inſtanti, quo volūtas trahit̄ a paſſione in actum exteriorē, nihil amplius remanet de reniſu, Et hoc eſt ɔformе illi dicto doctoris. p^a 2^e. q. vi. ar. vij. vbi dī ꝙ volūtas incontinentis agit ɔtra illud qđ prius pponebat. Nō aūt ɔtra id qđ iam vult. timidus aūt agit ɔtra illud qđ etiā nūc ſm̄ ſe vult.

¶ Capl'm. xiiij. pulchrā inter cōcupiſcentiā & metū facit cōparationem A

PRo huius aūt diuerſitatis aliquali declaratōe aduertēdū, ꝙ malū in qđ deſcendit hō p metū ɔpulſus, plerūqʒ nihil apud ſe hʒ allectiuū appetitus, eſt quoqʒ ɔtra ipm inclinatio firmata ipſius hoīs, q2 ſm̄ ſe ɔtrariat̄ voluntati. Eſt preterea priuatio alicuius boni, ad qđ habet̄ amor, q̄ magis ſentit̄ cuʒ ipſum pdit indigentia, id eſt ſpoliatio boni amati Vn̄ ⁊ odiū huius mali, ⁊ repugnātia appetit⁹ ad id qđ odit̄, ſenſibilius pcipit̄ q̄ ɔuenientia eius qđ amat̄. vt dī doctor. pma ſcđe. q. Nō eēm obiectū ipſius met⁹, amorē boni qđ amittendū eſt expellit, neqʒ pceptōem ipſius mali extinguit, alioquin illic metus vel timor nō eēt B ¶ Naʒ ſi malū quātūcūqʒ magnū apphendat̄ tanq̄ poſſibile declinari abſqʒ iactura magni boni, ⁊ abſqʒ incurſu notabilis mali, vel ſi magnū malū putat̄ poſſe euadi p ea q̄ apprehendunt̄ tanq̄ nō multū nociua, nullus vtiqʒ ſequit̄ timor vel metus, vnde viuax illa mali iminentis apphenſio ſeu pceptio, cauſat in volūtate agentis, repugnantiā ⁊ nolitionem eius ſm̄ ſe, q̄ ſufficiens eſt cauſare triſtitiam C ¶ Econtra vo pōmiaeſt in incōtinente, Nā obiectū ɔcupiſcentie eſt aliquid ſm̄ ſe ɔueniens ⁊ appetibile parti ſenſitiue, quapropter natū eſt eam fortiſſime mouere, pars aūt ſenſitiua ſic mota, iam nihil ppонens de malicia aut inhoneſtate obiecti ɔcupiſcibilis, efficaciſſima eſt ad offuſcandū rectā rōnem p̄uiā ſeu pcedentē hominis fragilis ⁊ infirmi Talis vtiqʒ eſt incōtinēs, cui⁹ rō parū firmata eſt in rectitudine, ppter infirmitatē. Et ſic rō p ɔcupiſcentiā facile impedit̄, ne maliciā annexā ɔſideret, neqʒ ſerioſe aduertat illđ malū qđ ante aduentuʒ ɔcupiſcentie, recte ⁊ ſerioſe ɔceperat, Vn̄ nec mirū ſi adueniente paſſione, rectū rōnis iudiciū pcedens extinguat̄, ⁊ etiā poſt volūtas abcedat, que tale iudiciū ſequebatur,

⁊ obiectū concupiſcentie repudiabat. D ¶ Sed non īmerito forſan quis replicaturus eſt, Etiam apud incōtinentē, propter recentē memoriā prioris recti iudicij, cuiꝰ apud eū adhuc nō eſt cauſata obliuio, etiā inſurgit penitudo, remorſus, ſiue nolitio turpitudinis ſm ſe, in quam tamen deducitur per concupiſcentiam, Quare nulla videtur inter timidum ⁊ incōtinentem differentia, ⁊ per cōſequens incōuenienter dicit. S. Doctor quod per concupiſcentiam agitur, nullo modo eſt inuoluntariū, quia ſcꝫ concupiſcens non agit contra id quod nunc vult, imo etiam in his que aguntur ex concupiſcentia, manebit repugnantia voluntatis ad id quod agitur ſm ſe. Reſpondetur. Si ſub tempore cōcupiſcentie aliquis interdū percipiatur remorſus, ꝓpter ſpeculatiuam conſiderationē miſerie ⁊ inhoneſtatis, ille tn̄ remorſus erit admodū tenuis, ⁊ vix ꝑceptibilis Cauſabit̄ ꝗꝫ nō ab obiecto ꝯcupiſcētie in qđ incōtinēs ꝑ ꝯcupiſcētiā abducit̄, ſed a ſyndereſi, q̄ inhoneſtati remurmurat In oꝑationibꝫ aūt metu factꝭ remorſus dolorꝭ ex obiecto directe cauſat̄, in qđ ꝑ metū volūtas abducit̄ Unde etiā dolor ille eſt magis ſenſibiliter ꝑceptibilis, q̄re ſufficiēs hinc inde manet differētia. E ¶ Sed huic obijci poteſt, ſicut in incōtinente interdū forſan ꝓpter debilitatem cōcupiſcentie inſurgentis, ⁊ ꝓpter conatū aliqualem rationis ⁊ voluntatis ex dono dei aliquali, Jam reſipiſcētis interdū aliquis ꝑcipitur remorſus, Jta etiā ⁊ ex metu ꝓ nimio deſiderio euadēdi piculū iā p̄ſentialiter inſtans, vix aliquis interdū ꝑcipit̄ dolor de malo, in qđ talis ꝑ metū abducit̄, ſꝫ dūtaxat gaudiū de euaſione Quare videt̄ ꝙ vtrobiqꝫ interdū eq̄lis ſit reniſus ſeu penitudo, Solutio. Sūt ergo iā dicta dūtaxat accipiēda ꝓut in plurimū nata ſunt ꝑcipi ⁊ accidere Et hinc inde ſufficiens manebit deña in h̄ ꝯſiſtēs, ꝙ i his q̄ ꝑ metū agunt̄, volūtas ſibi relicta, recedēte ſcꝫ obiecto cū paſſioe, ſtatī reſilit ab eo, ad qđ ꝑ metū īducebat̄ Quare etiā i his q̄ metu agūt̄, multū eſt de iuolūtario, parū aūt de volūtario, Jn his ꝟo ad q̄ q̄s inducit̄ ꝑ blādimēta vl̄ delicias ſiue ꝯcupiſcētias, volūtas ſibi derelicta, forſan pſequeret̄ id, ad qđ allecta ē, iq̄ꝫtū illđ ē bonū ſui ſuppoſiti, vn̄ in his q̄ ꝑ ꝯcupiſcētiā vl̄ delicias īducti agimꝰ, parū de iuolūtario eſt, de volūtario aūt plurimū Et huiꝰ rō ē, q2 plerūqꝫ volūtas nata ē ꝯdelectari ſiue ꝯdeſcēdere appetitui ſenſitiuo, q2 huiꝰ obiectū, etiā ē placitū volūtati, i q̄ꝫtū ē bonū eiuſdē vtriuſqꝫ ſui ſuppoſiti, Nemo em̄ vnq̄ etiā ſm volūtatē carnē ſuā odio habuit Jā appetitꝰ ſenſitiuꝰ q̄ꝫto a magis ꝯuenīēti patit̄, tāto magis ⁊ magis īclinat̄, ⁊ econtra q̄ꝫto a magis diſcōueniēti patit̄, tanto magis ⁊ magis fugit.

De circūſtantijs ſpecificationibuſq; actuū hūanoꝝ & diuiſiōib⁹ actuū īteriorꝝ

❡ Capitulum primū que ſit circūſtātia moralis, quid ve per ſingulas circūſtantias intelligat̃, lucide oſtēdit A

Expedita autem prolixiori q̃ȝ cōceperamus pſcrutatione, de voluntario nunc ad tractatū de circūſtantijs moralibus ordine inſtituto accedamus. Harum nāqȝ cognitio non ſolum ad earū declarationem conducit, que ſuperiori tractatu ventilata ſſ. Uerū etiam ⁊ viam preparabit ad ea, que ſequenti tractatu de bonitate humanorū actuū ⁊ malitia erunt diſcutienda In propoſito autem loqui intendimus de circūſtantia non qualibet, ſed de circūſtantia morali, que eſt conditio quedā accidental' alicuius ad actōnem p ſe ꝯcurrētis, q̄ facit ꝯueniētiā vel diſcōueniētiā act⁹ ad rōnē, vel eā ſaltē facit maiorē vel minorē, q̄ variata nō ſtatim neceſſariū eſt actū ſm ſe variari. Rō enī ipius eē moral' ſeu moralitatis originaliter ex rōne ſumit̃ vt illud ſoluȝ morale dicatur, de quo rationis dictamen ſe intromittit, vt eſſe alienū, multuȝ, vel parum, in acceptione pecunie, ſunt circūſtantie morales non autem albū nigrū, quia de illis ratio nihil diſponit. B ❡ Unde patet ꝙ ea que per ſe cōcurrūt ad operationē vt eius cauſe, vel menſure neceſſarie, non dicūtur circūſtantie, quia nō habent ſe accidentaliter ad operationē, ſed potius ea que predictis coniūguntur, circūſtantie dicūtur, Quare etiam quādo enumeramus octo circūſtantias, dicentes, quis quid, circa quid, cur, quo inſtrumento ⁊ auxilio, qualiter, vbi, et qn̄, Sic inquā loquentes non intelligimus per quis, cauſam efficiētē ſinequa nō eſt actio nata fieri, vt in actu temperantie vl' intemperantie, homo non eſt circūſtantia, ſed aliquid ei annexū vt eſſe laicū vel ſacerdotem, vxoratū, iuuenem ⁊c̃. Neqȝ per quid intelligitur ſubſtantia operis, ſed potius opus ſub quodam effectu adiuncto, vt cū verbo aliq̄d ſignificat̃, platio verboꝝ non eſt circūſtantia, ſed eſſe ſecretum, Unde propter hoc ſi queramus quid fecit, non ſolū dicitur loquutus, ſed etiam reuelaſſe archana id eſt ſecreta merito occultāda, quēadmodū etiam circa quid non dicit obiectū abſolute, ſed eius conditionem, vt animal non

eſt circūſtantia interfectionis, ſed eſſe hominem, patrem, inimicum, ſicut nec peccator eſt circūſtātia correctionis, ſed eſſe ſeniorem, ſubditum, laicum, ſacerdotem, Neq; iterū per cur, intelligitur finis actioni naturaliter ꝯmenſuratus, ſicut in datione elemoſyne, circūſtantia finis, non eſt ſubleuatio pauperū, ſed vana gloria, vel fornicatio, ad quam actus a ratione contingenter ordinatur, ſicut ablutio non eſt circūſtantia perfuſionis, ſed ſanari egrotari, ſimiliter nec quando, dicit tempus actioni neceſſariū, vt tempus eſtiuū, non eſt circūſtantia collectionis ſegetum, ſed eſſe diem ferialem vel feſtum, ſicut ⁊ vbi, non dicit locum actioni neceſſarium, ſed accidens loci, puta eſſe ſacrum vel prophanū quēadmoduз aqua non eſt circūſtantia nauigationis, ſed turbo trāquillitas, vel procella, ſicut etiam eſt de inſtrumento vt ꝙ lancea qua percutit ſit rotūda obtuſa vel acuta.

¶ Capitulum. ij. oſtendit dupliciter circūſtantiā dici moralem & cur circūſtātia non poſſit conſtituere ſpeciem act⁹ moralis.

A

PRo vlteriori intellectu aduertenduз, ꝙ de eadem actione propter diuerſas conditiones accidentaliter cōcurrentes, etiam diuerſas formamus in mente conceptiones, has quidem vniuerſaliores, illas vero determinatiores, ſub certis ſcз quibuſdam modificationib⁹, circa quas ratio practica naturaliter diſponit, ⁊ ſm has moralis phus, eandem actionem diuerſis deſignat nominibus ſpecificis ⁊ ſimplicibus, correſpondenter ad dictas cōceptiones, quibus certe nomina talia in ſignificando vniuerſaliter ſubordinātur, vt ſi quis ad fornicandū furetur calicem, hic primo eſt quidem actio ⁊ acceptio alicuius Et hoc habet cōmune cum alijs acceptionibus non furtiuis ſm hoc, quia ratio eam neq; ꝑcipit neq; prohibet, ipſa non dicetur ſm ſe moralis, ſcđo ipſa eſt ablatio alicuius rei aliene inuito domino, ⁊ tunc dicitur furtū 2ᵒ iam eſt moralis, tertio cōſideratur ꝙ hoc ſit ſactum vel ſurreptum de loco ſacro, ⁊ ſic dicitur ſacrilegium, quarto illud per intellectum furantis ordinatur ad fornicationem perpetrandam Et tunc etiam ſine opere exteriori vlteriore, dr mechatus. B ¶ Unde tales actiones dicūtur modificate. i. certā aliquā ꝯditionē in ſua ratione quidnois includentes Sub ſimplicibus eñi nominib⁹ dicūt quaſdā

ꝯditiones accidentales, circa determinatos actus, quēadmodū
ſymū ponit curuitatem preciſe circa naſum, Et propter hoc con/
formiter ad Ariſto. vij. methaphiſice, cōuenienter dici poſſunt
accidentia quedā copulata, abūdant quoq; plus in malis, taliū
noīa ſimplicia Exempla ſunt elemoſyna, latria, furtū, raptus, ſa
crilegiū, inceſtus, adulteriū ꝛc. Et quidem hec ꝯnis ſint virtua
liter cōplexa, moralis tamen phꝰs, habet ea tanq; genera ꝛ ſpe
cies, de quibus ſua laborat conſideratio, Unde non loquiť mo/
ralis de generibus ꝛ ſpeciebꝫ proprie, pro naturis ſcʒ genericis ꝛ
ſpecificis, quēadmodū loquūtur de is methaphiſicus ꝛ logicus
ſed ſimilitudinarie Moralis em̄ phi (vt pluries teſtať Ariſto. in
Ethicis) eſt loqui groſſe ꝛ figuraliter, per aſſimilationē ſcʒ aliq̄lē
moraliū ad naturalia. C ¶ Pro pleniori aūt intellectu pſen
tis materie, ꝯſiderandū eſt, ꝙ ex quo circūſtantia, dicit acciden
talē ꝯditionē actus, nō poteſt ipa circūſtātia eſſe de itellectu illiꝰ
actus, cuius dr̄ circūſtantia, neq; ſpēm eius ꝯſtituere, niſi actus
ille ſub certa deſignatione accipiatur, in qua includatur ipſa cir
cūſtantia, Et ergo ſequitur, ꝙ in exemplo premiſſo, eſſe alienū cō
uenienter dr̄ circūſtantia acceptionis, nō aūt furti, ſicut eſſe ſa/
crū, nō eſt circūſtantia ſacrilegij (qꝛ ſpēm eius ꝯſtituit) ſʒ bn̄ eſt
circūſtantia ipſius furti, in cuius ratione nō includiť, Diciť autē
in ꝓpoſito illud ſpēm ꝯſtituere, ſine quo ſpēs ipſa, neq; poteſt in
telligi, neq; eius diffinitio quid noīs haberi, quēadmodū furtū,
nō pt intelligi vel diffiniri, ſine rōne alieni, neq; occiſio ſine aīali
neq; correctio ſine peccāte. D Unde etiā ex hoc patet intel/
lectus illius dicti cōis, circūſtantia manēs in rōne circūſtantie
ſpēm nō ꝯſtituit. Quia nāq; ꝯſtituens neceſſario eſt de intellec/
tu eius, qđ ꝑ ipm ꝯſtituiť, circūſtantia aūt vult eē tanq; accidēta
lis ꝯditio, extra itellectū eius exiſtēs cuiꝰ dr̄ circūſtātia, ꝯn̄s eſt,
ꝙ ex rationibꝫ nominū iplicat ꝯtradictionē, idē reſpectu eiuſdem
eodē mō accepti, eē circūſtantiā ꝛ ei dare ſpēm, Si ḡ properas
aliqua, debeat dici circūſtātia actꝰ, oportet actū tali mō deſigna/
ri, in q̄ nō includať intellectꝰ talis circūſtātie, Tūc aūt circūſtā
tia manet in ratiōe circūſtātie, quādo ſic actus accipiť vt circū/
ſtātia nō ſit ꝑ ſe obiectū ipſiꝰ, ipm, ſ. ſpecifice diffiniēs ¶ Aduer/
tēdū tn̄, ꝙ circūſtātia dupl'r dr̄ moral', vno mō ꝑ ſe ꝓmo, qꝛ imme
diate hʒ determinatū ordinē ad rōnē practicā circa talem actum
ad hūc ſenſum, ꝙ ratio recta de ipā expreſſe, et in ſpeciali dictat
approbando vel prohibēdo actū cū ea vel ſub ea fieri Ita ꝙ om/
nibus alijs circūſcriptis, actus ſub tali circūſtātia repugnat aut
cōformať recte ratiōi Alie ꝟo circūſtātie ſolū ſtʒ morales, inq̄tū

preſupponūt ⁊ determinant circūſtantiā moralē iam deſcriptā vt qꝛ ratio nihil approbat vel vetat de eis circa actū ſm ſe, ſed ſolum preſuppoſita alia quadā circūſtantia, que dat ſpēm aliquā moralem actui, quā quidem circūſtantiā determinādo ſiue modificando, actum reddunt magis vel minus bonū ſiue malū, vt ſunt multū, parū, breue, diuturnū, intenſum ⁊ remiſſum, ⁊ ſimilia De multo em̄ ⁊ pauco, ratio circa nudū actū vendendi vel accipiendi, ſe non intromittit, verūtamē valde ad eā ptinet hec attēdere, quando obiectū actus iam induit rationē alieni, vel ſacri ſicut etiā ſe intromittit, de breui ⁊ diuturno circa actus iam virtuoſos vel iniurioſos ⁊c. Scd̄m hec em̄ oīa, plus vel minus laudantur, vel vituperant̄, premiātur vel puniūtur actus humani.

¶ Capl̄m.iij. demonſtrat circūſtantias primarias actuū dare ſpeciem aliquam actibus humanis.

A

Et quidem inter has duplices circūſtātias, nō modica adud moralem ꝯſiderationē, eſt diuerſitas Nam circūſtantie quas p̄marias diximus, vl'iter ſpēm dant actibus humanis, ⁊ regularit' eiſdē noīa ſpecifica cōicant, Uerbi grā Jn actu carnali, ſi circa obiectū quod eſt mulier, intelligat̄ cōditio cōiugij, tūc eſt actus iuſticie, ⁊ caſtitatis ꝯiugalis ſi vero intelligat̄ eam alterius eſſe vxorem Jam habetur ſpecies adulterij, ſi vero concipiat̄ eſſe ſoluta, iam nomē ⁊ ſpēs cōſtituet̄ fornicationis, Si vero ſubintelligat̄ conditio virginitatis, hec circūſtantia cōſtituit ſpēm ſtupri, ſicut circūſtantia cōſanguinitatis faciet ſpēm inceſtus, ⁊ cōditio religionis, inducet ſpēm ſacrilegij, ⁊ circūſtantia violentie, ſpēm cōſtituit ipſius raptus.

B ¶ Ecōtra vero circūſtātie quas ſcd̄arias noīauimus, regulariter ⁊ de ſe, neqꝫ nomē ſpecificū humanis actibus cōmunicant, neqꝫ ſpēm aliquā addūt, ſꝫ actū p̄ciſe in priori ſua ſpē relinquūt, Dicit̄ aūt hic notant' regularit' de ſe, qꝛ poſſet circūſtantia talis, ex aliquib⁹ ad eā veriſimilit' ſub ſequētib⁹ inducere aliquā repugnantiā, contra ſpeciale Juris p̄ceptū, vt ſi ex circūſtantia multi, que contingit in furto, ſequitur oīmoda depauperatio ſiue deſperatio proximi, ⁊ per ꝯns ruina eius, vel proliuni ſuarū in multa peccata, Jam talis circūſtantia addit furto nouam ſpēm peccati, quā etiam tenebit̄ fur, ſuo exp̄mere cōfeſſori. C ¶ Ratio huius limitationis ⁊ etiā diuerſitatis, quā inter iſtas duplices circūſtantias aſſignauimus, vtrobiqꝫ eadem eſt ⁊ vnica, quia ſcꝫ

circũſtantie ex hoc adequate .i. ſufficienter ⁊ precise dant, variãt vel addunt nouam ſpeciem in actibus humanis, quia repugnant circa humanos actus, diuerſis dictaminibus recte rationis omnino diſparatis, que ſcꝫ circũſtantie, q̃uis interdũ coincidant circa eoſdem actus, tamen quando abſolute accipiũtur, nullam apud iudiciũ rationis, ex ſe inuicem inueniũtur habere dependẽtiam, Et ſm hec intelligendus eſt. S. D. p̃ma ſcd̃e q. xviij. ar. v. ad quartũ dicens Circũſtantia quandoqꝫ ſumitur, vt differẽtia eſſentialis obiecti, ſm ꝙ ad rationẽ cõparatur, ⁊ tunc poteſt dare ſpeciem actui morali, Et hoc oportet eſſe quãtũcũqꝫ tranſmutant actũ de bonitate in maliciam, Non enim circũſtantia faceret actum malũ niſi per hoc, ꝙ rationi repugnat, Per rationem autem. S. Doctor in talibꝫ loquutionibꝫ intelligit rationẽ rectã, id eſt recte rationis dictamẽ, qñ etiã dicit aliqd̃ eſſe ſm ordinẽ, vel cõtra ordinẽ rationis, cõuenient' hoc exponi ⁊ intelligi poteſt, de dictamine recte rationis practice, non artificialis ſꝫ prudentialis, Quo aũt differũt ars ⁊ prudentia, ⁊ earũ inter ſe dictamina, in eo tractatu oſtendeẽ, q̃ erit de cõnexione virtutũ moraliũ.

D ¶ Cõtra tñ prehabita, inſurgit quedã dubitatio, Furtũ enim cõmiſſum in loco ſacro, habet ſpẽm ſacrilegij ex circũſtantia loci, quã tñ ſpẽm circũſtantia non poteſt dare, niſi in ordine ad circũſtantiã priorem, que eſt eſſe alienũ, Neqꝫ circũſtantia loci ſacri dare poteſt ſm ſe aliquã maliciam ipſi actui, alioquin nullus licite rem ſuam deportare poſſet de loco ſacro, Amplius non eſt ibi aliud pctm̃ q̃ꝫ irreuerentia ad locũ ſacrũ, Sed illa irreuerentia nõ oritur illic, niſi ex cõditione alieni, ergo male poſt. S. D. dictũ eſt, ꝙ nulla circũſtantia p̃t dare ſpẽm actui, que ſolũ addit in bonitate ⁊ malicia, in ordine ad priorem circũſtantiam. E

¶ R̃ndeo hic negãda eſt ꝯña, ꝙ moralis p̃hus nõ ſolũ attendit, quid de facto fiat, ſed etiã quid natũ ſit fieri, Jam ipſa ablatio rei de loco ſacro, nata eſt ꝯſtituere ſacrilegiũ, vbi tñ nõ precesſit circũſtantia mala ipſius alieni vel ſimilis, circa ipm obiectũ ſcꝫ cũ actus nullã deformitatẽ habet, niſi cũ leditur res ſacra, verbi gr̃a, ſi iudex hoĩem ſibi cõdemnatũ ad mortẽ, auferat de loco ſacro, quẽ licitũ eſt ſibi auferre de quocũqꝫ alio loco, talis iudex cõmittit ſacrilegiũ, ꝓpter circũſtantiã ſacri loci, que erat cõiuncta obiecto ſui actus, ſcꝫ hoĩ capiendo, Jn ꝓpoſito ergo argumenti, cõditio alieni dabat vnã ſpẽm, cõditio aũt ſacri loci dabat aliã ſpẽm, inquãtũ ille due cõditiones, repugnãt diuerſis dictaminibus recte rationis, Qñ ergo talia dictamina, in eodem actu coincidunt, talis actus habebit duas ſpecies, q̃uis ſcd̃a originaẽ

q̄ pma, q: hoc eſt per accidens, Unde circũſtantia ſacri loci in caſu argumẽti nõ dat ſpẽm actui, inq̄ztum repugnat huic dictamini, Non eſt ledendus proximus in quocũq̄z loco, ſʒ dat ſpeciẽ actui, inquãtũ act⁹ ille repugnat alteri dictamini, qd̄ eſt oĩs irreuerẽtia tollenda eſt de loco ſacro ⁊ debita reuerẽtia ei ē exhibẽda.

¶ Capitulum.iiij. lucide oſtendit q̄z diuerſimode circũſtantie dant ſpeciẽ actibus humanis & mutant de ſpecie in ſpẽm. A

Pro maiori dilucidatione pñtis materie, eſt aduertendum, q̄ ex quo morales actus, hñt ſpẽm vel ex obiecto vel fine, inter q̄, neq̄z finis dat ſpẽm, niſi q̄ten⁹ induat rationẽ obiecti, vt patebit in ſequẽtib⁹, circũſtantie aũt nõ ſunt obiectũ p ſe, Ideo variatio circũſtantiarũ, nõ induceret diuerſitatẽ ſpecificã in actib⁹, niſi qñ circũſtantie reſpiciũt diuerſos fines morales, vel cõſiderãẽ in ordine ad diuerſa obiecta moralia, vt ſi quis exhibet cultũ diuinũ cui nõ debet, ptinet ad ſupſtitionẽ, Et q̄dẽ ſi impendaẽ alicui creature, ad exhibendũ reuerẽtiã creature, Iã erit idolatria, Si ad habendũ informationẽ per reſponſa, tũc eſt ſupſtitio diuinatiua, In ſpecieb⁹ gule, circũſtantie nõ variarẽt ſpẽm, niſi in ordine ad diuerſa motiua, Aliqñ em̄ excediẽ in circũſtantia qñ, ⁊ hoc ꝑpter ĩpatientiã more, aliqñ eſt trãſgreſſio in qualitate ꝑpter delectationẽ, vt cũ nimis laute ⁊c̄. Si aũt ſit idẽ motiuũ, ⁊ deficiãt diuerſe circũſtantie in eodẽ actu, nõ variabiẽ talis actus ſm̄ ſpẽm, vt ꝓdigus dãs cui nõ debet ⁊ qñ nõ debet, facit act⁹ eiuſdẽ ſpẽi, ꝑpter cupiditatẽ dãdi, ſicut ꝑpter diuitias ↄgregãdas, auar⁹ moueẽ ad capiendũ alienas pecunias ſub diuerſis circũſtãtijs, vcʒ tpe ⁊ loco ⁊ ꝑſonis a q̃b⁹ nõ debet. B ¶ Iſtis ↄñter adiũgẽdũ eſt, q̄ aliqñ actus attingit circũſtãtiã moralẽ imediate p mediũ ſui obiecti q: ſcʒ tales circũſtãtie ſunt ↄiũcte obiecto ipſi⁹ act⁹, vt q̄ furaẽ rem alienã de loco ſacro ⁊ ĩ tp̄e ſacro, furtũ illud attingit illas duas circũſtantias loci ⁊ temporis, mediante ſuo obiecto, quod eſt in loco ſacro ⁊ ſacro tp̄e. Aliqñ act⁹ nõ attigit circũſtãtiã eo q̄ ip̄a circũſtãtia nõ eſt imediate ↄiũcta obiecto ipſi⁹ act⁹ ⁊ ex q̃ act⁹ nõ p̄t trãſire vltra ſuũ obiectũ, Ideo talis actus, nõ attingit illã circũſtãtiã Quare talis circũſtãtia dʒ fieri obiectũ alicui⁹ alteri⁹ act⁹ q̃ ↄiũgiẽ pncipali actui Ut ſi q̃s fureẽ vt forniceẽ, act⁹ furãdi, nõ p̄t attingere delectationẽ fornicationis, ſed terminaẽ in ablatione rei aliene, Sʒ delectatio carnalis eſt obiectũ itẽtionis ĩterioris, q̃ eſt.

cōiuncta cū actu furandi, Cū aūt actus ille furādi, ꝓcedit ex illa intentione adulterandi, tunc per mediū illius actus interioris, furtū acquirit habitudinē ad adulteriū, Ita ꝙ adulteriū fit eius circūſtātia, ſm ꝙ furtū capitur in ꝓpria ſpē ſua, que eſt materialis, ſed recipit ſpēm formalē ex fine cū intentione. C ¶ Verū tamen ꝓ maiori explanatione huius materie, eſt vlterius notandum, ꝙ ille circūſtantie morales de pmo genere, ad quas ſcȝ actus imediate attingit, pñt accipi vno mō, vt fiant pricipalia obiecta quorūdā actuū, vt ſi quis furetur de loco ſacro, vel ledat rē ſacrā, vel ſi quis peccet tempore ſacro, ad cōtēnendū ſanctitatē loci, rei, vel temporis, Jam tales circūſtantie, cadunt ſub ſcđo genere prime deſignato Unde ꝛ talis actus formaliter erit in duabus ſpeciebꝫ, vt in de malo. q. ij. ar. vi. ad ſecūdū Sunt em̄ ibi tūc duo actus, habentes ſua propria obiecta, ꝛ per cōſequens diuerſas ſuas ſpecies, ex illis obiectis Alio mō poteſt cōtingere, ꝙ ſit tantū vnus actus interior, cadēs ſuper principale obiectū, ſciēter ſub tali circūſtantia, non tamen ita, vt volens ferat̃ ſuper illā circūſtantiam ſm ſe, imo potius mallet illam circūſtantiā abeſſe vt cū quis furatur aurū in ſacro loco ꝛ in ſacro tēpore, mallet tamen rem illam eſſe non in loco ſacro, ꝛ tunc talis circūſtantia capitur tanꝗ principalis conditio obiecti, Et circūſtantie ſic accepte, frequenter conſtituūt ſpecies ſpecialiſſimas contentas ſub illis ſpeciebus, quas conſtituūt obiecta actuū, abſqȝ talibꝫ circūſtantijs, quēadmodū interdū ſacrilegiū ponitur in ſpecie furti. D ¶ Sed iam dictis obuiare videtur Si nāqȝ fur mallet abeſſe circūſtantiā loci ſacri, ſignū eſt, ꝙ volūtas eius fertur ſup aurum, ꝛ non ſuper ſacrū, ergo ſacrū non poteſt ei dare ſpēm, ꝯſequētia tenet, quia que ſunt preter intentionē, habent ſe per accidens ꝛ nihil conferunt ad ſpēm actus. Dicendū ꝙ ꝗuis volūtas eius non pmo ꝛ pncipaliter feratur ſupra ſacrū, Bene tñ ex cōſequenti, Nam potius vult ledere rem ſacram, ꝗ velit carere auro, ꝛ propter hoc actus manet in ſpecie ſacrilegij E ¶ Circa predicta tamen eſt notandū, qñ dr̃ circūſtantia tranſmutat in aliā ſpēm, non eſt hoc ſic accipiendū, quaſi actus amittat ſpēm, quā prius habuit, ꝛ acquirat ſcđam, Sed ꝙ ꝑ aduentū circūſtantie, acquirit aliquam aliam ſpēm, quā non habuiſſet, ſi circūſtantia nō aduenisſet, manēte tamen ſpecie quā prius habuit, Iſtud fit diuerſis modis Aliquādo em̄ circūſtantia dat ſpēm nouā, ſed non mutat ſpēm, qꝛ ſcȝ actus ex ſeipſo nullam habet moralem ſpēm, vt cū leuo feſtucā, vel ad pungendū, vel ad purgandū oculū proximi, Aliqñ vero tranſfertur actus a ſpecie morali bona, in ſpēm

bonā p circūſtantiā,vt dare elemoſynā ad edificandū ꝓximum Aliqñ a ſpecie bona in ſpēm malā,vt dans elemoſynā ꝓpter vanam gloriā,plus dicendus eſt glorioſus q̃ʒ elemoſynariꝰ,An aūt econtra poterit circūſtantia traſferri a ſpecie mala in ſpēm bonam poſtea patebit,vt ſi qs furef ad dandū elemoſynā.Interdū vero circūſtantia nō trāſmutat,id eſt nullā nouā ſpēm dat,ſed ſpēm in exiſtentē auget vel minuit,vt magnū ⁊ paruū in furto,vel in datione elemoſyne.Interdū aūt circūſtantia ſimpl'r eſt,impertinens actui morali,ꝓpterea,ꝙ ipa nō eſt moralis,q̃ʒ ſcʒ ꝯſideratio moralis de ea ſe nō intromittit,vt albū nigrū,calidū frigidum

¶Caplm.v.circa premiſſa pulchrā abſoluit queſtionem

A

Circa p̄dicta aūt non īmerito dubitatur,quō ſe hʒ ſpēs quā dat circūſtantia,ad illā ſpēm quā hʒ actus a ſuo obiecto Dicēduʒ ꝙ aliqñ ſunt ſpēs diſparate.Et hꝰ regulariter ꝯtingit,qñ ipſa fit obiectū alicuius actus ꝯiūcti,cū p̄ncipali actu.Aliqñ ſpēs quā dat circūſtātia,ſe hʒ vt ſpēs ſpēaliſſima,ad ſpēm ſubalternam,vt fornicatio hʒ ſpēm ſubalternā ex muliere,q̄ non eſt ſua,cui ſi addaf vxor alterius,ſeqtur ſpēs ſpēaliſſima adulterij,ſi addaf virgo,vocabif ſtupr̄.Simil'r homicidiū hʒ obiectū ſcʒ hoīem,ſi aūt ſupra hoīem addaf pater dicef patricida.patricidiū aūt eſt ſpēs homicidij.Sil'r in furto genus ſumif ex alieno,cui ſi addaf eſſe in loco ſacro,vl' ꝙ ipmmet ſit res ſacra,erit ſpēs ſpēaliſſima ſacrilegij B ¶Sed tñ alicui forſan videref,ꝙ in iſtis exemplis,ſunt in veritate ſpēs oīno diſparate,q̃ʒ iſti actus ꝓpter circūſtāias ꝯtraueniūt diuerſis dictaminibꝫ ſibi oīno impertinentibꝫ,ergo videf ꝙ q̇libet illorū habebit duplicem ſpēm,omnino diſparatā,vt in patricidio peccatū cōmittif ꝯtra duo p̄cepta nature,ſcʒ habeas in honore parētes,⁊ nō occides,q̄ q̇dem p̄cepta,ſunt ſibi inuicē impertinentia.Vñ videtur ꝙ talis actus erit ſub duabꝫ ſpēbꝫ diſparatis.Simil'r in adulterio,ꝯtrauenif duobꝫ p̄ceptis,ſcʒ caſtitatis,⁊ de nō inferenda iniuria ꝓximo in rebꝫ ſuis,que dictamina ſunt ſibi impertinentia. Quare videtur,ꝙ talis actus ſimul ſit actus iniuſticie ⁊ luxurie Simil'r etiā furtū ſacrilegiū duobꝫ repugnat p̄ceptis ſibi oīno impertinentibꝫ,ſcʒ nō furtū facies,⁊ nō facies irreuerētiā loco ſacro

C ¶Hic videf dicendū,ꝙ talis actus in veritate hn̄t diuerſas difformitates ſpecificas ſibi impertinentes.Vñ ⁊ oēs tales oportʒ ꝯfiteri.Videf p̄terea,ꝙ actus adulterij ſit actus iniuſticie et cū hoc luxurie.Rō tñ quare adulterū cōiter ponif ſpēs fornica

tudo ſeu ꝯformitas in eis corrupta, eſt vna ſm ſpēm ſpēaliſſimā ī neceſſe foret ⁊ illa ꝯtraria pctā, eē eiuſdē ſpēi ſpēaliſſime. Cū ʒ hoc ſit abſurdiſſimū, cū vl'iter oīa ꝯ̄ria debeant ſpecie differre, dicamus ꝙ pctm̄ in ꝯmuni nō dī purā ꝓuatōem ꝯformitatis, quam difformitatē dicim⁹, neqʒ actū pciſe ſub illa ꝓuatōe, ſed dī actum ſub aliqua diſpoſitōe poſitiua in ꝯmuni circa obiectū, cui qdē diſpoſitōni debet aut ex natura ineſt carentia ſeu ꝓuatio rectitudinis virtutis. Hec aūt diſpoſitio in ꝯmuni accepta, ꝯueniēter ſubdiuidit in exceſſum ⁊ defectū a rōne recta circa idē obiectū, q̄ ſunt diſpoſitōes ꝯtrarie, he aūt diſpōnes ſunt diuerſaꝝ ſpēꝝ, faciūt quoqʒ ob id pctā diuerſaꝝ ſpēꝝ, non obſtante ꝙ in eis fundet vel ea ꝯſequat ꝓuatio p̄dicta, que tñ eſt vna in ſpecie ſpēaliſſima. Vñ ex quo ꝓuatio illa nō ptinet pciſe ad rōnem pctōꝝ, ſed poti⁹ ſumūt coꝝ ꝓprie rōnes ex p̄dictis diſpōnib⁹ ꝯtrarijs circa idē ſuū obiectum qd ⁊ coꝝ rōnem q̇d nominū, ⁊ ptendit coꝝ cogitatio ⁊ intentio q̄ ea ꝯmittūt, Ideo accipiūtur pctā, nō vt ſunt ꝓuatōes, ſed potius accipiūtur tanqʒ ꝯtraria q̄dam poſitiua (que ſp debent eſſe diuerſarum ſpēꝝ) qʒuis tñ in eis fundat ꝓuatio rectitudinis, q̄ ē vna ſm ſpēm ſpēaliſſimā in eis E ¶ Qꝫ aūt talis diſpoſitio ꝯmuniter accepta, ꝯueniēter ſubdiuidat in duas diſpoſitōes poſitiue ꝯtrarias, ſic oſtendit. Virtus cū ſuo actu ꝯformat iudicio recte rōnis hoc aūt iudiciū mediat inter duo iudicia, ſeu opiniones ꝯtrarias quaꝝ vna veritatē excedit, altera vō a veritate deficit. Verbi grā, ſi in ſpeculatiuis dicam ſortē eſſe qd nō eſt, tūc eſt exceſſus, ſi vero dicā ſortē nō eſſe qd eſt, eſt defectus a veritate, que aūt media veritas eſt, dī ſortem eſſe qd eſt, Ita pariformiter in agibilib⁹ circa quodcūqʒ obiectū, dictamen veri ſeu rectū eſt, quo iudicatur ſic agendū ſicut vere agendū eſt, hoc aūt mediat inter duo iudicia ꝯtraria, quoꝝ vnū q̇dē eſt veritatē excedens, vt cum iudicat aliq̄ circūſtantia apponenda, q̄ merito deberet abeſſe, alterū vō a ꝟitate deficiens, dictās aliquā circūſtantiā actui ſubtrahendā, q̄ merito deberet actui adeſſe. Et q̇dem vitiū vel pctm̄ huic iudicio cōforme dī vitiū p defectū, vbi actus ꝯformis ꝓxi iudicio, dī vitium p abūdantiā. Regula eīm rōnis recte dictat tendendū in obiectū, vbi oportet, quādo oportʒ, ⁊ ꝓpter qd oportet. Exceſſus aūt eſt, ſi tendatur qñ nō oportʒ, vel vbi nō oportʒ. vel ꝓpter qd non oportʒ. Defectus aūt eſt, ſi nō tendat in hoc, vbi oportʒ, ⁊ qñ oportet, ⁊ ꝓpter qd oportʒ F ¶ Si querat an etiā obiecta ꝯſtituant ſpēs pctōꝝ, ſicut ea faciunt differre ſpecie. Rñſio. Apud Porphiriū in ſuis Iſagogis, eedē ſunt differentie diuiſiue ⁊ ꝯſtitutiue Obiectū aūt ſiue obiecti ꝯditio, plerūqʒ apud. S. D. hʒ officium

differentie ſpecificatiue in actibꝰ humanis, Cū ergo circa idē obiectū, verſantur exceſſus, defectus, ꝛ mediū rationis ſeu virtutis ꝛ ecōtra quodlibet hoꝝ triū, etiā verſetur indifferēter circa diuerſa obiecta in actibꝰ, pbabiliter videtur ꝯñs, ꝙ tam obiectū ꝙ̃ quodlibet aliorū triū, ſint differētie quedā cōes, quarū quelibet excedit ſpēm a ſe in actu ipſo ꝯſtitutā, totū tñ ꝯiūctū reſultans ex obiecto ꝛ ſingula aliarū triū diſpoſitionū ꝯuertitur cū ſpē a ſe ꝯſtituta put in ſiti docet Ariſto. in pmo poſterioꝝ in venatiōe eius quod qd eſt ꝛ quēadmodū porphiriꝰ docet in ſuis Iſagogis, volēs rationale eſſe cōe hoī ꝛ dijs, mortale vero hoī cum brutis, hec tñ ſimul iūcta ꝯuerti pciſe cū hoīe Qꝺ ſi ſpēbꝰ pctōꝝ ad modū iam dictū ꝯſtitutis ſupueniāt diuerſa motiua ſeu fines propinqui, reſultabūt ꝯſequēter ſpēs pctōꝝ pticulariores, vt ab initio quarti capituli ſuperiꝰ tactū fuit ꝛc. B ¶ Verūtñ p merito preintelligenda pdictoꝝ cautela cogitādū relinqmus, interdū viciū qꝺ reſpectu actꝰ interioris dicit ſupabūdātiā reſpectu actꝰ exterioris facere defectionē, quēadmodum auarus in amore pecuniaꝝ abūdat, in largitione vero earū deficit, ecōtra pdigus in amore pecuniarū deficit ꝛ ex hoc in largitione pecuniarū ſupabundat, Clara hec ſunt, pindeꝰ nō declaratione ſed ſola attētione indigēt

¶ Caplm vij. ex fundamēto demōſtrat qualiter finis precipue dat ſpēm actibꝰ hūanis A

Quia aūt ī pcedētibꝰ actū ſuit, ꝛc ſpecificatiōe actuū humanoꝝ, Ideo ꝯueniēter nūc īueſtigādū eſt, An actꝰ hūani ſpēm ſumāt ab ipo fine Et videtur ꝙ nō, qꝛ finis enumeratur inter circūſtātias actꝰ humani, Circūſtantie aūt nō eſt dare ſpēm, Nō ergo finis ſpēm dat actui humano Rñdeo. Actiones differūt ſpēm ſm diuerſitatē formarū, ꝙ̃ ſunt pricipia actionū, etiā ſi agētia ꝯuenirēt ſpē, vt de aqua calidā calefaciente, ꝛ frigidā frigefaciēte patet, Iam forma volūtatꝫ eſt finis ꝛ bonū, cū ſit eius obiectū, ꝛ ideo in actibꝰ volūtatis inuenitur dicta ſpecificatio ſm rationē finis, Quia aūt actꝰ volūtatis ex propria ſua natura hñt, ꝙ ſint volūtarij ꝛ humani, inquātū pcedunt a volūtate ꝛ a rōne dirigēte, tāꝙ̃ ex pncipijs pprijs ipſiꝰ hoīs a ꝙ̃bꝰ hō hꝫ ꝙ ſit hō, ꝛ differt ab alijs ſui pximi generꝭ Sūt etiā actꝰ volūtatꝭ pmi in nr̄a plena ptāte, habemus ꝙ̃ꝙ̃ p eos, aliarū virtutū actꝰ, in nr̄a actiua ptāte, Ecōtra vo alij aliarū potētiarū et organoꝝ actꝰ, nō ſunt humani, neqꝫ in nr̄a actiua ptāte, neqꝫ morales, niſi ab actibꝰ īterioribꝰ ipſiꝰ volūtatis, p eo ꝙ ordō ipſius rōnis (ꝙ̃ ē pncipiū totꝰ moralitatis) nō pt imediate in eos deſcē

tione ſcđa ad pmūȝ. vbi expones illud apl'i ad Galathas.v. Caro ↄcupiſcit aduerſus ſpm̄, vt nō quecūqȝ vultis illa faciatis, Dicit ꝙ hoc pt referri ad volūtatē p̄cedentē paſſionē, vt pȝ in incōtinētibus, q̄ ↄtra ſuū ꝓpoſitū agūt ꝓpter ſuā ↄcupiſcentiaȝ, Aut loquit̄ S.D. de reniſu qui paſſioni inexiſtenti ad tēpus reſiſtēs poſtea ſuccūbit. Nam eodē inſtanti, quo volūtas trahit̄ a paſſione in actum exteriorē, nihil amplius remanet de reniſu, Et hoc eſt ↄforme illi dicto doctoris. p̄ª 2ᵉ. q. vi. ar. vij. vbi dt ꝙ volūtas incontinentis agit ↄtra illud qđ ꝑus ꝓponebat. Nō aūt ↄtra id qđ iam vult. timidus aūt agit ↄtra illud qđ etiā nūc ſm̄ ſe vult.

¶ Capl'm.xiiij. pulchrā inter cōcupiſcentiā & metū facit cōparationem A

Pro huius aūt diuerſitatis aliquali declaratōe aduertendū, ꝙ malū in qđ deſcendit hō p metū ↄpulſus, plerūqȝ nihil apud ſe hȝ allectiuū appetitus, eſt quoqȝ ↄtra ipm inclinatio firmata ipſius hoīs, q: ſm̄ ſe ↄtrariat̄ voluntati. Eſt preterea priuatio alicuius boni, ad qđ habet̄ amor, q̄ magis ſentit̄ cuȝ ipſum ꝑdit indigentia, id eſt ſpoliatio boni amati Vn̄ ꝛ odiū huius mali, ꝛ repugnātia appetit⁹ ad id qđ odit̄, ſenſibilius ꝑcipit̄ q̄ ↄuenientia eius qđ amat̄. vt dt doctor. p̄ma ſcđe. q. Nō em̄ obiectū ipſius met⁹, amorē boni qđ amittendū eſt expellit, neqȝ ꝑceptōem ipſius mali extinguit, alioquin illic metus vel timor nō eēt B ¶ Naȝ ſi malū quātūcūqȝ magnū app̄hendat̄ tanq̄ poſſibile declinari abſqȝ iactura magni boni, ꝛ abſqȝ incurſu notabilis mali, vel ſi magnū malū putat̄ poſſe euadi p ea q̄ apprehendunt̄ tanq̄ nō multū nociua, nullus vtiqȝ ſequit̄ timor vel metus, vnde viuat illa mali iminentis app̄henſio ſeu ꝑceptio, cauſat in volūtate agentis, repugnantiā ꝛ nolitionem eius ſm̄ ſe, q̄ ſufficiens eſt cauſare triſtitiam C ¶ Econtra vo p oīa eſt in incōtinente, Nā obiectū ↄcupiſcentie eſt aliquid ſm̄ ſe ↄueniens ꝛ appetibile parti ſenſitiue, quapropter natū eſt eam fortiſſime mouere, pars aūt ſenſitiua ſic mota, iam nihil ꝑpouens de malicia aut inhoneſtate obiecti ↄcupiſcibilis, efficaciſſima eſt ad offuſcandū rectā rōnem ꝑuiā ſeu p̄cedentē hominis fragilis ꝛ infirmi. Talis vtiqȝ eſt incōtinēs, cui⁹ rō parū firmata eſt in rectitudine ꝓpter infirmitatē. Et ſic rō p ↄcupiſcentiā facile impedit̄, ne maliciā annexā ↄſideret, neqȝ ſerioſe aduertat illđ malū qđ ante aduentuȝ ↄcupiſcentie, recte ꝛ ſerioſe ↄceperat, Vn̄ nec mirū ſi adueniente paſſione, rectū rōnis iudiciū p̄cedens extinguat̄, ꝛ etiā ꝑor volūtas abcedat, que tale iudiciū ſequebatur,

ꝛ obiectū concupiſcentie repudiabat. D ¶ Sed non imeri
rito forſan quis replicaturus eſt, Etiam apud incōtinentē, prop
ter recentē memoriā prioris recti iudicij, cuiꝰ apud eū adhuc nō
eſt cauſata obliuio, etiā inſurgit penitudo, remorſus, ſiue nolitio
turpitudinis ſm ſe, in quam tamen deducitur per concupiſcen
tiam, Quare nulla videtur inter timidum ꝛ incōtinentem diffe
rentia, ꝛ per cōſequens incōuenienter dicit. S. Doctor quod per
concupiſcentiam agitur, nullo modo eſt inuoluntariū, quia ſcꝫ
concupiſcens non agit contra id quod nunc vult, imo etiam in
his que aguntur ex concupiſcentia, manebit repugnantia volun
tatis ad id quod agitur ſm ſe. Reſpondetur. Si ſub tempore
cōcupiſcentie aliquis interdū percipiatur remorſus, ꝓpter ſpe
culatiuam conſideratione miſerie ꝛ inhoneſtatis, ille tn̄ remor
ſus erit admodū tenuis, ꝛ vix ꝑceptibilis Cauſabit̄ ꝗꝫ nō ab ob
iecto ꝯcupiſcētie in qꝺ incōtinēs ꝑ ꝯcupiſcētiā abducit̄, ſed a ſyn
dereſi, q̄ inhoneſtati remurmurat In oꝑationibꝫ aūt metu factꝭ
remorſus dolorꝭ ex obiecto directe cauſat̄, in qꝺ ꝑ metū volūtas
abducit̄ Unde etiā dolor ille eſt magis ſenſibiliter ꝑceptibilis, q̄
re ſufficiēs hinc inde manet differētia. E ¶ Sed huic obijci
poteſt, ſicut in incōtinente interdū forſan ꝓpter debilitatem cō
cupiſcentie inſurgentis, ꝛ ꝓpter conatū aliqualem rationis ꝛ vo
luntatis ex dono dei aliquali, Jam reſipiſcētis interdū aliquis
ꝑcipitur remorſus, Jta etiā ꝛ ex metu ꝓ nimio deſiderio euadēdi
ꝑiculū iā p̄ſentialiter inſtans, vix aliquis interdū ꝑcipit̄ dolor de
malo, in qꝺ talis ꝑ metū abducit̄, ſꝫ dūtaxat gaudiū de euaſione
Quare videt̄ ꝙ vtrobiqꝫ interdū eq̄lis ſit reniſus ſeu penitudo,
Solutio. Sūt ergo iā dicta dūtaxat accipiēda ꝓut in plurimū
nata ſunt ꝑcipi ꝛ accidere Et hinc inde ſufficiens manebit deña
in h̄ ꝯſiſtēs, ꝙ i his q̄ ꝑ metū agunt̄, volūtas ſibi relicta, recedēte
ſcꝫ obiecto cū paſſioe, ſtati reſilit ab eo, ad qꝺ ꝑ metū iducebat̄
Quare etiā i his q̄ metu agūt̄, multū eſt de iuolūtario, parū aūt
de volūtario, Jn his ꝟo ad q̄ qs inducit̄ ꝑ blādimēta vl' delicias
ſiue ꝯcupiſcētias, volūtas ſibi derelicta, forſan ꝓſequeret̄ id, ad
qꝺ allecta ē, iqꝫtū illꝺ ē bonū ſui ſuppoſiti, vn̄ in his q̄ ꝑ ꝯcupiſcē
tiā vl' delicias iducti agimꝰ, parū de iuolūtario eſt, de volūtario
aūt plurimū Et huiꝰ rō ē, qꝛ plerūqꝫ volūtas nata ē ꝯdelectari ſi
ue ꝯdeſcēdere appetitui ſenſitiuo, qꝛ huiꝰ obiectū, etiā ē placitū
volūtati, i qꝫtū ē bonū eiuſdē vtriuſqꝫ ſui ſuppoſiti, Nemo enī vn
qꝫ etiā ſm volūtatē carnē ſuā odio habuit Jā appetitꝰ ſenſitiuꝰ
qꝫto a magis ꝯueniēti patit̄, tāto magis ꝛ magis iclinat̄, ꝛ econ
tra qꝫto a magis diſcōueniēti patit̄, tanto magis ꝛ magis fugit.

De circūſtantijs ſpecificationibuſq; actuū hūanorꝝ & diuiſiōibꝰ actuū īteriorꝝ

¶ Capitulum primū que ſit circūſtātia moralis, quid ve per ſingulas circūſtantias intelligatꝛ, lucide oſtēdit A

EXpedita autem prolixiori q̄ꝫ cōceperamus pſcrutatione, de voluntario nunc ad tractatū de circūſtantijs moralibus ordine inſtituto accedamus. Harum nāq; cognitio non ſolum ad earū declarationem conducit, que ſuperiori tractatu ventilata ſūt. Verū etiam ꝛ viam preparabit ad ea, que ſequenti tractatu de bonitate humanorū actuū ꝛ malitia erunt diſcutienda In propoſito autem loqui intendimus de circūſtantia non qualibet, ſed de circūſtantia morali, que eſt conditio quedā accidental' alicuius ad actōnem p ſe ꝯcurrētis, q̄ facit ꝯuenictiā vel diſcōuenictiā actꝰ ad rōnē, vel eā ſaltē facit maiorē vel minorē, q̄ variata nō ſtatim neceſſariū eſt actū ſm ſe variari. Rō, em̄ ſpius eē moral' ſeu moralitatis originaliter, ex rōne ſumit vt illud ſoluꝫ morale dicatur, de quo rationis dictamen ſe intromittit, vt eſſe alienū, multuꝫ, vel parum, in acceptione pecunie, ſunt circūſtantie morales non autem albū nigrū, quia de illis ratio nihil diſponit. B ¶ Unde patet ꝙ ea que per ſe cōcurrūt ad operationē vt eius cauſe, vel menſure neceſſarie, non dicūtur circūſtantie, quia nō habent ſe accidentaliter ad operationē, ſed potius ea que predictis coniūguntur, circūſtantie dicūtur, Quare etiam quādo enumeramus octo circūſtantias, dicentes, quis quid, circa quid, cur, quo inſtrumento ꝛ auxilio, qualiter, vbi, et q̄n, Sic inquā loquentes non intelligimus per quis, cauſam efficiētē ſinequa nō eſt actio nata fieri, vt in actu temperantie vł intemperantie, homo non eſt circūſtantia, ſed aliquid ei annexū vt eſſe laicū vel ſacerdotem, vxoratū, iuuenem ꝛc. Neq; per quid intelligitur ſubſtantia operis, ſed potius opus ſub quodam effectu adiuncto, vt cū verbo aliq̄d ſignificatꝛ, platio verborū non eſt circūſtantia, ſed eſſe ſecretum, Unde propter hoc ſi queramus quid fecit, non ſolū dicitur loquutus, ſed etiam reuelaſſe archana id eſt ſecreta merito occultāda, quēadmodū etiam circa quid non dicit obiectū abſolute, ſed eius conditionem, vt animal non

eſt circūſtantia interfectionis,ſed eſſe hominem,patrem,inimicum,ſicut nec peccator eſt circūſtātia correctionis,ſed eſſe ſeniorem,ſubditum, laicum,ſacerdotem, Neq; iterū per cur,intelligitur finis actioni naturaliter ꝯmenſuratus,ſicut in datione elemoſyne,circūſtantia finis,non eſt ſubleuatio pauperū,ſed vana gloria,vel fornicatio,ad quam actus a ratione contingenter ordinatur,ſicut ablutio non eſt circūſtantia perfuſionis,ſed ſanari egrotari,ſimiliter nec quando,dicit tempus actioni neceſſariū, vt tempus eſtiuū, non eſt circūſtantia collectionis ſegetum,ſed eſſe diem ferialem vel feſtum,ſicut ⁊ vbi,non dicit locum actioni neceſſarium,ſed accidens loci,puta eſſe ſacrum vel prophanū queadmoduȝ aqua non eſt circūſtantia nauigationis,ſed turbo trāquillitas,vel procella,ſicut etiam eſt de inſtrumento vt ꝙ lancea qua percutit ſit rotūda obtuſa vel acuta.

¶ Capitulum.ij.oſtendit dupliciter circūſtantiā dici moralem & cur circūſtātia non poſſit conſtituere ſpeciem act⁹ moralis. A

PRo vlteriori intellectu aduertenduȝ,ꝙ de eadem actione propter diuerſas conditiones accidentaliter cōcurrentes,etiam diuerſas formamus in mente conceptiones,has quidem vniuerſaliores,illas vero determinatiores,ſub certis ſcȝ quibuſdam modificationib⁹,circa quas ratio practica naturaliter diſponit,⁊ ſm has moralis phus, eandem actionem diuerſis deſignat nominibus ſpecificis ⁊ ſimplicibus,correſpondenter ad dictas cōceptiones,quibus certe nomina talia in ſignificando vniuerſaliter ſubordinātur, vt ſi quis ad fornicandū furetur calicem,hic primo eſt quidem actio ⁊ acceptio alicuius Et hoc habet cōmune cum alijs acceptionibus non furtiuis ſm hoc,quia ratio eam neq; ꝑcipit neq; prohibet,ipſa non dicetur ſm ſe moralis,ſcḋo ipſa eſt ablatio alicuius rei aliene inuito domino,⁊ tunc dicitur furtū ⁊iam eſt moralis,tertio cōſideratur ꝙ hoc ſit ſacrum vel ſurreptum de loco ſacro,⁊ ſic dicitur ſacrilegium,quarto illud per intellectum furantis ordinatur ad fornicationem perpetrandam Et tunc etiam ſine opere exteriori vlteriore,dr mechatus. B ¶ Unde tales actiones dicūtur modificate.i.certā aliquā ꝯditionē in ſua ratione quidnois includentes Sub ſimplicibus eī nominib⁹ dicūt quaſdā

ꝯditiones accidentales, circa determinatos actus, quēadmodū ſymū ponit curuitatem preciſe circa naſum, Et propter hoc conformiter ad Ariſto. vij. methaphiſice, cōuenienter dici poſſunt accidentia quedā copulata, abūdant quoq; plus in malis, taliū noīa ſimplicia Exempla ſunt elemoſyna, latria, furtū, raptus, ſacrilegiū, inceſtus, adulteriū ꝛc. Et quidem hec q̄uis ſint virtualiter cōplexa, moralis tamen phus, habet ea tanq̄ genera ꝛ ſpecies, de quibus ſua laborat conſideratio, Unde non loquit̄ moralis de generibus ꝛ ſpecieb9 proprie, pro naturis ſcʒ genericis ꝛ ſpecificis, quēadmodū loquūtur de is methaphiſicus ꝛ logicus ſed ſimilitudinarie Moralis em̄ phi (vt pluries teſtat̄ Ariſto. in Ethicis) eſt loqui groſſe ꝛ figuraliter, per aſſimilationē ſcʒ aliq̄lē moraliū ad naturalia. L ¶ Pro pleniori aūt intellectu p̄ſentis materie, ꝯſiderandū eſt, q̄ ex quo circūſtantia, dicit accidentalē ꝯditionē actus, nō poteſt ipa circūſtātia eſſe de itellectu illi9 actus, cuius dr̄ circūſtantia, neq; ſpēm eius ꝯſtituere, niſi actus ille ſub certa deſignatione accipiatur, in qua includatur ipſa circūſtantia, Et ergo ſequitur, q̄ in exemplo premiſſo, eſſe alienū cōuenienter dr̄ circūſtantia acceptionis, nō aūt furti, ſicut eſſe ſacrū, nō eſt circūſtantia ſacrilegij (q2 ſpēm eius ꝯſtituit) ſʒ bñ eſt circūſtantia ipſius furti, in cuius ratione nō includit̄, Dicit̄ autē in ꝓpoſito illud ſpēm ꝯſtituere, ſine quo ſpēs ipſa, neq; poteſt intelligi, neq; eius diffinitio quid noīs haberi, quēadmodū furtū, nō pt intelligi vel diffiniri, ſine rōne alieni, neq; occiſio ſine aīali neq; correctio ſine peccāte. D Unde etiā ex hoc patet intellectus illius dicti cōis, circūſtantia manēs in rōne circūſtantie ſpēm nō ꝯſtituit. Quia nāq; ꝯſtituens neceſſario eſt de intellectu eius, qđ p ipm ꝯſtituit̄, circūſtantia aūt vult eē tanq̄ accidētalis ꝯditio, extra itellectū eius exiſtēs cui9 dr̄ circūſtātia, ꝯñs eſt, q̄ ex rationib9 nominū iplicat ꝯtradictionē, idē reſpectu eiuſdem eodē mō accepti, eē circūſtantiā ꝛ ei dare ſpēm, Si ḡ ꝓpetas aliqua, debeat dici circūſtātia act9, oportet actū tali mō deſignari, in q̄ nō includat̄ intellect9 talis circūſtātie, Tūc aūt circūſtātia manet in ratiōe circūſtātie, quādo ſic actus accipit̄ vt circūſtātia nō ſit p ſe obiectū ipſi9, ipm, ſ, ſpecifice diffinies ¶ Aduertēdū tñ, q̄ circūſtātia dupl'r dr̄ moral', vno mō p ſe p̄mo, q2 immediate hʒ determinatū ordinē ad rōnē practicā circa talem actum ad hūc ſenſum, q̄ ratio recta de ipa expreſſe, et in ſpeciali dictat approbando vel prohibēdo actū cū ea vel ſub ea fieri Ita q̄ omnibus alijs circūſcriptis, actus ſub tali circūſtātia repugnat aut cōformat̄ recte ratiōi Alie ꝓo circūſtātie ſolū ſtʒ morales, in q̄tū

preſupponūt ⁊ determinant circūſtantiā moralē iam deſcriptā vt qꝫ ratio nihil approbat vel vetat de eis circa actū ſm ſe,ſed ſolum preſuppoſita alia quadā circūſtantia,que dat ſpēm aliquā moralem actui,quā quidem circūſtantiā determinādo ſiue modificando,actum reddunt magis vel minus bonū ſiue malū, vt ſunt multū,parū,breue,diuturnū,intenſum ⁊ remiſſum,⁊ ſimilia De multo em̄ ⁊ pauco,ratio circa nudū actū vendendi vel accipiendi,ſe non intromittit,verūtamē valde ad eā ptinet hec attēdere,quando obiectū actus iam induit rationē alieni,vel ſacri ſicut etiā ſe intromittit,de breui ⁊ diuturno circa actus iam virtuoſos vel iniurioſos ⁊c. Scd̄m hec em̄ oīa,plus vel minus laudantur,vel vituperanť,premiātur vel puniūtur actus humani.

¶ Capl̄m.iij. demonſtrat circūſtantias primarias actuū dare ſpeciem aliquam actibus humanis. A

Et quidem inter has duplices circūſtātias,nō modica adud moralem ꝯſiderationē,eſt diuerſitas Nam circūſtantie quas ꝑmarias diximus,vľiter ſpēm dant actibus humanis,⁊ regulariť eiſdē noīa ſpecifica cōicant, Verbi grā In actu carnali,ſi circa obiectū quod eſt mulier, intelligať cōditio cōiugij,tūc eſt actus iuſticie, ⁊ caſtitatis ꝯiugalis ſi vero intelligať eam alterius eſſe vxorem Jam habetur ſpecies adulterij,ſi vero concipiať eſſe ſoluta, iam nomē ⁊ ſpēs cōſtitueť fornicationis, Si vero ſubintelligať conditio virginitatis, hec circūſtantia cōſtituit ſpēm ſtupri,ſicut circūſtantia cōſanguinitatis faciet ſpēm inceſtus,⁊ cōditio religionis, inducet ſpēm ſacrilegij,⁊ circūſtantia violentie,ſpēm cōſtituit ipſius raptus.

B ¶ Ecōtra vero circūſtātie quas ſcd̄arias noīauimus,regulariter ⁊ de ſe,neqꝫ nomē ſpecificū humanis actibus cōmunicant, neqꝫ ſpēm aliquā addūt,ſꝫ actū pciſe in priori ſua ſpē relinquūt, Diciť aūt hic notanť regulariť de ſe, qꝫ poſſet circūſtantia talis, ex aliquib⁹ ad eā veriſimiliť ſub ſequētibꝫ inducere aliquā repugnantiā, contra ſpeciale Juris pceptū,vt ſi ex circūſtantia multi, que contingit in furto, ſequitur oīmoda depauperatio ſiue deſperatio proximi,⁊ per ꝯńs ruina eius,vel prolium ſuarū in multa peccata, Jam talis circūſtantia addit furto nouam ſpēm peccati,quā etiam tenebiť fur,ſuo exꝑmere cōfeſſori. C ¶ Ratio huius limitationis ⁊ etiā diuerſitatis,quā inter iſtas duplices circūſtantias aſſignauimus,vtrobiqꝫ eadem eſt ⁊ vnica,quia ſcꝫ

circūſtantie ex hoc adequate. i. ſufficienter ⁊ preciſe dant, variāt
vel addunt nouam ſpeciem in actibus humanis, quia repugnant
circa humanos actus, diuerſis dictaminibus recte rationis om
nino diſparatis, que ſcꝫ circūſtantie, q̄uis interdū coincidant
circa eoſdem actus, tamen quando abſolute accipiūtur, nullam
apud iudiciū rationis, ex ſe inuicem inueniūtur habere dependē
tiam, Et ſm hec intelligendus eſt. S. D. p̄ma ſc̄de q. xviij. ar. v.
ad quartū dicens Circūſtantia quandoqꝫ ſumitur, vt differētia
eſſentialis obiecti, ſm ꝙ ad rationē cōparatur, ⁊ tunc poteſt da/
re ſpeciem actui morali, Et hoc oportet eſſe quātūcūqꝫ tranſmu/
tant actū de bonitate in maliciam, Non enim circūſtantia face
ret actum malū niſi per hoc, ꝙ rationi repugnat, Per rationem
autem. S. Doctor in talibꝫ loquutionibꝫ intelligit rationē rectā,
id eſt recte rationis dictamē, qn̄ etiā dicit aliq̄d eſſe ſm ordinē,
vel cōtra ordinē rationis, cōueniēter hoc exponi ⁊ intelligi poteſt,
de dictamine recte rationis practice, non artificialis ſꝫ pruden
tialis, Q̄uo aūt differūt ars ⁊ prudentia, ⁊ earū inter ſe dictami/
na, in eo tractatu oſtendetur, q̄ erit de cōnexione virtutū moraliū.

D ¶ Cōtra tn̄ prehabita, inſurgit quedā dubitatio, Furtū enim
cōmiſſum in loco ſacro, habet ſpēm ſacrilegij ex circūſtantia loci,
quā tn̄ ſpēm circūſtantia non poteſt dare, niſi in ordine ad circū
ſtantiā priorem, que eſt eſſe alienū, Neqꝫ circūſtantia loci ſacri
dare poteſt ſm ſe aliquā maliciam ipſi actui, alioquin nullus lici
te rem ſuam deportare poſſet de loco ſacro, Amplius non eſt ibi
aliud pctm̄ q̄ꝫ irreuerentia ad locū ſacrū, Sed illa irreuerentia
nō oritur illic, niſi ex cōditione alieni, ergo male poſt. S. D. di/
ctū eſt, ꝙ nulla circūſtantia p̄t dare ſpēm actui, que ſolū addit in
bonitate ⁊ malicia, in ordine ad p̄orem circūſtantiam. E

¶ Rn̄deo hic negāda eſt ꝯn̄a, ꝙ moralis ph̄us nō ſolū attendit,
quid de facto fiat, ſed etiā quid natū ſit fieri, Jam ipſa ablatio
rei de loco ſacro, nata eſt ꝯſtituere ſacrilegiū, vbi tn̄ nō preceſſit
circūſtantia mala ipſius alieni vel ſimilis, circa ip̄m obiectū ſcꝫ
cū actus nullā deformitatē habet, niſi cū leditur res ſacra, verbi
gr̄a, ſi iudex hoīem ſibi cōdemnatū ad mortē, auferat de loco ſa/
cro, quē licitū eſt ſibi auferre de quocūqꝫ alio loco, talis iudex cō
mittit ſacrilegiū, ꝓpter circūſtantiā ſacri loci, que erat coniuncta
obiecto ſui actus, ſcꝫ hoī capiendo, In ꝓpoſito ergo argumenti,
cōditio alieni dabat vnā ſpēm, cōditio aūt ſacri loci dabat aliā
ſpēm, inquātū ille due cōditiones, repugnāt diuerſis dictamini/
bus recte rationis, Q̄n ergo talia dictamina, in eodem actu co
incidunt, talis actus habebit duas ſpecies, q̄uis ſc̄da originat

ex pma, q hoc eſt per accidens, Unde circūſtantia ſacri loci in caſu argumēti nō dat ſpēm actui, inquātum repugnat huic dictamini Non eſt ledendus proximus in quocūq loco, ſ dat ſpeciē actui, inquātū act⁹ ille repugnat alteri dictamini, qđ eſt oīs irreuerētia tollenda eſt de loco ſacro ⁊ debita reuerētia ei ē exhibēda

Capitulum .iiij. lucide oſtendit q diuerſimode circūſtantie dant ſpeciē actibus humanis & mutant de ſpecie in ſpēm. A

Pro maiori dilucidatione pñtis materie, eſt aduertendum, q ex quo morales actus, hñt ſpēm vel ex obiecto vel fine, inter q, neq finis dat ſpēm, niſi qten⁹ induat rationē obiecti, vt patebit in ſequētib⁹, circūſtantie aūt nō ſunt obiectū p ſe, Ideo variatio circūſtantiarū, nō induceret diuerſitatē ſpecificā in actib⁹, niſi qñ circūſtantie reſpiciūt diuerſos fines morales, vel cōſiderāť in ordine ad diuerſa obiecta moralia, vt ſi quis exhibet cultū diuinū cui nō debet, ptinet ad ſupſtitionē, Et qdē ſi impendať alicui creature, ad exhibendū reuerētiā creature, Iā erit idolatria, Si ad habendū informationē per reſponſa, tūc eſt ſupſtitio diuinatiua, In ſpecieb⁹ gule, circūſtantie nō variarēt ſpēm, niſi in ordine ad diuerſa motiua, Aliqñ eñ excediť in circūſtantia qñ, ⁊ hoc ppter īpatientiā more, aliqñ eſt trāſgreſſio in qualitate ppter delectationē, vt cū nimis laute ⁊c, Si aūt ſit idē motiuū, ⁊ deficiāt diuerſe circūſtantie in eodē actu, nō variabiť talis actus ſm ſpēm, vt pdigus dās cui nō debet ⁊ qñ nō debet, facit act⁹ eiuſdē ſpēi, ppter cupiditatē dādi, ſicut ppter diuitias ꝯgregādas, auar⁹ moueť ad capiendū alienas pecunias ſub diuerſis circūſtātijs, vz tpe ⁊ loco ⁊ a pſonis a qb⁹ nō debet. B ¶ Iſtis ꝯñter adiūgēdū eſt, q aliqñ actus attingit circūſtātiā moralē imediate p mediū ſui obiecti, q ſcz tales circūſtātie ſunt ꝯiūcte obiecto ipſi⁹ act⁹, vt qui furať rem alienā de loco ſacro ⁊ in tpe ſacro, furtū illud attingit illas duas circūſtantias loci ⁊ temporis, mediante ſuo obiecto, quod eſt in loco ſacro ⁊ ſacro tpe. Aliqñ act⁹ nō attigit circūſtātiā eo q ipa circūſtātia nō eſt imediate ꝯiūcta obiecto ipſi⁹ act⁹ ⁊ ex q act⁹ nō pt trāſire vltra ſuū obiectū, Ideo talis actus, nō attingit illā circūſtātiā Quare talis circūſtātia dz fieri obiectū alicui⁹ alteri⁹ act⁹ q ꝯiūgiť pncipali actui Ut ſi qs fureť vt forniceť, act⁹ furādi, nō pt attingere delectationē fornicationis, ſed terminať in ablatione rei aliene, Sz delectatio carnalis eſt obiectū ītētionis īterioris, q eſt

cōiuncta cū actu furandi, Cū aūt actus ille furādi, ꝓcedit ex illa intentione adulterandi, tunc per mediū illius actus interioris, furtū acquirit habitudinē ad adulteriū, Ita ꝙ adulteriū fit eius circūſtātia, ſm ꝙ furtū capitur in ꝓpria ſpē ſua, que eſt materialis, ſed recipit ſpēm formalē ex fine cū intentione. C ¶ Verū tamen ꝑ maiori explanatione huius materie, eſt vlterius notandum, ꝙ ille circūſtantie morales de pͥmo genere, ad quas ſcʒ actus imediate attingit, pñt accipi vno mō, vt fiant pͥcipalia obiecta quorūdā actuū, vt ſi quis furetur de loco ſacro, vel ledat rē ſacrā, vel ſi quis peccet tempore ſacro, ad cōtēnendū ſanctitatē loci, rei, vel temporis, Iam tales circūſtantie, cadunt ſub ſcđo genere prime deſignato Unde ⁊ talis actus formaliter erit in duabus ſpeciebꝫ, vt in de malo. q. ij. ar. vi. ad ſecūdū Sunt eñ ibi tūc duo actus, habentes ſua propria obiecta, ⁊ per cōſequens diuerſas ſuas ſpecies, ex illis obiectis Alio mō poteſt cōtingere, ꝙ ſit tantū vnus actus interior, cadēs ſuper principale obiectū, ſciēter ſub tali circūſtantia, non tamen ita, vt volens ferat̄ ſuper illā circūſtantiam ſm ſe, imo potius mallet illam circūſtantiā abeſſe vt cū quis furatur aurū in ſacro loco ⁊ in ſacro tēpore, mallet tamen rem illam eſſe non in loco ſacro, ⁊ tunc talis circūſtantia capitur tanꝗ̄ principalis conditio obiecti, Et circūſtantie ſic accepte, frequenter conſtituūt ſpecies ſpecialiſſimas contentas ſub illis ſpeciebus, quas conſtituūt obiecta actuū, abſqꝫ talibꝫ circūſtantijs, quēadmodū interdū ſacrilegiū ponitur in ſpecie furti. D ¶ Sed iam dictis obuiare videtur Si nāqꝫ fur mallet abeſſe circūſtantiā loci ſacri, ſignū eſt, ꝙ volūtas eius fertur ſuꝑ aurum, ⁊ non ſuper ſacrū, ergo ſacrū non poteſt ei dare ſpēm, ꝯſequētia tenet, quia que ſunt preter intentionē, habent ſe per accidens ⁊ nihil conferunt ad ſpēm actus. Dicendū ꝙ ꝗ̄uis volūtas eius non pͥmo ⁊ pͥncipaliter feratur ſupra ſacrū, Bene tñ ex cōſequenti, Nam potius vult ledere rem ſacram, ꝗ̄ velit carere auro, ⁊ propter hoc actus manet in ſpecie ſacrilegij E ¶ Circa predicta tamen eſt notandū, qñ dr̄ circūſtantia tranſmutat in aliā ſpēm, non eſt hoc ſic accipiendū, quaſi actus amittat ſpēm, quā prius habuit, ⁊ acquirat ſcđam, Sed ꝙ ꝑ aduentū circūſtantie, acquirit aliquam aliam ſpēm, quā non habuiſſet, ſi circūſtantia nō adueniſſet, manēte tamen ſpecie quā prius habuit, Iſtud fit diuerſis modis Aliquādo eñ circūſtantia dat ſpēm nouā, ſed non mutat ſpēm, q2 ſcʒ actus ex ſeipſo nullam habet moralem ſpēm, vt cū leuo feſtucā, vel ad pungendū, vel ad purgandū oculū proximi, Aliqñ vero tranſfertur actus a ſpecie morali bona, in ſpēm

bonā ꝑ circūſtantiā, vt dare elemoſynā ad edificandū ꝓximum. Aliqñ a ſpecie bona in ſpēm malā, vt dans elemoſynā ꝓpter vanam gloriā, plus dicendus eſt glorioſus q̄ elemoſynariꝰ. An aūt econtra poterit circūſtantia traſferri a ſpecie mala in ſpēm bonam poſtea patebit, vt ſi q̄s furet ad dandū elemoſynā. Interdū vero circūſtantia nō trāſmutat, id eſt nullā nouā ſpēm dat, ſed ſpēm exiſtentē auget vel minuit, vt magnū ⁊ paruū in furto, vel in datione elemoſyne. Interdū aūt circūſtantia ſimpl'r eſt impertinens actui morali, ꝓ eo, ꝙ ipa nō eſt moralis, q2 ſcʒ ꝯſideratio moralis de ea ſe nō intromittit, vt albū nigrū, calidū frigidum

Caplm.v. circa premiſſa pulchrā abſoluit queſtionem A

Circa p̄dicta aūt non imerito dubitatur, q̄uo ſe hʒ ſpēs quā dat circūſtantia, ad illā ſpēm quā hʒ actus a ſuo obiecto. Dicēduʒ ꝙ aliqñ ſunt ſpēs diſparate. Et h̄ regulariter ꝯtingit, qñ ipſa fit obiectū alicuius actus ꝯiūcti, cū p̄ncipali actu. Aliqñ ſpēs quā dat circūſtātia, ſe hʒ vt ſpēs ſpēaliſſima, ad ſpēm ſubalternam, vt fornicatio hʒ ſpēm ſubalternā ex muliere, q̄ non eſt ſua, cui ſi addat vxor alterius, ſeqtur ſpēs ſpēaliſſima adulterij, ſi addat virgo, vocabit ſtupr. Simil'r homicidiū hʒ obiectū ſcʒ hoīem, ſi aūt ſupra hoīem addat pater dicet patricida. patricidiū aūt eſt ſpēs homicidij. Sil'r in furto genus ſumit ex alieno, cui ſi addat eſſe in loco ſacro, vl' ꝙ ipmmet ſit res ſacra, erit ſpēs ſpēaliſſima ſacrilegij B ¶ Sed tñ alicui forſan videret, ꝙ in iſtis exemplis, ſunt in veritate ſpēs oīno diſparate, q2 iſti actus ꝓpter circūſtātias ꝯtraueniūt diuerſis dictaminibꝰ ſibi oīno impertinentibꝰ, ergo videt ꝙ q̄libet illorū habebit duplicem ſpēm, omino diſparatā, vt in patricidio peccatū cōmittit ꝯtra duo p̄cepta nature, ſcʒ habeas in honore parētes, ⁊ nō occides, q̄ q̄dem p̄cepta, ſunt ſibi inuicē impertinentia. Vñ videtur ꝙ talis actus erit ſub duabꝰ ſpēbꝰ diſparatis. Simil'r in adulterio, ꝯtrauenit duobꝰ p̄ceptis, ſcʒ caſtitatis, ⁊ de nō inferenda iniuria primo in rebꝰ ſuis, que dictamina ſunt ſibi impertinentia. Quare videtur, ꝙ talis actus ſimul ſit actus iniuſticie ⁊ luxurie. Simil'r etiā furtū ſacrilegiū duobꝰ repugnat p̄ceptis ſibi oīno impertinentibꝰ, ſcʒ nō furtū facies, ⁊ nō facies irreuerētiā loco ſacro C ¶ Hic videt dicendū, ꝙ talis actus in veritate hñt diuerſas difformitates ſpecificas ſibi impertinentes. Vñ ⁊ omes tales oportʒ ꝯfiteri. Videt ꝓpterea, ꝙ actus adulterij ſit actus iniuſticie et cū hoc luxurie. Nō tñ quare adulteriū cōiter ponit ſpēs fornica

tionis, ⁊ nõ iniuſticie, videt̃ mihi iſta, q꞉ ꝑncipale motiuũ, ſcʒ finis in adulterando, ſe tenet ex ꝑte luxurie, ⁊ nõ iniuſticie, q꞉ finis et motiuũ ei⁹ eſt delectatio carnal', q̃ eſt impertinẽs iniuſticie Siliter ſacrilegus ꝑncipal'r intendit rem alienã, quã mallet extra locum ſacrũ ꝯſiſtere. Nam ꝑncipal'r peccat ex cupiditate rei tẽporalis. Sil'iter in patricidio, inhonoratio parẽtis fit ꝑ mediũ occiſionis, ⁊ ẜm talem rõnem mediatõis, nomen patricidij eſt impoſitũ. Quare etiã ponit̃ ſpecies homicidij, nõ aũt inhonoratõis parentũ D ¶ Uerũtamẽ ſi iſte circũſtãtie fierent ꝑncipalia motiua ⁊ obiecta actuũ interioꝝ, iuxta modũ ꝓus expoſitum, vt ſi q̃s ꝯmittat adulteriũ ad ledendũ ꝓximũ in bonis ſuis, ſi furet̃ rem ſacram ad violandũ eam, vel occidat patrẽ vt ipm inhonoret, iam inquã illa tria, nõ ponũtur ſub illis ſpẽbꝫ ſubalternis eius ꝓus aſſignatis, ſed induent nouã ſpẽm, a ꝓore diſparatã, talis quoqꝫ actus eſſet ex equo ſub diuerſis ſpẽbꝫ, q̃uis operãs denoiat̃ ꝑncipaliꝰ ex ea, que eſt finalis. id eſt q̃ ſumit̃ a fine. Sed q꞉ hoc valde raro ꝯtingit, moralis aũt ph'us loq̃tur de rebꝫ vt in plurimum nate ſunt euenire. Inde ꝯtingit ꝙ iſta tria potius locant̃ ſub ſpẽbꝫ ſubalternis ſibi ꝓus aſſignatis, raro nãqꝫ ꝯtingit ꝙ quis furat̃ ad violandũ rem ſacrã tanq̃ ꝓpter finẽ ⁊c. Uerũ in omnibꝫ iam habitis determinatõibꝫ hoc ꝑſupponendũ intelligat̃, ꝙ hic nõ loq̃mur de generibꝫ ⁊ ſpẽbꝫ ꝓ ipſis naturis, ſed figural'r ⁊ groſſe ꝑ aliqualem aſſil'atõem in mõ nominãdi actus morales ꝑ dictões ſimplices ſub q̃libꝫ noiant̃ act⁹ naturales, vt etiã ꝓus dictũ eſt

¶ Capl'm. vi. agit de diſtinctõe ſpecifica pctoꝝ ſub generali quadã traditione A

Uerũ q̃uis hec ita ſe habeãt general'r in actibꝫ quẽadmodũ dictũ eſt, remanet tñ dubiũ apud quoſdã ſatis antiũ de peccatis diſtinguendis. Priuatio nãqꝫ diſtinctiõem ſumit ab habitu cui ꝯtraponit̃, pctm̃ aũt ꝑuatõem includit, ꝓpter quã etiã pctm̃ a doctoribꝫ dr̃ nihil, ⁊ nõ eſſe a deo. Dubitat̃ ergo an pctã etiã ſpecie diſtinguãtur ꝑ ſua obiecta, vel potiꝰ ꝑ ꝑuatões incluſas. Facilis aũt hui⁹ dubij erit ſolutio ſi ꝑter ea q̃ S. D. determinat. pᵃ. 2ᵉ. q. lxxij. ar. pᵒ. cũ ſequẽtibꝫ, attendam⁹ in ꝑmis, oẽs actus bonos in vno ꝯmuni ꝯuenire, qꝺ eſt eos eſſe recte rõni (id eſt iudicio recte rõnis) ꝯformes, ſicut omia pctã eis ꝯtrapoſita in vno ꝯmuni ꝯueniũt qꝺ eſt recte rõni eſſe difformes, differũt aũt act⁹ humani ſeu morales ex ꝑmis ſuis rõnibꝫ diſtinctiuis, in q̃tum ſibi determinãt certas materias, id eſt obiecta certa, circa q̃ actus boni rõni ꝯformant̃, ⁊ actus mali rõni difformant̃

Sicut em̄ liberal'r agere ꝺefinit̾, ꝙ ſit circa pecunias. id eſt res hu/
mano vſui accōmodatas ↄformiter recte rōni agere, ita fortiter
agere ꝺefinit̾, ꝙ ſit ↄformiter rōni circa terribilia agere, ſil'iter tē/
perate agere circa ꝺelectabilia bn̄e ſe habere, ⁊ ſic ꝺe alijs. Et ſicut
hoc videmus in actib' bonis, ita ⁊ idē videre licz in peccatis. Nā
intemperate agere, audacter agere, auare agere ⁊c̄. abinuicē diſtin
guūtur penes p̄dicta ſua diuerſa obiecta, ſil'iter ⁊ pc̄tā eis oppoſi/
ta, ſcz, ꝓdige, timide, ⁊ inſenſibil'r agere, Idē quoqꝫ cōtingit circa
habitus virtutuꝫ ⁊ vitioꝝ. hi nāqꝫ in plurib' hn̄t impoſita ꝓpria
et incōpleta noīa, a quib' eoꝝ actus plerūqꝫ quadā circūlocutōe
noīant̾. vt pꝫ in exemplis iam habitis B ¶ Peccata aūt que
circa idem obiectū ꝑtinēt ad cōtraria vitia in hoc ↄueniūt, ꝙ ꝑuāt
ↄformitatē ſeu rectitudinē quā dare nata eſt media virt⁹ circa idē
obiectū, ⁊ ſicut virt⁹ eſt vna in ſpecie ſpēaliſſima, ita ⁊ ↄformitas
ſeu rectitudo quā virtus nata eſt dare actui. Si ergo pc̄tā ſibijnui
cem ↄtrapoſita p̄ciſe ꝑuatōem talis rectitudinis importarēt. aut
ſi ab illa ꝑuatōe p̄cipue ſumeretur rō illoꝝ pc̄tōꝝ, ꝓ certo ↄtraria
pc̄tā, ſcz audacter ⁊ timide agere, fierēt pc̄tā eiuſdē ſpēi ſpēaliſſi/
me, nuda em̄ ꝑuatio ſpēm p̄ciſe ſumit ab habitu oppoſito quē pri
uat C ¶ Ad euitandū igit̾ hoc incōueniens, ⁊ ad veritatē in/
dagandā groſſo ⁊ figurali mō (prout morali ph̄ie ↄuenit) loquen/
tes, ex naturalib' inducam⁹ ſilitudinē. Cōſtat nāqꝫ ꝙ ratōnale cō
ſtituat hominē tanqꝫ differentia vltima ſpēm ſuā ſpēaliſſimā, ir/
rōnale ꝓ ſuo ↄſtituit brutū, dr̄ quoqꝫ ꝑuatōem rōnalis, que q̇dem ꝑ
uatio nude accepta, eiuſdē cōitatis eſt cū rōnali qđ ipa ꝑuat, Si
cut nāqꝫ diuerſoꝝ viſus ſpecie ↄueniūt, ita ſiliter ⁊ diuerſoꝝ cecita
tes eiuſdē ſpēi ⁊ rōnis erūt. Si ergo irrōnale ꝓut ↄſtituit brutum
diceret purā ꝑuatōem rōnalis, aut ſi rō bruti ab ea p̄cipue ſumere
tur, tūc brutū fieret ſpēs ſpēaliſſima, fierēt quoqꝫ eiuſdē ſpēi oīa
bruta, hoc aūt eſt impoſſibile. Nō ergo irrōnale dr̄ purā ꝑuatōem
ſꝫ ſicut rō q̇d noīs ip ſius rōnalis eſt habere formā (id eſt aīaꝫ ſen/
ſitiuā) cui ex natura ꝺebet̾ rōnalitas, ita ⁊ rō q̇d noīs ipius irrōna
lis eſt habere aīam ſenſitiuā, cui ex natura ꝺebet̾ carentia ratōnis.
Hec aūt rō poſitiua eſt ⁊ cōis ad aīas ſenſitiuas diuerſaꝝ rōnum
aſinis, bobus, ⁊ equis ⁊c̄. Ac ꝑ hoc irrōnale ↄſtituit genus qđ ſub
ſe multas ↄtinet ſpēs, vbi rōnale ſibi ↄtrapoſitum ↄſtituit ſpēm
ſpēaliſſimā D ¶ Itaqꝫ in ꝓpoſito ſi diffor mitas a ratōne in
peccatis ſumeret̾ p̄ciſe a ꝑuatōe rectitudinis virtutis ei ↄtrapo/
ſita circa idē obiectū, diceret pc̄tā oppoſita merā corruptōez aut
ꝑuatōem rectitudinis, ad quā inclinat virtus media, ⁊ ↄſequen/
ter ſi rō eoꝝ, ab illa ꝑuatōe p̄cipue ſumeret̾, ꝓfecto ex q̇ illa recti/

tudo ſeu ꝯformitas in eis corrupta, eſt vna ſm̄ ſpēm ſpēaliſſimā. ĩ
neceſſe foret ꝛ illa ꝯtraria pctā, eē eiuſdē ſpēi ſpēaliſſime. Cū ꝫ hoc
ſit abſurdiſſimū, cū vl'iter oīa ꝯ̄ria debeant ſpecie differre, dica-
mus ꝙ pctm̄ in ꝯmuni nō dr̄ purā ꝓuatōem ꝯformitatis, quam
difformitatē dicim̄ꝰ, neqꝫ actū pciſe ſub illa ꝓuatōe, ſed dr̄ actum
ſub aliqua diſpoſitōe poſitiua in ꝯmuni circa obiectū, cui q̄dē diſ-
poſitōni debet aut ex natura ineſt carentia ſeu ꝓuatio rectitudinis
virtutis. Hec aūt diſpoſitio in ꝯmuni accepta, ꝯueniēter ſubdiui-
dit in exceſſum ꝛ defectū a rōne recta circa idē obiectū, q̄ ſunt diſ-
poſitōes ꝯtrarie, he aūt diſpōnes ſunt diuerſaꝝ ſpēꝝ, faciūt quoqꝫ
ob id pctā diuerſaꝝ ſpēꝝ, non obſtante ꝙ in eis fundet vel ea ꝯſe-
quat ꝓuatio p̄dicta, que tñ eſt vna in ſpecie ſpēaliſſima. Vñ ex quo
ꝓuatio illa nō ꝑtinet pciſe ad rōnem pctōꝝ, ſed potiꝰ ſumūt eoꝝ
ꝓprie rōnes ex p̄dictis diſpōnibꝰ ꝯtrarijs circa idē ſuū obiectum
qđ ꝛ eoꝝ rōnem q̄d nominū, ꝛ ꝑtendit eoꝝ cogitatio ꝛ intentio q̄
ea ꝯmittūt, Ideo accipiūtur pctā, nō vt ſunt ꝓuatōes, ſed potius
accipiūtur tanq̄ꝫ ꝯtraria q̄dam poſitiua (que ſp̄ debent eſſe diuerſa-
rum ſpēꝝ) q̄zuis tñ in eis fundat ꝓuatio rectitudinis, q̄ ē vna ſm̄
ſpēm ſpēaliſſimā in eis E ¶ Qđ aūt talis diſpoſitio ꝯmuniter
accepta, ꝯueniēter ſubdiuidat in duas diſpoſitōes poſitiue ꝯtra-
rias, ſic oſtendit. Virtus cū ſuo actu ꝯformat iudicio recte rōnis
hoc aūt iudiciū mediat inter duo iudicia, ſeu opiniones ꝯtrarias
quaꝝ vna veritatē excedit, altera ỽo a veritate deficit. Verbi grā,
ſi in ſpeculatiuis dicam ſortē eſſe qđ nō eſt, tūc eſt exceſſus, ſi vero
dicā ſortē nō eſſe qđ eſt, eſt defectus a veritate, que aut media ve-
ritas eſt, dr̄ ſortem eſſe qđ eſt, Ita pariformiter in agibilibꝰ circa
quodāqꝫ obiectū, dictamen veri ſeu rectū eſt, quo iudicatur ſic
agendū ſicut vere agenduꝫ eſt, hoc aūt mediat inter duo iudicia
ꝯtraria, quoꝝ vnū q̄dē eſt veritatē excedens, vt cum iudicat aliq̄
circūſtantia apponenda, q̄ merito deberet abeſſe, alterū ỽo a ỽita-
te deficiens, dictās aliquā circūſtantiā actui ſubtrahendā, q̄ me-
rito deberet actui adeſſe. Et q̄dem vitiū vel pctm̄ huic iudicio cō-
forme dr̄ vitiū ꝑ defectū, vbi actus ꝯformis ꝓ͛i iudicio, dr̄ viti-
um ꝑ abūdantiā. Regula eñ rōnis recte dictat tendendū in obie-
ctū, vbi oportet, quādo oportꝫ, ꝛ ꝓpter qđ oportet. Exceſſus aūt
eſt, ſi tendatur qñ nō oportꝫ, vel vbi nō oportꝫ, vel ꝓpter qđ non
oportꝫ. Defectus aūt eſt, ſi nō tendat in hoc, vbi oportꝫ, ꝛ qñ opor-
tet, ꝛ ꝓpter qđ oportꝫ F ¶ Si querat an etiā obiecta ꝯſtituant
ſpēs pctōꝝ, ſicut ea faciunt differre ſpecie: Rñſio: Apud Por-
phiriū in ſuis Iſagogis, eedē ſunt differentie diuiſiue ꝛ ꝯſtitutiue
Obiectū aūt ſiue obiecti ꝯditio, plerūqꝫ apud. S. D. hꝫ officiuꝫ

differentie ſpecificatiue in actibꝫ humanis, Cū ergo circa idē ob
iectū, verſantˀ exceſſus, defectus, ⁊ mediū rationis ſeu virtutis ⁊
ecōtra quodlibet hoꝝ triū, etiā verſetˀ indifferēter circa diuerſa
obiecta in actibꝫ, ꝓbabiliter videtˀ ꝯñs, ꝙ tam obiectū ꝙ̄ quodli-
bet alioꝝ triū, ſint differētie quedā cōes, quarū quelibet excedit
ſpēm a ſe in actu ipſo ꝯſtitutā, totū tñ ꝯiūctū reſultans ex obiec
to ⁊ ſingula aliarū triū diſpoſitionū ꝯuertitˀ cū ſpē a ſe ꝯſtituta
ſicut in ſili docet Ariſto. in pmo poſterioꝝ in venatiōe eius quod
qd eſt ⁊ quēadmodū porphiri⁹ docet in ſinis Iſagogis, volēs ra
tionale eſſe cōe hoī ⁊ dijs, mortale vero hoī cum brutis, hec tñ ſi
mul iūcta ꝯuerti pciſe cū hoīe Qđ ſi ſpēbꝫ pctōꝝ ad modū iam
dictū ꝯſtitutis ſupueniāt diuerſa motiua ſeu fines propinqui, re
ſultabūt ꝯſequēter ſpēs pctōꝝ pticularioꝛes, vt ab initio quarti
capituli ſuperi⁹ tactū fuit ⁊c. B ¶ Uerū tñ p merito preintel
ligenda pdictoꝝ cautela cogitādū relinqmus, interdū viciū qđ
reſpectu act⁹ interioꝛis dicit ſupabūdātiā reſpectu act⁹ exterio
ris facere defectionē, quēadmodum auarus in amoꝛe pecuniaꝝ
abūdat, in largitione vero earū deficit, ecōtra pdigus in amoꝛe
pecuniarū deficit ⁊ ex hoc in largitione pecuniarū ſupabundat,
Clara hec ſunt, pinde nō declaratione ſed ſola attētione indiget

¶ Capl'm vij. ex fundamēto demōſtrat qualiter finis precipue dat ſpēm actib⁹ hūanis A

Quia aūt ī pcedētibꝫ actū ſuit de ſpecificatiōe actuū hu
manoꝝ, Ideo ꝯueniēter nūc īueſtigādū eſt, An act⁹
hūani ſpēm ſumāt ab ipo fine Et videtˀ ꝙ nō, qꝛ finis
ēnumeratˀ inter circūſtātias act⁹ humani, Circūſtan-
tie aūt nō eſt dare ſpēm, Nō ergo finis ſpēm dat actui humano
Rñdeo. Actiones differūt ſpē ſm diuerſitatē formarū, q̄ ſunt pn
cipia actionū, etiā ſi agētia ꝯuenirēt ſpē, vt de aqua calidā calefa
ciente, ⁊ frigidā frigefaciēte patet, Jam forma volūtatꝫ eſt finis
⁊ bonū, cū ſit eius obiectū, ⁊ ideo in actibꝫ volūtatis inuenitˀ di
cta ſpecificatio ſm rationē finis, Quia aūt act⁹ volūtatis ex pro
pria ſua natura hñt, ꝙ ſint volūtarij ⁊ humani, inquātū pcedunt
a volūtate ⁊ a rōne dirigēte, tāq̄ ex pncipijs ppꝛijs ipſi⁹ hoīs a
qbꝫ hō hꝫ ꝙ ſit hō, ⁊ differt ab alijs ſui pmi generꝫ Sūt etiā act⁹
volūtatꝫ pmi in nr̄a plena ptāte, habemus dn̄ꝫ p eos, aliarū vir
tutū act⁹, in nr̄a actiua ptāte, Ecōtra ſbo alij aliarū potētiarū ex
organoꝝ act⁹, nō ſunt humani, neq̄ in nr̄a actiua ptāte, neq̄ mo-
rales, niſi ab actibꝫ īterioꝛibꝫ ipſi⁹ volūtatis, p eo ꝙ oꝛdo ipſius
rōnis, (q̄ ē pncipiū tot⁹ moꝛalitatis) nō pt imediate in eos deſcē-

dere,ſed ordo ille prime deſcēdit in act⁹ volūtatis,ꝛ eis mediā
tibus,tāq̄ cauſis,deſcēdit ordo rationis in actus exteriores,tan
q̄ in eoꝝ effectus,Propter quē quidē ordinatū ꝓceſſum actus in
terior ꝛ exterior ab eo ꝓgrediens,dicūtur integrare vnū actū hu
manū ꝛ moralē,q̄uis tn̄ vnuſquiſq̄ habeat ſuū ꝓpriū obiectū,a
quo ſumit ſpēm nature. B ¶Quia tn̄ qđ eſt ex pte actus in
terioris volūtatis ſe habet vt formale ſeu ꝑncipale ad id, qđ eſt
ex parte exterioris actus,ex eo q̄ volūtas actiue vtitur mēbris
ꝛ alijs potētijs ad agendū ſicut inſtrumētis,vnde etiā actus īte
rior eſt cauſa effectiua exterioris,ꝛ ſic ꝑncipale in actione humā
na,eſt actus interior voluntatis,Neq̄ em̄ actus exteriores,hn̄t
rationē moralitatis,,niſi inq̄tū ſunt volūtarij,Actus aūt volun
tatis habēt ꝓ obiecto ſuo ꝓprio finē Cōſequens ergo eſt, q̄ actus
humani ſpēs moralis,formalit̄ ꝯſideraꝛ ſm finē,a volūtate intē
tū,q̄uis materialiter ſumi poſſet ab obiecto actus exterioris,qn̄
illud vel ꝯuenit ſpecialit̄,vel repugnat recte rōni. C ¶Ue
rūtamē hic eſt aduertendū,q̄ finis duplex eſſe hꝫ,quoddā eſt eē
exiſtentie in ꝓpria natura Aliud vero eſt eſſe apphenſum, quod
alias eſſe rationis dr̄,non quaſi eſſe illud,realitatem non habeat
Apphenſio em̄ rei,ꝛ ſilr̄ itudo eius form ita in apphenſione, ſunt
accidentia quedā realia ipſius mētis, ſꝫ q: illa nō ſunt ipſi fini
eſſe reale ſed ſunt ei eſſe rationis.i.eſſe apprehenſum, queadmo
dū em̄ hō ante ſpeculū ſtans,hꝫ eſſe ꝓprie exiſtentie in ſeipſo, hꝫ
etiā eſſe quoddā in ſpeculo,ꝑ ſuā ſimilitudinē,que q̄dem ſimilitu
do ꝯparata ad ſpeculū hꝫ eſſe reale, ꝯpata aūt ad hoiem nō dat
ei eſſe reale,ſed dūtaxat dat ei eſſe ſpeculare,Ita eſt in ꝓpoſito fi
nis aūt penes ſcdm eſſe ꝛ nō aliūde,obijcit̄ volūtati ꝛ mouet eā
ſm ꝑhabita.ꝛ ꝑ idē eſſe etiā ꝑncipiat ꝛ ſpecificat actū interiorem
volūtatis Neq̄ em̄ finis,neq̄ bonū quātūcūq̄ ꝑfectū,volūtatē
mouebit,ꝛ ꝑ ꝯñs neq̄ ſm ꝑdeterminata induet rōnē cauſe fina
lis,niſi ꝑ mediū rōnis,practice apphendentis, Sed penes eſſe
ꝑmū (qđ reale dixim⁹,finis eſt termin⁹ ꝛ frequēter effectus ipſi⁹
volūtatis. D ¶Cū aūt ad obiectū ptinet ſpecificare actum
ꝯñs etiā erit,q̄ finis dat ſpēm actui humano ſiue morali,tanq̄
eū ꝑncipians ꝑ ſuī apphenſionē,ſm q̄ actus hūanus induet rōnē
actionis queadmodū calor calefacientis,dat ſpēm actioni cale
factiue,tanq̄ ꝑncipiū eius Quāuis em̄ ī hoc ſit dr̄ña,q̄ calor ſit
ꝑncipiū effectiuū calefactionis,finis v̄o potius ſit ꝑncipiū for
male actionis humane q̄ effectiuū In hoc tn̄ ꝯueniūt,q̄ ſicut ca
lor ꝑ tanto calefactionē ſpecificat,q: a calore nō pt̄ cauſari pri
me niſi ſola calefactio Ita ꝛ a fine apphenſo,nō eſt nata oriri, niſi

talis volitio, et ecōtra ſicut calefactio nō ē nata pgredi, niſi a calore, Ita talis volitio, nō eſt nata oriri, niſi a fine taliter app̄hēſo E ¶ Sed penes p̄mū eſſe qd̄ eſt proprie exiſtentie, qn̄ act⁹ human⁹, ꝯſideratur in rōne motus, tūc finis accipietur vt eius terminus, et interdū tāq̄ ei⁹ effectus, Cōſtat aūt, ꝙ oīs motus ſpēm accipit a ſuo termino Quare etiā finis ſm eſſe ſuū reale, ſpecificabit actionē interiorē qn̄ accipit̄ in ratione motus, Idem ergo finis ſm ſuū duplex eſſe, dupliciter dat ſpeciem actui humano, ſcꝫ in ratione principij et in ratione termini, Et hec oīa doctor eliganter exprimit p̄ma ſcd̄e. q. p̄. ar. iij vbi determinat, ꝙ finis dat ſpeciem actui humano, No ēm actus dr̄ humanus niſi quia eſt a volūtate deliberata, hec aūt et rationem includit et voluntatē, ratio aūt et volūtas ſunt adequata p̄ncipia hoīs, et ei ꝓpria, quibus homo ab alijs differt, que ſunt ſui generis, ꝓpter quod etiam ab eiſdem p̄ncipijs, homo habet ꝙ ſit homo, et ꝙ actus ab eiſdē principijs, ꝓcedentes, proprie dicantur humani Jam finis per ſui apprehenſionē practicam, eſt obiectū actus volūtatis, Unde et actum illū formaliter p̄ncipiat, Et idē finis eſt terminus, ad quē finitur actus humanus, Nam id ad quod terminatur actus ꝓprie humanus, eſt id quod voluntas intendit et ratio preconcipit tanq̄ finem Quēadmodū in agētib⁹ naturalibus, forma generati eſt cōformis forme generantis, q̄uis ea cōformitas, ſit ſolū ſm vnitatem forme ſpecificā, vbi hic eſt vnitas forme ſm numerū, diuerſitas vero tantū ſm eſſe. F ¶ Cum ergo in actu humano, actus interior habet exteriorē, ꝓ ſuo obiecto, habebit eū vtiq̄ etiā pro ſuo principiante et ſpecificante per ſui precōceptionē i ratione, habebit preterea actū exteriorē, etiā ꝓ ſuo effectu, et ꝑ ꝯn̄s etiā ꝓ ſuo termino, ſm illius actus eſſe reale, put ꝯſideratur interior in ratione motus Quare idē actus exterior ſm duplex ſuū eſſe, dupliciter dat ſpēm eidē actui interiori, Unde in propoſito aptiſſimū locum habet verbū ſancti doctoris ſtatim tactū dicentis, Nā id ad qd̄ terminatur actus humanus eſt id quod voluntas intendit tanq̄ finem. G ¶ His ergo ſic p̄miſſis, ad ꝓpoſitā queſtionē redeūtes inferamus, ꝙ actus humani exteriores, q̄tūcūq̄ ſint ſibi inuicem vicini ſm ſpeciem nature, que ſumit̄ ex eorū proprijs obiectis, ſi tamen fiant propter diuerſos fines eis extrinſecos, ſtatim illi fines dabunt eis diuerſas ſpecies morales, ſicut actus interiores, quorū illi fines ſunt propria obiecta, ab eis habent diuerſas ſpecies naturales, Ratio illius illati eſt, quia in actionibus humanis, interiores ſunt exterioribus p̄ncipaliores in moralibus verbi gratia, ſi petrus dat panem paulo

ſimiliter ⁊ Johānes, hic tū ꝓpter ꝯpaſſionē, alter ꝓpter gloriā, illi actus exteriores, ſunt ſibi inuicem proximi ſm ſpēm nature, differūt tū ſm ſpēm moris, inquātū ꝓceſſerūt ab actib9 interioribus, ſm naturā ſpēi diſtinctis, ex ſuis obiectꝭ. i. ex diuerſis finib9. D ¶ Scdo infert, ꝙ quātūcūqꝫ actus exteriores ſint diuerſi ex ſuis obiectis, imo vel ꝯtrarij ſm naturā, ſi tū fiant propter eūdem finem ſm ſpēm, erūt ſtatim eiuſdē ſpēi ſm morē, vt ſi ꝓpter ſubleuatione primi, petrus ipm ſup calefactū per aquā frigidā refrigeret, Paulus vero aliū algentem calefaciat. J ¶ Ad argumentū ab initio queſtionis introductū. Rn̄deo. Finis eſt circūſtantia actus exterioris materialiter ⁊ ſm propriā ſpēm accepti, quā habet ex obiecto ſuo exteriori, ad quod terminatur, quēadmodū comeſtio ſpeciem habet ex pane ⁊ cibo, potatio ex potu interfectio ab animali, furtū a re aliena ⁊c. Tamen finis non eſt circūſtantia actus interioris, ſed eius verū obiectū ipſum ſpecificans, actus autem interior eſt formalis, ⁊ precipua pars toti9 actus humani, qui integratur ex actu interiori ⁊ exteriori, ⁊ ab eo actus humanus ſpeciem moralem accipit, quēadmodū enim in naturalibus materia trahitur ad ſpeciem per formā, ⁊ ſimul faciunt vnā naturam. Jta ⁊ actus exterior trahitur ad ſpeciem, per actū interiorem, ſimulqꝫ conſtituūt vnū actū moralem, pro eo ꝙ actus exterior moralis non eſt, niſi quatenus ab actu interiore (qui eſſentialiter eſt moralis) effectiue procedit.

¶ Capl̄m viij. pulchre explicat oīm actuum rōnis practice ordinē vnicuiqꝫ ſuum adaptans actum voluntatis A

Et quia occaſione data ex diſcuſſione circūſtantiū moraliū, de diſtinctione ſpecifica actuū moraliū exteriorū aliqualiter meteriam inchoauimus, conſequens etiam erit de diuerſitate actuum interiorum in generali determinare, huius enim cognitio plurimū conducet ad ea, que de bonitate ⁊ malicia actuum humanorū intendimus tractare, in ſequentibus Sicut igitur voluntas actū ſequitur rationis ita determinans actus voluntatis, determinatum actum conſequitur rationis, Ratio autē primo apprehendit finem per modū boni cōuenientis, ⁊ hunc actū ſm aliquos naturaliter in volūtate ꝯcomitatꝛ ſimplex amor appetitus, ſiue nuda ꝯplacētia ipſi9, Unde etiā ꝓpter defectū libertatis, applicatio appetitus ad finem ſic apprehenſum, deficit a ratione ꝯſenſus. B ¶ Scdo apphendit ratio finem ꝯſiſe, vt bonū acqſibile ꝑ aliquid illiꝰ facultate

eꝝiſtentiũ,⁊ hũc actũ ꝯſeq̃tur in volũtate intentio indetermina/
ta ſiue ꝯfuſa,ꝓ eo ꝙ media q̃bꝫ finis ipſe acq̃ri debeat,a rõne nõdũ
ſunt determinata. Et hic actus idem eſt ꝙ ꝯſtitutio finis, qꝛ ꝑ eũ
formal'r ip̃e finis ꝯſtituit̃. Cauſat autẽ volũtas reducta in actum
amoris,in ſe hũc actũ in quẽ eſt in potentia interueniente,appre/
henſione poſſibilitatis finẽ adipiſcendi,ſine qua apprehẽſione vo
luntas q̇dem p̃t finẽ amare,ſed nõ eũ intendere. C ¶Tertio
eꝝ intentõe hac quã indeterminatã dicim⁹,ꝯſurgit in rõne inq̃ſi/
tio q̃dam de medijs ꝯuenientibꝫ,q̃ vocat̃ ꝯſilium,ſed qꝛ hec inq̃ſi
tio ſm ſe fluctuãs eſt,nõdum terminata,ideo ad ipſam ſm ſe non
ꝯſeq̃tur aliq̃s actus in volũtate,niſi in ea includat̃ inuẽtio medij,
queeſt velut ꝯcluſio ꝯſilij. Et hec cũ ipſa inq̃ſitõe,in rebꝫ ſtudio/
ſis eſt actus cuiuſdã virtut̃,que d᷑ eubulia,id eſt bene ꝯſiliatiua
Et q̇dem ſi inuenta ſint plura media ꝯgrua diſparata,tũc ꝯſeq̃tur
in volũtate ꝯſenſus,ꝓ quãto qd̓libet illoꝝ inuentoꝝ placet. Quia
aũt(vt ṗus aſſumptũ fuit) a potentia que eſt indifferẽs ad icõpa/
tibilia(niſi determinet̃)nulla ſeq̃tur actio. Nam aut nihil aut in/
cõpoſſibilia operaret̃, Ideo poſt talẽ ꝯſenſum,ꝯſequẽter opus eſt
ſententia ⁊ iudicio intellectus,quo inuentoꝝ medioꝝ,alteꝝ alijs
preferat̃,⁊ hoc in bonis,ad virtutẽ ſyneſis ꝑtinet,huic in volũtate
corrñdet libera electio,q̃ nihil eſt,q̃ꝫ eꝝ pluribꝫ ꝓpoſitis vni⁹ pre
altero libera acceptatio D ¶Et hic actus nõ p̃t eſſe reſpectu fi
nis vltimi,qꝛ vt tertio Ethicoꝝ d᷑,felices q̇dem eſſe volum⁹ ⁊ di
cimus nos velle,q̃m aũt eligim⁹ eſſe felices,dicere nõ ꝯgruit. Si
quis aũt obiciat,hõ felicitatẽ p̃acceptat miſerie,igit̃ beatitudinẽ
eligit,Dic negat̃ ꝯñtia. Nam ad hoc ꝙ p̃acceptatio habeat rõem
electõis,oportꝫ illud cui preacceptat̃,cadere ſub facultate volũta/
tis ad acceptandũ,talis aũt nõ eſt miſeria cui in ꝓpoſito p̃accep/
tat̃ felicitas. Oportꝫ p̃terea illud qd̓ p̃acceptat̃,ꝓpter aliq̇d alte
rũ acceptet̃,hoc aũt deficit felicitati E ¶Si ſ᷑o q̇s replicet,p̃t
quis voluptatẽ preacceptare ipſis diuitijs pro ſuo vltimo fine,⁊
ibi neutrũ eꝝ iam dictis videt̃ deeſſe. Igit̃ p̃t vltimũ finez eligere.
Iſtud illatũ ꝯcedit̃ de vltimo fine materialiter ſumpto in ſp̃ali.
Quãuis em̃ vltim⁹ finis ſic acceptatus,non p̃t acceptari ꝓpter
aliud,tanq̃ꝫ ꝓpter aliam rem meliorẽ,ſicut acceptant̃ media, vt
ad beatitudine a ſe realiter diſtinctã ꝯducentia, p̃t tñ acceptari ⁊
p̃eligi ꝓpter alterũ finez formal'r ſumptũ,qui eſt beatitudo,que tñ
neqꝫ material'r neqꝫ formal'r appeti p̃t ꝓpter alterũ, Et ſic in ꝓpo
ſito voluptas tanq̃ꝫ vltim⁹ finis materialis,eligit̃ ꝓpter forma/
lem beatitudinẽ,que iuxta eſtimatõem hui⁹ homis in voluptate
fundat̃ ⁊ reperit̃. Patꝫ igit̃ q̃uo electio nõ p̃t eẽ ipſius vltimi finis

F ¶ Ne ꝫ iterū electio ꝑteſſe alicuius impoſſibilis, q꞉ (vt illic inq̄t pħus) electio nō eſt impoſſibiliū, ⁊ ſi q̄s dicat talia eligi, videbit̄ inſipiens, volūtas aūt impoſſibiliū eſt, puta īmortalitatis. Et ibi volūtas accipit̄ ꝓ ſimplici volūtatis ꝯplacētia. que ꝯmuni nomine velleitas eſt nūcupata, Cōcluditq꞉ final'r dicēs, Uniuerſal'r aūt videt̄ electio, circa ea q̄ in noſtra ſunt poteſtate. Rō huius eſt, q꞉ electio tendit in actuale opus, nihil em̄ eligim⁹ niſi in quātū aliq̄d circa ipm̄, vel ꝑ ipſum opari volum⁹. Un̄ nihil eligimus niſi qđ poſſibile ⁊ ꝑ nos opabile credimus. G ¶ Sed huic forſan q̄s obijciet, ſciens īmortalitatē mihi impoſſibileꝫ, non dico volo eſſe īmortalis, ſed dico vellem eſſe īmortalis, ſubintelligendo ſcꝫ ꝯditōem, ſi eſſet poſſibile, ſed tali mō dicere poſſem, eligerem eſſe īmortalis ſi ſcꝫ eſſꝫ poſſibile. Nō ergo drīitia erit inter volūtatē ſiue velleitatē ⁊ electōem Rn̄ſio, q꞉uis reſpectu īmortalitatis nō dicā, volo eſſe īmortalis, vt illic deſignat̄ actus volūtatis ꝑfectus, bene tn̄ dico, volo eſſe īmortalis, vt illic deſignat̄ actus ꝯplacentie ⁊ ſimplicis velleitatis, Un̄ in hac parte eſt decep tio, q꞉ ſciens impoſſibilitatē īmortalitatis quaꝫ appeto, nō dico vellē eſſe īmortalis ꝑ v̄bū ꝯiunctiui modi, vt ſubintelligat̄ cōditio poſſibilitatis, Rō hui⁹ eſt, q꞉ ꝑ talē loquutōem, nullus deſignaret̄ poni actus volūtatis, qđ tn̄ eſt ꝯtra intentōem loquentis Sed dico, vellē eſſe īmortalis ꝑ verbū optatiui modi, id eſt vtinam eſſem īmortalis, ⁊ illic deſignat̄ actus ꝯplacentie predictis Et ꝑ hūc modū nullus dr̄ eligerē eſſe īmortalis. niſi forſan abutēdo vocabulo, Unde hincinde ſufficiens remanet rō diuerſitatis

H ¶ Huic aūt actui q̄ dr̄ electio, ſemꝑ ꝯiūgit̄ ali⁹ q̄dam actus volūtatis, qui dr̄ determinata intentio, q̄ eſt actus circa fineꝫ tanq꞉ ꝓ certū mediū iam determinatū ⁊ electū acq̄ſibilē, Et q̄deꝫ hi act⁹ ex ſuis aꝑhenſionib⁹ q̄b⁹ cōformant̄, ſimplicē quidā conuerſionē ſapere videret̄, vnde equiparari vident̄ ꝓpoſitōi ꝯuerſe ⁊ ꝯuertenti in couerſione ſimplici apud intellectū, Sicut nāq꞉ inter tales ꝓpoſitōes, ſꝑ eadē eſt veritas vl' falſitas, ita apđ iſtos actus volūtatis ſꝑ eſt eadē malicia vel bonitas.

¶ Caplm̄. ix. proſequēdo ordinem actuū rōnis & volūtatis deſcēdit ad vltios act⁹ vtriuſq꞉ A

Roſequendo aūt vn̄ digreſſi ſumus dicam⁹, q꞉ ſi ꝯcluſio ꝯſilij ſit inuentio vnici medij, nō neceſſariū erit habere duos act⁹ correſpōdētes in volūtate, quoꝝ vnus ſit cōſenſus, alter v̄o electio, Sꝫ ſufficit vn⁹ in re, q̄ dr̄ ꝯſenſus, ꝑ quāto mediū inuentū placet. Dicit̄ aūt electio in ꝗtū ꝑe-

ferē his que nō placent. Vn̄ pꝫ, ꝙ om̄is electio eſt ꝯſenſus, qꝛ pro-
prie ꝯſenſus ſolū eſt actiua ⁊ libera applicatio appetitus ad aliq̇d
appetendū. Quare etiā neqꝫ reſpectu vltimi finis erit ꝯſenſus in
homine, neqꝫ reſpectu cuiuſcūqꝫ in beſtia, ſꝫ ſolū reſpectu medioꝝ
in hoīe, quoꝝ etiā p̄ciſe eſt electio, q̄ ꝯſenſui dūtaxat ſupaddit rela
tionē ad aliq̇d, cui electū tanq̄ꝫ optabilius p̄acceptaē B
¶ Poſtq̄ꝫ aūt rō intermedia inuenta recte diſcreuit, ⁊ voluntas
qd̄ melius iudicabaē alijs p̄acceptauit, nondū ſtatim ſeq̇tur exe-
quutio, ſꝫ neceſſarius eſt alius actꝰ rōnis, q̇ imperiū nūcupaē, ſi-
ue preceptū, quo ordinaē mediū p̄acceptatū ad actū Et hic actꝰ
in bonis, ꝓprie eſt a virtute prudentie elicitus, cuiꝰ eſt p̄cipere, id
eſt efficaciter ad actū ordinare, Habet aūt actus iſte de neceſſita-
te actū ſibi correſpondentē in volūtate, qui dꝛ vſus Et iſte actꝰ ē
reſpectu medioꝝ referēs tn̄ ea ī vltiᵐ finē, ⁊ q̄ꝫuis īterdū hēat vltᵐ
finē ꝓ ſuo obiecto neq̄qꝫ tn̄ dicimur vti vltio fine Nā illo ſolo vti
mur qd̄ ad aliō tāqꝫ ad meliorē rē referimꝰ, ī q̄ volūtas q̇eſcit, ſi-
cut in ſilī, q̄ꝫuis vltimus finis formalr̄ ſumptus, ſit interdū obie
ctū formale electōis (vt cū ꝓpter beatitudinē aliq̇d eligimꝰ) non
tn̄ beatitudinē eligere dicimur. Eſt aūt vſus q̄dam applicatio acti
ua libera potentiaꝝ executiuaꝝ ad opus, id eſt volitio q̄dam ipſi-
us opabilis, ex naturali ſua efficacia, aliaꝝ viriū inferens motio-
nem, qualeſcūqꝫ ſint ille, niſi aſſit aliqd̄ fortius impedimentū Et
hic actus alio noīe pt̄ dici conatus C ¶ Hūc aūt actum volū-
tas in ſe ꝓducit, ꝓut eſt in actu ṗoꝛi amoris, intentōis, ⁊ ꝯſenſus
quoꝝ ṗoꝛ ſꝑ vel formalr̄ vel virtualr̄ manet cū poſteriore, Pre-
ſupponit tn̄ iſte actus, imperiū vel p̄ceptū in intellectu. Qꝫ autē
vſus ſeq̄tur p̄ceptū, tangit. D. S. 2ᵃ 2ᵉ. q. xlviij ar. x. ad q̄rtuꝫ. vbi
dt, Recte p̄cipere ⁊ recte vti, ſꝑ ſe ꝯcomitanē, qꝛ ad p̄ceptū rōnis
ſeq̇tur obedientia inferioꝝ viriū, que ptinent ad vſum. Vn̄ etiam
in hoc differt vſus a ꝯſenſu ⁊ electōe Multa em̄ eligimꝰ. vel in ea
ꝯſentimꝰ, que nō ſtatim operamur, etiā cū poſſumꝰ, ⁊ ꝑ ꝯn̄s tunc
reſpectu eoꝝ actū vtendi nō habemus, Experimur em̄ ꝙ frequēter
aliq̇d facere ꝓponimus ꝓ tēpore determinato futuro. ⁊ habemus
actū volūtatis abſqꝫ opere, Et hūc dicimꝰ electōem, intentōem.
vel ꝯſenſum. Vocaturqꝫ ꝓpterea a cōmentatore volūtas antiq̄.
Adueniente aūt tpe p̄concepto, volūtas nouū inchoat actū, ad
quē mox ſeq̇tur opatio, q̇ hic vocaē vſus, apud cōmentatorē vero
vocaē ꝯcupiſcentia noua D ¶ Iſtud nobis expreſſit ꝯmenta-
tor. viij. phyſicoꝝ, paulo poſt ṗncipiū, ſic inquiens. Cū voluntas
fuerit ad innouādū aliquā rem vna hora, neceſſariuꝫ eſt, vt in vo-
lūtate fiat in illa hora ꝯcupiſcentia in agente, q̄ nō erat an̄, ⁊ illa

eſt cauſa ꝓpinqua ad agere, ⁊ cū illius ꝯcupiſcentie eſt p̄ſentia tē/
poris, que nō erat ante, aut eſt tranſmutatio aut ſequēs trāſmuta/
tionē E ¶ Ex quibꝰ ſeq̄tur, ꝙ ſolū imperiū rōnis, ⁊ in volūtate
vſus ei neceſſario corrn̄dens, ſunt ꝓrimū ⁊ naturale ⁊ vniuerſale
p̄ncipiū omniū actuū imperatoꝝ, ſiue ſint in intellectu, vt cū vo/
lumus intelligere vel cōſiliari, ſiue in volūtate ſiue ī quacūqꝫ po
tentia alia, que rōni obedit ⁊ volūtati F ¶ Actus aūt iſte vten
di in bonis, ad virutē ꝑtinet moralē, aliqn̄ q̄dem elicitiue, vt cum
virtus moralis ſubiectatˀ in volūtate, aliqn̄ ꝟo diſpoſitiue, q̄ꝛ vir
tus ad eum prompte eliciendum diſponit, amouens impedimēta
eius, vt cū virtus ſubiectatˀ ſoluꝫ in appetitu ſenſitiuo, q̄ natus eſt
reſiſtere rōni, ⁊ trahere volūtatē, ne rōni obediat. G ¶ P̄reta
ctū ordinē actuū pulchre exp̄mit. S. D p̄ᵃ. 2ᵉ. q. xvij. ar. iij. ad p̄/
mū dicens. Nō omis actus volūtatis p̄cedit hūc actuꝫ rōnis, q̄
eſt imperiū, ſed aliq̄s p̄cedit ſcꝫ electio, ⁊ aliq̄s ſeq̄tur ſciꝫ vſus,
q̄ꝛ poſt determinatōem ꝯſilij, que eſt iudiciū rōnis, volūtas digit
et poſt electōem rō imperat ei, ꝑ qđ agendū eſt qđ eligitˀ, ⁊ tūc de/
mū volūtas alicuius incepit vti exequendo imperiū ratiōis ⁊c.
Ex quibꝰ pꝫ, ꝙ ſicut in opatōibꝰ vltimꝰ actus rōnis eſt imperiuꝫ
Ita ⁊ volūtas p̄ncipaliſſimus et vltimꝰ, eſt ipſe vſus, ꝑtinet em̄
vſus ad motionē actiuā volūtatis, qua alias vires ipſa mouet, et
ſic ſequitˀ electōem aliqn̄ tēpore, p̄cedit aūt executōem ſolū natura
niſi forſan adeſſet aliqđ exterius impedimentū. H ¶ Vn̄ per
iſtū actū vtendi pfecte ſumꝰ dn̄i actuū imperatoꝝ omniū, ⁊ p eum
illi nobis p̄ncipalr̄ imputanˀ ad laudē vel vituperiū, meritū, de/
meritū, penā ⁊ ad p̄miū, ⁊ ab eodē recipiūt p̄ncipalr̄ ſuā bonitateꝫ
et maliciā moralē. Qđ ergo. S. D. et alij aſſerūt electōem p̄cipu/
um eſſe in opere virtutis, ꝓ eo ꝙ oportꝫ omnē actū virtutˀ ex ele
ctione p̄cedere, in cuiꝰ ſignū virtus definitˀ. ij. Ethicoꝝ, ꝙ eſt ha/
bitus electiuꝰ ⁊c. et. iij. Ethi. Ariſto. ſic inq̄t. Maxime em̄ pro/
pria videtˀ eſſe virtuti electio, ⁊ magis q̄ꝫ opatōes mores oſtende
re. Exponenda ſunt hec, de electōe anceſſorie ad modū ſatis expſi/
ſum, vel de electōe, vt capitˀ extenſe ad vſum, cui iuxta ſtatim dic
ta vicina eſt. Et hoc nō irrōnabilr̄ ex eo, q̄ꝛ tam electio q̄ꝫ vſus ē
medioꝝ ꝑpter finē. Nā in vſu ſp aliq̄d aſſumitˀ in facultatē volū/
tatis, in ordine ad aliquā aliā rem, in qua voluntas tanq̄ꝫ in ſuo
fine quieſcit, ⁊ ſic fine vti nō poſſumus, ſed ſolū medijs, Vn̄ ſilr̄/
ter exponendū eſt illud in definitōe virtutis, ꝙ ēſt habitus electi
us, ſcꝫ anteceſſorie, ſiue electiuꝰ, id eſt vſiuus. q̄ꝛ virtutis nō eſt ſo
lum facere cōplete velle mediū ꝯueniens ad faciendū ſtudioſum
(qđ ad ſtudioſam ꝑtinet electionem, ſed potius ipſius eſt effica/

citer mouere ad aſſequendũ id qđ eſt electũ. Vñ etiã pꝰus in venatione dꝫfinitõis virtutis, vult ꝙ eius ↄditio ↄmunis, eſt bonũ facere habẽtẽ, ꝛ opus eius reddere bonũ, hoc aũt virtus potius faciet mediante vſu, ꝙ̃ electõe, cũ electioem ſolam de ſe nulla neceſſitate aliquod cõcomitatur opus. Ariſtoteles aũt nõ ita diſtinxit actus volũtatis in ſpeciali, que verſantur circa medium, ſed vſuꝫ conſenſum, ꝛ alios omnes vnico nomine electionis comprehendiſſe videtur.

¶ Caplm̃.x. declarat diuiſionẽ in amorẽ concupiſcẽtie & amicicie. pulchrꝫ ex ea iferẽs documẽtũ. A

Diſcuſſa diuerſificatõe actuũ volũtatis p ↄparationem ad actus rõnis, nõ inutile eſt quaſdam alias ſubdiuiſiones ſubnectere. Amoꝛ em̃ in pꝛimis duplex eſt, Quidam em̃ eſt amoꝛ amicicie, ꝛ eſt ille qui habetur ad euꝫ cui volumus bonũ. Alius ꝟo eſt concupiſcentie, habens, pro obiecto bonũ illud, quod alicui volumus, Quia aũt obiectum pꝛimi amoꝛis eſt ipm̃ habens bonitatẽ, quod eſt bonũ ſimpl'r, obiectuꝫ aũt ſecũdi eſt bonitas, quã alteri volumus, ꝛ ob id ſolũ eſt boni ſm quid, inq̃tum, pfectum ſubſiſtens eligibilius eſt ſm aliquẽ modũ ſua pfectione, cuius bonitatẽ in ſe ↄtinet. Sequit̃ ergo ꝙ amoꝛ q̃ aliquid amat̃ vt ei bene ſit, eſt amoꝛ ſimpl'r Amoꝛ ꝟo quo aliquid amat̃ vt bonũ alterius, eſt amoꝛ ſm quid Hec ſententia l'r. D. S. pª. 2ᵉ. q. xxvi. ar. iiij. Huic diſtinctõi ↄcoꝛdat doctoꝛ ſubtilis, diſt. vi. ſcđi ſententiaꝝ. q. ij. dicẽs, velle amicicie eſt illius obiecti cui volo bonuꝫ. velle ↄcupiſcentie eſt illius obiecti, qđ volo alicui alij amato, Et aliquibꝫ interpoſitis ſubdit, velle ↄcupiſcentie pſuppo nit velle amicicie, cũ em̃ amatũ reſpectu ↄcupiti ſit quaſi finis, cui volo bonũ ſcꝫ tanq̃ amato (Nã ꝓpter amatũ ↄcupiſco ſibi bonũ quod ſibi volo) et cũ finis volũtatis habeat pmã rõnem obiecti voliti, patꝫ ꝙ velle amicicie pcedit velle ↄcupiſcentie Et hoc alius doctoꝛ ſic pꝛobat, Non concupiſco mihi vel alijs bonum, niſi quia amo me vel alium amoꝛe amicicie. Igit̃ amoꝛ ↄcupiſcentie pſuppnit amorẽ amicicie B ¶ Ex his inferre poſſumꝰ rõnabil'r, ex quo finis eſt obiectum pncipale ꝛ foꝛmale volũtatis, cauſalitas quoq̃ finalis ex actu dependet volũtatis, ideo qualis vtiq̃ oꝛdo eſt in actibꝫ, talis erit oꝛdo in finibꝫ, cũ ergo amoꝛ amicicie ſit oĩbꝫ pſuppoſitus, ↄſequens videt̃, ꝙ eius obiectũ debeat eſſe finis pncipaliſſimus ꝛ pꝛimus. Quare etiã nulla pfectio creature intellectualis ſic potuit eſſe finis ſimpl'r vltimus, quin adhuc illi pfectioni pꝛeponderat illa creatura rõnal' C ¶ Pre

terea doctor ſubtilis vbi ſtatim, diſtinctõem ponit ⁊ ordinem inter velle ⁊ nolle, q2 ſc3 nolle eſt act9 poſitiu9 volũtatis, quo reſilit ab obiecto diſconuenienti, velle ꝟo quo acceptat obiectũ aliqđ cõueniens, ſubdens ꝙ omne nolle p̃ſupponit velle, a nullo eñ refugio niſi q2 nõ poteſt ſtare cũ aliquo qđ accepto, tanq̃ cõueniente D·

¶ Si ꝟo huic qs obyciat, rõ pt dictare aliqđ abſolute eſſe nolẽdum, ⁊ huic volũtas pt ſe cõformare, ⁊ tunc actus nolendi p̃mus erit, q2 nullũ actũ volũtatis p̃ſupponit. Hic dicendũ eſt, ꝙ obiectũ formale nolitõis debet eſſe malũ ſub rõne mali veri vel apparentis. Rõ aũt mali (ex quo in p̃uatõe cõſiſtit) nequit intelligi vl̃ cõcipi, abſq3 perfectõe vel bonitate quã priuat. Unde nec volũtas naturalr̃ poteſt odire malũ, niſi virtualr̃ vl̃ eodẽ actu vl̃ alio, illã perfectõem oppoſitã priuatam diligat

¶ Capl̃m.xi. oſtendit differẽtiã inter velle complacentie & velle efficax ſeu efficientie, & quomõ intelligat̃ maxima cõmunis. Qui vult antecedẽs, vult & conſequens. A

Amplius doctor ſubtilis vbi ſupra, queſtion: p̃ma, ipm velle ſubdiſtinguẽs dt, Duplex eſt actus volendi, ſc3 ſimplex ⁊ ſub cõditõe, vel ſub alijs verbis, eſt volitio efficax ⁊ volitio cõplacentie, Et exemplificat queadmodum alio modo infirmus ſperans ſanitatẽ vult ſanitatem, ⁊ alio mõ deſperans de ſalute, nõ eñ querit media inducentia ad ſanitatem, ꝓ eo ꝙ nõ eſtimat eam ſibi poſſibilem. Et hec volitio complacentie poteſt eſſe rei impoſſibilis, ſufficit tamen ad meritũ ⁊ demeritum, q2 etſi ſit impoſſibile, tamen poteſt ei conſentire pleno conſenſu (id eſt ſufficienti ad peccandũ) de quo in ſequentib9 amplius dicetur Habemus ergo talem ſubdiſtinctõem actuũ etiam dictis doctoribus. B Et qđem vltimo iam tacta ſubdiſtinctio poteſt modico latius explicari ad cognoſcendũ naturã ⁊ diſtinctõem membrorũ eius, vt velle complacentie illud dicatur, quo homini aliquid eſt gratũ ſiue placitu3, etiã ſi ad hoc rõnem aſſignare nequeat, quemadmodũ. viij. Ethicorum ad eos quos nunq̃ vidimus beniuoli ſumus, Uelle aũt efficax vel efficientie, eſt quo volumus aliquid vt finem attingendũ p operatõem noſtrã, vel p mediũ aliquod ad ipſum, Et q̃uis p̃mũ ſit bene impoſſibiliũ, id eſt eorũ q̃ cognoſcũtur impoſſibilia, nõ tñ ſecũdũ, Et qđem de velle efficaci abſoluto, hoc ea fere cõſtat rõne qua de electiõe ſupra oſtenſum eſt. C ¶ De cõditionato velle efficientie idem pt declarari, Nam

experientia docet qñcūqꝫ quis aliq̇d vult ſub ꝯditiōe, q̄ꝫprimum ꝑcipit nō extare ꝯditiōem, deſinit illud velle, Nō ergo tale velle, eſſe p̄t eoꝝ que eſtimanť impoſſibilia, verbi gratia, volo dare ele/moſynā Joāni ſi ſit paup, ꝯperto ꝙ nō ſit paup, deſino illud velle Sicut etiā ſi deſidero efficaciter aliq̇d ſub ꝯditōne, ſi deo placet, ſi iuſtū ſit, vel licitū, q̄ꝫprimū mihi ꝯſtat deo hoc nō eſſe placitū, ſed iniuſtū ⁊ illicitū, nō ampli⁹ id deſidero. Poſſum tn̄ habere actum quo optem vel deſiderē vt illud deo placeat, vel licitū ⁊ iuſtum ſit, Sed hoc eſt abſolutū deſideriū, nō ſpefficientie, ſꝫ ſimplicis ꝯplacentie, qḋ bene p̄t eſſe eoꝝ, que cognoſcūtur impoſſibilia D

¶ Ex q̇bꝫ ſeq̇tur, ꝙ impoſſibile eſt aliquē velle aliq̇d efficaciter ſub ꝯditōe quā ſcit nō extare. Uerbi gratia mercatoꝛ ſciens ꝙ nō poſſit merces ſeruando vitā ſaluare, nō p̄t habere velle efficax conditionatū, quo velit merces ſeruare. Sꝫ omi velle ꝯditionato abiecto, ſicut vult ſimpl'r vitā ſeruare, ita ⁊ ſimpl'r merces eijcere Rō p̄miſſoꝝ eſt, qꝛ tūc ſola ꝯditio eſt amata, ⁊ eſt alteri rō caden/di ſub actu volitōis, Qñ ergo illa ꝯditio ꝑcipitur impoſſibilis mox ceſſat amoꝛ efficax illi⁹ ꝯditōis, ⁊ remanet ſolū amoꝛ velleitatis vel ꝯplacentie ei⁹. Uñ nec mirū ꝙ ceſſet etiā amoꝛ efficax ꝯditionatus rei, que ſub tali ꝯditōe volita fuerit, remaneatqꝫ ſolum amoꝛ ſimplex cōplacentie E ¶ Si ꝟo obijcias, hec codi/tionalis eſt vera, Mercatoꝛ vellet retinere merces ſi poſſꝫ eas ſeruando, ſaluare vitā, ergo etiā ⁊ hec erit vera, mercatoꝛ vult retinere merces ſi eas ſeruando poſſꝫ ſaluare vitā. Negāda eſt hec cōſe/quentia, qꝛ añcedens eſt ꝓpoſitio ꝯditōnalis, que nullū ponit actum volūtatis, ꝯſequens aūt ex quo eſt cathegorica, q̄ꝫuis de conditionato extremo, ponit actū volūtatis affectū ꝯditione, Jā ex añcedente qḋ nihil ponit, nūq̄ꝫ ſeq̇tur ꝯſequēs aliquid ponens. Mercatoꝛ ergo ſciens, ꝙ nō ſit poſſibile merces ſaluando, vitā ſeruare, nō hꝫ actū quo vult merces ſaluare ſi poſſit vitam ſerua/re, q̄ꝫuis quadā velleitate optat vtrūqꝫ ſimul ſaluare. Sed qꝛ ſcit eiectionē eſſe neceſſariā ad ꝯſeruatōem vite, ſi efficaciter vult vitā ſeruare, ex neceſſitate etiā volet merces eijcere F ¶ Unde de tali velle efficaci intelligenda venit illa cōmunis maxima, q̇ vult añcedens ꝯſequētie, quā credit bonā, vult etiā ꝯſequens eiuſdē, ⁊ ſi quis odiat ꝯſequēs ei⁹, neceſſe eſt ꝙ odiat añcedens eiuſdē, ſi enī quis odiat indignatōem Joānis, etiā odiet offenſam eius, que eſt añcedens ad ipam, ſi nolo mergi, mox volo ſeruare merces

G Sed ꝯtra maximā hanc inſtať, hec cōſequētia cognoſcitur neceſſaria, remittiť mihi pctm̄ adulterij, ergo adulteriū ꝯmiſi, tn̄ añcedens volo ⁊ deſidero, ꝯſequens tn̄ odio Rñdeo, ad veriſi

candū dictā maximam, oportȝ ⁊ ſufficit, aliqđ ex trib⁹ īteruenire Primū ꝙ ancedens volitū ſit cā neceſſaria ꝯſequētis, id ē ad quā de neceſſitate ſeqtur ꝯſequēs, vt ſi vellē alicuius decollatōeȝ, etiā volo eius mortē. Scđm, ꝙ ꝯſequens ſit mediū neceſſariuȝ, id eſt neceſſario prequiſitū, ⁊ poſitiue coadiuuās ad ipm, vt ſi qs vult venire ad angliā, etiā vult vti nauigio. Tertiū ꝙ ꝯſequens aliq̄ mō importet in ancedente volito, quēadmodū. vij. ethicoꝝ et in libro de motu aīaliū dr̄, Si qs dicet efficaciter oīne dulce guſtare oportȝ, hoc aūt dulce ſcȝ mel, neceſſe eſt eū q̄ pt̄ ⁊ nō ꝓhibet, cōfeſtim ⁊ hoc operari. Nā mel guſtare virtualr̄ importat in eo qđ eſt oīne dulce guſtare, Jam ad ꝓpoſitū redeūdo, nulloꝝ dictoruȝ triū verſat inter ꝯmiſſionē adulterij, ⁊ ei⁹ remiſſionē, nihil eīn influit ꝯmiſſio, ad remiſſionē, ſȝ poti⁹ indignitatē ponit ad eā. Naȝ remiſſio ſola dei miſericordia fit, cū ꝑparatōe ꝯtriti cordis

Caplm̄. xij. varias demonſtrat actuū interiorum ſubdiuiſiones A

Alij vo in actib⁹ volendi, odiendi, ⁊ nolendi ſubdiſtinguūt, Aliquādo eīn aliquid eſt ſm ſe ſimplr̄ nolitū, vt mors vel miſerie Aliquādo aliquid eſt nolitum ꝓpter aliud nolitum, vt egritudo ꝓpter mortem, Aliud vo eſt volitū ꝓpter aliud nolitū, vt cū volo medicinā ꝓpter egritudinem nolitā. Aliquādo vo aliqd eſt nolitū ꝓpter aliud volituȝ, vt cū odio voluptates ꝓpter deum, Jn quo qdem caſu actus odij habet deum pro ſuo obiecto formali, neqȝ tamen reſpectu eius habet rōnem odij, ſed potius meritorie dilectionis. Unde in talib⁹ frequenter idem actus ſimul reſpectu diuerſoꝝ obiectorū, habet rōnem amoris ⁊ odij, volitionis ⁊ nolitionis, quia ex diuerſis ſuis obiectis, tales actus ſortiūtur ſibi diuerſas denominatiōes. Simile huic hȝ. S. D. ſcđo, diſt. xxxviij. dicens, q̄uis vno mō ſit idem actus qui fertur in finē, ⁊ in id quod eſt ad fineȝ tn̄ intentio nominat illū actum ſm ordinē ad finem, ſed volūtas noīat eūdē actū, ſm ordinē ad ꝓximū obiectū, quod in finem ordinat, Et ideo in tali caſu volūtas eſt mala, ſed intentio eſt bona bona, Hec ipſe, Ut ſi quis velit furari ad ſubueniendum pauperi Unde tūc idem actus penes ꝯſideratōem abſtractiuā, reſoluit in intētionē finis, ⁊ in actū qui ꝑciſe fit circa mediū, q̄ vocat h̄ volūtas. Loq̄t aūt ꝯformit ad mgr̄m eadē diſtinctōe, q̄ ꝑ volūtatē ibi intelligit actū circa mediū, qui ꝯdiſtinguit intentioni, vbi in pª 2ᵉ. q. xij. loquit de volūtate conformiter ad Ariſto. iij. Ethicorum vt ſit actus voluntatis reſpectu ipſius finis, ſicut intellectus eſt

reſpectu pncipioꝝ. S D. q. xix. ar. vij. iterū loqꝰ de volūtate ↄfor miter ad magiſtrū Preterea ⁊ apd̄ Durādū eadē diſtinctiōe idē actꝰ eſt vſus ⁊ fruitio, ⁊ in patria eodē actu diligēdi, beatus fruit deo ⁊ vtitur creatura, ſicut ⁊ actu eodem videt vtrūq;. B

¶ Diſtinguūt ꝑterea dicti doctores triplicem amorem, pmus eſt amicicie tantū, vt cū quis amat ꝓpriā ↄſiſtentiā, Alius vero eſt amicitie ⁊ ↄcupiſcētie ſimul, vt cū proximus diligit ꝓpter deū ſanitas ꝓpter vitā, Et iſte amor ſemp habet duo obiecta, quoꝝ tn̄ vnū alteri eſt ratio cadendi ſub tali actu quēadmodū ⁊ lumē eſt colori ratio cadendi ſub actu videndi, Unde etiā talis actus, reſpectu alterius ⁊ alterius obiecti, ſortitur ſibi nomē amicitie vel ↄcupiſcētie. C ¶ Et hūc actū aliq coꝝ dicunt poſſe pmū eſſe in hoīe, amore (qui eſt amicitie tantū) nō pcedente, ⁊ hoc tali ratione Omne dictatū a ratione, ante oēm actū volūtatis, poteſt voluntas velle, ſed ante oēm actū volūtatis, poteſt ratio dictare proximū eſſe diligendū ꝓpter deū, Igitur ⁊ ante oēm actū voluntatis, proximꝰ poteſt diligi ꝓpter deū, ⁊ hic eſt amor, qui eſt amicitie ⁊ cōcupiſcētie ſimul Sed ad hanc rationē facile reſpondet q ſicut apud rationē noſtrā diſcurſiuā, oportet terminos ſimplices apprehendiſſe, anteq; faciamus ↄpoſitionē, ⁊ rem abſolutā ſm ſe cognouiſſe, anteq; comparet ad aliud, Ita ⁊ apud humanam mētem, naturaliter aliquid prius apprehenditur ⁊ amat ſm ſe, in propria ſua bonitate, anteq; aliud ametur preciſe propter ipſum, Et ergo neceſſe eſſet ſimplicem amorē amicitie, eſſe ſimpliciter in quolibet genere pmū. D ¶ Tertius vero amor ſm iſtos, eſt ille qui eſt ↄcupiſcētie tantū, qui eſt reſpectu alicuꝰ rei ſolitarie, que tn̄ ſub illo actu nō caderet, niſi amor alterius in eodem hoīe preceſſiſſet, vt ſanitatem ſm ſe nō amarē, niſi prius vitam meā dilexiſſem, Unde etiā ⁊ hic ſanitas diligit propter meā ↄſiſtentiā Aliter tn̄ q; in priore amore, q illic vnū erat alteri ratio, qua ambo ſub eodē caderent actu, Hic vero vnū cadens ſub proprio actu, eſt alteri ratio cadendi ſub alio actu, inq;tū reſpectu eius, voluntas nō poſſet habere talem actū, niſi prius reſpectu alterꝰ habuiſſet aliū actū, Sicut forſan quis aſſentit interdū ↄcluſioni pciſe ſm ſe, nō tn̄ niſi ꝓpter pncipia, inq;tū talem aſſenſum ↄcluſionis acquiſierit ex priore aſſenſu principioꝛū. E

¶ Iā dictis ↄſonare videt S D. in ſimili pma ſcd̄e. q. xix. ar. vij. vbi dicit, q intētio interdū pcedit cauſalit volūtatē, aliqn̄ aūt cōſequit intētio volūtatē, que accedit volūtati pcedēti Puta ſi aliquis velit aliqd facere, ⁊ poſtea referat illud in deū, et tunc pme volūtatis bonitas, non depēdet ex intentione ſequēti, niſi qtenꝰ

actus voluntatis reitereẜ cū ſequēti intentione, Hic doctor etiā videtur loqui de voluntate conformiter ad magiſtrū vbi prius vt dicit actum preciſe circa mediū ⁊ vult eundem interdū prece dere intentionem finis Quare etiam videtur, ꝙ iuxta modū ſta tim dictū ſub tali forma poſſet ſequi intentionē, imo ⁊ precedere reſpectu medij preciſe, ex intentione finis p̄cedente Cui omnino fa uere videtur quod doctor ibi apponit dicens, niſi quatenus actꝰ voluntatis reiteretur cū ſequenti intentione, Nā qd reiteratur, hoc in eadem vel ſimili forma redire intelligitur.

¶ Capłm.xiij. circa premiſſa diſſoluit quandam difficultatē, in fine annectens valde vtilem actuū volūtatis generalē diuiſionē A

Sed de natura huius actꝰ merito dubitatur, Nō enī eſt ille actus, q̇ dr̄ volūtas ipſiꝰ finis (vt patet) neqꝫ eſt electio, vſus, vł ꝯſenſus, qꝛ tales actꝰ referūt et p̄ſſe media in finē hic ꝓbabiliẜ dici poſſet, ꝙ reduceẜ ad electionem vel ꝯſenſum, Neqꝫ oportet in omni electiōe vel ꝯſenſu, fieri actualiter relationē medij ad finē, ſꝫ interdū ſatis eſt, ꝙ electio vel cōſenſus ꝓgrediaẜ originałr ex actu, q̇ hꝫ finē ꝓ ſuo obiecto, Nā ex tali originatiōe actuū, virtuałr mediū illud ſatis refereẜ in finem.

B ¶ Sed p̄miſſis, difficultas quedā obſiſtere videtur Ex quo volūtatis ꝓſecutiue obiectū, nō eſt niſi bonū, Mirū videbiẜ ſi in medio aliq̄, nihil bonitatis īueniat niſi ex ordine ad finē (vt ī potione amara ꝯtingit) quō volūtas illā amare vel acceptare poterit abſqꝫ relatione ad finē ſanitatis Et q̇dē nō magis hoc poſſibile videẜ qꝫ ꝙ colores videātur, nō viſo lumine Neqꝫ ſimile videẜ de p̄ciſo aſſenſu ꝯcluſionis, ⁊ de p̄ciſa volitione ipſiꝰ medij, vt forſan hic aliquis ad euadēdū obijceret, Quia ꝯcluſio hꝫ veritatē ꝯdiſtinctā, veritati ſui ꝑncipij, vt huiꝰ ꝙ luna eclipſaẜ .i. lumine ſuo ꝑuaẜ veritas, diſtinguitur ab ea, q̄ eſt huius, ꝙ terra interponatur inter ſolem ⁊ lunā, Sed in ꝓpoſito, mediū nullā apud ſe hꝫ ꝓpriā appetibilitatē, ſꝫ dūtaxat hꝫ bonitatē ipſiꝰ finis Quare nō oportet, ſi intellectus p̄ciſe aſſentiat ꝯcluſioni, ꝙ ergo etiā volūtas poſſit inherere p̄ciſe tali medio, Dico aūt tali medio, qꝛ ſi mediū ꝓpriā haberet bonitatē, ꝑter eā q̄ eſt ex fine, vt ſi potio habeat delectabilitatē dulcedinis, vltra virtutē ſanatiuā, tūc planū eſt, ꝙ amari poteſt rōne dulcedinis, abſqꝫ tn̄ amore ſanitatis Et q̄uis tūc ſanitas nō ſit ei ratio cadēdi ſub tali amore, ē tn̄ ꝓ certo tenēdū, ꝙ ſanitas erit ei ratio cadendi ſub eo actu, q̄ eſt circa po

tionē vt illa ꝑducit ad ſanitatē, vñ ꝗ ad talē actū eadē difficultas mouet de potione dulci ꝗ̄ de potione amara De ꝑdictis q̄ſqȝ eligat qđ ſibi placeat. C ¶Eſt poſtremo ⁊ alia actuū interioꝝ diſtinctio quedā, q̄dā nāqȝ indifferēter h̄nt ꝓ obiecto aliq̄d vel intra vel extra noſtrā ptātē exiſtens, vt amor, deſideriū, ꝯplacentia ⁊c. tales eñ actus ſunt aliq̄n circa res ſimplicis, aliq̄n circa oꝑationes inaīatoꝝ, aliq̄n circa oꝑationē ꝓximoꝝ, vt cū aliquis amat virtutē, ſanitatē ꝓximi, deſiderat ꝙ pluuia rigat agrū, ꝙ tirānus exerceat oꝑa ſua tyrānica. D ¶Alij vero pro ſuo obiecto dūtaxat h̄nt actū humanū in hoīs ptāte exiſtētē. vt de vſu eſt manifeſtū ꝙ h̄ȝ actū exteriorē a ſe ꝓcedētē, ꝑ ſuo obiecto, ⁊ etiā ꝓ ſuo naturali ⁊ ꝓxio neceſſarioqȝ effectu Idē etiā videt̄ de electione, cuꝰ obiectū vel eſt actꝰ humanꝰ, vel req̄rit oꝑationē humanā interuenietē, rōne cuꝰ obiectū illud cadat ſub actu electionis ꝑma ſcđe.q.xij. Uerūtamē electio nō erit cauſa talis oꝑationis niſi interueniat actus vlterior, qui vocatur vſus vel conatus ipſius volūtatis vt dictū extitit ſuperius.

¶Capitulū.xiiij. pulchra rōne oſtendit cur actus exterior habeat plures circūſtātias actꝰ vo interior aut nullas aut ꝗ̄ paucissimas. A

QUm autem in precedenti tractatu ꝑncipaliter de circūſtantijs actuū humanoꝝ intenderimus Ideo poſt diſtinctionē actuū interiorū iam premiſſam, cōgruū eſt inueſtigare, an in illis eodem modo ſe habeāt circūſtantie morales, quo eas ad actus exteriores ſe habere ſupra oſtendimus, Et quidem lata hinc inde reperit̄ differentia, quia que ſunt circūſtantie accidentales actuū exterioꝝ, plerūqȝ ſtatim fiunt obiecta per ſe eſſentialr̄ ſpecificatiua actuū interiorūȝ Ex quo nāqȝ ſm predeterminata, actus interiores obiecta ſua, ꝑ ſe recipiūt a ſola ꝑſentatiōe rōnis, Ideo eo mō aliq̄d eſt obiectū actus interioris, quo mō eſt obiectū ipſius dictaminis, cui ꝯformat̄ actus volūtatis, Iā rōnis dictamē, diſponit nō tm̄ de actu exteriore, ⁊ ꝑ ſe obiecto eius, ſed etiā de fine, ⁊ de omnibꝰ alijs circūſtātijs eius Nā omne illud, in qđ potētia tendit ꝑ ſuū actum, eſt aliquo mō vel obiectū actus, vel cadit intra obiectū illiꝰ actꝰ. B ¶Unde etiā illa de q̄bꝰ tale dictamē ſe itromittit cadēt ſub obiecto illiꝰ dictaminis Et ergo omnia illa in que tendit voluntas ſm determinationem talis dictaminis, etiam intra ambitū obiecti actus interioris cōtinebunt̄, hec aūt ſunt actus exterior,

eius obiectū, ⁊ finis ⁊ alie circūſtantie eiuſdē, Et hoc eſt qđ aliq̄ dicunt ꝙ circūſtantie ſunt obiecta partialia, vel ſcđaria act⁹ voluntatis, vt qui vult aliquē actum fieri, a tali homine, tali inſtrumento, tali tempoꝛe, in illo loco, ſub tali modo, ⁊ pꝛopter talem finem, talis aliquo modo vult, circūſtantiam quis, ſcꝫ perſonā ⁊ locum ⁊ inſtrumētū, tempus ⁊ finem. C ¶Ex iſtis infeҏramus, ꝙ neceſſe eſt actum interioꝛem ſpecifice variari, ad variationem cuiuſlibet circūſtantie per ſe moꝛalis, quia talis circūſtantia ſtatim per ſeipſam ponit eū in bonitate alicuius virtutꝭ, vel in malicia alicuius vitij vt velle ledere pꝛoximū in loco ſacro vel pꝛophano Et ratio eſt, quia in tali caſu variatur aliq̄ modo per ſe obiectū, vt iam oſtenſum eſt, quia circūſtantia que eſt per ſe moꝛalis, etiam eſt per ſe obiectū partiale rationis ⁊ actus interioꝛis. D ¶Dicitur autem in pꝛopoſito circūſtantia per ſe moꝛalis, que reſpicit certū oꝛdinē id eſt certū dictamen rationis, nullo alio pꝛeſuppoſito, ſed ratione ſui ipſius, vt ſacrū, ꝓphanū ⁊c. Non autem magnū, paruū, multū, parū ⁊c. de q̄bꝫ dictū eſt. E ¶Cauſa aūt quare act⁹ volūtatis ⁊ rōnis habeāt tā multa ꝑticularia, pꝛo ſuis obiectis, quaſi integrātia vnū totale obiectū ſumēda eſt ex vniuerſalitate ⁊ illimitatione potentiarū, ⁊ actuum earū, ex qua vl'itate contingit, ꝙ tales potētie, poſſunt obiectiue ea cōiūgere que ſunt ſibi inuicem īptinctiſſima, ⁊ ab inuicē maxime diſtantia Contrariū aūt eſt de potentijs materialibus ⁊ oꝛganicis, per quas fiūt actus exterioꝛes, qui ex quo ſunt materiales, ⁊ particularium potētiarū opationes, inde eſt, ꝙ hn̄t aliquod vnū, ꝑ ſuo obiecto naturaliter ſpecificatiuo, ⁊ ergo ſi in talibꝫ actibus, cōcurrūt diuerſe circūſtantie, tn̄ tales circūſtantie nō fiēt obiecta taliū actuū, niſi foꝛſan in aliquibꝫ ſolū ſm̄ accn̄s, vt ſi clericus ꝑcutiat̄, ꝑcuſſio hꝫ hoīem ꝑ ſuo obiecto, tn̄ ibi clericatura nō eſt obiectū ꝑcuſſionis, niſi ꝑ accn̄s, de quo .v. phyſicoꝝ in ꝑncipio Et ſic tales circūſtantie, q̄ꝫtūcūqꝫ cōiūgant̄ obiecto per ſe tn̄ nō fiūt obiecta ꝑ ſe ipſius actus, ſꝫ ſolū ſm̄ accidens, ſicut dealbatio per accn̄s eſt ad intelligi, inq̄ꝫtum albedinē, ad quā eſt per ſe dealbatio, cōtingit intelligi. F ¶Contrariū aūt eſt in actu volūtatis ⁊ rationis, in quibus expꝛimur, ꝙ vtraqꝫ potētia per ſe ⁊ expꝛeſſe fertur in circūſtantias, ergo per ſe tanq̄ꝫ obiecta ſpecificatiua reſpicit illas, ſecus autem eſſet, quando quis appꝛehendat lapidē, nihil cogitans de coloꝛe ſuo, talis em̄ per accn̄s appꝛehēderet albū, ſꝫ ꝑ ſe lapidē, vnde circūſtātia manet irōne circūſtātie, q̄ꝫ diu nō ſit obiectū ꝑ ſe ipi⁹ act⁹, verūtn̄ ſi capiāt̄ act⁹ exterioꝛes vt moꝛales ſūt, tūc etiā ꝑ ſe reſpiciūt circūſtātias ſꝫ hꝫ nō

hñt niſi ab interioꝛib⁹ actib⁹ rõnis ꝛ volũtatꝭ, a qb⁹ ꝓcedũt, ꝛ qb⁹ ſubſterniũtur. G ¶Ex quib⁹ inferam, ex q̃ o actus exterioꝛes pauciſſima hñt ꝑ ſuis ꝑ ſe obiectꝭ, Ideo etiã in actu exterioꝛi pauciſſima ſunt, ad quoꝝ variatõem act⁹ variaꝛ vel ſpecifice, vel numeraliter, vt idem comedere, ambulare, vel arare ſm numerũ, ſtat cũ variatõe loci, tẽpoꝛis, cũ edificatõe vel ſcandalo ꝓximi, Idem quoqꝫ p̃t ad gloꝛiam dei vel vanã gloꝛiã ordinari, vbi in actib⁹ interioꝛib⁹ eſt ↄtriũ. H ¶Sed iam dictis nõ inmerito quis obijciet, q̃ in actu interioꝛi volũtatis, ſaltẽ debet poni circũſtantia qualiter, id eſt modi agendi, ergo male dr̃ q̃ act⁹ interioꝛ nõ hꝫ circũſtantiã. Rñdeo, Ab actu interioꝛe nõ negam⁹ ſimpliciter omẽs circũſtantias, qꝛ intenſum ꝛ remiſſum, cuꝫ magno vel paruo conatu, vtiqꝫ reſpiciũt ſubſtantiã act⁹ interioꝛis, ſꝫ loq̃mur hic de circũſtantijs q̃ pñt transferre actũ de bono in malum vel econuerſo Jam tales nõ ſunt circũſtantie iam dicte, qꝛ ſi act⁹ interioꝛ volũtatis bon⁹ eſt, oĩs gradus ei⁹ bon⁹ erit, licꝫ vn⁹ alio melioꝛ. Similr̃ ſi actus fuerit malus, in omĩ gradu manebit mal⁹, cõtrariũ aũt eſt in actib⁹ exterioꝛib⁹, qꝛ ſtat q̃ aliqs act⁹ in gradu debili ſit bonus moꝛaliter (vt moderata ꝑcuſſio diſcipuli) qui tñ ſit malus, ſi exceſſiua ſit ꝑcuſſio, ergo ſignũ eſt q̃ tales vl ſiles circũſtantie, actui exterioꝛi inexiſtentes, plus pñt variare ſpẽm moralem circa actũ exterioꝛẽ, q̃ꝫ circa interioꝛẽ. hoc tñ nõ erit, niſi talis circũſtantia fiat ꝑſe ꝑmo moꝛalis, quã ſupꝛa ſcdo caplo ſatis deſcripſim⁹. De p̃dictis tñ omĩb⁹ erit ad ꝓpoſitũ, cuꝫ tractabif de bonitate ꝛ malicia actuũ interioꝝ volũtatis, vbi ex his fundabimus q̃ actus interioꝛes bonitatẽ ſpecificã ꝛ maliciã hñt ſolum ex obiectis. ꝛ nullo mõ ex circũſtãtijs.

Liber Octauus. De bonitate ꝛ malicia actuũ hũanoꝝ ĩ gñali

¶Caplm̃ primũ elegãter oſtẽdit bonitatẽ actuum humanorũ cõſiſtere in cõformitate ad ꝓpriũ dictamẽ rectũ in ipomet operãte cõſtitutũ. A

Bonitatẽ aũt ꝛ maliciã actuũ humanoꝝ originalr̃ declaraturus, introduco illud ſcdi Ethicoꝝ, Que ſm virtutes ſunt, neqꝫ ſi hec bene ſe habeat, iuſte vel tẽꝑate operata ſunt. Sꝫ hoc fiet, ſi opꝛans bñe ſe hñs opereꝛ, ꝓ mũ

quidē, ſi ſciens, deinde ſi diligens, et eligens ꝓpter hoc, Tertiū autem ſi firme et imobiliter habeat ſe in operando, Et q̄dem materiā p̄ſentem ſm hec tria, in tres partitōes ſubdiſtinguim⁹. In p̄mo q̄dem pūcto cū dr, ꝙ operans ſit ſciens, implicat̄, ꝙ actus debet eē recte rōni ꝯformis, Unaqueqꝫ eñ operatio nō ideo bona eſt, q2 ſi nez ſuū attingit. Stat nāqꝫ medicū p̄ter artem aliq̄d agere, qđ caſu ſanitatē inducit, in quo tñ vtiqꝫ peccat, licet finē ſuū attingat. Sicut etiā ſi lapis deorſum violenter ꝓijciat̄, motus ille licz finem lapidis, ſcꝫ eſſe deorſum attingat, nō tñ eſt ei bonus, q2 eſt contra inclinatōem nature ſue, q̄ eſt regula ſui mot⁹, Sed actio ideo bona dicitur, q2 regulā ſuā attingit. i. q2 regule ſue ꝯcordat, etiā ſi a fine deficiat, quēadmodū3 p̄mo thopicoꝝ bonus dr rethoꝛ, non q2 ſemp ꝑſuadet, ſed q2 nihil eoꝝ omittit, que ad ꝑſuadendū req̄runt̄, Ita et medicus laudat̄ etiā non ſanans, ſi nihil de ꝯtingentibus ad ſanādū omittit, Ita etiā p̄mo ethicoꝝ, dux bonus vtit̄ exercitu debili maxime bellicoſe, et coriarius bon⁹ ex materia ꝓpoſita forte parū vtili, calciamentū optimū fieri poſſibile efficit. Cōcluditur ergo ꝙ bonitas oꝑationis cuiuſlibet in ꝯformitate cōſiſtit ad ſuā regulam, Et hoc ſiue rō boni quidditatiua ſit rō couenientis, ſiue ſit rō ꝑfecti, ſeu eius qđ dico eſſe ꝑfectū, q2. ij. ethicoꝝ, tūc ꝑfectum aliq̄d eſt, qñ ſuā regulā attingit, ita ꝙ neqꝫ aliq̄d apponendum eſt, neqꝫ ſubtrahendū ab illo. B ¶ Reſtat ergo inq̄rendū q̄ ſit illa regula, Et apparet ꝙ reg̃la oꝑatōis humane, ē recte rōnis dictamen. Pro cui⁹ amplioꝛi explanatōe ex p̄habitis rememoꝛandum eſt, ꝙ oīs actio vt ex determinato p̄ncipio ad determinatum finem ꝑueniat, aliquo intellectu regulante debet dirigi, q̄uis hec q̄dem ſolū3 mediante intellectu reguleſ vt actio inaīati, cui⁹ regula ꝓxima eſt virtus ipſius naturalis, inclinans in talē finez, eius tñ regula remotioꝛ eſt intellectus naturā inſtituens, et p tales inclinatōem in talē finem p̄oꝛdinās. Quare etiā hec inaīata, imꝑfectioꝛē habent modū agendi, q̄ȝ agentia ſm volūtatem, q̄ vltra regulā intellectiuā quā habēt inaīata, habēt etiā potentiā intellectiuā, p regula ſua ꝓxima, inq̄ꝫtum voluntas obiectū ſuū recipere debet ab intellectu ſibi ꝯiūcto, q̄uis et hec regula, ſcꝫ rō humana, etiā debeat regulari vlteri⁹ p legē eternā vt recta ſit. Nam ſi recta nō fuerit, iam nō rō, ſed potius rōnis coꝛruptio dicenda erit.

C Sed ꝙ rō recta regula ſit et menſura actionis humane, q̄ eſt ꝓpria homini, ſic deducit̄. Quia ſicut cognitio deliberatiua homini eſt ꝓpria, Ita et ab ea ſola tanq̄ȝ regulante, actio dr humana Qđ vlterius ſic explanari pt. Quia eñ vniuſcuiuſqꝫ rei operatio ꝓpꝛia, ꝯmenſurat̄ ꝓpꝛie nature, tanq̄ȝ ſue regule, natura aūt ſpe-

cifica humana, a rõne hac (quaꝫ regulantẽ diximus) ſumit̃, tanq̃ꝫ a dñtia ſeu forma adequate eius ꝯſtitutiua, Cõſequẽs ergo eſt, ꝙ ſicut alioꝝ operatio regulat̃ ꝓprie ꝑ inclinatõem naturalẽ ſue actiue virtutis, Jta actio humana ꝓxime regulat̃, cognitõe rõcinatiua, id eſt deliberatiua intellectus, Rõni aũt deliberatiue inſerta ſtꝫ ab auctore nature, velut ſeminaria ꝑncipia cõia iurꝫ nature, bonũ eſt faciendũ, malũ, turpe fugiendũ, Q̃d tibi nõ vis fieri, alteri ne feceris, De quib9 amplius dicet̃ in ſequentib9. Quia tñ hec nõ ſtꝫ proxima actionũ humanaꝝ ꝑncipia regulatiua, Jdeo ex eis deſcẽdere oportet verſus ꝯcluſiones particulares, de agibilib9 ꝓxime dictãtes, que q̇dem ꝯcluſiones, ad p̄dicta ꝑncipia rectiſſima, nõ tam euidentẽ neceſſitatis habitudinẽ obtinẽt, quin circa eas ⁊ in eaꝝ deductõe, facile incidit error vel corruptio, niſi vel ꝑ prudẽtiam inexiſtentẽ, vel legẽ eternã directricem occurrat̃ vel obuietur

D ¶ Nõ aũt ꝙ circa quãlibet occurrentẽ operatõem, facultatem hꝫ ꝯſiderandi ea, q̃ ad eã alliciũt, vel ab eius ꝓſecutõne retrahunt (vt ſupra oſtenſum fuit) ideo tanq̃ꝫ relictus in manib9 ꝯſilij ſui, poterit indifferẽter ꝯcluſionẽ elicere in agibilib9, ⁊ eã vel rectã vel erroneã in ſe ꝯſtituere. Quare etiã ꝯſequẽter ipſe nõ ſolum in ſua poteſtate hꝫ ſuã actõem, q̇n etiaꝫ pre ceteris in ſua poteſtate hꝫ etiã ſuã ꝓximã regulã, vt ipſam in ſe rectã vel nõ rectã ꝯſtituat. Debet aũt ⁊ tenet̃ (ne ab eo q̃d eſt ſm naturã exorbitet) elicere regulã rectã, q̃ ſcꝫ ⁊ ꝑncipijs naturalr̃ inditis, ⁊ legi eterne ſit cõformis, ⁊ tũc ſeq̇tur operatio virtuoſa. Non aũt eam elicere debet que recurua eſt, a ꝑncipijs inditis declinãs, alioquin ſeq̇tur actio vitioſa. Propter quod etiã d̃r ꝑmo ethicoꝝ, ꝙ virtus eſt ſm naturam, inq̃ꝫtum inclinat ad op̄atõem, q̃ eſt ſm rõnem, a qua q̇dẽ rõne ſumit̃ natura humana, vbi vitiũ eſt ſm corruptõnem eius. Et huic ꝯſonat v̄bũ beati Dionyſij, Bonũ hominis eſt ſm rõnem eẽ malũ v̄o p̄ter rõnem. Hoc eñ neq̇t intelligi de naturali hoĩs bonitate, ꝙ illa neq̃ꝫ regulat̃ rõne humana, neq̃ꝫ ſubiacet ei, ſed intelligendũ eſt de bonitate actionũ humanaꝝ, in q̇b9 bonuꝫ idem eſt q̃d rõni ꝯueniens, malũ v̄o q̃d rõni diſcõueniens. E ¶ Seq̇tur ergo ex p̄mis omib9, ꝙ actio (ſp̄ialiter humana) eſt bona, ꝙ eſt cõformis ſue debite regule, ab ipſo hoĩe in ſeipſo preſtitute. quãobrẽ ſi regula in ipſo ꝯſtituta, fuerit erronea, ⁊ ageret hõ preter illã, cõformiter tñ ad quãcũq̃ꝫ aliã regulã, etiã quãtũcũq̃ꝫ rectã, eſſet nihilomin9 vitioſa op̄atio (vt pꝫ in his qui agũt ꝯtra erroneã ꝯſciẽtiam) Operatio ergo humana debet regulari a ꝓpria cognitõe recta. Et hoc voluit Ariſto. in v̄b9 premiſſo, ꝙ ope⁊ ſciẽs .i. ꝙ op̄atio ꝯformet̃ dictamini ſue ꝓprie rõis recte, vt ſtatĩ ãpli9 explanabit̃

¶ Capl'm.ij.oſtendit actū hominis nō eſſe bonū moraliter,niſi hō ſecum habeat recte rōnis iudicium,cui actus cōformatur A

INferam⁹ ergo,ꝙ ipſa bonitas moralis,nō eſt niſi ipa cōformitas actus moralis ad rōnem rectaȝ,que ꝗdem rō eſt rectū dictamen,id eſt verū iudiciū rōnis practice de agibili,Et hoc iudiciū regulariter eſt act⁹ elicitus ipſius prudentie vel eubulie,Qđ etiā ⁊ hinc ꝓbari pt,q: virtus(cui⁹ eſt ꝓducere actū moralē bonum)deſcribit ꝙ debet eſſe ꝯiectatrix medij,id eſt ꝯſiſtere in medietate determinata rōe,ꝑut ſapiens,id ē prudēs iudicauerit.Ampli⁹ ſexto ethicoꝝ pulchre oñdit Ariſto. ꝙ virtus nō ſit recta rō(vt dixit ſocrates)ſed eſt ſ̄m rectā rōnem. Nec hoc ſufficit,ſed(vt illic ꝓbat)virtus debet etiā eſſe cum recta rōne,exiſtente in eodē ſuppoſito.Hec aūt ſ̄m eum ibidē,eſt prudentia,Jam ſic eſt,ꝙ ea que habitui tribuūtur habitual'r,cōueniūt ſuo actui accepta actual'r,Act⁹ aūt moral'r bon⁹,eſt act⁹ ipius virtutis,cōſequēs ergo eſt,ꝙ actus bonus debet eſſe ſ̄m rectā rōneȝ Jmmo quēadmodū ꝯcluſum fuit capl'o p̄cedenti,actus moral'r bon⁹,debet eſſe cū rōne recta in actu,id eſt cū iudicio recte ratiōis ſecū exiſtente in eodeȝ,Hoc aūt eſt actus prudentialis,id eſt ex prudentia elicitus vel ad eam diſponens B ¶ Predictis tñ que p̄cedenti capl'o ꝯcluſa fuerūt,⁊ nūc declarata ꝯtradicere nitit̃ dñs Petrus de palude diſt.xxxviij.ij.q.ꝓ.in virtute ꝓmo ſic arguens.Omē qđ eſt ad finē inꝗtum hmōi,ſumit rōnem a fine,bonū aūt nihil eſt niſi vel vt finis,vel vt ad finē,Actus igit̃ humanus,q̇ nō eſt bonus vt finis,erit bonus vt ad finē.Erit ergo bonitas actus humani,debitus ordo ad finem vltimū ꝯſequendum, Unde ille eſt bonus ⁊ ꝑfect⁹ actus humanus ſimpl'r,q̇ eſt meritorius vite eterne,ſiue ſit ſ̄m rectam rōnem,ſiue ſit ſupra rectā rōnem C ¶ Preterea ſcđo recta rō eſt ipſa prudentia,hec aūt nō p̄t eſſe ſua regula,ſed ex aliquo alio participare debet ſuā bonitateȝ hoc aūt eſt finis,igit̃ ⁊c̄. Amplius tertio.actus carentis gratia habens omnē aliaȝ bonitate,nō eſt ſimpl'r bonus ⁊ ꝑfectus ꝓpter defectū cuiuſdā bonitatis,quā natus eſt habere,et tñ eſt ꝯueniēs recte rōni,neqȝ deeſt ſibi quicq̄ȝ de rōne recta,Jgit̃ nō eſt ꝯpleta diffinitio bonitatis actus humani,ꝙ ſit ꝯformitas ad ratōnem.

Rurſus quarto,qđ nō hȝ bonitatē niſi ex ordinē ad finē non eſt ꝑfecte bonū in ſuo genere niſi ꝑfecte diſponat ad finē Adhuc ꝗnto,ſi bonitas ꝯſiſteret in ꝯformitate ad ſuā regulā,tūc in deo non eſſet bonitas qui nō hȝ regulam,et in habentib⁹ regulam bonitas

magis ꝯſiſtit in ꝯformitate ad id qđ eſt regula ꝑ modū finis, q̄ʒ qđ eſt regula ꝑ modū agētis Jterū act⁹ nō eſt bon⁹ ex hoc ꝙ effectiue regulatur ab eo, a quo regulari debet, ſʒ qꝛ eſt bene ꝓportionatus ad finē, ad quē eſt. D ¶ Pro iſtoꝝ diſſolutione ⁊ eorū ꝯcordia cū dictꝭ noſtris, p̄mitto verbū illud. S. Doc. p̄ma ſcđe q. lvij. ar. iiij. ad tertiū. Prudētia eſt bene ꝯſiliatiua de his, q̄ ptinēt ad totā vitā hoīs, ⁊ ad finē vltimū vite humane, vn̄ aliq̄ inq̄ʒtū ſunt bene ꝯſiliatiui in reb⁹ bellicis vel nauticis, dicūtur prudētes duces vł gubernatores, nō aūt prudentes ſimpliciter, ſed illi ſolū qui bene ꝯſiliant̄ de his q̄ ꝯferūt ad totā vitā. Premittim⁹ etiā ſcđo ꝙ ꝓncipia ipſi⁹ recte rationis, ſcʒ prudētie, ſunt fines, ⁊ hec nobis oñdūt̄ ꝑ ſynderesim, q̄ aīe noſtre imediate a deo eſt indelibilit̄ ipreſſa, Tertio p̄mittit̄ ꝙ neqʒ opus pt̄ eſſe meritoriū vite eterne, niſi ſit cōformeꝛationi recte vel naturaliter vel ſupernaturalr̄ informate, Scriptū eſt eñ gala. vi. Opus ſuū probet vnuſquiſqʒ Et iterū omne qđ nō eſt ex fide pctm̄ eſt de quib⁹ in ſequentibus latior erit ſermo. E ¶ Per hec facile reſpondetur ad obiecta qꝛ opus nō poteſt habere debitū ordinē ad finē vltimū, niſi ſit cōforme rationi recte ipſi⁹ opantis, que habet finē vltimū ꝓ ſuo ꝓncipio ꝓmo, Neqʒ negandū eſt, ꝙ prudentia ſuā bonitatē habet ab ordine ad finē vltimū, qui eſt eius ꝓmū ꝓncipiū, vnde etiā ꝯpleta erat deſcriptio bonitatis moralis, ꝙ ſit conformitas act⁹ a d rōnē rectā Nā ratio recta ptim p̄ſupponit, ⁊ partim dictat ⁊ diſponit ordinē, quē actus habere debet ad vltimū finē ⁊ bonitatē ſuā ratio recta ex vltimo fine, tanq̄ʒ ex ꝓncipio ſue ratiocinationis pticipat, Dicemus quoqʒ, ꝙ actus nō eſt bene ꝓportionat⁹ moralr̄ ad finem, ad quē eſt, niſi qꝛ opans ſe regulat iuxta regulā rationis, ſm̄ quā actionē ſuā regulare debet, Unde in tantū actus eſt bon⁹, in quātū cōformat̄ recte rationi, hec aūt non eſt recta in ſua regulatione, niſi quatenus cōuenienter dirigit ordinat ⁊ diſponit, operantem ⁊ opus eius, ad vltimū finem, Quare ſi opus per prudentiā infuſam pficiatur, que ex charitate deū accipit pro ſuo ꝓncipio, erit actus perfecte bonus, Si vero charitas deſit, actus retinebit bonitatē in ordine ad vltimū finem naturalem, quā in propoſito dicimus bonitatē politicam, Unde virtualr̄ idem eſt actū eſſe recta ratiōe regulatū, ipſumqʒ conformari ſue regule, ⁊ ipſum eſſe ad vltimū finē, in ſuo modo ⁊ genere expreſſe vel iplicite, bene ordinatū ⁊ ꝓportionatū Quare pfatus doctor niſi forſan ſolū grā exercitatiōis (qđ veriſimile eſt) argumentatus fuerit, plurimū aberrauit, Nam veritatē quā impugnare videtur, ipſe virtualiter corroborauit.

¶ Capl'm.iij. pulchram diſſoluit difficultatem, defenditq́ʒ Durãdũ contra Petrũ de palude. A

Sed pmiſſis obuiare videtur φ ꝯtingit actũ voluntatis eſſe bonũ, q̃ tñ nõ cõformatur rõni recte ſed erronee, vt cũ aliq̃s vult reddere debitũ mulieri petenti, que nõ eſt ſua, q̃uis eã credat eſſe ſuã ſicut fuit de Jacob ⁊ lya Ad hoc r̃ndet Durãdus ſcd̃o ſen. diſ xxxviij q. ꝑma φ conſenſus iſtius ad reddendũ debitũ ei, quã credit eſſe ſuã, ꝓcedit ex duab⁊ ꝓpoſitionib⁊ vna maiore vl'i ⁊ vera, ſcʒ φ debitũ reddẽdũ eſt vxori ſue petenti, alia minore ⁊ falſa. ſ. hec eſt ſua Quicquid ergo bonitatis eſt in ꝯſenſu iſtius, totũ eſt ab eſtimatione vl'i ⁊ vera, ab eſtimatione aũt particulari ⁊ falſa, licet ſit defectus in cõſenſu, tñ nõ eſt ibi malicia moralis vel ĩputabilis, qꝛ malicia moralis ẽ defectus ꝑfectionis debite, ad cognitionẽ aũt particularũ circũſtantiarũ nõ requirit̃, niſi φ homo adhibeat diligentiã, que in talibus adhiberi conſueuit, Et ideo cũ ex defectu talis cognitionis ꝓcedit ratio particularis erronea, talis error rationis, licet ponat defectũ in electione volũtatis, nõ tñ maliciam ĩputabilem, φ ergo dꝛ φ talis actus nõ cõformatur rationi recte Dicendũ φ imo q̃tum oportet cõformari, ſed nõ ſimpliciť vt viſum eſt. B

¶ Sed contra reſolutionẽ iſtam inſtat dñs petrus de palude, eo dẽ paſſu hoc mõ, Ad inſtantiã quã faciũt, videt̃ φ nõ bene reſpõdeant, qꝛ licet bene ſaluent, quare Jacob nõ peccauit cognoſcendo lyam, qꝛ non fuit ibi defectus aliquis ĩputabilis, tñ non ſaluant q̃uo meruit, ⁊ q̃uo fuit ibi bonitas moralis, Quia ſi bonitas moralis nõ eſt in volũtate, niſi ex rõne recta quã ſeqnit̃, cũ ĩmediate electio ſequat̃ ꝯcluſionẽ cõſilij, que quidẽ cõcluſio non ſequitur ex maiore, niſi virtute minoris, ideo nõ poteſt dici bona electio virtute maioris, niſi ⁊ minor fuerit recta, qꝛ q̃uis ex falſis bene concludat̃ verũ, nõ tñ ſicut ex cauſa, Unde ſicut ex maiore de neceſſario, ⁊ minore de cõtingẽte, nõ ſequit̃ ꝯcluſio neceſſaria virtute illationis, Ita ex maiore habente rectitudinẽ moralem, ⁊ minore nõ h̃nte rectitudinẽ moralẽ, nec obliquitatẽ, ſʒ q̃ſi mediũ, non ſeq̃t̃ ꝯcluſio h̃ns rectitudinẽ moralẽ, Unde cũ oĩs electio bona, ſequat̃ rectũ cõſiliũ, qd̃ cõſiliũ ꝯñter req̃rit ꝑfectũ ſyllogiſmũ quo ad oẽs ꝓpoſitiões, Jdeo maior accipiẽda eſt ſic, φ debitũ eſt reddendũ petenti q̃ eſt ſua vel ꝓbabiliter putat̃, eſſe ſua Alioq̃n ſi ſciẽtia requireret̃, que eſt impoſſibilis, nulli eſſet reddendũ, Tũc autem minor nullũ habebit defectum veritatis, nec per cõſequens

ōcluſio. C ¶Sed q̄uis ſolutio huius doctoris, euadat dif
ficultatē mote inſtantie, Tamen ſalua reuerentia eius, ſolutio pri
ma videtur fecundior ꝛ doctrinalior Nec inſtantie huius doctoris
contra reſolutionē primā preualent Pro cuius intellectu eſt ad
uertendū, ꝙ q̄uis actui morali, multe cōueniant bonitates, illa
tn̄ ꝑcipua eſt, que eſt ex fine, Jam ſic eſt, ꝙ in ſyllogiſmo pruden
tiali, finis eſt principiū, ꝛ regulariter exprimitur in maiore, ſicut
in ſyllogiſmo ipſius Jacob maior exꝑmit finē ipſius iuſticie, q̄
in redditione debiti includitur, quando ergo error circa minorē
falſam, non eſt imputabilis neq̨ imputabilitatē inducit circa
actū, non videtur ratio, quare recta eſtimatio circa veritatē ma
ioris, in qua tota reſidet virtus ſyllogiſmi, non inducet bonitatē
que eſt ex fine in ipſum actum D ¶Quando autem aſſumit
in contrariū, ꝙ bonitas moralis non eſt in voluntate niſi ex ra
tione recta, hoc ſatis contrariari videtur his, que eadem queſtio
ne dixit, ſcꝫ ꝙ bonitas moralis ſolum ſit ex debito ordine ad vl
timū finem, Quando ergo ſubdit, ꝙ electio īmediate ſequitur cō
cluſionē conſilij, que concluſio non ſequitur ex maiore niſi virtute
minoris, non poteſt dici bona electio virtute maioris, niſi etiam
minor fuerit recta cum alijs que illic annectit. E ¶Pro hu
ius diſſolutione ꝛ ad intelligendum, quomodo Jacob metuit, ꝛ
quomodo fuerit bonitas moralis in actu eius, premittendū eſt
ꝙ tota virtus merendi eſt ex voluntate bona, precipue reſpectu
finis, Secundo premittitur ꝙ ratio proprie ſolum eſt oſtenſiua
voluntas vero actiua, Jam in agendo precipue cōſiſtit bonitas
moralis ꝛ virtus merendi. F ¶Ex his dicamus ꝙ in propo
ſito maior eſt recta, ꝛ illi conformatur voluntas, amando finem
quem exprimit maior Jlle autem amor ſiue intentio finis, eſt ꝑn
cipium actuū, mediante quo voluntas cauſat in ſe electionem, ꝛ
proſecutionē medij in producendo actum exteriorem, quēadmo
dum aſſenſus principij apud intellectum, eſt cauſa aſſenſus con
cluſionis, Ad cauſationem autem illius electionis, non concur
rit aſſenſus ipſius minoris effectiue, ſed ſolum ſicut cauſa ſine q̄
non, quia pure ſpeculatiua eſt, Jam bonitas moralis cōmunica
tur effectui a ſua cauſa effectiua, ꝛ non econuerſo. G ¶Infe
ro ergo ꝙ ex recto amore finis, vel intentione ipſius finis, deriua
tur bonitas in electionem, q̄uis in illa deriuatione concurrit fal
ſa minor, quia illa nihil influit, ſed ſolum eſt cauſa ſine qua non
eſſet electio illa, Et ſic actus exterior electionem conſequens, re
tinet bonitatem, que eſt ex fine. de his ꝛ ſimilibus manifeſtatio
erit apertior in ſequentibus.

. ¶ Capitulũ.iiij.demonſtrat radicẽ a qua ratio humana ſuã accipit rectitudinẽ oñdẽs ꝙ differet bonitas moralis rationi tribuit᷑ & volũtati A

Ro eoꝝ q̃ determinata ſunt clariori intelligentia,quer ret merito aliqs,vñ ipa ratio dr recta. Rndeo. Rõ dr recta,inquãtũ ſyndereſi,z actibꝫ ex ea ſine defectione de riuatis,eſt informata,Actus aũt illi ſunt,vel ipſamet practica dictamina vl' ꝯſtituũt ea,quẽadmodũ ſm cõem opinio nẽ v̄bũ cordis z etiã lex ipſa,p actũ intellectus ꝯſtituitur,Unde a dictamine recto.i.vero,rõ dr recta,cui ſi ꝯformet᷑ alius actus, ipſe ex hoc moralit᷑ dr bonꝰ,Cuius clarior explanatio haberi nõ pt niſi ex cõi animoꝝ ꝯceptiõe z loquẽtiũ vſitatiõe,Nã qſtũcũqꝫ ſimplex interrogatus,cur hoc ſentiat eſſe bonũ (vt defendere ino centẽ) illud vero malũ (vt bibere ad ebrietatẽ) ad hoc vnicũ ſe fi naliter reſoluet,qr ſcꝫ hoc tale eſt,quale naturali ſuo iudicatorio, (cui tanqꝫ infallibili inheret z rectiſſimo) iudicat eſſe debere,vl' non eſſe debere,Et hoc eſt quod ſcholaſtice loquẽtes, intendimꝰ dicentes,bonũ eſt qd eſt rationi conſonũ vel coueniens,malum vero qd eſt rõni diſcõueniens,ſiue ab ea exorbitans. B ¶ Sꝫ ꝑmiſſa ſimplicium cõi ꝯceptiõe queri poſſet,an bonitas rei dic tate depẽdeat a rõnis rectitudine,ſiue ecõuerſo rectitudo rõnis dependeat ex bonitate rei dictate,Uerbi grã An defendere inno cẽtẽ ꝓpterea bonũ eſt z iuſtũ,qr rõ recta h̄ dictat.i.qr rõ hoc dic tans recta eſt,Aut ecõuerſo Jdeo hoc dictat recta ratio.i.ꝓpte rea rõ hoc dictans recta eſt,qr defendere innocentẽ bonũ z iuſtũ eſt,hic reſpõdendo,eligendũ venit ꝑmũ mẽbrũ,ſcꝫ pro eo ꝙ dic tamẽ,cui actus ꝯformat᷑,rectũ eſt, Jdeo ipſe bonus eſt z nõ ecõ uerſo,Quẽadmodũ in ſimili,in arte non ideo concluſio vera eſt, qr eidẽ cõformat᷑ artificiatũ,ſed qr artificiatũ dictamini artis ꝯformat᷑,ipm et bene ſe hñs,z bonũ dicitur Nã intellectꝰ practi cus,vna cũ ſuoꝝ actuũ ꝑfectionibꝫ,nõ depẽdet a rebꝫ,ſꝫ potiꝰ ecõ tra,ꝗuis aliter ſit in ſpeculatiuis Unde etiã verbũ illud Ariſto. Ab eo ꝙ res eſt vel nõ eſt zc. locum potius habet in ſpeculatiuis ꝗ in practicis, Propter quod etiam orationes que ſunt forme ſacramentorum,non ſolum ſignificant,ſed etiam ſua ſignificata practice id eſt realiter efficiunt. C ¶ Si vero forſan querat aliquis Uñ ergo dictamẽ rõnis,hꝫ ſuã rectitudinẽ.i.veritatẽ. Rndeo,Ex eo qr mediate vel imediate ex ipa ſyndereſi (q̃ ſp ĩfal libil'r recta eſt) ſuã ſine defectu trahit originẽ. D ¶ Si ergo vlteriꝰ querat᷑,vñ ergo ſyndereſis,ſuã hꝫ veritatẽ z rectitudinẽ in

fallibilem. Rñdeo. Ab infallibili intellectu practico diuino, cuius eſt quedã imago ⁊ ĩmediata pticipatio, deriuata ĩmediate ex mente diuina,⁊ anime noſtre impreſſa,oĩm actionũ noſtrarũ vl'iter directiua Unde ſynderesis ſuã rectitudinem ĩmediate habet ab intellectu diuino,velut proxima quedã ſimilitudo eiꝰ ab ipſo ĩmediate deriuata in animã hoĩs. E ¶Sed qꝛ dictũ eſt,ꝙ bonitas ex hoc ineſt actui,qꝛ eſt ↄformis recte rationi,dubitare quis poſſet,cui tribuenda eſt moralis bonitas,rationi ſcꝫ an volũtati. Rñdeo,Utriqꝫ ſed differẽter Quia tribuiť rõni recte tanqꝫ regule ⁊ mẽſure,tribuiť aũt volũtati, nõ tanqꝫ regule ſed tanqꝫ facienti actũ ↄformari ſue regule ⁊ menſure, Hoc autẽ fit qñ idẽ vult voluntas ⁊ facit taliter qđ ⁊ qualiter ratio recta dictat volendũ ⁊ faciendũ,Unde patet,ꝙ in genere regule ⁊ mẽſure,bonitas pncipalius tribuenda eſt rationi,ſed in genere cauſe facientis actũ regule cõformari (que conformitas eſt eius bonitas) ipſa potius venit tribuenda volũtati,Sicut in ſimuli recte liniare ſiue incidere, tribuitur ⁊ linee ſiue regule,⁊ artifici ſiue ſcriptori,ſm eã recte operanti,⁊ etiã ſue opationi, Unde etiam quodlibet illoꝝ triũ,velut bonũ aut bene ſe habens laudať,qꝫuis hoc ſit modo equiuoco ⁊ diuerſimode,quodlibet ſcꝫ in genere ⁊ ordine ſuo. F ¶Uerũtamen,qꝛ iuxta pdeterminata ratio boni conſonat rationi ipſius vltimi ⁊ cõplementi,dictamen aũt rectũ,nõ facit hoĩem bonũ nec actũ ſibi eſſe conformẽ, Ideo ſimpliciter loquendo,potius volũtati,que dictamẽ ipſum ſubſequitur ⁊ actũ effectiue cauſando ipſum imitať,attribuẽda videtur bonitas,qꝫ rationi Nam coĩs oĩm enũciatio habet,ꝙ bonitas moralis ſit ipſa cõformitas actus ad rectitudinẽ rõnis.i.ad dictamẽ rectũ rationis, Nullus aũt intendit,ꝙ bonitas moralis eſſet ipa rectitudo rõnis in intellectu formaliter ⁊ eſſentiał'r ↄſiſtens.

¶ Capitulũ.v.ſubtiliter ea venatur in quibꝰ actus humanus vt ſit moraliter bonꝰ debet eſſe rationi recte conformis A

Poſtqꝫ ergo oſtenſum eſt,ꝙ bonitas moralis conſiſtit in ipſa cõuenientia id eſt cõformitate ad rationẽ, Jam inquirendũ eſt ↄſequẽter,in quo actus humanꝰ debet conuenire cũ rõne recta Dubitať ergo hic i pmis. Qñ.S. D.dicit,ꝙ prima bonitas actus moralis,ſumitur ex obiecto,cõuenẽte Dubitať in quã,cui obiectũ debet eſſe cõueniẽs. Rñdeo Ipſi rationi debet eſſe cõueniẽs,p eo,ꝙ ratio eſt pmũ ⁊ adequatũ

pncipiū totius moralitatis, ⁊ oīm actuū hūanoꝝ B ¶ Sed aduertendū eſt, ꝙ obiectū nō dr hic ꝯueniēs rōni, ſm ſe ⁊ abſolu te acceptū, ſꝫ debet ſumi in ꝯparatiōe ad actū, cuius ipm eſt ob iectū, vt ſcꝫ obiectū cū ſuo actu referaꝭ ad rōnē, Tunc ergo diceꝭ obiectū aliqđ eſſe ꝯueniēs rōni, qñ ſup ipm recta ratio approbat talē actū tranſire Illud aūt dr diſcōueniens obiectū rōni, ſuper qđ recta ratio ꝓhibet, tranſire talē actū Et ꝗdē iſtud eſt vlr veꝝ in omnibꝫ actibꝫ tā interioribꝫ ꝗ̄ exterioribus, Nō igiꝭ obiectum ſm ſe abſolute acceptū, dici debet ꝯueniens vel diſcōueniens ra tioni, Neqꝫ eñ eſt aliqđ obiectū ita cōueniens rationi, reſpectu vnius actꝰ, quid idē ſit obiectū eqꝫ diſcōueniens rationi, in ꝯpa ratione ad aliū actū, vt deus eſt obiectū cōueniens dilectionis, diſcōueniens vero reſpectu odij, vnde quocūqꝫ obiecto oblato, ſi ſm ſe capiaꝭ, nō erit rō quare magis dicatur ꝯueniēs ꝗ̄ diſcōue niens rōni. C ¶ Pro vlteriori explanatiōe huius (quā dixi mus pmā bonitatē actus) eſt notādū, ꝙ actio hūana vno mō ſu mitur, ꝓut egrediꝭ a virtute vel naturali potentia hoīs, ⁊ ſic ca pitur tanꝗ̄ entitas quedā, hñs bonitatē naturalē, que pciſe ſic ac cepta, eſt extra ꝯſiderationē moralis phie, Uerūtamē iſta boni tas naturalis, ſubſterniꝭ bonitatibꝫ ⁊ malicijs moralibꝫ ſuperue nientibꝫ. D ¶ Pro cuius intellectu notandū, ꝙ differentꝭ eſt determinatio actuū in naturalibus, ⁊ in voluntarie agentibꝫ, qꝛ in naturaliter agētibꝫ, virtutes actiue ſunt determinate ad vnū ⁊ ergo actiones taliū ſufficienter determinātur p virtutes acti uas taliū actuū, vbi gratia. Ex natura ignis ſufficienter determi natur calefactio, īduratio, reſolutio, exſiccatio, liquefactio, ⁊ etiā generare ſibi ſimile Sed cōtrariū eſt in volūtarie agētibꝫ, qꝛ ex quo virtutes actiue illoꝝ, nō ſunt determinate ad vnū, ſed hñt ſe indifferēter ad multa, ergo ex virtutibꝫ illis, nō pñt actiones ille accipere ſufficientē determinationē, Sed pma determinatio illa rū ex obiecto eſt Et ita ſi illud obiectū ſit ꝯueniēs rōni, mō dicto tūc pter bonitatē naturalē, ſtatim ꝯſeqꝭ vnā bonitatē ex obiecto Et hec eſt pma ſua bonitas, ꝗ̄ dici mereꝭ moralis, Et qꝛ pma de terminatio nature, eſt per formā generis Prima aūt determina tio actus moralis eſt ex obiecto, ꝯns ergo eſt, ꝙ bonitas actꝰ que eſt ex obiecto, ꝯueniēter dr bonitas eius ex genere E ¶ Sed hic merito dubitaꝭ, vñ ergo ratio ꝯuenit ad dictandū, aliqđ ob iectū eſſe ꝯueniēs reſpectu vniꝰ actionis, diſcōueniēs vero reſpe ctu alterius. Rñdeo. Sicut opabilia ꝗ̄ ſunt obiecta cognitio nis pctice, pſupponūt ipa entia naturalia, Ita etiā cognitio prac tica pſupponit vľiter cognitionē ſpeculatiuā, ⁊ ex illa in magna

ꝑte generat᷑. Q̄d em̄ ars dictat fundamētū groſſum deorſum eē̄
ponendū, nō ſtramina, trabem vero in medio eſſe ponēdū, nō aūt
lutū, totū hoc orit᷑ ex cognitione ſpeculatiua illarū rerū, vt ſatis
patet. Ita etiā in ꝓpoſito, ex naturis, potētie, agētis ⁊ actus ſpe-
culatiue cognitis, ꝓuenit rō practica, ad dictandū talē actū debe-
re tranſire ſuꝑ tale obiectū, ⁊ nō ſuꝑ aliud, vt ex natura hoīs, ⁊ ex
natura virtutis digeſtiue, ⁊ ex ꝯditione actꝰ comedēdi, rō dictat
ꝙ comeſtio hūana trāſire debeat ſuꝑ cibū, ⁊ nō ſuꝑ lapidē, q̄uis
forſan lapis ille ſit nutrimētū ꝯueniēs alicuiꝰ alterius Itē ex na-
tura actus vēdendi, q̄ cognoſcit᷑, ꝙ venditio eſt cōmutatio alicu-
ius rei ad equalitatē valoris in nūmiſmate, ſtatim ꝯcludit᷑ prac-
tice ꝙ vēditio nō debeat trāſire ſuꝑ rem ſacrā, ꝓ eo ꝙ illa non p̄t
habere equalitatē valoris cū nūmiſmate. F ¶ Et iſta ꝯcluſio
ſic accepta ꝑ rōnē practicā ex cognitione ſpeculatiua, eſt p̄mū di-
ctamē, q̄d habet moralis ꝯſideratio circa quēlibet actū, ⁊ ex con-
formitate ad tale dictamē, actus habet ſuā p̄mā bonitatē vel ma-
liciā moralē, Unde quēadmodū dictū eſt prius, ipſa determina-
tio actus moralis ꝑ obiectū, eſt prima determinatio ꝑtinens ad
ꝯſiderationē moralis phīe, preſupponens ſolā bonitatē nature,
⁊ ipſa ad nihil ſpeciale in illo genere (ſcȝ moris) determinat cir-
ca talem actū, ſed eſt quoddā potentiale p̄ncipiū in illo genere,
receptiuū oīm determinationū ſpecificarū moraliū G ¶ Sȝ
q꞉ eūdē actū circa idē obiectū ꝯtingit diuerſimode ſe habere, Iō
talis actꝰ ꝑ obiectū aliq̄lit᷑ determinatꝰ, eſt vlteriꝰ determina-
bilis, ꝑ diuerſas circūſtātias, q̇bꝫ diuerſificet᷑, vt dare indigenti
ꝯtingit diuerſimode, ſcȝ vl' de ſuo, vl' nō ſuo ⁊c. Et hec circūſtan-
tie ſi ſint rōni ꝯuenīētes dabūt actui vlteriorē bonitatē, q̄ eſt bo-
nitas ex circūſtātijs, Et ꝯn̄ter ſi finis bonꝰ eſt, ꝓpter quē fit talis
actꝰ, vlteriorē habebit bonitatē ex fine. Iſta aūt oīa, dant ſuā bo-
nitatē actui, inq̄ꝫtū ſunt ꝯformia rōni recte H ¶ In rōne aūt
recta, eſt talis ꝓceſſus circa iſta, Nā ex natura agentis, actionis
⁊ obiecti, facile ꝯcludit᷑, ꝙ talis actus ꝓpter talē finē debet fieri
⁊ nō ꝓpter aliū, vt ꝙ celebrare q꞉ verſat᷑ circa rem ſacrā, nō dȝ fie-
ri ꝓpt᷑ ꝯmodū t̄pale, ſȝ ꝓpt᷑ gloriā dei Cū aūt de obiecto ⁊ fine cō-
cluſum fuerit, q̄lia eſſe debeāt, facile etiā concludit᷑, ꝑ rectā rōnem
de circūſtātia q̄ eſt modus agendi, vcȝ ꝙ cū deuotione, ⁊ cū tran-
quillitate celebret᷑ Ex fine aūt ꝯſequēter facile ꝯcludit᷑ circūſtā-
tia t̄pis, q꞉ ratio facile dictat, ꝙ talis actio, nō debet agenti pro
ſemper ꝯuenire, ſed tūc dūtaxat, quando actio nata eſt conſequi
finem ſuū Verbi gratia, Correctio fraterna pctōris, nō ꝓ ſemper
eſt facienda, ſed eo tempore, q̄ ille extra paſſionē ꝯſtitutꝰ, capax

eſt correptionis ad cōſequutionē emēdationis, Ultimo vero ratio recta intromittit ſe de loco actionis, q eo q multe ſunt actiones que ſuā ꝯſequūtur cōpletam bonitatem, nulla tamen ratione habita de loco Et quidē quo ad pmā pticulā pmiſſi ſbi Ariſto. hec p nūc ſufficiāt Et ſcdam demū, i modū ſequētē aggrediamur

¶ Capitulū.vi. demonſtrat rationem practicam nihil circa exteriorem influere niſi mediante volūtate & ſm hoc actū dupliciter dici bonū perfecte vel imperfecte. A

Ratio dr practica p extenſionē intellect9 ad opus, quia aūt intellectus eſt volūtati viciniſſim9, et ab eo volūtas recipit ſuū obiectū, Ideo etiā ratio ex ſe proxime habet regulare actū volūtatis, ita q actui volūtatis pmo ibibitur, et impmi debet regulatio rationis, vnde etiā ad opus, qd p noſtram volūtatē nō poteſt aliter ſe habere, nō poteſt regulatio rationis attingere, vel ad illud ſe extēdere, ſed ad tale opus habet ſe ſolū ſpeculatiue Soli ergo illi actus debēt ꝯformari recte rationi, qui ex actu pdeunt volūtatis Actus igitur moralis pmū pncipiū eſt ratio, velut regula eius, cui debet conformari, volūtas vero eſt eius pmū pncipiū effectiuū, quia ratio non mouet ad exercitiū actus, niſi p mediū volūtatis. B ¶ Et ex hoc ſequitur, q multa dicūtur habere quoddā eſſe in rōne, que tn̄ actu nō ſunt poſita in eſſe, Et ergo ſm tale eſſe, multa bona vel mala dicūtur moraliter ſm quid, modo ipfecto, anteq̄ fiant, imo etiā ſi nūq̄ fiant, quēadmodū ſanare languētē bonū dicim9, licet nullus vnq̄ ſanans fuerit vel infirmus. Dicūtur em̄ talia bona vel mala, q ratio (a qua oīs moralitas trahit ſuā originē) ea iudicat tā q̄ ꝯſona vel diſſona ſuo recto dictamini C ¶ Dicūtur aūt bona vel mala modo ipfecto et ſm quid, q talis bonitas vel malicia (ſecluſa volūtate) attendit ſola ꝯparatione ad pmū pncipiū moraliū ſcz rōnem, omiſſa volūtate, que eſt pmū actiuū pncipiū earū Quare etiā nemo ppter talia laudat vel vitupat, meret vl demeret, neq̄ intrinſecus pficit, neq̄ deordinat, q talia ſolū habent eſſe ſuū in appheſione rōnis Jam (vt.ij. Ethicoꝝ dr) ſcire quidem in talib9 parū eſt, niſi aſſit et opari, Operari aūt iuxta ſtatim dicta fit mediāte ſola volūtate, que velut pma motrix in regno anime, proxime adequat rōni, tanq̄ ſupreme apphēſiue Et ita in actū volūtatis, ppter proximitatē eius vicinitatē ad rōnem, pmo deriuat ordo dictatus in practica rōne, quaſi ta[illegible]

cificante, p cuius ſcʒ mediũ, obiectũ ſpecificat actũ ſpecificatum Ita ꝙ ordo ille in actũ exteriorẽ deriuari nõ poteſt, niſi p mediuʒ volũtatis, cũ nullus actus exterior poſſit a rõne ꝓcedere, niſi mediante volũtate. Neqʒ rõ pt actũ exteriorem regulare, neqʒ in euʒ quicqʒ influere, niſi mediante actu volũtatis, in queʒ ꝓxime recipit regulatio rõnis, ⁊ eo mediante deriuat in actũ exterioreʒ a voluntate effectiue ꝓductũ D ¶ Unũ ſicut bonũ quãtũcũqʒ pfectum nullo mõ poteſt obijci volũtati, neqʒ ipam aliquo mõ allicere aut mouere niſi mediãte rõne oſtendente. Ita ꝯſequenter ratio nullã pt habere habitudinẽ realiter practicã regulatiuã ad actuʒ exteriorem, niſi mediãte actu volũtatis. Conſequens ergo eſt, ꝙ ſi aliqs ſit talis abſqʒ actu volũtatis in eſſe poſitus, qualeʒ recta rõ dictat omino eſſe diſponendũ; vt ſi beſtia forſan, puer, vel amens ſubleuet paupẽrẽ eo mõ quo rõ iudicaret exterius hoc eſſe faciẽdũ talis inquã actus erit bonus ſm quid ⁊ impfecte, neqʒ eius ꝯformitas ad rõnem, erit moralis bonitas, pro eo ꝙ nõ ꝓcedit a rõne operantis, qꝛ nõ mediante libera volũtate eius. E ¶ Cõcludimus ergo, ꝙ p ꝯparatõem ad pmũ pncipiũ actiuũ moralium, actus ipſe vltra bonitatẽ quã hʒ ex ſuo obiecto ⁊ ſpecie, p ꝯuenientiam ſcʒ ad rectam rõnem, que vocari pt bonitas inchoatiua potentialis, ſiue ſm quid, etiã ipſe actus ꝯſequit vlterius bonitatem moralem pfectã, realiter ſibi ꝯuenientem a ſuo efficiente, qđ eũdem libere ponit in eſſe Et ex hoc ipo ipa operatio laudabilis vel vituperabilis reddit ⁊ actor eius, p eo ꝙ agenti iam eſt imputabilis, qꝛ ſcʒ eam p actũ volũtatis libere poſuit, vel poſitiue ꝓhibuit poni in eſſe. Nam ex abſtinere a malo, voluntas neqʒ laudat neqʒ vituperat, ſed ex velle abſtinere, qđ in ꝓpoſito ꝓhibere dicimus. Idẽ quoqʒ iudiciũ p oĩa eſt, de malicia morali pfecta

¶ Capl̃m.vij. naturã & diuiſionẽ explicat ipſius imputabilis & q̃ differenter conueniãt actui voluntatis & alijs actibus A

PRo pleniori tñ dictoꝝ declaratõe eſt aduertendũ, ꝙ laudabile, vituperabile, culpabile, premiabile, ⁊ punibile, cõtinẽtur ſub quodã ꝯmuni pdicato, qđ eſt imputabile et indifferẽter reſpicit actũ bonũ, ⁊ actũ maluʒ. Fundat aũt rõ imputabilis in hoc pncipalr, ꝙ actio ſit in libera poteſtate agentis, libertas aũt agentis eſt in hoc, ꝙ ipm agens ſe ad alterũ ꝯtradictorioꝝ actiue determinat, quorũ tñ vtrũqʒ hʒ in poteſtate ſua actiua, alioqñ tũc ad neutꝝ illoꝝ ſeipm actiue determiaret, ſed

potius ab alio determinaret. Et ergo actiua determinatio agētis
req̇rit vtrūq; ꝯtradictorioꝝ eſſe in facultate ipius agentis, ꝑ quā
facultatē eo ipſo, quo ad alterū ꝯtradictorioꝝ ſe determinat, nō
poteſt ſe ad oppoſitū determinare, q2 al'ſ verificarent̄ cōtraria et
etiā ꝯtradictoria, qḋ eſt impoſſibile B ¶ Sz merito q̇s hic
dubitabit, an rō imputabilis p̄ciſe cōſiſtat in hoc, ꝙ actus ſit in li
bera poteſtate agentis Rn̄ſio, Videt̄ ꝙ vltra reſpectū quē habz
actus ad libertatē, ꝛ dominiū ſui ꝑncipij actiui, ipſum imputabile
addit quēdā reſpectū actus ad quedā finalia extrinſeca, correſpō
dentia actui vel agenti rōne actus, ſm debitū iuſticie vel cōgruita
tis, vt ſunt laus, vituperiū ꝛc. Vn̄ actū imputari nihil aliud vide
tur, q̄z ip̄m aſſcribi ad laudē vel vituperiū, penā, vel premiū ſuo
agenti, ſiue agat poſitiue ꝛ directe, ſiue negatiue ꝛ indirecte, vt q2
no impediuit actū, cū eū poſſz impedire C ¶ Nam ex habere li
berā poteſtatē ſup actū, ſequit̄ ip̄m agens habere dominiū ſup ſuū
actū, ꝛ ſic actus eſt total'r ipſius agentis, ꝛ ꝑ ꝯn̄s qn̄ ille actꝰ exhi
betur alicui, ſcz deo, ꝑncipi vel cōitati, tūc ei debet̄ aliq̇d ab altero,
tanq̄z ab illo cui agens dedit aliq̇d de ſuo, Inter iſtos reſpectꝰ du
os, quos īportat imputabile, primꝰ manet ſimpl'r inuariatꝰ ſm ſe
tam in bonis q̄z in malis. q2 eadem libertas eſt reſpectu actꝰ boni ꝛ
mali. Sed ſcḋs reſpectꝰ variat̄ ſm bonū ꝛ malū, ſcz in ordine ad
quedā finalia, nō q̇dem formal'r, ſz p̄ſuppoſita drn̄tia boni ꝛ ma
li, aliq̇d debet̄ agenti rōne actus boni, qḋ nō debet̄ ei rōne actꝰ ma
li. Nā actui bono debet̄ laus ꝛ p̄miū, actui aūt malo, pena ꝛ vitu
periū, qḋ q̇dē vituperiū etiā eſt q̄dam pena, ſicut etiā ꝑ oppoſitū
laus eſt quoddā p̄miū, ſicut ſm Ariſto. honor eſt premiū virtut̄
nō q̇dē ſm equalentiā, ſz q2 virtuti altius p̄miū hoīes dare non
pn̄t. q̄rto ꝛ q̇nto ethicoꝝ D ¶ Sed ꝯſequēter dubitat̄ an actꝰ
exterior ꝛ interior, ſint pariformit̄ īputabiles Dicendū ꝙ aliq̇d
ḋr imputabile vno mō ꝓprijſſime, q2 ſcz imediate eſt in poteſtate
volūtatis, ꝛ ſic ſolus actus volūtatis interior eſt imputabilis, q2
ſcz ſola volūtas ad ip̄m ſufficit, p̄ſuppoſita app̄henſione rōnis Et
ſic accipiendū eſt ḋcm̄ Auguſtini Nihil plus eſt in poteſtate vo
luntatis, q̄z ip̄a volūtas, ſcz actus volūtatis. Secūdo ḋr aliquid
imputabile, q2 ſimpl'r eſt in poteſtate volūtatis, q̄uis nō imedia
te, q2 ſcz ad eius executōem, volūtas indiget quadā vlteriori po
tentia, ꝛ ſic om̄is actus alteriꝰ potentie, ſiue ſp̄ualis ſiue corpora
lis, quē volūtas ſuo actu interiore p̄t imperare vt eliciat̄, vel im
pedire ne ponat̄, ḋr imputabilis, q2 talis coordinatio actuū, a p̄
mo actu vſq3 ad vltimū, eſt in poteſtate volūtatis, Verbi gratia,
p̄t aliq̇s ꝑ actū interiorē volūtarie imaginari circa delectabilia, ad

illā imaginationē3, ſequit̄ cōcupiſcentia in appetitu ſenſitiuo, ad quā ſeq̄tur actus exterior, imo qn̄q3 multi actus exteriores tendē es in eūdē finem, Et iſti o m̄es ſunt imputabiles. q2 oēs mediā te actu interiore, ſunt in libera poteſtate volūtatis E ¶ Ex iā habitis igit̄ ɔcludam⁹, ꝙ ſicut libertas volūtatis reſpectu opationis eſt pcipua cā ſue imputabilitatis, Ita ⁊ ipſa erit pcipua cā, quare ſua bonitas ſit pfecte moralis. Seq̄tur etiā ex pdictis, ꝙ aliquādo aliq̄d dr̄ bonū inchoatiue ſm quid, q2 rō de eo iudicat tāq3 ɔuenienti, licet nō ponat̄ in eſſe, Vn̄ bonitas talis ſolū eſt in rōne Interdū vo dr̄ impfecte bonū, q2 ſc3 in ſeipſo de facto diſpoſitum eſt, ſicut rō iudicat diſponendū, ſed nō a rōne, q2 nō mediāte libera volūtate, Interdū vo aliq̄d dr̄ moralr̄ bonū, q2 eſt poſitū libere in eſſe vt oportet, ⁊ hic gradus eſt bonitatis pfecte moralis, acceptus p ɔparationē ad ambo pncipia prima humanoꝝ actuum F ¶ Verū eſt tn̄, ꝙ ſicut idem eſt actus, qui aliqn̄ h3 eſſe ſolū in rōne, ⁊ qui a volūtate pducitur in eſſe, quēadmodū eadē eſt domus quā artifex pmo ɔcipit in mente, ⁊ poſtea facit in ope Ita eadem frequēter bonitas eſt ipſius actus, ei realiter inexiſtens a volūtate, ⁊ quā h3 in rōne, q̄uis interdū ſit diſtātia ſm eſſe, ſm ꝙ actus iam apprehenſus, aliqn̄ ponit̄, aliqn̄ vo nō ponit̄ in eſſe. G.

¶ Ex pmiſſis ergo om̄ibꝫ ſeq̄tur ſcd̄a pticula Ariſtotelici vbi, ab initio introducti, quā dr̄ ꝙ operās debet eſſe digēs, id eſt volūtarie ⁊ libere agēs, Unde ſi ſciret, ⁊ opatio a ſua volūtate nō libera pdiret, nō eſſet actio meritoria, neq3 moralr̄ bona vel mala, vt cōtingit appetitu intellectiuo mere naturali ⁊c. quo vitā quis appetit vel beatitudinē in vl'i. Talis autē actus ſm ſe, neq3 laudabilis eſt, neq3 etiā imputabilis eū elicienti.

¶ Capl'm. viij. oſtendit actus exterioris eiuſdē vnā eſſe bonitatē intrinſecā, aliā vo extrinſecā A

Verūtamen attendendū eſt, ꝙ act⁹ exterioris, vna eſt cōformitas ad recta3 rōnem, q2 ſc3 in ſe recte diſpoſit⁹ eſt tam ſm obiectū a quo h3 ſpēm, q̄3 ſm circūſtātias eum pceptibilr̄ attingētes, vt ſunt circūſtātie agentis, inſtrumēti, modi agendi, tpis ⁊ loci, Et hec ɔformitas eſt ei⁹ bonitas et q̄dem tūc pfecte eſt moralis, qn̄ talis ɔformitas deriuat̄ a rōne q2 ex volūtate finis, rō deliberatiua ſuā recipit virtutē motiuā, q̄d nō fit niſi mediante libera volūtate. Et hec bonitas dici pt intrinſeca vel abſoluta, q2 ſm ea ſumit̄, que actū attingūt exteriore3, ⁊ ei ɔiūgūtur, de qua etiā hactenus ſermo intelligēdus eſt B Eſt preterea ⁊ alia q̄da3 euiſdē act⁹ bonitas, que appellari pt extrinſeca

qꝛ eſt ex circūſtantia extrinſeci finis, que oīno accidentalr, ꝛ cum
hoc inſenſibilr actū attingit. Nam qꝛ bonum eſt ex cauſis finalibꝰ
ideo rōnis dictamen, p̄cipue de fine ipſius actꝰ ſe intromittit Vñ
ſicut rō in p̄mis reprobat actū tranſire ſup materiā actui agentis
incōuenientē, vt mādu care humanū ſup terrā vel lapidē, Ita etiā
quoſdā vetat accipi fines actionū, hos q̇dem qꝛ ſm ſe mali ſunt,
tanq̄ oēm actionē ꝓpter ſe elicitam inficientes, vt eſt vana gloria
Alios ſo vetat, qꝛ licȝ ſm ſe rōni ꝯueniāt, tñ qꝛ finis potior eē de/
bet naturali ordine, his q̄ ſunt ad ipſum, incōuenienter accipiūtur
tanq̄ fines quarūdā actionū; que ſunt viliores ſiue ignobiliores,
qꝛ in talibꝰ affectꝰ ꝑuertit ordinem diligendoꝝ, qd̄ eſt ꝯtra dicta
men recte rōnis. Ex p̄dictis igit̄ ꝯcludit̄ tertia particula premiſſi
verbi ariſtotelici, vbi dr̄, ꝙ operet̄ ſciens ꝛ eligens ꝓpter hoc, id ē
ꝓpter finem bonū ꝛ ſtudioſum L Alij ſo exponunt qd̄ ibi dr̄
eligens ꝓpter hoc, id eſt qꝛ ſic dictū eſt a rōne, Et huic omnino ꝯſo
nat. D. S. 2ª 2ᵉ. q. ij. ar. dicens, Nō actus virtutū moraliū
debet exercere ꝓpter iudiciū rōnis, nō ꝓpter paſſionē. Sȝ qꝛ bonū
rōnis eſt finis virtutis, ideo etiā p̄t dici finis actus virtuoſi. Et
p̄terea finis nō dr̄ ſtudioſus reſpectu actus, niſi qꝛ rō recta dictat
talē actū ꝓpter talem finē eſſe dicendū vel faciendū. Nō ergo ab/
inuicem diſcrepāt, actū eligi ꝓpter bonū finē, ꝛ euȝ eligi ꝓpter h̄
qꝛ ſic a rōne dictatus eſt D ¶ Verūtamē vanū eſt qd̄ alij adij/
cere vident̄, ſcȝ ꝙ nō ſufficiat ad bonitatē actus ꝙ fiat ꝓpter finē
rectū, ſed vltro oporteat finē illū accipi tanq̄ a recta rōne dicta/
tum, quaſi finis ille nō daret bonitatē actui qui fit ꝓpter ip̄m, niſi
ipſe finis acciperet̄ ꝑ actū reflexū tanq̄ a rōne dictatꝰ, ꝛ in hoc ca/
ſu actus nō eſſȝ bonꝰ, ſed maneret actus indifferens, qꝛ non cōtra
rōnem neq̄ ſm ratōnem, ꝛ ideo neq̄ vitioſus neq̄ virtuoſus, vt
em̄ cap̄lo ſequenti patebit, aliqui ſunt fines ſtudioſi actibꝰ ꝯmē
ſurati, q̄ plerūq̄ actibꝰ ipſis cointelligūtur, vt eſt ſubleuatio ꝓxi/
mi in datōe elemoſyne. Qñ ergo actus a vigilante ꝓcedit rōne, q̄
bonitatē app̄hendit ipſius finis ꝯductōem quoq̄ medij, ſcȝ actꝰ
ad ip̄m, quid opus eſt actu reflexo cogitare actū illū cū ſuo fine eē
dictatū a recta rōne, Immo virtualr actꝰ ille reflexus ineſt intē
tioni dantis elemoſyā, neq̄ em̄ dictaret actu recto dandā elemo
ſynā pauperi, niſi ꝟtualr p̄ſupponeret ꝙ ſic facere, eſſȝ de dictami/
ne recte rōnis. quēadmodū dicens ſortē currere, etiā virtualr in/
tendi dicere, ſortē currere verū eſſe, ꝛ ꝓpter h̄ om̄is ꝓpoſitio natu
rali ꝛ ꝯcomitante ſcatiōe ſcat ſe veram eſſe, oīs em̄ enūciās aliq̄d
eo ipſo quo enūciat ſcat id qd̄ annūciat verū eſſe, ꝛ ita om̄is q̄ ꝑ rec
tā rōnē dictat aliq̄d eſſe faciendū, etiā ꝟtualr p̄cedit ꝛ p̄ſupponit

illud eſt de recto dictamine, ſicut etiã virtualiter p̄ſupponit illud
ſic dictandũ eſſe, hoc aũt idẽ eſt ꝙ ipſum ꝑ tali, qd̓ ſit de recto dic
tamine h̄re Et ꝑ ꝯñs finis ipſe ſic virtualr̓ incluſus dabit verã
bonitatẽ actui ꝓpter ſe elicito E ¶ Bonitas aũt hec vel ma
licia, ꝯueniẽter dr̄ extrinſeca, qꝛ actui nedũ in ſua ſubſtãtia ꝯſide
rato, quin etiã actui ſm̄ rõnẽ in ſe bene circũſtãtionato, p̄t adeſſe
ꝛ abeſſe, Qꝛ actus ille ad talẽ finẽ, hꝫ ſolũ accidẽtalẽ ꝛ oĩno vo
lũtariã ꝛ indeterminatã habitudinẽ, ꝛ nullã ꝯmẽſurationẽ natu
ralem, ſꝫ bonitas hec eſt latens qꝛ ꝯuenit actui exteriori, ex ſola
intẽtione interiore voluntatis, q̄ latẽtiſſima eſt, Et talis bonitas
eſt actũ ſolũ exteriorẽ extrinſece denominãs, ab obiecto p̄ncipali
interioris actus, qd̓ eſt finis, quẽ ſcꝫ nõ eſt neceſſe adeſſe vel con
iũgi actui Neqꝫ eidẽ ꝑceptibilr̓ adeſt, vbi alie circũſtãtie plerũ
qꝫ actui ꝯiũgũt, eidẽqꝫ regulatiue adeſſe ſenſibilr̓ ꝑcipiũtur.

¶ Caplm̄ ix. demonſtrat ꝙ differenter finis dat bonitatẽ vel maliciã actib⁹ exteriob⁹ & ꝙ differẽter actus determinãtur ad ſpeciem bonitatis vel malicie. A

PRo diſtinctiori aũt explanatiõe dictoꝝ, eſt aduertẽdũ,
ꝙ duplex eſt finis, q̇dã eſt vltim⁹ vt beatitudo, Et iſte
qñ accipit̓ in cõi, nõ dat aliquã ſpẽm actui, qꝛ intendit̓
in õni actu tã bono ꝙ̄ malo, Et ꝑterea act⁹ ſpẽm dꝫ reci
pere a fine ꝓrio, vt bñ notat. S. D. p̄ma ſcd̓e. q. j. ar. iij. ad tertiũ
Neqꝫ etiã finis vltim⁹ cõiter accept⁹, p̄t poni circũſtãtia actus
qꝛ oẽs circũſtãtie, bone ſumũt̓ in ordine ad ipſum, vt act⁹ ꝓpor
tionet̓ ꝑ circũſtantias illi fini, tanꝙ̄ ad eũ ꝯducens, Finis aũt vl
timus i ꝑticulari acceptus, bñ dat aliquã ſpẽm actui, vt de⁹ q̇ eſt
obiectũ charitatꝫ, dat ſpẽm charitati. F ¶ Alius eſt finis ꝓ
pinquus, ꝛ iſte iterũ eſt duplex, q̇dã eſt ipſi⁹ act⁹ vel op̄is, ꝛ eſt q̇
imediate eſt ꝯiũct⁹ actui, ꝛ ꝓportionat̓ obiecto act⁹, vt dationis
elemoſyne finis ẽ ſubleuatio neceſſitatꝫ i ꝓrio ꝛ ꝯſeruare naturã
ẽ finis mãducatiõis ꝛ ablutio ꝑfuſiõis aque, afflictio ſꝓ vl̓ vexa
tio finis eſt flagellatiõis vl̓ ꝑcuſſiõis, Itẽ delectatio in actu gũs
tiõis vel guſtatiõis vl̓ ſumptõis cibi vl̓ pot⁹, forma dom⁹ ex cõ
poſitiõe ꝯſurgẽs, eſt finis op̄is ipſi⁹ edificatoris Et iſte finis et
actus ſuus, ſemꝑ ſunt eiuſdẽ bonitatꝫ etiã moralis, qꝛ act⁹ mal⁹
nõ p̄t eſſe ꝓportionat⁹ bono fini moralr̓, vt patet ꝑ D. S. i ſcd̓o
Et de iſtis dr̄ cõiter, ꝙ aliq̄ ſunt ꝯiũcta malo fini vt
fornicatio. L ¶ Alius eſt finis agẽtis, quẽ agẽs ex actu inten

dit pcurare, vt vtilitas, quã ꝯſeq̃r ex edificatiõe, de q̃ fine, pcedẽ
ti capi. loquuti ſum⁹ Jã agẽs frequẽter ex bono actu, vult aliqñ
attingere malũ finẽ, Vñ talis finis, dat actui aliã ſpẽm, q̃ ei det
obiectũ, vbi prior finis, q̃ ſcʒ dr̃ finis ipſi⁹ act⁹, dat actui eandẽ
ſpẽm cũ ſuo obiecto Nã ex q̃ talis finis eſt naturalr̃ ⁊ regularr̃
ꝯiũct⁹ obiecto act⁹, ſm q̃ act⁹ exercet̃ circa tale obiectũ, Jõ boni
tas moralis ex tali fine pueniẽs, frequenter dr̃ bonitas moralis
ex obiecto quẽadmodũ i cibatiõe pauperis, ſaturitas ⁊ recreatio
ei⁹, ſũt fines, dãt q̃q bonitatẽ ex pte obiecti D ¶ Ex pmiſſis
ſeq̃r corollarie, q̃ actus aliqñ determinat̃ ad certã ſpẽm boni vel
mali ex ſuo obiecto, ⁊ hec ſpẽs ſiue determinatio regulariter re
ſpicit habitũ eliciẽtẽ, vt fornicatio ex eo, q̃ eſt circa delectabilia
tactus, Aliqñ vero determinat̃ act⁹ ad ſpẽm ex fine, ⁊ illa eſt for
malr̃ reſpectu alteri⁹ Et hec ſpecificatio reſpicit habitũ ĩpantẽ
E ¶ Vñ triplicr̃ ꝯtigit ſpecificatio act⁹ Nã aliqñ determinat̃
ad certã vnã ſpẽm, ſimul ex pte finis ⁊ ex pte obiecti, vt cũ aliq̃s
act⁹ ſimul elicit̃ ⁊ ĩpat̃ ab eodẽ habitu, vt cũ q̃s fornicat̃ ppt de
lectationẽ tact⁹, Aliqñ vo ad vnã ſpẽm determinat̃ act⁹ ex obiec
to, ⁊ ad aliã ſpẽm ex ſuo fine, vt cũ act⁹ ex vno habitu elicit̃, ⁊ ab
alio ĩpat̃, vt qñ charitas ĩpat act⁹ aliaꝝ ꝟtutũ, vel qñ q̃s furat̃ vt
mechet̃, Ex obiecto eñ determiat̃ ad auaritiã vl̃ iniuſticiã, ex fine
vo determinat̃ ad ſpẽm luxurie Et q̃dẽ ibi nõ ſunt duo pctã, ſed
vnũ pctm̃ duplex. i. vn⁹ act⁹ hñs duas malicias, ppt duas ſpẽs
vñ oportet illas etiã ꝯfiteri, Aliqñ vo act⁹ determinat̃ ad certã
ſpẽm ex fine, ſʒ ad nullã ſpẽm determinat̃ ex obiecto, vt edificatio
primi ĩpat̃ a charitate ſʒ nõ elicit̃ ab ea, q̃ ei⁹ eſt elicere act⁹ inte
riores, pp̃ q̃s prim⁹ nõ pt edificari, cũ nõ pñt ſibi inoteſcere, tñ pri
mi edificatio, nõ ſpecificat̃ ex obiecto, q̃ fit idifferẽter p act⁹ ex
teriores omniũ aliarũ virtutũ.

¶ Caplm̃. x. efficacir̃ oñdit bonũ morale & malũ ei oppoſitũ eẽ differentias eſſentiales actuũ ĩterio rũ volũtatis, actuũ vo exterioꝝ ſolũ denoĩatione q̃dam extrinſeca.

Ex pmiſſis iã fundamẽtis, parata eſt via, ad diſſoluen
dũ familiare quoddã dubiũ, vtrũ ſcʒ bonũ ⁊ malũ, ſint
drñe eſſentiales ſpecificatiue i actib⁹ moralib⁹, Circa
qd̃ tria p ordinẽ ſunt vidẽda, Primũ cur tertio ꝯ gẽti
les ca. ix. aliq̃d dr̃ finis rõnis, ſcd̃o q̃re eodẽ paſſu, ⁊ etiã ſcd̃o ſen
tẽtiarũ, bonũ ⁊ malũ i moralib⁹ ſumũt̃ ſm ordinẽ ad finẽ, vl̃ ſm

ꝑuatione ordinis, vbi dr ꝙ a fine rõnis, dicũt aliq̃ i moralibꝫ bo
na vel mala, tertio erit respõdendũ ad q̃sitũ. Pro pmi deductiõe
supponam⁹, ꝙ rõnis hũane (inq̃ztũ pctica vel actiua ẽ) obiectũ for
male, est bonũ ꝛ malũ. Et ꝑ h̃ itellect⁹ pctic⁹ differt a speculatiuo
tertio de aĩa, qꝛ pctic⁹ dicit .i. dictat de ꝓsequẽdo ꝛ fugiẽdo, nõ aũt
speculatiu⁹. Quo fit ꝙ formale obiectũ pctice rõnis (inq̃ztũ opati
ua est) idẽ est cũ formali obiecto volũtatꝫ rõnis q̃d ẽ tãq̃ꝫ p̃sentãtꝫ
volũtatꝫ ꝓo velut i ipm tẽdẽtis. B ¶ Nec mirũ, qꝛ a rõne pc
tica volũtas dꝫ recipe suũ obiectũ, Nã affirmatiõi ꝛ negatiõi i
mẽte correspõdet fuga ꝛ ꝓsecutio i volũtate. vi Ethicoꝝ. Uerũ
tamẽ illud idẽ obiectũ formale itellect⁹ ẽ ipa veritas qꝛ verũ ẽ bo
nũ itellect⁹ ꝛ veritatis pticipatione oẽs actus rõnis suã sortiũt
ꝑfectionẽ vñ veritate deficiẽte iã nõ rõ, sꝫ rõnis corruptio est di
cenda, Hec aũt practica veritas, cõit vocat rectitudo rõnis, ab
ipa q̃q̃ꝫ rõ denoiat recta, cui⁹ forsan cã est, qꝛ rectitudo ẽ ꝑfectio
ap̃ppata mẽsure siue regle, Jã rõ pctica ẽ regla opatiõis, vñ ei cõ
uenienter attribuit rectitudo, cũ suo opposito, qd ẽ obliq̃tas. C
¶ Quia igit bonũ tã respectu volũtatꝫ q̃ꝫ respectu rõnis practice
rõnẽ hꝫ formalis obiecti. Quia p̃terea bonũ ꝛ finis ꝛ ꝯueniẽs, eã
dẽ hñt rõnẽ, Jõ qd a rõne iudicat tãq̃ꝫ ꝯueniẽs, ꝛ ꝑ ꝯñs tãq̃ꝫ bonũ
ꝯgrue dr finis rõnis .i. finis a rõne dictat⁹. Dicit etiã finis volũ
tatis .i. a volũtate volit⁹. Verũtñ qd a recta rõne iudicat bonũ
erit simpliciť bonũ ꝛ volẽdũ, vnde etiã tale bonũ dr finis q̃ ẽ sm
rõnẽ .s. rectã, Qd ꝓo dictat tãq̃ꝫ ꝯueniẽs ꝑ rõnẽ obliquã, bñ dr ex
tẽso noie finis rõis, nõ tñ sm rõnẽ, sꝫ poti⁹ fini, q̃ ẽ sm rõnẽ, ꝯri⁹.
Pꝫ g̃ cur aliq̃d dr finis rõnis. D ¶ Uerũtñ vt ex mgrõ sen. dis.
xxviij. scdi colligit, finis vnomõ accipit cõit vt qdlibꝫ volitũ fi
nis dicat, sicut ibidẽ sm Augustinũ volũtas vidẽdi, ꝑ fine hꝫ vi
sionẽ, ꝛ volũtas ꝑ fenestrã vidẽdi trãseũtes, ꝑ fine hꝫ visionẽ trãs
eũtiũ, scdomõ accipit finis ap̃ppati⁹ ꝑ volito illo, ad qd aliud
volitũ ordinam⁹ Et tũc ꝓpe ẽ cã finalꝭ, hũc aũt modũ tãgit mgr̃
ibidẽ cũ iq̃t finis volũtatꝫ ẽ illd, qd volum⁹ ꝑ qd iplet ipa volũ
tas, vl poti⁹ aliud, ꝓpt qd illud volum⁹ Sup isto ꝓbo sic dicit
S D Quia oẽ bonũ rõnẽ finis hꝫ, bonũ aũt obiectũ ẽ volũtatꝫ,
Jõ qdlibꝫ volitũ, qd ẽ obiectũ volũtatꝫ finis dici pt, Sꝫ magis
dr finis ꝓpe illd, i qd vltimo volũtas tẽdit ꝛc. E ¶ Jn h̃ aũt
qd dicit mgr̃, ꝑ qd iplet ipa volũtas, tãgere videt cãm seu poti⁹
rõnẽ, sm quã iuxta p̃determiata omne volitũ ꝯueniẽs dr finis vo
lũtatis, qꝛ scꝫ ipm volitũ, ꝯplet, ꝑficit, ꝛ terminat actũ volũtatꝫ
Jam sm p̃habita, ipsi⁹ finis ẽ ꝯplere, ꝑficere, ꝛ terminare ꝛ ecõ
uerso Et g̃ sm doc. xxxviij. dis. scdi. ar. v. ad q̃rtũ ꝛ q̃ntũ, obiectũ

act⁹ ſine materia eius circa quã, eſt finis ei⁹, nõ q̃dẽ remot⁹, quẽ ſcʒ agẽs intẽdit, ſʒ ꝓxim⁹, Cui⁹ cã iã ſtati tacta aſſignat ab eodẽ diſ.j.ꝑmi.ſen.q.ij.ar.j.ad ſcðm, Qꝛ ſcʒ obiectũ terminat ꝛ ꝑficit ipſam opationẽ Jã ſm eũdẽ ꝑma pte.q.vi.ar.iij.i corpe, aliqd dr finis alicui⁹ rei vno mõ, qꝛ ꝯueniẽs ẽ ei ipm attigere, vt graui in loco ſuo q̃ſcere, Jã manifeſtũ ẽ ꝙ act⁹ ꝑficiẽ i attigẽdo ſuũ obiectũ, qꝛ ab ipo ſpẽm accipit ꝛ ꝑfectionẽ eſſentialẽ F ¶Et q̃bo pꝫ, ꝙ act⁹ exterioꝛ volitus, dr finis ipſi⁹ volũtatis, vñ etiã ꝑma ſcðe.q.ꝑ.ar.ꝑ.ad ſcðm, manifeſte dr, ꝙ act⁹ volit⁹, eſt finis ipi⁹ velle q̃ ipat, Et.q.lxxij.ar.iij.obiecta actuũ exterioꝝ ſm ꝙ ꝯparantur ad actũ iterioꝛẽ volũtatẽ, ħnt rõnẽ finiũ, Et ex ħ ħnt ꝙ dãt ſpẽm actui, ꝛ.q.lxxiij.ar.iij.obiecta actuũ ſunt fines coꝝ. obiectũ aũt ħꝫ rõnẽ finis, ſm ꝙ itẽtio agẽtis ferẽ in ipm. G ¶Uerũm aliqñ act⁹ volit⁹ nõ ordinaẽ a volẽte ad aliq̃d aliud ſeparatũ ab eo, vt fur accipit rem ad eã habendã, mechus foꝛnicaẽ ꝑpẽ delectationẽ Jnterdũ ħo volens oꝛdinat actũ volitũ ad aliũ finẽ, q̃ eſt aliq̃d diſtãs vł ſepatũ, vt cũ furaẽ vt mecheẽ, Jn ꝑmo q̃dẽ caſu, actus volit⁹ clare eſt finis volũtatis, qꝛ etiã eſt ei⁹ cã finalis, Jn ſcðo finis actus voliti, dr appropriat⁹ finis volũtatis, qꝛ eſt eius cauſa finalis, act⁹ ħo volit⁹ erit ei⁹ obiectũ naturalr ſpecificatiuũ Et in ħ iuxta ſtati dicta act⁹ ſic volit⁹ adhuc retinebit rõnẽ finis reſpectu volũtatẽ, q̃uis nõ ꝑprie rõnẽ cauſe finalis. H ¶Ad ſcðm ħo deſcẽdẽdo ſupponaẽ ex ꝑdictis, ꝙ act⁹ volũtatẽ dr moralẽ bon⁹, q̃ eſt recte roni ꝯfoꝛmis, hec aũt ꝯfoꝛmitas eſt penes idẽptitatẽ obiecti, i q̃ volũtas cõicat cũ recta rõne, Cũ ġ dictatũ a recta rõne ſit finis, q̃ eſt ſm rõnẽ, ꝯñs eſt, ꝙ bonitas moꝛalis volũtatis eſt ꝑ ħ, ꝙ ipa tẽdit obiectiue in finẽ, q̃ eſt ſm rõnẽ, vbi malicia tẽdit in ꝯtrariũ, Uñ patet, q̃re in moꝛalibꝫ, bonũ ꝛ malũ ſumũẽ ſm oꝛdinẽ ad finẽ vel pꝛiuationẽ oꝛdinis, Oꝛdo eñi ibi nihil aliud eſt, q̃ʒ habitudo ꝯfoꝛmitatis ꝛ tẽdentie volũtatis, ad finẽ a ratione dictatũ, que habitudo ꝯfoꝛmitatis facit actũ bonũ ratione recta exiſtente, malũ vero actũ facit qñ eſt erronea, ꝛ ſic patet, quare a fine rationis in moꝛalibꝫ, aliqua dicũtur bona vel mala. J ¶Cũ ergo bonũ ꝛ malũ tanq̃ʒ exiſtentia in rebus, dicere debent perfectionẽ vel imꝑfectionẽ intrinſecã actus, Quia pꝛeterea eſſentiale eſt voluntati, ꝛ actui eius, obiectiue tendere in finem ꝛ bonum, inquãtum potentie inclinatiua eſt Et pꝛeterea eſſentiale eſt voluntati ꝛ actui eius, obiectiue tendere ſolum in illud, quod a ratione pꝛeſentatũ eſt, ꝛ hoc inquãtum libera voluntas eſt, hoc aũt in quod tẽdit volũtas de neceſſitate vel eſt finis q̃ eſt ſm rõnẽ, vel ei cõtrarius, Cõſequens ergo eſt, ꝙ oĩbus iam

premiſſis rñſio ad illud, qđ pncipal'r queſitū eſt, q̄ bonū morale et malū ſibi oppoſitū ſunt drñtie eſſentiales actuū volūtatis p ſe pmo, et ab illis actib' quadā extrinſeca denominatōe ex ɔſequenti bonū morale ꝛ malū ſm viā cōicatōis ꝛ participationis, deſcendūt ꝛ deriuant̄ ex actib' volūtatis tanq̄ʒ ex cauſis, in actus exteriores a pdictis actib' effectiue ꝓdeūtes ꝛ imperatos. Actus eñ exteriores nō ſunt dicendi morales, niſi qten' ab humana volūtate ꝓcedūt ꝛ rōe. que ſunt pncipia toti' moralitat̄ʒ. Quare etiā act' interiores potentie vegetatiue, ꝛ alij ex ſola imaginatōe ꝓcedentes, neq̄ʒ morales dicūtur, neq̄ʒ humani, neq̄ʒ moral'r boni vl' mali. K ¶ Dicūtur aūt ɔueniēter bonū ꝛ malū drñtie eēntiales, q2 ſumūtur ab his ad q̄ volūtas ꝛ rō cū actib' earū, eſſentialē habent habitudinē ſeu ordinē, ſcʒ ab obiecto volūtatis, ꝛ a rōne pſentatiua eius Et ab actib' haꝝ potentiaꝝ, actus exteriores habēt q̄ ſint morales ꝛ moral'r boni vel mali Vñ etiā bonū ꝛ malū morale ponūt in eis diſtinctōem ſpecificā, inq̄ʒtū morales ſunt, id eſt ꝓut ſubſtant actib' volūtatis ꝛ rōnis practice, ꝛ ab eis ꝓcedūt. Cuius declaratio aliqñ latior habebitur.

¶ Capl'm.xi. elegāter motiua dñi Durādi cōtra pdeterminata caplo ꝓximo oñdit A

Contra ɔcluſionē hanc finalē, ſunt argumēta Durādi q̄ primo arguit virtual'r ſic, Bonitas ꝛ malicia, ſunt ꝓprietates pſupponentes actū moralē in eſſe ſpecifico cōſtitutū, igit̄ nō ſunt differentie eius. Cōſequētia tenet ex logicis, Añcedēs ꝓbat̄, q2 rō bonitatis ꝛ malicie moralis, eſt rō ɔuenientie vel diſcōuenientie ad rōnem rectā, ꝛ ſic ſunt relatiōes pſupponentes fundamentū ꝛ ſubiectū, ſcʒ actū ꝛ ſuū obiectū. Actus aūt in ordine ad ſuū obiectū acceptus, eſt actus ſm eſſe ſpecificū accept' Scđo bonū ꝛ malū naturale in actib' nature, nō ſ̄ʒ drñtie eſſentiales, Igit̄ neq̄ʒ in actib' moralib', Añs p3, Cōſequētia ꝓbat̄, q2 hincinde eſt par rō, illo ſolo dempto, q̄ bonū ꝛ maluʒ in moralib' hñt imputabilitatē, nō aūt in actib' nature Tertio ſic arguit frater Eggardus, natural'r pus intelligit̄ actus eſſe cōformis rōni, q̄ʒ intelligat̄ eſſe bonus, Igit̄ bonitas pſupponit conformitatē, ꝛ p ɔſequens potius ɔformitas ipſa ponet̄ drña actus q̄ʒ bonitas Quarto, malū dt pūatōem, ſʒ illa nō pt eſſe differentia actus poſitiui, Igit̄ B Rñdeo ergo Ad pmū dicam' ad ꝓbationē añcedentis, q̄ actus voluntatis ɔparat̄ vno mō ad rōnem, inq̄ʒtū rō eſt, id eſt pciſe inq̄ʒtum rō eſt ei pſentatiua ſui obiecti, ſine cui' pſentia (que fit p ſolā preſentatōem rōnis) voluntas

nō poteſt velle,ſicut nec ignis abſente cōbuſtibili cōburere, Et ſic
actus volūtatis nō accipit vt moralis,ſed potius vt res q̄dā na
ture,vt ex dictis ſatis patere pt. Alio mō ꝯpaꝛ actus ad rōnem
inq̄ꝫtum recta eſt,ſcꝫ vel ꝑ ſyndereſim,vel ꝯformiter ad inclinati
onem ſyndereſis,ꝑ actū prudentialem recte iudicās de his,q̄ ad
vitā ptinent humanā quo ad honeſtatē ⁊ decentiā, in ordine ad fi
nem totius vite humane. E ¶Eſt aūt ſyndereſis iuxta cōem
opinionē,habitus intellectui generalis,nō acq̄ſitus,nūq̄ꝫ errās
velut deriuatio q̄dam infallibilis intellectus,oſtendens nobis in
ꝯmuni.q̄d bonū,q̄d malū,de quo pſalmiſta ait. Signatū eſt ſup
nos lumen vltus tui dn̄e,id eſt a vultu tuo deriuatū,oſtendēs no
bis bona vnde eſt naturale iudicatoriū diuinitus nobis ꝯcrea
tum,quo bonū a malo equalr̄ diſcernere poſſum⁹ in om̄ibꝫ actio
nibꝫ,ſp ad honeſtatē inclinās ⁊ decentiaꝫ,remurmurās aūt turpi
tudini,ad ordinādū hominē debite,⁊ pficiendū in ſeipo ſp anhe
lans. Et ab habitu iſto,tanq̄ꝫ a p̄ncipio cōi,deriuant dictamina
prudentie reſpectu particulariū agibiliū,queadmodū in ſpeculati
uis,ſcie particulares deriuantur ex p̄ncipijs cōibꝫ,q̄uis ppter di
uerſa impedimenta humane fragilitatis,talis deriuatio fiat vtro
biq̄ꝫ (in ſpeculatiuis ſcꝫ ⁊ practicis) ſolū in paucioribꝫ Sicut em̄
pauci ſunt ſcientifici,ita etiā ſunt pauciſſimi prudentes ⁊ virtuo
ſi D ¶Ad ppoſitū redeūdo,ex quo rō vt informata ſyndere
ſi,⁊ actibꝫ ab ea deriuatis,eſt p̄mū ⁊ adequatū p̄ncipiū moralium
ideo ex tali cōparatōe ad eam ſic informatā,act⁹ volūtatis accipi
tur pprie vt moralis, Et de rōne ſic accepta,intelligit illud dictū
ꝯmune.S.D. Actus dicūtur morales ſm q̄ ſunt a rōne Ad hūc
ſenſum accipiēdū eſt v̄bū.S D.p̄ 2ᵉ.q.xix.ar.p̄.ad tertiū,dicēs
Bonū ꝑ rōnem pſentat volūtati ꝑ obiectū,⁊ inq̄ꝫtum cadit ſub
ordine rōnis ptinet ad genus moris,⁊ cauſat bonitatē moralem
in actu volūtatis. Rō em̄ p̄ncipiū eſt humanoꝝ ⁊ moraliū actuū
Hec ibi. Per ordinē aūt rōnis.S.D.intelligit dictamē recte rō
nis regulariter,qd̄ dictamē regulariter oritur ex ſyndereſi in his
que nō ſupra naturā ſunt. Et iuxta p̄determinata bonū ⁊ malum
morale,dicūtur preciſe ex cōparatōe ad rōnem informatā ſynde
reſi, Hec aūt habitudo,licet preſupponat actū volūtatis iam con
ſtitutū in eſſe nature,penes p̄mā ſcꝫ ꝯparatōem,nō tn̄ in eſſe mo
ris,ſtat nāq̄ꝫ actū volūtatis ſm quoſdā elici in amentibꝫ ⁊ fatuis.
iuxta p̄mā habitudinē,qui nullo mō eſt moralis E ¶Eſſe er
go moris ꝯuenit actui volūtatis ex ꝯparatōe ad rōnem,inq̄ꝫtū re
cta eſt,vt ſic actus moralis in genere idem ſit,qd̄ actus ordinan
dus,aut debens ordinari rōne,vel d̄ꝫ actus de quo rō recta ſe intro

mittit. Et hoc accipiat̄ loco generis, Huius autē directa diuiſio
eſt; ſi fiat penes ꝯcordans rōni recte (in quo cōſiſtit rō boni) et pe/
nes diſſorme rōni (in quo ꝯſiſtit rō mali) vn̄ pꝫ ꝙ bonuꝫ ⁊ malum
ſic expoſita, ſunt drn̄tie eſſentiales actuū, inqꝫtum humani ⁊ mo
rales ſunt, nō q̇dem ſpecifice drn̄tie, ſꝫ potius generice, imo ſunt
ꝑme drn̄tie, alijs ſpēb⁹ ⁊ differentijs moralib⁹ preſuppoſite. Quō
aūt ꝯcurrat ſiue coincidat, ſpēs actus volūtatis ſm ꝑmā ꝯpara
tionē, cū ea ſpecie q̄ eſt penes ſcd̄am, poſterius explanabit̄. F

¶ Ad ſcd̄m dd̄m, ꝙ argumentū ipſum ſecū ſuā adducit ſoluti/
onē. Ex hoc nāqꝫ actus eſt imputabilis formalr̄, q꜠ cōcordat vel
diſſonat rōni recte, q꜠ aūt ſm hoc ip̄m accipit̄ rō boni ⁊ mali mo/
ralis, ꝯſequens eſt, ꝙ ex hoc ipſo ꝙ hoc cōe, ſcꝫ actus imputabi/
lis debeat ꝓſuis differētijs directe diuiſiuis, habere bonū ⁊ maluꝫ.

G ¶ Ad tertiū dicendū, ꝙ bonū ⁊ malū in ꝓpoſito idē ſunt
realiter, cū ꝯformitate ⁊ diſſormitate ad rōnem rectā. Naꝫ vt de/
claratū extitit, cuiuſcūqꝫ eſt aliqua regula, eius bonitas ꝯſiſtit in
ꝯformitate ad illā, malicia ṽo ex inconformitate ad eādem. Un̄
ꝯforme ad rōnem rectā, facit deffinitōnem q̇d nominis boni mo/
ralis in ꝓpoſito. Nec mirū, ſi drn̄a reſoluat̄ interdū tali modo, in
aliquod notius, aut ꝑus ſm modū intelligendi. Nā ⁊ ꝛ̄rōnale cō/
uenicter deffinitur, qd̄ eſt habēs aīam rōnalem velut partē ſui. Un̄
venit negāda ꝯn̄tia argumenti, Tum ꝑmo, q꜠ bonuꝫ ⁊ malū ſunt
q̄dam incōplexa, incōplexio aūt req̄rit̄ ad drn̄tiā apud logicos, ſi
cut ad alia ꝑdicabilia, ⁊ nō ꝯuenit ei, qd̄ dico ꝯforme ad rōeꝫ aut
diſſorme q꜠ ꝯplexa ſit, Tū ſcd̄o, q꜠ ſciā moral̄ ꝑncipalr̄ intēdit ho
mines bonos facere, ⁊ ea quib⁹ hoīes boni ſint aut fiant ꝯſiderare
Eius aūt qd̄ dico bonū, formalis cauſa eſt ipſa bonitas Hinc eſt,
ꝙ apud moralē ph̄m, ꝯuenicter ip̄a bonitas ꝓ drn̄a accipit̄ H.

¶ Ad quartū dicendū, ꝙ bonū ⁊ malū qn̄ ponūtur drn̄e actuuꝫ
moraliū, licꝫ accipiant̄ tanqꝫ diſpōnes intrinſece actuū interiorꝝ
deriuant̄ tn̄ ex bono ⁊ malo, que verſant̄ circa eorꝝ obiecta, vt ꝑus
extitit declaratū, vt caplo̅ ſequēti, ⁊ in ꝑncipio libri ſequentis am
plius declarabit̄. Sicut aūt volūtas in fine malū ſiue indebitum
nō tendit rōne ꝑuatōis ipſius ꝯformitatis alliciente (q꜠ hoc eſſet
diabolice obſtinatōis) ſed rōne alicui⁹ poſitiui appetibilis in eo/
dem fine, Uolūtas nāqꝫ intemperati delectatōnem q̄rit ⁊ appetit
in ope, nō aūt ꝑuatōeꝫ honeſtatis ſiue ꝯformitatis ad rōnem, q꜠/
uis delectatōem neceſſario ꝯſeq̄tur dicta ꝑuatio. Sicut etiā finis
ille malus, actū interiorē ſpecificat, nō rōne ꝑuatōis ſiue malicie
ſed rōne illius qd̄ bonū eſt ⁊ appetibile in ipſo I ¶ Et ſic pro/
portionabilr̄ malū eſt drn̄tia finis, nō rōne ꝑuatōnis, ſꝫ rōne boni

ad qđ dicta ꝑuatio ꝯſeqt̄ur, Un̄ ꝯſequēs eſt.ꝙ malū vt eſt drn̄tia
diuiſiua finis, debet eſſe aliqđ bonū, alioqn̄ rō ſui diuiſi, ſc3 ipius
finis ei nō ꝯueniret, Et eſt regulariter malū illud, aliqđ bonū vti
le vel delectabile, vel aliud aliquid ꝯceptum ꝑ honeſto, qđ tn̄ nō
eſt honeſtū. Un̄ malū rōne boni incluſi qđ appetit̄, eſt dr̄na diui/
ſua finis, ⁊ eius rōne a volūtate appetit̄, ꝗuis illud bonū ꝯcomi
tet̄ ꝑuatio dicte ꝯformitatis, rōne cui⁹ ꝑuatōis cōſurgit rō mali
in fine, a quo q̄dem fine ꝯſequenter tanq3 ab obiecto, malū redun
dat in actū moralē. Hui⁹ eſt exemplū in ſil'i, rō em̄ irrōnalis con
ſurgit q̄dem ex carentia rōnis, ſicut inſenſibile ex carentia ſenſus,
tn̄ ipm nō ponit̄ drn̄tia diuiſiua aīalis, rōne illius carentie, ſ3 rōi
ne forme poſitiue ſubſtātialis, quā importat ⁊ a q̄ ſumit̄, ad qua3
formā de neceſſitate ſeq̄tur carentia rōnis; queadmodū ecōtrario
rationale ſumitur a forma, quā neceſſitate naturali, cōcomitatur
habere intellectum ⁊ rōnem

¶ Caplm̄.xij. clare demōſtrat aliquos eē actus ad bonū & malū indifferentes

A

H Abito ergo, ꝙ bonū ⁊ malū ſunt drn̄e actuū humano/
rū, Cōſequēter tractandū eſt, quō actus humani ſunt
indifferentes ad ea, Qđ aūt aliqs actus fm̄ ſpēm ſua3
indifferens ſit ad bonū ⁊ malū, ſanctus doctor deducit
in hūc modū, Sicut om̄is actus h3 ſpēm ex obiecto, ita act⁹ hu
manus (qui eſt moralis) h3 ſpēm ex obiecto relato ad ꝑncipiū ac/
tuū humanoꝝ, qđ eſt rō, id eſt recte rōnis dictamen, Nā ſicut ac/
tus humani aliā ⁊ aliā moralis bonitatis ſpēm ſuſcipiūt, fm ꝙ al
teri vel alteri recte rōnis dictamini ꝯformant̄ ⁊ cōueniūt. Ita et
actus humani, diuerſas hn̄t ſpēs malicie moralis, fm ꝙ diuer/
ſis dictaminib⁹ recte rōnis repugnāt Un̄ ſi obiectū actus in com
paratōe ad actū, includit aliquid, qđ ꝯueniat ordini rōnis, id eſt
ꝙ ſit ꝯforme dictamini recte rōnis, dictātis talem actū trāſituru3
ſup tale obiectū, erit actus bonus fm ſuam ſpēm, vt dare elemoſy
nam paupi de ſuo Si autē obiectum includat aliq̄d qđ repugnat
ordini rōnis, id eſt dictamini recte rōnis dictantis talē actū, non
debere trāſire ſup tale obiectū, tūc actus erit malus ex ſua ſpecie, vt
furari, qđ eſt tollere alienū. Cōtingit aūt ꝙ obiectū actus cōpara
tum ad ſuū actū, nō includit aliq̄d ꝑtinens ad ordinē rōnis, id eſt
dictamen rōnis approbātis vel reprobātis actum trāſire ſup tale
obiectū, q2 ſc3 de hoc recta rō ſe non intromittit, vt eſt leuare feſtu/
cam, ire ad campū ⁊c. Tales actus fm ſuā ſpēm, ſunt indifferētes
ad bonū ⁊ malū. Quia vt alij dicunt, actus ille, qui neq3 includit

aliquid ꝯſonũ rõni, neq; diſſonũ rõni, neq; bonus neq; malus eſt
B Et q̃dem hoc, nõ ſolum in actib⁹ ſuperiorib⁹, ſed etiã inte
riorib⁹ ꝓcedit. Sicut nãq; feſtuca, nõ dat actui leuandi bonitatẽ
neq; maliciam, ita hoc totũ qđ eſt feſtucã leuare, comparatũ ad
actũ volendi, quẽ obiectiue ſpecificat, neq; bonitatẽ ei dat, neq;
maliciã, niſi aliud ei adiũctũ cointelligať, vt eſt iuſta neceſſitas
vel pia vtilitas, a qua habeat bonitatem, vel ocioſitas, que dat ei
maliciã, iuxta illud ſaluatoris. De omi ỽbo ocioſo ꝛc. C
¶ Poteſt eadẽ ꝯcluſio aliter deduci, ſupponendo ꝙ malũ đr quã-
dam ꝑuatiõẽ, nõ qualẽcũq;, ſed ſolũ alicuius boni debiti ineſſe, ꝛ
ergo in ꝓpoſito actus đr malus, nõ q: caret ꝯformitate ad rectã
rõnem, ſed ꝑ tanto, q: ꝯformitate caret, quã debet habere. Nã fu-
ga ꝛ ꝓſequutio volũtatis, ſm bonitatẽ ꝛ maliciã correſpondẽt af-
firmationi ꝛ negatiõi rõnis practice, in veritate ꝛ falſitate. Qua
re ſi rõ circa aliquos actus acceptos in cõparatõe ad ſua obiecta,
ſit indifferens in affirmando ꝛ negando, ad veritatẽ vel falſitatẽ
etiã tam proſequutio vel fuga volũtatis reſpectu taliũ actuũ, ſm
ſe, id eſt in ꝯmuni ſpecie acceptorũ, erit indifferens ad bonum vel
malũ D ¶ Preterea vbi rõ nõ p̃t eſſe, ibi nõ poteſt eſſe ꝯformi
tas (ſicut nec repugnantia) ad rectitudinem rõnis, ꝛ ſic cõformi
tas ad rectã rõnem, nõ eſt tali actui debita, ꝛ ꝑ ꝯſequens talis ac-
tus nõ đr malus ꝓpter carentiã talis conformitatis. Jam ſic eſt
ꝙ quidã ſunt actus, qui p̃ciſe comparenť ad obiecta (a q̃b⁹ vti-
q; habent ſpẽm) ratio circa tales actus nõ poterit habere rectitu
dinẽ, ergo tales ex ſua ſpecie nõ poterũt dici boni neq; mali. Mi-
nor ꝓbatur dupl'r, Primo ſic, q: vbi rõ nõ eſt magis recta in af-
firmando q̃ negando, ibi nõ poteſt habere ſuã rectitudinẽ, Sed
cõparando aliquos actus ad q̃dã obiecta, rõ non eſt vera magis
in affirmando q̃ negando, ꝛ ecõuerſo, ſicut nõ eſt magis verũ ꝙ
feſtuca eſt leuãda, q̃ ꝙ nõ ſit leuãda, ꝛ ecõuerſo E ¶ Secũdo
ſic, q: rectitudo rõnis noſtre ſemp ꝯſiſtere debet in aliqua cõformi
tate rõnis ad aliquã legẽ, vel naturalẽ, vel diuinã, vel aliquam ex
eis deriuatã. Sed multi ſunt actus ꝯparati ad ſua obiecta, de q̃b⁹
nulla lex ſe intromittit, vt leuatio ſi cõpareť ad feſtucã, ſed ſi leua
tio cõpareť ad hominẽ lapſum, vel iumentũ ꝓximi, tũc lex intro-
mittit ſe de illa, ergo rõ humana poteſt habere rectitudinem cir-
ca talem actum Sequitur ergo ꝙ in quibuſdam actibus, reſpec-
tu quorũdam obiectorum, eſt impoſſibilitas conformandi ad rec-
tam rationẽ, ꝛ ꝑ ꝯſequens non eſt talib⁹ actib⁹ debita, q: al's aliq̃s
obligaretur ad impoſſibile.

¶ Sequitur decimũtertiũ capl'm

¶ Capl'm.xiij. diſſoluit quaſdã difficiles & ap-
parentes obiectiones. A

SEd circa p̃dicta difficultates aliq̃ue eſſe videnẗ. Recti-
tudo nãq; rõnis nihil aliud q̃z ſua veritas eſſe videtur,
Sed neceſſe eſt in om̃i materia, ꝙ vel affirmatio vel ne-
gatio ſit vera, vt dr̃ ꝑmũ ꝑncipiũ. Incõuenienter igiẗ di-
ctũ videẗ, ꝙ in q̇buſdã rõ nõ eſt magis recta in affirmãdo q̃z in ne-
gando, ⁊ ecõtra, vt ꝙ feſtuca ſit leuãda vel nõ leuãda. Dicẽdũ
ꝙ in p̃dictis ꝑmũ ꝑncipiũ nullã patiẗ inſtantiã, q̃zuis em̃ de q̇li-
bet ſubiecto vere alterꝫ p̃dicatoꝫ ꝯtradictorioꝫ verificeẗ, vt ſatis
dr̃ ꝑmũ ꝑncipiũ. bene tñ de ꝯtradictoriis ſubiectis, vnũ ⁊ idẽ pre-
dicatũ falſificaẗ, ſicut ⁊ de duobꝫ ſubiectis ꝯtradictoriis, idẽ p̃di-
catũ bene verificaẗ. Verbi gr̃a, hoc p̃dicatũ qḋ dico neceſſarium
falſificaẗ de ꝯtradictoriis, q̃ ſunt currere ⁊ nõ currere, ſicut ⁊ hoc
p̃dicatũ qḋ dico ꝯtingẽs vel poſſibile, de vtroq; eoꝫ v̇ificaẗ, quẽ-
admodũ ⁊ hõ ⁊ nõ hõ ſil' currere pñt. B ¶ Ad ꝓpoſitũ deſcen-
dendo, dictamina practice rõnis, affirmando debitũ fiendi deſig-
nãt. ſicut negãdo, debitũ nõ fiendi iportãt. Vñ ſi rõ dictaret feſtu-
cam eſſe manu de terra leuandam, ſenſus eſſꝫ ꝙ deberet leuari, ſi ve-
ro dictaret eã nõ eſſe leuandã, ſenſus eſſꝫ, ꝙ deberet nõ leuari, vt rõ
debiti incluſa, vtrobiq; maneat affirmata. Et ſic in nr̃o propoſito
qñ rõ dr̃ negare, nõ pure negat, ſꝫ apponit rõnem debiti ad negati-
onem. Et ſic allegatio ꝑmi ꝑncipij nõ eſt ad ꝓpoſitũ, q: hoc in-
telligiẗ de pura negatõe. Jam q̃zuis de quolibet (Verbi gra de leua-
re feſtucã) verũ ſit dicere, ꝙ ſit debita vel non ſit debita, ⁊ de q̃libet
feſtuca, ꝙ debeat leuari vel nõ debeat leuari, vt vult ꝑmũ ꝑncipiuꝫ
nõ tñ oportꝫ ꝙ rõ debiti de altero verificeẗ ꝯtradictorioꝫ, ſcꝫ de le-
uare vel de nõ leuare, imo de vtroq; falſificaẗ, q: ſcꝫ neutrũ eoruꝫ
eſt debitum, inq̃ztum de neutro illoꝫ ſm ſe, rõ ſe intromittit. Et h̄
eſt qḋ diximus, ꝙ in quibuſdam ratio nõ eſt magis recta in affir-
mando q̃z in negando, ⁊ ecõuerſo, inq̃ztum rõ debiti, neutri cõtra-
dictorioꝫ vere poteſt attribui, ſed vtrobiq; rõ ſic dictans falſifi-
caretur. C ¶ Secũdo difficultaẗ circa predeterminata per do-
minũ Petrũ de palude, in hũc modũ. Actus qui nõ includit ali-
quid ꝯſonũ rõni, et hoc ipſo eſt malus, q: eſt ocioſus, nihil em̃ eſt
faciendũ, niſi qḋ conſonat rõni recte. Unde leuare feſtucaꝫ vt ſic
nõ eſt faciendũ, niſi aliquid addaẗ propter qḋ fiat conſonuꝫ ratõi
recte, imo eo ipſo quo nõ eſt cõſonũ rõni, videtur diſſonũ ⁊ nõ di-
gendũ, ergo male aſſumptũ fuit ꝓ fundamento, ad ꝓbandũ actũ
aliquẽ ex ſua ſpecie eſſe indifferentẽ, ꝙ act⁹ ille nec ꝓ bonus dr̃ neq;

malus,qui neq̃ includit aliq̃d cõſonũ,neq̃ aliq̃d diſſonũ rõni
Preterea in iſtis actib⁹,qui nihil includunt ↄſonũ rõni,q̃uis
nõ poſſit rõ ſe rectificare in eligendo eos,bene tñ in reſpuẽdo tales
actus tanq̃ ocioſos,ꝛ hoc eſt conformẽ diuine legi,De omi ver
bo ocioſo ꝛc. Incõuenienter igit̃ aſſumptũ videtur,ꝙ in talib⁹ ra
tio nõ magis eſt recta in affirmando q̃ negando ꝛ econtra D
¶Sed ad hec reſpondere nõ eſt difficile.Uñ ad primũ negat̃,
ꝙ ab ea parte,qua actus nõ includit aliquid cõſonum rõni,ex eã
parte ſtatim eſſet diſſonus rõni,ꝛ ſm ſe malus,vt ſi ex ſua ſpecie
nõ includit aliquid cõſonũ recte rõni,ꝙ ergo ex ſua ſpecie eſſet diſ
ſons rõni ꝛ malus,Tum q: tũc per nullũ additũ,actus talis poſ-
ſet bene fieri,Tum quia malicia moralis dicit carentiã cõſonan-
tie ad rõnem,quã actus debet habere. Jam quilibet actus,vt non
ſit malus,vel etiã vt ſit bonus,non oportet ꝙ habeat ex ſua ſpecie
cõſonantiã vel diſſonantiã ad rõnem,q: pt eam recipere aliũde,ſcꝫ
ex fine ꝛ aliis circũſtantiis. Quãdo aũt arguens probat maliciã
illius actus ,ex hoc q: ꝓpter defectũ illius cõſonantie eſt ocioſus
Dicendũ ꝙ ex quo ocioſum dr̃.qđ omi iuſta caret neceſſitate et
pia vtilitate,Jdeo nõ ex ſola rõne ſpecifica actus , attendenda eſt
ocioſitas actus,ſed potius ex eſſe indiuiduo,ſm omia que eidẽ in-
ſunt vel deſunt. Uñ etiã ↄcedendũ eſt,ſi act⁹ ſm ſpẽm indifferens
poneret̃ in eſſe ſm ea p̃ciſe.q̃ ipm in ſpecie reponũt,tũc eẽt ocioſus
et nõ ſolũ nõ ↄſonus,ſed rõni diſſon⁹,vt in ſequẽti caplo dicetur
pleni⁹. Quare etiã tale opus,qñ fit,ſtatim eſt diſſonũ rõni,ꝛ nõ
eſt eligendũ,qñ eſt p̃ciſe ſm illã rõnem acceptũ E ¶Ad ſecũ
dum r̃ndemus,ꝙ actus de q̃b⁹ eſt ad ꝓpoſitũ,accipiũtur vno
mõ in ordine p̃ciſe ad ſua obiecta,a quib⁹ ſpẽm accipiũt Alio mõ
ſm eſſe in quo a parte rei ponũtur,ſcꝫ cũ fine ꝛ aliis conditionib⁹
adiũctis Tũc dicendũ,ꝙ p̃mo mõ eos accipiẽdo,tũc ſicut rõ pra
ctica nõ pt ſe rectificare in eligendo eos,ita nõ poteſt ſe rectifica-
re in reſpuendo eos,tanq̃ diſſoni eſſent rõni,in ordine ad talia
obiecta,q: ſi diſſoni eſſent rõni ex ordine ad tale obiectum,ꝓpter
nihil eis ſuperadditũ poſſent rectificari. Uerbi gratia,q: ablatio
cadens ſuper rem alienã,ex ſe eſt diſſona rõni ideo nõ pt bene fie-
ri,ſiue fiat animo retinendi,ſiue eam tribuendi pauperi. Uerũta-
men rõ poteſt ſe rectificare in reſpuẽdo tales actus in indiuiduo
preciſe in ordine ad ſuũ obiectũ factos,q: ſcꝫ tũc deficeret eis debi
tus finis,ꝛ ſic actus illi eſſent diſſoni rõni,nõ q: tranſeũt ſup ta-
le obiectum,ſed q: ſunt actus deliberati,carentes debito fine, Jam
quãdo aſſumptũ fuit ſuperius,ꝙ rõ nõ eſt magis recta in affirmã-
do q̃ in negando,hoc intellectũ fuit,de actib⁹ illis preciſe accep-

tis in ordine ad ſua obiecta eos ſpecificantia. Unde pꝫ ꝙ argumēta huius doctoris nō militāt ꝯtra p̄determinatā veritatē.

¶ Capl'm. xiiij. oſtendit omnē actū, qui ex ſua ſpecie eſt indrn̄s, etiā in indiuiduo eē indrn̄tē A

Ex p̄dictis iam determinatis infero, ꝙ nō ſolum act⁹ eſt indifferens cenſendus ſm ſuā ſpēm in ꝯmuni accept⁹, verū etiā om̄is act⁹ q̄ ex ſpecie ſua ꝯmuni eſt indifferēs in quolibet indiuiduo aliq̄ mō eſt indifferēs, videlꝫ ſm eā q̄ particularia exiſtētia, reponūt enꝫ in directa ſua ſpecie. Sicut em̄ nō ſolū aīa in cōi, ſꝫ etiā aīa particularis ꝯpoſitū ſuū reponit in ſpecie humana Ita nō ſolū obiectū in cōi acceptū, ſpecificat actū ſibi corn̄dentē, ſꝫ etiā obiectū particulare, actuꝫ p̄ticularē in certa collocat ſpecie. Et q2 illud p̄ticulare obiectū reſpectu p̄ticularis act⁹, neqꝫ rōni ꝯſonat neqꝫ repugnat, Ideo etiā tal' act⁹ ex indiuduatōe directa ſue ſpeciei, manet indifferēs. i. ex ſuo p̄ticulari obiecto ſpecificatiuo, nō hꝫ bonitatē vl' maliciā, verūtn̄ eā habebit ex additōe extrinſeca, vt in ſequētibꝫ patebit. Verbi grā, p̄ticularis leuatio feſtuce, ex ſua directa ꝛ ſpecifica ſingl'arificatōe, nō hꝫ bonitatē neqꝫ maliciā, ꝛ ſic ſm eā manet idrn̄s, hꝫ tn̄ determinatā ſpēm bonitatis vl' malicie ex fine, put fit ad purgādū vl' ledendū oculum pximi, cū ceteris ſilibꝫ Manet g̃ tal' act⁹ (qn̄ abſtrahiť p intellectū) indrn̄s ſimpl'r, inq̄tū in illa acceptōe nihil includiť vel exp̄miť, quo vel ad ſpēm bonitatis vel malicie determineť B.

¶ Sil'iter qn̄ accipiť in eſſe exiſtentiali, eſt indifferēs, id eſt indeterminat⁹ ad ſpēm bonitatis vel ad ſpēm malicie, id eſt ſm quid tm̄, id ē rōne obiecti p ſe ſpecificatiui ꝛ ſingularifan tꝰ manet indrn̄s. Manet tn̄ necario determinat⁹ ad ſpēm bonitatꝰ vl' malicie, ſimpl'r ꝛ abſolute ꝛ oīno, ſaltē ex intentōe finis. Qđ ſic deduciť. Cū em̄ rōnis ſit ordinare in finē (q2 ex fine pcedit tāqꝫ ex p̄nci⁹, reducēs mediū in ipm) ſi act⁹ a rōne delibratiua pcedēs, nō ſit ad debitū finē ordinat⁹, ex hꝫ ipo repugnabit rōni, ꝛ habebit rōnē mali, Si vo ad debitū finē ordineť, iā ꝯſonat rōni ꝛ habebit rōnē boni Sed de quolibet actu deliberato, neceſſe eſt ꝙ vel ordineť vel nō ordineť ad debitū finē, Quare necario p ꝯcluſione tenendū eſt, omnē actū deliberatū in indiuiduo ꝯſideratū, bonū eſſe vel malum

C ¶ Si dicas, om̄is ſpēs ꝯtinet ſub ſe aliquod indiuiduum Si ergo ſpēs ipius actus ſit indifferens, habebit etiā aliqđ indiuiduū ſub ſe, qđ ſit indifferēs, Rn̄det eleganter durand⁹, ꝙ lꝫ indifferēs negatōem includit, ꝛ idē eſt qđ non determinatum ad bonū vel malum, Poteſt g̃ dici actus indifferens ex ſua ſpecie, vt

negatio itelligatur ſequi illud ↄplexū ex ſua ſpecie, et ſic ↄplexū manet affirmatum, et tunc eſt ſenſus, quod actus ex ratione ſpecifica habeat, quod ſit indifferēs Hoc aūt falſum eſt Alioquin nūq̄ poſſet determinate eſſe bonus vel malus Sc̄do poteſt hoc intelligi, vt totū negetur, et tunc eſt ſenſus verus, et eū intendunt cōiter loquentes, deſignatur enim, quod actus nō habet ex ratione ſpecificia, quod ſit ad bonum determinatus vel ad malum, debet ergo accipi negatiue loquutio cōmunis, vt ſenſus ſit, actus nō eſt ex ſua ſpecie determinatus ad bonū, neq̄ etiā ad malū Ex iam determinatis ergo infertur, quod non eſt abſolute dicendū, quod actus humanus ſit indifferens, ſed cū additione, quod eſt indifferens ſm ſpeciem

¶ Caplm.xv. diſſoluit rationes Schoti cōtra predeterminatam veritatem. A

Sed cōtra cōcluſionē prefatam, oritur difficultas Primo i ſeipſa, ſc̄do in ſuo fundamēto Primo arguit Scotus diſ.xli. ſc̄di ſentētiarū. Sc̄dm phm ſc̄do ethicorū, habit⁹ iuſticie generatur ex actibus iuſtis, non tamē iuſte factis, iſti act⁹ nō ſunt boni moraliter quia nō ſunt ex virtute Similiter de actib⁹ elicitis poſt virtutē idē videtur, quia nō videtur neceſſitas, quod habens virtutē ſemper ea vtatur neceſſario, ſed tātū qn̄ occurrit paſſio ita vehemēs, q̄ ſubuerteret rōnē, niſi vtatur virtute, Secūda quia dabilis eſt act⁹, q̄ eſſet valde malus niſi p ignorātiā aut aliā cauſam inuolūtariā excuſaretur, Iā ſic eſt, quod actus talis nō pt dici bon⁹, alias eſſet laudabilis Iā nō apparet de illo q̄ dūtaxat a malo excuſatur, quod ppter hoc aliquā laudem mereatur, Neq̄ iterum actus ille poſſet eſſe malus, quia tunc eū operans nō excuſaretur, ſed vituperaretur, Seq̄tur ergo, quod actus indifferēs ſit in indiuiduo, neq̄ bonus neq̄ malus B ¶ Ad primū, defect⁹ eſt in p̄ma pte argumenti. Nā actus humani, vna eſt pfectio moralis p̄ncipalis, eſſentialis ſeu ſubſtātialis, inquātū pcedit ab actuali rectitudine rōnis, Alia vero eſt pfectio acceſſoria, quod ſcilicet fiat pmpte delectabiliter etc. et hanc accipit ab habitu Iā bonitas de qua in pposito queritur, nominat p̄mā pfectionē, non ſc̄dam, Unde non valet ↄña, actus nō eſt ex virtute, ergo non eſt moraliter bonus, Sc̄da etiā ps argumēti falſum aſſumere videtur, quia actus nō eſt moraliter bonus niſi fiat ſcienter ex rōne recta, Iā nō videtur quō habituatus, qui intendit recte agere circa materiam ſui habitus poſſit non vti habitu ſuo C ¶ Ad ſc̄dm vero reſpondeo, aliud eſt actum excuſare, et aliud eſt ipſum bonū reddere Quare etiā neq̄ idem poteſt actū excuſare, et ei bonitatē dare Nā faciens actū

eſſe bonū, debet omnino eſſe voluntariū, Ignorantia aūt vel alia cauſa, regulariter non excuſabit actum, niſi quatenus inuoluntaria eſt, non ergo quod actū excuſat, bonitatem aliquam ei tribuit Conceſſa ergo ipoteſi ipſius argumēti, dicendū eſt, ꝙ talis actus ſic excuſatus, erit bonus ex ſuo fine vt de concubitu Jacob cū lya ſuperius exemplificatū eſt Nam finem propter quem operatur nullus ignorat, quia obiectum voluntatis eſt finis apprehenſus D ¶ Sed inſtabis, ꝗuis finis non poteſt ex toto eſſe ignorat⁹ poteſt tamen operans qualitatem ſui finis apprehenſi ignorare ꝙ ſcʒ ſit finis incōueniens tali actui, vt cū mutuat quis vel celebrat propter pecuniam, ignorans hoc eſſe illicitum. Rn̄deo. ex quo aliquid bene eſt cōueniens finis vnius actus, quod tamē eſt valde incōueniens finis alterius actus, vt de pecunia patet, quando cōparatur ad ambulationē ⁊ ſimiles labores, ⁊ ad celebrationē vel mutuatiōem Si tamen ignorantia eius, ꝙ talis finis ſit incōueniens tali actui, ſit inuolūtaria alicui operanti, tūc actus per talem ignorantiam excuſatus, manebit bonus, ꝗuis non ex fine proxime intento, bene tamen vel ex obiecto, vel ex fine vlteriori, vel in generali vel in ſpeciali implicite vel expreſſe intento, vt cum mutuator, lucrum per ignorantiam iniuſte intentum, ordinaret ad honeſtam educationem prolū, vel ſuſtentationem pauperum E ¶ Neceſſe enim eſt, ꝙ actus cōtinens defectum, qui tamen defectus excuſabilis eſt, habeat aliquā aliā bonitatē, ſi debeat dici bon⁹; Nā bonitas moralis ex rectitudine deſcēdit practice rōnis, iudiciū āt deliberatiue rōis, nō pt inuolūtarie ſiue iculpabil'r oī rectitudine practica carere, cui rectitudini affici poſſit bona voluntas circa actū eliciendū quin rōne iudicij ſm aliquam rectitudinem quam habet, aliquid de bonitate deſcendit in actum elicitum voluntatis Quare ſi actus, preter maliciā que excuſatur, nihil alterius bonitatis contineat, ꝗuis non ab ea malicia (que extitit excuſata) dicatur malus, manebit tamen aliunde ſimpliciter malus. F ¶ Pro iſtis attendendū eſt quod dicitur pma ſcđe. q. lxxiij. ar. ij. in peccatis priuatur determinata cōmenſuratio rationis, vt non totaliter ordo rationis tollatur, alioqn malū ſi ſit integrū deſtruit ſeipſum. iiij. ethicor. non enim poſſet manere ſubſtantia actus vel affectus agentis, niſi aliquid remaneret de ordine rationis, hec ibi ⁊ exemplificat de egritudine que priuat debitam cōmenſurationē humorū ita tamen ꝙ aliquid eius remaneat alioquin non maneret anima viuū, Sequit̄ ergo ꝙ act⁹ deliberatus, ab omni malicia excuſatus ex neceſſitate debet manere bonus, ⁊ ꝑ ꝯñs nō indifferens

¶ Capl̃m.xvi. oſtendit varios modos boni-
tatis ex fine actus & obiecto. A

SEcundo loco inſtatur cõtra dictã concluſionẽ in ſuo fun-
damẽto, Quia dabilis eſt aliquis finis indifferẽs, ſicut
dabile eſt obiectũ indifferẽs Sicut ergo poteſt act⁹ eſſe
indifferẽs ex obiecto, ſic etiã erit indifferens ſm̃ finem,
qđ eſt cõtra dicta Añs declarat, q: leuare feſtucã eſt aliquid in-
differens, ⁊ tamen poteſt quis ex deliberatione aliq̃d facere pro-
pter leuationem feſtuce, tanq̃ȝ propter finẽ, vt cũ ambulat ad le-
uandũ feſtucam, vel cũ dat pauperi elemoſynã vt leuet feſtucaȝ.
B ¶ Ad hanc obiectionẽ dicendũ negando antecedẽs, q: null⁹
poteſt eſſe finis indifferẽs, Et ad ꝓbationẽ dicendũ, q̃ȝ uis leua-
re feſtucã ſit indifferẽs, inquãtũ eſt act⁹ q̃dã, q: neq̃ȝ cõcordat ne-
q̃ȝ diſcordat rationi recte tamẽ nõ eſt indifferẽs, inquãtũ eſt finis
alicuius actus deliberati ad ip̃m ordinati, Et ergo talis actus de-
liberatus ex ſuo fine erit ocioſus, q: caret iuſta neceſſitate ⁊ pia
vtilitate, Et ꝑ ꝯñs q: ille finis reſpectu talis actus eſt cõtra or-
dinẽ rationis, Ideo ⁊ actus ille ad ipſum ordinatus erit malus
q: de omni tali ocioſo oportet reddere rõnẽ Nã talis finis nõ tã-
te eſt iportantie vt rõ deliberatiua, poſſit eũ ꝓ ſuo fine p̄ſtituere,
Quare intẽtio interior, q̃ h̃ȝ cũ ꝓ ſuo formali obiecto, redditur
mala ⁊ ex hoc actus exterior ab illa intẽtione originalr̃ ꝓcedens,
redditur malus C Ex q̃bꝰ infertur ꝙ multiplex eſt habitudo
bonitatis ⁊ malicie in actu ex parte obiecti ⁊ finis, Aliq̃ñ eſt bo-
nus tam ex parte obiecti q̃ȝ etiã ex p̃te finis, vt dans elemoſynã
propter honorem dei, Sc̃do modo eſt malus tam ex obiecto q̃ȝ
ex fine, vt quis furatur ad mechandũ, Tertio modo eſt bonus ex
obiecto, ſed eſt malus ex fine Et hoc dupliciter, vno modo, quia
ſimpliciter finis malus eſt, id eſt repugnans rationi, vt adulte-
riũ homicidiũ ſiue vana gloria ⁊c. ⁊ ergo talis finis inficit omnẽ
actũ propter ſe factũ, vt omnis actus (quãtũcũq̃ȝ bonus) ordina-
tus ad ipſum fiat malus, Sc̃do modo qñ finis eſt bonus, ⁊ etiã
actus eſt bonus ad ipſum ordinatus, tñ finis nõ eſt tante p̄ſtan-
tie, vt actus debeat propter ip̃m tanq̃ȝ finem ꝑncipalẽ fieri talis
operatio, vt laus ⁊ honor, ſunt optima bona inter oĩa bona exte-
riora vt. iiij. Ethicor. ca. j. dr̃ Et etiã ſꝫ de numero honor honeſtorũ
⁊ maxime vicina virtuti, inq̃ȝtum ſunt honeſtis operibus debita
Et ergo ꝑmo ⁊. x. Ethicor dicit̃, ꝙ honor eſt premiũ virtutis Et
tamẽ laus ⁊ honor, licȝ ſint maxima bona, nõ tñ ſunt talia bona
vt propter ipſa debeant fieri opera virtuoſa, Unde vt capi. ſc̃do

de magnanimitate d𝔯, virtuoſus recipit honorē p̄ p̄mio, nō qua ſi honor ſit p̄miū cōdignū virtutis, ſed, q̄r honorē impendentes nō habent aliq̄d maius, q̄d exhibere poſſent, Et. v. Ethicorum. ca. xi. merces p̄ncipis eſt honor, Et ergo q̄ nō eſt cōtētus honore ſubditoꝝ, talis efficit̄ tyrānus. D ¶ Sequit̄ ergo q̄ actus ille eſt malus, qui habet aliq̄d bonū p̄ ſuo fine p̄ncipali, q̄d eſt inferioris gradus q̄z ipſe actus, vt ambulare p̄pter pecuniā eſt bonū, nō tñ celebrare p̄pter pecuniā Quarto mō actus eſt malus ex obiecto ſ3 bon⁹ ex fine, vt dū q̄s mentitur p̄ vita p̄ximi ſui Nā extra de vſuris capi. ſup eo hoc p̄hibet̄ pagina vtriuſq̄z teſtamēti. Quinto modo, actus eſt indifferēs ex obiecto, ſ3 bonus vel malus ex p̄te finis, vt leuās feſtucam ad pūgendū vel purgandū oculum proximi. Sexto mō actus eſt bonus vel malus ex obiecto, ſ3 h3 finem indifferētē de ſe, vt dans elemoſynā pauperi vt leuet feſtucam. Septimo mō actus indifferens ex obiecto ⁊ ex fine, vt ambulans ad leuandum feſtucam Et iſti duo vltimi modi faciunt actum malum quia ocioſum.

¶ Capl̄m. xvij. oñdit duplices eſſe actus ex imaginatione p̄cedentes & q̄uo ſunt extra genus moris. A

Quę aūt in p̄cedentib⁹ de indifferētia actuū introducta ſunt, de actib⁹ humanis. i. deliberatis, ſiue ex volūtate deliberata p̄cedentib⁹, accipiēda ſunt, Nā ſi act⁹ nō p̄cedit ex ratione deliberata, ſ3 ex quadā imaginatione (vt eſt fricatio barbe) talis actus nō eſt p̄p̄e moralis vł human⁹, q̄r eſſe ſuū humanū ⁊ morale, habet actus a ratione, inquātum ab ea p̄cedit Et ſic talis actus, etiā ſm indiuiduū eſt p̄ oīa indifferens, tanq̄z extra gen⁹ moraliū actuū exiſtens. B ¶ Verūtamen aduertendū q̄ dupliciter actus aliq̄s procedit ex ſola imaginatione, vno modo q̄n imaginatio non potuit p̄ueniri ratione vel deliberata volūtate, q̄d ɔtingit interdū ex naturali diſpoſitione, vt ex alteratione digeſtionis, ɔſurgit fames, ⁊ ſequitur apprehenſio ſimul ⁊ appetitus cibi Et clarum eſt, q̄ tales actur ſunt totaliter extra genus moris, Et de his maxime verificatur verbū Auguſtini Nō eſt in p̄tāte noſtra q̄b⁹ viſis tāgamur Et iſti mot⁹ ⁊ ſilēs, incipiūt a corpe, ⁊ termināt̄ ad aīam, vt ex dolore corpali etiā ſatis p3 ⁊ delectatiōe ſibi ɔtrapoſita, ⁊ de pruritu i cute ſiliter Aliqñ vo h̄ ɔtigit ab extriſeco violētāte, vt cū ad motū virge añ faciē videt̄ ɔſurgit horror, ⁊ p̄ ɔñs clauſura oculi. quēadmodū ad morſū muſce ſeq̄t̄ fricatio ł motio ipi⁹ man⁹ vł.

pcdis. Alij vo ſunt actus ex imaginatōe ſola pcedentes, quas tn̄ rō ſua vigilantia puenire poſſet ꝛ actū ſequentē cohibere, vt in triſtitia ꝛ delectatōe, que ꝯſequūtur imaginatōnem, quā tn̄ rō excludere potuiſſet. Et tales regulariter incipiūt ab aīa, ꝛ terminantur aduerſus corpus, vt in triſticia, Et hoꝝ actuū aliqui ſunt indifferentes, velut totalr̄ extra genus moris exiſtentes, aliq̄ vo morales L. ¶ Pro quo ſciendū, ꝙ actus duplr̄ dr̄ moralis Uno mō qꝛ pcedit a rōne deliberatiua ſiue recta ſiue obliqua, Et hoc eſt actū poſitiue ꝛ cōplete eſſe moralē. Alio mō dr̄ act⁹ moralis puatiue id eſt nō pcedens ex deliberatōe, ſed tn̄ verſat̄ circa talem materiam, circa quā rō deliberatiua merito deberet eſſe puigil, vt ſi quis fantaſtico ioco, volens aliquē trahere ad naſum, extinguat oculū vel cū quis ex ſurreptōe aliquē infamat. tūc pcedit talis actus ſine deliberatōe, ꝛ ergo pprie nō eſt human⁹, ꝛ tamē eſt moralis priuatiue ꝛ indirecte, ꝛ ꝯſequenter malus moralr̄, īmo eſt actus vituperabilis, ꝛ qn̄qꝫ valde punit̄, vn̄ tales actus nō ſunt indifferētes neqꝫ extra genus moris. D ¶ Sed querit̄, an talis act⁹ hoc mō ex imaginatōne pcedens, pt̄ aliqn̄ dici bonus moralr̄, vt ſi ex ſola imaginatōe dederit q̄s pauperi elemoſynā. Dīm ꝙ nō niſi forſan actus ille inde aliq̄d bonitatis haberet, qꝛ ex ꝯſuetudine vel habitu pcederet, que ꝯſuetudo ex actib⁹ deliberatis genita eſſet. In tali nāqꝫ caſu, actus originalr̄ ex recta rōne pcedit, vt de ſe pꝫ quēadmodū pmo ethicoꝝ Ariſtoteles, poſtqꝫ dixerat ſm medium vite nō differt felix a miſero, ſubiūgit, ꝙ virtuoſoꝝ ſomnia ſunt ſtudioſiora ꝛ meliora ꝛc. Secus aūt eſt in noſtro pposito qn̄ actus bon⁹ abſqꝫ tali ꝯſuetudīne ex ſola imaginatōe pcedit, qꝛ citius incurrit̄ malū morale qꝫ pcuret̄ bonū. Nā ad bonū multa requirūtur, inter que pmū eſt ꝙ operet̄ ſciens, ſm phm ſcdo ethicorū ca. iiij. id eſt p ſuā cognitōem intellectiuā humanā ſibi ppriaꝫ factū ſuū aduertens. Rō nāqꝫ eſt pncipiū totius bonitatis moral̄ Nec tn̄ opꝫ ꝯtinue fieri tale aduertentiā in actu, ſicut ſi q̄s artifex operādo ꝯtinue attenderet pcepta artis ſue, potius impediretur qꝫ pficeret̄ in ſuo ope. ita ꝛ in pposito Alij vo ſunt act⁹, ex ſola imaginatōe pcedentes, q̄ cadūt ſup talem materiā, circa quaꝫ rō nō tenet̄ eſſe puigil, vt qn̄ hō leuat feſtucā ex ſola imaginatōe E.

¶ Iſtis om̄ib⁹ modis dictis pt̄ etiā exemplificari de ꝯcupiſcentia, qꝛ pt̄ inſurgere mediante imaginatōe, q̄ ꝯcitat̄ ex cauſa natiuitali cōplexionali vel alteratiua corporali interiori, vel extrinſeca violentatiore. Et ſic eſt extra genus moris, q̄uis maneat materia exercende virtutis. Alio mō ex ſola imaginatōe, que tn̄ nō puenit̄ per aliquā cām ꝯplexionis naturalē vel violentā, ꝛ ſic eſt in gene

re moris, ⁊ ſi nō poſitiue, tñ ꝓuatiue, q: lege diuina circa eā rō de/
bet eſſe ꝑuigil, ꝑ eiꝰ ꝓuētōe. ⁊ excluſione. tal' imaginatōis

¶ Caplm. xviij. pulchrā diſſoluit dubitatōnē A

Dubitat' aūt rōnabil'r circa exempla ꝑus data. An ille
qui mechat' vt furto ditet', potius ſit dicendus fur, q̄ȝ
mechꝰ Rñdeo, Talis plus eſt fur vel iniuſtꝰ, q̄ȝ me
chus vel luxurioſus Hoc eñ nobis inſinuat Ariſt. iij.
Ethicoꝝ. ca. iij. dicens. Si lucrandi grā mechat' vt accipiat, in/
iuſtus videt', nō aūt mechus, manifeſtū eñ eſt, ꝙ ꝓpter lucra me/
chat'. Patȝ etiā rōne, Et ꝑmo ꝙ talis ꝑncipal'r peccat ꝯtra iuſtici
am penes iniuſticiā, Scd'o ꝙ acceſſione etiā peccat ꝯtra tēperāti/
am B ¶ Pro declaratōe ꝑmi ſupponit' ꝑmo, ꝙ exquo dubitatio
querit de actu exteriori, Ideo ꝓ nūc ſupponēdū eſt, ꝙ actus exteri
ores nō ſunt generatiui virtutū, niſi in q̄ȝtū ꝓcedūt ab actibꝫ inte/
rioribꝫ attingētibꝫ ſubiectū virtutis. Nec ꝫ iterū actꝰ exteriores
ꝓducitur a virtutibꝫ, niſi mediantibꝫ actibꝫ interioribꝫ, Et ergo
electio eſt magis ꝑncipale in oꝑe virtuoſo q̄ȝ exterior oꝑatio, Et h̄
eſt qđ in tertio Ethicoꝝ in ꝑncipio dr. Maxime eñ electio ꝓpria
eſt virtuti, ⁊ magis q̄ȝ oꝑatōes, mores oſtendere. Cōſequens ergo
eſt, ꝙ actus exterior debet reduci ad illā virtutē vel maliciam, ad
quā ꝑtinet actio interior a qua ꝓcedit E ¶ Secūda ſuppo/
ſitio, virtus determinat appetitū ad ſuū finē, q̇ q̇dem finis ꝟtut'
nihil aliud eſt q̄ȝ bonū rōnis circa materiā illius ꝟtutis, id eſt ſꝫ
recte agere, q̄ñcūq̄ȝ materia talis virtut' occurrit, vt ſic oīs ꝟtꝰ
habeat felicitatē ꝑ fine vltimo, ſed finis eius ꝓximꝰ eſt ſꝫ recte
agere circa ſuā materiā ⁊c, Siliter vitiū determinat etiā appeti/
tū ad ſuū finē, q̇ finis eſt improhibite ꝓſequi, quicq̇d eſt ꝯueniēs
inclinatōi appetitus. Et hoꝝ finiū gratia, tā virtutes q̄ȝ vitia eli
gunt alia tanq̄ȝ media ad tales fines ꝯuenientia. Iā illud qđ ꝓp
ter ſeipm ꝓſeq̇mur, ſcḿ ꝯ plus voluimꝰ q̄ȝ id qđ eſt ad illud, iux/
ta regulā ꝯmunē. Propter qđ vnūqđ ꝫ eſt tale, ⁊ illud magis, ꝑ
poſterior. Quapropter ad virtutes ⁊ ad vitia plus ꝑtinēt dicti
fines, q̄ȝ media ꝯgruentia ad tales fines D ¶ Iſtis ſuppoſit'
manifeſtū eſt, ꝙ mechans in ꝓpoſito ꝑncipal'r q̄rit pecuniā alie/
nā, tanq̄ȝ finem; ergo plus vult illā q̄ȝ delectatōem, ⁊ ad illā ꝓcu/
randā, ordinat quēdā actū exteriorē mechie, tanq̄ȝ ꝯueniens me
diū, ſeq̇tur ergo, ꝙ ille actus mechie plus referendꝰ eſt ad iniuſti
ciā, q̄ȝ ad intēperātiā; Nam ſꝫ actus exterior ad illud genꝰ virtu/
tis debet reduci, ad qđ ꝑtinet actus interior a quo ꝓcedit, q: rōne
illiꝰ hꝫ actus exterior, ꝙ ſit humanꝰ, volūtarius, ⁊ moralis. Iam:

ↄſtat ex dictis, ꝙ actus interior huius mechantis, plus ptinet ad iniuſtitiã q̃ȝ intẽperantiã Potius ẽ fur vel iniuſtus dicendus eſt q̃ȝ mechus vel intẽperatꝰ E ¶ Scd̃o aliter pbaẗ hoc idẽ, virtus eñ inclinat ad opa, q̃ ſunt ↄſona rõni, vitia aũt ad opa ↄſona paſſioni. Uñ ex quo paſſio nõ ſp ↄſonat rõni, ideo opus eſt virtute, que moderet tales paſſiones Operatio ergo vitioſa exterior debet reduci ad illud vitiũ, ad qđ ptinet paſſio inclinãs ad talem opatõem vitioſam. Jam in ꝓpoſito mechans inclinaẗ ad luxuriã p cupiditatẽ pecunie, paſſio aũt cupiditatis ptinet ad auariciã ⁊ nõ ad luxuriã. Eſt ergo taliter mechãs plus auarus q̃ȝ mechꝰ dicendus F ¶ Secũdo loco oſtendiẗ, ꝙ iſta mechatio eſt acceſſorie ↄtra tẽperantiã. Nam ad virtutẽ nõ ptinet ſolũ tollere inclinationẽ vitioſam, ſed ipſius eſt poſitiue eligere abſtinere, ⁊ nõ inclinari ad opationẽ vitioſaȝ Uñ ad tẽperantiã nõ ptinet ſolũ abſtinere a mechia, ſȝ etiã ipſius eſt eligere nõ mechari. Qñ ergo q̇s fornicaẗ propter delectatõem, talis fornicatio eſt ↄtra tempantiã Primo modo inq̃ȝtum eius eſt tollere vitioſam inclinationẽ, qñ vero q̇s mechaẗ ꝑpter lucrũ, hoc erit ↄtra tẽperãtiaȝ, inq̃ȝtum eiꝰ eſt eligere poſitiue nõ mechari. Et p ↄñs iſta mechatio ẽ ſecũdario ⁊ acceſſarie ↄtra tempantiã G ¶ Ex his ſeq̇tur ꝙ mechãs vt dicitur nõ ↄmittit actũ luxurie, capiẽdo luxuriã vt ſit habitus ↄpoſitus tẽperãtie, q: luxurie ẽ elicere talẽ actũ ꝑpter delectationem. tamẽ ſuus actus eſt intẽperãtie, vt ꝓcedit ex defectu tẽpantie inq̃ȝtuȝ materia occurrẽte deberet eligere poſitiue actũ tẽpantie

Liber Nonus.

De bonitate et malitia actuum interiorũ ſecundũ principia moralis philoſophiæ

¶ Capl̃m primũ oñdit bonũ & malũ in moralibus dici de actibus, & actuũ obiectis, et in quibꝰ actus interiores nõ exteriores regulari rõne A

POſtq̃ ergo oſtẽſum eſt, a quibꝫ actiones in gñali ſuã recipiũt bonitatẽ vel malitiã, ↄñs eſt, et hĩc ipſum inueſtigare in actibꝫ ĩterioribꝫ ſpecialiter. Et hoc nõ immerito ꝓ eo ꝙ actus exteriores nõ dicunẗ boni moraliter vel mali, niſi q̃tenus effectiue ꝓducãtur a bonis vel malis actibꝫ interioribꝫ. vñ in iſtis actibꝫ, ꝓmo ⁊ ꝓncipaliter ↄſiſtit bonitas.

vel malicia moralis. Et quãuis nõ ſit obſcurũ, ꝙ eã habeãt a ſuis obiectis, tamẽ vltra ea, q̃ de hoc ſuperius ventilata ſunt, eſt etiã ſignanter notãdũ, ꝙ ſm mentẽ doctoris ſancti, bonũ ꝛ malũ in moralib⁹, quãdã ſibi ſortiũt equocatõem vel analogiã. Aliqñ eñ dicũtur de opatõnib⁹ humanis tanq̃ ꝓ drñe ear formales. Et hec aceptio nõ eſt obſcura. Interdũ ꝟo accipiũt vt ſunt q̃dã drñe formales obiector in actib⁹ humanis, obiecta ipa formalit denominãtes, vt ſic nedũ actiones dicant bone vel male, ver ꝛ ear obiecta dicãtur bona vel mala, nõ ſolũ bonitate nature, ſed etiã moralit vt ſentit S. D. p̃. ſcde q̃ſt. ix. ar. p̃. ad tertiũ. vbi vult ꝙ bonũ in obiecto, inq̃tũ cadit ſub ordine rõnis, ptinet ad gen⁹ mor. Hãc acceptõem nobis manifeſte iſinuat S. D. p̃. ſcde. q̃ſti. xviij. ar. ſcdo ſi pmũ argumentũ attẽdam⁹ cũ ſua ſolutõne. Arguit eñ ſic. Obiectũ actionis eſt res, in reb⁹ aũt nõ eſt bonũ vel malum ſʒ in vſu peccatũ, vt dicit Auguſtinus. ergo actio humana nõ hʒ bonitatẽ vel maliciã ex obiecto. Ecce argumẽtũ. ſeqt ſolutio. Dicendũ inqt ꝙ licet res exteriores ſunt in ſeipis bone, tamẽ nõ ſemper hñt debitã pportionẽ ad hãc vel illã actionẽ, ꝛ ideo inq̃tum ↄſiderãtur vt obiecta taliũ opationũ nõ hñt rõnẽ boni. Eandẽ acceptionẽ ponit manifeſte ibidẽ articulo q̃nto, vbi oſtẽdit, ꝙ pma originat ex ſcda. Nã ibidẽ determinat, ꝙ actus morales differãt ſpecie ſm bonũ ꝛ malũ ſic infert. Patet ergo, ꝙ drña boni ꝛ mali circa obiectũ ↄſiderata, ↄpatur per ſe ad rõnem, ſm ꝙ obiectuʒ eſt ↄueniens vel nõ ↄueniẽs. Cõcludẽs, ꝙ bonũ ꝛ malũ, inq̃tum ſunt drñe p ſe obiectũ diuerſificãt ſpẽm in actib⁹ moralib⁹. B

¶ Obiectũ ḡ eſſe bonũ eſt ipm eſſe ↄueniens obiectũ talis actionis iuxta iudiciũ rõnis. Ipſuʒ ꝟo eſſe malũ eſt ipm eẽ obiectũ diſconueniẽs talis actionis ſm iudiciũ recte rõnis, quẽadmodũ ſcʒ ad actũ dandi vel accipiẽdi, res ppa dr bona, res ꝟo aliena dr mala. C Quare etiã nõ eſt incõueniens vnũ ꝛ idẽ eſſe obiectũ actus boni ꝛ actus mali, quãtũcũqʒ actus bonitatẽ ꝛ malitiã ſumãt ex ſuis obiectis. Et ꝙ ex hac ſecũda acceptõne deriuat pma iterũ ibidẽ iſinuat doctor in ſolutõe ad ſcdm cũ inqt. Act⁹ dr malus ſm ſuã ſpẽm ꝙ hʒ obiectũ nõ ↄueniens. Et i ſolutõne ad pmũ, vbi vult, ꝙ circũſtãtia in obiecto dr bona vl' mala, ſm qd eſt ↄueniens vel diſcõueniens rõni in ordine ad talem vel talẽ actõem. Et tũc eſt tãq̃ quaſi differentia eẽntialis obiecti. Idem manifeſte determinat vbi ſupra q̃ſtione xix. ar pmo ad tertiũ. vbi dicit ꝙ bonũ in obiecto, cauſat bonitatẽ moralẽ in actu volũtatis. E

¶ Cõcludẽdũ ẽ igitur ꝙ ſm quãdã analogiã, bonũ ꝛ malũ iuxta vnũ modũ dicũt de opatõnib⁹, ſm aliũ ꝟo dicũt de illar obiect. Et inter has q̃dẽ accep

tiones, hec eſt differentia, ꝙ iuxta ſcđam inter bonū ⁊ malū aliqđ
reperitur mediū, per abnegationē, quod neqꝫ bonū neqꝫ malū, ſꝫ
eſt indifferens, queadmodū feſtuca eſt obiectū indifferēs reſpec
tu actus leuandi, ſed in ꝑma acceptiōe, inter bonū ⁊ malū nullū
eſt mediū, qꝛ omnis actus human⁹ vel bonus vel malus eſt, fun
datur hec differentia in his que ſuperius ſunt determinata D
¶ Ex predictis ergo clare infertur, ꝙ bonū ⁊ malū in actibus vo
luntatis interioribus accipiuntur ex obiectis. Oſtenſum eſt eñ
ſuperius, ꝙ faciunt formal'r differentiā ſpecificā in actibus, ſꝫ dif
ferentia ſpecifica actuū ſumēda eſt ex obiectis, ꝯñs ergo eſt, ꝙ bo
nū ⁊ malū in actibus interioribus, ſumi debent ex obiectis, Sꝫ
tamē meminiſſe oportet, vt in tractatu de circūſtantijs oſtenſuꝫ
eſt, ꝙ actuū interiorū valde lata eſt diuerſitas, diuerſaqꝫ ipſorū
ad ſua obiecta eſt habitudo, Aliqui eñ tantū vnū habent obiec
tū, aliqui plura, ⁊ horū aliqui ſunt pure proſequutiui, Aliqui ve
ro pure fugitiui, aliqui aūt ex his mixti Sunt eñ proſequutiui
reſpectu vnius obiecti, fugitiui vero reſpectu alterius, Et quidē
in omnib⁹ iſtis vniuerſaliter tenet noſtra iam ꝓbata cōcluſio, ꝙ
ſcꝫ bonū ⁊ malū in actib⁹ voluntatis ſumi debent, ex eorū obiec
tis vt ille actus dicatur bonus, qui trāſit ſuper obiectū bonū, ille
vero malus, qui tranſit ſuper obiectū malū, adhūc ſenſum, ꝙ ille
vniuerſaliter dicatur bonus, qui tranſit ſuper illud obiectū vel
ea obiecta ⁊ taliter, ſuper quod vel que ⁊ qualiter, ratio recta iu
dicat cōueniens talem actū tranſire E ¶ Et qꝛ bonū eſt ex in
tegra cauſa, malū vero ex ſingulis defectibus, Ideo ille vniuer
ſaliter dꝛ malus, q̇ in aliquo horū deficit, qui ſuꝑ aliquod obiec
tū tranſit aut taliter, ſuper qđ vel qualiter, eū tranſire recta ratio
iudicat īcōueniēs, In ſpeciali tñ hic cōmemorādā eſt diſtinctio
etiā ī ꝑfato tractatu tacta. ſ. ꝙ ī actib⁹ volūtatꝭ, aliq̇s īuenim⁹, q̇
ꝓ ſuo obiecto hñt aliqđ, qđ ab hoīe tñ nō depēdet, qđ aliqñ q̇dē ē
res aliqua, vt virtus proximi, vel diſfortuniū eius, aliqñ aūt eſt
operatio non humana vt pluuiā irrigare agrū proximi, lapidem
aut beſtiam ledere proximū, aliqñādo vero eſt operatio humana
moralis, vt ꝙ tyrān⁹ ledat proximū, aut ꝙ virtuoſus faciat op⁹
bonū, qui tamen propter me, nihil plus eſſent aut minus opera
turi, Unde licet actus tyrāni vel virtuoſi, ſit moralis, nō tamen
reſpectu rationis vel volūtatis mee eſt moralis quia actio mora
lis proximā regulam vult ſecū habere in ſuo eodem agēte, vt ha
bitū eſt. F ¶ Quo fit ꝙ ratio practica in omnibus prefatis
actibus non regulat exteriora, ſed ſolā affectionē voluntatis cir
ca ea, beſtiam nāqꝫ ledere innocentē, neqꝫ cōueniens neqꝫ diſcon

ueniens eſt rationi, ſe... ꝯc taliter velle vel affici, eſt conue niens aut diſcõueniẽs rõni, ... rectio em̃ aliter ꝛ aliter ſe habere pt ꝑ ratione. Alij aũt actus interiores habent pro ſuo obiecto actũ exteriorẽ, q̃ ab eis depẽdet, tã℥ naturalis eoꝝ effect⁹, vt ſunt vſus ꝛ ſm̃ aliqs electio ꝛ intentio. Et ꝓpter illã dependentiã ratio ad vtrũq₃ actũ regulandũ ſe extendere h₃, q̃uis exteriorẽ nõ regulet niſi mediãte iteriore. Et q2 ibi tũc ſunt duo obiecta, ſicut ſũt duo act⁹ de vtroq₃ obiecto i ordĩe ad ſuũ actũ, dictamẽ practicũ eiuſ dẽ hoĩs ſe itromittit, tã℥ de materia debita vel idebita tal' act⁹

¶ Capl'm. ij. oſtendit circũſtantias actus exterioris eſſe vera p ſe obiecta actus interioris, & ob id actum interiorem a ſolo obiecto recipere bonitatẽ & maliciam. A

IStis ſic ꝓmiſſis reſtat oſtẽdere, ꝙ actus interiores voluntatis, a ſolis obiectis bonitatẽ recipiũt vel maliciã moralem. Nã cõis maxima eſt ꝛ prius declarata extitit ꝙ bonitas volũtatis conſiſtit in cõformitate ad dictamen recte rationis, hec aũt cõformitas accipi non poteſt, niſi ex cõformitate obiectorũ. Si em̃ aliquid ratio de aliquo dictaret, ꝛ voluntas in actũ exiens, in illud nõ tenderet Jam volũtas nõ conformaret̃ dictamini rõnis Jdem quoq₃ ſequeret̃ ſi econuerſo volũtas in aliquid tenderet, quod ratio nõ dictaret, imo virtualiter volũtas quaſi in actũ ſine obiecto prodiret. Sequitur ergo ꝙ cõformitas iſta in hoc ꝯſiſtit, ꝙ volũtas aliq̃d talit̃ diſpoſitũ vult, qd̃ ꝛ qualit̃ in oĩb⁹ ratio iudicat eſſe diſponẽdũ. Jn hoc aũt plane tangitur actus cũ omnib⁹ circũſtantijs eius. Manifeſtũ eſt enim, ꝙ dictamen recte rationis, actũ ꝛ obiectũ eius preconcipit, ꝛ omnes eius circũſtantias morales diſponit, ꝛ in actum ſic a ratione ordinatũ, virtuoſa voluntas tendit. B ¶ Oia preterea que ratio apprehendit, ſunt obiecta eius aut ſub eius obiecto continentur. Et rurſum illa etiã omnia, ſunt obiecta volũtatis, in que ipſa ſm̃ directionẽ rationis tendit. Cõſequens ergo eſt, ꝙ ſicut circũſtantie morales, ſunt obiecta ipſius dictaminis ita etiam ſunt obiecta volũtatꝭ. Unde licet plurũ volitoꝝ, vnũ poſſet eſſe circũſtantia vel finis alterius, omnia tamen ad volũtatem comparata, induũt rationem obiecti ꝛ nullũ habet rationem circũſtantie. Omne nã℥ illud, in quod potentia apprehenſiua, ꝛ eam cõſequens appetitiua fertur per ſuũ actum, eſt eius aliquo modo obiectũ. Sequitur ergo propoſitũ, ꝙ reſpectu act⁹

interioris moralis,circūſtantie ſe tenēt ex pte obiecti eius,ꝛ non
ſunt circūſtantie actus,ſicut ſunt circūſtantie actus exterioris,
cuius nō ſunt obiecta, Cauſa aūt fundamētalis oīm iſtoꝝ eſt vni
uerſalitas ꝛ illimitatio rationis ꝛ volūtatis,vt alias in tracta
tu de circūſtātijs actuū humanoꝝ clare deduximus C ¶ Ex
pdictis reſolutionē accipiam⁹ ſancti doctoris,quā ſubtiliſſime,
pma ſcđe.q.xix.venatus eſt,ꝙ ſcꝫ ſicut actus interior volūtatis
eſt primus actus per ſe eſſentialiter moralis ꝛ volūtarius,pmuſ
qꝫ oīm natus eſt eſſe cōformis iudicio rōnis recte, eo ꝙ pmo vo
luntati tāqꝫ viciniſſime intellectui,ibibit regulatio rōnis, q̄ eſt
pmū ꝛ originale pncipiū toti⁹ volūtarij ꝛ moralitatis, Ita idem
actus ille,ſolā ab aliq̄ vno ſuo obiecto,recipit bonitatē vel mali
ciam,non aūt a circūſtantijs eius, Hanc aūt ex hoc declarat, qꝛ
actus primo per ſe et eſſentialiter moralis,recipere debet ſuā ſpe
ciem ab eo,quod actus pmo ꝛ per ſe eſſentialiter reſpicit,hoc aūt
eſt obiectū,quia ab eodem ſpeciem recipit,ſub ambitu aūt obiec
ti,cōtinentur circūſtantie morales,vt prius oſtenſum eſt, Igitur
ſi ab eis bonitatē recipiat vel maliciā,non hoc erit tanqꝫ a circū
ſtantijs,ſed tanqꝫ ab obiectis partialib⁹, ſpecialem ordinem ad
rationem habentibus,vnde etiam per ſe ſpecificant actū volūta
tis vnde cum vult quis peregrinari propter deū, q̄uis ibi ſit ob
iectum ſcꝫ peregrinatio, ꝛ finis ſcꝫ dn̄s deus, vtrūqꝫ tamen eſt
obiectū volitionis,peregrinatio q̄dē materiale,deus vero forma
le,inquātuꝫ eſt peregrinationi,ratio cadendi ſub volitione,Et er
go q̄uis voluntas ab vtroqꝫ habeat bonitatem vtrobiqꝫ tamen
ab obiecto cenſebitur recipere eam. D ¶ Uerūtamen q̄uis
actus voluntatis omnino ſimplex ſit,ꝛ etiam quantūcūqꝫ apud
D.S.bonitas ꝛ malicia volūtatis, ſm aliquid vnū attendatur
ſcꝫ obiectū,non tamen imaginandū eſt,ꝙ ſua bonitas ſimpla ſit
ꝛ vnica, eiuſdem ve rationis, quin potius tenendū eſt,ꝙ nō mi
nor diuerſitas reperitur bonitatis,malicie, ꝛ earū cōmixtionis
adinuicem,circa eundem actū interiorem,q̄ꝫ circa eundem actū
exteriorē,diuerſitatem inueniri,ſuperius declaratū eſt Oſtenſu' ter
nāqꝫ eſt,ꝙ vtrobiqꝫ bonitas ſumitur ex ꝯformitate ad dictamen
recte rationis,Unde ex conformitate actus ad diuerſa dictami
na recte rationis,idem actus diuerſas recipit bonitates ¶ Iā non
paucioribus dictaminibus,debet conformari actus interior q̄ꝫ
actus exterior, Sequitur ergo, ꝙ ſicut vbi actus exterior reci
pit triplicem bonitatem,ſcꝫ ex obiecto,circūſtantijs ꝛ fine,ſi mi
liter ꝛ triplicē maliciā,diuerſam quoqꝫ bonitatis ꝛ malicie ꝯ mix
tionē ex eiſdem, Ita ꝛ actus interior recipit ab eiſdē tribꝫ tri plicē

bonitatem ⁊ maliciã, ſimilẽ quoq₃ bonitatis ⁊ malicia cõmixtio nem quelibet tamẽ cenſebitur ſumpta ex obiecto vt prius decla ratum eſt. E Inferamus ergo, ꝙ ex quo voluntas ſua illumi tatione in plura vnita tendit obiectiue, quoꝝ aliquã vnũ cõuenit alterũ vero diſcõuenit recte rationi, Jdeo etiã ſimplex actus in terioꝛ habet bonitatẽ vnã, ex vno, ⁊ etiam maliciã aliam ex alio vt cũ quis vult vel deſiderat in ſabbato furari calicem de loco ſa cro ad ſubleuandũ proles, Hec volũtas habet maliciam ex obiec to.ſ.furto, habet preterea maliciam ratione loci, ⁊ etiam ꝑm ali quos ratione tempoꝛis, ſed habet bonitatem ratione finis, ꝗ tria ſunt circũſtantie furti exterioꝛis ſ₃ ſunt obiecta actus interioꝛis vnũ quidem foꝛmale ſc₃ finis, reliqua vero materialia, Et ſimi liter exemplificari poteſt in alijs. B

Capl̃m.iij. diſſoluit pulchras difficultates ſubtilitꝰ

SEd cõtra predicta inſtabat ꝑmo. N ſic Nudũ ⁊ preci ſum interius velle negociari, eſt peccatũ clerico ⁊ non layco, hoc aũt eſt propter circũſtantiã pſone, ergo circũ ſtantia iſta reſpicit ſubſtantiã actus interioꝛis, vt ipm faciat bonũ vel malũ, nõ ſolũ ex parte obiecti, ſed etiam ex circũ ſtãtia perſone, Preterea inſtabat. N. ſic, velle laboꝛare, ſi elicia tur in ſabbato eſt peccatũ, ⁊ tñ ſi diciatꝰ extra tempus illud, non erit peccatũ, vnde etiã ſimpliciter ipotẽs ad laboꝛandũ, ſi in ſab bato velit laboꝛare aut conetꝰ, peccat illo velle, qui tñ non pecca ret extra ſabbatũ, ergo circũſtantia tempoꝛis reſpicit actũ inte rioꝛem ⁊ eũ bonũ reddit vel malũ. ¶ Amplius dilectio dei eſt actus, quẽ non ſemp elicere opoꝛtet, talis aũt dilectio, aliqñ po teſt repugnare alteri actui cadenti ſub precepto, ꝓ certo tempo re, in quo tempoꝛe, ſi dilectio dei fiat, ex quo eliciens eã tũc pec cat, videtꝰ ꝙ non erit bona, erit ergo mala, nõ quidem ex pte obie cti, q₃ deus eſt cõuenientiſſimũ dilectionis obiectũ, habebit ergo aliunde ꝙ₃ ab obiecto ſuã maliciã. ¶ Rurſum odiũ ꝓximi vel in uidẽtia fraterne grẽ qñ elicitꝰ in ſabbato, h₃ ſcd̃am malicia ex cir cũſtantia tpis ſacri, nõ ergo ex ſolo obiecto. Preterea actus ex terioꝛ de ſe turpis in ſomno factꝰ, nõ eſt malꝰ, vt p₃ Si ergo ac tus interioꝛ ſolũ ex obiecto habeat ſuã maliciã, ꝯñs erit, ꝙ deſide riũ talis actꝰ ſic fiedi, nõ erit malũ, neq₃ ꝯſenſus in eũ malꝰ erit, S₃ hẽ manifeſte ſalſu₃ ⁊c. B ¶ Ad ꝑmũ qñ circũſtãtia pſone de actu ĩterioꝛi alias licito, facit malũ, tũc ipa ſe tenet ex pte obie cti, volẽs eñ aliqđ facere, ſp foꝛmalr̃ vl̃ virtualr̃, vult ſe illđ face re, alioqn̄ de claudo ꝗ cupit foꝛtẽ currꝰ, verũ eẽt dicꝰ, claudꝰ vult

currere Et ſic efficiẽs actus exterioris, regulariter cadit ſub obiecto actus interioris, ⁊ per ↄ̄ns etiam circūſtantia efficientis Et hoc actu debito vel elicito, de quo poſterius. Clericus enim ſolū volens negociari, aut ↄſiderat aut cōſiderare debet, ſtatui ſuo actū talem nō cōuenire, Et ſic actus ſuus volendi ex hoc preciſe mal ē, q̄ꝛ clericū negotiari malū ē. i. rōni repugnās, ⁊ i tali rōe ſic repugnās formal'r vl' virtualiter act⁹ ille volūtatis tēdit Et ꝫ il la circūſtantia q̄s, cōparata ad actū interiorem, tenet ſe ex parte obiecti, q̄uis aliter ſit, facta cōparatione ad actū exteriorē. C

¶ Ad tertiū dicendū, ꝙ velle laborare elicitū in ſabbato, nō eſt malum neq̄ꝫ prohibitū, niſi q̄ꝛ ſuū obiectū eſt malū vel prohibitū, hoc aūt eſt laborare in ſabbato, vnde ſi quis in ſabbato eliciat actum volendi laborare pro die ſequentē, hoc etiam eſt velle laborare, et cum hoc eſt elicitū in ſabbato, nō tn̄ eſt malū vel prohibitū, q̄ꝛ obiectū ſuū nō eſt malū vel ꝓhibitū, ſicut cōtrariū eſt de velle, cu⁹ obiectū ſeu res volita, eſt laborare in ſabbato, q̄ꝛ obiectū illud eſt rationi repugnans ⁊ prohibitū Quare etiā oīs actus interior, ꝓſequutiuus illius, eſt malus, ſed eſt omnis actus fugitiui, obiectum cōueniens D ¶ Ad id vero qḋ tertio obijciebaꝛ dicēdū in ꝓmis, ꝙ quedā eſt ſimplex dilectio dei ſup oīa, preciſe tendens in ipſum Et hec eſt eminētiſſimus actus charitatis Et admiſſa ſuppoſitione, ꝙ ipſa vere repugnaret alicui actui cadenti interdū ſub p̄cepto, tn̄ firmiter tenendū eſt, ꝙ nō poteſt elici cū tranſgreſſione alicuius p̄cepti, q̄ꝛ talis dilectio abſq̄ꝫ gratia eſſe neq̄t, neq̄ꝫ poteſt male fieri. Iā tranſgreſſio precepti cū gratia ſtare nō poteſt, vnde ſi eliciendo illam dilectionē tranſgreditur aliquod preceptū, tunc ſimul gratiā haberet, ⁊ eadem ſpoliatus eſſet, Secūdo dicendū ꝙ ſtante ſuppoſitiōe predicta in ſua veritate, nullus tn̄ eſt actus cadens ſub p̄cepto q̄ excludat charitatiuā dei dilectionē ſup oīa, quinimo cuiuſcūq̄ꝫ actus cadentis ſub precepti adimpletione, dilectio dei ſup omnia, eſt formaliter admiſcibilis ſicut formale ſuo materiali, ⁊ actus iperans ſuo actui imperato inquātū charitas actū alteri⁹ precepti impando, implet ⁊ refert eum in deū, tanq̄ꝫ ſummū ⁊ ſup oīa diligendū, Et hic modus implendi, eſt ſimpliciter optimus, inquātū in eo nō ſolū impleꝛ p̄ceptū ſm ſubſtantiā actus, verū etiā ſm intentionē p̄cipientis qua vult implentem de cōdigno mereri vitā eternam, Unde patet ꝙ de actu charitatiue dilectionis dei, argumentū nō habet ꝓgreſſum Similiter de alia dilectione dei que vel mercenaria eſt vel ad finē malū ordinata, nō eſt aliquid ad propoſitū q̄ꝛ talis manifeſte hꝫ maliciā ex ſuo formali obiecto finali. E ¶ Sed

de alia ꝓciſa ⁊ ſimplici dilectione qua quis vult deo bonū q̄ non
eſt dei ſup oīa videt̄ difficultas, ſi eliciat̄ ꝑ tpe, quo quis tenetur
ex ꝓcepto adiplere aliū actū ſibi incōpoſſibilē Et de illa dilectio
ne videt̄ argumentū ꝯcludere, ꝙ maliciā ſuā habebit nō ab obiec
to Sed dicendū, ꝙ dilectio illa maliciā ſuam habebit ab obiecto
Et quando in cōtrariū aſſumitur, deus eſt cōuenientiſſimū dilec
tionis obiectū, verū eſt de deo, qn̄ ſm ſe abſq; malo adiūcto ſu
mit̄ Jā ꝓdicte dilectionis deus eſt obiectū, ſumptus tn̄ cū malo
adiuncto, ſcꝫ cum omiſſione actus debiti ⁊ tranſgreſſionis prece
pti, Et hoc quidem eſt manifeſtū, ſi ipſe diligens aduertat illud
alterū preceptū cum obligatione eius Si vero nihil de precepto
ſed de ſolo deo cogitet, tunc q̄ꝫuis directe ⁊ poſitiue nō tendat in
deū cum illo malo annexo, bene tamē indirecte priuatiue virtua
liter ſeu īterpretatiue, inquātū deberet aduertere, ⁊ ad implendū
illud preceptū, talem dei dilectionē poſtponere F ¶ Ad illō
vero quod quarto loco adducit̄ ſm tenētes, ꝙ circūſtantia ſacri
temporis, non faciat nouam maliciā in actu peccati, argumētū
nihil adducit ad ꝓpoſitū, Verūtn̄. S doc. videtur clare aſſerere
⁊ ex Auguſtino huius oppoſitū declarare dicens magis ꝯtra hoc
preceptū agit, qui peccat in die feſto, q̄ꝫ qui corporale opus lici
tum facit, innuit quoq; ſatis manifeſte, ꝙ pctm̄ mortale eſt ꝯtra
iſtud preceptū, ſcd̄a ſcd̄e. q. c. xxij. ar. iiij ad tertiū Itē in de ma
lo. q. ij. ar. vi. ad ſcd̄m ſic dicit, Si quis faciat aliquid indecens
in tempore ſacro, tēpus ſacrū quod conſideratur vt circūſtantia
reſpectu actus indecentis q̇ in eo fit, poteſt conſiderari vt obiec
tū reſpectu alterius actus circūſtantis, qui eſt cōtemnere tēpus
ſacrū G ¶ Et q̄ꝫuis hec dicta. S doc. gloſando, poſſet euadi
argumētū ſufficietenus, nō tamē euaditur difficultas eius Po
natur eīn per caſū, ꝙ in ſabbato propter ſanctitatem temporis
opus peccati ſpeciali precepto eēt prohibitū, ⁊ hoc precepto ſtan
te aliq̇s inuideret gratie fraterne, vel odiat proximū in ſabbato
Tūc eīn actus illi, vltra maliciā quā habent ex incōueniētib⁹ ob
iectis, etiā haberent maliciam ex circūſtantia temporis Et qui
dem prima facie apparet probabiliter reſpondendū, ꝙ doctor ſo
lum intendit, ꝙ non poteſt actus interior ex obiecto bonus, tra
hi per circūſtantiam in aliquā ſpeciem mali, q̄ꝛ hoc videtur pre
tendere doctor dicens, ſuppoſito ꝙ volūtas ſit boni, nulla circū
ſtantia poterit eā facere malā, Sed profundius intuenti, appa
ret de mente doctoris eſſe, ꝙ actus interior, nullā poterit habere
maliciam, que non ſit ex eius obiecto, Ideo melius dr̄, ꝙ in actu
iam poſito, circūſtantia temporis ſacri, non addit nouā maliciā

niſi quatenus illa ſe tenet ex pte obiecti,⁊ quidem ſi non expreſſe directe ⁊ poſitiue,certe tñ hoc facit implicite indirecte ⁊ interpretatiue. D ¶ Et ꝙ tales actus habeant circũſtantiam aliq̃ modo,p ſuo obiecto ſic declaratur, Aſſumptũ em̃ ⁊ declaratum fuit ſuperius,ꝙ ratio dictans ⁊ dirigens,⁊ volũtas eam ſequẽs idem habent obiectũ,Jam ratio dirigens in iſtis actibus,reſpicit illã circũſtantiam temporis ſacri pro ſuo obiecto Et licet non poſitiue directe,tamen reſpiciat eam virtualiter indirecte interpretatiue,inquãtũ non conſiderat illam circũſtantiã ⁊ preceptuꝫ de ea datum,cum tamẽ occurrente peccato cõmittendo,deberet eam conſiderare cũ ſuo precepto,Et ſic virtualiter tendit in ſuũ obiectũ malũ,prout ei adiungitur tranſgreſſio dicti precepti,ſicut in ſimili in ſolutione precedenti aliquo modo tactũ fuit J ¶ Ex predictis inferamus,ꝙ nũꝙ̃ interior actus voluntatis aliquam recipiet maliciã,niſi quatenus formaliter vel virtualiter ſeu interpretatiue tendit obiectiue in aliquid malũ,quod ſcꝫ vel ſm ſeip ſum,vel ſaltem ſm ꝙ in ipſum tenditur,eſt rationi repugnans,imo tenendũ ꝙ circũſtantia circa actũ exteriorem,nunꝙ̃ induceret rationem mali moralis ſeu culpabilis,niſi quatenus circũſtantia illa fiat obiectum actus interioris,vt celebratio facta poſt meridiem vel in loco interdicto,non erit iputabilis,niſi quatenus voluntas illam circũſtantiam indebiti temporis vel loci directe vel indirecte ſeu interpretatiue haberet pro ſuo obiecto,Ad id quod vltimo loco obijciebatur. Rñdeo.ꝙ licet act⁹ exterior ſic in ſomno factus,nõ ſit moraliter malus,quia p ignorantiã inuincibilẽ excuſat̃,eſt tñ obiectũ malũ.i. incõueniẽs materia actus interioris libere ⁊ ſciẽter eliciti,vñ nõ ſeq̃t̃ qđ pmo infertur,de materia aũt hui⁹ argumẽti infra latius tractabit̃

¶ Caplm.iiij. aliam oſtendit reſolutionem & probabilem,euadendi difficultates in precedenti capitulo motas. A

Et q̃uis ea q̃ pcedẽti capitulo in tertia ⁊ quarta reſoluendis obiectionibus fuerũt introducta,cõformit̃ ſonare videntur ad ea,que tractat S.doc. pma ſcđe.q. tix.ar.ij. verũm in de malo.q.ij.ar.vi.ad ſcđm,tradit aliũ modũ dicens,Qñ ſpẽs pcti ex circũſtantia proueniens,nõ eſt ſpẽs peccati preintellecti,ſed eſt quedam alia ſpecies diſparata,tũc poteſt intelligi,ꝙ circũſtantia dat ſpẽm,non ſm ꝙ ex ea reſultat aliqua conditio circa obiectum, ſed ſm ꝙ illa circũſtãtia conſideratur vt obiectũ alterius actus circũſtantis, ſicut ſi ali-

quis mechatur vt furetur additur quedã alia ſpecies propter actum intẽtionis tendentẽ in malũ finem, q̃ eſt obiectũ intentõis Et ſimiliter ſi quis faciat aliquid indecens in tẽpore ſacro, tempus ſacrũ (quod cõſideratur vt circũſtantia reſpectu actus indecentis, qui in eo fit) poteſt conſiderari vt obiectũ reſpectu alterius actus circũſtantis, qui eſt cõtemnere tempus ſacrũ Et ſimile poteſt dici de alijs. hec doctor ſanctus B ¶ Qui ergo forſan abhorreret modũ illũ loquendi, quo diximus, q̃ ſimplex dilectio dei, qua deo volumus bonũ, haberet pro obiecto ſuo deũ cum malo quodã adiũcto, prout in ſolutione ad tertiũ dicebatur, et q̃ odiũ proximi et inuidentia fraterne gratie, haberet pro ſuo obiecto ſacrũ tempus, quod eſt circũſtantia, vt dicebatur in ſolutione ad quartũ, Iſte poteſt dicere cõcorditer ad doctorẽ vbi ſtatim q̃ in vtroq̃ exemplo preter dilectionẽ dei et odiũ proximi et inuidentiam gratie fraterne, que oĩa ſunt actus quidã interiores, cõcurrit vnus alius actus interior, qui eſt cõtemptus alterius precepti in primo exemplo, vel ſacri tẽporis in ſcd̃o exemplo, et tũc preceptũ vel ſacrũ tempus, nõ eſt circũſtantia illius cõtemptus ſed verũ obiectũ, Et q̃dem ſi actus ille nõ cõcurrat ſemp formaliter, cõcurrit tñ ad minus interpretatiue virtualiter, Stat ergo etiam p hũc modũ, cõcluſio p. S. doctorẽ ſubtiliter venata, et hic pncipalit intenta, in ſuo robore. ſcʒ q̃ bonitas vel malicia actuũ volũtatis, nullo modo ex circũſtantia, ſed dũtaxat ex obiecto ſumenda eſt. C ¶ Uerũtamẽ eſt aduertendũ, q̃ apud guilhelmũ altiſiodorẽ, cõtemptus vno modo eſt appreciari rem minus iuſto, et hoc vere vel interpretatiue Alio modo eſt rem negligere, et de ea nõ curare vt dum peccans habet circũſtantias retrahentes, ſed eas non curat aduertere, claudit quoq̃ꝫ oculũ quodãmodo, et vertit tergũ ad eas, Tertio modo eſt iraſci rei tanq̃ꝫ vili et eam aſpernari. D ¶ Iſtis adiũgimus, q̃ differt aliquid fieri ex cõtẽptu, et aliq̃d eẽ cũ ↄtẽptu, ſicut refert aliq̃d fieri ignorant et aliq̃d fieri ex ignorãtia Tũc autẽ aliquid fit ex cõtẽptu, qñ ↄtẽptus eſt pncipalis et originalis cauſa actionis, De hoc pulchre loquitur. S. doc. ſcd̃a ſcd̃e. q. c. lxxxvi. ar. ix. ad tertiũ dicens Tũc cõmittit aliquis vel tranſgreditur ex cõtemptu, qñ volũtas eius renuit ſubijci ordinationi legis vel regule, et p hoc procedit ad faciendũ contra legem vel contra regulam, Tunc aũt aliq̃d fit cũ cõtemptu vere vel interpretatiue et nõ ex cõtemptu, q̃ cõtemptus nõ eſt eius cauſa originalis, Unde talis nõ peccat ex cõtemptu, ſed ex alia cauſa, videlicet infirmitate, ignorãtia vel affectõe aliqua vitioſa, Ad ꝓpoſitũ redeũdo in exemplis de quibus ſunt

tertiū ꝛ quartū argumentū, qualiſcunqꝫ ſit ꝯtemptus, ſemp indu cit moralē maliciā in actu, minorē tñ pmus qꝫ ſecūdus, ꝛ ſecūdꝰ minorē qꝫ tertius, q̄ ſm doctores qñ fit cū deliberatiōe, eſt moralis Patꝫ ergo ex pmiſſis, quēadmodū actus volūtatis, nō aliūde qꝫ ex obiecto, ſuſceptiuꝰ eſt bonitatis vel malicie moralis.

¶ Capl̃m. v. oſtēdit cur actus exteriores nō recipiūt ſuam bonitatē ex ſolis obiectis, ſicut hoc cōtingit in actibus interioribus. A

Dubitabit aūt rōnabil'r hic aliqs, cur etiā actus exteriores, nō dicant̄ recipere bonitatē ſuā vel maliciā et ſolo obiecto. Rñdeo, tales actꝰ recipiūt bonitatē ſuā etiā a circūſtantijs ꝛ a fine. qꝛuis eīm actus exteriores attingant aliquo mō circūſtantias, tñ circūſtantie nō pñt dici eoꝝ obiecta, niſi ſm accidēs, quēadmodū albū vel muſicū dr̄ obiectū pcuſſionis, ſermo aūt q̄ eſt ſm accidēs tanqꝫ inutilis, eſt ab arte relinquendus, Cōuenientiꝰ ergo actus exteriores dicūtur bonitatē ſuā recipere a circūſtātijs accn̄talibꝫ, qꝫ ab obiectis. Tales eīm cōditiones accn̄tales actuū, quaſi de p ſe, id eſt eſſentiali pdicatiōe dicūtur cicūſtantie actuū, ſed ſunt obiecta actuū ſolū ſm accidēs.

B ¶ Sed ꝙ finis nullo mō dici poſſit obiectū actuū exteriorū nō eſt obſcuruꝫ, Tales eīm actus tanqꝫ materiales, obiectiue verſant̄ circa aliqd obiectū materiale ꝛ pſēns, ꝛ hoc attingūt, finis āo plerūqꝫ eſt aliquid abſens expectatū, frequenter etiā aliqđ ſpūale. quare etiā actus exterior non pt ipm obiectiue attingere, vt ſi qs furet̄ ꝓpter fornicatōem ꝑpetrandā, clarū eſt, ꝙ actus furandi ad actū fornicandi nō attingit, ſꝫ terminat̄ in re aliena, que eſt ſuū ꝓpriū obiectū, ſed actus interior volūtatis, ad fornicationem bene attingit obiectiue, qꝛ ſpūalis eſt, appꝛehēſionē ꝯſequēs ipius rōnis, que indifferēter, circa abſentia ꝛ ſpūalia pt verſari

C ¶ Qñ ergo finis dat aliquā bonitatē actui exteriori, talis nō dicet̄ ex obiecto ſuo collata, ſed potius ex obiecto acto actꝰ interioris ipius volūtatis, cuiꝰ obiectū eſt finis ꝛ bonū, ꝛ tāto pncipalius, qꝫto finis ipe eſt vltimatior. Quare etiā eius eſt, imperatiue actꝰ aliaꝝ viriū ꝛ eoꝝ obiecta referre ꝛ ordinare ad vlteriorem finē, ad quem illi actus de p ſe attingere nō pñt D ¶ Nec mirū, qꝛ eīm obiectū volūtatis eſt bonū ꝛ finis, nō q̄deꝫ ſolū bonuꝫ ſuū ꝓpriū, ſed bonū in cōi, ſub quo etiā aliaꝝ potentiaꝝ ꝯphendūtur bona ꝛ pfectōes, Ideo etiā volūtas nō ſolū vult bonū ꝛ actuꝫ ꝓpriū, ſed etiā bonū omniū alioꝝ. Et ex hoc ꝯtingit, ꝙ ipa ſuo actu pt adinuicē copulare plura, volendo vnum ꝓpter alterꝝ, q̄ caſu

vnū eſt formale ⁊ pncipale, reliquū minus pncipale ſiue materia le obiectū. Quia ꝑterea volūtas pſentatione illimitatā imitaꝛ ip ſius rōnis, ideo nō ſunt aliqua bona, adinuicē tam impertinentia, quin eoꝝ vnū ad alteꝝ ſuo actu poterit referre. Et ꝑterea volūtas mediante actu ſuo, imperatiue mouet ad exercitiū actus alias vi res, eodēq̄ꝫ imperatiuo actu, act⁹ illos imperatos illaꝝ viri um a ſe cauſatos refert in finē vlterioꝛē, qui eſt eiuſdē ſui ꝑpꝛij ac tus obiectū formale ⁊ pncipale. Quibꝫ omibꝫ vigilāter anmectā mus, ꝙ virtus cauſe ſemp participaꝛ in effectu, ⁊ nō ecōuerſo

E ¶ Conſequēs ergo ex his omibꝫ erit manifeſte, ꝙ ꝑter bo nitatē quā actus illi exterioꝛes imperati habuerūt ex ꝯparatōe ad ſuū ꝑpꝛiū obiectum, ⁊ ex circūſtātijs, ipſi etiam habebunt adhuc aliā bonitatē vel maliciā ex parte finis, q̄ q̄dem bonitas erit exte rioꝛi actui, in ſua natura accepto, oīno extrinſeca, ſicut ⁊ finis ad quē ꝑ actū imperatiuū actus exterioꝛ effectiue dirigiꝛ ⁊ oꝛdinaꝛ.

F ¶ Hanc bonitatē acq̄rit actus exterioꝛ ex hoc, ꝙ ipe finis eſt obiectū pncipale ſeu formale actus interioꝛis a quo exterioꝛ, id ē actus alterius potentie, tanq̄ꝫ a cauſa ſua naturali effectiue ꝑdu cit. Nā virt⁹ ſp cauſe (ſicut etiā defect⁹ eius) nata eſt in effectū eī⁹ influere ⁊ deriuari, licet nō ecōuerſo, Sic ergo pꝫ ꝙ in actu exterio ri eſt aliqua bonitas vel malicia ex fine, q̄ nō eſt ex obiecto, ⁊ ecō tra, Sīliter ⁊ aliqua ex circūſtantijs, q̄ tñ neq̄ꝫ ex obiecto eſt, ne q̄ꝫ ex fine, ⁊ ecōtra. Cōtrariū eſt in actu volūtatis, apud quē iuxta ꝑdeterminata, ⁊ iuxta intentōem ſancti doctoris. pͣ 2ᵉ. q. xix. ar. ij. ad pmū, Nō differt bonitas que eſt ex obiecto, a bonitate q̄ eſt ex fine, niſi forte paccns, ꝑut finis dependet ex fine, ⁊ voluntas ex volūtate. Quaſi diceret, qñ finis dependet ex fine, ⁊ volūtas ex vo lūtate, tūc bonitas volūtatis ex obiecto, differt ab ea q̄ eſt ex fine

¶ Capl̄m. vi. oſtēdit ſingularē curſum, in quo actus volūtatis nō recipit bonitatem ſuam ex ſolo obiecto. A

Huius aūt exceptōis intellectus, pt rōnabil̄r aſſignari pmiſſis tñ aliquibꝫ ſuppoſitōibꝫ. Prima, Actus impe ratus, ſemp eſt finis actus volūtatis imperātis, ⁊ ad eam tanq̄ꝫ finē oꝛdinaꝛ actus imperās, Hec fundaꝛ ſuf ficiēter. pͣ 2ᵉ. q. p. ar. p. ad ſcdm. vbi ſic dꝛ, Relinq̄tur ſi actio hu mana ſit vltimus finis, ꝙ ipa ſit imperata a volūtate, ⁊ ita ibi ac tio aliqua hoīs ad minus ipm velle, eſt ꝑpter vltimū finem etiā agendo actōem, q̄ eſt vltimus finis. Hec ibi B. Secūda ſup.

poſitio, aliqñ omne volitũ a volũtate ꝯueniẽter dr̃ finis, q̃uis interdũ appropriatus finis accipit̃ p illo volito, ad qd̃ aliud volitum ordinamus, vt ſupra oſtenſum eſt. E ¶ Tertia ſuppoſitio ex quo volũtas eſt vl'is motrix in regno aĩe, ⁊ ſuper ſeipſam reflexiua, vt patuit pᵃ 2ᵉ. q. xvi ar. iiij. ad tertiũ. Ideo ſicut ipa p ſuum actũ, cauſat actus aliaꝝ potentiaꝝ, ꝑmediũ actus ꝓprij. Ita etiã in ſeipa p vnũ actũ, impatiue pt̃ cauſare aliũ actũ Patet hoc clare, annectẽdo his q̃ dicũtur pᵃ 2ᵉ. q. xvij. ar. p̃. ea que ibidez dicunt̃ articulo q̃nto, Ut ſi qs ex naturali corruptiõe volũtatis, velit inimico malũ, tñ ꝓpter deũ facit ſibi vim ⁊ imperat ſibi actuz volendi ei bonũ. Idem ſi q̃s ex facto alterius ꝯcipit diſplicentiaz vel maliuolentiã in eũdẽ, talis eñ ſentiens diſplicentiã ſibi eẽ nociuã apud deũ, imperat ſibiipſi abſolutũ actũ beniuolentie interioris circa illũ. D ¶ In hoc caſu actus ille interior beniuolentie habebit vnã bonitatẽ intrinſecaz, ex ſuo ꝓprio obiecto, qd̃ eſt primus ⁊ bonũ eius. Et hec bonitas erit intrinſeca, Bonitatez aũt q̃ eſt ex fine, nõ hʒ ex ſuo obiecto, q2 act9 ille beniuolentie, nõ ptingit vſq3 ad finem, tanq̃3 in ſuũ obiectũ. Sed bonitatẽ ex pte finis, hʒ ex actu volũtatis imperante, cui9 ſcʒ ille finis eſt obiectũ formale, actus aũt nude beniuolentie, eſt eius obiectũ materiale Unde hec bonitas eſt actui nude beniuolentie extrinſeca, Deſcendit aũt bonitas q̃ eſt ex fine, ex actu imperãte in actũ interiorẽ imperatuz p modũ q̃ ſtatim ꝑus expreſſus eſt E ¶ Quia nãq3 actus imperans hʒ finẽ p ſuo obiecto formali, ⁊ ex hoc hʒ ꝓpriam bonitatẽ tanq̃3 ex ꝓprio obiecto Quia pterea actus impatus, ſiue exterior ſiue interior, ꝓcedit ab actu imperante, Et omis pfectio vel impfectio cauſe nata eſt redũdare in ſuũ effectũ, ⁊ nõ ecõuerſo. Ideo formalis bonitas actus imperãtis, q̃ eſt ex fine, redũdat in actum imperatũ interiorẽ tanq̃3 in ſuũ effectũ, Et q2 actus impatus, eſt termin9 act9 imperãtis, ⁊ act9 imperãs dependet ab actu imperato, quo ad bonitatẽ ex fine, qui eſt ſuũ obiectũ, Ideo etiã actus imperatus exiſtens finis act9 imperãtis, depẽdet ex fine, ⁊ ſic finis dependet ex fine F ¶ Unde pʒ, ꝙ in ꝓpoſito caſu, volũtas dependet ex volũtate, ⁊ finis ex fine, Et ꝙ actus interior voluntatis hʒ bonitatẽ vnã ex obiecto, que nõ eſt ex fine, ⁊ vnã ex fine, que nõ eſt ex obiecto. Sĩl'iter etiã habitus eſt caſus, vbi finis depẽdet ex fine. Et q̃uis hec omĩa p ſe ſunt adinuicẽ ordinata, doctor tñ in dicta exceptiõe dr̃ ea fieri ſm accñs, id eſt raro ſm tẽpus, in q̃tus volũtas raro p vnũ actũ imperat ſibiipi aliũ. Raro etiã cõtingere videt̃ iuxta caſum poſitũ, ꝙ act9 imperat9 interior quẽ talis elicit, obiectiue ſiſtat pciſe circa mediũ, a quo habeat bonitatez, ⁊ ſi

mul nō ferat̄ obiectiue in finē p̄ncipalē, Et ergo nō incōuenienter
hec apud doctorē ẜm accn̄s fieri dicūtur. G ¶ Alij vero volunt
q̄ p̄ ſe ↄuenit actui volūtatis, habere finē p̄ ſuo obiecto, p̄ accn̄s
aūt ↄtingit, q̄ ille ordinet̄ ad aliū finē, aut q̄ eius volitio depende
at ex volitōe anterioris finis. Motiuū eoꝝ eſt, q: dabilis eſt ac-
tus volūtatis, in quo neutꝝ iſtoꝝ h̄z locū, ſcʒ in volitōe finis vl-
timi, Nec eñ ille finis dependet ex fine, neq; illa volitio ex alia
volitione. H ¶ Sed hec expoſitio hoc ↄtra ſe h̄z, q: qđ repu-
tat apud doctorē hic dici p̄ accn̄s in actib⁹ volūtatis, hoc natum
eſt ↄtingere vel ſp̄, vel vt in plurib⁹ in actib⁹ volūtatis, ⁊ h̄z in-
ſtantiā ſolum in vnico actu volūtatis reſpectu vltimi finis, q̄ po
tius eſt naturalis, ⁊ p̄ncipiū actuū moraliū, q̄ʒ ſit ipe moral'. Vn̄
iſti accipere videnť ipm̄ p̄ accidēs, vt ↄtraponit̄ ei qđ p̄ ſe dr̄ ⁊ de
oīn apud Ariſto. in libro poſterioꝝ, quēadmodū aīal p̄ ſe ſenſibi-
le dr̄, p̄ accn̄s irrōnale, q̄uis inter tot ſpēs aīalis ſolus hō ab irrō
nali excipiat̄. Vn̄ ⁊ hec expoſitio nō eſt reijcienda tanq̄ a verita-
te aliena, Noſtra aūt expoſitio accipit ipm̄ p̄ accn̄s moralr̄, p̄ eo
qđ apud hoīes, natū eſt raro ⁊ in paucioꝛib⁹ ↄtingere.

¶ Capl'm. viij. difficilimā vētilat dubitatōem A

Quia aūt ẜm p̄determinata, act⁹ interior volūtat̄ eſt
primo moralis ⁊ eſſentialr̄ volūtari⁹, recipit quoq; bo-
nitatē ſuā moralē ⁊ maliciā ex ſolo obiecto; huius autē
eſt eū in ſpecie collocare. Merito ergo dubitat̄, an oīs
ſpēs boni vel mali moralis ineriſtēs actui interiori, ſit ei eſſentia
lis ⁊ naturalis, vt. S. D. ſentire videt̄. diſ. xl. ſcđi. Vn̄ ⁊ in p̄ſen-
tiaꝝ inq̄rendū eſt, an in actib⁹ interioꝛib⁹ volūtatis, vnitas ſpeci
fica bonitatis vel malicie moralis, ↄſequat̄ vl'iter vnitatē ſpecificā
nature. Et eſt ſenſus q̄ſiti, an om̄es act⁹ interiores volūtatis, eiuſ
dem ſpēi ẜm naturā, etiā ſint eiuſdē ſpēi ẜm morē, ⁊ ecōuerſo.
B ¶ Et arguit̄ p̄mo q̄ ſic, q: actus volūtatis eſt prim⁹ ⁊ eēn
tialiter moralis, vt ſupra dictū eſt, ergo ex natura ſua eēntiali eſt
moralis, ⁊ p̄ ↄn̄s q̄cq̄d erit ei ſpecificū ẜm naturā, etiā erit ei ſpeci
ficū ẜm morē. Preterea ſcđo, ſpēs nature cuiuſlibet actus ſumit̄
ab obiecto eius, ſed ẜm doctorē ſctm̄. p̄ª 2ᵉ. q. xix. ar. ij. Actus vo-
luntatis ſumit ſpēm ⁊ bonitatē ſuā moralē ex ſolo obiecto Igit̄ cir
ca interiorē volūtatis, in eodē ſemp̄ coincidēt ſpecificatio natu-
re ⁊ ſpecificatio moris. Amplius tertio, ſi aliq̄ actus volūtat̄
eliciti poſſent eſſe eiuſdē ſpēi ẜm naturā, ⁊ tn̄ differre ſpecie ẜm mo
rem in bonitate ⁊ malicia, tūc actus interiores volūtatis eque ac
cidentaliter eſſent morales, ſicut act⁹ interiores Et p̄terea q̄rto.

eqꝫ accidentaliter ſe haberēt ad bonitatē vł maliciā moralē act⁹
interiores, ſicut actus exteriores. qđ videt̄ incōueniēs ⁊ ꝯ. prede
terminata Jn oppoſitū arguit̄ ex duob⁹ ꝯcupiſcentib⁹ mulierē
eandem, vnus quidē maritus eius ſit, alter vero nō, hic act⁹ in-
terior vnius videtur bonus, alius vero malus, ⁊ tamen apparēt
eiuſdē ſpēi ſcđm naturā C ¶ Pro preſentis diſſolutione diffi
cultatis, rememorāda eſt in p̄mis ⁊ ſupponenda diſtinctio que
dam tacta libro precedenti ca.xi. Jn ſolutione ad p̄mū argumē
tum, vbi dictū fuit, ꝙ act⁹ volūtatis habet vnā cōparationē ad
rationem, inquātū p̄mo eſt repreſentatiua ſui obiecti Alia ꝟo eſt
ꝯparatio eius ad rationē, inquātū recta eſt. i. informata ſyndere-
ſi vnde de ratione ſic accepta intelligendū eſt illud familiare di
ctū. S. D. Actus nō dicunt̄ morales niſi ſm ꝙ ſunt a ratione Et
ſm hanc ꝯparationē actus volūtatis accipit̄ vt moralis, vbi ſm
p̄ma accipit̄ preciſe vt ēſt res quedā nature. D ¶ Pro maio
ri tñ huius diſtinctionis explanatione his ſupaddamus, ꝙ hec
ſcđa habitudo differt a priori, q̄z eſt cōtractior, vbi prior eſt val-
de abſoluta, Nam in hac ſcđa, res ipſe apprehenſe, p̄ſentātur ſub
ratione debiti vel indebiti, decentis vł indecentis, turpis vł ho
neſti, decori vel obſceni, quarū ꝯſideratio appropriate ptinet ad
ſynderesim ſm ꝙ ipſa eſt inſtigatiua vł remurmuratiua in actio
nibus, Alias aūt intentiones, delectabilis ſcꝫ vel triſtis, laborio
ſi ⁊ afflictiui, vtilis ⁊ incōmodi, ſeu diſpendioſi, nō reſpicit ipſa
ſyndereſis, niſi quatenus ex eis vel in eis cōſiſtant ⁊ verſent̄, p̄o-
res intentiones Nam q̄uis posteriores hec intētiones ſm ſe ad
rationē practicam ptineant, hoc tamen potius eſt ſm eā portio
nem, que arte pficitur ⁊ artificialia reſpicit, q̄z que ſyndereſi perfi-
citur ⁊ prudentia. E ¶ Unde q̄uis ratio cōſiliatiua pticula-
ris iſtas intentiones ꝯſideret abſqꝫ ordine ad priores, tñ ratio
cōſiliatiua in ordine ad totam vitam, que pficitur eubulia iſtas
ſcđarias intentiones nullo modo ꝯſiderat, niſi in ordine ad intē-
tiones honeſti inhoneſti ⁊c. Jn prima autē cōparatione ratio in-
differenter de omnibus his eqꝫ indifferenter ſe intromittit inten
tionibus. Unde patet ꝙ hec ſcđa cōparatio p̄mam neqꝫ excludit
neqꝫ eam exuere poteſt, Neqꝫ eñ moralia (q̄z poſteriora ſunt) ex
cutere ſe poſſunt a naturalibus, ſed ea potius preſupponūt Unde
ſicut artificialia manifeſte p̄ſupponūt naturā, a qua ſuā debent
habere materiam, Jta ⁊ in actibus interioribus ⁊ ſpiritualibus
(in quibus mores maxime conſiſtunt) illa que ſunt moris, p̄ſup
ponere debent ea que ſunt nature. F ¶ Scđo cōmemoranda
⁊ ſupponēda eſt diſtinctio illa ſm quā actus dr̄ dupliciter mora-

lis Uno modo, quia directe ꝛ poſitiue procedit ex rationis deliberatione. Sc̄do modo dr̄ moralis indirecte priuatiue ꝛ ĩputatiue ſeu interpretatiue, quia ſcꝫ non directe ꝛ poſitiue procedit a ratione, quia tamē ratio ſua deliberatione deberet eſſe puigil ad eū prohibendū ꝛ nō facit, Ideo interpretatiue ꝛ ĩputatiue attribuitur rationi, quaſi a deliberatione rationis procederet, quēad modū in ſimili in tractatu de voluntario oſtenſum eſt. Exemplū vt cū ex imaginatōne ſurrepticia quis ledit oculū proximi vl' inaduertenter ipſum infamat, Et talis actus potius eſt act⁹ hominis inquātum a ſuppoſito procedit qđ eſt homo, q̄ſi ſit actus humanus, quia non procedit ab homine ſm eam portionem, a qua homo habet ꝙ ſit homo ſcꝫ ſm mētem, que rationē includit ꝛ voluntatem, ſed potius ſm partem ſenſitiuā, que nobis cōmunis eſt cum brutis, Unde talis actus eſt priuatiue moralis, ſicut eſt indirecte inuoluntarius. p̄ma ſc̄de. q. vi. ar. iij. ꝛ eſt moraliter malus culpabilis ꝛ punibilis. B ¶Tertia ſuppoſitio, quēadmodū actus dupliciter dicitur moralis ꝑticipādo moralitatem in generali, vt iam dicebatur, Ita ꝛ actus habens moralitatem poſitiuā in aliquo genere, poteſt ſe habere iterū dupliciter ad moralitatē alicuius determinate ſpeciei Poſitiue quidē hoc cōtingit, quando ſcienter elicitur cōformiter ad dictamē a quo originaliter vltimate ꝛ complete ſumitur talis vl' talis ſpecies moralis ipſius actus, ſiue in bono, ſiue in malo, vt dū quis pauperi dat elemoſynā propter deū, dum quis ſcienter accipit res inuito domino, Et talis actus ſimpliciter quo ad oīa eſt poſitiue moralis, Priuatiue vero iſtud cōtingit primo in his, que habent ſpeciem boni, vt quia actus aliquis poſitiue elicitur conformiter iuxta directionem dictaminis, habentis rectitudinem quo ad ea, que in ipſo directe exprimūtur, ſed tamen in illo dictamine aliquid preteritur vel negligitur, quod deberet conſiderari. Exemplū vt ſi iudex ex amore iuſticie occidit aliquē, quem putat nocentem, quē tamen tenetur ſcire innocentem Iſte actus poſitiue ꝓcedit ꝛ directe, ex dictamine iuſticie, indirecte tamen ꝛ priuatiue pertinet ad ſpeciem moralem iniuſticie, Simile eſt ſiquis vxori reddat debitum cōiugale, in loco ſacro, neſciens hoc illicitum eſſe, ꝛ locū per hoc cōtaminari Simile interdum aliquid contingit in manifeſte malis, ꝙ actus procedit ex dictamine deliberatiuo ad aliquā ſpeciem malicie pertinente ꝛ tamen circa actū illū eſt vel inaduertentia vel ignorantia non excuſans alicuius, quod deberet conſiderari, per quod trahitur actus ad aliam ſc̄dam ſpeciem vicij, vnde quia illud ad aliam

ſpeciem trahens, non fuit apprehēſum ſed ignoratum, Ideo actus non pertinet ad illam ſcdam ſpeciem mali directe ꝛ poſitiue, ſed indirecte priuatiue interpretatiue ſeu imputatiue, verbi gratia, aliquis ſcienter furatur rem alienam contra conſcientiā neſciens tamen locū furti eſſe ſacrū quem deberet ſcire ſacrum; aut ſciens eum ſacrū, neſcit tamen ex ſuo furto loco ſacro fieri execrabilem irreuerentiā, In talibus caſibus actus directe ꝛ poſitiue pertinet ad vnam ſpeciem moralitatis, indirecte vero ꝛ interpretatiue etiam ad aliam. H ¶Et hoc natum eſt ſemper cōtingere, quando quis peccat ex ignorantia in actu, qui eſt bonus ex ſua ſpecie, vel quando cōcurrit ignorantia voluntaria alicuius rei, que actū ex ſua ſpecie bonū, ad aliquā tranſfert maliciam vel actum ex ſua ſpecie malū, tranſfert ad aliquā maliciam nouam, priori malicie impertinentē. I ¶Quarta ſuppoſitio, naturalis ſpecies actus interioris volūtatis, ſumitur ſolum ab his, que directe ꝛ poſitiue apprehendūtur in oſtenſione rationis Huius tamē contrariū accidit de ſpecie morali, Suppoſitio hec deducitur ſic, Omnis actus poſitiuus, recipit ſpeciem ſuā naturalem ab obiecto, Sed nihil vere poſitiue ꝛ directe poteſt obijci voluntati, niſi quod a ratione ei proponitur vel preſentatur, Vñ que ſunt omnino extra preſentationē rationis, aliquo modo ſunt preter intentionē vel tendentiam voluntatis. Talia autem non ſunt nata dare ſpeciem naturalē motui voluntatis, que nihil eſt, qꝫ poſitiua tendentia in id, quod per rationem ſibi preſentatur; Etenim ea que omnino ſunt preter intentionē nature, non dant ſpeciem rei, vl' motui naturali, quēadmodū monſtruoſitas nullā dat homini vel beſtie ſpeciem nature. K ¶Amplius autem actus interior voluntatis eſt quedam res poſitiua nature, Impoſſibile eſt aūt ex ꝑuatione, rē aliquā ſumere ſpēm ſue nature, Secus aūt eſt de ſpecie morali, Nā illa nō ſolū ſumit' ex his q̄ a volūtate poſitiue intendūtur, ſed interdū ſumit' ex interpretatiua īputatione vel īputabilitate illius, qđ neqꝫ apprehēſum neqꝫ volitū fuit ab agente, quin potius cū penitudine eſt ꝛ nolitū, qꝫ ꝓmū factū fit cognitū, vt ſtatim oſtēſum extitit, verū iſtud locū dūtaxat hꝫ in malis, nō aūt in bonis, Nā ex q̄ bonū eſt ex ītegra cauſa, malū vo ex ſingulis defectibꝰ. i. ea q̄ ꝑter intentionem ſunt ipſius agētis, nullā poſſunt preſtare bonitatē actui, bene tn̄ maliciā, De his etiā ſupra in tractatu de volūtario habitū fuit.

¶Capitulū. viij. diſſoluit queſtionē precedenti capitulo ventilatam A

His ſuppoſitionibus p̄miſſis ſit iſta p̄ma ꝯcluſio reſpō ſiua Stat aliquos actus interioris volūtatis, et eiuſ dem ſpēi naturalis,qui nō ſunt eiuſdem ſpeciei mo/ ralis,probat̄ q: ſtat duos habere preciſe iudiciū ratio/ nis omnino idē in omnibꝫ,quo ad ea que in tali iudicio appꝛhen ſiuo vel p̄ſentatiuo directe exp̄muntur vel appꝛhenduntur, vnde ⁊ actus illi poſitiue habebūt idem obiectū,⁊ eodem modo preſen/ tatū,Quare etiā actus volūtatis tali iudicio cōformes,etiā de/ bent eſſe eiuſdem ſpeciei naturalis iuxta quartā ſuppoſitionem Sed ſtat vnū iſtoꝝ hoīm aliquid in ſua appꝛhenſione negligēter pterire,qđ aliter nō negligit,q: ſcꝫ iſte p ignorantiā excuſat̄,nō al ter,verbi grā circa p̄mū exemplū tertie ſuppoſitionis p̄miſſum, Si duo eundē cōdemnent ex eodē penitus motiuo, quem tamē ambo ignorant innocentē,hic quidem ignorantia excuſante, alt̄ vero ignorātia nō excuſante, horū amboꝝ actus interiores erunt eiuſdem ſpēi penitus ſ̄m naturā,diuerſarum tamen ſpecieꝝ ſ̄m morem Simile eſt ſi duo velint cenā facere,⁊ eam duntaxat app hendant,quoꝝ tamen vnus tenetur ieiunare non alter. B

¶Ex his infero pro reſponſiuo corollario,ꝙ in actu interiori,qui non habet aliquā ſpēm moralem ex priuatiōe annexa, ſed ſolum ex his,que per rationē voluntati preſentant̄,ſemper idemptitas ſpeciei ſ̄m naturam, infert idemptitatē ſ̄m ſpeciem moris Et de talibus actibus accipiendū eſt illud cōmune verbū,bonum ⁊ malum ſunt differentie eſſentiales actuū interiorū ſ̄m eſſe natu/ re ⁊ moris,inquātum in eis ſemper prima habitudo actuū ad ra tionem,penes p̄mam cōparationē,coincidit cū ea que eſt penes ſcđam cōparationē ⁊ econuerſo. C ¶Scđa cōcluſio In his ac tibus in quibus ſpecies moris preciſe ſumitur ex his que in ipſo dictamine exprimūtur,aliqn̄ eſt idēptitas ſpecifica moris, vbi tamē nō eſt idemptitas ſpecifica nature,declarat̄,q: aliqn̄ ad di ſtinctionē ſpecificā naturalē ſufficit diuerſitas quedam reꝝ, que nō inducit diuerſam ſpēm moralē,vbi grā,ſi ꝓ ſubleuatiōe proxi morū,qs velit algentē calefacere,eſtuantē ꝓo caloribꝫ refrigera/ re hi actꝰ differūt quidē ſpecie nature,tn̄ ſunt eiuſdē ſpeciei for/ malis ſ̄m morē,reſpiciūt em̄ eūdem finē formal'r, q̄ eſt ſubleua/ tio proximi. D ¶Similiter ⁊ actꝰ exteriores,qꝫuis multū abinuicē differre videantur in ſpecie nature,ſunt tn̄ eiuſdē ſpēi in gn̄e moris,quā ex fine formal'r recipiunt.Nā p̄ma ſcđe.q.xviij. ar.vi.ad tertiū ſic dr̄,qn̄ multi actus ſpecie differentes,ordinā tur ad vnū finem,eſt quidā diuerſitas ſpeciei ex parte exterioꝝ actuū,ſed vnitas ſpeciei ex parte actus interioris.

¶ Capl'm.ix.diſſoluit argumenta ca.vij. ad queſtionem introducta. A

Ad ea ꝗ̃ q̃ in oppoſitũ, caplo.vij.obijciebant̃ rñden/do. Ad pͥmũ ↄcedit̃,ꝙ actus volũtatis deliberatus,pͥ/mo ⁊ ex natura eſſentiali eſt moralis Nã talis pͥmo eſt in poteſtate hoĩs,in amentibꝫ aũt ⁊ pueris ⁊ ſomnian/tibꝫ,multi ſunt actus volitiue potentie,ſicut ſunt multi act⁹ po/tentie intellectiue,q꞉ tñ in eis nõ eſt vſus libere rõnis,de actibꝫ eo/rum nihil eſt ad ꝓpoſitũ Alij aũt actus ↄſequentes rõnem libere deliberatã,ex natura ſua ſunt morales in ſc'do mõ vel q̃ro.mõ pſei/tatis,q꞉ in ſuis naturis cãm ſufficientẽ includũt,a qua dicantur morales ⁊ volũtarij,q̃uis eſſe volũtariũ etiã ſm magis ⁊ minus reperiat̃ in eis,ſicut ⁊ eſſe morale,vt ſupra in materia de volunta/rio.caplo.xij.oſtenſum eſt. B ¶ Qñ ergo infert̃,ꝙ q̇cq̇d eſt eis ſpecificũ ſm naturã,erit eis ſpecificũ ſm morẽ. Nõ valet hec ↄſequẽtia,q꞉ q̃uis aliqua ſpẽs moris ſequat̃ ad ſpẽm nature ipſi/us actus,vt ↄtingit in actibꝫ,q̇ totã ſpẽm ſumũt moralez.ex his que directe exꝑmuntur in dictamine rõnis,nõ tñ ↄuertit̃,quaſi ꝓ/pter idẽtitatẽ ſpecificã moris,ſtatim eſſent eiuſdẽ ſpẽi ſm ſpeciez nature.vt patuit ꝓximo caplo,in ſc'da ↄcluſione. Sed ſeq̇tur ꝙ aliquã identitatẽ nature hñt quo ad formale obiectũ. Et preterea frequenter ſpẽs moris ſumit̃ aliũ de q̃z ex his. Vñ ſumit̃ ſpẽs na/ture,vt patuit in declaratõe pͥme ↄcluſionis. Vñ ↄſequentia non valet,vt ſatis p꞉z ex iam habitis C ¶ Ad ſecũdũ trãſeat illud qd' aſſumit̃ in maiore Sed cũ dr̃ in minore,actus voluntatis ex ſolo obiecto ſumit ſpẽm moris,verũ eſt hoc de obiecto relato ad rõnem penes ſecũdã ↄparatõem,de qua in pͥma ſuppõne,Vñ etiã idem,ꝑt eſſe obiectuꝫ actus boni ⁊ actus mali. Nec tñ ꝓpter hoc illi erũt eiuſdẽ ſpẽi,q꞉ idẽ ꝑt eſſe bonũ obiectũ ⁊ ↄueniẽs vni⁹ act⁹ qd' tñ ſit malũ ⁊ incõueniens obiectũ alteri⁹ actus,ꝓpter diuerſa dictamina recte rõnis,ad q̃ act⁹ referendi ſunt cuꝫ ſuis obiectis, queãdmodũ etiã doctor ibidẽ intendit. Conceditur vlterius ↄñtia illata de ſpecie morali,que ↄuenit actui ex pͥuatõe,q̃ etiã oĩno ex/tra naturã eſt ipſius actus D ¶ Sed hic merito dubitat̃,An aliquis actus poſſit eſſe in ſpecie bonitatis virtuoſe ex directo,et in ſpecie alicui⁹ vicij vel malicie ex indirecto,Huic eſt etiã dubiũ ↄſequens annexũ,an virtus poſſit ↄcurrere ad ꝓductiõez act⁹,q̃ eſt indirecte malus,dando ei bonitatẽ directã. Hic breuiter ſup/ponendũ eſt,ꝙ bonũ ⁊ malũ variant ſpẽm in moralibꝫ,Dictũ fu/it ꝑterea ſupius,ꝙ cũ vna malicia ſeu deformitate act⁹,ſtãt multe

bonitates morales in eodē, que ſunt ↄformitates q̄dā eiuſdem actus ad diuerſa dictamina recta Superadditū tn̄ fuit, ꝙ tales bonitates quātūcūqȝ multiplicent̄, nō pn̄t actū denoīare bonuȝ, ſed malicia vnica ip̄m bene pt reddere malū, ꝑpter ſtrictā ꝑcatōnem boni, ⁊ lataȝ ꝑcatōem mali, que ſatis fundat̄ in ꝟbo Dionyſij. Bonū eſt ex integra cauſa malū ꝟo ex ſingul' defectib⁹. Et ex illo Ariſtoteles .ij. Ethicoꝝ dirigere tm̄ vno mō ↄtingit, peccare ꝟo infinitis E ¶ Ita ad p̄mū dubiū dici pt, ꝙ actus q̄ eſt malus indirecte, pt in ſe habere bonitatē directā, que ad ꝟtutē ptinet, ſȝ tn̄ actus nō denoīat̄ ab illa bonitate bonus, ⁊ p ↄn̄s nō erit verū dicere, ꝙ ſit ſub ſpecie talis bonitatis, ſicut nec ethiops ꝑpter albedinem dentiū, eſt ponēdus ſub ſpecie albi vel albedinis. Ad ſcd̄m dubiū a diūctū p̄ma facie videt̄ dicendū, ꝙ nō, huius cauſa videtur, q2 virtute nemo male vtit̄, ſm̄ Auguſtinuȝ. Sed de hoc aliqn̄ latior erit ſermo F ¶ Ad tertiū, qd̄ eſt maioris ponderis, neganda venit ſequela In p̄mis em̄ dn̄tia manifeſta eſt de bonitate et malicia, quaȝ actus hn̄t ex ſua ſpecie directe ⁊ poſitiue, ſtat em̄ duos actus exteriores eſſe eiuſdē ſpēi ſm̄ naturā, vnū eſſe bonū, alterū ꝟo eſſe malū, ꝑ eo ꝙ pcedūt a duab⁹ volūtatib⁹ ſpecie diſtinctis, quaruȝ vna poſitiue ⁊ directe eſt bona, altera ꝟo directe mala, vt cū vnus dat elemoſynā pauperi ꝑpter deū, alter ꝟo eidem dat elemoſynā ꝑpter vanā gloriā, imo eadē actio numero pt a duabus volūtatib⁹ pcedere ſic diuerſificatis, vt pȝ. Sed in actib⁹ interiorib⁹, nō eſt poſſibile eos eſſe eiuſdē ſpēi ſm̄ naturā, ⁊ vnū poſitiue eſſe bonū, alium ꝟo habere ſpēm in malo poſitiue ⁊ directe, ſed ſi vnus debeat eſſe bonus, tūc alter eiuſdē ſpēi, nō pt eſſe malus niſi indirecte ⁊ ꝑuatiue. G ¶ Alie ꝟo dn̄tie poſſunt aſſignari, q2 actus exterior nō pt eſſe moralis, niſi ab actu volūtatis a quo pcedit, qui eſt imediate ⁊ ex ſua eſſentia moralis, quodāmodo in ſecūdo vel in q̄rto mō dicendi p ſe. Nō aūt exterior, vt de ſe patuit, Rō, q2 moralitas eſt ex ip̄a rōne, ad quā volūtas hȝ īmediatā habitudinē, actus aūt exterior nō niſi mediāte volūtate Et p̄terea actus exterior nō hȝ rōnem voluntarij niſi ex actu interiori. Tertia dn̄tia eſt, habitudo ad rectā rōnem (q̄ attendit̄ in ſecūda ↄparatione actus ad rōnem) eſt frequēter actui interiori q̄dem eſſential' ſm̄ ſpēm, hoc aūt actui exteriori eſt īpoſſibile. Igit̄ act⁹ interior pt eſſe ex ſua ꝑpria ſpecie moralis, nō aūt exterior.

¶ Capl̄m. x. oſtēdit quo modo actus interior idē in numero poſſit eſſe bon⁹ & mal⁹ A

ESTis ergo ſic ventilatis ad aliā difficultatē eis coherē-tem ꝓgam⁹. An ſcꝫ idē actus interioꝛ poſſit eē bonus et malus. Et videt̄ ꝙ ſic argumento durandi, Sicut ſe hꝫ intellectus ad verū ⁊ falſuꝫ, ſic ſe hꝫ volūtas ad bonū et malū, ſed idē actus intellectus, licet ſit ſimplex ⁊ indiuiſibilis, p̄t tñ̄ ſucceſſiue eſſe verus ⁊ falſus, vt cū aliq̄s credit ſoꝛtez ſedere, qui in veritate ſedet, ⁊ in eadē credulitate ꝑſeuerās ſoꝛte ſurgēte. falſum credit. Ergo idem actus volūtatis ſimplex ⁊ indiuiſibilis p̄t ſucceſſiue eſſe bonus ⁊ malus. Nec valet ſi dicat̄, ꝙ actus nō hꝫ ſucceſſionē, qꝛ idem ſm̄ ideꝫ, p̄t ſucceſſiue oppoſita recipere, nō ꝑ ſucceſſionē ſui, ſꝫ ꝑ ſucceſſionē oppoſitoꝝ circa ip̄m, dūmodo ip̄m ſit tale, ꝙ ꝯtingat pluries ip̄m ſumere, Sicut idē coꝛpus ſm̄ eā-dem partē, p̄t ſucceſſiue eſſe calidū ⁊ frigidū, Actus aūt volūtatis q̄uis ſit ſimplex ⁊ indiuiſibilis. p̄t tñ̄ pluries ſumi, qꝛ nō ſolū hꝫ eſſe ꝑ inſtans tp̄is. ſed p̄t pluribꝰ partibꝰ tp̄is coexiſtere. Poteſt etiā hoc vt videt̄ ꝯtingere de facto, cum aliq̄s vult bona volūtate dicere miſſam, ⁊ ip̄o ꝑſeuerante in eodem actu volendi, interdici tur eccl̄ia, ip̄o ignoꝛante ignoꝛantia q̄ eum nō excuſat. qꝛ nō adhi bet diligentiā que talibꝰ adhiberi debet In iſto caſu ille idem act⁹ volendi q̄ ꝓus fuit bonus, poſtea eſt malus. Sec⁹ aūt eſſet ſi in-terdictū innoteſceret ei, tūc em̄ ſicut mutaret̄ cognitio, ſic ⁊ voli-tio. Hec Durādus diſ. xl. ſcd̄i. B ¶ Ad oppoſitū ſ̄o videt̄ ꝙ ſm̄. D. S. ij°. diſ. xl. Bonū ⁊ malum, q̄uis eſſent dr̄ie accn̄tales actuū exterioꝝ in eſſe nature, nō tñ̄ actuū volūtatis. Ampli⁹ apud eūdē doctoꝛē, nulla circūſtantia p̄t actū volūtatis bonum, facere malū, ſed tñ̄ eius obiectū hoc p̄t. Quare videt̄, ꝙ volūtas bona et volūtas mala, etiā differūt ſpecie nature. qꝛ nō p̄t eſſe bon⁹ vel malus, niſi rōne obiecti, quare ſi eſt aliud bonū, erit alius actus.

C ¶ Rn̄deo, Aliud eſt loqui de malo moꝛali, aliud de culpa, q̄uis vſus theologoꝝ hec in eadē ſ̄catiōe cōiter accipiat, malicia em̄ moꝛalis cū ꝓciſione accepta, nihil videt̄ niſi ꝓuatio cōfoꝛmi-tatis ip̄ius actus ad ſuā regulā, que eſt dictamen recte ratiōis, q̄ ꝓuatio aliqñ̄ vocat̄ diffoꝛmitas, aliqñ̄ ſ̄o deoꝛdinatio actus. Sꝫ ꝙ talis deoꝛdinatio vel defoꝛmitas imputet̄ homini ad culpā, vel accipiat rōnem culpe, hoc eſt a volūtate. Culpa em̄ ſonat deoꝛdi-nationē, quā hō vitare potuit ⁊ debuit. Vñ̄ etiā ſm̄ Ariſto. iij. ethi coꝝ, In naturalibꝰ ꝓuatiōes coꝛpoꝛales qñ̄ ſunt voluntarie, id eſt qñ̄ fuerūt in noſtra poteſtate, ⁊ ad eas poſitiue vel ꝓuatiue opera-mur, ſunt culpabiles. Nā ꝑ naturā q̄deꝫ turpes, nullus increpat, ſed eos q̄ ꝓpter deſidiam ⁊ negligētiam deturpati ſunt, Silr̄ ⁊ nullus improperabit iuſte ceco a natura, vel ex infirmitate, vel ex

vulnere,ſed magis eius miſeretur;Eum aūt q̄ ex vini potatiōe
aut alia incōtinentia excecaꝛ,oīs hō vtiqꝫ increpabit D
¶ Uerū cū tali deordinatōe inuolūtaria ꝛ nō imputabili ipſius
actus,que aliquo mō eſt malū morale,ſtat bonitas ex fine,q̄ actū
illū faciat ſimplr̄ bonū.Un̄ nō eſt imaginandū actū ſic factū,eſſe
indifferentē,de quo al's E Iſtis p̄miſſis videꝛ dōm,ꝙ idem
actus volūtatis numero ſm ſuā ſubſtātiā,pt bene p̄mo eſſe bon⁹
et poſtea malus moralr̄,ſcꝫ incomplete p ꝯparatōem ad p̄mū p̄n
cipiū actuū humanoꝝ,qd̄ eſt rō,inq̄ꝫtum ſcꝫ p̄mo eſt ꝯformis re
cte rōni,poſtea vō eidē difformis,qn̄ ſcꝫ dictamen(cui actus cō
formaꝛ volūtatis actu durante,tranſit a veritate in falſitatē,quē
admodū etiā q̄dā dicūtur bona vel mala,etiā ſi nō ponaꝛ in eſſe
vt ſubleuare pauperē,vexare innocentē ꝛc. p eo ꝙ accipiuntur vt
ꝯſona vel diſſona recte rōni F ¶Si tn̄ loquamur de bonitate
morali in eſſe cōpleto,p ꝯparatōem ad volūtatē,q̄ eſt p̄ncipium
(q̄ꝫuis ſecūdariū)actuū humanoꝝ,cui q̄dē bonitati ex directo cō
traponiꝛ culpa,tūc ſi deformitas vel deordinatio (quā idē actus
nūero p̄us bonus iā hꝫ)ſit volūtaria.i.ſi in ſua ptāte ſit eā p tunc
vitare,certe idē actus interior volūtatis poterit ſucceſſiue eē bo
nus ꝛ culpabilis. G ¶Eſt tamē hic diligēter aduertendū,ꝙ
q̄ꝫuis facile ad īnouatōem rei ꝯtigentis,dictamē rōnis de aliquo
opabili,a ṽitate trāſeat in falſitatē,nō ſtatim tn̄ ppter fragilitatē
humane rōnis que delibratiā exiſtens,mora indiget et tempe il
la falſitas pōt aduerti,ꝛ p ꝯn̄s nec error ille p hīem mox pōt corri
gi.Vn̄ neqꝫ tūc eſt volūtarius,ꝛ per ꝯn̄s deformitas actus volun
tatis,ex eo errore ꝯſurgēs nō erit culpabilis Facilius igiꝛ ratio
practica incidit in errorē,q̄ꝫ volūtas incidat in culpā,q ad er
rorē ſufficit nuda p̄uatio ṽitatis,ad culpā ṽo vltra reqͥritur ratio
volūtarij ſm quā deordinatio act⁹ ſubſit humane voluntati.

¶ Caplm̄ xi. diſſoluit obiectiones precedēti ca
pitulo poſt oppoſitū inductas. A

HJs ergo p̄miſſis ꝯcludiꝛ p̄mo,ꝙ ſi actus volūtatꝭ vn⁹
ſm ſubſtātiā coexiſtat dictamini qd̄ trāſit a ṽitate in
errorē volūtariū,quē ſcꝫ ptūc durante illo actu hō po
tuit ſeu debuit deponere. In hoc caſu vnicus actus vo
lūtatis ſucceſſiue eſſet bonus ꝛ malus.Sed q ppter curſuꝫ con
tinuū fantaſmatū,que oportꝫ intelligentē ſpeculari,intellect⁹ hu
manus nō pt̄ dici inherere eidē cogitatōi,ꝛ p ꝯſequēs neqꝫ volū
tas eidē ſm numeꝝ volitioni.Ideo an caſus iſte ſit poſſibilis ad
p̄ſens,relinquiꝛ inquirentib9. B ¶Concludiꝛ etiā ſcd̄o,ſi p

menſura illius actus, hō nō potuit errorē ſuū corrigere, poterit q̄dem actus ille eſſe p̄mo bonus moraliter, Secūdo vō malus incōplete, id eſt deordinatus ſeu deformis, nō aūt malus, id eſt culpabilis. Per hec em̄ p3, nō om̄ino verū eſſe, q̄ rō Durandi añ oppoſitū in capite aſſumit, facile em̄ eadē eſtimatio intellect⁹, a vero trāſit in falſitatē vel errorē, vbi tñ difficulter eadē volūtas trāſit a bonitate in maliciā culpabilē. Plura em̄ req̄runt vt volūtas cōtrahat culpā, q̄ req̄ratur ad hoc, q̄ rō incidat in errorē, Vñ non eſt ſil'e hincinde C ¶Ad rōnes poſt oppoſitū, p̄cedēti cap̄lo inductas q̄ntum ꝯtra p̄mā ꝯcluſionē militare forſan viderent. Ad p̄mā r̄ndet, q̄ nullꝰ doctor ſimpl'r negat bonū ꝛ malū eſſe drñtias accñtales actuū volūtatis in eſſe nature, vt poſtea patebit. D

¶Ad ſcdm̄ p3, q̄ in caſu p̄me ꝯcluſionis, volūtas bona nō fieret mala, p̄pter aliquā circūſtantiā, ſ3 p̄ciſe p ſuū obiectū, qd̄ de bono tranſit in malū, Sed tñ nō ſeq̄tur vl'iter eſſe verū qd̄ illic infert, q̄ volūtas bona ꝛ volūtas mala etiam differūt ſpecie nature Quia ſi actus volūtatis retineat idem obiectū ſm naturā, varietur aūt hoc penes bonū ꝛ malū ſm morē, certe eadē volūtas illd̄ obiectū ſub tali variatōe reſpiciens, poterit eſſe vna ſm naturam diuerſa tñ ſpecie erit ſucceſſiue ſm morem E ¶Ad vltimū illatum ꝯcedit, q̄ obiecto manēte eodē ſm ſubſtantiā, ſi eſt aliud bonū ſm morē, tūc pariformiter erit ꝛ alius actus ſm morē, etiā ſi eſſet idem actus ſm ſubſtantiā, His ꝯcordat q̄ q̄dā recte dicunt q̄n ignorantia nō excuſat, vt q2 errorē deponere erat tūc in hominis poteſtate, tūc eſt alia volūtas interp̄tatiua, ſicut eſt aliud dictamen virtuale, ſm q̄ vult celebrare tēpore interdicto, ꝛ tūc voluntas h3 malū obiectū, ꝛ eſt mala, ꝛ alia a voluntate, qua voluit celebrare extra tēpus interdictū, hoc em̄ de alietate ſpecifica in ḡemoris accipiēdū eſt, ꝛ tūc om̄ia rectiſſime dicta ſunt. Clarū nāq3 eſt, q̄ caſus ille ſupponit eum poſitiue retinere eādē eſtimatiōem ſm ſubſtantiā ꝛ naturā, ip̄m obiectū eodē mō rep̄ſentantē Nā nō h3 actu illud dictamen virtuale, q2 ponit nihil cogitare de interdicto, q̄uis deberet illud habere, Iam actus volūtatis nō recipit ſp̄em nature a dictamine rep̄ſentante, q̄ d̄ deberet ineſſe, ſed ab eo cui ineriſtenti actu ꝯformat, inq̄ntum in eo volūtati p̄ſentatur ſuū obiectū. Si ergo ibi ſit alia volūtas interpretatiua, hoc non erit ſm alietatē nature, ſed moris, vt ex priorib⁹ clare patuit.

F ¶Q2 etiā cōtinuatio illius velle, que eſt circūſtantia, non poſſit actū volūtatis facere malū, hoc rectiſſime dictū eſt, inq̄ntū eſt circūſtantia, q2 ſm .S D. Dato q̄ volūtas ſit bona, nulla circūſtantia poterit eam facere mal'ā, ſed inq̄tū illa circūſtantia du

rationis facit actū volūtatis attingere obiectū iam maluꝫ, qđ ꝑ
us erat bonū, bene facit actū ꝑus bonū postea eſſe malū, loquimur
aūt hic ꝺe bono ꝛ malo ipſius obiecti, ad modū ꝑmo caplo ꝺeclara
tum B ¶ Qn̄ ꝑterea ꝺꝛ, ſi velle celebrare ſit malū, hoc ideo eſt
qꝛ eſt velle celebrare tēpoꝛe interdicti, rectiſſime dictū eſt, qn̄ in
telligiť interꝑtatiue ſeu imputatiue, non aūt formalr̄ ꝓ tanto, qꝛ
actū ꝯtinuans nihil cogitat ꝺe interdicto, vn̄ etiā tale velle cele/
brare, nō eſt idem ſꝫ aliud, loquēdo ꝺe vnitate ſeu identitate mo/
rali. Nā qn̄ ſupuenit interdictuꝫ. tūc ſi coꝛrigere teneať erroꝛem
ſtatim illud velle qđ ꝑus erat bonū, iam eſt interꝑtatiue ſeu vir/
tualr̄ ꝛ imputatiue velle celebrare tēpoꝛe interdicti, qđ vtiqꝫ eſt
malū, Et ex hoc ꝯſequenter optime ſeqtur, ꝙ nō poſſit idem act⁹
etiam ſm naturā eſſe bon⁹ ꝛ malus, qn̄ nō accedit aliq̄ mutatio
bonitatis circa obiectū eius.

¶ Caplm̄. xij. inquirit an bonū & malū ſecū
dum morem ſint eſſentiales differentie actu-
um voluntatis, A

PRo complemento aūt ꝑ determinate materie, oīno ſcru
tari cōuenit, an bonū ꝛ malum ſm moꝛem, ſint eſſenti/
ales differentie actuū interioꝝ volūtatis, qn̄ illi accipi
imtur ſm ſuā ſubſtantiā ꝛ naturā, Et videť ꝙ ſic, quia
ſm D. diſ. xl. ſcđi. Bonū ꝛ malū ſunt ꝺr̄ntie eſſentiales actuū in
terioꝝ ſm eſſe nature ꝛ moꝛis, vbi act⁹ exterioꝛes ſolū diſtinguū/
tur ꝑ bonū ꝛ malū in eē moꝛis. B ¶ Ad oppoſitū arguiť ſm
D. pᵃ 2ᵉ. q. xix. ar. ꝑmo, Bonū ꝛ malū, ꝑ ſe ad volūtatē ꝑtinent ſi/
cut verū ꝛ falſum ad rōnem, ꝓut opinionē dicim⁹ verā ꝛ falſam.
Sed ſic eſt ꝙ eadē opinio numero ſm ſubſtantiā, trāſit a veritate
in falſitatē, ꝛ ecōuerſo, quēadmodū in ꝑdicamento ſube ꝺetermi
nat Ariſto. ꝙ ſoꝛte ſedente vera eſt opinio tenēs euꝫ ſedere, q̄ vtiqꝫ
falſa ſit, eo ſurgēte. Nō ḡ verū ꝛ falſum erūt eēntiales ꝺr̄ie opini
onis. q̄re etiā bonū ꝛ malū, nō erūt ꝺr̄ie eēntiales actuū volūtatꝭ
C Rn̄º, Act⁹ opinādi ſeu eſtimādi in ſuo gn̄e, ꝯuenicť ſpecifice
diuidiť in aſſenſum ꝛ diſſenſum, ſicut enūciatio diuidiť ꝯuenien/
ter in affirmatōem ꝛ negatōem, quib⁹ aliquo mō ꝓpoꝛtionantur
Aſſenſus aūt eſt acceptio alicu⁹ ꝓpoſitōis pro vera. Diſſenſus
ꝟo eſt acceptio illius ꝓpōnis ꝓ falſa, nō curando an ꝺe facto ꝓ/
poſitio ſit vera vel falſa. Nā cui aſſentimus, illud veꝝ eſtimam⁹
ſicut cui diſſentim⁹, illud falſuꝫ eē opinamur Vn̄ ad hūc itellectū
(q̄ clari⁹ eſt) verū ꝛ falſum ꝑ ſe ꝑtinerēt ad dictos act⁹, tāqꝫ obiec/
ta q̄ eēnt ꝺe ꝺefinitōe illoꝝ actuū, ſicut bonū ꝛ malū in obiectꝭ con

ſiderata, ſe hñt ad act⁹ volũtatis, ⁊ tũc eſſ; hincinde clara ſilitu do. D ¶Sed q2. S. D. vbi ſtatim, nõ videt loq̃ de vero ⁊ falſo, q̃ ſe tenẽt ex obiecto opinionis, qđ eſt aliq̃d ꝯpletũ, ſʒ q̃ formaliter ꝯueniũt ipſimet opinioni, ſicut etiã bonũ ⁊ malũ ꝯueniũt volũtati, ideo inſurgere videt difficultas, ꝑpter argumẽtũ poſt oppoſitũ, quo verũ ⁊ falſum de ꝑ ſe ptineãt ad opinionẽ rõnis Ad cuius euaſionẽ aliq̃ ꝑbabil'r putãt verũ ⁊ falſum ibi apud S. D. accipi, nõ ꝑut dicũt relatõem ꝯformitat; vl' deformitatis opiõnis ad rẽ opinatã, ſʒ poti⁹ accipiẽda eẽ ex pte fundamẽti ⁊ ſubiecti illaz relationũ. ſcʒ ꝑ acceptõe vel enũciatõe intellect⁹, in q̃ q̃dẽ acceptione, verũ ⁊ falſum ꝯtraria, ſunt affirmatio ⁊ negatio de eodeʒ Et q̃dẽ nõ eſt dubiũ q̃n affirmatio ⁊ negatio ꝯueniẽt aſſignãt tanq̃ vere eẽntiales ſpẽs vel dr̃ie enũciatõis, neq; certe ſibĳnuiceʒ ſuccedere pñt in eodẽ actu rõnis nũero. Un̄ etiã euacuat difficultas argumẽti poſt oppoſitũ, q2 de vero ⁊ falſo h̄ mõ accept; , ſimpliciter nihil ꝯcludit E Sʒ difficultas tñ alia remanet, q2 locutio formal' ſola eſt q̃ ad doctrinã ptinet iiij. metaphy. cape aũt terminos ſic material'r, q2 nõ habet aliq̃s reſpect⁹ ad ſua formalia eſt eos oĩno equocare, Et in hoc caſu facili⁹ ⁊ clari⁹ fuiſſ; cõpare affirmatõem ⁊ negatõem bono ⁊ malo volũtatis, q̃ verũ ⁊ falſũ, q2 tũc euacuatũ fuiſſet oẽ dubiũ. Capiam⁹ igit opinionẽ affirmatiuã ⁊ negatiuã ei ꝯtrapoſitã in dicto exẽplo Ariſto. nulla vtiq̃ rõ eſt, q̃re veꝝ ꝑut ꝯtrariat falſo, ꝯuenit plus affirmatõi q̃ negatõi. neq; ecõtra, rõ erit, q̃re falſũ pl⁹ accipiat ꝑ negatiuo q̃ ꝑ affirmatiuo, imo nulla rõ pt aſſignari, q̃re affirmatio plus vẽdicabit ſibi verũ, q̃ ei⁹ oppoſitũ, qđ noĩat falſum. Sĩl'ter ⁊ negatio nõ plus ſibi appropriare poterit vnũ iſtoꝝ ꝯtrarioꝝ, q̃ alteꝝ, Un̄ ſi q̃s veꝝ ꝑciſe tribuat affirmatõi, falſũ vo negatõi, aut ecõtra, h̄ videbit mere ſm humanũ (quo voces inſtituũt ⁊ freq̃ter equocant) bñplacitũ. Et ꝑpter h̄ nõ eſt mod⁹ iſte dicendi abyciẽd⁹ vel reꝑbãd⁹. Et q̃dẽ hec ſũt q̃ vident in ꝑpoſito ab vtraq; parte inducere difficultatem

¶ Caplm. xiij. inducit aliã prefate difficultatis probabilẽ ſolutionem. A

Est ⁊ ali⁹ mod⁹ dicẽdi ſatis facil', q2 veruʒ ⁊ falſum q̃n accipiũt in ſua ꝑpria ſcatõe, nõ ſunt dr̃ie ẽentiales act⁹ opinãdi ſm ſuã ſubam accepti, vt ꝑbare videt rõ ad oppoſitũ Sʒ ſſ; dr̃ie opinionis ſm q2 opinio induit quãdã pfectõem ſupadditã, ſuo generi ꝑpriã, aut ei⁹ imꝑfectõeʒ oppoſitã. Pro q̃ aduertendũ, ex q̃ ſcire ⁊ cognoſcere ſꝑ accipiũt, vt

perfectões intellectus, verũ aũt eſt pfectio intellect⁹, falſitas ho eius ipfectio, Ideo ſcire ꝛ cognoſcere, quãtũcũqꝫ general'r accipiantur. ſp tã includũt rõem veri. Sola eñ q̃ vera ſunt ſciũẽ ꝛ cognoſcũtur, nõ aũt falſa, ꝑ⁹ poſterioꝝ. Per oppoſitũ ho null⁹ errat q̃ adheret vero, ſꝫ dũtaxat q̃ adheret falſo ɔplexo. Scd̃ꝫ iſtas ḡ denoiatões q̃s includũt actus opinãdi ꝓpꝛie accepti, facile ſaluari poſſet, ꝙ verũ ꝛ falſum eẽnt vere eoꝝ dr̃ie eẽntiales B ¶ Sꝫ hec expoſitio in eo videẽ pati difficultatẽ, ꝙ doctoꝛ veꝝ ꝛ falſũ cõparat bono ꝛ malo in actib⁹ volũtatis, vbi p ſe faciũt differre act⁹ volũtatis, etiã ſm ſubam ꝛ ſpẽm nature ꝛ moꝛis, Igiẽ etiã veꝝ ꝛ falſum dr̃et accipi ꝓ affirmatiuo ꝛ negatiuo, q̃ p ſe diuidũt act⁹ rõnis ſm naturã ꝛ ſubam, nõ aũt ꝓ relatõib⁹, q̃ pñt ſibĳnuicẽ ſuccedere circa eãdẽ ſubam act⁹ C ¶ Hec inſtãtia difficil' eſt ſuppoſita cõi via Thomiſtaꝝ, verũtñ ꝓfundi⁹ ſpeculãti reddiẽ facilioꝛ. Supponam⁹ eñ, ꝙ rõ deliberatiua ẽ ꝑncipiũ ꝑmũ toti⁹ moralitatꝭ, Et ḡ ille actões ꝓpꝛie hũane dicũẽ q̃ a volũtate deliberata ꝓcedũt, Claꝝ aũt eſt, ꝙ nõ oĩs act⁹ volũtatis, act⁹ human⁹ ẽ, vt in amentib⁹ ꝛ doꝛmientib⁹ negari nõ pt. Nõ eñ apparet, q̃n ita bene intellect⁹, circa rem indifferẽtẽ, in q̃ rõ nõ teneẽ eẽ vigilãs, ſubito poſſꝫ moueri, ꝛ volũtas eam ſeq̃, ſicut imaginatio cũ appetitu ſenſitiuo moueẽ, In q̃ caſu act⁹ volũtatis nõ plus eẽt human⁹ volũtari⁹ ꝛ moꝛalis, q̃ꝫ fricatio barbe ex imaginatõe ɔſurgẽs. Quãuis ḡ act⁹ volũtatis dicaẽ ꝑmo moꝛalis, ꝓpter eius ꝓximã vicinitatẽ ad rõnem, a qua recipit ſuũ obiectũ, ꝛ q̃ eſt ꝑncipiuꝫ toti⁹ moꝛalitatis, nõ tñ omes act⁹ potentie volitiue diſtinguũtur ſpecie boni ꝛ mali moꝛalis, ꝓeo ꝙ eoꝝ aliqui ſunt extra gen⁹ moꝛis.

D ¶ Soli ergo actus volũtatis deliberate, diuidũtur differentĳs boni ꝛ mali moꝛalis. Nã vt declaratũ eſt ſuperius, act⁹ volũtatis ex ɔparatõe ad rõnem, inq̃ꝫtũ eſt repſentatiua eius obiecti, accipiũtur ꝓpꝛie vt res nature, cõparati aũt ad rõnem inq̃ꝫtũ recta eſt, id eſt inq̃ꝫtũ eſt infoꝛmata ſyndereſi, ꝓpꝛie accipiunẽ vt moꝛales, Vñ ꝛ de rõne ſic accepta intelligiẽ illud dictũ cõe Actus nõ ſunt moꝛales, niſi ſm ꝙ ſunt a rõne Et a rõne ſic p ſyndereſim deliberata, act⁹ ꝓpꝛie ſit moꝛal', ſiue ſit deliberat⁹ poſitiue, ſiue interꝑtatiue, inq̃ꝫtũ act⁹ cadit ſup materiã, in q̃ rõ negligit, ꝛ tñ teneẽ eẽ vigilãs. E ¶ Iſtis ḡ pmiſſis, videẽ ad inſtãtiã, q̃ mouebaẽ circa pmiſſaꝫ rõnes, ſil'r ad argumẽtũ añ oppoſitũ ca⁰. ꝓcedẽti, q̃d doc. i. q⁰. diſ. xl. nuſq̃ꝫ dt, ꝙ bonũ ꝛ malũ ſtꝫ dr̃ie eẽntiales, diſtictiẽ actuũ volũtatꝭ, ſm ſubam ꝛ ſpẽꝫ nature, Sꝫ dt ꝑ⁰., ꝙ bonũ ꝛ malũ ſumũẽ ſm oꝛdinẽ ad finẽ, q̃ ẽ foꝛa ꝛ obiectũ volitũ ipi⁹ volũtatꝭ, a q̃ act⁹ h̃nt ꝙ ſint in gñe moꝛis. Et q̃ꝛ bo^m ꝛ malũ ſumũẽ ſm oꝛdinẽ

ad finem, ideo oportet ꝙ ſint eſſentiales differẽtie in genere mo-
ris, Dicit etiã ſcđo, hoc modo aliqđ ad genus moris pertinet,
quo volũtariũ eſt, ideo ipſi actus volũtatis qui per ſe ꝛ imedia-
te ad voluntatẽ ꝑtinent, ꝑ ſe in genere moris ſunt, vnde ſimplici
ter ſpecie diuiduntur actus interiores voluntatis ꝑ bonũ ꝛ malũ
ſicut per differentias eſſentiales Ecce primo quod dicit bonũ et
malũ eſſe differentias eſſentiales in genere moris, nullã faciens
mentionẽ de genere nature, Ecce ſcđo, ꝙ aliquid pro tanto eſt in
gñe moris, inquãtũ volũtariũ, Jã nõ oĩs mot⁹ volũtatꝫ volũta
rij ſunt. i. in ꝑtãte hoĩs exiſtẽtes vt ſtatĩ declaratũ fuit, Et q̇ vo-
lũtarij ſunt ſm plus ꝛ min⁹ volũtarij ſunt, vt in materia de volũ
tario oñſum fuit. F ¶ Solĩ ergo act⁹ interiores deliberati, ſpe
cie differũt boni ꝛ mali, nõ quidẽ in eſſe nature (quẽadmodũ nec
id faciũt verũ ꝛ falſum in opinione) ſed in eſſe moris; Nec mirũ
quia ſi libertas volũtatis ex ipſa deliberatione cõſurgit, prout i
materia de libero arbitrio oſtenſum eſt, etiam ex ipſa deliberatio
ne dependebit ratio volũtarij, ꝛ per cõſequens etiã ratio ipſi⁹ ac-
tus interioris, prout volũtarius ꝛ moralis eſt, Qđ ſi in oppoſitũ
inferat᷑ ergo non eſſentialius haberẽt ſe bonũ ꝛ malũ ad actus in
teriores voluntatis, q̄ȝ ad alios actus exteriores Huius ſolutio
data eſt ſuperius capi. ix. vbi etiã oſtenſum eſt ad quẽ ſenſum ac-
tus interiores volũtatis per ſe in genere moris ſunt.

¶ Caplm̃ xiiij. de bonitate & malicia volũtatis & cõditionate & ſimplicis cõplacẽtie A

Habito ergo, quõ actus interiores abſolute volũtatis
ꝛ efficacis boni ſint vel mali moralit᷑ reſtat nunc trac
tare de actibus voluntatis conditionate vel etiã ab-
ſolute, ſed ſimplicis cõplacentie imitãdo plerũqȝ dñi
Cãcellarij louanieñ ſubtiliſſimã doctrinã Et quidẽ de velle condi
tionali diſtinguendũ eſt qꝛ aliqñ cõditio appoſita aufert a volito
omnẽ deformitatẽ deordinationis Et certe actũ alias illicitum
ſub tali ꝯditione velle, nõ videtur moraliter malũ, vt q̇s optat
illã cognoſcere ſi eſſet vxor ſua, vel ſi alias inhoneſtũ vel illicitũ
nõ eſſet, optat quis habere bona proximi ſi contra iuſticiam non
eſſet, Interdũ conditio appoſita non aufert deordinationem ac-
tus voliti, vt opto furari adulterari, ſi poſſem ĩpune, vellem re-
gem opprimere ſi mihi hoc eſſet poſſibile ꝛc. Et iſtud cõtigit vni-
uerſaliter in illis, vbi cõditio apponit᷑ ei, quod eſt capax ꝛ ſuſcep-
tiuũ illius qualitatis, quã exprimit conditio, Qđ ſi obiectũ ſub
conditione tali volitũ tante ſit deordinationis vt non ſit talis

qualitatis ſuſceptiuũ,tunc non excuſabit appoſitio talis condi-
tionis actum voluntatis,quin manebit deordinatus ⁊ morali-
ter malus, B ¶De velle autem ſimplicis cõplacẽtie quod
interdũ vdleitatẽ nominamus habitũ fuit prius,ꝙ ipſum bene
eſt impoſſibiliũ.i.eoꝝ que impoſſibilia eſtimantur, Et certe hoc
tenuitati vel imperfectioni illius actus atteſtari videtur,ꝓpter
quod forſan alicui videreť,in eo nullam conſiſtere maliciam cul
pabilem Sed attentius cõſiderando,inuenimus ꝙ niſi vel leni
tas animi.i.indeliberata animi ſurreptio excuſet,magnam ⁊ val
de culpabilem in talibus poſſe deordinationẽ conſiſtere, Nam
tenenť cõmuniter peccatũ primi angeli fuiſſe mortale,q̃uis cũ
in cõſideratione quadã fuerat cõmiſſum in quãtum appetijt deo
vel non ſubeſſe,vel eidem equiparari,non ꝙ efficaciter illud vo
luerit,quod ipſe impoſſibile ſciuit, ſed quia ſimplicis cõplacen
tie amore illud appetijt C ¶Cõſequens ergo eſt corollarie
in p̄mis,ꝙ ſicut optare ꝙ ſenſualitas eſſet regula noſtra ſm cuiꝰ
inclinationẽ licitũ eſſet oĩa agere,eſt moraliter malũ, Ita etiã op
tare,ꝙ aliquid liceat cõtra rectitudinẽ virtutꝫ agere,aut ꝙ iuſtũ
ſit illud,qđ iuri nature ĩmutabili cõtraponiť, etiã moraliť ma-
lum erit D ¶Primũ declaratur,qꝫ hoc eſſet optare peruer
ſionem ordinis nature,ſm quẽ ratio debet dñari appetitui,eſſet
quoqꝫ deſiderare deſtructionẽ legis nature,qđ vtiqꝫ tanto dete-
rius ⁊ tanto plus cõtra legẽ eſt,quãto peius eſt ſubuerſionẽ legis
optare,qꝫ cõtra eã agere,queadmodũ ecõtra,nimus in p̄ncipem
peccat,q eius legẽ autenticã tranſgrediť,qꝫ ille,q̃ vult p̄ncipem
totaliter exauthoriſare. E ¶Scdm etiã declarať,qꝫ talia ⁊
ſimilia optare,eſt optare ꝙ male agere eſſet decenter agere,⁊ in ef
fectu ꝙ actionis turpitudo eſſet eius rectitudo,⁊ ordinis puerſi
tas eſſet honeſtas Eſſet em̃ appetere ſubuerſionẽ principioꝝ Iu
ris nature ĩmobilis,que ſunt ſimpliciter indiſpenſabilia,qꝫ ex-
p̄mũt intentionẽ legiſlatoris Et propter illa p̄ncipia,p̄cepta de
calogi inquãtũ p̄ncipia ĩmobilis iuris nature formaliter inclu
dunt,etiã dicũtur rõnabiliť indiſpenſabilia p̄ma ſcđe.q.c.ar.viij
Stultũ nãqꝫ eſt imaginari,poſſe diſpenſari,vt licite optemus,
ĩprudenter inhoneſte viuere,ambitioſe honores appetere,iniuſte
agere.ĩtemperãter bibere Talia em̃ exp̄mũt ip̄am deordinatio-
nẽ deformitatis,cõſiſtentẽ in hoc qđ eſt aliter qꝫ ſm rõnẽ viuere,
queadmodũ ecõtra decoꝛ in qualibet virtute eſt, ꝙ actus fiat vt
oportet,qñ oportet,⁊ p ſingula,prout recta ratio iudicauerit.
F ¶Ratio oĩm p̄miſſoꝛũ eſt,qꝫ actus volũtatis,ex ſuo obiecto
maliciã accipit,cũ ergo ratio recta abhorreat affectũ hoĩs ad tã-

tas deordinationes ⁊ turpitudines affici, ꝯñs eſt, oēs tales optationes vel volitiones, eſſe moraliter malas Seq̄tur etiam conſequenter ꝙ moraliter malū eſt optare vt iuſtū ſit qđ naturali iure (maxime ꝓmeio) iniuſtū eſt, vt ꝙ liceat occidere priuata auctoritate, fidem ⁊ pacta violare, piurare, dolo aliquē circūuenire, Nam talia optare, nihil aliud eſt, ꝗ̄ appetere vt liceat agere contra virtutis decorē, ⁊ cōtrariū eius, qđ neceſſitas naturalis ⁊ immobilis rectitudinis agendū iudicat. B ¶ Inſuper ⁊ ꝑ ſcđo corollario, ex ſimilibus fundamētis ꝯñs eſt, ꝙ neq̄ licet gaudere de actu, neq̄ conſentire in ipſum, qui cōtra rectitudinē rōnis exiſtens, eſt ꝑpetratus ab hoīe, qui fuerat in facto a culpa excuſatus, Actus aūt alias malus, a culpa excuſatur ꝑ rōnē inuolūtarij: inuolūtariū aūt cauſat ꝑ ignorātiā ⁊ ꝑ violentiā vt patuit ſup̄

¶ Caplm̄.xv. ex dictis infert magne īportantie documenta. A

Ex iam determinatis ſeq̄tur ꝙ in ꝓmis nō licet alicui optare vt per ignorantiā alienis bonis ditetur, ꝙ per ignorantiā falſum teſtimoniū dicat; Non licet etiam furioſo ſub lucido īteruallo cōſentire vel optare vt ab eo ſtuprū vel aliquid ſimile tēpore furie cōmittat, neq̄ gaudere de cōmiſſo neq̄ vigilāti licet optare, ꝙ in ſomno polluat, aut ꝙ malū aliquod ſub ebrietate inculpabili cōmittat. ¶ Scđo ſequitur, ꝙ neq̄ mulieri licet optare, ꝙ per violentiā ſtupretur, aut ꝙ ipſa volūtate ꝑfecta renitēs, inuolūtarie defloret De talibus nāq̄ dicitur in pſalmo. Letantur cū male fecerint ⁊ exultant in rebus peſſimis, imo (qđ āpl9 eſt) neq̄ licet nobis ꝑmittere alios ꝯtra legē dei vel naturalē facere, ꝗ̄uis rōnabilit̄ ꝑſumim9 eos ꝑ ignorātiā iuſtā excuſandos, Ratio hui9 eſt, q: eū zelū tenemur rectitudini virtutis adhibere, vt eā erigamus etiā cū reſupina iacet apud ignorātes, ⁊ ꝑ virib9 adiuuem9 vt ſingula iuſte ⁊ recte fiant, ⁊ pro zelo diuine ⁊ naturalis legis, pro viribus edocere ignorātes. B ¶ Ratio premiſſoꝝ eſt, quia vt recte tradit petrus de palude in. iiij. diſ. ix. Quando cauſa vel qualitas que excuſat actum exteriorem a culpa, cōcurrit in cōſenſu. i. actu interiori, tunc conſenſus interior excuſatur a culpa ſicut actus exterior Quando autem econtra, cauſa excuſans actū exteriorem, nō cōcurrit cū interiori conſenſu, tūc actus interior a culpa nō excuſabitur Jam ſic eſt, ꝙ violentia ⁊ ignorantia inquātum cauſant inuolūtarium, ſunt cauſe excuſantes actum exteriorem, Similiter ⁊ indeliberatio ſeu ſurreptio excuſat actū ſaltem in tanto, Cū

ergo violentia non poteſt conuenire actui interiori voluntatis, vt ſupra oſtenſum eſt, cõſequens eſt, q̃ ꝗuis violentia actum exteriorẽ excuſare poſſet, non tamen interiorẽ cõſenſum Exẽplum huius dari poteſt, ſi mulier pro ſua cõſcientia tutanda, velit ſe prorſus diſſentientẽ ſtuprari, aut pro honore ſaluãdo, velit ſe inuitam, per vim deflorari E ¶ Simile etiam declaratur de ignorantia, illa enim ꝗuis excuſet interdũ a culpa, conſentiens tamen in actũ turpem, ſub tali ignorantia cõmiſſum, vel de taliter cõmiſſo gaudens, moraliter praue agit, conſentit enim ſcienter in id, quod rationi repugnat, Nam ignorantia ſolũ releuat, pro quanto eſt inuolũtaria, Jam in caſu ignorantia ipſa eſt volũta & affectata, inquãtũ conſentiens in actũ ſub ignorantia factum vtriq; ſimul vult actũ & ignorantiã. D ¶ Si dicas, ſaltem poſſet quis optare actũ talem cõmittere ſub ignorantia inuolũtaria & inuincibili Et hec vtriq; excuſat a pctõ. Rñdeo, ꝗuis antecedens pro prima parte iportet aliquid ſimile monſtro cuidam quẽadmodũ ſi quis velit aliquid gratis dare pro pecunia, quod vtriq; cõtradictionẽ iplicat, eo tamen cõceſſo de actu ſimplicis cõplacentie, qui bene eſt impoſſibiliũ, dicamus ad ſcdam ptem q̃ ignorantia inuĩcibilis, excuſat actũ in quo ipſa reperit, Quia aũt in cõſenſu predicto non reperitur, bene aũt in actu exteriori, Jdeo ꝗuis talis homo in actu exteriori ſic facto excuſaretur, nũq̃ tamen in tali cõſenſu excuſaret Jdem quoq; de qualitate indeliberate ſurreptionis declarari poteſt, hec em interdũ in actu exteriori de ſe malo cõcurrit, & ↄſequẽter eũ a culpa in tanto excuſat abſq; hoc tñ, q̃ in interiori cõſenſu aliquo modo locũ habeat, vñ ſi quis tali cõſenſu libere ferat in actũ exteriorẽ malũ, ſub illa ſurreptione ſtantem, in nullo excuſabit ſed eſt talis ↄſenſus cõplete moraliter malus. E ¶ Ratio ſummaria pmiſſorũ & propter quã praue agũt ſic appetẽtes hinc reddi pt Nã q̃ libere vult ſtuprũ fieri ſub violentia, qui optat adulteriũ cõmittere ſub ignorãtia, q̃ libere optat infamare proximũ, per verbũ ſurrepticie ex ore ſuo lapſum Talis inquã etiã libere vult ſtuprũ, adulteriũ & proximi infamationẽ, vnde talis actus interior volũtatis, ſemper eſt malus rõne actus deordinati, ad quẽ puocatus pncipalit inclinat ipſe appetit⁹, imo nõ modicũ inditiũ corrupti & praui appetitus eſt, ppter actũ turpẽ vel deteſtabilẽ ppetrandũ, velle pati detrimẽtũ debite cognitionis p ignorãtiã & cõplete ↄſideratiõis p ſurreptionẽ, & pfecte libertatis p violẽtiã, hec em ſunt pfectiões nobilior pticularũ anime rationalis. ſ. rõnis & volũtatis, a qbꝰ hõ habet q̃ ſit homo & act⁹ eius q̃ ſit human⁹, bonus & laudabilis,

F ¶ Uerūtamē ſuppoſita ɔmiſſione actus in p̄terito, ad quā iam nō eſt potentia, nō eſt malū moral'r, gaudere de hoc ꝙ ſub illa ſurreptōe vl' ignorantia ɔmiſſus ſit, nō cū hoc eſt gaudere de actu ɔmiſſo, ſed potius de qualitate ipm excuſante. Nā gaudiū de tali q̄litate bene ſtat cū diſplicentia de actu. In p̄cedentibus autē exemplis, appetitus p̄ncipal'r inclinabaꝛ ad actū deteſtabilē, ſecūdario vo ad qualitates excuſantes.

¶ Capl'm. xi. contra predeterminata mouet & diſſoluit pulchras difficultates A

Contra tñ p̄determinata. caplo. xiiij. ſunt alique obiectiones. Et q̄dem ɔtra p̄mū correlariū ſic opponiꝛ, adijciens ɔditōem que omnē deordinatōnem tollit ab actu. videꝛ p ɔditōem adiectā excuſari in actu, Sed eoipſo quo q̄s aliq̄d appetit ɔtra iuſticiā licere, tūc p qualitatē liciti adiectā, excludiꝛ omis deordinatio. ergo ſic optare carebit omi culpa Ampli⁹ ɔtra ſecūdū correlariū ſic opponiꝛ, ſm p̄determinata, bonitas ꝛ malicia actus volūtatis, ex ſolo obiecto ſumunꝛ. Sꝫ actū exteriorē de ſe turpē, in ſomno fieri vel ebrietate inculpabili, eſt abſqꝫ culpa ꝓpter ignorantiā inuincibilē. ergo optare actū ſic factū vel in eū ɔſentire nō erit moral'r malū Rurſus ɔfirmaꝛ h̄ licitus eſt ɔſenſus in carnalē copulā, dū adijcitur modus, q̄ eſt fieri ſub lege matrimonij, ꝛ cū q̄s appetit cognoſcere Katharinam ſub ſtatu ɔiugij, ergo etiā licebit eā velle cognoſcere ſub ſtatu ebrietatis inculpabilis B ¶ Ad p̄mū dicēdū, Cōditio liciti tūc excludit oēm deordinatōem, qñ adijciꝛ alicui obiecto, qd̄ eſt capax vel ſuſceptiuū qualitatis liciti, vt in his que ſunt vel indifferentia, vel de iure pure poſitiuo, ſiue diuino ſiue humano. Jā aliquid eſſe ɔtra iuſticiā, ɔtra rectitudinē iuris naturalis imutabilis, nō eſt capax hui⁹, qd̄ dicimus licitū vel licere. Uñ qualitercū qꝫ talia ꝛ ſil'ia optare, eſt ɔtra debitū ordinē rōnis appetere, hoc ēt eſt moral'r male agere C ¶ Sed dices, non eſt culpabile optare aliqd̄ iniuſtū ſi liceret, ḡ etiā ſil'iter optare, vt iniuſtū liceat culpa carebit Rñdeo, Anncedēs ex quo negatiuū eſt, iō ꝓ tāto ɔcedendū eſt, qꝛ talis actus ɔditionate volitōnis, nō eſt ponēd⁹ dictū nāqꝫ eſt ſuperius, ꝙ volens aliq̄d ſub ɔditōe, q̄ꝑrimū ſcit ɔditōeꝫ nō extare, ſtatim deſinit illud velle Jā in ꝓpoſito, optās poniꝛ aduertere iniuſticiā, ꝛ p ɔſequēs cognoſcit optatū nō licere quare nō p̄t ipe ſcienter optare iniuſtū ſi liceat D ¶ Negāda ergo eſt ɔñtia, qꝛ nō eſt ſil'itudo actus volitōis ɔditionate (qui ex cauſa iam tacta nō eſt in natura poſſibilis) ad eū qui eſt act⁹ ſim

plicis ꝯplacentie, q̄ ꝗuis ſit eoꝝ que vt impoſſibilia appꝫhendunt eſt tñ nihilominus moral'r malus, inq̄ʒtū tendit in obiectū cōtra ordinē rōnis, Secus ſi q̄s optet vt aliq̄d liceat qn̄ ſuū oppoſituʒ nō eſt de iure nature incōmutabili, vt ſi ſacerdos appetat ducere vxorem ſi liceret, ſi laicus optaret comedere carnes in q̄dragesima ſi liceret E ¶ Ad ſecūdū iuxta intentōem Petri de palude vbi ſupra. Conceſſis p̄miſſis, venit negāda ꝯñtia, quātūcūq̄ʒ appareat colorata. Rō negatōnis eſt, q: q̄litas defectus liberi arbitrij ⁊ iudicij rōnis, ⁊ ignorātie, qua ignoraꝛ actus ⁊ malicia eius ꝓpter quā q̄dē qualitatē actus in minore ꝑpoſitōe expſſus, excuſatur, ⁊ ꝯſequenter minor verificaꝛ. Hec inquā qualitas nō excuſat ip̄m ꝯſenſum, de quo loq̄tur ꝯſequens, q: nō ſtat cū tali ꝯſenſu. Poniꝛ enī ſic optans cognoſcere ⁊ aduertere actū, ⁊ eiꝰ turpitudinē vel deordinatōem, ⁊ tñ vult nihilominꝰ eum fieri ſub iuſta ignorantia ſomni, ebrietatis, vel furie. vñ ⁊ obiectū volitū, cū eiꝰ circūſtantijs, eſt volenti cognitū. Jam qn̄ ignorantia debet excuſare volūtatis maliciā, debet ſe tenere ex parte obiecti voliti, que nō eſt in ꝓpoſito, vt patuit. Secus aūt eſt de actu exteriori, q̄ iuterdū cū fit, hʒ verā ignorantiā adiūctā total'r eum excuſantē F

¶ Aliter rñſum fuit ſupra circa minorē, ꝗuis actus in ſuo ſomno vel ſub iuſta ignorantia factus nō ſit malus moral'r, eſt tñ malum, id eſt incōueniens obiectū volitōis, alterius non ignorātis de quo ſupra habitū fuit, Et ſic etiā veniret negāda ꝯñtia G

¶ Ad ꝯfirmatōem ſm̄ Petrū, negaꝛ ſil'itudo, q: ꝯditio ſtatus matrimonialis adiecta, eque excuſat ꝯſenſum interiorē, ſicut actum exteriorē, nō aūt qualitas iuſte ignorantie, hec enī nō excuſat interiorē ꝯſenſum, q: nō adeſt ei, ſicut excuſat exteriorē actū q̄ ex ea p̄ſente ꝑpetraꝛ, Sicut in ſil'i violētia excuſat renitenteʒ a culpa adulterij, q: adeſt oppreſſioni, nō aūt excuſat optantē, vt ꝑ violētiā opprimaꝛ, q: illi nulla vis adhibeꝛ.

Liber Decimus.

De bonitate et malicia actuum humanorū ſm̄ principia theologie.

¶ Capl'm primū oñdit hoiēm nūq̄ʒ agere actū bonū niſi actu habeat cōſcientiā rectā. A.

Poſtq̄ȝ bonitatē ⁊ maliciaȝ humanoꝝ actuū venti
lauimus iuxta ꝑncipia moralis phie, nūc ⁊ ipſum
agendū eſt, ex ꝑncipijs theologie, Un̄ ꝯbuȝ illud
Ariſtotelis tripartitū, octauo libro paſſumptum
iam repetētes, ipm ordine ſuo ꝓſequamur ꝓfun
dius, oſtendentes in ꝑmis q̄uo bonitas moralis
interior a rectitudine depēdeat rōnis. Secūdo
q̄uo in actib⁹ moralib⁹ libertas reqratur agētis. Et demū tertio
q̄uo bonitas moralis dependeat ex intentiōe boni finis. Pro ꝑmi
igiť introductōne, Ex quo hō relictus eſt in manu ꝯſilij ſui, ideo
hoc ꝑfectionis debet habere, ꝗ operatio ſua reguleť ꝑ ꝓpriā ſuam
cognitionē in eodē ſuppoſito exiſtentē, ⁊ ſm eā dictamē rectuȝ in
in ſe ꝯſtituať, cui opus ſuū ꝯformeť tanq̄ȝ regule, ſi opus ſuū de
beat eſſe bonū. B ¶ Ex quib⁹ infero ꝑmo, ꝗ hō agens diffor
miter ſue ꝓprie rōni, quātūcūq̄ȝ erranti, ſp peccabit, quātūq̄ȝ ſua
actio ꝯformeť regule ſupiori. Et hoc eſt qd dr. ij. ethicoꝝ. ca. q̄rto.
Ad hoc ꝗ opatio ſit bona reqriť ꝗ ipſe operans in opando bene ſe
habeat, hoc aūt ꝯtingit ſi ſcit ſciens, id eſt ſi opatio ſua ꝓprio ſuo
dictamini ꝯformeť. Et ideȝ habeť. vi. Ethicoꝝ. ca. xi. ꝗ virtus nō
eſt recta rō, vt dixit Socrates, neq̄ȝ etiā virtus eſt ſm rectā rōeȝ
vt antiqui dicebāt. Sed virtus debet eſſe cū rōne recta, quaſi di
ceret, virtus ⁊ ſua rectitudo, id eſt recta rō, debent eſſe in eodē ſup
poſito. Et ex hoc ibidē ꝯcludit ꝯnexionē virtutū moraliū cū pru
dentia C ¶ Conſequēs ergo eſt, ꝗ ſicut volūtas naturali or
dine ſubijciť imperio rōnis, Ita etiā naturali ordine, volūtas nō
debet exire in aliquē actū, niſi ſm directōem rōnis, ⁊ ꝑ cōſequens
nihil debet fieri pter ordinē, id eſt directōem rōnis. Igiť ſicut eſt
ꝯtra naturalē ordinē, ꝗ incipiens velocē greſſum, claudat oculos
nō ꝑuiſo impedimento, Ita eſt ꝯtra naturalē ordinē potentiaruȝ
ſi volūtas exeat in actū, nō p̄cogitando de decentia vel indecētia
ſui actus D ¶ Ex his inferť ꝗ neceſſariū eſt agenti ꝑ volūta
tem videre vel ꝑuidere q̄litatē ſui operis, an ſcȝ ꝯueniat vel diſ
conueniat rōni ſm illud Sapientis Sine cōſilio nihil facies. et
pˢ ad Thimo. q̄nto. Sine ꝑiudicio, id eſt ꝑuio iudicio, nihil faci
as. Diciť aūt hic notanter, vel videre vel ꝑuidere, qꝛ q̄buſdā exer
citatis ⁊ habituatis in bono, nō eſt neceſſe p̄conſiliari, de quali
tate ſui opis, de quib⁹ dr. vi ethicoꝝ. ca. ix. Enūciatōib⁹ ſenioruȝ
etiā nō demonſtratiuis, ſtandū eſt tanq̄ȝ demōſtratōib⁹ in alijs, pp
ter eīm longā experientiā habent quaſi viſum, id eſt clarā cognitio
nē ꝑncipioꝝ ipoꝝ operabiliū. Et ergo ſic habituatis, nō eſt ſp ne
ceſſaria ꝑuia deliberatio Et. iij. ethicoꝝ. ca. xv, de forti virtuoſo dr

ꝙ ex improuiſo ſuſtinet pericula vt op;. Sed alijs nõ ſic exercitatis neceſſaria eſt p̄uia deliberatio ⁊ diſcuſſio ſui opis, quã ſi omiſerint iã; peccãt, id eſt minus bene faciũt in ſuo opere, ſiue ſeq̄tur opus de genere bonoꝝ ſiue maloꝝ, q: nõ ab euentu iudicamur, ſ; a p ſe effectibꝫ, ⁊ a mõ agendi, iã; in ꝓpoſito iſte ſic diſpoſitus fuit ꝙ ſimpl'r voluit exire in opus, nõ puidendo caſum. Vñ talis peccat pctõ p̄cipitatõis ↄtra p̄ceptũ cautele, ad Epheſeos q̄nto ca. expreſſum, vbi dr. Uidete qũo caute ambuletis. et Prouerb. iiij. Oculi tui videãt ⁊ palpebre p̄cedãt greſſus tuos. De quo pctõ 2ª 2ᵉ. q. liij. ar. iij. E ¶ Ex iſtis p̄t inferri iſtud corollariũ, Omne illud qḋ agimus, pctm̄ eſt nobis niſi vel formal'r vel virtual'r credamꝰ vel eſtimemꝰ, illud nobis eſſe licitũ, vtputa ſi de hoc cogitaremꝰ, eſtimaremus nobis illud licere. Probaṫ p̄mo, q: oĩs actio deliberate facta, debet eſſe vel bona vel mala, q: in talibꝫ actus nõ p̄t eſſe indifferēs. Sed ſic eſt, ꝙ actio ſine tali eſtimatõe elicita, nõ eſt bona, ergo erit actio mala. Nam vt ex. ij. Ethicoꝝ allegatũ eſt Ad bonitatē moralē actus req̄riṫ ꝙ operans ſit ſciens, id eſt ne; caſual'r ne; ex ignorãtia agens Jam in ꝓpoſito talis abſ ꝙ tali eſtimatõe exiens in actũ, ſolũ faciet actũ caſual'r bonũ, ⁊ p ↄſequēs nõ erit bona ſua actio. Preterea oĩs opatio bona ſuũ actorem reddit laudabilē, Jam non videṫ qũo q̄s tan; recte agens ꝓ opeſuo laudabiṫ, q̄ nõ credit illud eſſe bonũ vel licitu;, Sig̃ opatio talis nõ reddat laudabilē ſuũ operantē, nõ vti; erit bona, erit g̃ mala F ¶ Hoc inſinuare nobis videṫ Apl'us ad Romanos xiiij. dicens. Om̄e qḋ nõ ex fide eſt, pctm̄ eſt. Et q̄uis aliq̄s ſic apl'm exponere vellet, Om̄e qḋ nõ ex fide eſt. id eſt, om̄e qḋ ↄtra fidem ſeu ↄſcientiã eſt, pctm̄ eſt, Uideṫ tñ (vt eleganter dixit dñs. Cancellariꝰ Louanieñ.) ꝙ Apl'us plus dicere voluerit, q: vigilanter dixit nõ ex fide, ⁊ nõ dixit ↄtra fidē, cũ tñ ſcḋm, ⁊ facilꝰ ⁊ breuius clariuſ; dixiſſet, Uñ videṫ expſſe inſinuaſſe nobis intentionem noſtrã, ſc; ꝙ oĩs actio noſtra ſit mala, de qua nõ credimꝰ, id ē fidē habemꝰ actual'r vel virtual'r, ꝙ ip̄a nobis liceat. G ¶ Cõtra tñ aliqua iã; dicta, videṫ Ariſto. in ca. de bona fortuna, aſſerēs ꝙ q̄buſdã, ſc; bene fortunatis, nõ expedit ↄſiliari, ſed tales ex impetu dirigũt, id eſt recte agũt. ergo ſeq̄tur, ꝙ nõ om̄es etiã inexercitati, indigēt ↄſilio ⁊ puiſione in opibꝫ ſuis Neganda eſt ↄñtia, q: Ariſto. ibi loq̄tur in alio caſu, q̄; nos hic loq̄mur, Uult nã;, ꝙ q̄buſdã nõ expedit cõſiliari ad proſperitatē tēporale; cõſequeda;. ſ; ſine rõne, id eſt deliberatõe ex impetu dirigũt. i. ſibi vtiliter agunt et pſpere, Ecõtra vo ſi deliberatõi inhereret, tũc dañũ pleru; incurrerēt, aut a lucro ceſſarēt. Sed hic nõ loq̄mur de bono vtili, ſ;

de bono boneſto,qđ eſt bonū morale,ad qđ ipſi fortunati indigēt
deliberatione,niſi prius ſint habituati ⁊ exercitati in bono, vñ
q̄uis bene fortunatus nō indiget deliberatione an triticū vl' vi
nū emere debeat pro lucro conſequendo,quia ex impetu proprie
inclinationis agens,mox proſperabitur,tamen indiget delibe/
ratione,ad hoc bene agendū moraliter, niſi in operationibꝰ vir/
tutū ſit bene exercitatus. D ¶ Redeūtes ergo ad propoſitū
inferamus ex premiſſis,ꝙ bonitas moralis pro tanto dependet
a rōne,quia operatio nō poteſt eſſe virtuoſa,niſi cōformet̄ recte
rationi,eſtimantis eam eſſe licitam; Quo fit, ꝙ bonitas deeſſe
poteſt ex parte rationis ipſi actui,quadruplicit̄; videlicet quia
vel fit contra cōſcientiam rectam agentis,aut fit contra cōſciē
tiam erroneam agentis,vel cōformiter ad cōſcientiam erroneā,
aut quarto cū cōſcientia dubia agentis.

¶ Capl'm.ij. Suſtinet cōſcientiā dicere actū, oſtenditq; iudicem non poſſe agere contra propriam conſcientiam A

PRo deductione tamē iſtoꝝ videt̄ ꝓmū expediens, hic
declarare,quid in ꝓpoſito ſignificet̄ noīe conſcientie
An ſcz actū dicat vl' habitū, Durādus.ij.ſen.diſ.xxxix
Circa hoc difficultat Arguens ꝓmo,ꝙ hic ɔſciētia nō
poteſt accipi ꝓ actu,q2 volūtas non tendit in aliquid neq; ipſum
acceptat,niſi apphendat̄ ⁊ iudicet̄ a rōne,tanq̄ cōueniens,ſ3 ta
le dictamē,nō ſtat cū cōſcientia actuali, dictāte ipſum eſſe malū
⁊ diſcōueniens,alioquin iudicia cōtraria eſſent ſimul in eodē, vt
ij periher.⁊.iiij.methaphiſice,pulchre oñditur. vnde ſequitur,ꝙ ſi
cōſciētia iportat actuale iudiciū practicū,eo ipſo nō poteſt ꝓ tūc
volūtati cōtrariū oſtendi ꝑ aliquā rōnē,⁊ ꝑ ɔñs volūtas nō pote
rit diſcordare a ɔſcientia,vel volūtas virtualit̄ exibit in actū ſi
ne obiecto. B ¶ Qđ etiā cōſciētia nō poteſt dicere habitum
arguit ſic,q2 habens habitū ⁊ ſerioſe reuoluens obiectū illius ha
bitus,de neceſſitate vtitur habitu ſuo,exeūdo in actū,vt ſi quis
h3 ſciētiā ꝙ triāgulus h3 tres angulos Si ei ꝓponat̄ illa ɔcluſio,
⁊ eā reuoluat,de neceſſitate habitus exibit in actū, S3 agēs cō/
tra cōſciētiā,ſerioſe reuoluit obiectū illiꝰ ɔſciētie, Cōſiderat em̄
an ipm ſit faciendū vel nō,q̄re ipm vtiq; mēte reuoluit, Preterea
q2 agēs ɔtra ɔſciētiā,regularit̄ agit cū aliq̄ remorſu,q2 ɔſciētie ē
remordere,ſed hoc nō eſſet niſi ɔſciētia exiret in actū. Rurſus ſi
ɔſciētia ſolū diceret habitū,tūc agens cōtra eā,nō peccaret,non

eñi tenet quis ſe cōformare habitui erronco, Poteſt etiā hoc ſic cōfirmari, q agens ↄtra ↄſciētiā regulariꝰ agit cū ꝓpoſito peni/tendi de ↄmiſſo, ergo debet habere ↄſciētiā actualē, q hꝫ actualē ꝓpoſitū volūtatis, qd alicui iudicio actuali debet ↄformari E ¶ Sed ad q̄ſitū redeūdo ex q̄ ſm D S. j. pte. q. lxxix. ar. vltimo. ↄſciētia ſm ꝓprietatē vocabuli dicit actū ⁊ nō habitū, Ideo tenen dū eſt, q ↄſciētia hic dicit actū ⁊ nō habitū. D ¶ Ad pmū er go reſpōdēdo, negandū eſt fundamētū eius, q̄ putat, q in tali ca/ſu iudicia ↄtraria eſſent in eodē, Nā iudiciū ↄſciētie, eſt aliquo mō ſpeculatiuū, ⁊ nō eſt vltimate practicū, ſolū eñi dictat, de li cito vel illicito, debito vel indebito, de teneri vel nō teneri, reſpe ctu ipſiꝰ actꝰ ſpecialis vel particularis, q̄ occurrit vt nūc agēdus Sed iudiciū cui ↄformat volūtas diſcordās a ↄſciētia, dictat de vtili vel delectabili ⁊c. q̄ſi pceptiue iudicādo, q volūtati tali fi ni inherēti, aliqd eſt ſimpliciꝰ acceptādū, etiā nō obſtantibꝰ hiis, q̄ dictat ↄſcientia, Talia ſūt iudicia ſunt diuerſorū generū, ⁊ ſibi inuicē nō repugnāt, verūtamē ibi ſemp īmiſcet quoddā iudiciū erroneū q̄ iudicat potius eſſe incurrēdū aliquod malū moris q a pñti vtilitate vl' delectatione abſtinēdū, Niſi etiā talis error ſtaret cū tali dictamine ↄſciētie, nūq poterit volūtas habere, vñ faceret ↄtra directionē ↄſciētie recte, negligēdo vl' honeſtatē vel offenſam dei ꝓpter delectationē turpē vel vilem de diſtinctione ꝯ ⁊ natura iſtorꝰ dictamīnū reſolutior erit ſermo in eo libro qui erit de cōnexione virtutū moraliū. E ¶ Sed ad ꝓpoſitū re/deūdo Cū actus ex hoc precipue reddatꝰ malus, q diſcordat a ra tione recta, inferamus pmū noſtre intētionis mēbrū, q v l' ꝰ oīs actꝰ eſt malꝰs q̄ fit ↄtra rectā ↄſciētiā agentis, ⁊ tanto deterior q̄to magis ſcieter fit ↄtra rōnē rectā ſui actoris. F Si quis obijciat de iudice, cui ſm iura cōcediꝰ iudicare ſm allegata ⁊ ꝓ bata, ↄdēnando innocentē ↄtra veritatē, a ſe tāq a ꝓuata pſona agn..., Quare videt, q in illo caſu, licet iudici agere ↄtra rectā cōſcientiā. Rñdeo. Vel talis iudex opinatꝰ ſibi licere, iudicare ſm ꝓbata, ne ſcꝫ ↄfundatꝰ totus ordo iuris poſitiui, Et q̄dē q̄uis tūc agere videt, ↄtra ſciētiā ſuā ſpeculatiuā, qua cognoſcit eū in nocentē, tñ tūc nō agit ↄtra cōſciētiā, ſed potius ſm cōſcientiam Cōſcientia eñi in ꝓpoſito, eſt dictamē ratiōis, qua quis eſtimet ſibi aliquid licitū, vel illicitū, debitū vel indebitū ⁊c. vnde ſi ta/lis iudex aliquā habeat cōſcientiā, illa nō eſt iſta, Innocens a ſe non eſt cōdemnādus, Sed iſta dūtaxat, nō eſt a ſe cōdemnādus, ſi poſſet eū modo cōuenienti liberare, ⁊ ſaluo ordine debito iuris ſcripti Sed a tali cōſcientia non diſcordat ſuū factū vt patet de

ſe. Si autem credat id ſibi non licere, tūc cōdemnando, ſemper ipſe peccat, nec ipē excuſabitur per publicam poteſtatē, quia illa potius aggrauabit q̄ȝ excuſabit peccatū ſuū. B ¶ Ex q̄ patet ꝙ ridiculū eſt dicere, ꝙ liceat iudici agere cōtra cōſcientiā ſuam ꝛ illud verbū quicquid agitur contra cōſcientiā edificat ad gehē nam, ꝓcedere ſolū in priuata perſona ꝛ non in iudice, vt aliqui dicunt non cōtemnende authoritatis iuriſte, Nam abſurdum videtur, ꝙ aliquis actus eſſet licitus ꝛ bonus, ꝛ tamen faciens ipſum, crederet illum eſſe illicitū ꝛ malū ſibi, vt patet ex prius dictis Certū ergo eſt ꝙ nemini vnq̄ȝ liceat agere contra ſcientiam, nec de hoc merito apud aliquē debet eſſe heſitatio, Sed tota difficultas ꝛ dubitatio (que in propoſito eſſe poteſt) in hoc conſiſtit An iudex cognoſcens priuata noticia aliquem eſſe innocentem, debeat vel non debeat, ſibi formare conſcientiā de eius condemnatione, dum crimen contra eū per teſtes (q̄uis falſos) probatū eſt, de quo magna eſt cōtrouerſia doctorū tam in theologia q̄ȝ in iure maximorū, Uide de hoc Panormitanū in capitulo paſtoralis de offi. iu. delega.

¶ Capl̄m. iij. oſtendit actū eſſe malū qui a cōſcientia erronea diſcordat. A

Conſciētia igit̄ eſt dictamē quoddā rationis, dictās de aliquo actu occurrente, faciendo vel omittendo, tanq̄ȝ licito vel illicito, debito vel indebito Et in hoc cōſcientia dicitur eſſe applicatio ipſius ſciētie, Oſtenſum eſt autem, ꝙ malicia voluntatis ex ſolo obiecto eſt, obiectū aūt voluntati a ratione ꝓponitur, Qñ ergo ratio ſiue cōſcientia errās, aliquid proponit vt malū, ꝛ nihilominus ex alio motiuo, ſcȝ ꝓpter aliquod bonū aſſequendū, vel malū declinandū, voluntas illud amplectit̄, tunc voluntas fertur in illud ſub ratione mali, ꝓpter apprehenſionē rationis, quia ſcȝ proponitur vt malū, nō aūt q̄ſ ſit ipſum malū ſm̄ ſe, vt cū eſtimat a fornicatione abſtinere, malum eſſe, ꝛ tamen velit abſtinere. B ¶ Sed huic obſtare videtur, quod. S. doc. dicit p̄ma ſcd̄e. q. viij. ar. j. ad hoc, ꝙ voluntas tendat in aliquid, requiritur, ꝙ apprehēdatur in ratione boni Incōuenienter igitur dicitur hic ꝙ voluntas tendat in aliq̄d ſub ratione mali propoſitū ſeu app̄heſum. Rñdeo. Nulla eſt hincinde cōtradictio Quia. S. doc. in paſſu adducto, loquitur de illa app̄henſione cui cōformat̄ volūtas, a q̄ etiā actus volūtatis ſpēm naturalē accipit Iā in illo hoīe apud quē volūtas a rōne errāte diſcordat, ē vnū iudiciū, q̄ obiectū app̄hēdit̄ tāq̄ȝ turpe

⁊ illicitū ſeu ꝓhibitū, vel etiā vt ad ſalutē neceſſariū, Eſt etiam
⁊ aliud iudiciū apud eundē, quo idē obiectū apphēdit̃ tanq̃ vti
le vel delectabile, vel forte etiā oppoſitū obiecti hoc mō a pphēdi
tur Et huic iudicio volūtas diſcordātis a ↄſciētia erronea cōfor
mat̃, qua ↄſciētia illa erronea plerūq̃ dictat de illicito prohibito
vel ad ſalutē neceſſario. E ¶ Verūtamē in ptāte volūtatꝫ eſt
ſe huic iudicio vel alteri cōformare, q̃uis tamē ſtante vtroq̃ iu
dicio, volūtas nō poſſit ſe ad alterū determinare, niſi vel actua
liter vel virtualiter interueniat tertiū iudiciū, qua turpitudini
vitāde, aut p̄cepto adīplendo, iudicet̃ ꝑpōderare, vtilitas vel de
lectatio eiuſdē obiecti, vl' ſui oppoſiti, aut ecōuerſo in vtroq̃, vñ
patet, ꝙ in exēplo dato, diſcordās a rōne errāte, q̄ aliqd̄ iudicat̃
malū, volūtas tendens in delectabile vel vtile, ad huc tendit in
illud ſub rōne boni, q̃uis ſimul de ipſo apphēdat̃, q̄dā alia ratio
mali Et ergo cōuenientius videret̃ dicendū ꝙ volūtas in tali ca
ſu tēdit in ſuū obiectū cū rōne mali, q̃ ſub rōne mali, Talis ergo
volūtas nihilominꝰ vniuerſalit̃ mala eſt. D ¶ Si ṽo con
ſcientia errās, ꝓponat volūtati aliqd̄ vt bonū, hoc vno mō ↄtin
git q̄ ſolum ꝓponit p modū liciti, p modū boni ⁊ honeſti, ſiue ſu
perogationis, nō tñ p modū debiti, Et q̄dem tūc volūtas diſcor
dans a tali ↄſciētia, nō eſt mala, vt ſi bonū iudicat ⁊ licitū cōpla
cere mulieri ſolute in actu fornicādi, ⁊ tñ nō facit, ille nō peccat
Quādoq̃ ṽo ↄſciētia erronea, dictat aliqd̄ eſſe debitū facere, vel nō
facere, Et q̄dē volūtas a tali diſcordās, ſemp eſt mala, p̄ſertim
illo tēpore diſcordans, quo ↄſcientia dictat illud eſſe debitum,
Quāuis etenī ratiōe operis exterioris, nō incidit malū, q̄ hoc
eſt rectū ⁊ ↄforme legi ⁊ rationi recte, incidit tñ malū ex animo
facientis, q̄ volūtas interior intendit tranſgredi p̄ceptū vel ꝓ
hibitionē, vnde talis eſt vere p̄cepti ↄtemptor, inquātum credit
oppoſitū eius qđ vult, cadere ſub p̄cepto E. ¶ Cōcludit̃ igit̃
ꝙ volūtas diſcordās a rōne nō errāte, ſemp eſt mala, illo ſolo exce
pto caſu, quo ↄſciētia errās, ſolū aliqd̄ ꝓponit vt licitū, vel vt ali
quid ſupererogationis, vnde talis hō agit cōtra id qđ eſtimat a
ſe agendū, Quare licet agat bonū, male tñ illud agit, intendens
aliquid indebitū, actu interiori contēnens id, quod eſt vere de
bitū, nō minus q̃ ſi ageret cōtra rectā cōſcientiā. F ¶ Vñ iu
dicio rōnis erronee ↄtraueniēs nō minꝰ peccat ī legē eternā, q̃
ↄueniēs rōni recte Nā licꝫ iudiciū rōnis erronee, nō deriuat̃ a deo
tñ ratio errās, iudiciū ſuū ꝓponit vt verū, ⁊ p ↄn̄s vt a deo deri
uatum, a quo eſt oīs veritas Neq̃ enī cōſcientia erronea dictat
aliquid eſſe faciendū ea ratione, q̄ ſibi videtur, ſed q̄ a deo pre

ceptū eſt, Quare etiā talis cōſcientia, non ligat virtute propria, ſed virtute diuini pcepti, ppter qđ etiā, cōſciētia plus obligat, q̄ʒ pceptū cuiuſcūqʒ plati, Unde vtrobiqʒ eterne legis cōtempt⁹ eſt equalis, quo ad animū errātis, ſicut etiā qn̄ ratio errans, p̄ponit aliquid vt dei p̄ceptū ꝛ tn̄ cōtrariū facit, equalis eſt ibi diuini pcepti cōtemptus, ſicut in eo qui diſcordat a ratione recta ſub forma diuini p̄cepti aliqđ pponēte. G ¶Unde patet ſolutio ad quādam queſtiūculam qua queri poſſet, quis plus peccet, An diſcordans a ratione recta vel diſcordans a conſcientia erronea, Dicendū nāqʒ, ꝙ ſi rectitudo ꝛ error cōſcientie verſantur circa eandem materiā, ſiue p̄ceptū, tunc equaliter peccant, pro eo ꝙ vtrobiqʒ eſt equalitas cōtemptus, quo ad animū facientis, Nam ille qui agit ɔtra erroneā cōſcientiā pceptiuā, eqʒ ageret cōtra eam, etiā ſi vera eſſet, ꝛ ſuū dictatū ſub pcepto caderet Si vero rectitudo cōſcientie vnius verſetur circa vnū p̄ceptū vel materiam eius, error vero alterius verſetur circa materiā alterius p̄cepti. Tunc ille plus peccabit, qui cōtrauenit cōſcientie in materia p̄cepti, magis obligantis, vt qui diſcordat a cōſcientia erronea in materia homicidij, plus peccabit q̄ʒ ille qui diſcordat a ratione recta, in materia fornicationis inquātū ſcʒ vnū p̄ceptū plus obligat q̄ʒ reliquū, nam circa maius pceptū, ſemp peior eſt cōtemptus, maxime quo ad animū facientis. H ¶Sed hic merito dubitabit aliquis, ad quā ſpēm malicie moralis reducit̄ actus vel eius omiſſio, a ratione errante diſcordans. Ad hoc reſpondet doc. q̄ʒ ratio qn̄ apphēdit aliqđ vt malū (intellige hoc de malo morali) ſemp illud apphendit ſub aliqua ratione mali, puta q̄ʒ cōtrariatur diuino pcepto, vel q̄ʒ eſt ſcandalū, vel aliqđ huiuſmodi, Et tunc ad talem ſpēm malicie reducitur, talis mala volūtas. J ¶Si querat̄ ad qualē ſpēm malicie, reducit̄ tal' mala volūtas. Rn̄det̄ facile vno cōi ſermone, ex iam dictis ſatis fundato, ꝙ ad eā ſpeciem malicie reducit̄, ad quā ptineret, ſi cōſcientia erronea (cōtra quā agit) recta eſſet Si igitur iudicat aliquid eſſe ſcandalū, qđ nō eſt ſcādalū ꝛ nihilominus idem agit Jam cōtra fraternā charitatē, interemptor anime proximi eſt

¶ Capl̄m.iiij. Oſtēdit qn̄ act⁹ cōcordās erronee cōſciētie bonus ē vel malus A.

Oncluſum iam extitit, ꝙ actus ex eo malus eſt, q̄ʒ conſcientie erronee diſcordat, Querit̄ ergo, an ille bonus erit, qui cōſcientie erronee ɔcordat Et quidē iuxta prehabita, in materia de volūtario dicamus, ꝙ ſi error con/

ſcientie ſit volitus vel ex ignorantia volũtaria ꝓcedẽs, exiſtens ſcꝫ circa ea, q̄ quis in agẽdo aduertere ⁊ ſcire tenet, tũc error ille nõ ſic excuſat, quin volũtas mala ſit, Quia ex quo talis error voluntarius eſt, malũ quod ꝑeũ fit, etiam volũtariũ manet, Jam nõ eſt rationabile, ꝙ ſolo acceſſu erroris, fiat alicui licitũ, quod prius erat ei illicitũ, qñ error ipſe vel volũtarius vel culpabilis eſt, Qualia aũt ſunt que quis ſcire tenetur libro. vi. declaratum fuit. B ¶ Sed predictis forſan aliquis obyciet, ſi voluntas fertur in errorem, ⁊ ipſe ſit volitus ſeu directe voluntarius, erit vtiqꝫ cognitus, hoc aũt impoſſibile eſt, quia tunc eoipſo eſſet correctus, ⁊ ſic nõ agitur ſm errorem conſcientie, ſed potius cõtra rectã conſcientiã. Rñdeo. Error in tali caſu, ſolũ erit cognitus confuſe in generali, verũ quoqꝫ eſt, ꝙ eoipſo, quo aliquis in ſpeciali circa aliquã partem cõtradictionis, cognoſcit ſe errare, eo ipſo error ille correctus eſt ⁊ depoſitus, Nam eoipſo ſcit, partem illam eſſe falſam, aſſentitqꝫ nõ amplius ei, ſed eius oppoſito.

C ¶ Si autem ſit error procedens ex ignorantia alicuius circũſtantie, abſqꝫ omni culpa, quia ſcꝫ facit quod pro cognitione circũſtantie, cõiter faciũt prudentes, tunc ſicut ignorantia eſt inuoluntaria, Jta ⁊ error ex ea procedens, ⁊ per cõſequens malũ opus quod ex eo procedit inuolũtariũ erit Unde q̄uis ibi ſit defectus quidam moralis, ille tamen non eſt culpabilis, vtpote ſufficienter per errorem inuoluntariũ conſcientie excuſatus Jdem eſt iudiciũ de errore qui procedit ex ignorantia iuris quod pre ſubtilitate ſua, quis ſcire non tenetur, Exempla premiſſor. ſi quis ex cõſcientia erronea cognoſcat ſciẽter vxorem proximi, talis peccat, quia tenetur ſcire diuinam legem hoc prohibentẽ, Si vero dictet huic mulieri ſubmiſſe reddendũ eſſe debitũ, quã ignorat eſſe alienam, tunc eſt in poſitiuo errore, qui procedit ex ignorãtia circũſtantie, quis, id eſt perſone, ⁊ tunc actus ille excuſatur Similiter ſi in aliquo cõtractu vſura latenter cõmittatur, tũc ibi non eſt peccatũ, ſi propter ſubtilitatem iuris, ignorantia eius fuerit inuoluntaria, tunc enim error quo licitum iudicant contractum, eos a peccato excuſabit Et ſic per omnia iſta mẽbra poteſt exemplificari in alijs. D ¶ Ratio premiſſor eſt, quia ex quo nullus poteſt obligari ad impoſſibile Jdeo q̄uis conformitas actus ad rectam rationem, ſit actui debita ſimpliciter ⁊ abſolute, non tamen eſt pro tunc obligatio illius conformitatis apud iſtum, ⁊ ſic ipſe non eſt debitor illius rectitudinis in actu vel in dictamine, Unde q̄uis in actu ſuo ſit aliquis defectus moralis, non tamẽ eſt ibi malum morale, quod culpam dicimus, q̄diu error ille

eſt inuolūtarius Quia in tali caſu homo propter impoſſibilitatem ⁊ inuincibilitatē deobligatus, non eſt debitor ſeruande rectitudinis in tali caſu, ⁊ ſic talis error eſt excuſans.

¶ Capl'm.v. Quaſdam ſatis perplexas abſoluit contra determinata obiectiones A

Circa predicta tamen, apparens incipit difficultas, dictū em̄ eſt prius ꝙ voluntas diſcordans rationi erronee, ſit mala, ſi ergo etiā voluntas cōcordans rationi erronee ſit mala, videtur ꝙ habens cōſcientiā erroneam, ex neceſſitate peccabit, erit quoqꝫ inter illa duo mala perplexus. videt̃ em̄ ꝙ īpoſſibile ſit homini neqꝫ agere ſm̄ eā neqꝫ agere cōtra eam. R'ndeo. q̄uis ſm̄ D. ſanctū. pma ſcd'e. q. xix. ar. vi. ad tertiū, ſuppoſito errore cōſcientie qui ꝓcedit ex ignorātia non excuſante (.i. aliquo mō volūtaria) q̄uis neceſſe ſit ſequi malū in volūtate, nulla tn̄ ibi ſeq̄tur ꝑplexitas, vel euadendi impoſſibilitas, q̄ poteſt cōſcientiā erroneam deponere, ⁊ tunc neqꝫ agit ſm̄ eā neqꝫ ꝯtra eā, vnde patet ꝙ hec duo ſcꝫ neqꝫ agere contra cōſcientiā neqꝫ ſm̄ eam, nullā adducūt in volūtate mali euadendi īpoſſibilitatē B ¶ Sed p̄dicte ſolutioni duo obſtare forſan videbūtur. Primū q̄dē, q̄ ſtante ꝯſciētia erronea, poterit volūtas oēm actū ſuū, circa dictatū ſuſpendere, quo caſu ſtante, ꝯñs eſt cōtra. S. doctorē. ꝙ nullū malū ſeq̄tur in volūtate. Preterea ſcd'o, ſtante cōſciētia dictāte, ꝙ filius marie debeat blaſphemari, adhuc tenet̃ q̄s eū nō blaſphemare Quia ſi nō tenet̃ eū nō blaſphemare, tūc in tali caſu nō peccaret eū blaſphemās, pro eo ꝙ cōtra nullam ageret ꝓhibitionē, Sed filiū marie non blaſphemari, eſt cōtra eius ꝯſciētiā, ſeq̄t̃ ergo ꝙ talis tenet̃ agere ꝯtra ſuā ꝯſciētiā. Ad p̄mū hoꝝ dicēdū eſt, ꝙ dicta intelligēda ſunt, ſub eo caſu, q̄ volūtas ſtāte tali ꝯſciētia exeat ī actū. C ¶ Si dicas ſtāte ꝯſciētia ꝙ fornicari eſſet licitū, nō tn̄ ꝓpter hoc, volūtas actu nolētis fornicari eſſet mala, ſequit̃ ergo, ꝙ volūtas ſtante conſcientia erronea exiens in actū nō incidit neceſſario aliquā maliciā, Sed hic dicendū breuiter, ꝙ argumētū hoc ꝯcludit de ꝯſciētia erronea, q̄ ſolū dictat de licito vel bono, Solutio aūt data accipiēda eſt, de ꝯſciētia errāte dictāte de ꝑcepto D ¶ Sed forte ſic obijcies, ſtat ꝙ ꝯſciētia errans alicuiꝰ dictet aliq̄d tanqꝫ ꝑceptum affirmatiuū, vt inſidiatorem patrie priuata auctoritate eſſe interficiēdū, ſciat tn̄ preceptū affirmatiuū nō obligare ad ſemp: hoc caſu ſtante, poteſt voluntas eius nolle pro illo tēpore ipſum

interficere, quod quidē nolle, nihil videtur ꝑtinere malicie, quia neqꝫ legi cōtrariatur neqꝫ cōſcientie, vt patet in ſimili de conſcientia recta, qua quis iudicat parētes honorādos, ſi tū eos honorare nolit ꝑ eo tempore, quo eos honorare non tenetur, eius nolle nihil malicie cōtinet. Sequitur ergo cōtra p̄determinata, ꝙ non neceſſe eſt ad cōſcientiā erroneā p̄ceptiue dictantem, malū ſequi in voluntate. E ¶ Hic poſſet dici, ꝙ qn̄ talis cōſcientia ineſt tunc volūtas exiens in actū circa illud dictatū, aut intendit ſe ꝑ loco ⁊ tēpore illi cōſcientie ꝯformare, aut intendit ſimpliciter ſe nō cōformare ⁊ vtrobiqꝫ modo ſtatim vel formaliter vel virtualiter eſt ibi mala volūtas vt de ſe patet. Aut poſitiua volūtate ſolum vult ſuſpendere actū oēm circa illud dictatū tūc nullū actū directe hꝫ circa illd dictatū, ſꝫ poti⁹ hꝫ actū fugitiuū reſpectu actus ꝯſtati directe circa illd dictatū, ⁊ ſic caſus videtur nō eſſe ad ꝑpoſitū. Sed qꝛ volūtas ſuſpendendo actū ſuū interiorē, eo ipſo etiā ſuſpendit actū exteriorem, qui ab ea habet procedere, vnde etiā ſiue ſuſpendat omnē actū ſuū negatiue, ſcꝫ nihil volendo, ſiue poſitiue volēdo ſcꝫ nullū actū circa illud dictatū elicere, equaliter cōtrauenit frequēter cōſcientie erronee nō ponendo actum, quē ipſa dictat eſſe de neceſſitate ponendū. F ¶ Ideo poteſt breuiter ⁊ reſolutorie dici ad p̄ncipale argumentū, ꝙ verbū. S. Doc. introductū, venit intelligendū de cōſcientia erronea dictāte aliquid p̄ceptiue vt nūc agendū, ſiue ſit vniuerſaliter erronea vt ꝙ mētiendū eſt pro vita innocentis, ſiue ſolū vt nūc, vt ꝙ ꝓximus corrigendus eſt ꝑ tēpore quo paſſionatus exiſtens correptionis nō eſt capax, vnde maiora mala veriſimiliter ſequātur. Eſt etiā de cōſcientia erronea ꝓhibitiua dictū verbū intelligendū ꝑ eo tēpore, quo veritas oppoſita eſt in obligatione, vt ſi qs dictet nullo modo iurandū pro eo ꝙ Matthei. v. legit dico vobis nō iurare omnino, requiratur tamē ille legittime ad iurandū, tūc veritas oppoſita ꝑ illo tēpore eū obligat vtrobiqꝫ. ergo verbū Doc. ſtatim premiſſum eſt intelligendū ꝑ tēpore vel dictatur ꝑ errorē p̄ceptū obligare vel veritas oppoſita cōſcientie erronee ⁊ ꝓhibitiue realiter eſt in obligatione vnde ꝑ tali tēpore ſtante cōſcientia arronea p̄ceptiua ſiue ꝓhibitiua neceſſe eſt ſequi malū in volūtate ſiue cōformetur ſiue difformetur cōſcientie erronee, neqꝫ poteſt volūtas aliqua ſuſpenſione actus malū declinare qꝛ ſemꝑ vel cōtrauenit vero p̄cepto vel erronee cōſcientie quocūqꝫ ſe vertat.

G ¶ Sed dubitabit merito aliquis circa dicta in p̄ma ſolutione, an in caſu illic poſito, nolle honorare parentes, nolle interficere inſidiatorem patrie, ſit actus bonus vel malus. Rn̄deo.

vtrobiqꝫ obiectū nolitōis iuxta caſuꝫ poſitū, videt̄ eſſe aliq̄d in/ differēs, ⁊ ergo iudicandum eſt de illo actu, ſicut de leuatōne deli/ berata ipſius feſtuce, ⁊ de eius volitōe, vñ talis volūtas, etiā in ac tu deliberate nolitōis, debet habere aliq̄d ꝑ bono fine, aut iuſtā ne/ ceſſitatē vel piam vtilitatē, put ipa nolitio finē nata eſt reſpicere queadmodum tactū fuit in tractatu de circūſtantijs. ca. xj. alioquin ſi iſta ⁊ ſimilia actum rectificantia deſint, voluntas deliberate nōlens erit ocioſa.

¶ Caplm̄. vi. oſtendit qñ volūtas eſt mala propter cōcordiā ad erroneā conſcientiā, & quot modis cōſcientia errās deponitur A

Sed p̄dictis merito adiūgendū eſt, ⁊ quoddaꝫ aliud dubiū, An ſcꝫ ex hoc volūtas ſit mala, qꝛ ꝯcordat ꝯſcientie erronee Dicendū ꝙ nō vniuerſal'r, etiā ſi ꝯſciētia dictaret ſub forma p̄cepti, Sed tūc ſoluꝫ eſt mala, qñ error eſt ꝯtra rectitudinē alicuiꝰ virtutis, vñ ſi ꝯſcientia ſtimulet vel ꝓmoueat ad actū virtutis, q̄uis erronea ſit, nō tñ inducit maliciā, qꝛ ſcꝫ nō eſt ꝯtra aliquā legē. Verbi grā, dictet alicui ꝯſciā, ꝙ neceſſe eſt pctō ꝑpetrato. mox ipm ꝯfiteri, ibi q̄dem eſt ꝯſciā erronea, qui tñ eam ſeq̄tur, malū nullū ex hoc ꝯmittit, Et id: eſt iudiciū de ſi'ibꝫ B ¶ Ad ſecūdā ꝟo obiectōem p̄cedenti caplō inductā, n̄ideo, cōcluderet argumentū, ꝙ talis teneret̄ blaſphemare filiū marie, ſi teneret̄ habere illā ꝯſcientā, vel licite haberet illā ꝯſcientiā, iam ipſe debet nō habere illā ꝯſcientiā ⁊ tenet eā deponere, q̄uis ergo teneret̄ ad aliq̄d faciendū vel omittendū, non tñ tenebit̄ illud facere vel omittere ꝯtra cōſcientiā, Verbi grā, iſte tenetur nō blaſphemare chriſtū, falſum tñ eſt ꝙ teneat̄ nō blaſphemare chriſtū vel abſtinere a blaſphemia ꝯtra ſuā ꝯſcientiā, qꝛ tenetur eā deponere, ac ꝑ hoc ꝯtra eam nō agere C ¶ Sed huic ſorſan quis obijciat, Nō licet agere ꝯtra ꝯſcientiā, ſed q̄ deponit ꝯſciētiā maxime videt̄ agere cōtra ꝯſcientiā, qꝛ deſtruit eā, ergo nō eſt deponenda. Hic viſum fuit mihi aliq̄n dicendū, ꝙ ſicut actus in inſtanti ꝓducit̄, ita in inſtanti bene deponit̄. Et ergo qñ ꝯſciā depo/ nit̄, in inſtanti deponitur, ⁊ ꝑ ꝯñs ꝑeodem inſtanti depoſita eſt, qꝛ quod inſtantanee fit, ſimul fit ⁊ factū eſt, Et ergo quando conſcientia deponitur, tunc contra eam non agitur, quia iam depoſita eſt. Unde neganda videtur minor argumenti. D Sed hec ſolutio q̄uis euadat argumentum, tamen non videtur ſufficere ꝓpoſito. Sciendū ergo, ꝙ conſcientia erronea p̄t tribꝫ modis deponi. Primo ꝑ volūtariā auerſionē intellectus a ꝯſideratiꝰ

one,ꝓpositi,vel cauſe,ſicut ꝯtingit volentib⁹ ignorare p nõ ꝯſide ratione,quoꝝ ſcȝ ignorantia eſt volita,vt Job.xxi Sciã tuarũ viã nolumus Et ꝯſcientia ſic depoſita adhuc manet iudiciũ talis ꝯſcientie,ſi nõ actu,tñ virtute,qꝛ manet memoria ꝓpter ꝯſiſtẽtiã prime cauſe,Et ergo talis volũtaria auerſio potius videt ꝯſcien tie ꝯtempt⁹,qȝ depoſitio Unñ talis adhuc agere dr ꝯtra iudicium ꝯſcientie(ſaltẽ in virtute)potius qȝ ꝯtra ꝯſciam depoſitã. E

¶ Scđo mõ p diſtractoẽm vel p nõ volũtariã obliuionẽ illius qđ ꝯſcia dictauit,vt cũ quis ex aliqua cã,ſibi ꝯſcientiã alicui⁹ for mauit,ſed cãm illam p diſtractõem neglexit,ꝛ ſic ꝯſcia depoſita ẽ Et talis depoſitio cõſcie etiã ſi eſſȝ recta,liberat total'r a pctõ,fa cientẽ ꝯtra eam ſic depoſitã. F ¶ Tertio mõ deponit ꝯſcia per cõtraria motiua.Et hoc dupl'r.Uno mõ qñ qs cõſiderat inſuffi cientiã ſuoꝝ motiuoꝝ,ex qb⁹ fabricauit ſibi talem ꝯſciam Et ex hꝫ incipit dubitare,ꝛ dubitando deponit,qꝛ dubiũ nõ ſtat cũ aſſen ſu vnius certe partis,ſed tollit aſſenſum vtriuſqȝ partis,Et agẽs ꝯtra ꝯſciam ſic depoſitã,nõ excuſat,ſed amans ſic periculũ,peri bit in illo,qꝛ agit cũ dubio peccati mortalis,ꝛ p ꝯñs ꝛc. G

¶ Quarto mõ deponit ex ꝯtrario motiuo,qđ iducit hominẽ in ꝯtrariũ iudi.ũ,vel in ꝯtrariũ aſſenſum,qꝛ ſupuenerũt pregnãtio ra motiua.Et ſic talis cõſcia depoſita,nullo mõ ligat vlteri⁹,ſed ꝯtra eam hõ libere agit,qñ depoſita eſt ex bono motiuo ꝛ diſcreto Nõ aũt ſi ex leuib⁹ ꝛ temerarijs,dũmodo ipa ꝯſcientia fuerit ꝓ babilis,id eſt ſi ex ꝓbabilib⁹ motiuis ſuã traxerit originẽ. ſecus ſi ipa leuis fuerit vel potius temeraria. Tũc em̄ ſufficere videt,ſi ꝯ ſilia motiua in ꝯtrariũ ducentia,deponat H ¶ Uerũtamẽ ſi ue leuis fuerit ſiũe ꝓbabilis,ad agendũ ꝯtra eã,nũqȝ ſufficit eaȝ deponi p actũ diſparatũ,ſed ſpꝫ debet deponi p actũ vere cõtrarium ſcȝ p aſſenſum ſui oppoſiti,nõ aũt p actũ diſparatũ,qualis eſt du bitatio. Quia qȝuis ſupueniens dubitatio excludat ꝯſciam poreȝ tñ vt poſterius dicet,nõ licet homini operari cũ tali dubitatõne ꝯtra cõſcientiam prioꝛem,maxime ſi illa dictabat de aliquo,tãqȝ cadente ſub precepto ꝛc.

¶ Capl'm.vij.oſtendit qȝ longe diſtent actũ ex cuſare a pctõ,& ei bonitatẽ dare.. A

Sed circa ꝓdeterminata rõnabil'r queret aliqs.an error excuſans a malo,faciat actũ ſibi ꝯformẽ moral'r bonuȝ Et videt ꝙ ſic,qꝛ tales actus nõ ſunt recte ratõni cõfor mes,ſed potius recta rõne ꝓhibiti,Et in hoc ꝯſiſtit rõ malicie moralis. Sequitur ergo actus illos eſſe malos,ꝛ p ꝯñs ꝛc.

meritorios ¶Rñdendũ videt actus illos eẽ moralr defectuoſos alioqn excuſatõe nõ indigerent, Sed defectꝰ ille moralis ꝯformi tatis ad rõnem rectã, nõ imputat ad culpã, qꝛ inuolũtariꝰ eſt, ex errore inuolũtario ꝓcedens. Vñ neqꝫ rõnẽ malicie vel culpe mo ralis inducit, que culpa dũtaxat eſt ꝑuatio cõformitatis, q̃ debet actui ineſſe, Jam rõ debiti ad dictã ꝯformitatẽ, deficit in talibꝫ ac tibꝫ, ꝓpter impotentiã tũc currentẽ. B ¶Sed ex hac alia ex urgit dubitatio, An error ille excuſans, det aliquã actibꝫ bonitatẽ Et q̃dem cauſa dubitandi eſt, qꝛ ex quo actus deliberatꝰ in indiui duo poſitus, neq̃t eſſe indifferens. ꝓ eo ꝙ circa actũ deliberatum nõ eſt mediũ inter bonũ ⁊ malũ, cõſequens videt, ꝙ circa talẽ actũ duo hec p̄dicata, quoꝝ vnũ eſt ip̄m bonũ, alterũ vero qđ dr nõ ma lum, adinuicẽ ꝯuertũtur, Jam ꝓ regula tenendũ videt, ꝙ ſi duoꝝ ꝯuertibiliũ aliq̃d ſit cauſa vniꝰ eoꝝ, erit etiã cã alterius. Sequit ergo, ꝙ error predictus ſicut facit actus nõ eſſe malos, ita ⁊ faciet eos eſſe bonos C ¶Dicrñdendũ videt, ex quo bonitas mora lis vult eſſe volũtaria, alioqn non eſſꝫ laudabilis, ſicut ⁊ malicia vult volũtaria, alioqn illa nõ eſſet vituperabilis, Jdeo que inuo lũtaria ſunt, nullã bonitatẽ vel maliciã actibꝫ tribuere poſſunt Et p̄terea ex quo bonitas moralis, in ꝯformitate cõſiſtit ad rectitudi nem rõnis, error aũt cui cõformat actus, nõ facit eum cõformari rõni recte, ſed potius rõni diſſonare, q̃uis ergo error rõne inuolũ tarij actũ excuſet, nõ tñ ei bonitatẽ p̄t tribuere moralem D

¶Circa tñ iam habita, dubitabit veriſiliter aliq̃s, Si error ille excuſans nõ det bonitatẽ, an ergo actus p̄dicti maneãt moralr bo ni. Cauſa dubitandi rõnabilis eſt, qꝛ bonũ moral eſt ex integra cauſa, ſed in iſtis actibꝫ interuenit defectꝰ rõnis, ſcꝫ error, qui hꝫ ſibi defectũ corrñdentẽ in volũtate, ſeq̃tur ergo actus tales nõ eẽ bonos, ſed potius indifferentes ¶Rñſio, Nihil ꝓhibet actꝰ illos exteriores eẽ bonos, nõ q̃dem ex ſeip̄is ſm ſe, ſed ex ſola interiori intentõe, que reſpicit bonitatẽ finis. Nam tota virtus merendi ex volũtate eſt, hec aũt ꝑncipalr finẽ reſpicit. Finis aũt in ſyllogiſ mo practico regulariter ꝑ maiorẽ ꝓpoſitõem exp̄mit, in qua to ta virtus reſidet ſyllogiſmi E ¶Qñ ergo obycit bonũ eſt ex integra cauſa ¶Rñſio. Hoc verbũ Dionyſij accipiendũ eſt q̃ ad omia, q̃ p tũc debent actui ineſſe, Qñ aũt ad ꝓbandũ errorẽ dictꝫ actibꝫ dediſſe bonitatẽ, aſſumebat. Si duoꝝ adinuicẽ ꝯuertibiliũ aliq̃d ſit cã vniꝰ eoꝝ, hoc etiã erit cã alteriꝰ eoꝝ, hic p̄ma facie vide ret rñdendũ, ꝙ ꝓpoſitio illa inſtantiã patit, vbi ꝑuatio tollit abſ qꝫ inductõe habitus oppoſiti, Jam malicia moralis bene tollit abſqꝫ inductõe bonitatis oppoſite, vt paulo poſt patebit F

¶ Sed qꝛ hoc vltimū q̄ꝫtum eſt de ſe tolleret ↄuertibilitatē, in/
ter nō malū ⁊ bonū, circa actū humanū (id eſt deliberatū) inq̄ꝫtum
ꝑ illū modū, aliq̄d videret̃ fieri poſſe nō malū, abſqꝫ eo ꝙ fiat bo/
nū, Ideo aliter rñdendū eſt ꝙ ꝓpoſitio aſſumpta, Si duoꝝ con/
uertibiliū ⁊c. non hꝫ veritatē in ↄuertibilibꝫ, quoꝝ vnū eſt p̄dica
tum denominās idem ſubſtratū, ex ↄdiſtinctis formis, tale autē
p̄dicatū eſt ip̄m bonū, qđ denoīat eūdē actū, ex diuerſis bonitati/
bus, quaꝝ vna ſumit̃ ex fine, ſecūda ex obiecto, et tertia ex circū/
ſtantijs. Inter quas bonitates talis eſt habitudo, ꝙ vna boni/
tas ſtat cū malicia alteri bonitati oppoſita, q̄ꝫuis in hoc caſu bo/
nitas actū nō denominat bonū, ꝓ eo ꝙ bonū morale eſt p̄dicatum
ſtricte denoīatōis, nullā abeſſe patiens ꝑfectōem, actui ineſſe debi
tam, Jam p̄t aliqua cā, ſcꝫ error inuolūtarius ⁊ inculpabilis, tol
lere certā maliciā culpabilē abſqꝫ eo, ꝙ ↄferat actui bonitatē illi
malicie oppoſitā, ſed relinquet actui alias bonitates, ex alijs cau/
ſis ſibi collatas, a quibꝫ vere dicet̃ bonus, Et qꝛ p̄uatōem p̄me bo
nitatis excuſat error ſeu ignorātia inculpabilis, nō dicet̃ act⁹ ab
eo malus B ¶ Sed ex iam dictis fortis inſurgit obiectio Im
poſſibile nāqꝫ videt̃ tollere p̄uatiōeꝫ, abſqꝫ inductōe forme ſibi op
poſite, malicia aūt moralis eſt q̄dam p̄uatio bonitatis moralis.
Quare ſi error inuolūtarius, tollat maliciā aliquā moralē, indu/
cet vtiqꝫ bonitatē moralē illi oppoſitā, queadmodū nihil p̄t tolle
re cecitatē, qđ nō inducit viſum Rn̄ſio, In moralibꝫ bonū ⁊ ma
lum p̄ſupponūt in ſuo ſubſtrato rōnem alicui⁹ debiti ineſſe, ſicut
in naturalibꝫ p̄uatiue oppoſita in ſuo ſubiecto req̄rūt aptitudi/
nem, qua ſublata neutꝝ p̄uatiue oppoſitoꝝ de eo verificat̃, Subla
ta aūt ab actu humano rōne debiti; qua debitū ſit bonitatē talē ſeu
rectitudinē actui ineſſe, ſtatim actus ille nō đr malus, Sicut abla
ta aptitudine videndi a re, nequaqꝫ illa dicet̃ ceca, Jam dictus er
ror inuolūtarius ⁊ inculpabilis, tollit in ꝓpoſito rōnem debiti, et
ꝑ hoc tollit moralē maliciā, nō tn̄ inducit oppoſitā bonitatē Que
admodū ⁊ pctm̄ originale in p̄uatōe iuſticie originalis cōſiſtēs
per baptiſmū tollit̃ nō tamen iuſticia originalis ei oppoſita per
baptiſmum infunditur.

¶ Capl̄m.viij. oſtendit q̄uo agere nō licet cum
dubia conſciā; bene aūt cū ſcrupulo, demonſtrat
quoqꝫ quid ſit ſcrupulus. A

Remiſſa iam longa diſcuſſione triū membroꝝ ꝓpoſite
intentionis, inq̄rendū de quarto mēbro, q̄uo liceat ha/
benti ↄſcientiā dubiā operari, Et q̄dem nō p̄t dubitās

agere cōtra ſuū dubiū, qꝛ dubitans ad nihil ſe determinat, neqꝫ
ſm̄ dubiū, vel cōformiter ad dubiū agere poteſt, qꝛ dubitans eſt
cā indeterminata, Jam a tali cauſa, non erit opatio niſi determi-
netur, alioquin ꝓduceret ſimul icōpoſſibilia. poteſt igit̄ dubitās
agere dūtaxat cū ſua dubitatione. B ¶Unde merito querit̄
an liceat agere aliquid de quo dubitat̄ apud operātē, An ſit mor
tale peccatū vel non, dūmodo certus eſt, ꝙ abſtinendo nō incur
ret aliquod peccatū, Dicendū ꝙ hoc nō licet. pro hoc eſt doc. ſan-
ctus quodlibeto. viij. q. xiij. ſic dicens, Si illa opinio magiſtrorū
nō ſit vera, ſed magis cōtraria quā ipſe ſequit̄, ſcꝫ ꝙ licet habere
plures ꝑbendas, tūc diſtinguendū eſt, qꝛ vel habet cōſcientiā de
cōtrario, ⁊ peccat cōtra cōſcientiā, quāuis nō cōtra legem, aut nō
hꝫ ꝯſciētiā de ꝯtrario, ſed certitudinē, ſed tn̄ in quandā dubita-
tionē inducitur ex cōtrarietate opinionū, ⁊ ſic ſi manente dubita-
tione ipſe hꝫ plures ꝑbendas, ꝑiculo ſe cōmittit, ⁊ ſic ꝓcul dubio
peccat, vtpote magis amās beneficiū tēporale, qꝫ ꝓpriā ſalutem
Aut ex cōtrarijs opinionibꝰ, in nullā dubitationē inducit̄, tunc
nō cōmittit ſe diſcrimini neqꝫ peccat, Intelligēda aūt ſunt iſta ex
tra caſum in quo ꝓbabile ſit dubiū ad qḋ inter cōtradictoria agē
dum ſimus obligati in quo quidē caſu agendū eſſet ſicut doceret
vnctio nō aūt intelligenda ſunt in caſu quo homini liberum eſt
ab vno oppoſitoꝝ abſtinere, quēadmodū eſt in caſu. S. Thome,
de ꝑbendis ⁊c. C ¶Ex quibus ſequitur, ꝙ ſi quis credat ma
gis ꝑtem ſuam (quā ſeq̇tur) eſſe verā, ſꝫ nihilominus ex contraria
opinione moueat̄ aliqua dubitatione, nō licet illi ꝓpter diſcrimē
opari, etiā ſuppoſito ꝙ ibi ex ꝑte rei nullū ſit diſcrimen, ſed pura
veritas Iſtud declarat̄ a ſimili Si em̄ facio aliq̇d ad placendū
ſorti, de quo dubito an diſpliceat platoni, ⁊ tn̄ certus ſum, ꝙ abſti
nendo poſſum vtriuſqꝫ gratiā retinere, ſine dubio ego ꝑferā amo
rem ſortis amori Platonis, Jta etiā hic, qn̄ dubito rē licere, ⁊ tn̄
eam facio, ꝑfero amorē meū, amori diuino, in quo conſiſtit ratio
peccati Confirmatur ꝓpoſitū per illud apl'i ad romanos. xiiij.
prius expoſitū, omne qḋ nō ex fide eſt peccatū eſt ⁊c. D ¶Cō
tra tn̄ hoc obijcit̄, Aliqn̄ aliq̇s dubitat ex leui ⁊ temeraria cauſa,
Sed vnicuiqꝫ licet ſue temeritati reſiſtere, ergo videt̄ ꝙ ī tali ca
ſu, aliquis operari poterit, cū dubio ſuo, cōtemnendo ſcꝫ ipſum
Dicendū ꝙ vnicuiqꝫ licet ſue temeritati reſiſtere, ſed hoc debet fa
cere, via licita ⁊ diſcreta, hic autem agendo temere reſiſtit, quia
agit dubio manente, quod eſt ei peccatū Nam neceſſe eſt ante ac
tionem, dubium deponere, ⁊ hoc vel per propriam inueſtigatio
nem, vel aliorū informationem, Et ſic non agit cū dubitatione

que iam depoſita eſt E ¶ Sed huic obijcit, qꝛ extra de ſen.
ex c inquiſitioni habet ꝙ ꝯſcientiā temere crudelitatis exploſa po
teſt aliquis licite reddere vel exigere debitū Sed cōſcientia te
mere crudelitatis, poteſt frequēter ꝑ dubiū expelli, ergo tunc de
dubio, talis poteſt reddere ⁊ exigere debitū. Rn̄deo. Textus
ibi loq̊tur, de illa exploſione ꝯſciētie, que fit ꝑ actū ex directo cō
trariū illi ꝯſciētie, ꝑ quē actū aſſentit ꝯtrario illius, qđ dictauit
ꝯſcientia, Jā dubiū nō eſt actus ex directo ꝯtrarius ꝯſciētie, ſed
eſt ſolū quidā actus diſparatus. F ¶ Predictis annectendū
eſt aliud quoddā nō inutile dubiū, An liceat hoī agere ꝯtra ſcru
pulos ꝯſcientie, ſine leſione ꝯſcientie ⁊ peccato, Dicēdū ꝙ hoc li
cet, vt ſcꝫ nō omni moueat vento, ſed firmus fiat in via dei, vnde
aliud eſt dubiū, aliud ſcrupulus, qꝛ cū dubio nihil licet agere,
ſed cōtra ſcrupulū frequenter licet agere, ne incidamus in illud
pſalmiſte. Trepidauerūt timore vbi nō erat timor. G ¶ Que
ritur ergo quid eſt ſcrupulus cōſcientie, ꝯtra quē vel cū quo licet
agere, Et volūt aliq̇, ꝙ eſt quedā heſitatio vel dubitatio, ſtans
in aliquo magis tn̄ credente oppoſitū eſſe verū, Sed hoc videt
cōtra intētionē. D S. in quodlibetis vbi ſupra, vbi vult ꝙ ſi q̇s
habeat certitudinē, ⁊ etiā veritatē per ſe, nihilominꝰ tn̄, ſi ex opi
nione cōtraria doctoꝛ inducat in dubitationem, tūc cōmittit ſe
diſcrimini, ⁊ ꝓcul dubio peccat, ergo videt ꝙ ſcrupulus ꝯtra quē
licet agere, nō debet inducere dubitationē, videt ergo dicendū
cū dn̄o Cācellario louanien̄, ꝙ ſcrupulus eſt aliqua apparētia,
vel potius cauſa apparētie, ex qua aliq̇d apparet, pauorem incu
tiens, ſtans tn̄ cū fide oppoſiti, que excludit oēm dubitationem
⁊ formidinē de oppoſito Et ſic patet ꝙ ſcrupulus dicit aliq̇d mi
nus q̄ꝫ dubitatio, qꝛ ſtat cū ſcientia excludente oēm dubitationē
⁊ formidinē de oppoſio, vt in ſpeculatiuis credimus ⁊ ſcimus ꝙ
triangulꝰ habet tres angulos equales duobus rectis, q̄ꝫuis hoc
neſciamus oēs demonſtrare, Si ergo mihi moueat argumentū
qđ ſoluere neſciam, tūc inſurget quedā apparētia, que tn̄ nihil mi
nuit de fide ⁊ credentia ⁊ ſcientia, Siliter circa articulos fidei
patimur frequēter quaſdā apparētias quas neſcimus ſoluere, et
incidimꝰ in pauorē, nec tn̄ ꝓpter hoc nobis vertitur aliquo mō
in dubiū, qđ per fidē ſignificat qꝛ hoc ad hereſim ꝑtinet. H
¶ Ita etiā dicendū videt de ſcrupulo cōſcientie, vt ſi credā docto
ribꝫ dicentibꝫ, ꝙ mihi aliquid liceat, ⁊ tn̄ inſurgat in me ratio cō
cludens, ꝙ illud nō liceat, quā neſciā ſoluere (ſicut ꝯtingit plerū
qꝫ illis q̇ ſunt ſolliciti in via dei) ſed tamen propter apparentiā
rationis, non recedam, quin adhuc adhereā illis doctoribus, lic.

cite agam contra apparentiā rationis, ⁊ per cōſequens licite cōtra ſcrupulū, Uerūtamē ſi quis turbine taliū apparentiarū inciperet dubitare, pculdubio cū petro inciperet mergi in operatione, vt mathei. xiiij. dixit chriſtꝰ Modice fidei quare dubitaſti, nō obijciens ei timorem, ſed dubitationē, quaſi dicat dubitatio tua (nō timor) te fecit mergi in opere Ita in ꝓpoſito, q̄uis ſcrupulus habeat timorem, agere tn̄ cū illo timore nō erit peccatum niſi qn̄ ille timor facit hoīem dubitare Simile em̄ ↄtingit circa credibilia ꝙ eoꝝ ſincera fides ſtat cū ſcrupuloſo timore qn̄ ex eo nō ꝓceditur ad dubitandū. I ¶ Uerūtamē circa ea, q̄ ſunt fidei, duplex poteſt eſſe dubiū, vno mō de veritate eius, qd̄ ꝑ aliquā ſcripturā dr̄, ⁊ taliter dubitans infidelis eſt, Alio mō dubitatur de intellectu eoꝝ, que ↄtinēter in ſacra ſcriptura Et ſic dubitans, nō ſemꝑ infidelis eſt, qꝛ etiā inter doctores catholicos, eſt diuerſitas intelligentie ſacre ſcripture Et hoc dubiū ſtat cū ſincera fide, ⁊ ſic ſm̄ doctorē ſubtilem, fides infuſa q̄uis ſit nobilior lumine ꝓphetico, tn̄ plus admittit ſecū de dubitatione, q̄ꝫ ꝓphetia, qꝛ ꝓpheta ſtatim habet plenū intellectū eoꝝ q̄ vidēt Et ergo in ea ꝑ viſio ꝓphetica fidem tranſcendit.

¶ Caplm. ix. exquiſite exprimit & modum & naturā ipſius ſcrupuli. A

Uerum vt natura ſcrupuli quā ex doctrina Reuerēdiſſimi dn̄i Cardinal' Derducenſis, paulo ſuperius diſcuſſimus accipiat̄ clarius, aliq̄d de noſtra penuria ſupaddamus, In p̄mis igit̄ eſt ↄſiderādū ꝙ circa ↄcluſionem intellectui occurrente, talis apud intellectū videtur progreſſus Aut enim intellectus iudicatiuus ſe habeat priuatiue .i. nullum habeat aſſenſum vnius vel alterius ꝑtis, ſi hec ꝑuatio ex hoc proueniat ꝙ nullā ad vnā ꝑtem vel aliā intellectus habet rōnē vel apparentiā, hoc caſu nō meret̄ dici dubitās ſꝫ potius pure ignorans, vt ſi intellectui alicuius occurrat an lapides in littore rheni pares ſint vel impares, Talibus em̄ alludit dictū illud vulgatum, qui nihil ſcit nihil dubitat, Si vero talis priuatio aſſenſus circa vtrāqꝫ partem ex contrarijs motiuis aſſurgat, certe tunc dicitur dubitans, Qd̄ ſi apparentia ex pregnantibus motiuis cōſurgat dr̄ ꝓbabiliter aut fortiter dubitare, Si vo ex leuib; apparētijs, dicet̄ leuit' dubitare tāqꝫ ꝑ rōnē ꝓbabilē ſupueniētē, facile a dubio receſſurꝰ B ¶ Un̄ ptꝫ ꝙ dubiū ↄſtatū quoddā ē ex poſitiuo ⁊ ꝑuatiōe, ponit em̄ vtriuſqꝫ ptꝭ apparētiā, ſꝫ ꝑuat vtriuſqꝫ ꝑtꝭ aſſenſū Eſt ḡ dubiū vtriuſqꝫ ꝑtꝭ appētia ſine tn̄ aſſēſu, ſi vo de poſt dubitans ipſe, ex nouo motiuo, circa alterā ꝑtiū accipiat aſ

ſenſum, aut ergo illud motiuũ erit mediũ quoddã neceſſariũ et apud intellectũ vt tale acceptũ, ⁊ generabit ſciẽtia vñ ſi eſſet neceſſariũ ſ apud itellectũ accipet vt ꝯtingẽs ſeu potẽs alit ſe hr̃e nõ gnaret ſciẽtia ſ opinio. Sciẽtia nãq vult eſſe habitus firm⁹ tã ex pte cãe q obiecti q etiã et pte ſubiecti, q eſt fortiſſimũ q in hoie. vij. ethicoꝝ. L ¶Si ꝟo mediũ fuerit ꝯtigẽs ⁊ apd itellectũ vt tale acceptũ gnabit opinio cũ formidie de oppoſito, Silr ſi mediũ fuerit ꝯtigẽs, accipit tñ vt neceſſariũ, adhuc gnabit opinio In h em̃ caſu dicit Ariſto. vij. Ethicoꝝ, qdã opinantiũ nõ dubitãt, ſ eſtimãt ſe ſcire Jã apd eũdẽ. vi. ethi. ꝯtigẽtia qñ ſunt extra pſpectũ ſenſus, latẽt an ſint vl nõ ſint, Nihil igit mirũ qñ aliqd etñs neceſſariũ tãq ꝯtigẽs accipit, ſi tũc cũ formidie de oppoſito, ac ꝑ h ſub qdã opinioẽ accipiat Cũ g i vtroq mẽbro dicte diuiſiõis tã opinãs q ſciẽs habeat determinate aſſenſũ vni⁹ pts diſſenſũ ꝟo alteri⁹, ꝯns ẽ dubiũ i eis nõ hr̃e locũ, dubitãs em̃ neq aſſentit neq diſſentit obiecto de q dubitat, q neq ipm ꝑ ꝟo approbat, neq ꝑ falſo iprobat, ſ circa ipm neutralit ſe h. D ¶Pre ſuppoſito g in hũc modũ aſſenſu de obiecto demũ, ꝓmo ſupuenit ſcrupul⁹ de ꝯrio, Scrupul⁹ nãq aſſenſu aliquẽ pſupponit quẽ vtcuq ipugnet, alioqn ſcrupul⁹ nõ eẽt. Vñ facile videt q lõge in pgreſſu itellect⁹, ſcrupul⁹ a dubitatõe diſtet, q int dubitatõnẽ ⁊ ſcrupulũ, opinio, ſciẽtia, aut alia certitudo, mediare d, ⁊ ipi ſcrupulo pſupponi Scrupul⁹ igit pſupponit aſſenſum de oppoſito. Qd ſi ſcrupul⁹ ipẽ p ſuã apparẽtiã vincat aſſenſu pẽxiſtentẽ, eũ q tollat, mox redditr hõ a ſcrupulo quiet⁹, ceſſatq ſcrupul⁹, p eo q nihil h ſecũ ꝯ qd pugnet Cõſiſtit ergo rõ ſcrupuli i aliqli cõpugnatione coꝝ q apd itellectũ ſimul pmanẽt E ¶Pro iſti⁹ tñ declaratiõe pitelligere opt, magnã eẽ drñam, int apphẽdere aliqd motiuũ, ⁊ illi aſſentire, Dubitãs em̃ vtrãq ptẽ apphẽdit, neutri tñ aſſentit Tũc igit ꝯſurgit ſcrupul⁹ qñ itellect⁹ ad aſſenſum vni⁹ ptis vl opinione vl ſciẽtia ſiue alia certitudĩe eſt reſolut⁹, ſ tñ ꝯ hãc ptẽ ſeu ꝑ pte ꝯria occurrit itellectui ſic reſoluto, aliqd mediũ ſeu motiuũ apparẽs qd ps a pphẽſiua itellect⁹ ꝓponit pti iudicatiue. Pars aũt iudicatiua nõ adeo clare ac ꝓmpte potẽs motiuũ illd diſſoluere, anxietatẽ ſeu pauorẽ vl ſollicitudinẽ patitur, i nullũ tñ nouũ adheſiõis aſſenſu iducit, Qd ſi vl ꝓpa aduinctiõe, aut aliena iſtructiõe, motiuũ illd clare diſſoluatur, mox oĩs euaneſcit ſcrupul⁹ Sed qdiu motiuũ illd clare diſſolutũ nõ fuerit, tũc ſicut h i ſpeculatiuis quãdã formidis ſpẽm iducit, Jta in agibilib, hoc facit ſcrupulũ ꝯſciẽtie, Cõſonãt credo hec oĩa, q ⁊ ſcrupuloſis cõiter tribuũt, ⁊ q ſcrupuloſi apud ſe experiũtur.

¶ Capl'm.x.inquirit an inter diuinam & humanã voluntatẽ ſe determinãtẽ,aliqñ poſſit interuenire diſcrepãtia. A

Ventilata ergo ad longũ tripartiti verbi Ariſtotelis pre aſſumpti pͥma particula,qua dr ꝙ operans debet eſſe ſciens,reſtat nũc vt ordine inſtituto ad ſcḋam pgam⁹,qua dr ꝙ debet eſſe eligens,id eſt libere agens Deſignat autẽ illic ipa libertas tanq̃ ꝓprietas q̃daʒ cauſe efficientis in actibus humanis,qua deficiente,nullus act⁹ bon⁹ eſt vel malus moral'r. Et qr duo ſunt,que libertatẽ arbitrij videnť impedire,quoꝝ pͥmũ eſt ꝯcurſus dei in qualibet actiõe humana,neceſſario pͥſuppoſitus nec humane poteſtati ſubditus,de quo ſcribiť Cor regis in manu dñi eſt,ꝛ quocũqꝫ voluerit vertet illud Secũdũ ꝟo eſt defect⁹ ſcientie in ſomno,vel ebrietate,furia,ꝛ ſilibꝫ paſſionibꝫ. Ideo de vtroqꝫ inueſtigabim⁹,quõ ſit vel eſſe poſſit cũ bonitatꝫ vel malicie moralis B ¶ Et qdem in pͥmis circa pͥſuppoſitũ pͥmittendum eſt,ꝙ q̃uis iuxta illud qḋ Joãnis pͥ. ſcriptũ eſt Oia ꝑ ipm facta ſunt,ꝛ ſine ipo factũ eſt nihil,manifeſtũ ſit deũ eſſe cãm effectiuã cooperantẽ volũtati humane in omni ſua actõe,neqꝫ ſine ei⁹ cooperatione volũtatẽ aliquẽ actũ poſſe elicere,hoc tñ nihil de humane volũtatis minuit libertate. Sufficit nãqꝫ ad cãm liberã,ꝙ poſitꝫ oibꝫ ad actẽ eʒ req̃ſitꝫ,ꝛ eodẽ mõ ſe hñtibꝫ,adhuc ita hꝫ ĩ poteſtate ſua,nõ ꝓducere ſicut ꝓducere ſuũ effectũ,hoc aũt ꝯuenit volũtati humane. Et q̃uis nihil poſſit efficere abſqꝫ deo ſibi cooperãte,nõ tñ min⁹ ꝓpter hoc hꝫ effectũ in ſua libera poteſtate C

¶ Qḋ aliq ex hoc(neſcio an ſatis ꝓbabili)ſaluare nitũť fundamento,imaginanť eñ,ꝙ deũ oĩpotentẽ ſibi coopari ipa humana volũtas habeat aliquo mõ in ſua poteſtate, inq̃tum ea volẽte deus ei cooperať,ea nõ volente,ei nõ cooperať. Nam deus dando humane volũtati libertatẽ,dedit ei ꝯſequẽter virtual'r oĩa opa, que ſunt in eius poteſtate. Uñ deus ſemꝑ cooperať ad oẽm actũ quẽ humana volũtas vult elicere. Quareetiã ante inſtans q̃ actum elicit,potens eſt eũ elicere vel nõ elicere. Et ex eodẽ fundamento ipa poteſt ceſſare a cauſando effectũ(quẽ iaʒ cauſat)ꝑ alio inſtanti,oĩbꝫ etiã eodẽ mõ ſe hñtibꝫ. Habet quoqꝫ in ſua poteſtate,deũ ceſſare a ꝯcauſatõe illius effectus(quẽ nũc ꝓducit) ꝑ inſtãti ſeq̃nti D ¶ Sed dices,ſi ergo humana volũtas hꝫ in ſua poteſtate deũ ſibi cooperari,ſeq̃tur ꝙ humana volũtas diuinaꝫ determinabit, ꝑ ſuo arbitrio. Negať hic ſequela,qr (vt dictũ fuit) deus dando libertatẽ homini,ſeipm determinauit ad determinate

cooperandū in quācūq; actōem vel oppoſitōis ptē, humana volū tas ſe inclinauerit. Un humana volūtas, nō determinat diuinā ſed poti9 vtraq; ſeipſā. Quāuis igit ad humane volūtatis deter minatōem, p ɔſequentiā neceſſaria inferat diuine volūtatis deter minatio, nō tñ humana ſup diuinā hȝ aliquā poteſtatem. E

¶ Sed hic merito dubitat, cū vtraq; volūtas, diuina ſcȝ ⁊ humana ſit cā indeterminata ad vtrūq; oppoſitoꝝ, talis aūt cauſa nō exit in actū, niſi ad alterū determinata ſit oppoſitoꝝ, cū autē humana volūtas nihil poſſit niſi ſimul ɔcurrēte diuina volūtate, Merito ergo dubitat, q̄ caꝝ volūtatū alterā determinat, ⁊ per qd ambe ille volūtates in operādo, capiūt ſuā determinatōem. Rūdet, vtraq; volūtas libere ſeipām determinat, ⁊ neutra neceſſitat aliā, quaſi altera ad alteri9 determinatōnem neceſſitaret ad ſic agendū, ſed ſicut humana libere pducit actū ſuū, ita ⁊ diuina libere ei cooperat. Cuicūq; em̄ diuina volūtas dat ãñcedētia, dat etiā ɔſequentia, niſi aſſit impedimentū, Jam ipā diuina volūtas pducendo volūtatē liberā, etiā eoipo ipſa libere ſeipſam determinauit, ad cooperandū ei in pducendo quēcūq; actuȝ interiorem vel exteriorem. Nam creata voluntas, etſi eſſentialiter ſubordinetur diuine volūtati, inq̄tum ſine eius ɔcurſu nihil pt opari, ſed bene ecōuerſo Nō tñ ſtatim in om̄i actōe, puentiue mouet ab ea, quaſi illa pueniens influat aliqd a nouo in volūtatē humanā, quo iam ipā velit, ſed eoipſo quo libere pducit volūtatē liberā, etiā poſuit actū eius in poteſtate illius. F ¶ Sed inſtabis, ſi volūtas diuina nō determinaret humanā, poſſet diuina volūtas aliqd velle qd nō fieret, ppter volūtatē noſtrā non ɔcurrentē. Rūdet, hoc nō ſeqtur, q; nihil efficaciter vult diuina volūtas, volūtatē creatam velle, niſi qd vult volūtas creata, Ad hoc em̄ libere determinat ſe diuina volūtas, dando libertatē volūtati create, Nā dare libertatē volūtati create, duo includit, ſcȝ dare facultatē eliciēdi vel nō eliciēdi, Et deī ad quēlibet actū quē elicit velle illi coperari

G ¶ Si obycias volūtas diuina ē ab eterno determināta ad alterū ɔtradictorioꝝ, ſed ad illius determinatōem, neceſſario ſeqtur determinatio volūtatis create reſpectu eiuſdē, alioqn ſi voluntas creata adhuc libere ſe ad hoc determinaret, ſimul ſtaret deuȝ velle aliqd, ⁊ hoc ideȝ nō fieri. Rūdet, licȝ ab eterno diuina volūtas ſit determinata ad alterū extremoꝝ, in qualibet ɔtradictōe, nō tñ neceſſario eſt determinata, ſȝ ɔtingēter, vñ pt iam nō determinari ad illud, ⁊ etiā poteſt nunq; ad illud fuiſſe determinata. Et ita volūtatē diuinā determinari, ad effectū aliquē ɔtingenter, nō neceſſitat volūtatem humanā, Neq; tollit eius effectus ɔtingētiā

Et q̄uis neceſſariū ſit, ſi diuina volūtas ad alterā ɔtradictōnis parte, ſe determinaret añcedenter, φ ad eādem ꝑtem volūtas hu mana ɔſequēter ſe determinabit, q2 tñ hec neceſſitas nō eſt rei, ſed dūtaxat ɔſequentie Et ꝑterea neceſſitas illa eſt ex ſuppōne cuiuſ dam añcedentis ɔditōnis, q̄ eſt om̄ino ɔtingens, q̄ q̄dez ɔditio ɔſequēte in ɔtrariā ꝑtē final'r vergente, nūq̄ extitiſſet, ſed oppoſi ta ɔditio ſemꝑ abſq3 om̄i tñ mutatōne diuine volūtatis ſtetiſſet. Hinc eſt, φ inter diuine volūtatis ꝛ humane determinatōem, nūq̄ diſſonātia ꝑt exoriri, ſ3 oīmoda ɔcordia debet ex neceſſitate re manere H ¶ Sed forſan obijcies, q̄uis volūtas ad vnā par tem ɔtradictōis, ſe ab eterno determinauerit, ꝛ ad eādē volūtas ſe humana ex tēpore determinabit, ſi tñ volūtas humana ſe libere determinat, vtiq̄ ꝑt ſe ad oppoſitū determinare. Hoc aūt poſito in eſſe, ſeq̄tur diſcrepātia inter dictas volūtates Rñdet Regu la cōis eſt, φ ad poſitōem alicui' poſſibilis, opꝫ ſimul amotū eſſe om̄e qđ illi de ineſſe eſt incōpoſſibile, Jam hic de ineſſe voluntas humana ſe determinat ex tēpore ad hoc oppoſitū, eſt incōpoſſibi le, φ diuina ſe determinauerit ab eterno ad alterū oppoſitū, Et ergo illi poſſibili poſito in eſſe, etiam ponere opoꝛꝫ, φ diuina volūtas ab eterno ad idē ſe determinauerit, Et ſic nūq̄ ſeq̄tur, φ vel ſit, vel eſſe poſſit, diſcrepātia inter iſtas voluntates J ¶ Sicut nec apud diuinū intellectū deceptio ſeq̄tur vel fallibilitas, ex ſequēti vel ſiı̄'i ſophiſmate, Si deus ꝑſciat me libere aliq̄d eſſe facturū, in mea poteſtate erit mutare ꝑpoſitū, ꝛ illud nō facere, ꝛ ſi nō fecero falletur diuina ꝑſciētia. Et ꝑterea ſeq̄tur, deus ꝑſcit a foꝛe, ꝛ a nō erit, ergo ſciā dei fallet, ergo ſiı̄'iter ſeq̄tur, deus ꝑſcit a foꝛe, ꝛ poſſi bile eſt a nō foꝛe, ergo deus ꝑt falli, Ad ꝑmū em̄ rñdet Boetius q̄nto de ɔſolatōe, Et ſtat ſua rñſio in hoc, φ deus ꝑſciuit φ ad hāc et ad illā partē poſſum volūtatē meā ɔuertere, ꝛ ſcit etiā ad quaꝫ partē de facto me ɔuertā, etſi ad oppoſitā eſſem me ɔuerſurus, il lud etiā ꝛ ipſe pꝛeſciuiſſet, Et ſic nunq̄ apud deū ſequit deceptio vel fallacia K ¶ Ad ſecūdū ꝑma ɔſequentia eſt bona, ſed añce dens eius eſt impoſſibile, ꝑpter incompoſſibilitatē partiū ſuarū q̄uis vtraq̄ pars ſit poſſibilis, Et ſic nō eſt mirū, ſi ɔſeq̄ns ſe quatur impoſſibile, ſcꝫ φ ꝑſciētia dei vel deus fallitur, φ illud im plicat duo, ſcꝫ φ deus aliq̄d ꝑuidet, ꝛ qđ tñ id nō erit, ſicut in ꝑ poſito diſcrepantia volūtatū duo includit, ſcꝫ φ vtraq̄ ſe ad ali quid determinabit, nō tñ ambe ſimul ſe ad idē determinant Qui a aūt nulla eſt poſſibilitas ad hoc, φ illa duo ſimul ponantur, ideo ſeq̄tur φ hec falſa ſit, deus ꝑt decipi. Uñ ipa nō ſeq̄tur ad iſtas du as, deus ꝑſcit a foꝛe, ꝛ poſſibile eſt a nō foꝛe, niſi adiūgat, φ poſ

ſibile eſt nõ foꝛe ſtante dei pſcientia de eius futuritiõe, qđ certe eſt impoſſibile. Uñ inter illas duas ꝯñtias, multa eſt diſſilitudo.

¶ Capĺm.xi. oſtendit fundamentũ cur volũtas diuina & humana in ſe determinãdo nõ poſſint diſcrepare. A

Uerũ eſt tñ ꝙ ꝗuis ea q̄ pceder̄ti capĺo potius recitando q̄ȝ opinando ſunt inducta, vera eſſent, ꝛ volũtas humana nõ poſſit diſcrepare a volũtate diuina, tñ arbitrio creato, ex hoc nulla adimiť libertas. Cuiꝰ ex hoc declaratio aliqualis pt aſſignari, Ex infinita eñ ꝛ ineffabili fecũditate ꝛ pfectõe actus diuine volũtatis ꝯtingit, ꝙ ideȝ actus ſimpliciſſimus ꝛ inuariabilis pſiſtens, q̄ in veritate eſt volitio ſeu actꝰ volendi reſpectu vniꝰ extremi, vt velle foꝛtẽ ſanari in a, poſſit in veritate ꝛ eſſe ꝛ ſp fuiſſe nolitio ſeu actus nolendi reſpectu eiuſdem extremi, ꝛ vera volitio oppoſiti extremi, ſcȝ foꝛtem languere in a inſtãti, abſq; tñ diuine volũtatis mutatõe B ¶ Ex eodẽ q̄q; fundamẽto infinite pfectõis ꝛ fecũditatis cõtingit, ꝙ a volũtate dei antiqua, pgrediť actio exterioꝛ noua, ſeu effectus nouꝰ, ſine tñ acceſſione volũtatis noue, ꝛ cũ volũtas antiqua dei erat cauſa ſufficiẽtiſſima opatõis exterioꝛis ſui pꝓꝛij effectꝰ, nõ tñ ab antiq̄ ſed a nouo erũpit opatio, abſq; tñ diuine volũtatis quacũq; innouatõe. Hec ꝛ ſiĺia, ex quo apud humanã volũtatẽ (cuius duntaxat habemus experientiã) ſunt manifeſte impoſſibilia Jdeo circa diuinã volũtatẽ, ſunt humano ingenio, pꝛima facie ad intelligẽdũ difficillima. Sũt nihilominꝰ tñ veriſſima ꝛ firmiter ita tenẽda, Et eis ſtantibꝰ, nõ erit difficile intelligere, quẽadmodũ inter diuinã volũtatẽ ꝛ humanã, in determinãdo ſe circa eũdem effectũ nũq; erit vel eſſe poterit diſcrepãtia. C ¶ Nam ſi creata volũtas, p aliquã volitõeȝ ſe ad vnũ extremũ ex tẽpoꝛe determinat, vel aliq̄n determinauit, hec eadem volitio (q̄ limitata eſt ex ſua ſpecie) p nullã potentiã poteſt eſſe nolitio eiuſdẽ extremi, vel volitio eius oppoſiti, ad quacũq; tñ partẽ volũtas humana p talẽ actuȝ ex tẽpoꝛe ſe determinat vel determinabit, etiã ad eãdẽ partẽ diuina volũtas, ſe ab eterno determinauit, p actuȝ ſuũ, ſed actus ille ſua infinita fecũditate, pt eſſe ꝛ ab eterno fuiſſe nolitio huius extremi, ꝛ volitio extremi oppoſiti, abſq; tñ mutatõe quacũq; eiꝰ.

D ¶ Quare etiã, ſicut anteq̄ȝ humana volũtas p ſuã volitionem ſe ad vnã ptem determinat, pt ipa (nõ q̄dem p eũdẽ actum, ſȝ p aliũ actũ) ad oppoſitũ ſe determinare ꝛ determinaſſe. Jta ꝛ diuina volũtas anteq̄ȝ humana ſe determinat, etiaȝ pt ſe ad oppoſitũ

determinasse,ſed nō p aliū actū,quinimo om̄ino per eūdē, Jta q̄ quocū q̄ ſe determinat vel determrinatus eſt ex tempore humana volūtas,illuc τ diuina volūtas p vnicū ſimplicē actū fuit ab eterno determinata E ¶Dictū nāq̄ eſt,q̄ eo ipſo quo diuina voluntas dedit libertatē humane volūtati,ipa diuina volūtas determinauit ſe p vnicū actū,ad cooperādū p illū vnicū actū,ad q̄ſcū q̄ actus diuerſos,quib⁊ ad diuerſa extrema , in diuerſis oppoſitionib⁊,ↄtrarijs vel ↄtradictorijs,ex tpe ſe determinatura ſit volūtas humana. His addam⁹,q̄ ſi volūtas humana p aliquē actū tendat in vnū extremū,tūc p eūdem actū tendere in aliud extremū,eſt ei ipoſſibile. Et q: hui⁹ oppoſitū eſt diuine volūtati eſſentiale τ neceſſariū, Jdeo inter dictas volūtates,nūq̄ȝ in determinationib⁊ incedere poterit diſcrepātia Nā humane volūtati,ex diuina volūtate ſe determināte,aliq̄d ſubtrahet̄ de libertate.

¶Capl̄m.xij.inquirit duplicē modū quo deus humanā moueat volūtatē. A

Sed ↄtra p̄dicta merito inſtat̄. Si nō ſtant ſimul,q̄ de⁹ determinet ſuā volūtatē ad aliquid,τ tn̄ volūtas humana ſe nō determinet ad illud,ſeq̄tur q̄ q̄n deus determinando moueret volūtatē humanā,nō minorē ei imponeret neceſſitatē,q̄ȝ agens violentū p̄dominās ,imponeret ſuo mobili. Pro huius ſolutōe,τ ad inquirendū quō deus mouet volūtatem hoīs,p̄mitto q̄ apud.S.T in de potentia dei.q.iij.arti.vij.ad ſeptimū, Jllud q̄d imediate fit a deo in re naturali,quo res illa naturalis actualr̄ agat,eſt vis quedā tanq̄ȝ intentio quedaȝ habens eſſe quoddā incopletū,p modū quo colores ſunt in aere, et virtus artis eſt in inſtrumento artificis. Et p eam res naturalis agit ad eſſe ,tanq̄ȝ inſtrumentū p̄me cauſe. Non tn̄ virtus illa poteſt ↄferre rei naturali vt eam habeat p modū p̄manentis,niſi ſimul daret̄ ei,q̄ eſſȝ vniuerſale p̄ncipiū eſſendi. Sed ſicut inſtrumento artificis ↄferri nō potuit,q̄ o peraret̄ abſq̄ȝ motu artis Jta rei naturali ↄferri nō potuit,q̄ operaret̄ abſq̄ȝ operatōne diuina B ¶Jta etiā ſimil̄r p̄t probabil̄r imaginari,q̄ deus ↄmunicat volūtati virtutē quādā intentionaleȝ,qua mediātea diuina operet̄,τ que ſolū duret p tēpore operatōis Et q̄dem iſte influxus poteſt imaginari duplex, Unus q̄dem eſt generalis influentie,q̄ deus ſimul in om̄i poſitiua actōe,ſiue bona ſiue mala ipſi creature coefficit eius actionem. Quia aūt volūtas potentia q̄dam libera eſt,τ indeterminata ad vnuȝ,ideo τ virtus iſta probabil̄r ponit̄ quo ad hoc ſuo ſuſceptiuo ſcȝ volūtati ↄformis,tanq̄ȝ nata ei ad

oppoſita ↄcurrere, ita q̄ ſicut ea mediante erit in vnū oppoſitoꝝ ita p eādem virtutē poſſit in alterū oppoſitum exire, Influit quoq̄ (vt veriſimile eſt) volūtati q̄ primū, circa obiectum occupata, mox ad deliberandū ſe pparat ⁊ ad eligendū. Si nāq̄ hec virt⁹ ſic determinaret humanā volūtatem, vt p eam volūtas dūtaxat in vnū poſſet oppoſitoꝝ, ita q̄ virtus illa non poſſ; ſecū concurrere ad alterum oppoſitū, tūc frequenter voluntatem liberam, que eſt de ſe indifferens ⁊ indeterminata ad bonū ⁊ malu;, diuina virtus determinaret ad actū malum, qđ horrent audire pie aures.

E ¶ Si queras quid ergo volūtatem ad alterū ↄtrarioꝝ determinat, ſc; ad actū malum Reſpondet, ipamet volūtas. Si ↄtra hoc obijciatur. determinare eſt quoddā agere in ꝓpoſito, ſi ergo volūtas ſe determinat ad actū malū, nō diuina virtus, ↄſequens erit aliquā poni actōem create volūtatis, in qua neq̄ deus ↄcurrit, neq̄ virtus eius. Hic neganda videtur ↄſequētia, q: volūtas dictā ſui determinatōem, facit ex vigore ⁊ efficacia dicte ſibi influxe virtutis. Nā ea nō p̄ſuppoſita, volūtas, neq̄ in vnū neq̄ in alteꝝ poſſ; oppoſitoꝝ. Dicta ergo virtus volūtati ad ſe determinādū ſufficit, Neq̄ p determinatōe volūtatis in actu malo neceſſe eſt ſupaddi aliū D ¶ Alius ꝟo eſt influx⁹ ſpēalis, quē gratuitū dei auxiliū nōīam⁹, vocatur q̄ plerūq̄ grā dei operās In tali nāq̄ influxu, volūtas ſm D. S. ſe h; vt mota mouēs, Vn̄ in tali influxu, nō ſolū iuuat de⁹ ad bonū velle partial'r coefficiendo qui eſt modus ↄmunis, quo cōcurrit ad cuiuſlibet agentis creati quēlibet effectū, ſed etiā quodā ſpēali mō, videlic; faciēdo ipſam volūtatē partial'r ↄcurrere ſibi, Ita q̄ ipa volūtas creata partialiter concauſat applicata, ⁊ quaſi inſtrumental'r mota a deo, ad ſic partial'r ↄcauſandū, in qua tn̄ motōe, ipa volūtas nō neceſſitat, ſed inſtrumentū liberū exiſtēs, in cui⁹ poteſtate eſt ſeq̄ motione; agentis, ita vt agat, q̄ nō ſic adiuta nequaq̄ agere potuiſſ;, vn̄ p̄dicta motio ſeu virt⁹, ꝓ tāto volūtatē ad actū bonū determinat, q: volūtas ea mediāte, nō p̄t niſi in actū bonū exire, verūtamē ipa volūtatē nō neceſſitat, ſ; ſolū ↄtingēter, ⁊ nō neceſſario determīat. Ad ꝓductōem ꝟo act⁹ mali deus ſolū p̄mo mō ↄcurrit, q: nō facit pueniendo volūtatē agere actū malu;, ſicut facit eā agere actū bonū. Et hoc eſt illud adiutoriū dei ſpēale, ſine quo dicimus nos nihil bene velle aut facere poſſe E ¶ Et hec videt expſſa mēs beati Auguſtini, in de libero arbitrio. caplo. xv. ubi ſic inq̄t. Certū eſt nos velle cū volum⁹, ſed ipe facit vt velim⁹ bonū, de quo dictum eſt, Preparat volūtas a dn̄o, de quo dictum eſt, qui opat in nobis velle. Certū eſt nos facere cū facim⁹, ſed ille facit vt facia/

mus rc. Et paulo poſt Ipe vt velim⁹ opaſ incipiens, q̇ volentib⁹
coopatur pficiens Et ſtatim poſt, Ut ergo velim⁹ ſine nobis ope
raſ, cū aūt volumus, ꝛ ſic volum⁹ vt faciam⁹, nobiſcū opaſ, cū ſi
ne illo vel operāte vt velim⁹, vel cooperante cū volum⁹, ad bona
pietatis opa, nihil valeamus F ¶ Ex his ꝛ ſil'ib⁹ vbis (ſi bene
pondereuſ) ſm quoſdā doctores, manifeſtū eſt beatū Auguſtinuʒ
diſtinguere duplicē dei modū operādi circa bonū velle noſtrum.
Quoꝝ q̇dē vn⁹ eſt ſibi ꝓpri⁹, in quo volūtas nr̄a nō coopaſ, vt po
te facere nos velle, Et ideo ait, vt ergo velim⁹ ſine nobis opaſ, ſi
ne nobis ſcʒ operātib⁹ vt velim⁹, qꝛ licʒ volūtas velit ꝛ cauſet vo
litionē, nō tn̄ facit ſe velle aut cauſare volitōem. Nec tn̄ ideo, qꝛ de
us facit ip̄a nō cauſat, ſed potius ideo cauſat, vnde in de charita
te ꝛ gratia de filijs qui ſpū dei agūtur, idcʒ inq̇t Auguſtin⁹ Agū
tur em̄ vt agāt, nō vt ipi nihil agūt, Alius vo mod⁹ operādi eſt ſi
bi ꝛ volūtati cōis, ſcʒ cauſare volitōem. Et ħ dt Aug⁹. Cū volu
mus nobiſcum operatur.

¶ Capl'm. xiij. dei motionem preuenientē in ſufficientē & exuberātē ſubdiuidit A

Motio aūt hec pueniens quā ſpeciale quoddā dei auxi
liū dixim⁹, hʒ q̄ndā ſubdiuiſionē Nā quedā ē ſufficiēs
et illa eſt per quā hō ꝯuerti poteſt ad deū, ꝛ ꝯſequi re
miſſionē peccatorū, ſi tn̄ pro ſua virili, ei cooperetur
acquieſcat ꝛ aſſiſtat. Et hāc nulli viatori quātūcūqʒ perdito, de
us totaliter denegat, qꝛ nunqʒ ſic dn̄i ſententia eſt diffinitiua ſup
viatore ad mortē eternā inferendā, quin ſemp ei maneat poſſibili
tas ſalutis ꝛ cōuertendi ad dn̄m, ꝛ aſſequendi gratiā ꝛ remiſſio
nem peccatoꝝ, Neqʒ em̄ vnqʒ decreuit deus viatori nō dare gra
tiam pro tēpore vite ſue, ſeu nō ſufficienter ſaltē aſſiſtere, vt ad do
minū ꝯuertaſ. Immo vnicuiqʒ ſufficiēter aſſiſteret, ſi ſolū diuino
influxui conareſ cooperari B ¶ Un̄ ſi hō grām nō ꝯſequatur
nō ex defectu diuine aſſiſtentie illud ꝯtingit, ſed ex torpore ꝛ neg
ligentia volūtatis humane Quare de talib⁹ non min⁹ vere qʒ iu
ſte dr̄ Perditio tua ex te iſrael Un̄ ſi que inueniāſ auctoritates
ſcripture vel doctoꝝ, ſonātes irā dei ſup aliquos viatores eē fir
matā ꝛ indeprecabileʒ, intelligende ſunt ille, in ordine ad penas
tēporales, quas deus ſup hoīes, ob eoꝝ delicta aliqn̄ ita firmiter
decreuit, ꝙ nullis etiā ſanctoꝝ orōnib⁹ euitari poſſunt, quēadmo
dum dixit Samuel Sauli. Porro triūphator in iſrael nō parcet
et penitudine nō flectitur. Neqʒ em̄ hō eſt vt agat penitentiā.
C ¶ Alia vo eſt motio quedā habūdās Pro cuius intellectu

aduertendũ, ꝙ proh dolor homines regulariter onus intenſi cona tus, ⁊ pfundi cogitatus, refugiũt, ⁊ a graui ⁊ difficili pondere hu meros ſuos ſubtrahũt, vbi leue pondus facile ſubirent, Vñ etiã pauci inueniũtur, qui gratuito dei auxilio ⁊ ſufficienti, pro ſua vi rili cooperãtur, aut grã diuinitus imiſſa, pro extremo naturaliũ viriũ vtãtur. Jdeo ſi debẽt taliũ carnaliũ hominũ corda conuerti ad deũ, opus eſt plus, q̃ ſufficienti gratia, ſeu diuina aſſiſtentia, id eſt abũdantiori gratia, que opus in magna parte alleuiet. Et hec vocatur motio vel gratia exuberans, quã alij forſan motionẽ efficacem nominãt. Vñ neceſſitas huius vberioris gratie, ortum hꝫ ex ignauia noſtre volũtatis, que regulariter nõ viriliter vtit̃, ta li diuina ⁊ ſufficienti motione, ad ſuã ſalutẽ, niſi eidẽ motiõi vbe rior grã ſupaddatur, que onus ipm alleuiet, vel volũtatem preg nantius excitet. Quẽadmodũ pater filio, quẽ iam ad ſurgendũ excitauit, torpenti vltro adhibet obiurgatões, ad quas q̃dẽ mox pmo ſurgit, cũ tñ ad ſimplicẽ excitatõem, prius ſurgere potuiſſꝫ Et hanc quidẽ gratiã, deus multis pꝑter eoꝝ crimina ⁊ ingrati tudinẽ, ſubtrahit ⁊ denegat, vt ſic ſint quaſi dormientes in ſepul chris, quoꝝ nõ ẽ memor amplius, prout hec oĩa dñs Cancella rius Louanieñ. pulchre declarat.

¶ Capłm. xiiij. oſtendit quid ſit hominẽ fa cere qđ in ſe eſt, & q̃uo ſine gratia fieri poſ ſit actus moraliter bonus A

SJ querat̃ q̃uo ad inuicẽ ſe habeãt he due pdicte motões Rñſio, Probabil'r dici pt, ꝙ ſunt eiuſdẽ ſpẽi, differẽtes penes eẽ magis vel minus intenſum. Nec multũ diſcõ uenit dicere, eãdẽ grãm vni eẽ ſufficientem, q̃ i eodẽ gra du exiſtẽs alteri meli⁹ diſpoſito eẽt abũdãs, Et q̃dẽ vt ex dictꝭ pꝫ multi q̃dẽ p ſufficientẽ poſſent ꝯuerti ad deũ, q̃ tñ p eã nõ ꝯuertet̃ niſi habũdãtior ⁊ vberior ſupaddita fuerit. Sine vtraqꝫ tñ ĩpoſſi bile eſt, ad grãm gratũ facientẽ aſſequẽdã ſe diſponere, qua plene et pfecte deo ꝯiũgimur ⁊ recõciliamur B ¶ Sed forſan ꝯtra hoc q̃s obijciet, Js ſufficiẽter ad grãm ſe diſponit, q̃ facit qđ in ſe eſt. Sed abſqꝫ tali motione pueniente, pt ho facere qđ in ſe eſt, ne qꝫ em dubitat aliq̃s q̃n poſſꝫ facere qđ pt Huiꝰ tñ facilis eſt ſolu tio, qđ eĩ aſſumit̃, ille ſufficiẽter ſe diſponit ad grãꝫ, q̃ facit qđ in ſe eſt, intelligẽdũ venit de faciente aliq̃d poſitiue, qđ ex directo or dinatũ ẽ ad gratie ꝯſecutõem. Et illud ipm tãtũ facit q̃tũ pt, tũc eñ diuie motõi ipe, p ſua virili aſſiſtit, ⁊ ſic faciẽs qđ in ſe ẽ, vtiqꝫ grãm ꝯſeq̃t̃, Sed certe ſine gratuita dei motione, nõ pt hoc mõ ſa

cere qd in ſe eſt, vt ex dictis patet, vñ q̄uis hō omni tali ſpeciali auxilio deſtitut⁹, poſſit facere qd in ſe eſt. i. facere poteſt qd pt, p hoc tñ nō ſufficiēter ad grām diſponet, q: talis q̄uis aliqd poſſit ſcꝫ comedere bibere ⁊c. nō tñ aliqd poteſt, qd ad gratie ꝯſequutionē ſufficiēter diſponat, Quēadmodū ſine ſpeciali auxilio qs poteſt deteſtari peccata ſua, inquātū ſunt leſiua nature, aut quia ipm ciuiliter dehoneſtāt, Sed deteſtatio hec nō diſponit ad gratiam, ſed ea dūtarat, q̄ eſt de peccato inquātū eſt offenſa diuine maieſtatis, ⁊ trāſgreſſio diuine legis Talis aūt peccati deteſtatio, abſqꝫ diuino adiutorio haberi nequit, p̄ſertim in ſtatu nature lapſe. L ¶ Ea q̄ dicta ſunt, intēdit Auguſtinus libro pmo de eccleſiaſticis dogmatibus dicens, Initiū ſalutis noſtre deo miniſtrāte habem⁹, vt acquieſcam⁹ ſalutari inſpirationi, nr̄e poteſtatis eſt, vt adipiſcamur qd acquirendū admonitione cognouimus, diuini eſt muneris, vt nō priuemur iam adepte ſalutis munere, ſollicitudinis noſtre eſt ⁊ celeſtis pariter adiutorij, vñ cū in ſalutis opere ſint q̄tuor, ſcꝫ inuitare, acq̄eſcere, adiuuare, pmanere, pmū eſt inſpiratiōis dei, ſcdm libertatis arbitrij, tertiū muneris diuini, quartū ſollicitudinis nr̄e ⁊ diuini pariter adiutorij. D ¶ Sed vt ad ppoſitū noſtre moralis inquiſitionis redeamus, merito inquirendū eſt, An abſqꝫ ſpeciali dei gratia quis poſſet actū moraliter bonū elicere, Solutio ad hoc rōnabilis accipi poteſt ex Bonauentura diſ. xxviij. ij. q. vltima vbi ſic ait, Opus aliqd tripliciter poteſt dici bonū, vno mō dr aliquid bonū ſimpliciter, Et hoc eſt bonū qd eſt ordinatū in finem ⁊ tale eſt bonū qd eſt meritoriū Et in huiuſmodi bonū nō poteſt liberū arbitriū lapſum abſqꝫ auxilio gre gratū faciētis. E ¶ Scdo mō aliqd dr bonū ex hoc, q aliquo mō de cōgruo diſponit ad bonū, ⁊ tale eſt bonū qd fit extra charitatē, nihilomin⁹ tñ cū recta intētione, ⁊ in tale nō poteſt liberū arbitriū abſqꝫ munere gratie gratis date, p qd illumineť ⁊ dirigať, ⁊ exciteť, vt velit facere aliqd, qd ſit deo placitū, Et q ad hoc ſit mun⁹ gre neceſſariū expſſe inuit Sapiētie. viij. vbi dr, Sciui qm aliter nō poſſum eſſe cōtinens niſi deus det Et hoc ipſum erat ſapiētia ſcire cuius donū hoc eſſet, vnde non eſt paruū donū gratie cognoſcere ipſum munus gratie, ⁊ cognoſcere q ſine gratia homo ſaluari non poteſt. F ¶ Tertio modo aliquid dicitur bonū, quia in finem eſt ordinabile, ⁊ habet aliquam ordinationem intra ſe, ſiue ex tranſitu ſuper materiam debitam, ſicut paſcere eſuriētem, ſiue ex debita circūſtantia ſuperaddita, vcꝫ cū hoc faciat cū exigit tempus ⁊ locus ⁊ opportunitas, Ad illud autem genus boni complēdū etſi

gra gratis data ſit neceſſaria, ad hoc ꝙ fiat faciliter, circũſcripto tn̄ omni munere gratie ⁊ libero arbitrio relicto in puris naturalibus, per naturale iudicatoriũ ⁊ inſtinctum poſſet in tale bonũ, deo ſibi cooperante, ſicut cooperatur alys creaturis, Nam ſine pᷣmo agente, nullũ agens poteſt agere, Jam ſi liberũ arbitriũ in ſolis naturalibus ſuis relinquatur, adhuc remanebit ei rationis iudiciũ, per quod cognoſcit parentes eſſe honorandos, per illud poteſt cogitare, ⁊ cũ habeat naturalem inſtinctũ poteſt velle, ⁊ cũ habet exteriora organa ſibi ſubſeruiẽtia, poteſt opere implere, ſed prout illud facit iudiciũ rationis recte, abſqꝫ munere gratie, non dirigit ad obtinendũ finem qui deus eſt, ⁊ mercedẽ eterne beatitudinis, quam noſſe non poteſt, niſi deus reuelet Et propterea dicunt ſancti, ꝙ nec cogitare, nec velle, nec facere poteſt bonũ, abſqꝫ iuuamine diuine gratie, quia loquũtur de bono, ſm̄ quod eſt ordinatũ ad aſſequendũ beatitudinem. B ¶ Patet igitur ex predictis quãtũ ſit neceſſaria libero arbitrio gratia gratum faciens quia ſine ea non poteſt a peccato reſurgere nec poteſt aduerſariũ vincere, nec poteſt mandata dei implere. Patet nihilominus quantũ ſit neceſſaria gratia gratis data quia ſine ea non poteſt liberũ arbitriũ ad gratiam gratũ facientẽ ſe diſponere, Non poteſt etiam omni tentationi reſiſtere, non poteſt etiam in aliquod bonũ quantũcũqꝫ modicũ quod ſit ordinatum ad ſalutem Et licet poſſit in aliquod bonũ morale, vix aut nũqꝫ faceret niſi malũ ꝓpter peccati originalis corruptionẽ. hec ille.

¶ Capl̄m.xv. Duas pulchras contra predeterminata obiectiones abſoluit. A

SEd predictis quedam obuiare videntur, Malũ enim dicitur, quod aliqua perfectione caret debita, Sed actus de tertio genere bonorũ, carent circũſtantia debiti finis, quia non referuntur in vltimũ finem, qui eſt circũſtantia principaliſſima, non ergo erit bonus ſed malus, quia bonũ eſt ex integra cauſa ⁊c. Sequitur ergo ꝙ abſqꝫ ſpeciali gratia, liberũ arbitriũ ſimpliciter in nullũ poſſit exire actũ moralit̄ bonũ, Scd̄o actus taliter elicitus, propter aliquid citra deum elicitur, tanqꝫ propter ſe amatũ, quia actus ille non refertur ad deum, Sed omne tale, tãqꝫ vltimus finis amatur, Erit ergo actus ſimpliciter peruerſus. B ¶ Rñdeo. Primũ iſtorũ in hoc deficit, ꝙ ſolus defectus circũſtantie debite in eſſe actui, facit actum eſſe malũ, Jam non obligamur ad hoc, ꝙ quilibet actus noſter actualiter dirigitur in deum tanqꝫ in finem ſupernaturalẽ,

quia precepta affirmatiua non obligant ad ſemper, q̄uis obliget
pro ſemper, Circūſtantia ergo vltimi finis in actu bono, q̄uis
requiratur ad hoc, vt per ipſum mereamur vitam eternam, nō
tamen ad bonitatam requiritur moralem, Nam illa nihil aliud
videtur, ꝙ honeſtas vite vel ipſius actus, honeſtū aūt eſt, quod
ſua vi nos trahit. i. ſua pulchritudine ſiue decore appetitū allicit
Unde etiam contingit aliquid infra deum, tanq̄ honeſtum lici
te propter ſe diligi, ⁊ tanq̄ finis bonus, actum conſtituere mora-
liter bonum vt cum actus ex eo motiuo preciſe fit, quia conſo-
nat recte rationi, vel quia ſic recta ratione dictatum eſt, id eſt
quia talem actum ſic fieri honeſtum indicatur, que omnia idem
ſignificant in propoſito Nihil aliud nāq̄ eſt honeſtum, ꝙ bonū
rationis ſeu recte rationi ⁊ eius naturali iudicatorio conſonū,
vel quia ad illam vel illam virtutem pertinet, Solus ergo de-
fectus illius circūſtantie que eſt actui debita in eſſe, facit actum
moraliter malū, ſicut in propoſito cū quis tenetur mereri vel ad
gratiam ſe diſponere, tunc tenetur actū ſuū elicere propter deū
tanq̄ vltimū finem, ſuper omnia diligendū, quam circūſtantiā
ſi tunc omittat, ſtatim actū malū elicit ⁊ peccat, Jam homo non
tenetur in omni actu ſuo, eam circūſtātiam apponere, alioquin
ſi quis proximū ſuū ſalutaret ex ſola ciuili amicitia, ſi pauperem
ſubleuaret, ſolū ex naturali compaſſione ⁊ amore, ſi patrem hono
raret ex naturali amore, vitioſe ageret ⁊ moraliter peccaret.
C ¶ Scd'a etiam obiecto verū aſſumit ab initio, ſed quod ad-
iungitur, falſum eſt, Non enim omne quod propter ſe amatur tā
ꝙ vltimus finis diligitur, Nam illud propter ſe amatur, quod
amaretur etiam, ſi nihil aliud volūtati preſentaretur Sed illud
tanq̄ vltimus finis amatur, quod tanq̄ omni alio magis amā-
dum acceptatur, Poteſt ergo bonum honeſtū (vt virtus vel ac-
tus virtutis vt dictum eſt) amari, non cogitatio vltimo fine, et
ita amari propter ſe, inquantum in ſeipſo ſufficientem continet
bonitatem ad alliciendū ipſam voluntatem, ⁊ tamen ipſum non
appeti tanq̄ aliquod ſummū bonum, ⁊ quocūq̄ alio magis appe
tendū vt eſt ipſa felicitas Hec eſt ſentētia Ariſto. p̄mo Ethicoꝝ
vbi vult, ꝙ aliqua non ſunt nata diligi, niſi propter aliud vt ea
bona que dicimus vtilia, Alia vero ⁊ propter ſe ⁊ etiam aliquan
do propter alia appetuntur, Alia vero propter ſe tantum ⁊ nū-
ꝙ propter alia, vnde exemplificans dicit, honorem vero ⁊ vo-
luptatem ⁊ intellectum, ⁊ omnem virtutem, eligimus, quidem
propter ſeipſa (nullo enim adueniente commodo ex eis eligere-
mus vnūquodq̄ ipſorum) eligimus autem ⁊ fœlicitatis gratia

p hec ſuſpicātes felices nos fore,felicitatē vero nullus eligit ho
rū grā,neqȝ oīno ꝓpter aliud. D ¶Ex qbꝫ inferre poſſumus
ꝙ aliqd qd nō eſt finis vltimꝰ,bene eſt diligibile ꝓpter ſe,etiam
ſm rectā rōnē,Nā ſm puerſam rōnē,etiā deus ipe diligibilis eſt
ꝓpter aliud,iuxta illud Cōfitebiṫ tibi cū benefeceris ei.diligens
ḡ ↄtutē vel actū eius ꝓpter ſe,eligit cōformiter recte rōni,ꝛ ꝓpṫ
hoc nō vitioſe ſed potius recte agit,ꝗuis ſi eam ꝓpter deū dili
geret,melius vtiqȝ ageret.

¶ Caplm.xvi.inquirit ſubtilis an deus ipſe poſſit eſſe cauſa malicie moralis in actibus humanis iuxta intentionē Schoti. A

VIſo ergo quō deus eſt auctor bonitatis reſtat diſcutiē
dū,an deus optimus,poſſit eſſe cauſa malicie in acti
bus hūanis,an ſcȝ deꝰ mereaṫ dici cā peccati In hac
materia Doctor ſubtilis,ſatis rationabiliter videṫ lo
quutus,cuius dicta hic ſub breuibꝫ recolligamꝰ Intendit aūt in
pmis,ꝙ deus adeo bonus eſt,ꝙ in bonis qcqd dat antecedenter
.i.ad quodcūqȝ dat pncipia naturalia in ſuo genere ſufficiētia,da
ret etiā ↄſequēter.i.in effectu,ꝗtū eſt ex ſe,niſi eſſet ipedimētum,
Jam deus dando homini volūtatē liberā cū rōne recta,antecedē
ter dat opera recta,iquātū illa ſunt in ptāte volūtatis, Igiṫ quā
tum eſt ex ſe,dedit rectitudinē volūtati circa oēm actū ſuū,ꝛ da
ret eam ex cōſequenti in effectu,ſi voluntas ex ſui parte recte age
ret,ſicut vtiqȝ ipſa poſſet,Eſt igitur defectus in effectu cōi duaꝝ
cauſarū,ꝙ creata volūtas poſſet dare rectitudiē actui ſuo quā
tenetur dare,ꝛ tñ non dat,Alia vero licet non teneatur eam da
re,tamen quantū eſt ex ſe daret,ſi voluntas creata cooperaretur
Unde defectus in actione,non eſt propter defectū ſuperioris,ſȝ
inferioris agentis,nō quidē quaſi cauſa ſuperior daret rectitudi
nem,inferior vero obliquitatem,ſed qꝛ cauſa ſuperior (quātū eſt
de ſe) rectitudinem cauſaret,ſi inferior iuxta ſuam cauſalitatem
eam cauſaret. B ¶Ex quibus ſequitur,ꝙ pro tanto peccatū
eſt a volūtate creata ꝛ non a deo,quia deus non primo deficit,
quinimo quantū eſt ex parte ſui omnino non deficit,ſed tantum
eſt defectus in actione,propter defectum cauſe ſecūde,que non
concurrit ad rectitudinem dandam prout ipſa tenetur. C
¶Sed dubitabit hic aliquis,ꝗuis ſm hec dicta,peccatum non
aſcribatur deo velut cauſe,ſed tantūmodo voluntati create, vi
detur tamen,ꝙ etiam deus poſſit eſſe ratio pma deficiendi Nam

ex quo libere ⁊ p̄ prius cauſat rectitudinē actus, q̄ volūtas creata. Ideo videt̄, q̄ etiā p̄ prius poſſit rectitudinē nō cauſare, q̄ creata volūtas eam non cauſet, ⁊ ſic poſſet deus prius eſſe rō deficiendi, q̄ volūtas creata. Ad hoc rn̄detur, ſi deus nō cauſet libere rectitudinē que deberet eſſe in actu volūtatis create, ⁊ hoc ꝑpter libertatē volūtatis ſue, nō aūt ꝑpter defectum volūtatis create non coopeṙantis, Certe deus tūc nō eſt cā peccati in volūtate creata. Nā in hoc caſu, malū ibi eēt pctm̄, q̄ nō eſt ibi carentia iuſticie debite nō em̄ eſt iuſticia debita a volūtate creata, niſi inq̄tuꝫ in poteſtate eius eſt recte agere, Ita q̄ nulla intelligit̄ ſubtractio cauſe prioris, ꝑpter cuius defectū, nō poſſit volūtas creata recte agere, Si igit̄ deus eſſet p̄ma cā nō agens rectitudinē, actus nō rectus, non eēt peccatū. Vn̄ nō p̄t deus p̄mo deficere, Ita q̄ defect⁹ in actu ſit pctm̄, q̄ ſi ip̄e p̄mo nō ageret rectitudinē, rectitudo in actu debita nō eēt. D ¶ Sed ꝯtra, volūtas creata nō ob aliud eſt cauſa peccati, niſi q̄ cauſat ſubſtratuꝫ deformitati, ſed deus etiā eſt cā illius act⁹ ſubſtrati. Cōſequēs ergo eſt, ⁊ ip̄m etiā dici poſſe cām peccati. Rn̄det̄. Nō ꝑpter hoc ſolū imputat̄ pctm̄ volūtati create, q̄ ip̄a cauſet actū deformitati ſubſtratū, ⁊ p̄ ꝯn̄s cauſet defectum. ſed ei imputat̄ p̄ eo q̄ nō agit recte, cū tn̄ ipſa tenet̄ agere recte, inq̄tū effectus eſt ſub ſua ptāte. Nō ſic aūt tenet̄ volūtas diuina, ⁊ ex hoc ip̄a in ſe peccare nō p̄t. Neq̄ etiā ip̄a p̄t nō cauſando p̄mo deficere reſpectu rectitudinis debite in actu

¶ Capl'm.xvij.oſtendit quid ſit eſſe cām peccati, demōſtrat quoq̄ deū neq̄ actiuā neq̄ defectiuā eſſe cauſam peccati. A

Sed q̄ deus ꝯcurrendo ad ꝑductōnem actus culpabilis ſubſtātiā illius actus rectiſſime ꝑducit, nō em̄ niſi ſm̄ rōnem eum ꝑducit, q̄ eſt agens pure p̄ intellectū, Agit aūt eū ſm̄ rōnem rectā, q̄ agit ſm̄ ſuā infinitā ſapiētiā Incōuenienter ideo p̄ma facie videt̄ doctor ſubtilis dicere ⁊ inſinuare, q̄ deus nō dat actui illi rectitudinē, q̄ p̄ ꝯparatōem ad deū ſapientiſſime ⁊ p̄ ꝯn̄s ordinatiſſime ꝑcedit, q̄uis turpiter a volūtate creata ꝑducat̄. Et q̄uis doctor ſubtilis veriſſiliter loquat̄ de rectitudine, quā actus deberet habere a volūtate creata, ad quā q̄dem bonitatē, cooperatio dei ē neceſſaria, ⁊ in ea parte doctor iſte videat̄ ſatis excuſatus. Facilius tn̄ p̄t queſtio ꝑpoſita reſolui ⁊ ſermone clariori manifeſtari. Et p̄mo p̄mittam⁹, q̄ bonū ⁊ maluꝫ quātūcūq̄, vi. metaphy. dicātur eſſe in reb⁹, nihilomin⁹ tn̄ bonitas moralis eſt ꝓprietas q̄dam ꝯueniens actui humano, nō ab

nent ipſius dei. Un̄ ad multa hō eſt debitor obſeruanda, ad q̄ tn̄ nō tenet̃ deus. Uerbi grā hō tenet̃ reuocare lapſos a peccatis, de⁹ aūt neminē tenet̃ reuocare, ⁊ tn̄ non minus facile eſſet ei reuocare lapſos grām eis īmittendo, qua ↄuerterent̃ ad deū, q̄ȝ ei facile ſit hoc velle, tn̄ reuocare lapſos eſt homini iuris nature (quo ꝓxim⁹ ꝓximo in neceſſitate tenet̃ ſubuenire) nō aūt deo, illud eſt iuris nature. Quare etiā ſicut taliū omiſſio imputat̃ homini, nō aūt deo, Ita ⁊ pariformiter in actib⁹ peccati ↄmiſſionis ſentiendū eſt Qn̄ ergo aſſumit̃, deus neceſſario obſeruat ea q̄ ſunt iuris nature, hoc de his que deo ſunt iuris nature accipiendū eſt, nō aūt de his, q̄ homini ſunt iuris nature, vt ſatis ex iā dictis manifeſtū eſt E

¶ Si arguat̃, ſi deus nō ↄfert grām, ſed ſit cā ſubſtractiōis ꝓpt̃ quā gratię ſubtractiōem hō in pctm̄ cadit (vt tactū eſt) ſaltē deus eo mō erit cā peccati, quo creatura, Dictū nāqȝ eſt, ꝙ ad actū peccati, tam deus q̄ȝ humana volūtas eſt cā effectiua actus peccati. Et ſicut etiā dictū eſt, ꝙ volūtas humana eſt cā eius defectiua, q̄z deficit a rectitudine quā deberet actui dare. Ita ⁊ deus erit cā defectiua inq̄ztum nō dat grām ꝑ quā poſſet rectitudinem illā hō dare ſuo actui Rn̄ſio. Cauſa defectiua dr̄ illa, q̄ aliq̄d vel ꝑficere intendit, vel ꝑficere tenet̃, qđ tn̄ nō ꝑficit neqȝ attingit. Jam ex quo a lapſu culpabili, deus aliquos ꝑſeruare nō intendit, neqȝ ad hoc obligat̃, ſicut hō ad hoc tenet̃, ideo nō dr̄ cā defectiua lapſus, ſecus ſi nō obligaret̃, ⁊ tn̄ ipm̄ preſeruare intēdēs ab hoc deficeret, ſicut hō dr̄ cā defectiua deſtructiōis ipius liberi, ſi vel ipm̄ intēdat ſeu conet̃ ↄſeruare, vel ſi teneat̃ ↄſeruare eū qn̄ deſtruit̃ Quāuis hoc fiat diuerſimode, ſm̄ ꝙ ibi ex duplici defectu, duplex inuenit̃ cā defectiua. Eſt nāqȝ defectus a regula in actōe, eſt etiā defectus potētie naturalis ad aliq̄d agendū, quā impotentiā dicimus, q̄ q̄d in defectus, qn̄ ad talem actōem ſubeſt conatus agentis, etiā cauſaȝ defectiuā ſuo mō ↄſtituit.

¶ Caplm̄. xviij. ſubtiliter diſſoluit pulchras cōtra determinata obiectōes. A

SEd ↄtra ꝑdictas deciſiones q̄daȝ apparenter militare vident̃, deus eīn eque libere cauſat actū peccati, ſicut voluntas humana, etiā eque ↄcurrit defectiue, ad ꝑuatōem rectitudinis q̄ deberet ineſſe actui ſicut voluntas humana, Nā ſicut volūtas eā nō dat, ita neqȝ deus Sequit̃ ergo, ꝙ eq̄ deberet defectus ille imputari deo, ſicut volūtati humane, vel ſaltem deus erit cā defectiua ipius peccati, ſicut volūtas humana Rurſus, ſecūdo, quicūqȝ cauſat aliq̄d, etiā cā eſt illius qđ ipm̄ cō

comitat̃ tanq̄ꝫ ei inſeparabil'r annexuꝫ, deus aūt eſt cā quorūdam
actuū, quib⁹ eſſential'r annexa eſt malicia. De quib⁹ d̄r. ij. Ethico
rū, ꝙ mox noīata cōuoluta ſunt cū malicia, vt ſunt furtū, adulte
riū, homicidiū. Amplius tertio, aliq̄ actus ſ̄m ſuā ſpēm ſunt
mali, ſed quicq̄d eſt cā alicuius, etiā eſt cā eius qđ ꝯuenit ei ſ̄m
ſuā ſpēm, deus aūt eſt cā actus peccati, erit igit̃ etiaꝫ ⁊ cā peccati.
B ¶ Ad ṗmū, q̄uis deus exiſtens cā actus peccati, non det
rectitudinē actui, nō tñ ipe dicet̃ cā defectiua peccati, defect⁹ em̄
alleno imputat̃ ei. Nam ad hoc ꝙ defectus culpabilis ꝯn̄s actuꝫ
imputet̃ agenti, nō ſufficit ꝙ agens ꝓducat actū, ⁊ ꝙ habeat domi
niū eius, nō ignorās etiā eius defectū. ſed vltra hoc req̄rit̃. ꝙ agēs
debeat ⁊ teneat̃ vitare talem defectū, cauſare quoq̄ꝫ oppoſituꝫ illi⁹
defectus, ⁊ abſtinere ab actu. Quia aūt volūtas ad actū ⁊ eius de/
fectū ſic ꝯcurrit, ꝙ ad vtriuſq̄ꝫ oppoſitū obliget̃, nō aūt ſic dn̄s de
us, vt oſtenſum eſt. Ideo nō ipe, ſꝫ humana volūtas, cā peccati ē.
Non em̄ ſola ꝑuatio rectitudinis in actu noīat pctm̄, ſed ꝑuatio
illius rectitudinis, ad quā ipm̄ agens tenet̃, Iaꝫ volūtas huma
na, tenet̃ dare rectitudinē quādā ſuo actui, que rectitudo nihil ali
ud eſt, q̄ꝫ actū elici cū illis circūſtantijs, quas lex dictat, cui ſub/
eſſe hō tenet̃, de⁹ aūt cū legi nō ſubſiſtit, ad circūſtātias tales nō
tenet̃ C ¶ Ad illud ſ̄o qđ ſcđo obijciebat̃, maior illic aſſump
ta, quicūq̄ꝫ cauſat aliq̄d, etiā eſt cā illius, qđ inſeparabil'r ei anne/
xum eſt, venit intelligenda de annexis poſitiuis, nō aūt in ꝑuati/
uis Maxime aūt qñ ꝑuatōes ſunt relatiue, ⁊ attendūtur in ordi
ne ad aliqđ extrinſecū Nō em̄ oportꝫ, ſi aliq̄s cauſet effectū, ꝙ cau
ſet talem ꝑuatōem, tali mō actui ꝯpetentē. Huius intelligētia fa/
cilis eſt ad ṗmiſſa intendentib⁹ D ¶ Diximus em̄ ſupra, ꝙ
actū eſſe malū, nihil aliud eſt q̄ꝫ euꝫ inordinate fieri a ſuo agente.
Dixim⁹ etiā maliciā eſſe defectū debite rectitudinis, quā deberet
a ſuo agente recipe, Adiūximus quoq̄ꝫ, ꝙ actus aliq̄s, licet male fi
at a volūtate creata, rectiſſime tñ fieret a deo. Verū ergo eſt, ꝙ idē
actus, bonus eſt in ordine ad vnā cām agentē, malus ſ̄o in ordi
ne ad aliā, Vñ non oportꝫ, ꝙ ſi aliqđ agens ꝓducat actū, ꝙ ergo
ſit cā defectus, q̄ ꝯſeq̄t̃ actū ꝑciſe ex ordine ad alterū agens. Iā de/
formitas in ꝓpoſito, inſeparabil'r ꝯcomitat̃ ⁊ ꝯſeq̄tur actū ſoluꝫ
in ordine ad agens creatū, inquātū illud agendo actuꝫ, ſꝑ deficiat
in circūſtantia q̄s, ꝯcurrit em ⁊ coopat̃ deo ad actū, a quo total'r
tenet̃ abſtinere. Productio nāq̄ꝫ talis actus, nō deo, ſed creature
ꝓhibita eſt. Verbi grā, ſi latro velit interficere diuitē, niſi auferat
eius theſaurꝫ, famul⁹ de ꝯſenſu dn̄i iuuet eū exportare theſaurꝫ, ne
latro interficiat ipm̄ Hic claꝝ ē, ꝙ idē act⁹ deportatōis ꝓcēdit a

duob9 agentibus, ꝛ q̄uis famulus ſit cauſa totius actus, nō ta/
men eſt cauſa illius defectus relatiui, qui conſequitur eandē actū
in ordine ad lationē deportātem, Unde neq̄ famulus ibi dici po
teſt cauſa peccati, neq̄ ei malicia actus imputatur, Ita ꝛ ꝓ oīa
dici poteſt rationabiliter in ꝓpoſito. E ¶ Alij vero ad dictā
obiectionē reſpondent, ꝙ nullus actus poſitiuus ſit dabilis, cui
annexa eſt eſſentialiter malicia, priuatio eñ rectitudinis debite
(quam maliciā dicimus) nulli entitati eſt inſeparabiliter ānexa
Nulla enim eſt entitas poſitiua, quā deus operatur cum cauſa
ſcd'a, quin eam efficere poſſit deus ſine cauſa ſcd'a, Et quidem ſi
hoc faceret, nullo annecteretur actui iniuſticia, neq̄ rectitudi/
ne careret debita in eſſe; quia deus nulli9 debitor eſt, niſi forſan
ſibiipſi vt alio loco habet tractari. F ¶ Ad Ariſtotelem vero
dicendū, ꝙ actus adulterij furti ꝛ homicidij, quo ad id, quod po
ſitiuū in eis eſt, poſſunt fieri ſine deformitate, vt ſi actus homi/
cidij, qui ē occiſio hominis; fieret a iudice, vel a furioſo; nō eſſet
illic deformitas culpabilis ſic etiā de adulterio ꝛ furto ſi de mā/
dato fierent omnipotentis, imo ſi deus entitatem illam; que eſt
odiū dei, ſolus cauſaret in volūtate quod eſt īpoſſibile, non eſſet
ibi peccatū, neq̄ actus deformis, Nam ſm̄ Capreolum; ſi actus
blaſphemie, a ſolo deo produceretur, ille non careret aliquo debi
to ſibi ineſſe Uerūtamē quia illa noīa furtū adulteriū homicidiū
ex ratione ſua quid noīs cōnotant deformitatē ſcꝫ cōtrectare rem
alienā, ꝛ abſq̄ legitima neceſſitate interficere hoīem; Ideo di/
cit Ariſto. ꝙ illa mox noīata cōuoluūtur cū malicia; Poſſunt ta/
men noīari alijs noībus, talem deformitatem non cōnotantibus
vt ſunt occiſio hominis, cōtrectatio talis rei, cōmixtio ſexuū, Et
tunc non neceſſario cōuoluūtur cū malicia.

¶ Capl'm xix. apparētē cōtra determinatā veri tatem abſoluit obiectionem. A

Contra tamen aliqua predicta inſtari poſſet, deus ſe ſo
lo ꝛ per ſeipſum poteſt cauſare actū meritoriū, ergo cū
eadem ſit cauſa oppoſitorū; etiam cauſare poterit deme
ritū, hoc aūt eſt peccatū, Incōuenienter igitur dictum
videtur, ꝙ deus per ſeipſum; nō poteſt cauſare peccatū, Prima
propoſitio hinc probari videtur, quia pro theorica habet, q̇cq̇d
deus poteſt cauſare mediante cauſa ſcd'a, etiā īmediate poterit
per ſeipſum abſq̄ cauſa ſcd'a, Sed deus mediāte voluntate crea
ta, eſt cauſa meriti, Igitur ꝛ meritū ipſe cauſare poterit īmedia

te per ſeipſum. Rñdeo in primis apud deū, qui indefectibilis eſt propter infinitatē ſue pfectionis, nō opotet ſi vnū oppoſitorū quod pfectionē ſonat ei conueniat (vt eſt cauſare actū bonū ꝛ meritoriū) ꝙ ergo etiā alterū oppoſitorū, apte defectionem ſonans, eidem cōuenire poſſit. B ¶ Probatio etiā ānexa peccat penes fallaciā figure dictionis qꝛ ſub quid virtualiť ſubſumiť ad aliquid, meritū em̄ nō dicit abſolute ſubſtātiā actus meritorij ſed cōnotat relationem actus ad ſuum agētem, qui p ipm mereť deus aūt nō poteſt mereri, qꝛ nō poteſt pficere, pro eo ꝙ extreme pfectus eſt, vnde cōſequentia non valet, eſtqꝫ ſimilis iſti. Quicquid deus poteſt mediate cauſa ſcd̄a, poterit imediate p ſeipm ſed p cauſam ſcd̄am, poteſt producere actū humanū, ergo per ſe ipſum ſe ſolo poteſt producere actū humanū, Clariuſqꝫ patebit defectus forme ſyllogiſtice, ſi ſub maiore ſic ſubſumatur, deus mediante creatura poteſt pducere actum hominis, inferendo ergo deus poteſt imediate per ſeipſum producere actum hominis, Similiter etſi conſideretur, ꝙ deus cauſet actū peccati mediante creatura, non tamen per ſeipſum poteſt cauſare actum peccati, quia peccatum importat habitudinem ad agentem, actū ipſum inordinate producentem. C ¶ Sed quia reſolutio iſta ad obiectionem predictam, relinquit curſum nature, recurrens ad quoddam poſſibile extraneum, de quo non intendit obiectio, que arguit de facto, Ideo potius prime ſolutioni ſtandū eſt, quāuis tamen vera dicat ſcd̄a D ¶ Per idem quoqꝫ fundamētum, prime ſolutionis reſpondetur ad id, quod precedenti capitulo tertio loco aſſumebatur, quicquid eſt cauſa alicuius, etiā eſt cauſa eius quod cōuenit ſibi ſm̄ ſuam ſpeciem, hoc nāqꝫ dūtaxat veritatem habet, de poſitiuis, que abſolute conſequūtur ſpeciem actus, non autē de priuatiuis, maxime relatiuis, que conſequūtur ſpeciem actus, in comparatione preciſe ad vnū agens, ꝛ non ad aliud Tale autem eſt deformitas actus, in qua completur ratio peccati, Nec enim cōcomitantur ſubſtantiā quorūdam actuū in ordine ad agens creatum, non aūt in ordine ad agens increatum. E ¶ Quando etiā illic aſſumitur, ꝙ aliqui actus ex ſua ſpecie ſunt mali, ad hoc reſpondetur, ꝙ actus ꝛ habitus non recipiūt ſpeciem ex ipſa priuatione, in qua conſiſtit ratio mali, ſpecies nāqꝫ actus volūtarij, ſumi debet ab eo, quod per ſe eſt, priuatio autem que hic deordinatio ſeu deformitas actus dicitur, ex quo preter intentionem peccantis eſt, per accidens ſe habet ad actum, debet ergo ſpecies actus ſumi ab aliquo obiecto, cui coniungitur talis priuatio, Et ſic defectus peccati, qui dicitur non

eſſe a deo, pertinet ad ſpeciem actus cōſequenter, ꝛ nō quaſi diſferentia ſpecifica. Simile habitū fuit ſuperius.

¶ Capitulū.xx. demonſtrat cur apud ſomniantes neqꝫ ratio neqꝫ volūtas eſt libera & qꝫ diuerſimode. A

SEcūda cauſa quā diximꝰ tollere rationē voluntarij fuit ſomnus, vnde merito oſtēdendū eſt, qūo ea que in ſomnis aguntur, non recipiunt boni vel mali moralis rationem; pro eo ꝙ hec ratio preſupponit libertatē rationis ſimul ꝛ volūtatis, vt ſcꝫ ratio iudiciū ſuū ꝛ examinare poſſit et corrigere, ꝛ ad oppoſitū concludendū media indifferenter poſſe ꝛ inquirere ꝛ inuenta applicare, poſſitqꝫ homo abſqꝫ impedimēto, rationem applicare ad omnia ea perſcrutanda, que pro negotio occurrenti veniunt cōſideranda, que quidem ſoluto ſomno, homini eſſent promptiſſima, vbi tempore ſomni, ſunt in habitu ligato, Hec autem oīa longe deficiunt dormientibus, Unde quāuis in ſomnis, habetur aliquis vſus intellectus, id eſt rationis, hic tamen vſus nō eſt in poteſtate hominis, quia non eſt per intentionem volūtatis, rationem applicare potentis ad ea omnia perpendenda, que negotio occurrēti cōueniūt, quales ſunt conditiones allicientes, ꝛ a proſecutione retrahentes, Sed oīs actus quē habet intellectus dormientis, eſt ex occurſu fantaſmatū, circa quē quidē occurſum ꝓ tūc, nō poteſt facere aliquā imutationē qꝛ ſit ad naturalem cōmotionē ſpirituū ad principiū ſenſitiuum naturalē, qđ eſt ſenſus cōis, vel ex imiſſione boni vel mali ſpūs quoꝝ quidē nullū, ſubeſt poteſtati hoīs dormientis, qui pro tēpore ſomni, non poteſt ad alia cogitanda ſe diuertere, ſed cogitationi illoꝝ neceſſitatē inherere, que ſibi in dicta cōmotione, vel immiſſione pſentant. B ¶ Meminiſſe etiā opoꝛtet ꝙ neceſſe ſit quedibꝫ intelligentē fantaſmata ſenſuū interioꝝ ſpeculari ꝓ eo qꝛ intellectus oēm ſuā cognitionē ab eis accepit, In dormiente autē ꝓpter ligamētū ſenſuū interioꝝ, fantaſmata inordinata inſurgūt quorū inordinationē ratio ꝓpter dictū ligamētū ſenſuū, a qbꝫ in actu ſuo depēdet, nō poteſt corrigere vel reordinare Quare etiā ſeq̇tur iudiciū rationis diſtortū, ꝛ plerūqꝫ erroneū, vñ qꝫuis in ſomnis, diſputatio, argumētatio ve inſurgat ꝛ argumēta ſoluendo, quis habeat aliqua iudicia recta, ſemp tñ adeſt aliqͥs defectꝰ alicuius erroris, falſitatis, vel incōſiderationis in actu rationis quē defectū corrigere nō eſt ı ptāte dormiētis Ex ꝙ em̄ cognitio

intellectus ortū habet a ſenſibus non poteſt eius iudiciū eſſe per
fectū niſi quatenus ꝯiūgatur ſue origini.i.ſenſui interiori non im
pedito ℒ ¶Neq; iterū cōſenſus dormiētis vel diſſenſus quo
uiſmodo liber dici poteſt, quia non eſt tunc in poteſtate volunta
tis actū ſuū ſuſpēdere, corripere, corrigere, approbare, vel repro
bare, Motus em̄ volūtatis, iuxta predeterminata, ſequitur ap
prehenſionē ꝛ iudiciū ipſius rationis, Jdeo ſm ꝙ ſenſus magis
vel minus ligātur in ſomno, ſm hoc plus vel minus impeditur
iudiciū rationis, ꝛ per cōſequens libertas volūtatis, Quāuis au
tem imaginatio, que ſomnianti ſpecies rerū ſubminiſtrat, nō ſit
ex toto ligata, tamē ex quo in dormiente, nunꝗ̄ ſenſus ſunt ex to
to liberi.i.ſoluti ꝛ ī impediti Jdeo etiā rationis iudiciū, nō eſt ex
toto liberū, ſed errori obnoxiū, inquātū ſemper, aliqua falſitas iu
dicio rationis admiſcetur, ꝗuis in aliqua parte verū ſit. D
¶Et ergo ſi dormiens, alicui rei turpi vel honeſte conſentiat vl'
diſſentiat, non tamen propter hoc habebit vſum liberi arbitrij,
q2 ſcȝ ſenſus ex quibꝫ dependet vſus rationis, detinētur ligati,
Et ideo nullū iudiciū aīe, ibi eſt liberum, neq; rationis neq; ſen
ſus cōmunis, Quare neq; liber erit ad ipſum cōſequens motus
volūtatis. Ratio p̄dictoꝝ eſt, q2 nō eſt in poteſtate hominis dor
mientis, actus eius; neq; rationis; neq; ſenſus; neq; volūtatis, ne
q; quo ad exercitiū, neq; quo ad ſpecificationē actus; quare oēs
actus eius, longe deficiūt a conditione libertatis, ꝛ libere electio
nis. E ¶Sed queret quis hic merito, q̄uo differenter ſom
nus, furia, ebrietas, ꝛ paſſio, impediūt vſum rationis, ꝛ arbitrij
libertatē. R̄ndeo. Somnus ꝛ furia ſemꝑ libertatē adimunt et
vſum rationis, ꝛ ex eadē cauſa, Quia ſic ſenſus interiores ligāt,
ꝙ nō ꝑmittūt homini facultatē ſe ad alia cōſideranda diuertēdi,
ſed neceſſitatur ea dūtaxat cōſiderare ꝛ taliter, que ꝛ qualiter ex
cōmotione humoꝝ offerūtur, Jdem quoq; ꝛ ex eadem cauſa op
ratur ebrietas; qn̄ plena eſt, ſimiliter ꝛ paſſio qn̄ vehementiſſima
eſt quēadmodū.vij.Ethicoꝝ dicitur ira ꝛ cōcupiſcentie venereo
rū, quibuſdā inſanias faciūt. F ¶Quando aūt ebrietas ple
na nō eſt, neq; paſſio eſt vehemētiſſima, tūc in tanto vſum ratio
nis homini dimittūt in quāto ſenſus ita ſolutos relinquūt, vt ra
tio eoꝝ miniſterio adiuta poſſit ad alia ꝛ taliter cōſideranda diuer
tere, q; que ꝛ qualiter homini occurrūt Et ergo non adimūt ho
mini libertatē licet rationē obnubilent, ꝛ ei impedimētū p̄ſtent
G. ¶Ex quibꝫ inferre poſſumus; nullū dormientem cōmittere
poſſe actū moraliter malū, vel culpabilem, quātūcūq; videatur
efficere actui vituperabili conſimilem, qualis eſt cogitatio vl' cō

cupiſcentia impudica ad intra, vel pollutio, vel homicidiū aut aliquid huic ſimile ad extra, Idem quoqꝫ iudiciū eſt, quo ad eos actus, qui fiunt per illū ebriū, qui ex toto priuatus eſt vſu libere rationis. D ¶Unde etiā Ambroſius qn̄ dicit cauendā ebrietatem, per quā cetera crimina cauere nō poſſumus, loquitur vł de ebrio, cui nō totus deficit vſus rationis, vel loquitur de operibꝯ que ſimilia ſunt criminibus, quo ad exteriorē effectū, quāuis non ſm̄ interiorē diſpoſitionē rationis ⁊ volūtatis, a qua origo ſumitur totius bonitatis vł culpe moralis. Et hoc Auguſtinus vult dicens cōtra fauſtū inebriauerūt loth, filie eius, ⁊ ſe neſcienti miſcuerūt, quapropter culpādus eſt quidem, nō quātū ille inceſtus ſed quātum illa ebrietas meretur, Ibi nāqꝫ inſumatur totam culpam in ipſa ebrietate conſtitiſſe Caruit ergo inceſtus exterior ſequens, noua culpa a vitio ebrietatꝭ diſtincta, ⁊ ſibi propria Ptꝫ ergo, ꝙ homo tempore plene ebrietatis, nullam poteſt actui ſuo dare maliciā moralem, pro eo ꝙ tūc, nō poteſt habere actū libere volūtatis Et intelligūtur iam dicta de malicia culpabili, quam operans pro tunc dat vel dare poteſt actui, an autē poterit prius eam dediſſe, poſterius diſcutiemus.

¶Capłm.xxi. mouet & ſoluit quaſdam contra predeterminata obiectiones A

SEd his obſtare videtur illud Ariſtotelis.iij. Ethicorū Ebrio debētur duplices increpationes, ꝓpter ebrietatem ⁊ alia mala, que ex ea ſunt ſequuta. R̄ndeo. Facta in ebrietate, non arguūt nouā culpam, ſed regulariter arguūt cū culpabili inebriatione, cōcurriſſe ab initio deformitatem culpabilem nouā, ſm̄ ꝙ p̄cogitare debuit crimina, veriſimiliter ſm̄ genus ⁊ naturā facti ſubſequutura Unde ſi ſumpto poculo, ſciat veriſimiliter mala ſubſequutura ex īminēti inebriatione, ſi tn̄ ante inebriationē, culpā nimie potationis, vero dolore penitentiali abſtergeret, tūc ſm̄ quoſdam, propter mala ſubſequentia, apud deū nullius criminis reatū incurreret. B ¶Patet hoc ex ſiłi de furioſo vł maniato, q̄ ex culpa ſua maniā vel furiā incurreret, ⁊ ſublucido ſubſequenti interuallo, priorem culpam per penitentiā deleret, Talis nāqꝫ propter mala, ex ſequenti defectu emergentia, nullius criminis reus eſſet, Alioquin poſt primā maniā culpabiliter cōtractā, talis per nullā penitentiā vł remediū, culpā ſuā futurā declinare poſſet, quod aſſerere certe dirum eſt Simile huic datur, ſi bos cornupeta hoīem īterficiat; talis occiſio, culpam nouā in dn̄o nō ponit qꝛ forte dn̄s tam actu

aduertendū, ꝙ proh dolor homines regulariter onus intenſi conatus, ⁊ pfundi cogitatus, refugiūt, ⁊ a graui ⁊ difficili pondere humeros ſuos ſubtrahūt, vbi leue pondus facile ſubirent. Uñ etiaꝫ pauci inueniūtur, qui gratuito dei auxilio ⁊ ſufficienti, pro ſua virili cooperātur, aut grā diuinitus īmiſſa, pro extremo naturaliū viriū vtātur. Ideo ſi debēt taliū carnaliū hominū corda conuerti ad deū, opus eſt plus, qꝫ ſufficienti gratia, ſeu diuina aſſiſtentia, id eſt abūdantiori gratia, que opus in magna parte alleuiet. Et hec vocatur motio vel gratia exultrans, quā alij forſan motionē efficacem nomināt. Uñ neceſſitas huius vberioris gratie, ortum hꝫ ex ignauia noſtre volūtatis, que regulariter nō viriliter vtit, tali diuina ⁊ ſufficienti motione, ad ſuā ſalutē, niſi eidē motiōi vberior grā ſupaddatur, que onus ipm alleuiet, vel volūtatem pregnantius excitet. Quēadmodū pater filio, quē iam ad ſurgenduꝫ excitauit, torpenti vltro adhibet obiurgatōnes, ad quas qdē mox pmo ſurgit, cū tñ ad ſimplicē excitatōem, prius ſurgere potuiſſꝫ. Et hanc quidē gratiā, deus multis ꝓpter eoꝝ crimina ⁊ ingratitudineꝫ, ſubtrahit ⁊ denegat, vt ſic ſint quaſi dormientes in ſepulchris, quoꝝ nō ē memor amplius, prout hec oīa dñs Cancellarius Louanieñ. pulchre declarat.

¶ Capl'm.xiiij. oſtendit quid ſit hominē facere qđ in ſe eſt, & quō ſine gratia fieri poſſit actus moraliter bonus A

Si queratꝰ quō ad inuicē ſe habeāt he due pdicte motōes. Rñſio, Probabil'r dici pt, ꝙ ſunt eiuſdē ſpēi, differētes penes eē magis vel minus intenſum. Nec multū diſcōuenit dicere, eādē grām vni eē ſufficientem, q̄ ī eodē gradu exiſtēs alteri meliꝰ diſpoſito eēt abūdās. Et qdē vt ex dictis pꝫ multi qdē p ſufficientē poſſent ꝯuerti ad deū, q̄ tñ p eā nō ꝯuertētꝰ niſi habūdātior ⁊ vberior ſupaddita fuerit. Sine vtraqꝫ tñ īpoſſibile eſt, ad grām gratū facientē aſſequēdā ſe diſponere, qua plene et pfecte deo ꝯiūgimur ⁊ recōciliamur B ¶ Sed forſan ꝯtra hoc qs obijciet, Is ſufficiēter ad grām ſe diſponit, q̄ facit qđ in ſe eſt. Sed abſqꝫ tali motione pueniente, pt ho facere qđ in ſe eſt, neqꝫ em dubitat aliqs q̄n poſſꝫ facere qđ pt. Huiꝰ tñ facilis eſt ſolutio, qđ em̄ aſſumitꝰ, ille ſufficiēter ſe diſponit ad grāꝫ, q̄ facit qđ in ſe eſt, intelligēdū venit de faciente aliqđ poſitiue, qđ ex directo ordinatū ē ad gratie ꝯſecutōem. Et illud ipm tātū facit qꝫtū pt, tūc em̄ diuine motōi ipe, p ſua virili aſſiſtit, ⁊ ſic faciēs qđ in ſe ē, vtiqꝫ grām ꝯſeqꝫ. Sed certe ſine gratuita dei motione, nō pt hoc mō fa

cere qđ in ſe eſt, vt ex dictis patet, vñ q̄zuis hõ omni tali ſpeciali
auxilio deſtitutꝰ, poſſit facere qđ in ſe eſt. i. facere poteſt qđ pt, ꝑ
hoc tñ nõ ſufficiēter ad grãm diſponet, qꝛ talis q̄zuis aliq̇d poſ-
ſit ſcꝫ comedere bibere ⁊c. nõ tñ aliq̇d poteſt, qđ ad gratie ꝯſequu
tionē ſufficiēter diſponat, Quēadmodũ ſine ſpeciali auxilio q̇s
poteſt deteſtari peccata ſua, inquãtũ ſunt leſiua nature, aut quia
ipm̄ ciuiliter dehoneſtãt, Sed deteſtatio hec nõ diſponit ad gra
tiam, ſed ea dũtaxat, q̄ eſt de peccato inquãtũ eſt offenſa diuine
maieſtatis, ⁊ trãſgreſſio diuine legis Talis aũt peccati deteſta
tio, abſq̄z diuino adiutorio haberi nequit, p̄ſertim in ſtatu natu-
re lapſe. C ¶ Ea q̄ dicta ſunt, intēdit Auguſtinus libro ꝑmo
de eccleſiaſticis dogmatibus dicens, Initiũ ſalutis noſtre deo
miniſtrãte habemꝰ, vt acquieſcamꝰ ſalutari inſpirationi, nr̄e po
teſtatis eſt, vt adipiſcamur qđ acquirendũ admonitione cogno
uimus, diuini eſt muneris, vt nõ priuemur iam adepte ſalutis
munere, ſollicitudinis noſtre eſt ⁊ celeſtis pariter adiutorij, vñ
cũ in ſalutis opere ſint q̄tuor, ſcꝫ inuitare, acq̇eſcere, adiuuare, ꝑ-
manere, ꝑmũ eſt inſpirationis dei, ſcđm libertatis arbitrij, tertiũ
muneris diuini, quartũ ſollicitudinis nr̄e ⁊ diuini pariter adiu-
torij. D ¶ Sed vt ad ꝓpoſitũ noſtre moralis inquiſitionis
redeamus, merito inquirendũ eſt, An abſq̄z ſpeciali dei gratia
quis poſſet actũ moraliter bonũ elicere, Solutio ad hoc rõnabi
lis accipi poteſt ex Bonauentura diſ. xxviij. ij. q. vltima vbi ſic
ait, Opus aliqđ tripliciter poteſt dici bonũ, vno mõ dr̄ aliquid
bonũ ſimpliciter, Et hoc eſt bonũ qđ eſt ordinatũ in finem ⁊ tale
eſt bonũ qđ eſt meritoriũ Et in huiuſmodi bonũ nõ poteſt liberũ
arbitriũ lapſum abſq̄z auxilio gr̄e gratũ facientis. E ¶ Scđo
mõ aliq̇d dr̄ bonũ ex hoc, qꝛ aliquo mõ de cõgruo diſponit ad bo
nũ, ⁊ tale eſt bonũ qđ fit extra charitatē, nihilominꝰ tñ cũ recta
intētione, ⁊ in tale nõ poteſt liberũ arbitriũ abſq̄z munere gratie
gratis date, ꝑ qđ illumineť ⁊ dirigať, ⁊ excitetť, vt velit facere ali
q̇d, qđ ſit deo placitũ, Et qꝛ ad hoc ſit munꝰ gr̄e neceſſariũ expſſe
inuit Sapiētie. viij. vbi dr̄, Sciui q̄m aliter nõ poſſum eſſe cõti-
nens niſi deus det Et hoc ipſum erat ſapiētia ſcire cuius donũ
hoc eſſet, vnde non eſt paruũ donũ gratie cognoſcere ipſum mu-
nus gratie, ⁊ cognoſcere qꝛ ſine gratia homo ſaluari non poteſt.
F ¶ Tertio modo aliquid dicitur bonũ, quia in finem eſt ordi-
nabile, ⁊ habet aliquam ordinationem intra ſe, ſiue ex tranſitu ſu
per materiam debitam, ſicut paſcere eſuriētem, ſiue ex debita cir
cũſtantia ſuperaddita, vtꝫ cũ hoc faciat cũ exigit tempus ⁊ lo-
cus ⁊ opportunitas, Ad illud autem genus boni complēdũ etſi

grã gratis data ſit neceſſaria, ad hoc ꝙ fiat faciliter, circũſcripto tñ omni munere gratie ꞇ libero arbitrio relicto in puris naturalibus, per naturale iudicatoriũ ꞇ inſtinctum poſſet in tale bonũ, deo ſibi cooperante, ſicut cooperatur alijs creaturis, Nam ſine pmo agente, nullũ agens poteſt agere, Jam ſi liberũ arbitriũ in ſolis naturalibus ſuis relinquatur, adhuc remanebit ei rationis iudiciũ, per quod cognoſcit parentes eſſe honorandos, per illud poteſt cogitare, ꞇ cũ habeat naturalem inſtinctũ poteſt velle, ꞇ cũ habet exteriora organa ſibi ſubſeruiẽtia, poteſt opere implere, ſed prout illud facit iudiciũ rationis recte, abſq munere gratie, non dirigit ad obtinendũ finem qui deus eſt, ꞇ mercedẽ eterne beatitudinis, quam noſſe non poteſt, niſi deus reuelet Et propterea dicunt ſancti, ꝙ nec cogitare, nec velle, nec facere poteſt bonũ, abſq iuuamine diuine gratie, quia loquũtur de bono, ſm quod eſt ordinatũ ad aſſequendũ beatitudinem. B ¶ Patet igitur ex predictis quãtũ ſit neceſſaria libero arbitrio gratia gratum faciens quia ſine ea non poteſt a peccato reſurgere nec poteſt aduerſariũ vincere, nec poteſt mandata dei implere. Patet nihilominus quantũ ſit neceſſaria gratia gratis data quia ſine ea non poteſt liberũ arbitriũ ad gratiam gratũ faciente ſe diſponere, Non poteſt etiam omni tentationi reſiſtere, non poteſt etiam in aliquod bonũ quantũcũq modicũ quod ſit ordinatum ad ſalutem Et licet poſſit in aliquod bonũ morale, vix aut nũq faceret niſi malũ, pter peccati originalis corruptionẽ. hec ille.

¶ Capl̃m. xv. Duas pulchras contra predeterminata obiectiones abſoluit. A

Sed predictis quedam obuiare videntur, Malũ enim dicitur, quod aliqua perfectione caret debita, Sed actus de tertio genere bonorũ, carent circũſtantia debiti finis, quia non referuntur in vltimũ finem, qui eſt circũſtantia principaliſſima, non ergo erit bonus ſed malus, quia bonũ eſt ex integra cauſa ꞇc. Sequitur ergo ꝙ abſq ſpeciali gratia, liberũ arbitriũ ſimpliciter in nullũ poſſit exire actũ moralit bonũ, Scdo actus taliter elicitus, propter aliquid citra deum elicitur, tanq propter ſe amatũ, quia actus ille non refertur ad deum, Sed omne tale, tanq vltimus finis amatur, Erit ergo actus ſimpliciter peruerſus. B ¶ Rñdeo. Primũ iſtorũ in hoc deficit, ꝙ ſolus defectus circũſtantie debite in eſſe actui, facit actum eſſe malũ, Jam non obligamur ad hoc, ꝙ quilibet actus noſter actualiter dirigatur in deum tanq in finem ſupernaturalẽ.

quia precepta affirmatiua non obligant ad ſemper, q̄uis obligēt pro ſemper, Circūſtantia ergo vltimi finis in actu bono, q̄uis requiratur ad hoc, vt per ipſum mereamur vitam eternam, nō tamen ad bonitatam requiritur moralem, Nam illa nihil aliud videtur, q̄ȝ honeſtas vite vel ipſius actus, honeſtū aūt eſt, quod ſua vi nos trahit. i. ſua pulchritudine ſiue decore appetitū allicit Unde etiam contingit aliquid infra deum, tanq̄ȝ honeſtum licite propter ſe diligi, ꝛ taq̄ȝ finis bonus, actum conſtituere moraliter bonum vt cum actus ex eo motiuo preciſe fit, quia conſonat recte rationi, vel quia ſic recta ratione dictatum eſt, id eſt quia talem actum ſic fieri honeſtum iudicatur, que omnia idem ſignificant in propoſito Nihil aliud nāq̄ȝ eſt honeſtum, q̄ȝ bonū rationis ſeu recte rationi ꝛ eius naturali iudicatorio conſonū, vel quia ad illam vel illam virtutem pertinet, Solus ergo defectus illius circūſtantie que eſt actui debita in eſſe, facit actum moraliter malū, ſicut in propoſito cū quis tenetur mereri vel ad gratiam ſe diſponere, tunc tenetur actū ſuū elicere propter deū tanq̄ȝ vltimū finem, ſuper omnia diligendū, quam circūſtantiā ſi tunc omittat, ſtatim actū malū elicit ꝛ peccat, Jam homo non tenetur in omni actu ſuo, eam circūſtātiam apponere, alioquin ſi quis proximū ſuū ſalutaret ex ſola ciuili amicitia, ſi pauperem ſubleuaret, ſolū ex naturali compaſſione ꝛ amore, ſi patrem honoraret ex naturali amore, vitioſe ageret ꝛ moraliter peccaret.

L ¶ Scd̄a etiam obiecto verū aſſumit ab initio, ſed quod adiungitur, falſum eſt, Non enim omne quod propter ſe amatur tā q̄ȝ vltimus finis diligitur, Nam illud propter ſe amatur, quod amaretur etiam, ſi nihil aliud volūtati preſentaretur Sed illud tanq̄ȝ vltimus finis amatur, quod tanq̄ȝ omni alio magis amādum acceptatur, Poteſt ergo bonum honeſtuȝ (vt virtus vel actus virtutis vt dictum eſt) amari, non cogitatio vltimo fine, et ita amari propter ſe, inquantum in ſeipſo ſufficientem continet bonitatem ad alliciendū ipſam voluntatem, ꝛ tamen ipſum non appeti tanq̄ȝ aliquod ſummū bonum, ꝛ quocūq̄ȝ alio magis appetendū vt eſt ipſa felicitas Hec eſt ſentētia Ariſto p̄mo Ethicoꝝ vbi vult, q̄ aliqua non ſunt nata diligi, niſi propter aliud vt ea bona que dicimus vtilia, Alia vero ꝛ propter ſe ꝛ etiam aliquando propter alia appetuntur, Alia vero propter ſe tantum ꝛ nūq̄ȝ propter alia, vnde exemplificans dicit, honorem vero ꝛ voluptatem ꝛ intellectum, ꝛ omnem virtutem, eligimus, quidem propter ſeipſa (nullo enim adueniente commodo ex eis eligeremus vnūquodq̄ȝ ipſorum) eligimus autem ꝛ fœlicitatis gratia

p hec ſuſpicātes felices nos fore, felicitatē vero nullus eligit horū grā, neqȝ oīno ꝓpter aliud. D ¶ Ex q̄bꝫ inferre poſſumus ꝙ aliq̄d qḋ nō eſt finis vltimꝰ, bene eſt diligibile ꝓpter ſe, etiam ſm rectā rōnē, Nā ſm ꝑuerſam rōnē, etiā deus ipē diligibilis eſt ꝓpter aliud, iuxta illud Cōfitebiť tibi cū benefeceris ei. diligens ğ ꝟtutē vel actū eius ꝓpter ſe, eligit cōformiter recte rōni, ⁊ ꝓpť hoc nō vitioſe ſed potius recte agit, q̄uis ſi eam ꝓpter deū diligeret, melius vtiqȝ ageret.

¶ Caplm.xvi. inquirit ſubtilis an deus ipſe poſſit eſſe cauſa malicie moralis in actibus humanis iuxta intentionē Schoti. A

Viſo ergo q̄uo deus eſt auctor bonitatis reſtat diſcutiē dū, an deus optimus, poſſit eſſe cauſa malicie in actibus hūanis, an ſcȝ deꝰ mereať dici cā peccati In hac materia Doctor ſubtilis, ſatis rationabiliter videť loquutus, cuius dicta hic ſub breuibꝫ recolligamꝰ Intendit aūt in ꝓmis, ꝙ deus adeo bonus eſt, ꝙ in bonis q̄cq̄d dat antecedenter .i. ad quodcūqȝ dat ꝑncipia naturalia in ſuo genere ſufficiētia, daret etiā ꝯſeqnter .i. in effectu, q̄tū eſt ex ſe, niſi eſſet īpedimētum, Jam deus dando homini volūtatē liberā cū rōne recta, antecedēter dat opera recta, īquātū illa ſunt in ptāte volūtatis, Igiť quātum eſt ex ſe, dedit rectitudinē volūtati circa oēm actū ſuū, ⁊ daret eam ex cōſequenti in effectu, ſi voluntas ex ſui parte recte ageret, ſicut vtiqȝ ipſa poſſet, Eſt igitur defectus in effectu cōi duarꝫ cauſarū, ꝙ creata volūtas poſſet dare rectitudiē actui ſuo quā tenetur dare, ⁊ tn̄ non dat, Alia vero licet non teneatur eam dare, tamen quantū eſt ex ſe daret, ſi voluntas creata cooperaretur Unde defectus in actione, non eſt propter defectū ſuperioris, ſȝ inferioris agentis, nō quidē quaſi cauſa ſuperior daret rectitudinem, inferior vero obliquitatem, ſed q2 cauſa ſuperior (quātū eſt de ſe) rectitudinem cauſaret, ſi inferior iuxta ſuam cauſalitatem eam cauſaret. B ¶ Ex quibus ſequitur, ꝙ pro tanto peccatū eſt a volūtate creata ⁊ non a deo, quia deus non primo deficit, quinimo quantū eſt ex parte ſui omnino non deficit, ſed tantum eſt defectus in actione, propter defectum cauſe ſecūde, que non concurrit ad rectitudinem dandam prout ipſa tenetur. C

¶ Sed dubitabit hic aliquis, q̄uis ſm hec dicta, peccatum non aſſcribatur deo velut cauſe, ſed tantūmodo voluntati create, videtur tamen, ꝙ etiam deus poſſit eſſe ratio ꝑma deficiendi Nam

ex quo libere et p͂ prius cauſat rectitudinē actus, q̄ʒ volūtas creata, Ideo videt͛, q͂ etiā p͂ prius poſſit rectitudinē nō cauſare, q̄ʒ creata volūtas eam non cauſet, et ſic poſſet deus prius eſſe rō deficiendi, q̄ʒ volūtas creata. Ad hoc rn̄detur, ſi deus nō cauſet libere rectitudinē que deberet eſſe in actu volūtatis create, et hoc p̲pter libertatē volūtatis ſue, nō aūt p̲pter defectum volūtatis create non cooperantis, Certe deus tūc nō eſt cā peccati in volūtate creata. Nā in hoc caſu, malū ibi eſſʒ pctm̄, qʒ nō eſt ibi carentia iuſticie debite nō em̄ eſt iuſticia debita a volūtate creata, niſi inq̄ʒtuʒ in poteſtate eius eſt recte agere, Ita q͂ nulla intelligit͛ ſubtractio cauſe prioris, p̲pter cuius defectū, nō poſſit volūtas creata recte agere, Si igit͛ deus eſſet p̄ma cā nō agens rectitudinē, actus nō rectus, non eſſʒ peccatū. Un̄ nō p̄t deus p̄mo deficere, Ita q͂ defect⁹ in actu ſit pctm, qʒ ſi ip̄e p̄mo nō ageret rectitudinē, rectitudo in actu debita nō eſſʒ D ¶ Sed ɔtra, volūtas creata nō ob aliud eſt cauſa peccati, niſi qʒ cauſat ſubſtratuʒ deformitati, ſed deus etiā eſt cā illius act⁹ ſubſtrati. Cōſequēs ergo eſt, et ip̄m etiā dici poſſe cām peccati. Rn̄det͛. Nō p̲pter hoc ſolū imputat͛ pctm̄ volūtati create, qʒ ip̄a cauſet actū deformitati ſubſtratū, et p ɔn̄s cauſet defectum. ſed ei imputat͛ p̲ eo q͂ nō agit recte, cū tn̄ ip̄ſa tenet͛ agere recte, inq̄ʒtū effectus eſt ſub ſua p̄tāte. Nō ſic aūt tenet͛ volūtas diuina, et et hoc ip̄a in ſe peccare nō p̄t. Neqʒ etiā ip̄a p̄t nō cauſando p̄mo deficere reſpectu rectitudinis debite in actu

¶ Capl̄m.xvij. oſtendit quid ſit eſſe cām peccati, demōſtrat quoqʒ deū neqʒ actiuā neqʒ defectiuā eſſe cauſam peccati. A

Sed qʒ deus ɔcurrendo ad p̲ductōnem actus culpabilis ſubſtātiā illius actus rectiſſime p̲ducit, nō em̄ niſi ſ͂m rōnem eum p̲ducit, qʒ eſt agens pure p intellectū, Agit aūt eū ſ͂m rōnem rectā, qʒ agit ſ͂m ſuā infinitā ſapiētiā Incōueniēter ideo p̄ma facie videt͛ doctor ſubtilis dicere et inſinuare, q͂ deus nō dat actui illi rectitudinē, qʒ p ɔparatōem ad deū ſapientiſſime et p ɔn̄s ordinatiſſime p̲cedit, q̄ʒuis turpiter a volūtate creata p̲ducat͛. Et q̄ʒuis doctor ſubtilis veriſſiliter loquat͛ de rectitudine, quā actus deberet habere a volūtate creata, ad quā q̄dem bonitatē, cooperatio dei ē neceſſaria, et in ea parte doctor iſte videat͛ ſatis excuſatus. Facilius tn̄ p̄t queſtio p̲poſita reſolui et ſermone clariori manifeſtari. Et p̄mo p̄mittam⁹, q͂ bonū et maluʒ quātūcūqʒ, vi. metaphy. dicātur eſſe in reb᷒, nihilomin⁹ tn̄ bonitas moralis eſt p̲prietas q̄dam ɔueniens actui humano, nō ab/

ſolute in ſeipo, ſed ſolū ꝑ cōparatōem ad ſuū agentē; Idem quoqꝫ
ꝓportionabilr̄ de malicia eſt ſentiendū. Nō eñ act⁹ dr̄ bon⁹ ma/
ralr̄, q: in ſe bene diſpoſitus, ſed q: agens ipm̄ bene ꝓducendo, re
cte ſe hꝫ. Uñ. ij. Ethicoꝝ, que ſm̄ virtutes ſunt, neqꝫ ſi hec bene ſe
habeāt, iuſte vel tēꝑate operata ſunt, ſed ſi operās bene ſe hn̄s ope/
ref. Eſt igif actus bonus actus human⁹ a ſuo agente bene vl̄ recte
ꝓductus **B** Tūc aūt agēs recte ſe hꝫ, qn̄ in agēdo regule ſue
ſe cōformat, de quo in p̄cedentibꝫ dictū eſt, Ita pariformiter ꝑ op
poſitū actus moralr̄ malus, id eſt culpabilis, quē vſitato nomie
pctm̄ noiamus, nihil aliud eſt qꝫ actus ab agente ſuo male ⁊ inor/
dinate ꝓduct⁹. Tūc aūt inordinate vel deordinate ꝓducif, quādo
agens agendo, a ſua debita regula deficit, Uñ in tali actu duo ſt̄.
ſcꝫ ſubſtātia actus (cuius vtiqꝫ deus eſt cā) ⁊ eius deformitas, id ē
deordinatio, que nihil eſt qꝫ carentia cōformitatis debite ad ſuā re
gulā, que qdē carentia hꝫ ſe tanqꝫ formale in pctō, act⁹ ṽo vt ma
teriale **C** ¶ Dicamus ergo, q in ꝓpoſito, illud dr̄ cā peccati,
ſeu cauſare pctm̄, a quo aliquo mō deformitas peccati ꝓcedit, id
eſt a quo actus inordinate, id eſt nō ſm̄ regulā debitā ꝓducif, In
hoc eñ eſt cā deformitatis ⁊ deordinatōis ipius actus, q: actum
inordinate ꝓducit, ſiue q: ad eum inordinate cōcurrit. Illud autē
inordinate ad actū cōcurrit, qd̄ in ſuo cōcurſu debite regule ſe nō cō
format, ſed ab ea deficit. Cū ergo de⁹ cōcurrendo in actu peccati, a
nulla regula deficit, etiā actū nō inordinate ꝓducit. Nō ergo ex
ſua parte actus deordinate ꝓducif, neqꝫ igif ipe erit cauſa deformi
tatis, id eſt deordinatōis ipius actus, ⁊ ꝑ cōſequens neqꝫ cā meref
dici peccati. Uñ eſſe auctorē culpe, nō eſt eſſe actorē eius, qd̄ eſt cul
pabile abſolute, ſed eſt eſſe actorē eius, qd̄ eſt culpabile ⁊ imputa/
bile ſibi, Iam p̄t aliqd eſſe culpabile vni ſcꝫ creature, qd̄ nō eſt cul/
pabile alteri, ſcꝫ deo cōcurrenti. Illi eñ aliqd imputaf in culpā, q
facit id a quo tenef abſtinere vel abſtinet ab eo, qd̄ ꝓ tūc tenetur
facere. Nulli aūt aliqd imputaf ad culpā, niſi q: facit aliqd inde
bitū, a quo tenef abſtinere Deus aūt ſicut nihil ad extra tenef fa
cere, ita a nullo exteriori tenef abſtinere, q: ſcꝫ ipe tanqꝫ p̄nceps, le
gibꝫ multis ſolutus eſt, qbꝫ tn̄ hō ligaf **D** ¶ Sed cōtra. licꝫ de
us tanqꝫ p̄nceps legibꝫ poſitiuis ſolutus ſit, nequaqꝫ tn̄ ita ſolu/
tus eſt dicendus, qn̄ obſeruet ea, que ſunt iuris nature. Nam ab
eo, in hoīes ius nature deriuaf, iam cōcurrere ad ꝓductōem act⁹
deteſtabilis, vtiqꝫ cōtra dictamen videf iuris naturalis Rn̄ſio,
Licꝫ in hoīe nō reqratur maior ꝑfectio qꝫ in deo, cuius ꝑfectio vti
qꝫ infinita eſt, multa tn̄ requiruntur ad virtutē ⁊ ad ꝑfectōem ho/
minis, que nō ad perfectōnem, ſed potius ... impꝑfectiōem pti/

nent ipſius dei. Unde ad multa hō eſt debitor obſeruanda, ad q̄ tñ nō tenet deus. Uerbi grā hō tenet reuocare lapſos a peccatis, de⁹ aūt nemine tenet reuocare, et tñ non minus facile eſſet ei reuocare lapſos grām eis īmittendo, qua ↄuerterent ad deū, q̄ȝ ei facile ſit hoc velle, tñ reuocare lapſos eſt homini iuris nature (quo ꝓxim⁹ ꝓximo in neceſſitate tenet ſubuenire) nō aūt deo, illud eſt iuris nature. Quare etiā ſicut taliū omiſſio imputat homini, nō aūt deo, Ita et pariformiter in actib⁹ peccati ↄmiſſionis ſentiendū eſt. Qn ergo aſſumit, deus neceſſario obſeruat ea q̄ ſunt iuris nature, hoc de his que deo ſunt iuris nature accipiendū eſt, nō aūt de his, q̄ ie homini ſunt iuris nature, vt ſatis ex iā dictis manifeſtū eſt. E

¶ Si arguat, ſi deus nō ↄfert grām, ſed ſit cā ſubſtractiōis ꝓpt quā gratie ſubtractiōem hō in pctm̄ cadit (vt tactū eſt) ſaltē deus eo mō erit cā peccati, quo creatura. Dictū nāqȝ eſt, ꝙ ad actū peccati, tam deus q̄ȝ humana volūtas eſt cā effectiua actus peccati. Et ſicut etiā dictū eſt, ꝙ volūtas humana eſt cā eius defectiua, q2 deficit a rectitudine quā deberet actui dare. Ita et deus erit cā defectiua inq̄ȝtum nō dat grām ꝑ quā poſſet rectitudinem illā hō dare ſuo actui. Rn̄ſio. Cauſa defectiua dr̄ illa, q̄ aliq̄d vel ꝑficere intendit, vel ꝑficere tenet, qđ tñ nō ꝑficit neqȝ attingit. Jam ex quo a lapſu culpabili, deus aliquos ꝓſeruare nō intendit, neqȝ ad hoc obligat, ſicut hō ad hoc tenet, ideo nō dr̄ cā defectiua lapſus, ſecus ſi nō obligaret, et tñ ipm̄ preſeruare intēdēs ab hoc deficeret, ſicut hō dr̄ cā defectiua deſtructiōis ipius liberi, ſi vel ipm̄ intēdat ſeu conet ↄſeruare, vel ſi teneat ↄſeruare eū qn̄ deſtruit. Quāuis hoc fiat diuerſimode, ſm ꝙ ibi ex duplici defectu, duplex inuenit cā defectiua. Eſt nāqȝ defectus a regula in actōe, eſt etiā defectus potē tie naturalis ad aliq̄d agendū, quā impotentiā dicimus, q̄ q̄d m defectus, qn̄ ad talem actōem ſubeſt conatus agentis, etiā cauſaȝ defectiuā ſuo mō ↄſtituit.

¶ Caplm̄.xviij. ſubtiliter diſſoluit pulchras cōtra determinata obiectōes. A

Sed ↄtra p̄dictas deciſiones q̄daȝ apparenter militare vident, deus eīm eque libere cauſat actū peccati, ſicut voluntas humana, etiā eque ↄcurrit defectuie, ad ꝑuatōem rectitudinis q̄ deberet ineſſe actui ſicut voluntas humana, Nā ſicut volūtas eā nō dat, ita neqȝ deus. Sequit ergo, ꝙ eq̄ deberet defectus ille imputari deo, ſicut volūtati humane, vel ſaltem deus erit cā defectiua ipius peccati, ſicut volūtas humana. Rurſus, ſecūdo, quicūqȝ cauſat aliq̄d, etiā cā eſt illius qđ ipm̄ cō

comitať tanq̄ʒ ei inſeparabil'r annexuʒ, deus aūt eſt cā quoꝝūdam actuū, quibꝫ eſſential'r annexa eſt malicia. De quibꝫ dr̄.ij. Ethicoꝝ, ꝙ mox noīata cōuoluta ſunt cū malicia, vt ſunt furtū, adulteriū, homicidiū. Amplius tertio, aliq̄ actus ſm̄ ſuā ſpēm ſunt mali, ſed quicq̄d eſt cā alicuius, etiā eſt cā eius qđ ꝯuenit ei ſm̄ ſuā ſpēm, deus aūt eſt cā actus peccati, erit igiť etiaʒ ⁊ cā peccati.

B ¶ Ad pͥmū, q̄uis deus exiſtens cā actus peccati, non det rectitudinē actui, nō tn̄ ipe diceť cā defectiua peccati, defect⁹ em̄ ille nō imputať ei. Nam ad hoc ꝙ defectus culpabilis ꝯn̄s actuʒ imputeť agenti, nō ſufficit ꝙ agens ꝑducat actū, ⁊ ꝙ habeat dominiū eius, nō ignorās etiā eius defectū. ſed vltra hoc req̄riť. ꝙ agēs debeat ⁊ teneať vitare talem defectū, cauſare quoq̄ʒ oppoſituʒ illi⁹ defectus, ⁊ abſtinere ab actu. Quia aūt volūtas ad actū ⁊ eius defectū ſic ꝯcurrit, ꝙ ad vtriuſq̄ʒ oppoſitū obligeť, nō aūt ſic dn̄s deus, vt oſtenſum eſt. Ideo nō ipe, ſʒ humana volūtas, cā peccati ē. Non em̄ ſola ꝑuatio rectitudinis in actu noīat pctm̄, ſed ꝑuatio illius rectitudinis, ad quā ipm̄ agens teneť, Iaʒ volūtas humana, teneť dare rectitudinē quādā ſuo actui, que rectitudo nihil aliud eſt, q̄ʒ actū elici cū illis circūſtantijs, quas lex dictat, cui ſubeſſe hō teneť, de⁹ aūt cū legi nō ſubſiſtit, ad circūſtātias tales nō teneť

C ¶ Ad illud ſ͛o qđ ſcđo obijciebať, maioꝛ illic aſſumpta, quicūq̄ʒ cauſat aliq̄d, etiā eſt cā illius, qđ inſeparabil'r ei annexum eſt, venit intelligenda de annexis poſitiuis, nō aūt in ꝑuatiuis. Maxime aūt qn̄ ꝑuatōes ſunt relatiue, ⁊ attendūtur in oꝛdine ad aliqđ extrinſecū. Nō em̄ oportʒ, ſi aliq̄s cauſet effectū, ꝙ cauſet talem ꝑuatōem, tali mō actui ꝯpetentē. Huius intelligētia facilis eſt ad pͥmiſſa intendentibꝫ

D ¶ Diximus em̄ ſupra, ꝙ actū eſſe malū, nihil aliud eſt q̄ʒ euʒ inoꝛdinate fieri a ſuo agente. Dixim⁹ etiā maliciā eſſe defectū debite rectitudinis, quā deberet a ſuo agente recipe. Adiūximus quoq̄ʒ, ꝙ actus aliq̄s, licet male fiat a volūtate creata, rectiſſime tn̄ fieret a deo. Verū ergo eſt, ꝙ idē actus, bonus eſt in oꝛdine ad vnā cām agentē, malus ſ͛o in oꝛdine ad aliā, Vn̄ non oportʒ, ꝙ ſi aliqđ agens ꝑducat actū, ꝙ ergo ſit cā defectus, q̄ ꝯſeq̄ť actū pcīſe ex oꝛdine ad alterū agens. Iā defoꝛmitas in ꝓpoſito, inſeparabil'r ꝯcomitať ⁊ ꝯſeq̄tur actū ſoluʒ in oꝛdine ad agens creatū, inquātū illud agendo actuʒ, ſꝑ deficiat in circūſtantia q̄s, ꝯcurrit em̄ ⁊ coopať deo ad actū, a quo total'r teneť abſtinere. Productio nāq̄ʒ talis actus, nō deo, ſed creature ꝓhibita eſt. Verbi gr̄a, ſi latro velit interficere diuitē, niſi auferat eius theſauꝝ, famul⁹ de ꝯſenſu dn̄i iimet eū exportare theſauꝝ, ne latro interficiat ipm̄. Hic claꝝ ē, ꝙ idē act⁹ deportatōis ꝓcedit a

duob agentibus, ⁊ q̃uis famulus ſit cauſa totius actus, nō tamen eſt cauſa illius defectus relatiui, qui conſequitur eundē actū in ordine ad lationē deportātem, Unde neq; famulus ibi dici poteſt cauſa peccati, neq; ei malicia actus imputatur, Ita ⁊ p oīa dici poteſt rationabiliter in pposito. E ¶ Alij vero ad dictā obiectionē reſpondent, q nullus actus poſitiuus ſit dabilis, cui annexa eſt eſſentialiter malicia, priuatio eñ rectitudinis debite (quam maliciā dicimus) nulli entitati eſt inſeparabiliter ānexa Nulla enim eſt entitas poſitiua, quā deus operatur cum cauſa ſcđa, quin eam efficere poſſit deus ſine cauſa ſcđa, Et quidem ſi hoc faceret, nullo annecteretur actui iniuſticia, neq; rectitudine careret debita in eſſe; quia deus nulli⁹ debitor eſt, niſi forſan ſibijpſi vt alio loco habet tractari. F ¶ Ad Ariſtotelem vero dicendū, q actus adulterij furti ⁊ homicidij, quo ad id, quod poſitiuū in eis eſt, poſſunt fieri ſine deformitate, vt ſi actus homicidij, qui ē occiſio hominis, fieret a iudice, vel a furioſo; nō eſſet illic deformitas culpabilis ſic etiā de adulterio ⁊ furto ſi de mādato fierent omnipotentis, imo ſi deus entitatem illam, que eſt odiū dei, ſolus cauſaret in volūtate quod eſt īpoſſibile, non eſſet ibi peccatū, neq; actus deformis, Nam ſm Capreolum ſi actus blaſphemie, a ſolo deo produceretur, ille non careret aliquo debito ſibi ineſſe Uerūtamē quia illa noīa furtū adulteriū homicidiū ex ratione ſua quid noīs cōnotant deformitatē ſc; cōtrectare rem alienā, ⁊ abſq; legitima neceſſitate interficere hoīem; Ideo dicit Ariſto. q illa mox noīata cōuoluūtur cū malicia; Poſſunt tamen noīari alijs noībus, talem deformitatem non cōnotantibus vt ſunt occiſio hominis, cōtrectatio talis rei, cōmixtio ſexuū, Et tunc non neceſſario cōuoluūtur cū malicia.

¶ Capl'm xix. apparētē cōtra determinatā veritatem abſoluit obiectionem. A

Contrā tamen aliquā predicta inſtari poſſet, deus ſe ſolo ⁊ per ſeipſum poteſt cauſare actū meritoriū, ergo cū eadem ſit cauſa oppoſitorū; etiam cauſare poterit demeritū, hoc aūt eſt peccatū, Incōuenienter igitur dictum videtur, q deus per ſeipſum, nō poteſt cauſare peccatū, Prima propoſitio hinc probari videtur, quia pro theorica habet, q̄cq̄d deus poteſt cauſare mediante cauſa ſcđa, etiā īmediate poterit per ſeipſum abſq; cauſa ſcđa, Sed deus mediāte voluntate creata, eſt cauſa meriti, Igitur ⁊ meritū ipſe cauſare poterit īmedia-

te per ſeipſum. Rn̄deo in primis apud deū, qui indefectibi-
lis eſt propter infinitatē ſue pfectionis, nō opotet ſi vnū oppoſi
torū quod pfectionē ſonat ei conueniat (vt eſt cauſare actū bonū
ꝛ meritoriū) ꝙ ergo etiā alterū oppoſitorū, apte defectionem ſo
nans, eidem cōuenire poſſit B ¶ Probatio etiā ānexa pec
cat penes fallaciā figure dictionis qꝛ ſub quid virtualiť ſubſumiť
ad aliquid, meritū em̄ nō dicit abſolute ſubſtātiā actus meritorij
ſed cōnotat relationem actus ad ſuum agētem, qui p ipm̄ mereť
deus aūt nō poteſt mereri, qꝛ nō poteſt pficere, pro eo ꝙ extreme
pfectus eſt, vnde cōſequentia non valet, eſtqꝫ ſimilis iſti. Quic-
quid deus poteſt mediāte cauſa ſcd̄a, poterit imediate p ſeipm̄
ſed p cauſam ſcd̄am, poteſt producere actū humanū, ergo per ſe
ipſum ſe ſolo poteſt producere actū humanū, Clariuſqꝫ patebit
defectus forme ſyllogiſtice, ſi ſub maiore ſic ſubſumatur, deus me
diante creatura poteſt pducere actum hominis, inferendo ergo
deus poteſt imediate per ſeipſum producere actum hominis,
Similiter etſi conſideretur, ꝙ deus cauſet actū peccati median
te creatura, non tamen per ſeipſum poteſt cauſare actum pecca
ti, quia peccatum importat habitudinem ad agentem, actū ip-
ſum inordinate producentem. C ¶ Sed quia reſolutio iſta
ad obiectionem predictam, relinquit curſum nature, recurrens
ad quoddam poſſibile extraneum, de quo non intendit obiectio,
que arguit de facto, Ideo potius prime ſolutioni ſtandū eſt, quā
uis tamen vera dicat ſcd̄a D ¶ Per idem quoqꝫ fundamē-
tum, prime ſolutionis reſpondetur ad id, quod precedenti capi-
tulo tertio loco aſſumebatur, quicquid eſt cauſa alicuius, etiā eſt
cauſa eius quod cōuenit ſibi ſm̄ ſuam ſpeciem, hoc nāqꝫ dūtaxat
veritatem habet, de poſitiuis, que abſolute conſequūtur ſpeciem
actus, non autē de priuatiuis, maxime relatiuis, que conſequū-
tur ſpeciem actus, in comparatione precise ad vnū agens, ꝛ non
ad aliud Tale autem eſt deformitas actus, in qua completur ra-
tio peccati, Hec enim cōcomitantur ſubſtantiā quorūdam actuū
in ordine ad agens creatum, non aūt in ordine ad agens increa-
tum. E ¶ Quando etiā illic aſſumitur, ꝙ aliqui actus ex ſua
ſpecie ſunt mali, ad hoc reſpondetur, ꝙ actus ꝛ habitus non reci
piunt ſpeciem ex ipſa priuatione, in qua conſiſtit ratio mali, ſpe
cies naqꝫ actus volūtarij, ſumi debet ab eo, quod per ſe eſt, priua
tio autem que hic deordinatio ſeu deformitas actus dicitur, ex
quo preter intentionem peccantis eſt, per accidens ſe habet ad
actum, debet ergo ſpecies actus ſumi ab aliquo obiecto, cui con-
iungitur talis priuatio, Et ſic defectus peccati, qui dicitur non

eſſe a deo, pertinet ad ſpeciem actus cōſequenter, ꝛ nō quaſi diſ ferentia ſpecifica Simile habitū fuit ſuperius.

¶ Capitulū.xx. demonſtrat cur apud ſomniantes neq̄ʒ ratio neq̄ʒ volūtas eſt libera & q̄ʒ diuerſimode. A

SEcūda cauſa quā diximꝰ tollere ratione voluntarij fuit ſomnus, vnde merito oſtēdendū eſt, q̄uo ea que in ſomnis aguntur, non recipiunt boni vel mali moꝛalis rationem; pꝛo eo ꝙ hec ratio pꝛeſupponit libertatē rationis ſimul ꝛ volūtatis, vt ſcʒ ratio iudiciū ſuū ꝛ examinare poſſit et coꝛrigere, ꝛ ad oppoſitū concludendū media indifferenter poſſe ꝛ inquirere ꝛ inuenta applicare, poſſitq̄ʒ homo abſq̄ʒ impedimēto, rationem applicare ad omnia ea perſcrutanda, que pꝛo negotio occurrenti veniunt cōſideranda, que quidem ſoluto ſomno, homini eſſent pꝛomptiſſima, vbi tempoꝛe ſomni, ſunt in habitu ligato, Hec autem oīa longe deficiunt doꝛmientibus, Undequā uis in ſomnis, habetur aliquis vſus intellectus, id eſt rationis, hic tamen vſus nō eſt in poteſtate hominis, quia non eſt per intentionem volūtatis, rationem applicare potentis ad ea omnia perpendenda, que negotio occurrēti cōueniūt, quales ſunt conditiones allicientes, ꝛ a pꝛoſecutione retrahentes, Sed oīs actus quē habet intellectus doꝛmientis, eſt ex occurſu fantaſmatū, circa quē quidē occurſum ꝑ tūc, nō poteſt facere aliquā imutationē qꝛ ſit ad naturalem cōmotionē ſpirituū ad pꝛincipiū ſenſitiuum naturalē, qđ eſt ſenſus cōis, vel ex īmiſſione boni vel mali ſpūs quoꝝ quidē nullū, ſubeſt poteſtati hoīs doꝛmientis, qui pꝛo tēpoꝛe ſomni, non poteſt ad alia cogitanda ſe diuertere, ſed cogitationi illoꝝ neceſſitatꝰ inherere, que ſibi in dicta cōmotione, vel immiſſione pſentantꝰ. B ¶ Meminiſſe etiā opoꝛtet ꝙ neceſſe ſit quēlibʒ intelligentē fantaſmata ſenſuū interioꝝ ſpeculari ꝑ eo qꝛ intellectus oēm ſuā cognitionē ab eis accepit, In doꝛmiente aūt ꝑpter ligamētū ſenſuū interioꝝ, fantaſmata inoꝛdinata inſurgūt quoꝛū inoꝛdinationē ratio ꝑpter dictū ligamētū ſenſuū, a q̄bꝰ in actu ſuo depēdet, nō poteſt coꝛrigere vel reoꝛdinare Quare etiā ſeq̄tur iudiciū rationis diſtoꝛtū, ꝛ plerūq̄ʒ erroneū, vn̄ q̄uis in ſomnis, diſputatio, argumētatio ve inſurgat ꝛ argumēta ſoluendo, quis habeat aliqua iudicia recta, ſemꝑ tn̄ adeſt aliq̄s defectꝰ alicuius erroꝛis, falſitatis, vel incōſiderationis in actu rationis quē defectū coꝛrigere nō eſt ī ꝑtāte doꝛmiētis Et ſi enī cognitio

intellectus ortū habet a ſenſibus non poteſt eius iudiciū eſſe perfectū niſi quatenus ꝯiūgatur ſue origini .i. ſenſui interiori non impedito E ¶ Neq; iterū cōſenſus dormiētis vel diſſenſus quouiſmodo liber dici poteſt, quia non eſt tunc in poteſtate voluntatis actū ſuū ſuſpēdere, corripere, corrigere, approbare, vel reprobare, Motus em̄ volūtatis, iuxta predeterminata, ſequitur apprehenſionē ꝛ iudiciū ipſius rationis, Ideo ſm ꝙ ſenſus magis vel minus ligātur in ſomno, ſm hoc plus vel minus impeditur iudiciū rationis, ꝛ per cōſequens libertas volūtatis, Quāuis autem imaginatio, que ſomnianti ſpecies rerū ſubminiſtrat, nō ſit ex toto ligata, tamē ex quo in dormiente, nunꝗ; ſenſus ſunt ex toto liberi .i. ſoluti ꝛ ī impediti Ideo etiā rationis iudiciū, nō eſt ex toto liberū, ſed errori obnoxiū, inquātū ſemper, aliqua falſitas iudicio rationis admiſcetur, ꝗuis in aliqua parte verū ſit. D

¶ Et ergo ſi dormiens, alicui rei turpi vel honeſte conſentiat vł diſſentiat, non tamen propter hoc habebit vſum liberi arbitrij, qꝛ ſcʒ ſenſus ex quibꝫ dependet vſus rationis, detinētur ligati, Et ideo nullū iudiciū aīe, ibi eſt liberum, neq; rationis neq; ſenſus cōmunis, Quare neq; liber erit ad ipſum cōſequens motus volūtatis. Ratio p̄dictoꝝ eſt, qꝛ nō eſt in poteſtate hominis dormientis, actus eius, neq; rationis, neq; ſenſus, neq; volūtatis, neq; quo ad exercitiū, neq; quo ad ſpecificationē actus, quare oēs actus eius, longe deficiūt a conditione libertatis, ꝛ libere electionis. E ¶ Sed queret quis hic merito, quō differenter ſomnus, furia, ebrietas, ꝛ paſſio, impediūt vſum rationis, ꝛ arbitrij libertatē. Rn̄deo. Somnus ꝛ furia ſemp libertatē adimunt et vſum rationis, ꝛ ex eadē cauſa, Quia ſic ſenſus interiores ligāt, ꝙ nō pmittūt homini facultatē ſe ad alia cōſideranda diuertēdi, ſed neceſſitatur ea dūtaxat cōſiderare ꝛ taliter, que ꝛ qualiter ex cōmotione humoꝝ offerūtur, Idem quoq; ꝛ ex eadem cauſa operatur ebrietas, qn̄ plena eſt, ſimiliter ꝛ paſſio qn̄ vehementiſſima eſt queadmodū .vij. Ethicoꝝ dicitur ira ꝛ cōcupiſcentie venereorū, quibuſdā inſanias faciūt. F ¶ Quando aūt ebrietas plena nō eſt, neq; paſſio eſt vehemētiſſima, tūc in tanto vſum rationis homini dimittūt in quāto ſenſus ita ſolutos relinquūt, vt ratio coꝝ miniſterio adiuta poſſit ad alia ꝛ aliter cōſideranda diuertere, q; que ꝛ qualiter homini occurrūt Et ergo non adimūt homini libertatē licet rationē obnubilent, ꝛ ei impedimētū p̄ſtent G. ¶ Ex quibꝫ inferre poſſumus, nullū dormientem cōmittere poſſe actū moraliter malū, vel culpabilem, quātūcūq; videatur efficere actui vituperabili conſimilem, qualis eſt cogitatio vł cō

cupiſcentia impudica ad intra, vel pollutio, vel homicidiū aut aliquid huic ſimile ad extra, Idem quoqꝫ iudiciū eſt, quo ad eos actus, qui fiunt per illū ebriū, qui ex toto priuatus eſt vſu libere rationis. D ¶ Unde etiā Ambroſius qñ dicit cauendā ebrietatem, per quā cetera crimina cauere nō poſſumus, loquitur vl' de ebrio, cui nō totus deficit vſus rationis, vel loquitur de operibꝰ que ſimilia ſunt criminibus, quo ad exteriorē effectū, quāuis non ſm interiorē diſpoſitionē rationis ⁊ volūtatis, a qua origo ſumitur totius bonitatis vl' culpe moralis, Et hoc Auguſtinus vult dicens cōtra fauſtū inebriauerūt loth, filie eius, ⁊ ſe neſcienti miſcuerūt, quapropter culpādus eſt quidem, nō quātū ille inceſtus ſed quātum illa ebrietas meretur, Ibi nāqꝫ inſumatur totam culpam in ipſa ebrietate conſtitiſſe Caruit ergo inceſtus exterior ſequens, noua culpa a vitio ebrietatꝭ diſtincta, ⁊ ſibi propria Patꝫ ergo, ꝙ homo tempore plene ebrietatis, nullam poteſt actui ſuo dare maliciā moralem, pro eo ꝙ tūc, nō poteſt habere actū libere volūtatis Et intelligūtur iam dicta de malicia culpabili, quam operans pro tunc dat vel dare poteſt actui, an autē poterit prius eam dediſſe, poſterius diſcutiemus.

¶ Capl'm.xxi. mouet & ſoluit quaſdam contra predeterminata obiectiones A

Sed his obſtare videtur illud Ariſtotelis.iij. Ethicorū Ebrio debētur duplices increpationes, ꝓpter ebrietatem ⁊ alia mala, que ex ea ſunt ſequuta. R̄ndeo. facta in ebrietate, non arguūt nouā culpam, ſed regulariter arguūt cū culpabili inebriatione, cōcurriſſe ab initio deformitatem culpabilem nouā, ſm ꝙ p̄cogitare debuit crimina, veriſimiliter ſm genus ⁊ naturā facti ſubſequutura Unde ſi ſumpto poculo, ſciat veriſimiliter mala ſubſequutura ex iminēti inebriatione, ſi tñ ante inebriationē, culpā nimie potationis, vero dolore penitentiali abſtergeret, tūc ſm quoſdam, propter mala ſubſequentia, apud deū nullius criminis reatū incurreret. B ¶ Patet hoc ex ſil'i de furioſo vl' maniato, q̇ ex culpa ſua maniā vel furiā incurreret, ⁊ ſublucido ſubſequenti interuallo, priorem culpam per penitentiā deleret, Talis nāqꝫ propter mala, ex ſequenti defectu emergentia, nullius criminis reus eſſet, Alioquin poſt primā maniā culpabiliter cōtractā, talis per nullā penitentiā vl' remediū, culpā ſui futurā declinare poſſet, quod aſſerere certe dirum eſt Simile huic datur, ſi bos cornupeta hoīem iterficiat, talis occiſio, culpam nouā in dn̄o nō ponit qꝛ forte dn̄s tam actu

dormit, vel ad ipediendū occiſionē laborat, ſed iudicat eū culpa
bilem fuiſſe, cū eū cornupetā ſciens, nō artius includeret. L
¶ Si dicas, euentus veriſimiliter ex actu ſequens, auget meritū
ꝛ demeritū, ꝛ ꝑ ɔ̄ns bonitatē vel maliciā ipſius actus, habēt er
go etiā actus iſti aliquā maliciā, qua augeant precedētis actus
culpā. Rn̄deo. Talia ſubſequētia mala, nō augent proprie ma
liciam prioris actus, ſed oſtendunt maiorē maliciā actui priori
infuiſſe, inquātū ex tali actu nata fuerūt plura mala euenire, aut
credūtur veriſimiliter ſubſequutura D ¶ Ad verbū autem
Ariſtoteles ſupra introductū. Rn̄det. ꝙ loquitur de nō pleno
ebrio, in quo ſcꝫ aliquid ſupeſt de vſu libere rationis, talis nāqꝫ
ſicut volūtarie duo cōmittit peccata, ita ꝛ duplices ei in penam
debentur increpationes, ꝗuis aliquādo cōtingat eū, minus pec
care ſuo duplici peccato, qꝫ alter vnico ꝛ ſimplici Sobrius naqꝫ
virū occidens plus peccat vnico peccato, qꝫ ebrius hoiem inter
ficiens ſuo duplici peccato, vel dr̄ ſm̄ Ariſto. ij rhetoricoꝝ, ꝙ lex
illa erat cuiuſdam pitaci legiſlatoris, plus ad cōferens. i. vtilita
tem cōem reſpiciētis, qꝫ ad veniā, que merito debetur ebrijs.

¶ Capl̄m. xxij. diligenter inquirit an dormiēti aliqua omiſſio ad culpā iputet. A

Sed an pdicta etiā pcedant in omiſſionibus nunc meri
to ſcrutandū eſt, Et q̇dē nō cōtemnēde auctoritatis do
ctor Guilhelmus altiſſiodorenſis, ſentit nullum hoīem
culpabiliter omittere pro tēpore, quo non poteſt vti ra
tione, etiam ſi ex culpa ſua talem in potētiam incurrat, vnde ſi
quis vel ebrius, vel ex aliqua cauſa volūtaria alias ſm̄ ſe licita,
dormiat, debens ciuitatem defendere, aut hoſtiū aduentū ciuita
ti nūciare, Talis nō peccat intimatione hoſtiū omittendo, ſꝫ pec
cat grauiſſime ſe inebriādo, aut volūtarie ſe dormitioni exhiben
do, ex qua ſciuit vel ſcire debuit, ſe ipediendū ab actu debito, vn̄
ſi caſu excitaretur, ꝛ opus debitū pficeret ex officio ſibi icūbens,
nihilominus ſe inebriando, duo cōmiſit diſtincta peccata, vnū
quidem ebrietatis volūtarie, ſcd̄m vero peccatū pcipitationis,
q volens ſe illi ſtatui vel diſpoſitioni ſubmiſit vnde incurrit ipo
tentiā, qua ex ſe actū ſibi ex officio debitū explere nō poſſet, Idē
quoqꝫ ſentiendū videtur, ſi quis ꝑ actū alias ſibi licitū, ſeipſum
ipotentē faciat ad actū ſuo officio debitū, vt ſi quis nimio ſtudio
litterarū fatigatus obdormiat, ſoporatuſqꝫ actū debitū omittat
pro hora medie noctꝭ, ꝛ exinde graue incomodū ſequatur, talis
vtiqꝫ grauiter peccauit, nō quidem pro hora medie noctis, ſed p

tempore, quo volũtarie diuturnius ſtuduit, q̃ ſibi ad actũ debi-
tum explendũ conueniebat, B ¶ Et quidem iſtud tali proba-
ri poteſt ratione, Sit talis litterarũ ſtudioſus, in caſu ꝓpoſito,
prius in gratia ⁊ charitate dei, cõſtituitur autem ſm caſum, per
peccatũ mortale dei inimicus, ⁊ ei omiſſionis peccatũ iputatur
a deo, ⁊ gr̃a ei auferẽ Nõ videt veriſile ꝙ ꝓ mẽſura q̃ dormit ⁊ nõ
añ iputet ei pctm̃, ⁊ fiat dei inimicus, ⁊ ei auferat gr̃a Quia ſm
Sanc. doc. pma ſcḋe. q. xiij. ar. iij. ad ſcḋm. Sapiẽtia dormienti
nõ infundit, etiã quãtũcũq3 bene diſpoſito, vt de Salomone dor-
miente teſtatur Sanc. doc. qui dñm in ſomno ſibi apparentem,
ꝓ ſapientia impetranda exorauit. Itẽ apud ſanctũ Thomã Sa-
lomon in ſomno nõ meruit, in. iiij. diſ. ix. q. j. ar. iiij Sequit ergo
ꝙ huic vigilanti ⁊ diuturnius ſtudẽti q3 futura expletio actus de-
biti patiebatur nõ aũt dormiẽti peccatũ iputatũ eſt aut dei gr̃a
ei ablata, Dũ eñ ſtuderet radix currebat volũtarij. ꝓpter quam
omiſſio iſta, ei recte iputat. C ¶ Unde nõ pro tẽpore ſomni
ſed ꝓ tẽpore ſtudij peccauit, quo ſe ad ꝑficiendũ actũ debitũ im
potentẽ cõſtituit, Et quidẽ niſi ſic dicatur, tũc neceſſitas vel ipo-
tentia ꝓueniens ex priori culpa nunq̃3 excuſaret a peccato vt ſi
quis volũtarie ſibi dans cauſam egritudinis, iam infirmatus,
nõ excuſaret ab illoꝝ omiſſione ad que ſanus exiſtens fuiſſet ob-
ligatus vt ſunt oratio ieiuniũ peregrinatio ⁊c. Neq3 poſt votum
ſimplex caſtitatis a ſe emiſſum temere cõtrahens, excuſaretur a
peccato in redditione debiti cõiugalis.

¶ Capl'm. xxiiij. inquirendo ventilat difficilẽ obiectionem inter diuũ aquinatem & alios concertantes. A

PRedictis tñ fortiꝰ opponit, ꝓ ſolo illo tẽpore aliquis
peccat omittẽdo ꝓ quo pceptũ ad actũ oppoſitũ ipm
obligat Sed tẽpus ad qḋ pceptũ hũc obligat eſt hora
medie noctꝭ, ſeqꝛ ergo ꝙ ꝓ tũc peccat nõ aũt ꝓ tpe ſtu
dij qḋ ei licitũ erat. Rñdeo. Maior excluſiua, duplicem inclu
dit expoſitẽ, vna eſt affirmatiua, ſc3 ꝙ ꝓ illa mẽſura, q̃s omiſſio
ne peccat, pro qua preceptũ ipm obligat, ſcḋa eſt negatiua, ſc3 ꝙ
alio tempore, quo preceptũ illud nõ obligat, taliter omittẽs nõ
peccat, Et quidem ad affirmatiuã, Dicendũ eſt, ꝙ q̃uis vera ſit
vt iacet, tamen non eſt indiſtincte vera, niſi aſſit poteſtas vel
implendi facultas, quia ſi pro tempore obligationis, non aſſit
facultas, ſed multo potius impotentia, tunc pro tempore obligã-

tionis,iſte nõ peccabit. B ¶Sed huic merito obijcitur, Ex quo nullus obligatur ad impoſſibile,igitur implicat cõtradictionem,ꝙ poteſtas ei deſit pro tpe,quo preceptũ ad actũ oppoſitũ eũ obligat Rñdeo. Non eſt idem dicere,tempus ad quod preceptũ obligat.i.quod in precepto obligationis eſt expreſſum,ꝛ tẽpus quo ipſe vere tali ꝓcepto obligatꝰ, Jam iuxta predicta,quia iſte eſt impotens factus,pro media nocte, Jdeo quãuis ꝓceptuꝫ ipſum prius obligabat ad illam horã,factus tamen ĩpotens,nõ amplius illo ꝓcepto obligatur, ꝗuis preceptũ prius obligabat eum,ad talem horã vel tempus. C ¶Per hoc aũt patet minorem ibi aſſumptam eſſe falſam vt iacet, ſed vera tamen eſt,ſi ſic reformetur,Tempus quod ꝓceptũ iſtud obligatoriũ exprimit ad actũ debitũ ꝑficiendũ,eſt hora medie noctis, Sed ad talem ſenſum,affirmatiua in maiore incluſa,erit neganda in caſu propoſito vt ſtatim ſatis patuit D ¶Scdõ etiã neganda venit pretacta negatiua,in dicta maiore incluſa Nam poteſt quis ꝓ tẽpore ꝓcedente, ante horã noctis,nolle actuꝫ debitũ pro hora medie noctis ꝑficere, Et tũc peccat vt patet, et q̇dem pctõ omiſſionis Et hoc expreſſe determinat. D.S ꝑma ſcd̃e.q.lxxi.ar.v.in corpore. Actus eñ ĩterior volũtatis ex ſolo obiecto maliciã ſuã accipit et ſpem̃, Hoc aũt ĩ propoſito eſt omiſſio volita,et tamẽ conſtat ꝙ tempus illius nolitionis ſit aliud a tempore ad quod preceptũ affirmatiuũ iſtũ obligabat. E ¶Hec aũt reſolutio,ꝗuis apparens ſit, reprobatur tñ a Sancto doctore ſcd̃a ſcd̃e.q. lxxix.ar.iij.vbi vult in ꝑmis,ꝙ ꝓcedens inebriatio,nõ fuit omiſſio. Ad hoc tñ reſpõderent alij, ꝗuis adhuc non omiſit,cõmiſit tamẽ peccatũ omiſſionis inquãtum actũ voluntariũ cõmiſit,ad quẽ nata eſt veriſimiliter ſequi omiſſio, Etſi actus ille volũtarie cõmiſſus,nõ ſit ſm ſe malus,dicetur tamẽ peccatũ omiſſionis ex hoc fundamẽto,qꝛ maliciã nullã habet,ꝗ ratione ſequẽtis omiſſionis. F ¶Quãdo vero ꝑma ſcd̃e.q.lxxi.ar.v.Cõtra hoc obijceret.S.doctor,ſi actus precedens ꝑtineret ad peccatũ omiſſionis,tunc etiã ad eſſentiã alioꝝ peccatorũ actualiũ,ꝑtinerent actus ꝛ occaſiones circũſtantes. Rñdeo. Hoc veriſimiliter concederent iſti,qñ ex ſolis actibꝫ vel occaſionibꝫ vel cauſis ꝓcedentibus,ſumeretur ratio volũtarij in peccato omiſſionis,Neqꝫ eñ incõueniens videtur vel alienũ,ſi eoꝝ que ſunt diuerſarũ coordinationũ,apud moralẽ phm vnũ induat rationẽ alterius,quãdo vnũ ab altero,ſuã accipit ꝓciſe maliciã moralẽ, vt ꝙ ſtudiũ prolixius,dicatur omiſſio intimationis hoſtiũ,que ad ipm ſeqtur Quẽadmodũ ꝑparatio gladij, quã facit vir fortis, annumera-

tur inter actus fortitudinis p viam reductõis G ¶ Qñ etiã dt S.D. tũc incipit ei imputari ad culpã, qñ erat tẽpus operan/ di debitũ Rñderẽt iſti, ꝙ nõ imputaretur ei omiſſio tũc noua im putatõe, ſʒ p reductõem ad antiquaʒ, quã habuit in ſua cã, a cuius voluntario etiã omiſſio ſequens pciſe facta eſt voluntaria. vñ non hʒ aliã imputabilitatẽ qʒ ſit in ſua cã. Sicut in ſilĩ, ſi in debito tem pore q̃s ſe reponat dormitũ, neqʒ tñ ſurgat, nullũ eſt ibi in omiſſi/ one pctm̃, qꝛ in cã ſua nullũ fuit imputabile vel culpabile omiſ/ ſum H ¶ Qñ preterea dt S D. ſi talis. p violentiã excitatus ſurgeret, ꝛ actũ debitũ expleret, nõ omitteret Rñderent, veruʒ eſt hoc apud iudiciũ fori exterioris, in quo ponderatur factũ exteri us, quo latiſſit pcepto humano, in quo q̃dem iudicio, plerũqʒ nõ magis punitur aliq̃s rõne maioris peccati, ſed rõne maioris ꝯſequẽ tis dãni, cuius optʒ fieri reſtitutõem, Uñ punitiões legis hũane et pmiatões nõ attendũtur ad interiorẽ cõſcie diſpoſitõem, qꝛ illa ignoratur, ſed ad exteriorem facti euidentiã. Apud tñ iudiciũ dei, ꝛ etiaʒ phi moralis, vere talis reus fuit peccati omiſſionis, ꝛ iuſte vituperabilis, inq̃ztum voluntarie cãm ſufficientem preſtitit pctõ omiſſionis, q̃zuis p accñs ex cã pter intentõem eius ꝯtingẽter ſu/ pueniente omiſſio ſequuta nõ eſt. Ea aũt que pter intẽtiõem ſu/ pueniũt, ſicut bonitatẽ moralẽ nõ pſtant, ita negligentiã moraleʒ ꝯmiſſaʒ nõ excuſant J ¶ Uñ q̃zuis talis nõ omiſit, vere tamẽ peccauit pctõ omiſſionis, cui cãm ſufficientẽ voluntarie pſtitit, ſi/ cut ille q̃ ante horã ſtatutã voluit omittere, ſed tñ adueniẽte tpe ſtatuto, mutata iam voluntate, actũ debitũ pſoluit. Talis inquaʒ pctm̃ omiſſionis ꝓus incurrit, quẽadmodũ etiã ille vtiqʒ homi/ cida eſt, qui eũ occidere conatur, quẽ alij de manibus ſuis eripiunt

K ¶ Quãdo etiã S.D. dt, ꝙ inebriatio non eſſʒ omiſſio, ſed omiſſionis cã Rñderent, q̃zuis realis inebriatio, nõ eſt ipa ma terialis omiſſio, ſed eius cã. Tñ vel ipa inebriatio vel in ipa eſt pec catũ ꝛ culpa ipſius omiſſionis. No q̃dem eius omiſſionis q̃ eſt. ſed que veriſimiliter eſt futura, a qua inebriatio hʒ ſecũdã maliciam actus ꝓo ſtudẽdi alias licitus, ab ea accipit dũtaxat vnã maliciã

L ¶ Hanc reſolutõem omnino fouere videtur D.S pª 2ᵉ. vbi ſupra dicens. Qui vult aliquid, cũ quo aliud ſimul eſſe non pt, ex ꝯſequenti vult illo carere, niſi forte nõ ppendat, ꝙ p hoc qd vult facere, impeditur ab eo, qd facere tenetur, in quo caſu poſſet pneglĩgẽ tiam culpabilis iudicari. Ecce ꝙ nimis ſtudiũ protrahens, vel vult intimatõem hoſtiũ omittere, vel per negligẽtiaʒ redditur cul/ pabilis. Negligentia aũt ad omiſſionẽ pertinet. Hec ſub diſputa tiua ventilatõe dicta intelligantur

¶ Capl'm .xxiiij.plures et quidē pulcherrimas diſſoluit difficultates. A

P'Ro maiori tñ expreſſione eoꝝ que dicta ſunt, eſt q̄dam digreſſio facienda. Suppoſitū nāq; fuit in p̄cedentib⁹ p fundamento, φ ex his que dūtaxat ſunt volūtaria in ſua cā, nulla ꝯcludit moralis malicia, niſi quatenus in cā fuerit aliq̄d culpabile ꝯmiſſum. Et hoc declaratū extitit in his malis, q̄ extra vſum rōnis in ſomno vel in furia ꝯmittuntur. Sꝫ ꝓfundius ꝯtēplāti apparebit idem fundamentū eſſe veriſſimuꝫ etiā in his q̄ ſ'm ſe mala ſunt, ꝛ fiūt cū vſu rōnis, qñ volūtas in ea ſ'm ſe nō inclinat, ſed poti⁹ abhorreat ꝛ abhominet̄ pro eo, φ ſ'm ſe ſumpta nullā hñt rōnem appetibilis. Uerbi grā, ꝓpter neceſſitatē reipublice, quis reuelat ſecretū, p q̄ð vel ego vel ꝓxim⁹ incurrit infamiā, aliq̄s metu mortis iminentis fugiens inimicos innitus frangit vaſa p̄cioſa ꝓximi, quoꝝ valorē impotens eſt refundere. Medicus ꝓximū afficit dolore ꝛ triſticia, incidēdo vel mutilando. B ¶ Et q̄dem manifeſtū eſt, φ p̄dicta incōmoda ꝛ ſil'ia, nō ſunt ſic in ſeipis volūtaria, quēadmodū eiectio mercīū volūtaria eſt, q: eiectōem q̄s eligit ꝛ vult, tanq̄ꝫ mediū neceſſariū ad ſaluandū vitā, ſed ſunt hec p̄dicta ꝛ ſil'ia dūtaxat voluntaria in ſua cā, vt p̄us declaratū extitit. Cum ergo rō volūtarij, ſit eſſential'r p̄ſuppoſita bonitati ꝛ malicie morali, cōſequēs eſt talia dici bona vel mala, p̄cīſe in ſua cā, ad quā de neceſſitate ſequūt̄ cuꝫ reniſu volūtatis. Uñ bonitas vel malicia taliū ex ſua cauſa menſuranda eſt. C ¶ Qñ ergo cā p̄dictoꝝ ꝛ ſimiliū iuſta eſt, conſequens eſt ōmia illa ꝯtingere abſq; culpa. Nō eī ōme volūtariuꝫ in ſua cā (etiā ſi ſ'm ſe malū ſit) mox ex hoc ad culpā deputat̄ operāti, q: habuit in poteſtate cām eius nō ponere. Nam vltra hoc req̄ritur, φ debuit eam nō ponere, ſed vitare. Nō ergo eſt moral'r malum in detrimentū alterius' ꝯſentire, qñ dānū illud ad actū iuſticie vel charitatis ad quē teneor, ſequit̄ ex neceſſitate materie, dūmodo detrimentuꝫ ipm ſ'm ſe diſpliceat nec aliter placeat, q̄ꝫ ſ'm φ eſt in ſua cā D ¶ Ad q̄ꝫ talis p̄t adduci pſuaſio. Null⁹ artifex vel prudens operator, debet omittere inchoatōem aut ꝓſecutionē boni opis, propter defectus ꝯſequentes ex neceſſitate materie, niſi forſan talis defectus p̄ponderaret bonitati opis. Neq; eñ ex eo artifex omittit fabricatōeꝫ gladij vel ſerre ex ferro, eo φ rōne ferri rubiginē ꝯtrahat. Cū ḡ iuxta caſus poſitos, p̄dicta mala ſequūtur ad actus iuxta ordinē iuſticie ꝛ charitatis debitos, ex neceſſitate materie ꝛ circūſtātiaꝝ eius, conſequens eſt, φ ꝓpter illa.

mala euitanda, vir prudens nõ debet actus illos omittere moraliter bonos ⁊ debitos E ¶ Sed ꝯtra p̄dicta inſtat, q̃ ſi talia mala excuſarent a culpa, hoc ꝑ tanto ꝯtingeret, q: in eis cauſa eſſet ſic volũtaria, ꝙ nõ eſſ; volũtarius eius effectꝰ. Sed hoc eſſe nõ p̄t in cauſis, ad quas cognoſcit ex naturali neceſſitate ſeq̃ ipos effectus, ſicut eſt in ꝓpoſito. Nã ꝯmunis maxima eſt, quicunq; vult añcedens, etiã vult ꝯſequens, qḋ ſcit ſequi ad añcedẽs Hic in p̄mis videtur, ꝙ ad maximã introductã eſſe veraz, requirit ſm doctorẽ ſubtilẽ, ſcḋo ſen. diſ. vj. ꝯñam eſſe volitaz, Jam in ꝓpoſito agens mallet ꝯñam nõ valere, id eſt actus p̄dictos ꝑficere abſq; leſione alicuius ſubſequẽte F ¶ Deinde r̃ndet ad maiorẽ, ꝙ effectus ꝑ hoc excuſat a culpa, q: nõ eſt volũtarius in ſeip̄o id eſt volitus, ſed potius eſt nolitus, ſed ſi ſit volũtarius, hoc dũtaxat erit in ſua cã, nõ q̇dẽ ſm ꝯditõem electã in cã, ſed ſolum ſeq̇tur ex neceſſitate materie ex tali cã. Ad qḋ multũ valet ſi agens nõ teneatur, deffectũ talẽ ꝑ omiſſionẽ actus vitare. ſicut ſupponit in ꝓpoſito vñ talis effectus p̄ncipal'r excuſat ꝓpter bonitatem ſue cauſe que preponderat malicie effectus, ad eã neceſſario ꝯſequentis. Et quidem hoc nõ de bonitate ſuperogatõis, ſed de bonitate actus debiti, ad quẽ q̇s tenet accipiendũ eſt. Dico aũt debiti, ꝓpter ſpẽale p̄ceptũ officij, ſicut paſtor tenet audire ſubditũ, aut ꝓpter debitum charitatis. ſicut frater p̄ſentatus eũ tenet audire, qui al's forte idoneũ ꝯfeſſorẽ nõ inueniret G ¶ Ad minorẽ ṽo dicenduz ꝙ ſtat cãm eſſe volũtariã in ſeipſa. ⁊ tñ eius effectũ eſſe inuolũtarium ĩ ſeip̄o, id ẽ nolitũ. q: ex volũtario cauſe, nõ infert volũtariũ in effectu, niſi ſm eſſe qḋ effectus h; in cã Jam q̇s vellet euaſioni hoſtiũ, ſil'iter ⁊ ꝓpalatõi veritatis, ad quas ſm ordinẽ iuſtitie tenemur, tale detrimentũ ꝓximi nõ eſſe annexuz. Vñ ⁊ ꝯditio cauſe ex qua ſeq̇tur leſio, nõ eſt electa ab agente, ſed potius repudiata, vel potius diſplicẽter tolerata. H ¶ Ex p̄dictis plana nobis relinq̇tur via ad accipienduz, quõ reſolutio ſeminis ꝯſequens ad diſputatõem, vel ꝑtractatõem penitẽtialẽ in ꝯfeſſione de rebꝫ venereis, iudicanda ſit culpabilis vel excuſabilis. Si nãq; ip̄a audientia vel diſputatio abſq; culpa fuit, reſolutio cõſequens ex diſpoſitõe naturali humane ꝯplexionis, cũ diſplicentia volũtatatis procul dubio etiã ſine culpa erit. Seq̇tur eñ ex neceſſitate materie, ſm ꝯditõem nõ amatã in cã. Et q: volũtas eſt p̄ncipale p̄ncipiũ actiuũ hominis inq̃ztum hõ. Talis aũt macula ꝯtra volũtatem ſuſtinet, ꝯſequens ex p̄dictis eſt, ꝙ potius debeat dici hmõi reſolutõem pati q; agere, Jam culpa potius his que agimus, q; his que patimur aſcribit J ¶ Ratio fundamentalis p̄dicto

rum eſt, q2 nõ tenemur actus illos debitos omittere, ꝑpter reſolutionẽ ex cõplexione ſubſequentẽ, dũmodo illa volũtati diſpliceat. Predictis ꝯſonat Petrus de Palude ſcđo ſententiaꝝ, diſtin. xxiiij. q. iiij. vbi ſic đt. Si aũt cogitatio ineſt ſibi ꝑpter rem bonã et neceſſariã, puta ꝑpter audientiã ꝯfeſſionis vel ꝑdicatõem inſtantẽ, vl' hmõi, videt̃ ꝙ ſi ex debilitate retentiue, ſentiat ſe diſponi ad pollutõem, debet fugere cogitatõem ꝛ loquutiõem, ex quibꝰ illa tentatio ſurgit, ſi ad id al's nõ teneat̃, quẽadmodũ ad horam tenet̃ hõ dimittere ꝯſilia, ꝑpter ſcandalũ vitandũ in alio, ꝛ multo magis in ſeipſo Quãuis iſtud ſit graue, vt ꝑpter tales tentationes in quibus homo patitur, ꝛ nõ agit, dimittat homo bona facere. Hec ille.

¶ Capl'm. xxv oſtẽdit effectũ intđũ in ſe eſſe culpabilẽ, qui tamẽ in ſua cauſa acceptus eſt moraliter bonus A.

SEd merito hic quereret aliqs, an talis reſolutio ſeminis, ꝑdicto mõ originata, mereat̃ dici moral'r bona Idẽ quoq3 dubitari poſſet de fractõe vaſoꝝ, ꝛ de alijs q̃ tacta ſunt in exemplis ꝑ̃habitis. Dicit hic dñs Cancellarius Parriſienſis, ꝙ ſit meritoria, debet ergo merito ſentiri bona. Hoc alij poſt eũ ſcripſerũt viri eruditiſſimi, Aliquos aũt Pariſienſes inuenio ſcripſiſſe ꝯtrariũ, ſc3 ꝙ pollutio noturna exorta ex cogitatione honeſta, laudabili, luxurie, puta ex cogitatõne penitentiali vel deteſtatiua, nõ eſt actus bonus B ¶ Et q̃dẽ ꝑ iſtis adducere poſſum aliquas ꝑſuaſiones Nam q̃ztum apparet, nolitio ſiue diſplicentia imediate cadens ſuꝑ talem pollutõem, quã etiã pollutionẽ hõ potiꝰ đr pati q3 agere. Hec inquã nolitio maioris virtutis eſſe debet, ad faciendũ pollutõem eſſe inuolũtariã, ꝛ ꝑ conſequens neq3 bonã neq3 moral'r malã, q3 volitio ſolũ cadens ſuper cãm pollutõis, faciet eã volũtariã, ꝛ ꝑ ꝯſequens moral'r bonam. Preterea, nõ omis effectus natural'r ad actũ moral'r bonũ ꝯſñ, ſtatim efficit̃ moral'r bonꝰ, alioq̃n in caſu quo dormire eſſ3 moral'r bonũ, etiã ꝛ ſtertere ꝯſequẽs eſſet moral'r bonũ. Sed q2 bonũ debet eſſe ex integra cã ꝛ cõpleta, ad hoc ꝙ effectus ꝯſequens dicat̃ moraliter bonus, debet eſſe intentus ꝛ rõni ꝯueniens, nõ aũt diſcõueniens aut indifferens. Hoc aũt pollutõi videt̃ deficere in caſu ꝑpoſito. Et q̃dem hec inq̃renda relinquo ſtudioſis C ¶ Ex prioribus determinatis final'r inferamꝰ in ꝑpoſito nihil referre. an ad iuſtã cãm pollutio in ſomno ſequat̃ vel in vigilia, q̃n neutri adeſt vel ſuccedit conſenſus vel voluntatis ꝯplacentia. Si queras

ſuppoſito ꝙ talis pollutio ſomni nõ ſit moraliter mala, an etiã talis conſenſus in eam vt talem preteritam vel futuram, ſit moraliter malus, Similiter in alio exemplo, an ꝯſenſus in fractionem vaſorũ ſic factã vel futuram, ſit moraliter malus Rñdeo Habitũ eſt ſuperius, ꝙ ex ſolo obiecto, actus interior ſuã bonitatem recipit vel maliciã, Jam ſic eſt, ꝙ per ratione cui ſemper in actu ſuo conformari debet voluntas, accipi poteſt preciſe illa pollutio, ſm ꝙ habet eſſe in ſua cauſa, ⁊ tunc conſenſus in eam, videtur moraliter bonus, Si autem accipiatur ſm ſeipſam abſq; relatione ad ſuam cauſam, vel ſi accipitur per relationem ad delectationem in ea cõſiſtentem, Et quidem tunc conſenſus eſt malus, vel ex malo obiecto, vł ex malo fine, vnde patet reſponſio ad queſitum primũ. D ¶ Similis quoq; eſt ſolutio ad dubiũ ſcdm Nam bonitas interioris conſenſus, accipienda eſt ab obiecto, ſcȝ ab exteriori fractione vaſorũ, Jam illa ſm ſe accepta, vel pertinet ad prodigalitatem. ſi vaſa ſunt frangentis, vł ad iniuriam proximi, ſi ſint alterius, Secũdũ eſſe tamẽ quod habet in ſua cauſa, talis fractio conſona eſt rationi, vnde conſenſus in eam, pmo modo acceptam ⁊ eſt malus ⁊ faciẽs exteriorem fractionem moraliter malam. Cõſenſus vero in eam ſecundo modo acceptam videtur moraliter bonus, ⁊ facere exteriorem fractionem moraliter bonam, ꝗuis hoc tanq; dubiũ hic relinquimus propter rationes ſtatim prius adductas. E ¶ Sed contra ſcdam partem huius ſcde reſponſionis, veriſimiliter quis inſtabit tali modo, Omne diſcõueniens rationi ⁊ volũtariũ, eſt moraliter malũ, ſed fractio vaſorũ ſcdo modo accepta, eſt talis Igitur eſt moraliter mala, ſimiliter ⁊ conſenſus in eam. Rñdeo. Maior eſt vera de tali voluntario, a quo ſic liberũ eſt homini pro tunc abſtinere ⁊ ipſum declinare, vt nullo precepto altiori aſtringatur ad talem actum voluntariũ, ad quã de neceſſitate ſequatur tale malum, Jam in propoſito homo aſtringitur ex diuini ⁊ naturalis iuris precepto, ad ſaltum vel fugam, vnde ex neceſſitate ſequitur fractio vaſorũ, ⁊ ſic talis fractio eidem non imputatur, Simile eſt in eiectione merciũ que ſm ſe repugnat rationi ⁊ tamen voluntarie facta in ſalutẽ noſtram non eſt moraliter mala.

¶ Caplm xxvi. oſtendit qũo volũtas aliquid vult ſub ratione mali, & qũo voluntas poſſit eſſe mala intentione finis exiſtẽte bona A

Diſcuſſis duabus priorib⁹ particulis preaſſumpti tri/partiti verbi Ariſtotelis, que locum proprie habent in actibus interiorib⁹, reſtat pertractanda tertia qua dicitur, ꝙ in actione bona agens debet agere non ſolū eligens.i.libere, ſed etiā eligens propter hoc, id eſt propter finē cōuenientē.id eſt ꝙ opus ꝑ actū interiorē referatur in bonū finē Quia autē finis eſt appriatū obiectū intētionis, ideo in idem ſimpliciť incidūt, actū ee bonū ex fine, ⁊ intentionē eſſe bonā que in actu cōcurrit. Quia aūt electio ꝗuis ſit medij tamē intentionem finis ſecū formaliter habet, tanq̄ actū cui ſubordinatur, vľ virtualiter eum includit (vt ꝑma ſcđe.q.lvi.ar.iiij. ad quartū ſatis inſinuatur) Ideo ſtat electionem eſſe malam ratione obiecti ſcʒ medij, vbi tamen intentio ſit bona ex fine, qui eſt ſuū propriū obiectum, ⁊ econtra electionem eſſe bonam ratione ſui obiecti, ⁊ intentionē eſſe malam, vt qui vult ſubuenire pauperi per elemoſynam, propter vanam gloriam, Nam talis vult id quod ſm ſe bonū eſt ſcʒ elemoſinā ſub ratione mali vt. S.D. ꝑma ſcđe.q.xix. ar.vij.ad ſcđm pulchre declarat. B ¶Sed huic vltimo obſtare videtur cōmunis illa propoſitio Doctoris ſancti que ponitᷣ ꝑma ſcđe q.viij.ar.primo, ad hoc ꝙ voluntas in aliquid tendat, requiritur ꝙ apprehendatur in ratione boni, Igitur incōuenienter dicitur hic, ꝙ volūtas tendat in aliquid ſub ratione mali. Rñdeo. In malo duo cōſiderantur, primū eſt formale ſeu ratio formalis in malo, ⁊ eſt priuatio ſeu carētia alicuius debiti ineſſe Aliud vero eſt materiale quoddam tali priuationi ſubſtratum, in quo ſcʒ priuatio inuenitur. Contingit autem idem materiale quod eſt ſubſtratū priuationis, comparatū ad aliquod ordinatum ipſum, inducere rationem finis, ⁊ per cōſequens inducere rationem obiecti formalis per comparationē ad actū voluntatis qui vtiq̄ finem habet pro ſuo formali et principali obiecto. Et quidē inter hec duo ea eſt differentia, ꝙ per materiale in ipſo malo, prouocatur ipſa volūtas ad proſequēdū ipſum, vbi econtra per formale quod erat priuatio alicuius debiti ineſſe, voluntas potius retrahitur a proſecutione eius q̄ʒ alliciatur, Quando ergo dicit. S. Doctor, ꝙ volens elemoſinā propter vanam gloriā, velit bonū ſub ratione mali, non eſt hoc ſm proprietatem loquutionis accipiendū, quaſi aliqd vellet propter rationē mali ei annexam, que appetitū ipſius alliceret, ſed ad hunc ſenſum impropriū, ꝙ voluntas vult bonū ſub ratione mali, id eſt ratione eius quod eſt malū, ſcʒ ratione glorie inanis, que eſt mala, Nō tamen vult bonū ratione malicie que annectitur glorie, q̄ʒ illa potius re

uerberat voluntatē q̄ꝫ eam alliciat, Patet ergo q̄uo dans elemo-ſinam propter vanā gloriam, vult bonū ſub ratione mali, ꝛ ergo q̄ꝫuis videatur habere bonā voluntatē, habet tamen malā intentionem. C ¶ Sed querit hic aliquis an volūtas poſſit eſſe mala, intentione exiſtente bona. Rn̄deo. Quedā eſt intentio determinata, quādo ſcꝫ nō ſolū finis eſt determinatus, ſed etiā eſt certū mediū prefixū ad eū, Et q̇dem, hec intentio, vtrūq̄ꝫ habet pro ſuo obiecto ꝛ finem ꝛ mediū, vnde ad eius bonitatē tam finis q̄ꝫ mediū debet rationi conſonare, Et quidem ſi vno actu voluntas feratur in finē ꝛ mediū determinatū, tūc ab vtroq̄ꝫ debet recipere bonitatē ſuā ꝛ maliciā, Quia tamē intentio nominat actum illum vt reſpicit finem, volūtas vero ſeu velle nominat eūdem, vt reſpicit mediū, ideo ſi finis ſit bonus mediū vero malum, tunc voluntas quidem ſeu electio erit mala, intentio vero bona, ecōtra vero erit, ſi mediū ſit bonum, finis vero malus, In vtroq̄ꝫ tamē caſu actus ille ſimpliciter malus eſt, vnde patet ad queſitum, ꝙ intētione quam determinatā dicimus exiſtente bona ꝛ voluntas ſeu electio etiā erit bona, ſimiliter ꝛ actio exterior eam cōſequens bona erit, Alia vero eſt intentio quam diximus indeterminatā, vt cū finis intenditur, ſed media ad ipſum nōdum ſint excogitata, ꝛ certe talis intentio poſſet eē bona, vbi tamen velle ſequens eſſet malū, verbi gratia, ſi primo intendo ſubleuare pauperem, poſtea ad finem illū pro medio adinueniā furtū tunc quidem velle ſubſequens malum eſt cum tamen intentio ex qua procedit bona fuit. D ¶ Sed querit hic merito aliquis ſi forte in caſu propoſito mediū adinuentū ſit bonū, tunc certū eſt voluntatem ex illo medio tanq̄ꝫ obiecto eſſe bonam, dubitari tamen poſſet, an voluntas illius medij, haberet etiam bonitatē ex fine prius intento. Rn̄deo ſi volūtas medij ſit originata ex intentione illius finis, tunc illa volūtas habet bonitatē ex fine, ex quo em̄ cauſa efficit ꝛ informat ſuū effectū, ideo intentio que habet finem pro ſuo obiecto, cōicat bonitatē finis, voluntati ipſius medij ex ea ꝓcedenti, Si vero volūtas medij non ſit originata ex tali intētione, tūc non videt̃ q̄uo finis intētus afficiat aliqua bonitate talem volitionē ſubſequentem. Ratio vtriuſq̄ꝫ eſt, q꞉ ex ſola relatione actus in finē, finis afficit actū bonitate vl' malicia.

¶ Capl'm.xxvij. differētiā oſtēdit elegāter, inter relationē actualem, virtualē, & habitualē alicuius in finē A.

VT autē planū fiat quotuplex ſit relatio in finem, ⁊ qua
lis debeat eſſe relatio, per quā finis bonitatem ſuā cō/
municat actui, plurimū valent verba Sancti docto/
ris in de virtutibus q.ij.ar.xi. vbi ſic inquit. Ad ſcdm
dicendū, ꝙ oīa ſemꝑ actu referre in deum, non eſt poſſibile in hac
via, ſicut non eſt poſſibile, ꝙ ſemper de deo cogitetur, hoc enim
pertinet ad ꝑfectionē patrie, ſed ꝙ oīa virtute referātur in deum
hoc pertinet ad perfectionē charitatis, ad quā oēs tenentur, Ad
cuius euidentiam cōſiderandū eſt ꝙ ſicut in cauſis efficientibus
virtus prime cauſe manet in omnib⁹ cauſis ſequētibus, ita etiā
intentio principalis finis, virtute manet in omnibus finibus
ſecūdariꝭ. vnde quicūqꝫ actu intendit aliquē ſcdariū finem, vir
tute intendit finem pricipalem, Sicut medicus dū colligit her
bas, actu intendit conficere potionem, nihil fortaſſis de ſanita
te cogitans, virtualiter tamen intendit ſanitatē, ꝓpter quā po
tionē dictat, Sic ergo cū aliquis ſeipſum ordinat in deū ſicut in
finē, in omnib⁹ que ꝓpter ſeipſum facit, manet virtute intentio
vltimi finis, qui eſt deus, vnde in omnibus mereri poteſt ſi cha
ritatem habeat, hoc ergo modo apoſtolus precipit ꝙ omnia in
dei gloriam referantur. Ad tertiū dicendum aliud eſt habituali
ter referri in deū, ⁊ aliud virtualiter, habitualiter enim refertur
in deum, etiam qui nihil agit nec aliquid intendit, vt dormiēs
Sed virtualiter aliquem referri in deum, eſt agentis propter
finem ordinatum in deum, vnde habitualiter referre in deū non
cadit ſub precepto, ſed virtualiter omnia referre cadit ſub pre/
cepto charitatis, cum hoc non aliud ſit q̄ꝫ deum haberi vltimū
finem. B ¶ Ex iſtis patet, ꝙ ſm. S. Doct. triplex eſt relatio
in finem, prima eſt actualis, ſcda virtualis, tertia vero habitua/
lis, his concordat Doctor ſubtilis ſcdo ſentē. diſ. xli. ſic dicens,
Actus poteſt referri in finem, vno modo actualiter ſicut cogi/
tans actu de fine diligit eum, et vult aliquid propter illum.
Alio modo virtualiter, ſicut quando ex dilectione finis, deuen/
tum eſt ad volitionem huius entis propter finem (exemplificat
autem) puta ex cognitione ⁊ dilectione dei pertinente ad por/
tionem ſuperiorem, portio inferior conſiderat talem actum pu
ta penitētie aſſumēdū et poſtea exeqt̄ illū volēdo, nō tn̄ tūc referē
do in deū, q2 nec tūc actualit̄ cognoſcit̄ nec diligit̄. tertio mō ha
bitualit̄, puta ſi oēs actus referibiles in finē manētes cū charita
te q̄ eſt ꝑncipiū referendi dicat̄ referre habitualiter hec ipſe. C
¶ Unde patet ꝙ apud vtrūqꝫ doctorē ad habitualē relationem
alicuius actus in finē, ſufficit eū coexiſtere habitui, cuius eſt re/

ferre in finē, dūmodo tñ actus ſit capax talis relatōis. Vñ pctm veniale habentis charitatē, non referẗ habitual'r in deū. Actualis aūt relatio in finē qualis ſit ab vtroqꝫ doctore ſatis explanatū eſt

D ¶ Sed de relatōe virtuali, an ꝑ oīa iſti doctores ꝯueniāt inquirendū eſt. Apud doctorē ſubtilē apparet, ꝙ ad virtualē relationē actus in aliquē finē, neceſſariū ſit ꝙ amor talis finis fuerit original'r cā effectiua volitōis talis actus Et idem videẗ ꝑtendere. S. D. in paſſu pallegato, qñ introducit, ꝙ in efficientib⁊ virtus ꝑme cauſe manet in oīb⁊ cauſis ſequentib⁊, ⁊ quicūqꝫ intēdit finē aliquē ſecūdariū, virtute intendit finez ꝑncipalē. Ad idē tendit ſuū exemplū, vbi dt, ꝙ medicus nihil cogitans de ſanitate, quādo intendit conficere potionē virtual'r intendit ſanitatez In oīb⁊ iſtis nihil aliud ꝑtendere videẗ S D. qꝫ ꝙ ex actu intētionis quē quis habuit circa finem ꝑncipal'r deuenit ad intentionem vel volitionē finis ſecūdarij ad modū al's expreſſum, inqꝫtū ꝑus exiſtēs in actu reſpectu finis ꝑncipalis. ci⁹ ꝟtute mouet ſe in actū reſpectu ſecūdarij finis ſeu medij ad finē ꝑncipalē

¶ Caplm. xxviij inquirit an omnis actus habētis charitatē ſit meritorius vel demeritorius.

A

Sed ꝯtra iſtud videẗ ſanc. doc. ſcd'o ſen. diſ. xl. arti. vltio ad ſextū, vbi ſic inqt Nō ſufficit oīno habitualis ordinatio actus in deū, q2 ex hoc qđ eſt in habitu, null⁹ meretur, ſed ex hoc ꝙ actu operaẗ. Et ſubdit ad ꝓpoſitum. Nec tñ oportꝫ, ꝙ intentio actualis ordinans in finem vltimū ſit ſemꝑ ꝯiūcta cuilibet actioni, q̄ dirigiẗ in aliquē finē ꝓximū, ſꝫ ſufficit ꝙ aliqñ actual'r oēs illi fines in finē vltimuz referanẗ, ſicut fit qñ aliq̇s cogitat ſe totū ad dilectōem dei dirigere, tūc q̇cq̇d ad ſeipm ordinat, in deū ordinatū erit. Et ibidez in corpore q̄ſtionis dt Cū charitas imperet oīb⁊ virtutib⁊, ſicut volūtas oīb⁊ potentijs, opꝫ ꝙ q̇cquid ordinaẗ in finē alicuius virtutis, ordineẗ in finē charitatis, ⁊ cū oīs act⁹ bonus ordineẗ in finē alicui⁹ virtutis, in finē charitatis ordinat⁹ remanebit, ⁊ ita meritori⁹ erit ⁊cē Concludens ex hoc, ꝙ oīs act⁹ bonus in habente charitatē erit meritorius, ⁊ ꝙ oīs actus habētis charitatē, eſt meritori⁹ ſi ſit bon⁹, aut demeritorius ſi ſcꝫ ſit venialiter malus. Et hoc idē ſentit in de malo q. ij. ar. v. ad ſeptimū, expreſſe dicens In habentib⁊ charitatē oīs actus eſt meritori⁹ vel demeritorius. B Ex iſtis ꝯtra ꝑdicta tale ꝑt fieri argumentū. In habente charitatem oīs actus moral'r bonus eſt meritori⁹ ex relatiōe ad ſuū finem

vltimũ. Sed ꝯſtat, ꝙ nõ omis actus moralr bonus, habẽtꝫ charitatem, originaſ effectiue ex amore dei ſup omnia, vt cũ virtuoſus politica virtute iam nouiter baptiſatus, ex habitu ꝑcedente ꝛ rõne naturali, ſoluit debitũ, reddit alteri qđ ſuũ eſt, honorat parentes. Seq̃tur ergo actũ referri in finẽ, ꝛ ab eo ſuã recipe bonitatem, ꝛ tñ actũ ex amore illius finis originalr nõ ꝓcedere effectuꝫ

C ¶ Et q̃dem his nõ obſtãtibꝫ, q̃cquid ſit in bonitate ſupnaturali ꝛ meritoria. quã dat charitas, tñ ea que dicta ſunt de relatione virtuali, veritatẽ habẽt quo ad bonitatẽ politicã moraleꝫ ſeu Ariſtotelicã, de qua in oꝑe p̄ſenti ꝑncipalr intendimꝰ. Quõ nãqꝫ finis aliq̃s, dabit actui bonitatẽ, cuius ipe finis nõ eſt cã finalis, id eſt, ꝑpter quẽ actus nõ eſt ꝑductus. Qñ aũt ex intẽtõe vel amore alicuiꝰ finis, nõ eſt deuentũ ad ꝯſtitutõeꝫ actus, certe talis actus nõ eſt ꝑpter talem finẽ ꝑductus. Cauſalitas nãqꝫ finalis in hoc ꝯſiſtit, ꝙ finis ſit grã cuius, id eſt amore cuius aliq̃d fit. Vñ vt alibi clare oſtenſum eſt, impoſſibile eſt finẽ eſſe cãm finalẽ alicuius effectus, niſi amor vel deſideriũ illius finis, ſit cã actiua orignalis eiuſdẽ effectus. Nõ ergo apud Ariſtotẽleꝫ actus referri p̄t in hũc vel illũ finem, ꝛ ꝯſequenter ex tali relatõe bonitatẽ moralem recipe, niſi amor talis finis ſit cã effectiua originalis illius actus, ita ꝙ actus ille poſitus nõ eſſet, niſi amor illius finis, vel adeſſet vel ꝑceſſiſſet, alioq̃n finis dabit bonitatẽ actui, nõ ꝑ cauſalitatẽ finalem, id eſt cuiꝰ nõ eſt cã finalis, ꝛ qui ꝑpter eũ factꝰ nõ eſt, que abſurda videnſ oĩa. Verbi grã, ambulatio actus q̃dam eſt, ad multos fines ordinabilis, puta ad ſanitatẽ, ad lucrum, ad voluptatẽ, inter illos fines ille ſolus dabit ei bonitatẽ vel maliciam, qui eſt ab ambulante amatus vel intentꝰ, ꝛ ex cuiꝰ intentõne vel amore actus ambulãdi originalr ꝑcedit. Vñ ſi inter illos fines ambulans ſanitatẽ dũtaxat intendebat, alij duo fines q̃ ſunt lucrũ ꝛ voluptas, nulla bonitate vel malicia actũ ambulatiõis afficere poſſunt, cũ omino ꝑ accidẽs ſe habent ad illã ambulatõem Et q̃dẽ quo ad bonitatẽ moralẽ ita ſentiendũ eſt

¶ Caplm.xxix. inquiſitiue ventilat queſtionẽ an omis actꝰ bonus habẽtis charitatẽ ſit vite eterne meritorius. A

Sed de bonitate ſupnaturali quã meritoriã dicimꝰ dicta. D. inducta ex ſcđo ſententiaꝝ videnſ afferre difficultatẽ. Et q̃dem ſi illa exponãtur ad methaꝫ coꝝ q̃ ex q̃ſti. de virtutibꝫ ꝑus iducta ſunt, nulla remanet difficultas Quia tũc illi ſoli actus, ad quos ex charitatiua relatõe in deũ eſt-

deuentū a doctore dicerent meritorij. Sed ſi accipiant ad intētiones argumenti in oppoſitū, tūc forſan poſſent tanq̄ a S. D. retractata relinqui, ⁊ haberet ꝯcordia cū alijs doctoribꝫ, Scoto ſcʒ et Durando, vult nāq̄ Durādus, ꝙ ex quo actus facilius ꝯtrahit maliciā q̄ȝ bonitatē, ⁊ circūſtātia infidelitatis, nō eſt ꝯditio actꝰ eum informans, aut maliciā ei p̄bens, niſi aliquo mō ex infidelitate ꝓcedat. Ideo minꝰ videt̄, ꝙ charitas exiſtens, aliquaȝ poſſet dare bonitatē actui, qui nullo mō ab ea ꝓcedit. Nā tūc ſolū eſt cōditio ꝯcomitans, ⁊ nullo mō informās aut cauſal'r afficiens

B ¶ Sed huic r̄ndet Capreolus, ꝙ omis vera charitas, ordinat hominē ad ea que hoīs ſunt in deū, ⁊ ꝯſequenter omnē bonū actū refert in finem ſuū virtual'r, ⁊ ſic charitas vere informat tales actus, dirigendo virtual'r ipos ⁊ eoꝝ fines ꝓximos in deuȝ. Et hoc fundat ex v̄bis ſancti doctoris a p̄ncipio p̄cedentis capl'i ꝓ argumento in oppoſitū introductis, q̄n d̄r. Sufficit ꝙ aliq̄n actualiter omēs illi fines in finē vltimū referant̄, ſicut fit, q̄n aliq̄s cogitat ſe totū ad dei dilectōem dirigere, tūc em̄ quicq̄d in ſeipſum ordinat, in deū ordinatū erit C ¶ Sed huic r̄nderet Durandus, ꝙ v̄bū ſancti doc. haberet veritatem, q̄n quis aliq̄d ordinat in ſeip̄m original'r ex virtute illius ordinatōis, qua ſeip̄m ordinauit in deū, tūc em̄ ordinatio alterius rei in ſeip̄m, nō ſolū eſt obiectū p̄me ordinatōis, ſed cū hoc etiā eſt effectus, Jam effectꝰ natus eſt ſuſcipere influxum ſue cauſe. Et huic intellectui ꝯſonare videt̄ D. S. ſcd̄o ſenten. diſt. xxxviij. ar. p̄mo ad quartuȝ dicens. Ad hoc ꝙ alicuius actōis finis ſit deus vel charitas, nō oportȝ ꝙ agendo illā actōem, aliq̄s de deo vel charitate cogitet. Nec iterum ſufficit ꝙ aliq̄s in habitu tūc deū vel charitatē habeat, q2 ſic etiaȝ actū venialis peccati q̄s in deū ordinaret, qđ falſum eſt. Sȝ oportet, ꝙ p̄us fuerit cogitatio de fine, q̄ eſt charitas ⁊ deus, ⁊ ꝙ actōes ſequētes in hūc finē ordinauerit. ita ꝙ rectitudo illius ordinationis in actionibꝫ ſequētibꝫ ſaluet̄, vt pȝ in exemplo qđ Auicēna ponit de artifice, qui ſi duȝ opus ſuū exerceret, ſemꝑ de regula artis ſue cogitaret, multū em̄ in opere impediret̄, ſed ſicut p̄us excogitauit ꝑ regulas artis, ita poſtmodū operat̄, ⁊ ſic in opere eiꝰ rectitudo artis ſaluat̄. Hec ip̄e D ¶ Jam ſic eſt, ꝙ ex quo ars et natura ſunt p̄ncipia actiua, rectitudo artis p̄excogitata, nō ſaluabit̄ in aliquo opere, qđ nō ſic effectiue ꝓcedit ab arte, vt veruȝ ſit dicere, ꝙ ſi regula excogitata nō fuiſſet, rectitudo illa in opere nō fuiſſet. Sed in ꝓpoſito in habente charitateȝ, fiunt aliqua opera moral'r bona, que fuiſſent etiā ſi relatio in deū ꝑ charitatē nūq̄ȝ p̄ceſſiſſet, ⁊ ſic talia op̄a nō ſunt aliquo mō effectꝰ charitatiue rela

tionis, ſed ſolū obiecta, Jam act⁹ nō pt informare ſuū obiectum
aliqua bonitate, niſi induat ſimul ꝛ rōnem effectus, ſi nāq; ſuffice/
ret rō obiecti ſtatim actōes digeſtiue partis pure naturales, ho
minis relati in deū, fierent meritorij. Et qdē q̄ iā ventilata ſtꝰ in
hūc modū aliquā apparentē videnť accipe ꝓbabilitatē

¶ Capl'm. xxx. reſoluit motam difficultatem ad triplicem ſententiā A

VErūtamē ex vno eodēq; fundamento, duplici tamē via
imaginari poſſet defenſio poſitōis, quā poſt ſctm̄ docto
rem ſuſtinet Capreolus. Supponam⁹ nāq;, q forť ſit
vt mors ipa charitatiua dilectio, tātus quoq; dilectōis
ſit vigor, q aque multe nō poterūt charitatē extinguere, ſicut ſcri
biť Canticor. viij. Supponam⁹ etiā, q charitas facit actū tran/
ſitoriū humane fragilitatis de condigno meritoriū beatitudinis
eterne, qd̄ certe maxime eſt virtutis ꝛ efficacie ipius charitatis
indiciū. Si igiť charitas tāte ſit excellentie, virtutis ꝛ efficacie
vt iam dictū eſt, ſtatim habeť ſecūda ꝓbabilis ad ſuſtentādum, q
charitas in vltimū finē referre poſſet, ꝛ informare actus delibera
tos ꝛ bonos, ab ea tn̄ effectiue nō ꝓcedentes, ꝛ eos apud diuinā
miſericordiā ꝯſtituere meritorios. Et huic imaginatōi videntur
fauere verba aliqua preinducta doctoris ſancti. Quāuis tamē ve
riſimile ſit actus a charitate effectiue originatos, in merito exce/
dere alios, ab ea ſic nō ꝓcedentes B ¶ Tertiā etiā viā ex eo
dem fundamento ſumere poſſum⁹ ad defenſionē dicte poſitōnis
Conſtat nāq;, q habens charitatē, etiā vere hꝫ deū ꝓ ſuo vltimo
fine. Oſtenſum eſt p̄terea, in eo tractatu q̄ de vltimo fine edit⁹ eſt
q de natura ꝛ officio vltimi finis ſit, ſup omia amari, ꝛ ſingula ali
orꝫ amabiliū ad ipm ordinari ꝛ referri ad hūc intellectū, q debit⁹
ordo hōis in vltimū finē ꝯſiſtit in hoc, q omia alia vel amāť vel
fugiūtur ꝓpter ipm, inqʒtū hō nihil aliorꝫ deliberate acceptat vel
refutat, niſi inqʒtum formal'r vel virtual'r eſtimet illud ꝯducere
ad finem, vel nō abducere ab eo, niſi forſan in modico (vt in pctō
veniali ſcienter cōmiſſo ꝯtingere pt) Et qdem tūc vita humana
ꝓprie accepta, tota ꝓ deū velut vltimū finē regulari dʒ. His ſi ad
iūgamus, q habitus occurrente obiecto in hoīe, q̄ circa ipm rec/
te agere intendit, naturali neceſſitate ſimul ad actum cōcurrit, vt
maxime apparet de habitu charitatis, de qua ſcribitur. Neſcit tar
da molimina charitas. Cōſequens erit, q in habente charitatem
om̄is actus moral'r bonus, id eſt deliberate dicitus, a charitate vł
actual'r vel virtual'r ꝓcedere videť, ꝛ ꝓpter deū formal'r vel vir/

tualiter elicitus, queadmodū oīs actus a medico ſm artē medicine dicitus, videt̃ virtualr̃ vel formalr̃ ꝑpter ſanitatē intentaȝ factus. C ¶ Per hūc certe modū ſi qdem iam dicta ita ſe habeant ſub ꝓbabili apparentia ſalvari poſſit, ꝙ in habente charitatem, om̄is actus moralr̄ bonus etiā eſt vite eterne meritori⁹. Et huic imaginatōi vel potius veritati vident̄ fauere v̄ba q̄daȝ p̄inducta doctoris ſancti, Et ſm eā veniret negāda ꝑpoſitio ſc̄da ſcȝ minor p̄ncipalis argumēti, q̄ fuit hec. Sed ꝯſtat ꝙ nō om̄is actus moralr̄ bonus habentis charitatē originat̄ effectiue ex amore dei ſup om̄ia, vt cū virtuoſus politica virtute ꝛc. Et in hoc deſtruitur motiuū Scoti ꝛ Durādi. D ¶ Qn̄ autē aſſumūt in hui⁹ ꝓbatōem, ꝙ eque ꝓducti fuiſſent illi actus boni etiā ſi relatio in deum p charitatē nō ꝓceſſiſſet, imo vt forſan alicui videri poſſet, tales act⁹ ꝓducerent̄ etiā ablata charitate, maxime ſi p pctm̄ ignorantie amitteret̄. Ad hoc poſſȝ rn̄deri, qꝛuis ſm illū caſuȝ, forſan abſqȝ charitate ꝛ eius relatōe, ꝓducendi fuiſſent actus ſm ſubſtātiam ſiles in eſſe materiali nature, ꝛ ſm exteriorē apparentiā, nullo mō tn̄ ꝓducendi erant eidē vel ſiles in eſſe formali virtuoſo et meritorio, quales illi ſunt om̄es, qui ab habente charitatē ꝓducūtur; Vn̄ actus boni ab habente charitatē ꝓducti, multū differunt in eſſe morali, ab his quos ꝓducit ſola politica virtus, queadmodū actus virtutis infuſe multū differt ab actu virtutis acq̄ſite, ſi bi tn̄ ſimilimo. Et q̄dē poſitio hec in hūc modū aliquā p̄t accipere ꝓbabilitatē. E ¶ Verūtamē qd̄ in eius corroboratōem adiūctū fuerat, ꝙ habitus inexiſtens occurrente obiecto in homie qui circa illd̄ intendit recte agere, mox naturali neceſſitate ſimr̄ ad actū ꝯcurrit, hoc nō om̄ino quadrat in ꝓpoſito, ꝓ eo ꝙ v̄bum illud veritatē dūtaxat habere videt̄ de obiecto ꝓprio habit⁹, circa qd̄ ip̄e eſt elicitiu⁹ ſui ꝓprij actus, nō aūt de obiecto, circa quod habitus ille ſolū eſt imperatiuus extrinſeci actus. Verbi gratia ſi in factōe nauis, hō velit recte operari, ad talem opatōem naturali neceſſitate ꝯcurret ars nauifactiua inexiſtens, nō aūt ars nauigatiua inexiſtens. Sil'iter ſi quis recte velit agere circa terribile, mox naturali neceſſitate ad eū ꝯcurret virt⁹ fortitudinis, nō autē erit neceſſe ꝙ ad eū ꝯcurrat inexiſtens iuſticia legalis, Jam circa multa obiecta occurrentia ꝓpria virtutūꝛ operationū virtuoſaꝝ charitas ſolum eſt imperatiua actus alieni, actū aūt ꝓpriū elicit circa vltimū finē tanqȝ circa ꝓpriū obiectū, in cuius virtute imperat ꝛ effectiue ꝓducit actus omniū aliarū virtutū in ordine ad ipſum. F ¶ Pro diſtinctōe aūt iſtaꝝ triū viarū facilius intelligenda, eſt ꝯſiderandū, ꝙ verba Capreoli aliqn̄ p̄tendere vident̄

ꝙ ad actū eſſe meritoꝛiū ſufficit relatio virtualis, qua actus ſolū obiectiue refertur, id eſt tanq̄ꝫ obiectū illius relatōis, nō aūt tanq̄ꝫ effectus eius, quēadmodū hō ſeipm refert ⁊ oꝛdinat in deum, ⁊ alias res ſuas in dei honoꝛē, cū tn̄ nullo mō ipē p hoc fiat effect⁹ talis relatōis. Et ſm talē intellectū, ponebaṫ hic ſecūda via, ad cuius coloꝛationē adducebanṫ q̄dam pſuaſiones. Neqꝫ ſm eam ſeq̄tur, ꝙ relatio virtualis nō differt ab habituali, Neqꝫ iterū ſm eā ſeq̄tur, ꝙ ad ꝯſtituendū actū meritoꝛiū ſufficeret ſola p̄ſentia charitatis, q꞉ virtualis relatio p̄ſupponit actualem relatiōem p̄ceſſiſſe, qua talis actus actual'r fuit relatus in deū ſaltē obiectiue, q̄ꝫuis nō effectiue ſm iſtā viam. Talis aūt an̄ceſſio actualis relationis, nō req̄riṫ ad habitualē relatōem. Neqꝫ virtualē ponit ſola p̄ſentia charitatis, vtrūqꝫ pꝫ in paruulis baptiſatis. Eſt tn̄ verū ꝙ iſta via ſecūda imaginādi eſt min⁹ veriſilis ⁊ magis extranea

B ¶ Aliquādo ꝟo verba Capreoli videnṫ pretendere, ꝙ ad virtualē relatōem actus, req̄riṫ ꝙ ad min⁹ actus relatus aliquo modo a charitate actiue ꝓcedat, ⁊ ſm hoc accepta hic fuit tertia via. Et q̄dē q̄ꝫuis hec tertia via in fundamento ſatis ꝯuenire videaṫ cū via p̄ma, q̄ eſt Schoti ⁊ Durandi, inq̄ꝫtum nullū actū ponit meritoꝛiū niſi ex charitate oꝛiginal'r cauſatū. Diſtat tn̄ ab ea plurimū in p̄ncipali ꝯcluſione, q꞉ illi ponūt actus deliberatos ſm meritū ⁊ demeritū indifferentes in habente charitatē, qđ iſta via tertia negat. Et tn̄ de mente iſtius tertie vie etiā eſt, ꝓbare nō eſſe caſum poſſibilē, vt actus aliquis oꝛdineṫ in finem charitatis a q̄ bonitatē accipiat, ⁊ tn̄ a charitate vel amoꝛe talis finis nō procedat. Et certe huic vie tanq̄ꝫ ꝓbabili videreṫ ꝯſentiendū ⁊ cōtra doctoꝛes alios p eam ſaluatur ſententia diui Thome, qua aſtruit in duob⁹ locis in habente charitatē omnē actū deliberatū eſſe meritoꝛiū vel demeritoꝛiū. Verūtamen non ignoꝛamus hanc noſtri Thome ſententiā, etiā et p aliā viam probabilem poſſe ſaluari, ſi dicamus ꝙ q̄ꝫuis ſoli actus boni ex charitate procedētes ſint de cōdigno meritoꝛij vite eterne. alij tn̄ actus boni hominis charitatem habentis, ſed ex charitate nō prodeūtes ſunt meritoꝛij de congruo, inq̄ꝫtum deus liberalius faciliuſqꝫ p bono opere p̄miat ſuos amicos ſe diligentes, quib⁹ ſm Ap̄l'm oīa cooperanṫ in bonū q̄ꝫ ſuos inimicos. Taliū nāqꝫ operū exercitia preſeruant a lapſu criminali, diſponūtqꝫ reſurgendū poſt lapſum facilius. Eligat ſibi quiſqꝫ ex his qđ ſibi plus rationi conſonū videtur, nobis interea ſat erit in re tam difficili ⁊ ardua indagande veritatis probabilem occaſionem adduxiſſe.

¶ Finis decimi libri.

De ordine et deriuatione bonitatis & malicie moralis ab interiori actu in exteriorem & econuerſo.

¶ Capl'm primũ, oſtendit pulchre & ſubtiliter modũ quo bonitas actus exterioris deriuat̄ in actũ exteriorē. & econtra. A

POſt prehabita etiã ↄueniens eſt inueſtigare quo ordine moralis bonitas vel malicia, ↄueniant actibus interioribꝫ ꝛ exterioribꝫ, ꝛ quomodo actuuꝫ illorũ in ſeinuicem redigũtur ꝛ deriuãtur malicie et bonitates. Deſcendentes igit̄ ad vlteriora p̄mittamus, ꝙ actus interiores intelligũtur actus ipi us volũtatis, ꝛ hoꝝ aliqui de neceſſitate nature actum exteriorē inferũt (niſi aſſit impedimentũ) vt vſus. Et de actu illo ꝛ de actu exteriore qui ꝑ eum ponit̄ in eſſe hactenus fuit ſermo, Vñ talis actus interior hꝫ exteriorē pro ſuo obiecto volito, et etiã pro ſuo effectu ꝓducto. Vſus nãqꝫ deliberatus, nõ eſt nat⁹ habere pro obiecto ſuo ĩmediato, niſi actũ moralem, id eſt a rõne procedentē B Idem quoqꝫ actus exterior inuariat⁹ duplex habet eſſe, vnũ q̇dem in apprehenſione practica rõnis, ſicut cetera entia habēt eſſe in intellectu, qđ q̇dem eſſe eſt reale, ↄparatõe facta ad intellectũ, ſed eſt eſſe intentionale ꝛ eſſe rõnis ipius rei intellecte, Alterũ ꝟo eſſe hꝫ in ꝓpria natura, qđ eſt ei eſſe reale. Jam penes p̄mũ eſſe, actus ipe obijcit̄ volũtati velut p̄ncipiãdo ſpecificans ipm, qꝛ bonũ vt app̄hensum, eſt obiectũ volũtatis, actũ eius añcedens, Ita ꝙ bonũ qꝫtũcũqꝫ ꝑfectuꝫ, nullo modo p̄t obijci volũtati. neqꝫ ĩmutare eã, niſi ꝑ mediuꝫ rõnis apprehendentis. Vñ bonũ morale p̄mitus eſt in particula rõnis tanq̄ꝫ in ſua menſura Secũdario ꝟo ꝛ ↄplete formal'r in volũtate, ſed penes eſſe ſcđm idem actus exterior eſt effect⁹ volũtatis, Idem em̄ eſt actus quē intellect⁹ p̄concipit, ꝛ quē volũtas poſtea ꝓducit. Verũtñ apud moralē ph'm, interior actus ꝛ exterior redigũtur in vnũ, eſtimãturqꝫ tanq̄ꝫ vnus actus, qꝛ ex eodē fonte, ordine quodã procedũt ſcꝫ ex rõnis dictamine, cuius ordo ꝓxime quidem actui voluntatis imprimit̄. vltimate ꝟo mediante eo, actui exteriori tanq̄ꝫ ſuo

ɔformi effectui. Ex pmiſſis igit corollarie inferam⁹, q̄ bonitas ipa ex obiecta ⁊ circūſtātijs quā intrinſecā actui noīam⁹, accepta ẜm modū eſſendi impfectū, id eſt ẜm eſſe intentionale ſiue appꝛehenſum, pmo ineſt actui exteriori ſic ɔſiderato, ⁊ ex eo deriuať in actū interiorē realr, tanq̄ a ſuo obiecto in gn̄e cauſe formalis, q̄ illa realr actio volūtatꝫ, ẜm pdeter mīata ſpecificať ab eē illo itētionali, tanq̄ a ſuo obiecto, cui⁹ q̄dē obiecti ɔditio vna regularis eſt ſuū actū pcedere tāq̄ ſpecificās ipm, ⁊ q̄ volūtas p ſuū actū, in ipſum ferať. Nec mirandū eſt, q̄ act⁹ interior volūtatis q̄ eſt efficacíſſime realitatis, accipiat ſuā realē bonitatē realr, ab eē intētōali act⁹ exterioris, q̄ act⁹ interior, nō tm̄ eſt realis, ſꝫ cū hoc eſt ſpūal Vn̄ etiā realiter ſpecificať ex eſſe ſpūali, id eſt intentionali ſui obiecti, Act⁹ aūt ſpūalis, bn̄ aliq̄d recipit ab eſſe intentionali, pꝛeſertim in genere cauſe formal C ¶Sed ſi illa eadē bonitas accipiať in eſſe realis exiſtētie, pus eſt in actu interiori q̄ exteriori. Quia in executōe naturalr pmo actus interior recipit ordinē et regulatōem rōnis, ⁊ eo mediāte ordo ille deriuať in actū exteriorē qui eſt eius effect⁹ eidē ɔformis. Quicq̄d em̄ ɔformitatis eſt i actu exteriore ad rōnem, ⁊ oīa alia q̄ eidē ɔueniūt, pus ſunt in diſpoſitōe actiua voluntatis realiter, q̄ expleanť exterius in opere Nā om̄e q̄d actus exterior hꝫ, recipit ab interiore tanq̄ a ſua cā efficiente D ¶Vn̄ q̄n̄ dt doctor, q̄ bonitas vel malicia quā hꝫ actus exterior, ppter debitam materiā ⁊ debitas circūſtantias, nō deriuať a volūtate, ſed magis a rōne, hoc intelligit quo ad primeuā originatōem, ẜm quā actus pmo nūcupať bonus, in primo gradu moralis bonitatis, ſcꝫ ſola cōparatōe ad rōnem q̄ eſt pmū actuū moraliū pncipiū regulatiuū, pueniendo omnē actū volūtatis, tn̄ volūtas ipa eorūdē eſt pmū pncipiū effectiuū eos ponens actualr in eſſe, ſic em̄ eſt obiectū act⁹ volūtatis a quo recipit ſuā bonitatē, Si vo bonitas ex materia ⁊ circūſtātijs accipiať in eē pfecto executiuo, tūc ipa pncipiať a volūtate, q̄ ẜm eūdē ibidem bonitas volūtatis eſt forma exterioris act⁹, ſicut in cā agēte exiſtens. Et ſic naturalr pus eſt actualr bonū, velle dare elemoſynā q̄ dare eādē, q̄ ẜm S. D. vbi ſtatim, hꝫ mō act⁹ exterior eſt effect⁹ volūtatꝫ, ⁊ ſeqť volūtatē, q̄ eſt pncipiū ei⁹, Et ſic volūtas dat actui exteriori bonitatē in gn̄e cauſe efficiētꝫ. Qꝫ em̄ actus fiat circa tale obiectū ſub talibꝫ circūſtātijs. hoc hꝫ effectiue ab actu volūtatis. E ¶Sed bonitas vel malicia actus exterioris ex fine quā pus extrinſecā diximꝰ, pmo ⁊ inchoatiue reſidet in fine ipo in eſſe apphenſo, exiſtens pro tanto moralis, q̄ rō que eſt pncipiū pmum totius moralitatis indicat finem tanq̄ conuenientem vel

diſcõuenientem actui proſequendũ vel fugiendũ agenti, Ex fine
aũt ſm q̄ eſt in eſſe rationis, deriuatur bonitas hec in actum vo
luntatis intendentis vel mouentis in genere cauſe formalis rea/
liter poſitum in eſſe, cuius ipſe finis eſt propriũ obiectũ. Cum au
tem potentia quelibet prius habet ordinem ad ſuum propriũ ob
iectum, q̄ quecũq; alia potentia cuius illud non eſt obiectum ap
propriatũ, ſequitur q̄ talis bonitas ex fine, prius eſt formaliter
in actu voluntatis, ⁊ ex eo denominatione quadam extrinſeca,
deriuatur in actum exteriorem, cui finis ille ſm ſe eſt ĩpertinens
Et ideo eadem bonitas non denominat ipſum, niſi quatenus ex
intentione illius finis, originaliter proceſſum eſt, ad productio
nem talis actus, vnde ſi ex alia voluntate, actus produceretur,
bonitas illa finis, ipſum non denominaret. f ¶ Huic conſo/
nat quod dicitur ſcd̃a ſcd̃e. q. xxxij. ar. primo, Actiones exterio/
res ad illam virtutem referuntur, ad quam pertinet illud, quod
eſt motiuũ ad agendum huiuſmodi, motiuũ autem ad dandum
elemoſinas, eſt vt ſubueniatur neceſſitatem patienti ⁊c̃. per mo
tiuũ autem vtiq; intelligit finem ipſius actus, Unde ſtat eũdẽ
actum numero, a diuerſis ad diuerſos fines ordinari, ⁊ ex conſe
quenti hac bonitate ſimul eſſe bonũ ⁊ malum, vt cum duo domi/
ni actum vnũ virtuoſum precipiant ſeruo, vnus tamen propter
gloriam, alter vero propter deum, Nec plus hoc eſt incõueniens
q̄ eandẽ colũnam vni eſſe dexteram, alteri vero eſſe ſiniſtram
g ¶ Sed dubitabit quis merito, qũo ex obiecto ſc; fine, exte/
rius deriuatur iſta bonitas. Rñſio. Ad hanc queſtionem faci
lis eſt, ſi attendamus, q̄ bonitas moralis, ſolũ eſt conformitas
actus, ad dictamen recte rationis, Jam obiectum actus, ſiue id
ſit actus exterior, ſiue finis extrinſecus, ſm predeterminata ha
bet eſſe quoddam in illo dictamine, quia in dictamine precedẽ
ti cui conformatur voluntas nedum cadit actus volitus vel fi/
nis intentus, ſed ambo hec cum alijs omnibus circũſtantijs, ſi/
cut ſignata partialia illius dictaminis. Cu; ergo veritas illius
dictaminis eſſentialiter ſit bonũ quoddam rationis, quod qui/
dem bonũ, quando participatiue imbibitur actui interiori volun
tario, tanq; ſibi conformi, ſtatim conſtituitur bonũ morale, Con
ſequens etiam eſt ex prehabitis, q̄ ⁊ bonitas actus exterioris, et
bonitas ipſius finis extrinſeci, originaliter deriuantur in actu;
interiorem, ab obiecto ipſo exteriori ⁊ fine eius, per mediũ ipſi
rationis, in genere cauſe formalis, ſed ab interiori actu conſequẽ
ter deriuatur in exteriorem, in genere cauſe efficientis.

¶ Capl'm ſecũdũ docet cur bonitas ex circũ ſtãtijs tribuitur rationi, bonitas vero ex fi ne aſſcribitur volũtati A

Sed hic oritur duplex dubitatio. Prima eſt, cur apd' S. doctorem bonitas actus exterioris que eſt ex fine, totaliter eſt ex volũtate. Rñſio. Cauſa iſtius eſt, qꝛ bonũ ꝛ finis ſunt obiectũ formale volũtatis, Quod patet ex eo, qꝛ quãto aliquid eſt melius ꝛ fini cõuenientius, tanto a volũtate plus appetit', ſicut in ſimili, color eſt obiectũ formale p ſe ipſius viſus, qꝛ quãto aliqd eſt coloratius, tanto eſt magis viſibile, Jam ſic eſt ꝙ vnaqueqꝫ potẽtia naturaliter prius habet ordinẽ ad ſuũ ꝓpriũ obiectũ, qꝫ quecũqꝫ alia potentia, que non habet illud pro ſuo obiecto, Jdeo ſequitur ꝙ bonitas que eſt ex fine prius debet reperiri in actu volũtatis interiore. Contrariũ autẽ eſt de actu exteriore, cuius ipſe finis nõ eſt obiectũ, qui actus habet ſolũ habitudinẽ indeterminatã ꝛ mere volũtariã, ad ipſum finẽ, ſꝫ p mediũ actus interioris qui copulat illũ finẽ qui eſt ſuũ obiectũ formale, cũ actu exteriore, qui eſt quaſi ſuũ obiectũ materiale Et qꝛ ex tali actu interiore volũtatis, naturaliter cauſat' actus exterior, Jdeo bonitas ex fine, deriuat' ab actu interiore in exteriorem ſicut a cauſa in effectũ. B ¶ Si queratur vnde actus interior habet virtutem copulandi exteriorem actum, ad extrinſecũ finem, vt dare elemoſynam propter vanã gloriam que ſunt ſibi iptinentia. Rñſio. Hoc habet ex vniuerſalitatte ſue potentie, que originatur ex eius illimitatione, Ex qua quidẽ illimitatione, actus interior habet illud ſpeciale, ꝙ ea que actus exterior attingit vel reſpicit ſolũ per accidens (vt ſunt circũſtantie) illa eadem, actus interior attingit per ſe, tanqꝫ verum ſuũ p ſe obiectũ. C ¶ Contra tamẽ ſolutionẽ huius dubitationis poteſt ſic argui. Actus exterior ſm ſe frequenter attingit ad finẽ moraliter bonũ, vt cũ ad opus vnius, ſequitur edificatio proximi, ſed finis moraliter bon⁹, dat bonitatẽ quãdam moralẽ actui ſuo, vt patet. q. xviij. ar. iiij. Nõ ergo bonitas ex fine totaliter eſt ex volũtate Rñdeo. Quãtũcũqꝫ finis alicuius actus ſit bonus moraliter. qꝛ tñ caſualia ꝛ que preter intentionẽ ſunt, nullam bonitatem moralem tribuũt, Jdeo talis finis, nõ dabit bonitatem actui exteriori, niſi prius ſit volitus ꝛ intentus Et ergo quãtũcũqꝫ actus exterior attingat bonũ finẽ moralẽ exteriorẽ, tamen illę

ſinis, non dabit bonitatem, niſi per mediū voluntatis, cuius ille
finis eſt propriū obiectū, Et ergo talis actus exterior, nō addit
aliquā bonitatē moralem, vltra bonitatem actus interioris, qui
eſt reſpectu finis D ¶ Secūda dubitatio eſt. Cur apud S.
doc, bonitas actus ex debita materia ꝛ circūſtantijs, nō deriua
tur neqꝫ depēdet ex volūtate, ſed magis ex ratione, vbi illa que
eſt ex fine, tota eſt ex voluntate. Rn̄deo, intellectus prime pti-
cule expreſſus eſt ſuperius, vbi dictū eſt, ꝙ preueniendo omnem
actum voluntatis, aliqua dicuntur pro eo adhuc bona vel mala
quia de talibus iudicat ratio tanqꝫ cōuenientibus vel diſcōue-
nientibꝰ Et ſic talis bonitas, quia non dependet a voluntate, nō
erit ex voluntate, ſed magis ex ratione. E ¶ Sed intellectꝰ
ſecūde particule, que eſt de bonitate ex fine, colligi poteſt talis,
Quia ex quo finis eſt propriū obiectum voluntatis, Ideo actus
exterior, non reſpicit finem, niſi mediante actu voluntatis, vn-
de actus exterior ex natura ſua habet omnino habitudinem per
accidens, ad finem per ſolum actum voluntatis ſibi contingen
tem, quare etiam ex fine, non poteſt ipſe ſortiri aliquaꝫ bonitatem
niſi per mediū actus voluntatis, qui finem illum copulet actui
exteriori, ſicut obiectum obiecto, Tales autem actus ſunt electio
vſus ꝛ determinata intentio. F ¶ Sed tunc inſtatur, quia
etiam ratio ſuo actu, poteſt copulare finem illum actui exterio-
ri, etiam preueniendo omnem actum voluntatis, dictat nāqꝫ ra
tio non ſolum, ꝙ bonum ſit ſubleuare pauperem, ſed etiam ꝙ bo
nū eſt ipſum ſubleuare propter dei honorem, Igitur ſicut actus
ille ſm ſe eſt bonus, preueniendo omnem actum voluntatis (qꝛ
ſcꝫ eſt recte rationi conformis) Ita preueniendo omnem actum
voluntatis, bonuꝫ erit ſubleuare pauperem propter deum, qꝛ
eſt recte rationi conforme, ꝛ per conſequens non erit bonitas
fine, ſic tota ex voluntate, quin etiam ſit ex ratione quod eſt c
tra predeterminata. G ¶ Pro aliquali differentia aſſignan
da in propoſito prenotandū eſt, Quia nāqꝫ finis ſiue id cuius
gratia, eſt appropriatū obiectum voluntatis, non poterit actua-
liter expleri cauſalitas ipſa finalis, nudo materiali actu exterio-
ri, cuius ſm ſe non eſt reſpicere finem, pro eo, ꝙ non habet eum
pro ſuo obiecto, ſed potius expletur cauſalitas illa ſpiritualiter
per actus anime interiores, per apprehenſionem ſcilicet practi
cam finis, cui naturaliter cōiungitur amor et inclinatio volunta
tis ad ipſum. Nihil enim aliud eſt eſſe cauſam finalem alicuius
rei in actu, quam eſſe illud, cuius tanquā melioris amore vel in-
tentione agens producit rem illam vt ſic amor intentio vel voli-

tio, ſit cauſa naturalis effectiua actionis, ⁊ ſui effectus, hic autem amor vel intentio, naturaliter cōcomitatur apphenſionē practicam bonitatis ipſius finis tanq̄ʒ habens in illa apphenſione ſuū obiectum, ſub propria ratione qua debet obijci voluntati. Unde ſm illos duos actus perfecte expletur cauſalitas finalis in actu, hec autem cauſalitas nobis exprimitur per prepoſionē propter vel per hoc quod dico, cuius gratia, Cōſequens ergo eſt, ꝙ dare elemoſynā propter honorem dei proprie loquendo, nihil aliud eſt, q̄ʒ dationem elemoſyne exterius factam, produci ab ea volitione, cuius appropriatū formale ⁊ principale obiectum eſt honor dei, Ita ꝙ tandem virtualiter nihil aliud deſignatur, niſi ꝙ honor dei ſit principale obiectū voluntatis, imperantis exteriorem dationem elemoſyne. H ¶Ex his probabiliter ad propoſitum deſcendamus, dicentes ad argumentū, ꝙ ratio ordinat quidem exteriorem actū ſm ſe ⁊ ſm circūſtantias ſibi cōiūctas ſine quacūq̄ʒ admixtione voluntatis, Neq̄ʒ enim actus exterior (quia medium ad finem eſt) ita naturaliter allicit appetitum, ſicut ipſemet finis, Sed exteriorē actum, ratio non ordinat in finem, ſine admixtione voluntatis, Et hoc quidem claruʒ eſt via executionis, ⁊ perfecte moralitatis I ¶Si vero loquamur de bonitate, quā actus poſſet habere a fine, ſm ordinationem rationis conformiter ad primū gradū bonitatis, quem poſuimus in quadā inchoatiōe conſiſtere, adhuc īmiſcet ſe actus volūtatis Nā etſi ratio p̄ueniendo oēm actū volūtatis elicitū, dictet, ꝙ bonum eſt ſubleuare pauperem propter honorem dei In hoc tamē quod dicitur propter honorem dei īplicatur manifeſte actus voluntatis, a quo ſubleuatio pauperū habet pcedere, Unde virtualiter dictamē illud equiualet huic, ſubleuare pauperē ex volūtate p̄ncipaliter intendente gloriā dei, eſt bonū, Et ſicut de dictamine recto iam dictū eſt, ita ⁊ de dictamine prauo poſſet exemplificari K ¶Unde ratio practica apprehendens actum in ordine ad finem, non copulat finem actui exteriori, niſi mediante actu voluntatis, cuius finis ille ſit obiectū ſi loquamur in eſſe exequutionis, Si vero loquamur in eſſe apprehenſō, etiā neceſſe erit cōintelligere actum volūtatis vt iam patuit, Secus eſt aūt de dictamine, quo iudicat ratio de actu exteriori ſm ſe ⁊ circūſtātijs intrinſecis eius, vbi nullus īplicat̄ vel coapprehēdit̄ de neceſſitate act⁹ volūtatis. Unde iterū patet reſpōſio ad vtrūq̄ʒ dubitatū, Cur ſcʒ bonitas actus exterioris ſm circūſtātias, nō eſt ex volūtate, ſʒ potius ex rōne, vbi ea que eſt ex fine totaliť eſt ex volūtate L ¶Si aūt alicui p̄dicta reſolutio nō placeat, oñdat

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

...RO COTTS...
LABORATORIO PER IL
RESTAURO DEL LIBRO
Via del Boschetto, 97
ROMA